IVAN GONCEAROV

O POVESTE OBIŞNUITĂ

I. A. GONCEAROV

OPERE ÎN OPT VOLUME

VOL. I

O POVESTE OBIŞNUITĂ

ROMAN ÎN DOUĂ PĂRŢI

Traducere de LUCIA MANTU
şi TATIANA BERINDEI

EDITURA „CARTEA RUSĂ”

Bucureşti
1956

Textul rus şi notele sub îngrijirea lui A. P. BIBASOV

CUPRINS

PARTEA ÎNTÂIA

1
2
3
4
5
6

PARTEA A DOUA

1
2
3
4
5
6

EPILOG

NOTE

I. A. GONCEAROV (studiu critico-biografic)

I
II
III
IV
V
VI
VII
VIII
IX
X

O POVESTE OBIȘNUITĂ

Roman
în două părți

PARTEA ÎNTÂIA

1

Într-o zi de vară, în casa Annei Pavlovna Adueva – o moşiereasă nu prea bogată din satul Graci – toată lumea, de la stăpână şi până la Bărbos, dulăul din curte, se sculase cu noaptea-n cap.

Numai Alexandr Feodorîci, singurul fiu al Annei Pavlovina, dormea dus, după cum se şi cuvine unui tânăr de douăzeci de ani. În casă era mare forfotă. Slugile umblau însă tiptil, în vârful picioarelor, şi vorbeau numai în şoaptă, ca nu care cumva să-l trezească pe cuconaş. Iar dacă vreunul dintre ei făcea zgomot sau se încumeta să vorbească mai tare, Anna Pavlovna răsărea deodată în prag, ca o leoaică înfuriată, şi-l pedepsea pe vinovat cu o dojană aspră, cu o porecla jignitoare sau chiar cu câte un ghiont, după măsura mâniei şi a puterilor sale.

La bucătărie găteau de zor, ca pentru zece persoane, cu toate că familia boierilor era alcătuită doar din Anna Pavlovna şi Alexandr Feodorîci. În şopron ştergeau trăsura de praf şi o ungeau. Toată lumea avea ceva de făcut şi toţi munceau din răsputeri. Numai Bărbos nu făcea nimic. În felul lui, lua însă şi el parte la forfota generală. Când trecea pe lângă el feciorul, vizitiul sau fata din casă, câinele dădea din coadă, îi mirosea pe toţi cu multă stăruinţă şi parcă-i întreba din ochi; „O să se-ndure careva să-mi spună de ce e astăzi atâta zarvă la noi?”

Iar zarva se stârnise din pricină că Anna Pavlovna îşi trimitea băiatul la Petersburg să-şi caute o slujbă sau – după cum spunea ea – „să mai cunoască şi el lumea şi, totodată, să-l mai vadă şi lumea pe el.” Ce zi cumplită pentru ea! Iată de ce e atât de mâhnită şi de abătută. Adeseori, în toiul treburilor gospodăreşti, deschide gura ca să dea vreo poruncă; apoi, deodată se opreşte la jumătatea vorbei, glasul i se îneacă, întoarce capul şi-şi şterge o lacrimă – dacă are vreme s-o facă, iar dacă nu, o lasă să pice în geamantanul în care aşază cu mâna ei rufele lui Saşenka. Lacrimile îi clocoteau demult în inimă, i se urcau ca un nod în gât, îi apăsau pieptul, gata s-o podidească, să curgă

şiroaie. Părea însă că le păstrează pentru clipa despărţirii şi numai când şi când vărsa cu zgârcenie câte o picătură.

Dar nu numai ea jelea despărţirea aceasta: Evsei, valetul lui Saşenka, era şi el foarte nenorocit. Pleca împreună cu stăpânul său la Petersburg, părăsind locşorul cel mai cald din casă: colţul de după cuptor, din odaia Agrafenei. Agrafena era „prim-ministru" în gospodăria Annei Pavlovna şi – lucrul cel mai însemnat pentru Evsei – era şi prima ei chelăriţă.

Îndărătul cuptorului nu încăpeau decât două scaune şi masa pe care se pregătea ceaiul, cafeaua ori gustările. Evsei îşi avea locul asigurat atât acolo, după cuptor, cât şi în inima Agrafenei. Pe scaunul celălalt, trona chiar ea.

Povestea Agrafeneî şi a lui Evsei era veche şi cunoscută tuturor celor din casă. S-a vorbit un timp despre aceasta, aşa cum vorbesc oamenii despre toate, au bârfit ce-au bârfit pe socoteala lor, iar apoi tăcerea s-a aşternut peste povestea asta, ca peste toate lucrurile din lume. Cucoana se obişnuise şi ea să-i vadă împreună şi astfel au trăit fericiţi timp de zece ani încheiaţi. Oare mulţi sunt oamenii care, încheind socoteala anilor trăiţi, să găsească printre ei zece ani de fericire? Dar iată că sosise şi clipa despărţirii! Adio, colţişor plăcut; adio, Agrafena Ivanovna*;* adio joc de cărţi, cafeluţă, votcă, vişinată, adio toate!

Evsei şedea posomorât la locul lui şi ofta din greu. Agrafena, îmbufnată, îşi vedea de treburile gospodăriei. Avea un fel al ei de a-şi arăta amărăciunea. În ziua aceea, a turnat, furioasă, ceaiul în ceşti şi, în loc să-i dea cucoanei prima ceaşcă de ceai tare, cum făcea de obicei, a aruncat-o: „N-ar mai avea nimenea parte de el!" După aceea a îndurat cu tărie mustrarea ce a urmat. Cafeaua a fiert prea mult, laptele s-a afumat, ceştile îi cădeau din mână. Tava n-o punea binişor pe masă, ci o trântea, uşa n-o deschidea, dulapul nu-l închidea decât trăsnind şi izbind. Dar nu plângea; se supăra doar pe toţi şi pe toate. Aceasta era de altfel îndeobşte trăsătura cea mai de seamă a caracterului ei. Nu era niciodată mulţumită, nimic nu-i era pe plac, veşnic bombănea şi se văita. Dar acum, în această clipă de grea cumpănă, firea ei se arăta în toată splendoarea. Pe cât se pare, mai mult ca pe oricine, era supărată tocmai pe Evsei.

— Agrafena Ivanovna! începu el cu o voce tânguitoare şi duioasă, care nu se potrivea deloc cu trupul lui înalt şi voinic.

— Ce te lăfăieşti aici, mă gură-cască? îi răspunse ea, ca şi cum pentru întâia oară s-ar li aşezat el acolo. Dă-te la o parte, că trebuie să scot un ştergar.

— Of, Agrafena Ivanovna! mai zise el, de-abia îngânând vorbele; apoi se ridică oftând de pe scaun, dar se aşează iar, îndată ce Agrafena luă ştergarul.

— Of; ce să mă fac cu pacostea asta de om! Stă pe capul meu şi se smiorcăie! Curat pedeapsa lui Dumnezeu!

Şi Agrafena scăpă din mână o linguriţă, care căzu zăngănind în lighenaşul de spălat ceşti.

— Agrafena! se auzi deodată din odaia de alături. Ai înnebunit? Nu ştii că doarme Saşenka? Ce-i asta? Te-ai luat la bătaie cu iubitul tău acum, la despărţire?

— După tine, ar trebui să nu se mai mişte omul, să stea locului ca un mort! şuieră Agrafena ca un şarpe, ştergând ceaşca cu amândouă mâinile, de parcă ar fi vrut s-o facă ţăndări.

— Rămâi cu bine! spuse Evsei, oftând din adânc. A venit şi ziua cea din urmă, Agrafena Ivamovna!

— Bine c-a dat Dumnezeu! De v-ar lua naiba odată, ne-ar rămâne loc mai mult. Dar dă-te mai încolo, că nu mă mai pot mişca de răul tău: ţi-ai întins bodolanele în drum!

Evsei o atinse uşor pe umăr – dar, vai, ce răspuns primi! Oftă din nou, dar nu se clinti din loc; degeaba ar fi făcut-o de altfel, căci Agrafena nici nu dorea aşa ceva. Evsei o cunoştea doar şi nu se sinchisea de spusele ei.

— Oare cine-o să se aşeze pe locul meu? zise el, oftând din nou.

— Dracu'! îi răspunse ea scurt.

— Dă Doamne! Numai de n-ar fi Proşka. Şi cine are să joace popa-prostu' cu dumneata?

— Şi dacă o fi Proşka, e mare bai? făcu ea cu răutate.

Evsei se ridică de pe scaun.

— Să nu joci cărţi cu Proşka, zău aşa, să nu joci! zise el cuprins de nelinişte, aproape ameninţător.

— Da' cine are să mă oprească? Poate tu, urâciunea pământului?

— Agrafena Ivanovna, măiculiţă! începu Evsei cu glas rugător, cuprinzându-i – aş spune „mijlocul", dacă, la Agrafena s-ar putea face o cât de slabă aluzie la aşa ceva.

Drept răspuns la îmbrăţişare, femeia îl înghionti cu cotul în piept.

— Agrafena Ivanovna, măiculiţă! repetă Evsei. Crezi că Proşka te va iubi cum te iubesc eu? Proşka e mare muieratic! Nu lasă nicio femeie în pace. Pe când eu! Of-of! Mi-eşti dragă ca ochii din cap. Dacă n-ar fi voia boierilor, eu unul… of!

Oftă şi dădu deznădăjduit din mâini.

Nemaiputându-se stăpâni, Agrafena îşi arătă în sfârşit durerea pe faţă.

— Ai să mă laşi odată în pace, afurisitule? spuse ea plângând. Ce tot îndrugi verzi şi uscate, neghiobule? Cum o să mă încurc eu cu Proşka? Parcă nu-l ştii că nici nu e în stare să vorbească omeneşte? Nu ştie decât să se deie la om cu lăboaiele lui…

— Şi la dumneata s-a dat? I-auzi, nemernicul! Şi dumneata nu mi-ai

spus nimic! L-aş fi…

— Să-ncerce numai, că-i arăt eu lui! Parcă n-ar mai fi la curte parte femeiască afară de mine. Auzi vorbă, să mă-ncurc eu cu Proşka! Ce-ţi trece prin cap! Ţi-e şi scârbă să stai lângă el: e un porc şi nimic altceva! Nu caută decât să croiască pe careva, ori să şterpelească de-ale gurii de la boieri, de nici n-apuci să prinzi de veste.

— Agrafena Ivanovna, dacă o fi să fie, aşa, ştiu eu, la un caz – că de, necuratul multe face! – apoi mai bine aşază-l aici pe Grişka. Cel puţin, e om liniştit, muncitor, nu un măscărici…

— Ce-ţi mai trece prin cap! se răsti la el Agrafena. Ce mă tot bagi pe gât ba unuia, ba altuia, parcă aş fi o… Piei de-aici. Sunt destui de-alde voi; da' nu mă agăţ eu de gâtul oricui! Eu nu-s de-acelea! Doar cu un diavol ca tine m-am încurcat! se vede cum m-a împins necuratul, pentru păcatele mele, şi acuma îmi muşc degetele… şi el, uite ce născoceşte!

— Să te răsplătească Dumnezeu pentru cinstea dumitale! Mi-ai luat o piatră de pe inima! exclamă Evsei.

— Mare bucurie! strigă ea, din nou furioasă. Ţi-ai şi găsit de ce să te bucuri! Poftim, bucură-te!

De mânie, i se albiseră până şi buzele. Apoi tăcură amândoi câtva timp.

— Agrafena Ivanovna! începu sfios Evsei ceva mai târziu.

— Ce mai vrei?

— Am şi uitat: de dimineaţă, n-am luat nimic în gură.

— Mare pagubă!

— De supărare, măiculiţă.

Agrafena scoase din raftul cel mai de jos al dulapului, de după o căpăţână de zahăr, un pahar de rachiu şi două felii zdravene de pâine cu şuncă – bunătăţi demult pregătite pentru el chiar de mâna ei grijulie. I le trânti dinainte, mai rău ca unui câine, una dintre felii căzu pe jos:

— Na, sta-ţi-ar în gât! Bătu-te-ar… şi mănâncă mai încet, nu clefăi să te audă toată casa.

Îi întoarse spatele cu o expresie haină, iar el începu să mănânce încet, uitându-se pe sub sprâncene la ea şi acoperindu-şi gura cu o mână.

În timpul acesta, pe poartă intră surugiul cu o trăsură cu trei cai. Peste grumazul mijlocaşului era trecut arcul hulubeilor. Clopoţelul legat de sedioilkă{1} îşi mişca limba surd şi împleticit, ca un beţiv legat de mâini şi de picioare şi băgat la arest. Vizitiul legă caii sub şopron, se descoperi, scoase din fundul şepcii un ştergar murdar şi-şi şterse faţa de sudoare. Zărindu-l pe geam, Anna Pavlovna îngălbeni. Cu toate că se aştepta la aceasta, i se muiară deodată mâinile şi picioarele. După ce-şi mai veni puţin în fire, o chemă pe Agrafena.

— Du-te încetişor, în vârful degetelor, şi te uită dacă tot doarme Saşenka, spuse ea. Că, altminteri, ar fi în stare să doarmă toată ziulica aceasta din urmă, drăguţul de el; nici n-aş avea când să-l mai privesc. Adică nu, n-ai să fii în stare! Te pomeneşti că dai buzna, peste el, ca o vacă! Mai bine mă duc singură.

Şi se duse.

— Du-te tu, că nu eşti vaca! bombăni Agrafena, întorcându-se la locul ei. Ţi-ai găsit: vacă! Ai multe vaci ca mine?!

Dar iată că Alexandr Feodorîci – un tânăr blond, în floarea vârstei, sănătos şi voinic – venea tocmai atunci înspre Anna Pavlovna. Dădu voios bună ziua maică-sii, dar când văzu geamantanul şi baloturile se tulburâ, se îndreptă tăcut spre fereastră şi se apucă să scrie ceva cu degetul pe geam. Peste o clipă însă, vorbea din nou cu maică-sa şi urmărea liniştit, chiar cu bucurie, pregătirile de drum.

— Ce-i cu tine, dragul meu? Se vede că ai dormit prea greu, de ţi s-au umflat aşa obrăjorii, spuse Anna Pavlovna. Vino să te şterg la ochi şi pe obraz cu niţică apă de trandafir.

— Lasă, măicuţă, nu-i nevoie.

— Ce-ai vrea să iei întâi şi-ntâi: un ceai sau o cafeluţă? Am poruncit să-ţi facă şi fripturică la tigaie cu sos de smântână. Ce-ţi pofteşte inimioara?

— Mi-e totuna, măicuţă.

Tot împachetându-i rufele, Anna Pavlovna se opri şi aruncă o privire plină de jale fiului ei.

— Saşa!… i se adresă ea după un timp.

— Ce doreşti, măicuţă?

Anna Pavlovna zăbovi cu răspunsul, parcă s-ar fi temut de ceva.

— Unde te duci, dragul meu, şi pentru ce? îl întrebă, în cele din urmă, cu glas stins.

— Ce vorbă-i asta, măicuţă? Unde mă duc? La Petersburg, ca să… ca…

— Ascultă, Saşa, vorbi ea cu emoţie, punându-i mâna pe umăr. Se vedea că vrea să facă cea din urmă încercare. Mai este încă timp, mai gândeşte-te, rămâi!

— Să rămân? Cum se poate? Apoi… şi rufele sunt împachetate, spuse el, neştiind ce să mai născocească.

— Rufele sunt împachetate! Ei, poftim… priveşte… nu mai sunt împachetate!…

Şi, din trei mişcări, scoase afară tot ce era în geamantan.

— Păi, cum vine asta, măicuţă? M-am hotărât să plec – şi deodată… Ce-o să spună lumea?…

Şi se întristă.

— Nu atât pentru mine, cât pentru tine caut să te înduplec să nu mai pleci. Pentru ce te duci? Ca să-ţi cauţi norocul? Ce, nu te simţi

bine aici? Oare maică-ta nu se gândeşte, cât e ziulica de mare, ce să mai facă spre a-ţi îndeplini toate dorinţele? Fireşte, ai ajuns la vârsta când fericirea nu-ţi poate fi asigurată numai şi numai de silinţele pe care şi le dă mama spre a-ţi fi pe plac, dar nici nu cer una ca asta. Aruncă o privire în jurul tău: toată lumea caută să-ţi ghicească dorinţele. Dar Soniuşka, fata Mariei Karpovna? Ce e, de ce-ai roşit? Cum te mai iubeşte, drăguţa de ea, Dumnezeu să-i dea sănătate! Auzi, cică – de trei nopţi n-a mai dormit!

— Ei, asta e, măicuţă! Poate…

— Aşa e cum îţi spun. Parcă eu nu văd.. Stai! Era să uit: ţi-a luat batistele să le tivească. Zicea: „Le fac eu singură, nu le dau la nimenea; şi monograma, tot eu i-o brodez!" Ce mai vrei? Rămâi!

Băiatul asculta în tăcere, cu capul plecat, şi se juca cu ciucurii halatului.

— Ce-ai să găseşti la Petersburg? urmă ea. Crezi că ai să ai acolo traiul pe care-l ai aici? Ehei, dragul meu! Numai Dumnezeu ştie peste ce ai să dai şi câte vei îndura. Ai să înduri poate frig, şi foame, şi lipsă. Oameni răi sunt destui peste tot, iar buni nu găseşti aşa de uşor. Cât despre vaza pe care ai putea s-o capeţi – ce mi-e la ţară, ce mi-e în capitală? Tot atâta-i. Dacă n-ai să apuci să cunoşti viaţa din Petersburg, apoi, stând aici, are să ţi se pară că eşti cel mai de seamă om din lume. Şi aşa e în toate, dragul meu. Ai bună creştere, eşti priceput şi chipeş. Să mă tot bucur la bătrâneţe privindu-te. Te-ai însura, ţi-ar dărui Dumnezeu copilaşi şi eu i-aş dădăci. Şi ai trăi aşa o viaţă întreagă, fără dureri şi fără griji, ţi-ai trăi veacul în linişte, în pace, fără să râvneşti la soarta altuia. Pe când acolo, cine ştie? Poate că n-are să fie bine şi atunci ai să-ţi aminteşti de vorbele mele… Rămâi, Saşeuka, ce zici?

Tânărul tuşi, scoase un oftat, dar nu rosti nicio vorbă.

— Ia priveşte, urmă mama lui, deschizând uşa care dădea pe balcon, nu-ţi pare rău să părăseşti asemenea colţ de rai?

O adiere răcoroasă pătrunse de pe balcon în odaie. Din faţa casei şi până hăt departe se întindea grădina cu tei bătrâni, cu mălini şi cu tufişuri dese de măceş şi de liliac. Printre copaci, se zărea covorul pestriţ al pajiştii smălţuite de flori, cu alei care porneau în toate părţile. În fund, clipotea încet, între malurile lui, lacul neted ca oglinda, scăldat într-o parte în lumina aurie a dimineţii, iar în cealaltă parte, uşor înfiorat de valuri mici şi cu faţa de un albastru închis, ca şi cerul răsfrânt în el. Mai încolo, se rânduiau, în amfiteatru, până la poalele pădurii întunecoase, holdele de grâne, unduitoare şi multicolore.

Cu o mână streaşină la ochi, ca să-i ferească de soare, Anna Pavlovna arăta cu cealaltă, fiului ei, fiecare lucru în parte.

— La priveşte, zicea, cât de minunat a împodobit Domnul ogoarele

noastre! Uite, numai secară avem să strângem de pe ogoarele de colo peste cinci sute de duble. Dincoace avem şi grâu, şi hrişcă, cu toate că hrişca nu mai este ca acum un an: se pare că a ieşit cam slabă. Dar pădurea! Ia uite cât a crescut! Când te gândeşti, mare e înţelepciunea lui Dumnezeu! De pe parchetul nostru, putem vinde lemne cel puţin de o mie de ruble. Şi cât vânat avem! Şi toate astea sunt ale tale, dragă băiete; eu nu-s decât un fel de vechil al tău. Ia priveşte lacul: ce minunăţie! O adevărată frumuseţe cerească! E plin de peşte. Nu cumpărăm decât nisetru. Încolo – ghigorţi, lini, caracude mişună ca furnicile; avem peşte de ajuns şi pentru noi şi pentru oameni. Iacă, dincolo pasc văcuţele şi căluţii tăi. Aici, tu singur eşti stăpân peste toate, iar acolo, te pomeneşti că fiecare o să-nceapă să-ţi poruncească. Şi vrei să părăseşti raiul ăsta. Nici nu ştii unde te duci; s-ar putea să nimereşti acolo – ferească sfântul – ca într-o bulboană… Rămâi!

Alexandr tăcea.

— Nici nu mă asculţi, zise ea. Încotro te uiţi aşa, ţintă?

Tăcut şi gânditor, tânărul arătă cu mâna în depărtare. Anna Pavlovna îşi îndreptă şi ea privirea într-acolo şi se schimbă la faţă. Departe, printre ogoare, şerpuia, pierzându-se în spatele pădurii, un drum – drumul care ducea spre pământul făgăduinţei, spre Petersburg. Anna Pavlovna tăcu câteva clipe, ca să-şi mai adune puterile.

— Carevasăzică, aşa stau lucrurile! zise ea, în cele din urmă, cu tristeţe. Dacă-i aşa, dragul meu, Dumnezeu să-ţi ajute! Dacă ţi s-a făcut de ducă, nu te mai ţiu, du-te! Cel puţin n-ai să poţi spune vreodată că mama ta ţi-a mâncat tinereţile şi viaţa.

Biată mamă! iată-ţi răsplata pentru toată dragostea ta! Te-ai aşteptat tu la aceasta? Dar mamele nu se aşteaptă la răsplată. O mamă iubeşte fără socoteli şi fără alegere. Dacă sunteţi mari, slăviţi, frumoşi, mândri, dacă numele vostru trece din gură în gură, iar faima faptelor voastre răsună în lumea întreagă – capul bătrânei tremură ele fericire. Ea plânge, râde şi se roagă mult şi fierbinte. Iar fiul, de cele mai multe ori, nici nu se gândeşte să facă părtaşă la gloria lui pe aceea care l-a născut. Iar dacă sunteţi săraci cu duhul, slabi de minte, dacă natura v-a însemnat cu pecetea sluţeniei, dacă o boală vă roade trupul sau sufletul, în sfârşit, dacă oamenii vă resping şi nu vă găsiţi loc printre ei, cu atât mai mult loc veţi găsi în inima mamei voastre. Ea-şi strânge tot mai tare la piept odrasla slută nereuşită şi se roagă pentru ea şi mai îndelung, şi mai fierbinte.

Să-l socotim oare pe Alexandr cu desăvârşire nesimţitor pentru faptul că se hotărâse să se despartă de maică-sa? Avea douăzeci de ani. Viaţa îi zâmbise chiar din leagăn: mama îl îngrijea şi-l răsfăţa, aşa cum îţi răsfeţi de obicei singurul copil; dădaca, legănându-l, îi cânta mereu că se va plimba îmbrăcat în straie de aur şi nu va cunoaşte dureri şi necazuri; la şcoală, profesorii îi tot spuneau că va ajunge

departe, iar la înapoierea lui la moşie, fata vecinei îi zâmbise. Până şi bătrânul motan Vaska părea că se poartă mai drăgăstos cu el decât cu ceilalţi ai casei.

Despre suferinţă, lacrimi, nenorociri, ştia doar din auzite, cum ştii despre câte o molimă care n-a ieşit încă la iveală, dar mocneşte undeva, pe ascuns. Din cauza aceasta, viitorul îi apărea în culori trandafirii. Din zări îndepărtate venea spre el o chemare, dar nu ştia ce anume îl cheamă. I se părea că-i trec pe dinaintea ochilor vedenii ademenitoare, dar nu le putea desluşi; ca într-o învăluire de sunete auzea când glasul gloriei, când pe cel al iubirii, şi toate acestea îi dădeau dulci fiori.

În curând, lumea de acasă ajunse prea strâmtă pentru el. Natura, alintările mamei, adoraţia dădacei şi a oamenilor de la curte, patul lui moale, mâncărurile gustoase şi torsul motanului Vaska – toate aceste bunuri, atât de preţuite de om spre apusul vieţii, era gata să le schimbe cu uşurinţă pe un viitor necunoscut, plin de farmec ademenitor şi misterios. Nici dragostea Sofiei – prima lui iubire duioasă şi idilică – nu era în stare să-l oprească. Ce însemna o asemenea dragoste pentru el? Visa o pasiune clocotitoare, uriaşă, o pasiune care nu cunoaşte piedici, care săvârşeşte fapte măreţe, în aşteptarea iubirii celei mari, o iubea deocamdată pe Sofia cu o dragoste mai mică, mai potolită. Visa de asemenea să ajungă folositor patriei. Învăţase mult şi sârguitor. În diploma lui, se spunea că posedă o duzină de discipline ştiinţifice şi încă vreo jumătate de duzină de limbi antice şi moderne. Visul lui cei mai scump era însă să ajungă scriitor celebru. Poeziile lui stârneau uimirea colegilor. I se deschideau nenumărate căi, una mai frumoasă decât alta, dar nu ştia pe care să apuce. Numai calea cea adevărată se ascundea ochilor lui; dacă ar fi zărit-o, poate că nici n-ar fi plecat de-acasă.

Cum era să rămână? Că mamă-sa dorea acest lucru – era cu totul altceva şi era foarte firesc. În inima ei erau moarte toate sentimentele, afară de unul singur – dragostea pentru fiul ei. Şi inima mamei se agăţa cu toate puterile de această ultimă afecţiune care-i mai rămăsese. De n-ar fi fost sentimentul acesta, ce i-ar mai fi rămas? Să moară. Căci este lucru demult dovedit că o inimă de femeie nu poate trăi fără iubire.

Alexandr fusese alintat, dar viaţa de acasă nu ajunsese să-l strice. Natura îl făurise în chip atât de fericit, încât dragostea mamei şi admiraţia celor din jur l-au înrâurit numai în bine; i-au dezvoltat, de pildă, prea de timpuriu înclinări sentimentale şi au sădit în el o nemăsurată încredere în oameni. Poate că aceleaşi cauze i-au dezvoltat şi amorul propriu; dar amorul propriu, luat ca atare, este doar o formă; totul depinde de materialul pe care-l vei turna tu în această formă.

O nenorocire mult mai mare pentru el era faptul că maică-sa – cu toată dragostea ei – n-a ştiut să-i formeze o concepţie adevărată asupra vieţii şi nu la pregătit pentru lupta împotriva celor ce-l aşteptau, a celor ce-l aşteaptă în lumea aceasta pe orice om. Dar pentru aşa ceva ar fi fost nevoie de o mână iscusită, de un spirit subtil şi de o experienţă vastă, care să nu se mărginească ia strâmtele orizonturi ale vieţii de ţară. Ar fi trebuit să-l iubească mai cu socoteală, să nu judece ea pentru el în orice clipă, să nu-l ferească de orice grijă şi de orice neplăcere, să nu plângă, să nu sufere în locul lui, nici chiar atunci când era copil, spre a-l lăsa să simtă singur apropierea furtunii, s-o scoată la capăt cu propriile lui puteri şi să cugete asupra soartei lui. Într-un cuvânt, să simtă şi el că e bărbat. Cum ar fi putut Anna Pavlovna să înţeleagă toate acestea şi mai cu seamă, să le înfăptuiască? Cititorul a văzut ce fel de femeie era. Sau poate că doreşte să se mai convingă încă o dată?

Anna Pavlovna uitase de egoismul fiului ei. Alexandr Feodorîci o găsi împachetându-i pentru a doua oară rufele şi hainele. Treburile şi pregătirile de plecare o absorbeau într-atât, că parcă îşi uitase cu desăvârşire durerea.

— Uită-te bine, Saşenka, să ştii unde pun fiecare lucru, zise ea. Dedesubt de tot, pe fundul geamantanului, aşez cearceafurile: sunt douăsprezece la număr. Ia vezi, aşa scrie pe listă?

— Aşa, măicuţă…

— Toate-s cu monograma ta: „A.A.” Soniuşka să trăiască, drăguţa de ea! Dacă nu era ea, toantele noastre de fete n-ar mai fi prididit cu lucrul. Ce-i acum la rând? Feţele de pernă: una, două, trei, patru… aşa, toată duzina e aici. Iată şi cămăşile: trei duzini. Ce pânză – o minune! Olandă. M-am dus chiar eu la fabrică, la Vasili Vasilici, de mi-a ales trei bucăţi dintre cele mai bune. Dragul meu, de câte ori le vei lua în primire de la spălătoreasă, să le controlezi după inventar; toate-s noi-nouţe. N-ai să vezi multe cămăşi ca astea pe acolo; te pomeneşti că ţi le mai schimbă; sunt pe lume şi asemenea nemernice, fără frica lui Dumnezeu. Ciorapi – ai douăzeci şi două de perechi… Ştii ce m-am gândit? Să pui într-unul dintre ciorapi portofelul tău cu bani. Până la Petersburg, n-ai să ai nevoie de ei, aşa că – Doamne fereşte! – la o adică, chiar de l-o căuta careva, să nu-l găsească. Şi scrisorile către unchiul tău tot acolo le pun; ce o să se mai bucure! Că doar timp de şaptesprezece ani n-am schimbat o vorbă cu el. Şaptesprezece ani – nu-i glumă! Iată şi tulpănaşele şi batistele; a rămas ca la o jumătate de duzină la Soniuşka, Să nu-ţi pierzi batistele, sufleţelule – sunt dintr-un batist minunat! Le-am cumpărat la Miheev pe două ruble şi douăzeci şi cinci de copeici. Aşa-a! Cu rufele, am isprăvit. Acum, vin hainele… Dar unde-i Evsei? De ce nu vine să se uite şi el? Evsei!

Evsei intră în odaie, abia mişcându-se.

— Ce doriţi? întrebă el, deschizând parcă în silă gura.

— Ce doriţi? se năpusti Adueva cu mânie asupra lui. De ce nu te uiţi cum împachetez lucrurile? Că, pe urmă, când va fi nevoie să scoţi ceva pe drum, ai să începi să le întorci pe toate cu fundu-n sus! Nu te mai poţi despărţi de iubită – de comoara asta a ta! Ziua-i mare: să tot stai! Aşa ai de gând să îngrijeşti şi-acolo de conaşu'? Ia vezi, că-ţi arăt eu ţie! Uită-te aici: acesta-i fracul cel bun – vezi unde-l pun? Tu, Saşenka, păstrează-l – nu-l purta în fiecare zi – că postavul ăsta l-am plătit cu şaisprezece ruble arşinul. Să-l îmbraci numai când te duci într-o casă mai bună! Dar să nu te aşezi aşa, orişiunde, ca mătuşa ta, care parcă face dinadins: nu s-ar aşeza pe un scaun sau pe un divan liber, ci parcă anume caută să se aşeze tocmai bine unde-i pusă vreo pălărie sau altceva de felul acesta. Deunăzi s-a aşezat într-o farfurie cu dulceaţă; mare ruşine a mai păţit! Dacă te duci pe la case mai de mâna a doua, să pui fracul ăstălalt, civit. Acum vin vestele: una, două, trei, patru. Două perechi de pantaloni. Apoi, aici ai haine pentru vreo trei ani de zile! Uf, am obosit! Toată dimineaţa am trebăluit, nu glumă! Du-te, Evsei. Saşenka, să mai vorbim şi de altceva. Că acum ne vin musafirii şi-atunci n-o să mai fie chip să stăm de vorbă.

Anna Pavlovna se instală pe canapea şi-l făcu pe fiul ei să se aşeze alături de dânsa.

— Ei, Saşa, spuse după o clipă de tăcere, acuma te duci pe meleaguri străine…

— Vai de mine, măicuţa, Petersburgul doar nu e „meleaguri străine"!

— Stai puţin, ai răbdare – ascultă ce vreau să-ţi spun! Numai Dumnezeu ştie ce ai să întâlneşti tu pe acolo, câte ai să vezi – şi bune, şi rele. Nădăjduiesc că Părintele ceresc te va întări; iară tu, dragul meu, să nu-L uiţi mai cu seamă pe El*;* să ţii minte că, fără credinţă, nu-i mântuire, nicăieri şi în nimica. De vei ajunge acolo în slujbe înalte şi vei intra în rândul celor mari – că doar nu suntem nici noi mai prejos de alţii: tatăl tău a fost nobil, maior – chiar şi atunci să te smereşti în faţa Domnului Dumnezeului tău: să te rogi şi la bucurie, şi la necaz! Să nu faci cum spune zicătoarea: „Până nu tună, ţăranul nu se-nchină". Câte unii, cât timp le merge bine, nici nu calcă pe la biserică, iar când le ajunge cuţitul la os, încep să aprindă lumânări de câte o rublă şi să dea pomană la săraci; mai mare păcatul! Şi, pentru că veni vorba de săraci: să nu cheltuieşti degeaba bani pentru ei, să nu le dai mult. Pentru ce să-i răsfeţi? Oricât le-ai da, pentru ei, tot atâta-i. Or să bea banii şi-or să râdă de tine. Ştiu că eşti milos din fire: ai fi în stare să le dai şi câte zece copeici. Să nu faci una ca asta: Domnul să-i miluiască! Ai de gând să te duci la biserică? Mai ales duminica, la liturghie?

Oftă.

Alexandr tăcea. Îşi aminti că, pe când se afla în capitala guberniei şi urma cursurile universitare, nu se prea ducea pe la biserică; iar la ţară, o însoţea pe Anna Pavlovna la liturghie numai şi numai ca să-i facă plăcere. Îi era ruşine să mintă. Aşa că tăcu. Maică-sa îi înţelese tăcerea şi oftă din nou.

— Ei bine, nu te silesc, urmă ea, eşti tânăr. Cum ai putea să ai tot atâta tragere de inimă pentru casa Domnului ca noi, bătrânii? Poate şi serviciul te-o împiedica să te duci; sau zăboveşti şi tu, în ajun, pe la vreo casă de oameni şi atunci, duminica, te scoli prea târziu. Domnul se va îndura de tinereţea ta. Să nu te frămânţi: ai o mamă. Ea nu se va scula prea târziu. Câtă vreme voi mai avea o picătură de sânge în vine, câtă vreme nume va îi secat izvorul lacrimilor, iar Domnul se va mai îndura de păcatele mele, chiar de nu m-or ţine picioarele, m-oi târî până-n pragul bisericii; cea din urmă suflare, cea din urmă lacrimă, ţie ţi le voi da, dragul meu. Mă voi ruga până ce Domnul îţi va dărui sănătate, înaintare în grad, decoraţii, toate bunurile cereşti şi pământeşti. S-ar putea oare ca Tatăl nostru cel milostiv şi nu primească rugăciunile unei biete bătrâne? Cât despre mine, cu n-am nevoie de nimic. Toate să mi le ia, sănătatea, viaţa, lumina ochilor numai ţie să-ţi dea bucurie, fericire şi bine…

Nu-şi sfârşi vorba şi lacrimile prinseră a-l picura din ochi.

Alexandr sări de la locul lui.

— Măicuţă… spuse el.

— Stai jos, stai! îi răspunse ea, ştergându-şi în grabă lacrimile. Mai avem destule de vorbit! Ce-am vrut să-ţi spun? Mi-a pierit cu totul din minte… Unde mi-e azi capul?… A, da! Să ţii posturile, dragul meu: e lucru mare! Miercurile şi vinerile, te mai iartă Dumnezeu dacă mănânci de dulce, dar în Postul cel mare – ferească sfântul! Uite, Mihailo Mihailîci se ţine că-i om deştept – şi când colo? Ori că-i zi de câşlegi, ori că-i Săptămâna patimilor – la fel înfuleca. Ţi se şi face părul măciucă! Nu-i vorbă, îi ajută pe cei săraci, dar ce folos: parcă Dumnezeu îi primeşte pomana? Se spune că odată a dat unui bătrân o hârtie de zece ruble. Bătrânul a luat-o, ce e drept, dar şi-a întors capul într-o parte şi a scuipat. Toată lumea îl saluta şi câte laude nu-i înşiră în faţă, iar pe la spate, toţi îşi fac cruce când li pomenesc numele, de parcă ar fi ucigă-l toaca.

Alexandr asculta vorbele mamei lui cu oarecare nerăbdare, aruncând din timp în timp câte o privire pe fereastră, spre drumul ce ducea în depărtare.

Mama tăcu o clipă.

— Mai mult ca orice, să-ţi păzeşti sănătatea, urmă ea. De te îmbolnăveşti cumva mai greu – ferească Dumnezeu! Să-mi scrii… Îmi voi aduna toate puterile şi voi veni. Cine să te îngrijească acolo? Că sunt şi oameni care caută să jupoaie pe bolnav. Noaptea, să nu umbli

pe străzi; de oameni cu chip fioros să te fereşti. Păstrează-ţi banii…, of, păstrează-i pentru zile negre. Să-i cheltuieşti cu socoteală. De la blestemaţii aceştia de bani se trage tot binele şi tot răul. Să nu-i iroseşti, să nu-ţi îngădui fel de fel de pofte fără rost. Ai să primeşti de la mine regulat două mii cinci sute de ruble pe an. Două mii cinci sute de ruble nu e glumă! Să nu faci lux, dar nici să te lipseşti de ceva din cele îngăduite; dacă pofteşti la ceva bun, să nu te zgârceşti. Să nu te dai la băutură – că-i cel mai mare duşman al omului! Şi încă ceva (aici coborî glasul): să te fereşti de femei! Le cunosc eu! Sunt şi câte unele, neruşinate, care-ţi vor sări singure de gât când or vedea o mândreţe de băiat ca tine…

Se uită cu drag la băiatul ei.

— Vai, măicuţă, ajunge! Aş mânca ceva! spuse Alexandr aproape cu necaz.

— Îndată, îndată… numai o vorbă să-ţi mai spun…

— La nevestele altora, să nu râvneşti, se grăbi ea să isprăvească, e mare păcat! „Să nu pofteşti la femeia aproapelui tău", zice Sfânta Scriptură. Dacă are să-ncerce vreuna să ajungă la cununie – ferească sfântul! – nici să nu te gândeşti la aşa ceva! Ele sunt gata să agaţe un băiat, mai ales când văd că are ceva parale şi, pe deasupra, mai e şi frumuşel. Numai dacă şi-o pune pe tine ochii vreun superior sau vreun mare demnitar cu bani mulţi şi-o vrea să-şi dea fata după tine – ei, atunci se schimbă socoteala! Numai, vezi, să-mi scrii! Am să fac tot chipul s-ajung până la tine, să fiu faţă, ca să nu-ţi bage cumva pe gât vreuna de-acelea de care vor să scape: vreo fată bătrână sau vreo dezmăţată. Fiindcă oricine ar îi încântat să se pricopsească cu un ginere ca tine. Iar dacă tu ai să te îndrăgosteşti şi ai să găseşti o fată bună… atunci… – aici coborî glasul şi mai mult… – pe Soniuşka, poţi s-o laşi la o parte. (De dragul băiatului, bătrânica era gata chiar să-şi calce puţin pe conştiinţă). Ce şi-a băgat în cap Maria Karpovna? Nu face fie-sa de tine! E o fată de la ţară. La tine or să se uite şi altele, mai ceva ca ea!

— S-o uit pe Sofia! Nu, măicuţă, n-am s-o uit niciodată! spuse Alexandr.

— Bine, bine, dragul meu, linişteşte-te! Am vorbit şi eu aşa, într-o doară. Stai şi tu cât va timp la serviciu, apoi întoarce-te aici şi atunci, ce-o vrea Dumnezeu; mireasă ai să-ţi găseşti tu oricând! Dacă n-ai s-o uiţi, apoi… Dar…

Voia să spună ceva şi parcă nu îndrăznea; pe urmă, se aplecă spre urechea lui şi întrebă încet:

— Dar la mama ta… ai să te gândeşti?

— Ia uite unde am ajuns, o întrerupse el. Spune să aducă mai repede la masă ce ai dumneata acolo – parcă ai pomenit de nişte ochiuri? Să te uit pe dumneata? Cum poate să-ţi treacă una ca asta

prin cap? M-ar bate Dumnezeu…

— Taci, nu mai vorbi aşa, Saşa, sări maică-sa. Ce-ţi veni să chemi asemenea nenorociri pe capul tău? Nu, nu! De-ar fi să se întâmple una ca asta, apoi să cadă numai asupra mea. Eşti tânăr, abia începi să trăieşti, ai să ai prieteni, ai să te însori – o nevastă tânără are să înlocuiască şi pe mamă-ta şi toate celelalte… Nu Domnul să te binecuvânteze, aşa cum te binecuvântez eu.

Îl sărută pe frunte şi cu aceasta îşi încheie poveţele.

— De ce n-o fi venind nimeni? zise ea. Nici Maria Karpovna, nici Anton Ivanîci, nici părintele. Liturghia trebuie să se fi isprăvit! Stai că vine cineva! Mi se pare că e Anton Ivanîci… Chiar el e. Iacă: vorbeşti de lup şi lupul la uşă!

Cine nu-l cunoaşte pe Anton Ivanîci? E jidovul rătăcitor, care a existat întotdeauna şi pretutindeni, din timpurile străvechi, şi n-a dispărut niciodată de pe faţa pământului. A luat parte şi la ospeţele grecilor, şi la ale romanilor, a mâncat desigur şi din viţelul cel gras, înjunghiat de fericitul tată cu prilejul întoarcerii fiului risipitor…

La noi, în Rusia, un Anton Ivanîci poate avea mai multe aspecte. Iată cum este cel despre care se vorbeşte aici: stăpâneşte vreo douăzeci de suflete, ipotecate şi răsipotecate; locuieşte într-o casă care arată ca o izbă sau ca un hambar, cu intrarea pe undeva pe din dos, la care ajungi trecând peste nişte bârne, lângă gard; dar, de vreo douăzeci de ani spune întruna că la primăvară, va începe să clădească o casă nouă. Nu duce gospodărie acasă. Nimeni dintre cunoştinţele lui nu se poate lăuda că a mâncat vreodată la el, la prânz sau seara, sau că a băut la el măcar o ceaşcă de ceai; în schimb, nu e om la care el să nu se fi ospătat de câte cincizeci de ori pe an.

Pe vremuri, Anton Ivanîci purta pantaloni largi ca nişte şalvari şi un cazakin{2}; acuma, în zi de lucru, poarta surtuc şi pantaloni, iar în zilele de sărbătoare – un frac de o croială tare ciudată. La înfăţişare-i plinuţ, întrucât nu are nici griji, nici supărări, nici emoţii, măcar că se preface că toată viaţa lui a împărtăşit durerile şi grijile altora; dar, după cum ştim, grijile şi durerile străine nu le punem la inimă. Aşa ne e lăsat nouă, oamenilor.

La drept vorbind, nimeni nu are nevoie de Anton Ivanîci, dar, fără el, n-are loc nicio ceremonie, fie cununie, fie înmormântare. E poftit la toate ospeţele şi seratele, la toate consfătuirile de familie; nimeni nu face un pas fără el. Ai crede că e de mare folos, că aici îndeplineşte vreo misiune importantă, colo dă un sfat bun sau aranjează câte o afacere. Da' de unde! Nimeni nu-i încredinţează ceva de felul acesta. Nu se pricepe la nimic, nu ştie să facă nicio treabă: nici să pună o vorbă bună pe lângă judecători, nici să mijlocească ceva, nici să împace pe careva – într-un cuvânt – nimic.

În schimb, lumea-i cere, de pildă, să transmită în treacăt

complimente cutăruia din partea cutăreia; şi le transmite negreşit şi, cu ocazia asta, mai ia şi o gustare; să comunice cuiva cum că hârtia în chestie a fost primită – nu i se spune ce anume hârtie; să ducă într-un loc o putinică cu miere sau un pic de sămânţă, cu porunca să nu verse nimic sau să nu risipească ceva din greşeală; să aducă aminte când e ziua onomastică a cuiva. Anton Ivanîci mai e folosit şi pentru treburi pentru care pare că nu s-ar cuveni să se trimită un servitor:

„Nu putem să-l trimitem pe Petruşka: te pomeneşti că face vreo încurcătură. Lasă, mai bine să se ducă Anton Ivanîci." Sau: „Nu se cade să trimitem un servitor – cutare sau cutare s-ar putea supăra. Mai bine ar fi să-l rugăm pe Anton Ivanîci."

Şi ce miraţi ar fi cu toţii, dacă, întâmplător, Anton Ivanîci ar lipsi de la un prânz sau de la o serată!

— Dar unde e Anton Ivanîci? ar întreba cu toţii, plini de mirare. Ce-o îi cu el? De ce lipseşte?

Şi nici masa n-ar mai fi pentru ei masă. Ar trimite negreşit pe cineva acasă la el, în chip de delegat, să se intereseze ce-i cu el: dacă s-a îmbolnăvit sau a plecat undeva. Iar dacă ar fi cumva bolnav, apoi niciunul din familie nu s-ar bucura de atâta simpatie ca dânsul.

Anton Ivanîci sărută mâna Annei Pavlovna:

— Bună ziua, măiculiţă Anna Pavlovna! Am onoarea să te felicit: văd că te-ai înnoit.

— Cu ce m-am înnoit, Anton Ivanîci? îl întrebă Anna Pavlovna, cercetându-şi îmbrăcămintea din cap până-n picioare.

— De podişca de la poartă vorbesc. Când aţi făcut-o? Mă miram şi eu că nu mai joacă scândurile sub roţile trăsurii. Şi, când mă uit, văd că-i nouă!

Întotdeauna când întâlnea pe cineva cunoscut, găsea vreun motiv de felicitare: felicita lumea pentru că erau în post, pentru că a sosit primăvara sau toamna; dacă, după moină, se lăsa ger, îi felicita pentru ger; iar dacă, dimpotrivă, după îngheţ venea moină, atunci îi felicita pentru moină.

Acuma nu se întâmplase nimic de felul acesta, dar el tot născocise ceva.

— Salutări de la Alexandra Vasilievna, Matriona Mihailovna şi Piotr Sergheevici, spuse el.

— Mulţumesc frumos, Anton Ivanîci! Copilaşii dumnealor cum o mai duc cu sănătatea?

— Sănătoşi, slavă Domnului. Dumneavoastră, vă aduc binecuvântarea Domnului: vine şi părintele în urma mea. Dar, coniţă, ai auzit ce s-a întâmplat cu Semion Arhipîci al nostru?

— Ce s-a întâmplat? întrebă speriată Anna Pavlovna.

— Şi-a dat obştescul sfârşit.

— Ce spui? Când?

— Ieri dimineaţă. Am fost înştiinţat chiar aseară: au mânat la mine un băiat călare. M-am dus acolo şi, toată noaptea, n-am închis ochii. Plângeau cu toţii. A trebuit să-i mângâi în durerea lor şi să dau poruncile de cuviinţă. De amărăciune, nu mai ştia nimeni ce să mai facă, plângeau toţi fără contenire – totul a rămas pe capul meu.

— Doamne Dumnezeule, spuse Anna Pavlovna, clătinând din cap… Ce ţi-e şi cu viaţa! Dar cum de s-a întâmplat una ca asta? Că doar săptămâna trecută tot prin dumneata ne-a trimis complimente!

— Aşa e, măicuţă! Dar vezi că el cam demultişor bolea; apoi era şi tare bătrân: te miri cum a dus-o şi până acuma.

— Ce bătrân? Era doar cu un an mai în vârstă ca răposatul bărbatu-meu. Ei, Dumnezeu să-l ierte! spuse Anna Pavlovna, închinându-se. Păcat de biata Feodosia Petrovna – a rămas singură cu copilaşii, şi nu e glumă – cinci şi aproape numai fete! Când e înmormântarea?

— Mâine.

— Se vede treaba că orice om îşi arc durerea lui, Anton Ivanîci. Uite şi eu – mi-l petrec pe fiu-meu la drum.

— Ce să-i faci, Anna Pavlovna? Oameni suntem cu toţii, „Îndură!" zice în Sfânta Scriptură.

— Să nu te superi ca te-am chemat să-mi mai alini durerea. Doar ştiu că ţii la noi ca unul de-ai casei.

— Apoi, Anna Pavlovna, măicuţă, cum să nu ţiu la dumneata? Parcă sunt pe lumea asta multe femei ca dumneata? Nici nu ştii cât preţuieşti. Cât despre mine, am destule pe cap… şi mă frământă şi gândul casei ce mi-o clădesc. Uite, şi ieri mi-am pierdut toată dimineaţa cu antreprenorul; dar nu ştiu cum se face că tot nu cădem la învoială… şi, cu toate astea, mă gândeam mereu: cum să nu mă duc?… Ce o să se facă biata femeie, îmi ziceam, acolo, singurică, fără mine? Că doar nu mai e tânără – te pomeneşti că-şi pierde capul.

— Dumnezeu să-ţi dea sănătate, Anton Ivanîci, că nu ne uiţi! Chiar că nu sunt în apele mele: simt ca un fel de gol în cap – parcă nici nu mai văd! Şi gâtlejul mi-i ars de atâta plâns… Te rog să îmbuci ceva; eşti obosit, ţi-o fi şi foame.

— Foarte mulţumesc. Ca să spun drept, trecând pe la Piotr Sergheki, am dat pe gât un păhăruţ şi-am îmbucat ceva. Dar o mică gustare n-ar strica. Să vină şi părintele să ne dea binecuvântarea! Iacătă-l că a şi sosit în cerdac!

Părintele întră. Sosi şi Maria Karpovna cu fiica ei, o fată plinuţă şi rumenă, cu zâmbetul pe buze şi ochii plânşi. Pe faţa şi în privirile Sofiei, se citea limpede: „Am să ştiu eu oare să iubesc simplu, fără nazuri, să îngrijesc de bărbatul meu ca o dădacă, şi ascult în toate şi să nu par niciodată mai deşteaptă decât el; s-ar putea oare să fii mai deşteaptă decât soţul tău? Ar fi chiar păcat! Doresc să mă ocup cu sârg de gospodărie, să aduc pe lume o jumătate de duzină de copii, să-i

alăptez, să-i îmbrac şi să cos pentru ei.” În sprijinul făgăduielii privitoare la copii, veneau obrajii ei rotunzi şi pieptul plin. Dar lacrimile din ochi şi zâmbetul trist de pe buze îi dădeau, în clipa aceea, un farmec mai presus de aceste gânduri prozaice.

Mai înainte de toate, avu loc o slujbă, la care Anton Ivanîci chema toate slugile. Aprinse o lumânare, iar când preotul isprăvi de citit, luă din mâinile lui cartea şi o trecu dascălului; turnă agheasmă într-o sticluţă, o băgă în buzunar şi spuse: „Pentru Agafia Nikitişna.” Apoi se aşezară cu toţii la masă. Ca de obicei, afară de preot şi de Anton Ivanîci, nimeni nu se atinse de nimic; în schimb, Anton Ivanîci, făcu pe deplin cinste ospăţului homeric. Anna Pavlovna plângea mereu şi-şi ştergea pe furiş lacrimile.

— Ajunge, nu-ţi mai irosi lacrimile, scumpă Anna Pavlovna! spuse Anton Ivanîci cu ciudă prefăcută, umplându-şi paharul cu vişinată. Dar ce, îl trimiţi la tăiere? Zău aşa! Apoi, după ce-şi goli pe jumătate paharul, plescăi din buze şi spuse cu adâncă mulţumire:

— E straşnică! Ce aromă răspândeşte! Vişinată ca asta nu găseşti în toată gubernia!

— E de trei… de trei… ani! îngăimă Anna Pavlovna printre sughiţuri de plâns. Abia azi ani destupat-o… pentru dumneata.

— Of, Anna Pavlovna, Anna Pavlovna, începu din nou Anton Ivanîci, – mi-e şi silă să mă uit la dumneata – n-are cine să te bată! Te-aş bate, zău aşa, te-aş bate!

— Judecă şi dumneata, Anton Ivanîci, atâta copil am, şi-mi pleacă şi acela: dacă mor – nici n-o să aibă cine să mă înmormânteze.

— Da’ noi ce păzim? Parcă ţi-aş fi străin, zău aşa! Ş-apoi ce, te grăbeşti să mori? Vezi mai bine să nu te măriţi cumva! Ce-aş mai juca la nunta dumitale! Ci nu mai plânge atâta! Ajunge!

— Nu pot, Anton Ivanîci, zău nu pot! Nu ştiu nici eu de unde-mi vin atâtea lacrimi.

— Unde s-a pomenit să ţii închis în casă un flăcău ca el! Lasă-l liber! Îşi va întinde aripile şi va face minuni: ai să vezi ce mai cinuri are să capete el pe acolo.

— Să-ţi fie gura aurită! Dar de ce ai luat aşa de puţină plăcintă? Mai ia, te rog!

— Îndată. Numai să isprăvesc bucata asta.

— În sănătatea dumitale, Alexandr Feodorîci! Drum bun! Să te întorci cât de curând şi să te însori! Ce te-ai aprins aşa la faţă, Sofia Vasilievna?

— Eu… aşa…

— Of, tinereţe, tinereţe! Hi, hi, hi!

— Lângă dumneata, îşi mai uită omul durerea, Anton Ivanîci, spuse Anna Pavlovna, aşa de bine ştii s-o alini. Dumnezeu să-ţi dea sănătate! Mai ia niţică vişinată.

— Mai iau, măicuţă, mai iau! Cum să nu beau de bun rămas!

Gustarea se isprăvi. Surugiul înhămase demult caii la trăsura pe care o trase apoi la scară. Servitorii ieşeau în fugă din casă, unul după altul. Unul ducea geamantanul, altul – bocceaua, un al treilea – sacul, apoi plecau să mai aducă altele. Cum năpădesc muştele pe o picătură de dulceaţă, aşa năpădiseră slugile asupra trăsurii şi fiecare cotrobăia în ea.

— Uite, ar fi mai bine să punem geamantanul colo, zicea unul dintre ei, iar dincoace, lădiţa cu mâncare.

— Da' picioarele unde să le mai pună dumnealui? răspundea un altul. Mai bine să punem geamantanul de-a lungul, iar lădiţa o putem aşeza şi mai la margine.

— Apoi, dacă pui geamantanul de-a lungul, are să lunece în jos salteaua de puf; mai bine să-l aşezăm de-a curmezişul. Mai e ceva de pus? Cizmele le-aţi băgat în bagaj?

— Nu ştiu. Cine a făcut bagajul?

— Eu unul, nu. Ia du-te de vezi – n-au rămas cumva pe sus?

— Ba du-te tu.

— Dar de ce să nu te duci tu? Nu vezi că n-am timp?

— Mai e şi asta! Vedeţi să nu uitaţi şi asta! strigă o fată, întinzând printre capetele celorlalţi o mână, în care avea o legăturică.

— Dă-o-ncoace!

— Băgaţi şi astea în geamantan, c-au rămas uitate afară, spuse o altă fată, suindu-se pe treapta trăsurii şi trecându-le celor de la trăsură o perie şi un pieptene.

— Unde să le mai băgăm acuma? se răsti la ea supărat un fecior voinic. Fugi de-aici! Nu vezi că geamantanul e tocmai la fund?

— Aşa mi-a poruncit coniţa. Mie, puţin îmi pasă; poţi să le şi arunci! Ai dracului mai sunteţi!

— Hai, dă-le-ncoa, mai repede, să le pun aici, într-o parte, în buzunarul acesta!

Calul mijlocaş îşi ridica şi-şi scutura întruna capul. De fiecare dată, zurgălăii produceau un sunet strident, care amintea de despărţire. Lăturaşii păreau că stau pe gânduri, cu capul plecat, ca şi cum ar fi înţeles tot farmecul călătoriei pe care aveau s-o facă; când şi când, îşi făceau vânt cu cozile sau îşi întindeau spre mijlocaş buza de jos. În cele din urmă, sosi şi clipa grea a despărţirii. Toată lumea se mai închină o dată.

— Staţi jos, staţi jos cu toţii! porunci Anton Ivanîci. Binevoieşte să iei loc, Alexandr Feodorîci! Şezi şi tu, Evsei. Ci aşază-te o dată! Se aşeză şi el, pentru o clipă, cam într-o parte, pe marginea scaunului. Ei, acum, cu Dumnezeu înainte!

La această vorbă, Anna Pavlovna izbucni în hohote de plâns şi se agăţă de gâtul lui Alexandr.

— Umblă sănătos, dragul meu! se auzea printre suspine. O să te mai văd oare vreodată?…

Mai mult nu se putea înţelege. În clipa aceea, se auziră alţi zurgălăi: în curte întră, în goana mare, o căruţă cu trei cai. Din căruţă sări un tânăr, plin de praf din cap până-n picioare. Se repezi în odaie şi se aruncă în braţele lui Alexandr.

— Pospelov!…

— Aduev!… strigară amândoi deodată, strângându-se în braţe.

— De unde vii? Cu ce ocazie?

— De acasă. Am venit în goana cailor, am făcut o zi şi o noapte pe drum, anume ca să-mi iau rămas bun de la tine.

— Prietene! Prietene drag! Adevărat prieten, şopti Aduev cu lacrimi în ochi. Să baţi cale de o sută şaizeci de verste ca să-ţi iei rămas bun de la mine! Da, există prietenie pe lumea asta! Pe veci, nu-i aşa? spuse cu foc Aduev, strângând mâna prietenului său şi atrăgându-l spre el.

— Până la mormânt! îi răspunse acesta, strângând şi mai tare mâna lui Alexandr şi atrăgându-l, la rândul lui, spre dânsul:

— Să-mi scrii!

— Da, da’ şi tu să-mi scrii!

Anna Pavlovna nu ştia cum să-l primească mai bine pe Pospelov. Plecarea se amână cu o jumătate de oră, în cele din urmă, porniră.

Până la crâng, toată lumea merse pe jos. În timp ce treceau prin umbra desişului, Sofia şi Alexandr se aruncară unul în braţele celuilalt.

— Saşa, dragă Saşa L. – Sonecika L. spuseră ei în şoaptă şi vorbele li se stinseră într-un sărut.

— Ai să mă uiţi acolo? întrebă ea cu lacrimi în glas.

— O, ce puţin mă cunoşti! Mă voi întoarce, crede-mă – şi nicio altă femeie… niciodată…

— La degrabă asta: e o şuviţă din părul meu şi un inel.

Alexandr le ascunse repede în buzunar.

Acuma, Anna Pavlovna cu fiul ei şi cu Pospelov mergeau înainte; după ei, venea Maria Karpovna cu fiică-sa, iar în urmă de tot, părintele şi Anton Ivanîci. Trăsura îi urma la oarecare depărtare. Surugiul izbutea cu greu să ţină caii la pas.

La poartă, slugile din curte îl înconjurară pe Evsei.

— Umblă sănătos, Evsei Ivanîci, drăguţule, şi să nu ne uiţi! se auzea din toate părţile.

— Rămâneţi cu bine, fraţilor! Şi dacă v-am supărat cu ceva, să mă iertaţi!

— Mergi sănătos, Evseiuşka, mergi sănătos, scumpul meu! îi spuse mamă-sa, îmbrăţişându-l. Uite, ia iconiţa asta, să-ţi fie blagoslovenie! Să nu-ţi părăseşti credinţa, Evsei, să nu mi te faci păgân pe acolo. Că, de nu, te blestem! Să nu te dai la beţie, să nu furi, să-i slujeşti

conaşului cu dreptate şi credinţă. Cu bine! Umblă sănătos!

Îşi acoperi faţa cu şorţul şi se trase de o parte.

— Cu bine, măicuţă! îngăimă alene Evsei.

O fetiţă de vreo doisprezece ani se repezi spre el.

— Ci ia-ţi rămas bun şi de la surioara ta! zise o femeie.

— Hop şi tu! spuse Evsei, sărutând-o. Ei, acuma, hai, la revedere! Du-te acasă, ştrengăriţo!

În urma tuturor, la o parte, stătea Agrafena. Era verde la faţă.

— Rămâi cu bine, Agrafena Ivanovna! rosti Evsei tărăgănat ridicând glasul, şi-şi întinse braţele spre ea.

Agrafena se lăsă cuprinsă în braţe, dar ea nu-l îmbrăţişa: făcu doar o strâmbătură.

— Ia asta! îi spuse, scoţând de sub sorţ un sac şi vârându-i-l în mână. Parcă te văd făcându-ţi de cap cu acelea de pe la Petersburg! mai zise, aruncându-i o privire piezişă. Şi în privirea aceea se dădu pe faţă toată durerea şi toată gelozia ei.

— Eu să-mi lac de cap? Eu? începu Evsei. Să mă trăsnească Dumnezeu pe loc! Să-mi crape ochii! Să mă înghită pământul, dacă m-oi apuca acolo de aşa ceva…

— Bine, bine, bombăni neîncrezător Agrafena. Las' că te ştiu eu!…

— Vai de mine, era să uit! spuse Evsei şi scoase din buzunar o pereche de cărţi de joc soioase. Poftim, Agrafena Ivanovna, ţine asta ca amintire – că aici n-ai de unde să iei cărţi.

Agrafena întinse mâna.

— Dă-mi-le mie, Evsei Ivanîci! strigă din mulţime Proşka.

— Ţie? Mai bine le pun pe foc! şi le băgă din nou în buzunar.

— Dă-mi-le mie, neghiobule! zise Agrafena.

— Nu, Agrafena Ivanovna, poţi să faci dumneata ce-ai face, dar nu ţi le dau nici în ruptul capului: ai să te apuci să joci cărţi cu el. Cu bine!

Făcu un semn cu mâna, fără să se mai întoarcă spre ea şi porni alene în urma trăsurii, pe care cred că ar fi putut s-o ducă în spinare, cu Alexandr, cu vizitiu, cu cai, cu tot.

— Afurisitule! zise Agrafena, privind în urma lui şi ştergându-şi lacrimile cu colţul basmalei.

Se opriră la marginea crângului. În timp ce Anna Pavlovna plângea cu hohote, luându-şi rămas bun de la fiul el, Anton Ivanîci bătu pe unul dintre cai cu palma peste gât, apoi îl apucă de nări şi-i scutură capul într-o parte şi într-alta – ceea ce calului se pare că nu-i prea plăcea, căci îşi rânji dinţii şi sforăi pe nări.

— La mai strânge-i chinga mijlocaşului, spuse Anton Ivanîci surugiului: i s-a strâmbat de tot sediolka.

Surugiul se uita la sedioikă şi, văzând că e la locul ei, nu se clinti de pe capră, ci doar îndreptă puţin crucea hamului cu codirişca biciului.

— Ei, acum, duceţi-vă cu Dumnezeu! spuse Anton Ivanîci. Ajunge, Anna Pavlovna, nu te prăpădi cu firea! Iar dumneata, Alexandr Feodorîci, suie în trăsură, că trebuie să ajungeţi la Şişkovo înainte de a se lăsa întunericul. Drum bun, drum bun, Dumnezeu să-ţi dea fericire, măriri şi decoraţii, toate cele frumoase şi bune, tot ce pofteşti, ranguri şi averi!!! Ei, hai, cu Dumnezeu! Mână, măi, dar ia-o mai uşurel pe costişe! mai adăugă el către surugiu.

Alexandr se aşeză în trăsură cu faţa scăldată în lacrimi, iar Evsei se apropie de cucoană, făcu în faţa ei o plecăciune până la pământ şi-i sărută mâna. Anna Pavlovna îi dădu o hârtie de cinci ruble:

— Ţine minte, Evsei: de-ţi vezi cum se cade de slujbă, te însor cu Agrafena; iar de nu…

Nu avu puterea să sfârşească vorba, Evsei se cocoţă pe capră. Surugiul, sătul de atâta aşteptare, păru că se trezeşte; îşi îndesă şapca în cap, se aşeză mai bine la locul lui şi ridică hăţurile; caii porniră la început în trap uşor. Plesni cu biciul amândoi lăturaşii, unui după altul, apoi pe amândoi dintr-o dată; caii se smuciră din loc, se avântară şi porniră în goana mare pe drumul de pădure. Grupul celor care-l petrecuseră pe tânărul Aduev rămase tăcut şi nemişcat, învăluit într-un nor de praf, până când trăsura pieri cu desăvârşire din ochii lor. Anton Ivanîci se dezmetici cel dintâi.

— Ei, acum, să ne ducem pe la casele noastre! spuse el.

Câtă vreme a mai fost cu putinţă, Alexandr se uită îndărăt; apoi, îşi îngropa obrajii în pernele trăsurii.

— Anton Ivanîci, nu mă părăsi aşa amărâtă cum sunt! spuse Anna Pavlovna. Rămâi la masă!

— Bine, măicuţă. Sunt gata să rămân şi la cină.

— Ar fi bine să mâi la noi peste noapte.

— Cum se poate? Doar mâine am înmormântarea!

— Aşa e. Ei bine, nu te ţin cu sila. Transmite-i Feodosiei Petrovna salutări de la mine şi spune-i că sunt mâhnită din tot sufletul de durerea ei, că aş fi venit chiar eu pe la dânsa, dar că mi-a trimis şi mie Dumnezeu o încercare: l-am petrecut la drum pe fiu-meu. Aşa să-i spui.

— Am să-i spun negreşit; n-am să uit.

— Saşenka, drăguţul meu! şopti Anna Pavlovna, aruncând o privire îndărăt. Iată, nu se mai vede, a şi pierit din ochi!

Acasă, Adueva a tăcut toată ziulica, n-a mâncat nimic, nici la prânz, nici seara. În schimb, Anton Ivanîci a vorbit mereu, a prânzit şi a luat şi cina.

— Unde-o fi acum, drăguţul de el? mai zicea din când în când Anna Pavlovna.

— Trebuie să fi ajuns la Nepliuevo. Adică, ce spun eu? N-a ajuns încă: abia se apropie de Nepliuevo. Acolo are să ia ceaiul, răspundea

Anton Ivanîci.

— Nu. La ora asta nu bea el ceai.

Şi astfel, Anna Pavlovna mergea cu gândul, împreună cu fiul ei, de-a lungul drumului. Apoi, când, după socotelile ei, Alexandr trebuia să fi ajuns la Petersburg, începu să-şi petreacă timpul făcând rugăciuni, dând în cărţi sau vorbind despre el cu Maria Karpovna.

Dar Alexandr?

Ne vom întâlni cu el la Petersburg.

2

Piotr Ivanovici Aduev, unchiul eroului nostru, fusese, ca şi acesta, trimis la Petersburg la vârsta de douăzeci de ani, de către fratele lui mai mare, tatăl lui Alexandr. De şaptesprezece ani locuia neîntrerupt acolo. După moartea fratelui său, n-a mai întreţinut corespondenţă cu neamurile şi, de când îşi vânduse moşioara de lângă satul Annei Pavlovna, ea nu mai ştia inimic despre dânsul.

La Petersburg, îi mersese vestea că-i om cu parale – părere care putea să aibă oarecare temei: făcea serviciu ca funcţionar cu însărcinări speciale pe lângă un personaj cu vază şi purta câteva rozete la butoniera fracului. Locuia într-un apartament frumos, pe o stradă principală, avea trei servitori şi tot atâţia cai. Nu era bătrân, ci, cum se spune, „bărbat în floarea vârstei" – între treizeci şi cinci şi patruzeci de ani. De altfel, nu prea-i plăcea să vorbească despre anii lui – nu din cauza vreunei vanităţi meschine, ci dintr-un calcul bine chibzuit, ca şi cum ar fi avut de gând să facă o asigurare pe viaţă pe o sumă mai mare. În orice caz, în felul lui de a-şi ascunde adevărata vârstă, nu se vădea defel preocuparea deşartă de a plăcea sexului frumos.

Era înalt şi bine făcut, avea trăsături pronunţate şi regulate, faţa smeadă, mersul frumos şi măsurat, purtări pline de rezervă, dar plăcute. Era ceea ce se numeşte de obicei *un bel homme*{3}.

Pe obraz i se putea citi de asemenea o rezervă voită, care vădea arta de a se stăpâni, de a nu îngădui chipului său să fie oglinda sufletului, ceea ce ar fi fost, după părerea lui, un lucru nepotrivit şi neplăcut – atât pentru el cât şi pentru cei din jur. Aşa era el în lume. Nu s-ar fi putut totuşi spune că faţa îi era nepăsătoare, ca de lemn. Nu: era doar calmă. Uneori, pe ea se zăreau totuşi urme de oboseală – probabil din cauza muncii încordate pe care o îndeplinea. Avea reputaţia unui om capabil şi activ. Se îmbrăca întotdeauna îngrijit, chiar elegant, dar nu

peste măsură, ci numai cu gust; purta rufărie de cea mai fină calitate; avea mâini grăsuţe şi albe, cu unghii străvezii şi lungi.

Într-o dimineaţă, când se trezi din somn şi apăsă pe butonul soneriei, servitorul îi aduse, odată cu ceaiul, trei scrisori şi-l anunţă că, puţin mai devreme, trecuse pe la el un domn tânăr, care spunea că-l cheamă Alexandr Feodorîci Aduev, iar lui Piotr Ivanîci îi zicea „unchiu". Spusese că are să mai vină după ora unsprezece.

Piotr Ivanîci primi ştirea liniştit, precum îi era obiceiul, devenind doar ceva mai atent şi ridicând din sprâncene.

— Bine. Du-te, îi spuse el servitorului.

Apoi luă una dintre scrisori, vru să deschidă plicul, dar se opri şi rămase pe gânduri.

— Un nepot din provincie! Ce surpriză! bombăni el… Şi eu care nădăjduiam că cei de pe acolo m-au uitat cu totul! De altfel, nu face să umblu cu mănuşi. Mă descotorosesc eu de el…

Sună din nou:

— Când o veni domnul aceia, să-i spui că, de cum m-am sculat, am şi plecat la fabrică şi nu mă reîntorc decât după trei luni.

— Am înţeles, spuse servitorul; dar cu plocoanele ce porunciţi să fac?

— Ce plocoane?

— Le-a adus servitorul dumnealui. A spus: „V-a trimis coniţa nişte plocoane de la ţară."

— Plocoane?

— Da: o putinică de miere, un sac de zmeură uscată…

Piotr Ivanîci ridică din umeri.

— Mai sunt şi două bucăţi de pânză şi nişte dulceaţă…

— Îmi închipui ce fel de pânză o fi…

— Pânza e de cea bună, iar dulceaţa-i făcută cu zahăr.

— Bine. Du-te. O să le văd îndată.

Luă una dintre scrisori, o deschise şi aruncă o privire asupra ei. Părea scrisă cu caractere slave, mari: litera V o închipuiau două beţişoare tăiate sus şi jos, iar K, pur şi simplu, două liniuţe. Punctuaţia lipsea cu desăvârşire.

Începu să citească cu jumătate de glas:

„Stimate domn Piotr Ivanîci.

„Deoarece l-am cunoscut de aproape şi am fost chiar prieten cu răposatul domniei tale părinte, întrucât şi cu domnia ta m-am jucat pe când erai copil şi am gustat adeseori pâine şi sare în casa domniilor voastre şi chiar de aceea nutresc speranţă şi încredinţare în osârdia şi bunăvoinţa domniei tale, socotind că nu l-ai uitat pe bătrânul Vasili Tihanîci, iară noi acilea te pomenim cu drag, ca şi pe părinţii Domniei Tale şi ne rugăm lui Dumnezeu…"

— Ce-i cu aiureala asta? De la cine o fi? îşi zise Piotr Ivanîci, uitându-se la semnătură… Vasili Zaezjalov. Zaezjalov… Să mă omori dacă-mi amintesc cine-i! Ce-o fi vrând de la mine?

Şi reluă citirea scrisorii:

„Iar rugămintea mea prea supusă cu care vin să te plictisesc – să nu mă refuzi, taică – …eu aşa cred că le cunoşti pe toate la Petersburg şi că te simţi acolo ca la dumneata acasă, nu ca noi, ăştia de-aicea. M-am încurcat şi eu într-o afurisită de pricină şi iacă, de şase ani şi mai bine, nu pot să mă descotorosesc de ea: îţi mai aminteşti de amărâta aceea de pădure care e ca la vreo două verste de sătucul meu? Tribunalul a făcut o greşeală în actul de vânzare-cumpărare, iară adversarul meu, Medvedev, s-a şi agăţat de ea: cică e un punct fals – şi o ţine aşa întruna. Medvedev e tot acela care se ducea mereu de pescuia fără voie pe moşiile domniilor voastre; răposatul domniei tale părinte îl tot alunga şi-l făcea de ruşine, a vrut să i se plângă chiar şi guvernatorului de samavolnicia lui, dar din bunătate – Dumnezeu să-l primească intru împărăţia Lui!! – l-a tot iertat, deşi n-ar fi trebuit să-l cruţe pe un asemenea ticălos. Ajută-mi, Piotr Ivanîci, taică! Afacerea ajuns acuma la Senatul cârmuitor{4}, nu ştiu la cine se află acolo, la ce secţie, dar cred că Domniei Tale o să ţi se arate pe dată. Să te duci pe la secretari şi pe la consilieri, să faci aşa fel în cât să te câştigi bunăvoinţa. Spune-le că sufăr de pe urma unei greşeli – curat din pricina unei greşeli – care s-a făcut în actul de vânzare-cumpărare. Pentru Domnia Ta, o să facă ei toate. Şi, cu acelaşi prilej, fă-mi rost şi de brevete pentru trei grade{5} şi să mi le trimiţi mie. Şi mai am cu Domnia Ta, Piotr Ivanîci taică, încă o chestiune de mare trebuinţă: să iei din toată inima partea unui om oropsit, care pătimeşte fără pic de vină şi să-mi vii într-ajutor cu sfatul şi cu fapta. Avem noi la direcţia gubernială un consilier Drojjov, un om – pâinea lui Dumnezeu: mai degrabă ar muri decât să trădeze un prieten. Eu unul nu cunosc în oraş altă gazdă decât pe el; de cum sosesc, trag la el, stau cu săptămânile – ferească Dumnezeu să mă gândesc măcar să trag la altcineva! Îmi dă de mâncare şi de băutură cât poftesc, iar bostonul{6} ţine la el de la prânz şi până noaptea târziu. Şi pe un astfel de om l-au ponegrit şi acum îl tot silesc să-şi dea demisia! Să te duci negreşit, Piotr Ivanîci dragă, pe la toate mărimile de acolo şi să-i faci să înţeleagă ce fel de om e Afanasi Ivanîci: tare-l inimos când e vorba de treabă; să le spui cum că pâra împotriva lui a fost făcută pe nedrept, în urma uneltirilor secretarului guvernatorului – Domniei Tale au să-ţi dea negreşit crezare şi să-mi comunici rezultatul în scris, cu prima poştă. Să te mai duci şi pe la fostul meu coleg de birou, Kosteakov. Am auzit de la unul, Studeniţîn, care a venit pe-aici – e de pe la

dumneavoastră, de la Petersburg, poate că-l şi cunoşti? – cum că ar sta pe la Peski. Casa lui ţi-o arată orice copil de acolo. Să-mi scrii cu aceeaşi poştă – să nu fii leneş! – dacă mai trăieşte, cum o duce cu sănătatea, ce mai face şi dacă-şi mai aduce aminte de mine. Să faci cunoştinţă cu dânsul şi să legi prietenie, că-i om minunat, deschis la suflet şi tare şugubăţ. Închei scrisorica mea cu încă o rugăminte…”

Aduev nu citi mai departe. Rupse încet scrisoarea în patru şi aruncă bucăţile sub masă, la coş. Apoi se întinse şi căscă.

Luă a doua scrisoare şi se apucă s-o citească, tot cu jumătate de glas:

„Iubite frăţioare, scumpe domn Piotr Ivanîci”

— Ce surioară o mai fi şi asta? spuse Aduev, uitându-se la semnătură: „Maria Gorbatova”… Îşi ridică ochii spre tavan, căutând să-şi amintească…

— Cine-o mai fi? Parcă o cunosc… da, chiar aşa e: fratele meu a fost însurat cu o Gorbatova. Asta-i sora ei, e cea care… A! Îmi aduc aminte…

Se încruntă şi începu să citească:

„Deşi destinul crud ne-a despărţit poate chiar pe vecie, deşi între noi e un abis şi au trecut ani mulţi…”

Sări câteva rânduri şi citi mai departe:

„Nu voi uita până la sfârşitul vieţii mele cum, în timp ce ne plimbam noi doi împreună pe malul lacului nostru, dumneata, primejduindu-ţi viaţa şi sănătatea, ai intrat în apă până la genunchi şi ai cules pentru mine, dintre trestii, o floare mare şi galbenă, cum din tulpina acelei flori curgea o zeamă care ne-a murdărit mâinile, iar dumneata ai luat apă cu şapca pentru ca să ni le putem spăla. Mult am râs atunci de acest lucru. Ce fericită am fost! Floarea aceea o păstrez până azi într-o carte…”

Aduev se opri. Se vedea că acest amănunt nu-i plăcea; clătină chiar din cap a neîncredere.

„Ai mai păstrat oare panglicuţa aceea (citi el mai departe) *pe care ai luat-o din scrinul meu, cu toate protestele şi rugăminţile mele…”*

— Eu să-i fi luat panglicuţa! exclamă el, încruntându-se şi mai tare. Tăcu un timp, mai sări câteva rânduri, apoi citi:

„Iar eu m-am osândit la veşnică feciorie şi mă simt tare fericită: nimeni nu mă poate opri să-mi amintesc de acele vremuri fericite…”

„Vasăzică, a rămas fată bătrână! se gândi Piotr Ivanîci. Nu-i de mirare că îi stă gândul la flori galbene. Ce o mai fi scriind acolo?”

„Te-ai însurat oare, iubite frăţioare? Şi cu cine? Cine o fi scumpa-ţi tovarăşă de viaţă care, prin făptura ei, ţi-a înfrumuseţat calea vieţii? Spune-mi cum o cheamă. O voi iubi ca pe o soră bună. Îi voi alătura chipul de al dumitale în visurile mele, mă voi ruga pentru ea. Iar de nu te-ai însurat, atunci să-mi scrii deschis care a fost pricina. Nimeni nu va afla de la mine tainele dumitale – că le voi păstra la sânul meu şi nimeni nu mi le va putea smulge decât cu inimă cu tot. Să nu zăboveşti cu răspunsul. Ard de nerăbdare de a-ţi citi inexprimabilele rânduri…”

„Inexprimabile sunt mai curând rândurile tale!” – gândi Piotr Ivanîci.

„N-am ştiut (citi el mai departe) că scumpului nostru Saşenka îi va veni deodată în gând să viziteze splendida capitală – ferice de el! Va vedea case şi prăvălii frumoase, se va desfăta cu tot luxul şi-l va strânge la pieptul lui pe unchiul său adorat – în timp ce eu voi vărsa lacrimi amare, amintindu-mi vremurile de fericire. De-aş fi aflat din vreme de plecarea lui, aş fi stat zi şi noapte să brodez pentru dumneata o pernă, cu un negru şi doi câini. N-ai să mă crezi, dacă-ţi voi spune de câte ori am plâns privind modelul acesta: căci ce poate fi mai sfânt ca prietenia şi credinţa?… Acuma, nu mai am decât acest singur gând – lui îi voi închina zilele mele. Dar n-am aici lână bună şi de aceea te rog mult de tot, prea scumpe frăţioare, să-mi trimiţi cât de curând lână englezească de cea mai bună – la fel cu alăturatele mostre – de la cea dintâi prăvălie pe lângă care vei trece. Dar ce spun eu? Ce gând înspăimântător îmi opreşte deodată pana în loc! Să ne fi dat oare uitării? Poate că nu-ţi mai aduci aminte de o biată martiră care s-a retras din lume şi varsă acum lacrimi fierbinţi? Dar nu! Nu-mi vine a crede că ai putea fi un monstru, ca toţi bărbaţii – nu! Inima îmi spune că, în mijlocul luxului şi al desfătărilor splendidei capitale, ne-ai păstrat tuturor aceleaşi simţăminte de mai înainte, Gândul acesta e un balsam pentru inima mea îndurerată. Iartă-mă – nu pot scrie mai mult: îmi tremură mâna…

„Rămân până la moarte a dumitale
Maria Gorbatova”

«P.S. Nu cumva ai pe acolo ceva cărţi bune, frăţioare dragă? Trimite-mi-le, dacă nu-ţi fac trebuinţă: citindu-le, mi-aş aduce aminte de dumneata la fiecare pagină şi aş vărsa lacrimi. Ai putea să cumperi şi ceva cărţi noi de la prăvălie, dacă nu sunt prea scumpe. Se spune că-s tare bune scrierile domnului Zagoskin{7} şi ale domnului Marlinski{8} – le-aş vrea barem pe astea. Am mai văzut prin ziare şi un titlu de carte – „Despre prejudecăţi" de domnul Puzina – trimite-mi-o negreşit, căci nu pot suferi prejudecăţile.»

Aduev fu cât pe ce să arunce la coş şi scrisoarea aceasta, dar se răzgândi.

„Mai bine s-o păstrez, îşi zise el. Sunt şi amatori de asemenea scrisori. Unii chiar le colecţionează. Poate să am cândva ocazia să fac cuiva un serviciu".

Aruncă scrisoarea într-un coşuleţ brodat cu mărgele, atârnat în perete, apoi luă a treia scrisoare şi începu să citească:

„Prea stimate cumnate Piotr Ivanîci,

„Îţi mai aduci aminte cum te-am petrecut la plecarea dumitale, acum şaptesprezece ani? Iată că acum Dumnezeu m-a învrednicit să-l petrec cu părintească binecuvântare pe propriul meu copil, care porneşte într-o lungă călătorie. Uită-te la el şi adu-ţi aminte de răposatul şi mult iubitul nostru Feodor Ivanîci – că doar Saşenka îi seamănă leit. Singur Dumnezeu ştie cât a pătimit inima mea de mamă, lăsându-l să plece în străini, îl trimit pe puişorul meu de-a dreptul la dumneata: i-am poruncit să nu tragă nicăieri în altă parte..

Aduev clătină din nou din cap.

„Ce bătrână neghioabă! mormăi el şi citi mai departe:

„Poate că, lipsit de experienţă cum e, ar fi tras la vreun han, dar ştiind că asta l-ar putea mâhni pe unchiul lui, i-am poruncit să tragă de-a dreptul la dumneata. Cum o să vă bucuraţi amândoi în clipa revederii! Să nu-l părăseşti, cumnăţele dragă! Să-l ajuţi cu sfatul şi să-i porţi de grijă. Îl las în seama dumitale."

Piotr Ivanîci se opri din nou.

„Doar n-are acolo pe nimeni, afară de dumneata (citi el mai departe). *Vezi de el: să nu-l răsfeţi prea tare, dar nici să nu fii prea din cale afară de sever. Sever – are cine să fie – o să fie ei, străinii, dar de mângâiat, nu-l va mângâia decât omul care e de un sânge cu el. Să-l vezi cât îi de drăgăstos! Ai să te lipeşti de el de îndată ce-l vei*

vedea. Să spui şi şefului lui, la care o fi să facă slujba, să aibă grijă de Saşenka al meu şi, mai cu seamă, să se poarte cu el cât se poate de blând – că e tare simţitor băiatul. Fereşte-l de băutură şi de joc de cărţi. Noaptea – îmi închipui c-o să dormiţi în aceeaşi odaie şi d-aia zic – noaptea, Saşenka s-a învăţat să doarmă pe spate şi, din pricina asta, tare mai geme şi se zvârcoleşte în pat, mititelul. Apăi, dumneata să-l trezeşti cu binişorul şi să-i faci semnul crucii, că-i trece numaidecât. Iar vara să-l acoperi pe obraz cu o batistuţă: doarme cu gura căscată şi afurisitele alea de muşte dau să intre în ea, mai spre dimineaţa. De o fi cazul, să nu-l laşi fără ajutor bănesc…”

Aduev se încruntă, dar se lumină din nou la faţă de îndată ce citi cele ce urmau:

„Iară eu voi trimite ce o fi de trebuinţă; chiar şi acum, i-am dat o mie de ruble. Numai de nu i-ar cheltui pe fleacuri sau de nu i le-ar stoarce vreun linguşitor de aceia. Că doar acolo, la voi, în capitala, se aude că-s mulţi pungaşi şi tot felul de oameni fără pic de obraz. Te rog, cumnate dragă, să mă ierţi – nu mai ştiu deloc să scriu scrisori.

Rămân a dumitale,
respectuoasă cumnată,

1. *Adueva.*

„P.S. Îţi trimit alăturat câteva plocoane de pe la noi, de la ţară: ceva zmeură din grădina noastră, miere de albine – curata cum îi lacrima – pânză de olandă pentru două duzini de cămăşi şi nişte dulceaţă de casă. Să mănânci şi să le porţi sănătos! Iar când s-or isprăvi, îţi mai trimit eu. Să vezi şi de Evsei; e om liniştit – de băut, nu bea, dar, cine ştie, să nu se strice cumva şi el pe acolo, prin capitală. Apoi, la o adică n-ar strica să-i tragi şi câte o chelfăneală.”

Piotr Ivanîci puse încet scrisoarea pe masă, scoase şi mai încet o ţigară de foi şi, după ce o răsuci între palme, începu să fumeze. Se gândi mult şi bine la „figura” – cum o numi el în gând – pe care i-o făcea cumnată-sa. Supuse unei severe analize atât felul în care a procedat ea faţă de dânsul, cât şi atitudinea pe care trebuia s-o ia el.

Iată elementele în care descompuse întreaga situaţie: nu-l cunoştea şi, prin urmare, nici nu-l iubea pe nepotul lui; aşadar, inima nu-i impunea niciun fel de îndatoriri; trebuia deci să judece lucrurile după legile raţiunii şi ale dreptăţii. Fratele lui fusese însurat şi se bucurase de plăcerile vieţii conjugale. Pentru ce atunci el, Piotr Ivanîci, care nu

cunoscuse plăcerile căsniciei, să-şi împovăreze viaţa cu grija nepotului său? De bunăseamă că n-avea de ce.

Pe de altă parte însă, îşi zicea: cumnata sa îl trimisese pe fiul ei de-a dreptul la dânsul, în grija lui, fără să ştie dacă era sau nu dispus să-şi ia beleaua asta pe cap, fără să ştie măcar dacă mai trăieşte, ori dacă este în stare să facă ceva pentru nepotul lui. Bineînţeles, era o prostie. Dar odată ce prostia a fost făcută şi nepotul se şi afla la Petersburg, singur, fără ajutor, fără cunoştinţe, chiar şi fără scrisori de recomandaţie, tânăr şi fără experienţă cum era, avea el oare dreptul să-l lase în voia soartei, să-l părăsească, aşa, pierdut în mulţime, fără îndrumare, fără un sfat? Iar dacă i s-ar întâmpla băiatului ceva rău, n-ar avea el oare de răspuns în faţa conştiinţei sale?

Aduev îşi mai aminti cu acest prilej cum îl petrecuseră la plecare, cu şaptesprezece ani în urmă, răposatul lui frate şi această Anna Pavlovna, care-i scria acum. Fireşte, n-au putut face nimic pentru el la Petersburg – şi-a găsit el singur drumul… dar îşi aduse aminte de lacrimile ei, la despărţire, de binecuvântarea pe care i-o dăduse – ca o mamă – de duioşia şi de plăcintele ei, în sfârşit, de cuvintele pe care i le spusese la urmă: „Lasă, când s-o face Saşenka mare – copilul avea pe atunci numai trei ani – poate că ai să-i porţi şi dumneata odată şi odată de grijă…” Piotr Ivanîci se ridică şi porni cu paşi repezi spre antreu…

— Vasili! strigă el. Când o veni nepotul meu, să nu-i spui că nu-s acasă. Du-te să vezi dacă odaia de sus care era de închiriat acum de curând a fost dată sau nu. Dacă nu s-a ocupat, spune că o reţin eu. Ce-s astea? Plocoanele? Ce facem cu ele?

— Când le aduceam adineauri sus, le-a văzut băcanul nostru şi m-a întrebat dacă nu vrem să-i vindem mierea: „Dau preţ bun pe ea” – a zis. Spune că ar lua şi zmeura.

— Perfect! Dă-i-le lui. Dar cu olanda ce facem? N-ar merge pentru învelitoare de mobilă?… Pune-o bine. Şi dulceaţa, la fel: se poate mânca – pare să fie destul de bună.

Când veni Alexandr Feodorîci, Piotr Ivanîci se pregătea tocmai să se bărbierească. Tânărul dădu să se arunce în braţele unchiului său, dar acesta, strângând mâna gingaşă a băiatului în mâna lui puternică, îl ţinu la oarecare depărtare, ca şi cum ar fi vrut să-l vadă mai bine – mai curând însă ca să-i taie avântul şi să se mărginească la o strângere de mână.

— Are dreptate maică-ta, spuse el, eşti leit răposatul meu frate. Te-aş recunoaşte dintr-o mie. Dar eşti mai reuşit ca el. Eu, fără prea multă ceremonie, am să mă bărbieresc mai departe, iar tu aşază-te aici, în faţa mea, ca să te pot vedea mai bine – şi să stăm de vorbă.

Piotr Ivanîci îşi văzu apoi de treabă, ca şi cum n-ar fi fost nimeni de faţă. Îşi săpunea obrajii, boltindu-i pe dinăuntru cu limba când pe

unul, când pe celălalt. Primirea aceasta îl cam zăpăcise pe Alexandr, care nu mai ştia cum să înceapă vorba. Punea răceala unchiului său pe seama faptului că nu trăsese de-a dreptul la el.

— El, ce mai face maică-ta? bine, sănătoasă? Cred că o mai fi îmbătrânit, întrebă unchiul, făcând fel de fel de strâmbături în faţa oglinzii.

— Slavă Domnului, e sănătoasă şi-ţi trimite complimente şi ea şi mătuşa Maria Pavlovna, răspunse sfios Alexandr Feodorîci. Tuşica m-a însărcinat să te îmbrăţişez din partea ei…

Se sculă şi se apropie de unchi-său cu intenţia de a-l săruta pe obraz, pe cap, pe umăr – în sfârşit, unde-o nimeri şi el.

— Mătuşii tale ar fi trebuit să-i vină, cu anii, puţină minte la cap, dar, după câte văd, a rămas tot atât de proastă ca şi acum douăzeci de ani…

Foarte nedumerit, Alexandr se întoarse de-andăratelea la locul lui.

— Ai primit scrisoarea, unchiule?… întrebă el.

— Da, am primit-o.

— Vasili Tihonici Zaezjalov, începu încet Alexandr Feodorîci, te roagă stăruitor să te interesezi şi să te ocupi de procesul lui.

— Da, mi-a scris… Mai există proşti de aceştia pe la voi?

Uluit de aprecierile unchiului său, Alexandr nu mai ştia ce să creadă.

— Scuză-mă, unchiule… începu el aproape cu teamă.

— Cum ai zis?

— Să mă scuzi că n-am venit direct la dumneata, ci am tras întâi la biroul diligenţelor… N-am ştiut adresa…

— N-ai de ce să te scuzi. Ai procedat cât se poate de bine Ce i-a mai trăsnit prin gând şi maică-tii! Doamne fereşte! Cum ai fi putut să tragi la mine, fără să ştii măcar dacă pot sau nu să te găzduiesc? După cum vezi, am un apartament de burlac – bun pentru o singură persoană: o sală, un salon, o sufragerie, un birou, apoi camera mea de lucru, odaia cu dulapuri şi camera de toaletă. N-am nicio cameră în plus. Ne-am fi stingherit unul pe altul. Dar ţi-am găsit chiar aici în casă un apartament…

— Unchiule, spuse Alexandr, cum să-ţi mulţumesc pentru grija dumitale! Şi sări din nou de la locul lui, voind să-şi arate recunoştinţa prin vorbe şi prin fapte.

— Încet, încet, nu mă atinge! zise unchiul. Ia seama, că briciul e foarte ascuţit. Ne-am putea tăia amândoi.

Văzând că, în ziua aceea, cu toate sforţările sale, nu va izbuti să-l îmbrăţişeze şi nici să-l strângă măcar o dată la piept pe unchiul său adorat, Alexandr îşi amână pe altă dată realizarea intenţiei.

— Odaia ta e cât se poate de plăcută, începu Piotr Ivanîci. E drept că în faţa ferestrei ai un calcan, dar n-ai să stai toată ziua la geam.

Când ai să fii acasă, o să-ţi găseşti şi tu vreo treabă şi n-ai să ai timp să caşti gura pe fereastră. Camera nu-i scumpă: patruzeci de ruble chirie pe lună. Pentru servitor, ai o săliţă. Trebuie să te obişnuieşti de la început să te descurci singur, fără dădacă. Să-ţi înjghebi o mică gospodărie, aşa fel încât să poţi lua acasă o masă, un ceai, într-un cuvânt, să ai un colţ al tău – *un chez soi* – cum spun franţujii. Acolo poţi primi pe cine pofteşti… De altfel, în zilele când mănânc acasă, eşti invitatul meu, iar în celelalte zile, aici se cam obişnuieşte ca tinerii să ia masa la birt. Eu te-aş sfătui însă să trimiţi omul să-ţi aducă mâncarea acasă: eşti mai liniştit şi nici nu rişti să te întâlneşti cu oricine. Nu-i aşa?

— Îţi mulţumesc foarte mult, unchiule…

— Ce să-mi mai mulţumeşti? Nu eşti neam cu mine? Nu-mi fac decât datoria. Ei, acum mă îmbrac şi plec: am şi serviciu, şi fabrica…

— N-am ştiut că ai o fabrică, unchiule.

— Sticlă şi porţelan. De altfel, nu-i numai a mea: suntem trei asociaţi.

— Merge bine?

— Binişor. Ne desfacem marfa mai mult prin iarmaroace, în guberniile din interiorul ţării. În ultimii doi ani, a mers strună. Dacă ar merge încă vreo cinci ani tot aşa, mai că… E drept că unul dintre asociaţi nu prea-i de nădejde: cheltuieşte în dreapta şi-n stânga. Ştiu însă să-l ţin în frâu. Ei, la revedere! Du-te să vezi oraşul, hoinăreşte pe străzi. Ia-ţi undeva prânzul, iar diseară, vino la mine să bem ceaiul împreună. Voi fi acasă şi o să stăm atunci de vorbă. Ei, Vasili! Arată-i dumnealui camera şi ajută-l să se instaleze.

„Carevasăzică, aşa merge aici, la Petersburg, se gândea Alexandr, stând în locuinţa lui cea nouă. Dacă un unchi se poartă aşa cu tine, ce să mai zici de alţii?…”

Tânărul Aduev se plimba în lung şi în lat prin odaie, cufundat în gânduri, iar Evsei vorbea de unul singur, dereticând prin casă.

— Ce mai viaţă şi pe aici! bombănea el. Aud că la Piotr Ivanîci se face foc la bucătărie o dată pe lună, iar oamenii mănâncă prin străini… Doamne păzeşte! Ce oameni, domnule, ce oameni! N-am ce zice. Şi se mai cheamă că sunt de la Petersburg! La noi, până şi câinele mănâncă din strachina lui…

Alexandr, deşi tăcea, părea totuşi să împărtăşească părerea lui Evsei, se duse la fereastră şi nu văzu decât coşuri şi acoperişuri negre şi murdare, precum şi calcanele de cărămidă ale caselor. Le compară cu cele ce văzuse, cu vreo două săptămâni în urmă, pe fereastra casei sale de la ţară şi se simţi copleşit de tristeţe.

Ieşind în stradă, se pomeni în plină forfotă a oraşului. Toată lumea se grăbea încotrova; fiecare era preocupat numai de el însuşi; abia dacă arunca celorlalţi trecători câte o privire – şi aceasta numai ca să

nu se ciocnească cu ei. Alexandr îşi aduse aminte de oraşul său din provincie, unde orice întâlnire, cu orice om, îţi deştepta interesul, iată-l pe Ivan Ivanîci – se duce la Piotr Petrovici şi tot oraşul ştie pentru ce anume. Maria Martinovna se întoarce cu trăsura de la vecernie; Afanasi Savici se duce la pescuit. Jandarmul a trecut în goana cailor de la guvernator la doctor, şi toată lumea ştie că soţia Excelentei Sale binevoieşte să nască – cu toate că, după părerea diverselor cumetre şi bunici, n-ar fi trebuit să se ştie de mai înainte. Toată lumea întreabă: fată sau băiat? Cucoanele îşi pregătesc din timp bonetele cele mai elegante. Iată-l pe Matvei Matveici: a ieşit din casă după ora cinci, cu un baston gros în mână, şi oricine ştie că a ieşit ia plimbarea de seară, fără de care nu i se face digestia, şi că se va opri neapărat la fereastra bătrânului consilier care, după cum iarăşi se ştie, la ora asta îşi ia ceaiul. Cu oricine te-ai întâlni, schimbi un salut şi vreo două vorbe; şi chiar dacă vreunuia nu-i dai bineţe, tot ştii cine e, unde şi pentru ce se duce, iar în ochii lui citeşti limpede: şi eu ştiu cine eşti, unde şi pentru ce te duci. Iar dacă, în cele din urmă, se întâmplă totuşi să se întâlnească doi necunoscuţi, care nu s-au mai văzut niciodată, feţele lor se prefac pe loc în două semne de întrebare. Se opresc şi se uită înapoi unul la altul, o dată, de două ori, iar când se întorc acasă, descriu şi hainele şi umbletul persoanei necunoscute pe care au întâlnit-o pe stradă. Apoi, ţin-te discuţii şi presupuneri: cine o fi, de unde o fi venit şi cu ce scop anume. Iar aici, în oraşul acesta, oamenii parcă te îmbrâncesc cu privirea, dându-te la o parte din calea lor, ca şi cum toţi s-ar duşmăni între ei.

La început, Alexandr cerceta cu o curiozitate de provincial pe orice trecător, pe orice om îmbrăcat mai bine, luându-l drept ministru, ambasador sau scriitor: „N-o fi acesta? – se gândea el – sau, poate, cestălalt?" Dar în curând se plictisi. Asemenea miniştri, scriitori ori ambasadori îi ieşeau în cale la fiecare pas.

Privi casele şi-l cuprinse o mare lehamite: îl apucă urâtul numai la vederea acestor namile de piatră, toate semănând între ele şi înşirându-se una după alta, fără întrerupere, ca un fel de morminte uriaşe, „Iată, strada se sfârşeşte – îşi zicea el – şi-mi voi putea odihni puţin ochiul; am să văd măcar un deal, ori un pic de verdeaţă, ori măcar vreun gard dărăpănat." Dar şi mai departe, mereu, acelaşi zid neîntrerupt de case asemănătoare, cu câte patru rânduri de ferestre… O stradă se isprăveşte; la capătul ei, ţi se oferă însă aceeaşi privelişte: o nouă înşiruire de case, toate la fel. Dacă te uiţi fie la dreapta, fie la stânga, ţi se pare ca din toate părţile te împresoară, asemeni unei oştiri de uriaşi, case şi iar case, toate la fel, toate de piatră… Ochiul nu găseşte pe ce să se odihnească, unde să-şi afle scăparea: eşti strâns din toate părţile, ţi se pare că aici, până şi gândurile şi simţirile omeneşti sunt ferecate.

Primele impresii ale unui provincial venit la Petersburg sunt destul de neplăcute. Îl chinuieşte urâtul, nimeni nu-l bagă în seamă, se simte pierdut şi stingher. Nu-l atrage nici noutatea, nici marea variaţie, nici mulţimea de oameni. Egoismul lui de provincial declară război tuturor lucrurilor pe care le vede aici şi pe care nu le-a văzut la el acasă. Cade pe gânduri şi se transportă cu închipuirea în târgul lui natal. Ce privelişte plăcută! O casă cu acoperiş ţuguiat şi o grădiniţă cu salcâmi. Pe acoperiş, e o căsuţă – adăpostul porumbeilor. Negustorului Iziumin îi place foarte mult să-i sperie cu băţul. Tocmai de aceea a şi făcut el hulubăria pe acoperişul casei; şi acum – dimineaţa şi seara – stă pe acoperiş, în halat, cu scufa de noapte în cap, înarmat cu un băţ, la capătul căruia e legată o cârpă. Şi fluieră mereu, mişcând băţul… Altă casă e ca un felinar: cei patru pereţi sunt numai geamuri, iar acoperişul e turtit de tot. Clădirea e veche, pare gata-gata să se prăbuşească sau să ia foc de la sine; şindrila a căpătat o culoare cenuşie deschisă. Ţi-ar fi şi frică să stai într-o asemenea casă. Şi totuşi e locuită. Ce-i drept, proprietarul se uită din când în când la tavanul lăsat într-o parte şi se întreabă, clătinând din cap: „Mai ţine oare până la primăvară?” Apoi îşi spune: „Poate că mai ţine.” Şi stă mai departe în ea, având mai multă grijă de buzunarul lui decât de viaţa lui. Alături e căsuţa frumuşică, dar cam părăginită, a felcerului. E în formă de semicerc, cu două adaosuri care aduc a chioşcuri; unul e cu totul ascuns de verdeaţă, iar celălalt s-a întors cu spatele spre stradă. Mai încolo, se întinde, pe o distanţă ca de două verste, un zăplaz, de după care se iţesc, printre crengi, mere rumene – ispita ştrengarilor. Casele se ţin la o respectuoasă depărtare de biserici. În jurul bisericilor creşte o iarbă deasă, în care se ascund lespezi de mormânt, Clădirile publice se cunosc cale de o poştă: nu se apropie nimeni de ele fără neapărată trebuinţă, Dar aici, în capitală, nici nu le poţi deosebi de casele obişnuite şi mai au încă – ce ruşine! – câte o prăvălie, vârâtă chiar într-însele. Dincolo, în oraşul de provincie, de cum ai trecut două-trei străzi, simţi o adiere de aer mai curat, încep gardurile de nuiele de după care se văd grădinile de zarzavat, iar mai încolo se întinde câmpul cu semănăturile de primăvară, şi ce linişte, câtă nemişcare, plictiseală – şi aceeaşi binecuvântată toropeală domneşte pe stradă şi între oameni! Toată lumea trăieşte în voie, cu sufletul deschis; nimeni nu se simte câtuşi de puţin strâmtorat. Până şi găinile şi cocoşii se plimbă în libertate pe uliţe, caprele şi vacile pasc iarbă, iar copiii înalţă zmeie.

În schimb, ce trist e în capitală! Bietul provincial duce dorul ulucii din faţa ferestrei sale, al străzii pline de noroi ori de praf, al podeţului de scânduri care joacă sub picioare, precum şi al firmei de la debitul de băuturi spirtoase. Nu-i vine să recunoască nici că biserica Sf. Isakie e mai înaltă şi mai frumoasă decât catedrala din oraşul lui, nici că sala

Cercului nobilimii e mai spaţioasă decât cea de acolo. Tace posomorât când cineva face asemenea comparaţii, iar uneori cutează chiar să spună cum că o anumită stofă sau un anumit vin sunt mai ieftine şi mai bune în oraşul lui, că lumea de acolo nici nu s-ar uita la raritățile aduse de prin străinătăţi – la scoicile şi racii ăştia mari sau la peştişorii roşii. Treaba voastră dacă vă place să cumpăraţi de la străini tot felul de stofe şi de fleacuri; ei vă jupoaie, iar voi vă lăsaţi păcăliţi ca nişte proşti. Şi cât e de bucuros dacă, tot măsurând şi comparând, descoperă că în oraşul lui unele lucruri sunt mai bune, de pildă: icrele, perele sau colacii. „Şi la voi asta se cheamă pară? zice el. La noi, nici slugile n-ar mânca aşa ceva.”

Şi mai abătut încă se simte provincialul când, cu vrea scrisoare adusă de departe, pătrunde într-o casă de acestea. Se aşteaptă ca lumea să-i deschidă braţele, neştiind cum să-l primească mai bine, unde să-l aşeze, cu ce să-l ospăteze. Socoate că vor şi începe să-l ia de departe, cu iscusinţă, ca să afle ce fel de mâncare îi place mai mult, iar el se va simţi stingherit de atâta atenţie şi, în cele din urmă, lăsând la o parte orice sfială, se va săruta şi cu stăpânul şi cu stăpâna casei şi va începe să-i tutuiască, de parcă s-ar cunoaşte de douăzeci de ani. Toată lumea va bea vişinată şi, poate, vor începe să cânte vreun cântec cu toţii în cor…

Când colo… oamenii abia dacă se uită la el. Strâmbă din nas şi se scuză că sunt ocupaţi. Dacă are de rezolvat vreo chestiune, i se dă o oră, care să nu fie nici pe la prânz, nici la cină, iar de ora aperitivului nici nu vor să ştie; nu ţi-ar oferi o votcă sau o gustare, Doamne fereşte! Stăpânul casei fuge de îmbrăţişări şi se uită cam ciudat la oaspete. Din odaia de alături se aud zăngănind lingurile, paharele – vreme tocmai potrivită să-l poftească la masă. Când colo, cată să-l alunge din casă cu fel de fel de aluzii iscusite… Totul este încuiat – pretutindeni clopoţei la uşi: mizerie! Şi chipurile oamenilor sunt atât de reci şi de neprietenoase! Pe când dincolo – la noi – poţi să intri oricând în casă fără sfială: chiar dacă gazdele au isprăvit de prânzit, sunt în stare să întindă din nou masa de dragul musafirului. Samovarul stă – dimineaţa şi seara – neclintit pe masă, iar clopoţel nu vezi nici măcar la prăvălii. Toată lumea – fie străini, fie prieteni – se îmbrăţişează şi se sărută. Acolo, vecinul e adevărat vecin; lumea trăieşte în bună înţelegere, frăţeşte; neamurile-s adevărate neamuri, gata să-şi dea şi viaţa pentru unul de-al lor… Ce să mai vorbim!

Ajuns în Piaţa Amiralităţii, Alexandr înlemni de uimire. Rămase vreme de un ceas în faţa „Călăreţului de aramă”. Nu se uita însă la el cu amară imputare în suflet – ca bietul Evgheni{9}, ci plin de extaz. Privi Neva şi clădirile din preajma ei – şi ochii îi scânteiară, se simţi deodată ruşinat de preferinţele lui pentru poduri şubrede, grădiniţe şi garduri dărăpănate. Era voios, cu sufletul uşor. Forfota de pe străzi,

mulţimea, totul căpătă alt înţeles în ochii lui. Înviaseră din nou speranţele, copleşite un timp de impresiile triste de la început; viaţa cea nouă îi deschidea braţele şi-l chema spre necunoscut. Inima îi bătea cu putere. Visa o muncă înălţătoare, năzuinţe nobile şi păşea pe Nevski Prospekt, plin de sentimentul propriei sale importanţe, socotindu-se cetăţean al lumii celei noi… Se întoarse acasă cu capul plin de asemenea visuri.

Pe la unsprezece seara, unchiul lui îi trimise vorbă să poftească la ceai.

— Chiar acum m-am întors de la teatru, îi spuse unchiul său, tolănit pe divan.

— Ce păcat că nu mi-ai spus mai înainte, unchiule: aş fi mers şi eu cu dumneata.

— Am avut un fotoliu. Unde era să te aşez? Pe genunchii mei? răspunse Piotr Ivanîci. Du-te mâine, singur.

— Mi-e urât, unchiule, aşa, singur, pierdut în mulţime, fără să am cui împărtăşi impresiile…

— Nici nu-i nevoie. Trebuie să înveţi să simţi, să gândeşti, într-un cuvânt, să trăieşti singur. Are să-ţi prindă bine odată. Apoi, înainte de a te duce la teatru, ar trebui să te îmbraci cum se cade.

Alexandr îşi cercetă hainele şi se miră de cuvintele unchiului său. „Ce cusur or fi având? se gândea el. Haina e de un albastru închis, pantalonii, la fel…”

— Am destule haine, unchiule, spuse el; mi le-a făcut Königstein – croitorul la care se îmbracă guvernatorul nostru.

— N-are a face, tot nu sunt cum trebuie. Zilele acestea, am să te duc la croitorul meu. Dar astea-s fleacuri. Avem de vorbit despre lucruri mai importante. Spune-mi, pentru ce ai venit aici?

— Am venit… ca să trăiesc aici.

— Să trăieşti? Dacă prin aceste vorbe înţelegi mâncare, băutură şi somn, atunci nu făcea să baţi atâta cale până aici: aici n-ai să poţi nici să mănânci, nici să dormi atât de bine ca la tine acasă; iar dacă înţelegi altceva, atunci explică-te…

— Am vrut să spun: să profit de viaţă, adăugă Alexandr, aprinzându-se la faţă. Mi s-a urât să stau la ţară: tot acelaşi şi acelaşi lucru…

— Aha! Vasăzică, asta e! În cazul acesta, ce ai de gând: să-ţi închiriezi un apartament pe Nevski Prospekt, să-ţi cumperi o trăsură, să-ţi faci un cerc larg de cunoştinţe şi să-ţi fixezi zilele de primire?

— Dar astea ar costa foarte scump, spuse naiv Alexandr.

— Maică-ta scrie că ţi-a dat o mie de ruble: e cam puţin, răspunse Piotr Ivanîci. De curând, a sosit aici un cunoscut de-al meu. S-a săturat şi el de traiul de la ţară şi vrea să profite de viaţă. Dar el a venit cu cincizeci de mii de ruble şi va primi tot pe atât în fiecare an. El, ştiu că

va profita de viaţă la Petersburg; pe când tu – nu. N-ai venit pentru asta.

— Cu alte cuvinte, unchiule, după câte spui dumneata, nu ştiu nici eu pentru ce anume am venit.

— Cam aşa-i. Acum ai brodit-o mai bine: este aici şi o doză de adevăr. Totuşi, nu e încă perfect… Se poate oare ca, atunci când te-ai hotărât să vii încoace, să nu-ţi fi pus întrebarea: pentru ce mă duc? N-ar fi fost de prisos.

— Înainte de a-mi fi pus această întrebare, aveam răspunsul gata pregătit! răspunse cilindru Alexandr.

— Ei, şi de ce nu spui? De ce ai venit?

— Mă atrăgea aici o năzuinţă nestăpânită, setea de o activitate înălţătoare. Clocotea în mine dorinţa de a pricepe şi de a da o întruchipare…

Piotr Ivanîci se ridica uşor în coate şi îşi scoase ţigara din gură, ascultându-l cu interes.

— De a da o întruchipare speranţelor care se îmbulzeau…

— Nu cumva scrii versuri? întrebă deodată Piotr Ivanîci.

— Şi proză, unchiule. Vrei să-ţi arăt?

— Nu, nu!… Ai să-mi arăţi altădată. Am întrebat numai aşa, într-o doară…

— Dar de ce?

— Vorbeşti aşa, încât…

— Nu vorbesc bine?

— Ba – poate că vorbeşti foarte bine, dar sună cam ciudat.

— Aşa vorbea profesorul nostru de estetică şi era considerat drept cel mai elocvent dintre profesori, spuse Alexandr intimidat.

— Şi despre ce vorbea el astfel?

— Despre obiectul lui.

— Aşa!

— Dar cum ar trebui oare să vorbesc, unchiule?

— Mai simplu, ca toată lumea, nu ca profesorul de estetică. De altfel, acestea nu se pot explica aşa, dintr-odată. Ai să vezi tu singur mai târziu. Pe cât îmi aduc aminte de cursurile de la universitate şi după cât tălmăcesc cuvintele tale, vrei să spui, mi se pare, că ai venit aici ca să faci carieră şi să-ţi cauţi norocul?

— Da, unchiule. Ca să fac carieră.

— Şi să-ţi cauţi norocul, adăugă Piotr Ivanîci. Căci ce fel de carieră ar fi aceea, fără noroc? Ideea e bună, numai că… ai venit de pomană.

— Dar de ce? Sper că n-o spui din propria dumitale experienţă? zise Alexandr, plimbându-şi privirile în jurul lui.

— Observaţia e justă. Ai dreptate: sunt bine instalat şi afacerile nu-mi merg prost. Dar, după câte văd, între noi doi există o mare deosebire.

— Nu îndrăznesc să mă compar cu dumneata…

— Nu e vorba de asta. Poate că eşti de zece ori mai deştept şi mai capabil decât mine… Însă, pe cât se pare, ai o fire care nu se va putea împăca cu orânduielile cele noi. Iar cât despre orânduielile de acolo, de la voi… vai, vai, vai! Mă uit la tine şi-mi dau seama că ai fost alintat şi ţinut în puf de maică-ta. Cum ai putea îndura tot ce am îndurat eu? Cred că eşti un visător, iar aici nu e timp de visuri. Oameni ca de-alde noi vin aici pentru a face treabă.

— Poate că voi fi şi eu în stare să fac ceva, dacă mă vei ajuta cu sfaturile şi cu experienţa dumitale…

— Mă feresc să dau sfaturi. Ţinând seama de firea ta de om de la ţară, nu pot garanta nimic. În caz de nereuşită, o să arunci vina pe mine. Dacă însă e vorba să-mi spun părerea nu mă dau înlături; iar dacă vrei sau nu vrei să ţii seamă de ea, te priveşte. Dar nu! Nu-mi fac nicio iluzie că voi reuşi. Acolo, la voi, aveţi părerile voastre despre viaţă. Cum voi putea să le schimb eu? Sunteţi ahtiaţi după amor, prietenie, farmecele vieţii şi fericire. Credeţi că viaţa constă doar din „of”-uri şi din „ah”-uri. Nu ştiţi decât să plângeţi, să vă văitaţi şi să vă îmbrăţişaţi toată ziua, bună ziua. Cât despre muncă, nimic… Cum o să te dezvăţ eu de toate acestea? Cam grea afacere!

— Am să caut, unchiule, să mă adaptez mentalităţii moderne. Chiar astăzi, privind clădirile acestea impunătoare, corăbiile care ne-au adus darul îndepărtatelor meleaguri, m-am gândit la progresele omenirii de astăzi, am înţeles rostul frământării acestei mulţimi atât de raţional-active şi sunt gata să mă contopesc cu ea…

În timpul acestui monolog, Piotr Ivanîci îşi ridică semnificativ sprâncenele şi aţinti asupra nepotului său o privire cercetătoare. Acesta se opri.

— Poftim, e vorba de lucruri cât se poate de simple, spuse unchiul, dar ei îşi vâră în cap te miri ce bazaconii… Auzi vorbă: „mulţimea raţional-activă”! Zău, mai bine ai fi rămas acasă! Ai fi dus o viaţă minunată: ai fi trecut acolo drept omul cel mai deştept, ţi-ai fi câştigat faimă de scriitor şi de om înzestrat cu darul vorbirii. Ai fi crezut în dragoste şi în prietenie veşnică, în legături de sânge şi în fericire. Te-ai fi însurat, ai fi ajuns pe nebăgate de seamă până la adânci bătrâneţi şi ai fi fost într-adevăr fericit în felul tău. Dar aici n-ai să fii fericit: mai întâi, ar trebui să întoarcă toate noţiunile acestea exact pe dos.

— Cum adică, unchiule? Oare dragostea şi prietenia, aceste sentimente înalte şi sfinte, căzute ca din întâmplare din cer în noroiul pământesc…

— Cum ai zis?

Alexandr tăcu.

— „Dragostea şi prietenia au căzut în noroi!” Ei, cum poţi să trânteşti aici o prostie ca asta?

— Vreau să spun – nu sunt ele la fel aici ca şi acolo?

— Există şi aici dragoste şi prietenie. Unde nu găseşti asemenea pricopseli?… Numai că nu sunt la fel cu cele de acolo, de la voi. Ai să vezi tu singur, cu timpul… În primul rând, să uiţi de sentimente sfinte şi cereşti. Priveşte lucrurile mai simplu, vezi-le cum sunt şi, zău, va fi mai bine. Ai să şi vorbeşti atunci mai simplu… De altfel, nu-i treaba mea. Odată ce ai venit, n-are niciun rost să te întorci îndărăt. Iar de nu vei găsi ceea ce ai căutat, să nu dai vina pe nimeni decât pe tine însuţi. Eu am să te previn asupra lucrurilor care, după părerea mea sunt bune sau rele… Încolo, faci cum crezi. Să încercăm: poate că voi reuşi să fac ceva din tine. A, da! Maică-ta m-a rugat să-ţi dau, la nevoie, ceva parale… Ascultă! Să nu-mi ceri bani: lucrul acesta strică întotdeauna bunele relaţii dintre oamenii de ispravă. Totuşi, să nu crezi că te refuz: dacă o fi şi o fi şi nu se vei găsi alt mijloc, atunci, ce să-i faci, va trebui să-mi ceri mie… Tot mai bine e să iei de la unchiul tău decât de la un străin. Barem nu vei plăti dobândă. Dar, pentru ca să nu ajungi aici, îţi voi găsi cât de curând un post, ca să poţi câştiga şi tu ceva bani. Ei, la revedere! Mâine dimineaţa să treci pe la mine. O să stăm de vorbă despre ce ar fi de întreprins şi în ce fel.

Alexandr Feodorîci dădu să plece.

— Ia ascultă, n-ai vrea să mănânci ceva? îl întrebă deodată Piotr Ivanîci.

— Da, unchiule… Parcă aş mânca…

— N-am nimic în casă…

Alexandr tăcea. „Ce rost mai are atunci această propunere îndatoritoare?” se gândi el.

— Vezi tu, eu nu gătesc în casă, iar, la ora aceasta, birturile sunt închise, urmă unchiul. Ei, aceasta să-ţi fie prima lecţie. Trebuie să te deprinzi cu toate. La voi, oamenii se scoală şi se culcă după soare, mănâncă şi beau când trupul le-o cere. Dacă-i frig, îşi pun căciulă cu urechi şi nu le mai pasă de nimic. Dacă e lumină, pentru ei înseamnă că-i ziuă, iar dacă e întuneric – noapte. Uite, ţie ţi se şi închid ochii de somn, iar eu de-abia acum mă voi aşeza la lucru. Trebuie să închei socotelile de sfârşitul lunii. Acolo, la voi, respiraţi tot anul aer curat, iar aici, până şi această plăcere costă bani – şi toate merg în acelaşi fel. Parcă am fi la antipozi! Oamenii nu prea mănâncă seara pe aici, mai cu seamă pe socoteală proprie, dar nici pe a mea. Lasă, că are să-ţi prindă chiar bine: n-ai să mai gemi, nici n-ai să te mai zvârcoleşti noaptea în pat, mai cu seamă că eu nici n-aş avea vreme să te închin.

— Nu e greu să te obişnuieşti cu asta, unchiule…

— Dacă-i aşa, atunci e bine. Dar la voi au rămas toate ca pe vremuri? Te poţi duce la cineva în vizită la miezul nopţii şi el, pe dată, să-ţi şi pregătească cina?

— Dar bine, unchiule, cred că nu e cazul să condamnăm asemenea

obiceiuri. Virtuţile ruşilor…

— Ia mai lasă-mă cu virtuţile! Din pricina plictiselii de la voi, lumea se bucură de venirea oricărui nemernic: „Poftim, mănâncă omule, cât vrei, numai – într-un fel sau în altul – să ne faci plăcută trândăvia noastră, să ne ajuţi să ne mai treacă vremea şi să ne laşi să te privim. Oricât, e ceva nou. Cât despre mâncare, nu ne pare rău: aici, nu ne costă nimic.” Halal virtute!

Şi aşa, Alexandr s-a dus la culcare şi s-a căznit mult timp să ghicească ce fel de om o fi unchiul său. Îşi repeta în gând întreaga convorbire; unele lucruri nu le pricepuse, iar pe altele nu prea le credea.

„Nu vorbesc bine?” îşi spunea el în gând. „Dragostea şi prietenia nu sunt veşnice? Nu cumva unchiul şi-o fi bătând joc de mine? Oare într-adevăr aşa e rânduiala pe aici? Apoi, ce i-o fi plăcut Sofiei la mine, dacă nu darul vorbirii? Oare dragostea ei n-o fi veşnică? Şi, să fie adevărat că lumea de aici nu mănâncă seara?”

S-a mai zvârcolit mult timp în pat: capul plin de gânduri neliniştite şi stomacul gol nu-l lăsau să adoarmă.

Au mai trecut vreo două săptămâni.

Pe zi ce trecea, Piotr Ivanîci era mai mulţumit de nepotul lui.

— Are tact, spunea el unuia dintre asociaţii săi de la fabrică, lucru la care nu m-aş fi aşteptat din partea unui tânăr care a trăit la ţară. Nu-mi impune prezenţa lui, nu vine la mine nechemat, iar când observă că e de prisos, se retrage îndată. Nici bani nu-mi cere. E un băiat aşezat. Ce-i drept, are şi unele ciudăţenii… una-două, vrea să te sărute, vorbeşte ca un seminarist… dar, în sfârşit, o să se dezveţe el de acestea. Tot e bine că nu se aşteaptă să-l întreţin.

— Are ceva avere? întrebă celălalt.

— Nu prea. Vreo sută de suflete – şi atât.

— N-are a face! Dacă e capabil, are să-şi facă drum… Parcă dumneata cu ce ai început? Şi acum, slavă Domnului…

— Aşi! N-o să facă nimic. Exaltarea aceasta prostească nu face nici doi bani: toată ziua – ah şi of! N-are să se poată învăţa cu obiceiurile de-aici, darămite să facă o carieră. Degeaba a mai venit… În fine – treaba lui.

Alexandr se socotea dator să-şi iubească unchiul, dar nu se putea obişnui deloc cu firea şi felul de a gândi al acestuia.

„Unchiul meu pare să fie om bun – îi scria el, într-o dimineaţă, lui Pospetov – e foarte inteligent, însă peste măsură de prozaic, veşnic preocupat de afaceri, de socoteli… Spiritul lui pare să fie înlănţuit de pământ şi nu se poate ridica până a contemplarea pură, desprinsă de nimicniciile pământeşti, a fenomenelor privitoare la natura spirituală a omului. Pentru el, cerul este indisolubil legat de pământ şi, pe cât se

pare, nu voi reuşi niciodată să-mi contopesc pe deplin sufletul cu al lui. Venind încoace, credeam că, în calitatea lui de unchi, îmi va acorda un loc în inima lui, mă va încălzi în mijlocul mulţimii reci de aici prin calda îmbrăţişare a prieteniei. Ştii şi tu că prietenia este a doua providenţă. Dar nici el nu e altceva decât expresia aceleiaşi mulţimi. Mă gândisem ca-mi voi petrece timpul împreună cu el, că nu ne vom despărţi nicio clipă. Şi, în schimb, ce am găsit? Sfaturi seci, pe care el le socoate practice; mai bine n-ar fi fost practice, ci pline de o caldă simpatie, izvorâte din inimă. Nu pot să spun că ar fi un om mândru, dar este împotriva oricăror efuziuni spontane. Nu luăm împreună nici prânzul, nici cina; nu ne ducem nicăieri împreună. Când se întoarce de undeva, n-ar povesti niciodată unde a fost şi ce a făcut. Tot aşa, nu spune niciodată, unde şi pentru ce se duce, cine sunt oamenii pe care-i vede, dacă îi place ceva sau nu, ori cum îşi petrece timpul. Nu e niciodată nici prea supărat, nici prea drăguţ, nici vesel, nici trist. Inima lui nu cunoaşte elanurile dragostei, ale prieteniei, năzuinţele spre frumos. De multe ori îi vorbesc şi vorbesc cu foc, ca un proroc inspirat, aproape ca marele şi neuitatul nostru Ivan Semionîci – îţi aduci aminte? – atunci când tuna de la catedră, iar noi tremuram de admiraţie sub puterea privirii lui de foc şi a cuvântului său înflăcărat. Şi ce crezi că face unchiul meu? Cu sprâncenele ridicate a mirare, ascultă şi priveşte cu totul straniu sau, deodată, începe să râdă în felul lui, cu un râs care-mi îngheaţă sângele în vine – şi atunci, adio inspiraţie! Uneori, mi se pare că văd în el pe demonul lui Puşkin{10}. Nu crede în dragoste şi în toate celelalte, spune că fericirea nu există, că nimeni n-a făgăduit-o, dar că există pur şi simplu viaţa, care se împarte în părţi egale: în bine şi rău, în plăcere, succes, sănătate şi linişte, apoi în neplăcere, insucces, boli şi aşa mai departe. Spune că toate acestea trebuie să le iei cât mai simplu, fără să-ţi încarci mintea cu întrebări inutile – auzi vorbă: inutile! – ca, de pildă: pentru ce am fost creaţi şi către ce năzuiţii, că acestea sunt lucruri care nu ne privesc şi că, din această pricină, nu vedem ceea ce avem în faţa ochilor şi nu putem să ne căutăm de treabă… Nu-l auzi vorbind decât de treburi! Nu poţi să-ţi dai seama dacă este sub imperiul vreunei desfătări sau al unei preocupări prozaice: este totdeauna acelaşi, fie că face socoteli, fie că se află la teatru. Nimic nu-l impresionează şi mi se pare că e nepăsător în faţa faimosului, care e străin de sufletul lui. Cred că nu l-a citit nici pe Puşkin…”

Intrând pe neaşteptate în odaia nepotului său, Piotr Ivanîci fi găsi scriind această scrisoare.

— Am venit să văd cum te-ai instalat şi să vorbesc cu tine despre afaceri, zise el.

Alexandr sări de la locul lui şi – grăbit – acoperi ceva cu mâna.

— Ascunde-ţi secretele, ascunde-le bine, spuse Piotr Ivanîci. Iată, mă întorc cu spatele. Ei, le-ai ascuns? Dar ţi-a căzut jos ceva. Ce mai e şi asta?

— Nimic, unchiule… începu să explice Alexandr, dar se bâlbâi şi tăcu.

— Mi se pare că-i nişte păr. Bine ai zis – chiar nimic. Ei, acum că am văzut-o şi pe asta, arată-mi ce ţii în mână.

Ca un şcolar prins asupra faptului, Alexandr desfăcu fără să vrea pumnul şi arăta un inel.

— Cei cu ăsta? De unde-l ai? întrebă Piotr Ivanîci.

— Sunt semnele materiale… ale unor raporturi imateriale, unchiule…

— Cum? Cum ai zis? Semne? Ia dă-ncoace semnele astea!

— Sunt mărturii…

— Desigur că le-ai adus de la ţară, nu?

— De la Sofia, unchiule, ca o amintire… la despărţire…

— Ei, vezi… Şi le-ai purtat cu tine cale de o mie cinci sute de verste?

Unchiul clătină din cap:

— Mai bine ai fi adus încă un sac de zmeură uscată; cel puţin ar fi de folos: am da-o la băcănie – pe când mărturiile astea…

Examina cu atenţie când şuviţa de păr, când inelul. Părul îl mirosi, iar inelul îl cântări în palmă. Apoi, luând de pe masă o bucăţică de hârtie, înfăşură în ea amândouă „semnele", strânse totul într-un ghemotoc compact şi – zdup cu el pe fereastră.

— Unchiule! răcni Alexandr ca din gură de şarpe, apucându-l de mână. Dar era prea târziu: ghemotocul trecuse peste colţul acoperişului vecin, se lovise de marginea unui şlep încărcat cu cărămidă, ricoşase şi căzuse în apă.

Alexandr se uita la unchiul lui în tăcere. I se putea citi pe faţă o mustrare amară.

— Unchiule! mai repetă el o dată.

— Ce pofteşti?

— Cum să calific fapta dumitale?

— Drept aruncare pe fereastră, în apă, a unor „semne imateriale" şi a tot felul de fleacuri şi prostii care n-au ce căuta într-o odaie…

— Fleacuri! Astea sunt fleacuri?

— Dar tu ce credeai că sunt? Jumătate din inima ta?… Am venit să-i vorbesc de lucruri serioase şi, când colo, poftim cu ce se ocupă dumnealui: stă şi visează la fel de fel de fleacuri.

— Şi ce, asta împiedică treburile serioase, unchiule?

— Chiar foarte mult. Vremea trece, iar tu n-ai pomenit încă nimic despre intenţiile tale: n-ai spus niciun cuvânt dacă vrei sau nu să-ţi iei un serviciu, dacă ţi-ai ales vreo altă ocupaţie. Şi asta numai din cauză

că ţi-e capul plin de Sofia şi de tot felul de „semne”. Iată şi acum, pare-mi-se că ei îi scrii. Nu-i aşa?

— Da… începusem…

— Dar mamei tale i-ai scris?

— Nu încă. Voiam să-i scriu mâine.

— Şi de ce mâine? Mamei, vrei să-i scrii mâine, iar Sofiei, pe care peste o lună va trebui s-o uiţi, îi scrii azi…

— Pe Sofia? Cum se poate s-o uit?

— Trebuie s-o uiţi. Dacă nu ţi-aş fi aruncat pe fereastră „mărturiile”, te pomeneşti că ai mai fi ţinut-o minte încă o luna. Ţi-am făcut un serviciu îndoit… Peste câţiva ani, mărturiile astea ţi-ar fi adus aminte de prostia ta şi ai fi roşit.

— Să roşesc de o amintire atât de sfântă, atât de curată? Dar asta înseamnă să te lepezi de orice poezie…

— Ce poezie vezi în nişte lucruri stupide? Ce poezie poţi găsi, de pildă, în scrisoarea mătuşii tale? Floare galbenă, lac, nu ştiu ce taină… De cum am început s-o citesc, m-am simţit deodată atât de prost, de nici nu pot să-ţi spun. Cât pe ce să roşesc – eu, care demult nu mai ştiu să roşesc!

— Unchiule, ce lucruri îngrozitoare spui! Cu alte cuvinte, n-ai iubit niciodată?

— N-am putut suferi „semnele”.

— Dar asta înseamnă să trăieşti ca o fiinţă fără nicio simţire! spuse Alexandr, pradă unei puternice emoţii. Să duci o existenţă jalnică, care nu poate fi numită viaţă! Să vegetezi, lipsit de crezuri, de-ncântare, de viaţă, lacrimi şi amor…{11}

— Şi fără şuviţe de păr, adăugă unchiul.

— Unchiule, cum poţi să-ţi baţi joc cu atâta cinism de tot ce e mai frumos pe pământ? E o adevărată crimă… Iubirea… emoţiile sfinte!

— Cunosc eu iubirea asta sfântă: la vârsta ta, cum ai văzut. Un cârlionţ, un pantof sau o jartieră, cum te-ai atins, de o mână, îndată îţi trece prin tot trupul fiorul iubirii celei sfinte şi înălţătoare; iar dacă te laşi furat de el, se mai şi întâmplă… Din păcate, pe tine dragostea te aşteaptă de aici înainte – nu scapi de ea. În schimb, îndeletnicirile serioase au să-ţi scape din mână, dacă n-ai să te ocupi de ele.

— Dar oare dragostea nu e şi ca o îndeletnicire serioasă?

— Nu. E o distracţie plăcută, dar nu trebuie să te dedai prea mult, că-i bucluc. Tocmai de aceea îţi duc grija.

Unchiul clătină din cap.

— Aproape că ţi-am găsit un post. Doar vrei să-ţi iei o slujbă, nu? zise el.

— Ah, ce bine îmi pare!

Alexandr îi sări unchiului său de gât şi-l sărută pe obraz.

— Ai prins, în sfârşit, momentul! strigă unchiul său, ştergându-şi

obrazul. Cum de nu m-am păzit! Ei bine, spune-mi ce ştii şi ce crezi că eşti în stare să faci.

— Cunosc teologia, dreptul civil, penal, natural şi public, diplomaţia, economia politică, filosofia, estetica, arheologia…

— Destul. Ajunge! Dar ruseşte ştii să scrii cumsecade? Deocamdată, de asta e nevoie mai mult ca de orice.

— Ce întrebare, unchiule! Dacă ştiu să scriu ruseşte! spuse Alexandr şi se repezi spre scrin, din care începu să scoată diferite hârtii. În vremea asta, unchiul luă de pe masă o scrisoare şi începu s-o citească.

Apropiindu-se cu hârtiile de masă, Alexandr văzu că unchiul îi citeşte scrisoarea. Scăpă hârtiile din mână.

— Ce citeşti, unchiule? întrebă el speriat.

— Uite, am găsit aici scrisoarea aceasta, adresată unui prieten, pe cât se vede. Scuză-mă, am vrut să văd cum scrii.

— Şi ai citit-o toată?

— Da, aproape – mai am doar două rânduri. O termin îndată. Dar ce-i? Doar nu e nimic secret în ea; altfel, n-ar fi stat aşa, aruncată pe masă…

— Şi ce crezi acum despre mine?

— Cred că scrii binişor, corect, curgător…

— Atunci n-ai citit ce scrie în ea? întrebă cu grăbire Alexandr, înviorat parcă.

— Ba da, mi se pare că am citit-o toată, spuse Piotr Ivanîci, uitându-se la ambele pagini. La început, ai descris Petersburgul, impresiile tale, iar apoi m-ai descris pe mine.

— Doamne Dumnezeule! exclamă Alexandr, îngropându-şi obrazul în palme.

— Ce-i cu tine? Ce s-a întâmplat?

— Şi dumneata o spui cu atâta linişte? Nu eşti supărat pe mine? Nu mă urăşti?

— Nu, de ce m-aş supăra?

— Mai spune-o o dată! Linişteşte-mă!

— Nu, nu şi nu.

— Tot nu-mi vine să cred. Dovedeşte-mi-o, unchiule…

— Cum să ţi-o dovedesc?

— Îmbrăţişează-mă.

— Iartă-mă, dar asta nu pat s-o fac.

— De ce?

— Pentru că nu văd nici pic de raţiune, adică niciun sens în asemenea faptă. Sau, ca să mă exprim în stilul profesorului tău, pentru că nu mă îmbie conştiinţa s-o fac. Aş mai înţelege, dacă ai fi femeie. Atunci, lucrurile astea se fac fără niciun fel de sens, din alt fel de imbolduri.

— Unchiule, un sentiment cere să fie exteriorizat, cere elan,

efuziuni…

— Ei, uite, vezi, la mine nu cere deloc aşa ceva. Şi chiar dacă ar cere-o, încă m-aş abţine – şi te sfătuiesc şi pe tine să faci la fel.

— Pentru ce?

— Pentru ca, mai târziu, după ce vei fi avut răgazul să-l cunoşti mai bine pe omul pe care l-ai îmbrăţişat, să nu roşeşti pentru această îmbrăţişare.

— Dar, unchiule, nu se întâmplă oare să respingi pe un om, iar mai târziu să te căieşti?

— Cum de nu! Tocmai de aceea eu nu resping niciodată pe nimeni.

— Nici pe mine n-ai să mă respingi din cauza faptei mele? N-ai să mă consideri un monstru?

— Pentru tine, oricine a scris o prostie, gata: e un monstru. În felul acesta, monştrii s-ar înmulţi în chip înspăimântător.

— Dar nu e oare groaznic să citeşti asemenea adevăruri crude, scrise despre tine… şi încă de cine? De nepotul tău!

— Îţi închipui că ai scris chiar adevărul?

— Vai, unchiule!… Desigur, m-am înşelat… Voi îndrepta… Iartă-mă!

— Vrei să-ţi dictez eu adevărul?

— Te rog chiar.

— Stai jos şi scrie.

Alexandr scoase o coală de hârtie şi luă tocul în mână, iar Piotr Ivanîci începu să-i dicteze, uitându-se la scrisoarea pe care o citise:

— „Scumpe prietene”. Ai scris?

— Da, am scris.

— „N-am să-ţi descriu Petersburgul şi impresiile mele…”

— „…impresiile mele”, spuse Alexandr, terminând de scris propoziţia.

— „Petersburgul a fost descris demult, iar cele ce n-au fost încă descrise trebuie să le vezi singur – tot n-ai ce face cu impresiile mele. E păcat să irosesc de pomană - timpul şi hârtia. Mai bine să-ţi vorbesc de ceva care mă priveşte personal: să ţi-l descriu pe unchiul meu”

— „…pe unchiul meu”, spuse Alexandr.

— Iată, ai scris aici că aş fi foarte bun şi inteligent. Asta poate să fie sau să nu fie adevărat. Mai bine să alegem un termen mediu. Scrie acolo: „Unchiul meu nu e nici prost, nici rău la inimă. Îmi vrea binele…”

— Unchiule! Ştiu să preţuiesc acest lucru şi simt… spuse Alexandr şi voi să-l sărute.

— „…cu toate că nu stă toată ziua agăţat de gâtul meu”, îi dictă mai departe Piotr Ivanîci.

Alexandr se aşeză în grabă la loc, fără să-şi fi putut aduce la îndeplinire intenţia.

— „Îmi vrea binele, pentru că n-are niciun motiv să-mi dorească răul şi pentru că l-a rugat maică-mea, care, şi ea a fost odinioară bună cu el. Spune că nu mă iubeşte – şi are perfectă dreptate: nu poţi iubi pe un om pe care-l cunoşti abia de două săptămâni. Nici eu nu-l iubesc încă, deşi caut să-l asigur de contrariul.”

— Cum e cu putinţă aşa ceva? zise Alexandr.

— Scrie acolo, scrie înainte: „Începem însă să ne obişnuim unul cu altul. Îmi spune chiar că ne-am putea lipsi de dragoste. Nu se ţine de gât cu mine de dimineaţă până seara, pentru că e ceva cu totul de prisos şi nici n-are timp de aşa ceva.” „E împotriva efuziunilor spontane” – asta s-ar putea lăsa chiar aşa: e bine spus. Ai scris?

— Am scris.

— Ei, ce mai ai tu acolo? „Spirit prozaic, demon…” Scrie!

În timp ce Alexandr scria, Piotr Ivanîci luă de pe masă o hârtie, o răsuci, îi dădu foc şi aprinse de la ea o ţigară de foi, iar hârtia o aruncă jos şi o calcă în picioare.

— „Unchiul meu nu e mei demon, nici înger, ci un om ca toţi oamenii, dictă el. Numai că nu prea seamănă nici cu mine, nici cu tine. Simte şi cugetă într-un chip pământesc, e de părere că, odată ce trăim pe pământ, nici nu e nevoie să ne înălţăm în cer, unde, deocamdată, nu ne cheamă nimeni. Mai bine să ne ocupăm de treburile noastre omeneşti, pentru care am fost chemaţi. De aceea se şi preocupă de toate treburile pământeşti şi, printre altele, ia viaţa aşa cum este, nu aşa cum am vrea noi să fie. Crede în bine ca şi în rău, în frumos ca şi în urât. Crede de asemenea şi în dragoste şi prietenie, numai că nu spune că au căzut din cer în noroi, ci socoteşte că au fost create odată cu oamenii şi pentru oameni, că trebuie luate ca atare şi că, îndeobşte, lucrurile trebuie cercetate cu luare aminte, sub aspectul lor adevărat, fără să te duci cu gândul cine ştie unde. Admite că între oameni de treabă poate să existe o simpatie care, cu timpul, în urma unor relaţii statornice şi a obişnuinţei, să se transforme în prietenie. Crede de asemenea că, atunci când se află la distanţă, obişnuinţa îşi pierde din putere şi oamenii uită unii de alţii, fără ca aceasta să constituie câtuşi de puţin o crimă. De aceea afirmă că eu te voi uita pe tine şi tu pe mine. Mie, asemenea păreri îmi par cel puţin ciudate, cum ţi se vor părea, desigur, şi ţie. Dar unchiul meu mă sfătuieşte să mă obişnuiesc cu această idee, deoarece aşa nu ne vom păcăli unul pe altul. Cu mici diferenţe, are aceeaşi părere şi despre dragoste: nu crede într-o iubire neschimbătoare, veşnică, după cum nu crede nici în domovoi{12}.

Nici pe noi, nu ne sfătuieşte să credem în ea. De altfel, mă sfătuieşte să mă gândesc cât mai puţin la asta, ceea ce, la rândul meu, te sfătuiesc şi eu, pe tine. Zice că dragostea va veni de la sine, fără s-o chemi, că viaţa nu e făcută numai din dragoste, că tot lucrul vine la

vremea lui, dar că e prostie curată ca o viaţă întreagă să visezi numai şi numai la dragoste. Cei care o caută şi nu se pot lipsi de ea nici măcar pentru o clipă, trăiesc doar cu inima sau cu altceva şi mai rău, în dauna capului. Unchiului meu îi place să se ocupe de treburi serioase, ceea ce, mă sfătuieşte şi pe mine să fac, iar eu, la rândul meu, pe tine: spune că facem parte dintr-o societate, iar societatea are nevoie de noi. Ocupându-se de treburi, nu se uită nici pe sine însuşi; afacerile aduc bani, iar banii – confortul, la care ţine foarte mult. Afară de asta, se prea poate să aibă unele intenţii, din cauza cărora, probabil, nu eu voi fi moştenitorul lui. Unchiul meu nu se gândeşte numai la slujba şi la fabrica lui. Cunoaşte pe dinafară mai mulţi scriitori, nu numai pe Puşkin…”

— Dumneata, unchiule? făcu mirat Alexandr.

— Ai să te convingi odată şi odată. Scrie: „Citeşte în două limbi absolut tot ce se publica mai de seamă în toate ramurile cunoştinţelor omeneşti; îi plac artele – are o foarte frumoasă colecţie de tablouri ale maeştrilor şcolii flamande (aceştia îi plac mai mult) – se duce des la teatru. Dar nu se agită, nu aleargă de colo-colo, nu se extaziază şi nu-şi strigă pe toate cărările admiraţia, socotind că toate acestea sunt copilării, că trebuie să ştii să te stăpâneşti, să nu plictiseşti lumea cu impresiile tale, deoarece nimeni n-are nevoie de ele. De asemenea nu vorbeşte într-o limbă extravagantă, ceea ce mă sfătuieşte să nu fac nici eu, iar eu – la rândul meu – te sfătuiesc la fel. La revedere! Scrie-mi cât mai rar şi nu-ţi pierde timpul de pomană. Prietenul tău, cutare,” Mai pune şi luna şi ziua.

— Cum aş putea să trimit o asemenea scrisoare? spuse Alexandr. Cum pot eu să spun „scrie cât mai rar”, omului care a parcurs o sută şaizeci de verste numai şi numai ca să-şi ia rămaşi bun! „Te sfătuiesc să faci cutare şi cutare…” Dar el nu e mai prost decât mine: a ieşit doar al doilea la universitate.

— N-are a face. Trimite-o. Va deveni, poate, şi mai deştept; scrisoarea ta îi va da idei noi. Cu toate că aţi absolvit universitatea, învăţătura voastră începe abia de-acum încolo.

— Nu mă pot hotărî, unchiule…

— Nu mă amestec niciodată în treburile altora, dar tu singur m-ai rugat să fac ceva pentru tine. Caut să te aduc pe drumul cel bun şi să-ţi. uşurez primii paşi, iar tu te încăpăţânezi. Ei, bine, fă cum crezi. Îţi spun doar părerea mea, dar de silit, nu te silesc. Doar nu-ţi sunt dădacă.

— Iartă-mă, unchiule! Sunt gata să mă supun, spuse Alexandr şi lipi îndată scrisoarea.

După ce o închise, începu s-o caute pe cealaltă – către Sofia. Se uită pe masă, dar n-o găsi, apoi sub masă – nu era nici acolo, în sertar – nici pomeneală.

— Ce cauţi? îl întrebă unchiul.

— O altă scrisoare… către Sofia.

Se apucă şi unchiul s-o caute.

— Unde-o fi? zise Piotr Ivanîci: pe asta, zău că n-am aruncat-o pe fereastră…

— Unchiule! Ce-ai făcut? Ţi-ai aprins cu ea ţigara! spuse Alexandr cu durere în glas, ridicând de jos rămăşiţele scrisorii prefăcute în scrum.

— Cum se poate? exclamă unchiul. Cum de am putut să fac una ca asta? Nici nu mi-am dat seama. Să ard o asemenea comoară… De altfel, ştii ceva? Pe de o parte, e chiar mai bine…

— Vai, unchiule, nu e bine, oricum ai lua-o, zău aşa… spuse Alexandr disperat.

— Ba e; foarte bine: prin poşta de azi n-o să mai ai timp să-i scrii, iar până la cea viitoare sper că-ţi vei lua seama şi te vei ocupa de slujba ta: o să ai alte treburi de făcut. Şi astfel vei fi săvârşit o prostie mai puţin.

— Dar ce va crede ea despre mine?

— Creadă ce-o pofti. Presupun că-i va prinde bine şi ei. Doar n-oi fi având de gând s-o iei de nevastă? Va crede că ai uitat-o, te va uita şi ea şi va roşi ceva mai puţin în faţa viitorului ei logodnic, când îi va jura că n-a mai iubit pe nimeni, afară de dânsul.

— Ce om eşti şi dumneata, unchiule! Pentru dumneata, nu există fidelitate în dragoste, nu există sfinţenia făgăduinţelor… Viaţa e atât de frumoasă, atât de plină de farmec, de desfătări: e ca un lac minunat, lin…

— Pe care cresc poate nişte flori galbene?… îi tăie vorba unchiul.

— E ca un lac, continuă Alexandr. E plină de farmec misterios, atrăgător, care ascunde atât de mult…

— …mâl, drăguţule.

— Atunci de ce iei de pe fundul vieţii tocmai mâlul, unchiule? De ce sfărâmi şi nimiceşti toate bucuriile, toate speranţele, toate bunurile vieţii? De ce să-i vezi numai aspectul întunecat?

— O văd în lumina ei adevărată – ceea ce te sfătuiesc şi pe tine să faci: în felul ăsta, n-ai să fii păcălit. Cu concepţii ca ale tale, viaţa e frumoasă acolo, în provincie, unde lumea n-o cunoaşte. Cei ce trăiesc acolo nici nu sunt oameni, ci îngeri: iată, de pildă, Zaezjalov e un sfânt, mătuşa ta – un suflet nobil, simţitor, Sofia – cred că o fi tot atât de toantă ca şi mătuşa ta şi, pe lângă asta…

— Sfârşeşte odată, unchiule! strigă Alexandr înfuriat.

— Mai sunt şi visători de felul tău, care adulmecă cu nasul în vânt, – nu cumva miroase pe undeva a prietenie sau a iubire veşnică… Îţi spun pentru a suta oară: degeaba ai mai venit aici!

— Cum, Sofia să-l asigure pe logodnicul ei că n-a mai iubit pe

nimeni! gândea Alexandr cu glas tare.

— Tot la ale tale ţi-e gândul!

— Nu sunt sigur că Sofia, cu o nobilă sinceritate, îi va da toate scrisorile mele şi…

— Şi toate „semnele", spuse Piotr Ivanîci.

— Da, şi mărturiile relaţiilor noastre.. Şi-i va spune: „Iată cine a trezit cel dintâi coardele inimii mele; iată numele celui care le-a făcut să vibreze pentru prima oară…"

Sprâncenele unchiului începură iarăşi să se ridice în sus, iar ochii i se făceau tot mai mari. Alexandr tăcu.

— De ce nu mai cânţi din coardele tale? Află de la mine, dragul meu, că dacă Sofia ta va face una ca asta, apoi chiar că e proastă rău. Sper că are o mamă sau pe altcineva care s-o poată opri la timp.

— Unchiule, îndrăzneşti să numeşti prostie cel mai sacru avânt al sufletului, nobila pornire a inimii? Ce să cred despre dumneata?

— Crede ce pofteşti. Are să-l facă pe logodnicul ei să bănuiască cine ştie ce; te pomeneşti că strică şi logodna. Şi pentru ce? Pentru că aţi cules împreună nişte flori galbene… Nu, dragul meu, aşa nu faci nicio ispravă. Aşadar, ştii să scrii ruseşte. Mâine, ne ducem la departament. Am şi vorbit despre tine cu un fost coleg al meu, care e şef de serviciu; mi-a spus că există un loc vacant. Nu trebuie deci să pierdem timpul… Ce e cu teancul ăsta de hârtii pe care l-ai scos?

— Sunt notiţele mele de la universitate. Iată, dă-mi voie să-ţi citesc câteva pagini din prelegerile lui Ivan Semionîci despre arta în Grecia…

Se şi apucase să răsfoiască repede filele.

— O, te rog, scuteşte-mă! se strâmbă Piotr Ivanîci. Dar asta, ce mai e?

— Sunt lucrările melc, Aş fi vrut să le arăt viitorului meu şef. Este aici, mai cu seamă, un proiect pe care l-am lucrat…

— A, unul dintre acele proiecte care au fost executate acum o mie de ani sau din cele care nu pot şi nici nu trebuie să fie executate vreodată…

— Ce spui, unchiule! Dar proiectul acesta a fost prezentat unei personalităţi marcante, unui mare sprijinitor al culturii; m-a invitat chiar, în urma acestui fapt, o dată, să iau masa la el, împreună cu rectorul. Iată începutul unul alt proiect.

— Te poftesc şi de două ori la masă, numai să nu-ţi termini proiectul al doilea.

— Dar de ce?

— Aşa. Tot n-ai să scrii acum nimic bun – doar atât că-ţi vei pierde timpul.

— Cum aşa? După ce am ascultat atâtea prelegeri…

— Îţi vor prinde bine odată şi odată. Dar în momentul de faţă,

deschide ochii, citeşte, învaţă şi îndeplineşte cele ce ţi se vor da de făcut.

— Dar cum are să afle atunci şeful meu ce aptitudini am?

— Află el îndată: e mare meşter, n-ai grijă. Dar cam ce loc ai vrea tu să ocupi?

— Nu prea ştiu, unchiule, ce să aleg…

— Există posturi de miniştri, spuse Piotr Ivanîci, de miniştri adjuncţi, de directori, de subdirectori, de şefi de serviciu, de şefi de birou, de subşefi, de funcţionari cu însărcinări speciale pe lângă câte un înalt demnitar… Sunt destule posturi.

Alexandr rămase pe gânduri. Îşi cam pierduse cumpătul şi nu ştia ce să aleagă.

— Pentru început, ar fi bine un post de şef de birou, spuse el.

— Da, ar fi bine, repetă Piotr Ivanîci.

— Asta până mă mai învăţ şi eu puţin cu treaba, unchiule, iar după vreo două luni, s-ar putea să trec şi şef de serviciu…

Unchiul ciuli urechile.

— Sigur, sigur! spuse el. Apoi, după vreo trei luni, s-ar putea să devii director, iar peste un an – chiar şi ministru. Nu zic bine?

Alexandr roşi şi tăcu.

— Şeful de serviciu, probabil, ţi-a spus dumitale cam ce loc vacant există? întrebă el ceva mai târziu.

— Nu, îi răspunse unchiul sau, nu mi-a spus-o dar e mai bine să lăsăm aceasta pe seama lui, fiindcă, vezi, noi nu ştim ce să alegem, pe câtă vreme el ştie precis unde să te numească. Să nu-i vorbeşti despre greutăţile tale în privinţa alegerii, iar de lucrările tale să nu-i spui niciun cuvânt; te pomeneşti că o să-l jignească faptul că n-avem încredere în el şi o să ne mai şi repeadă e un om cam aspru. Nu te-aş sfătui să le vorbeşti frumoaselor de aici despre semne materiale: n-ar pricepe aşa ceva – nu sunt în stare. E mult prea mult pentru ele, chiar şi mie mi-a venit greu să înţeleg. Dar ele, cu siguranţă, au să strâmbe din nas.

În timp ce unchiul vorbea, Alexandr răsucea mereu în mână un sul de hârtie.

— Dar acolo ce mai ai?

Tânărul aşteptase această întrebare cu multă nerăbdare:

— Sunt… am vrut demult să-ţi arăt… nişte versuri. Te-ai interesat odată de ele…

— Nu prea mi-aduc aminte să mă fi interesat…

— Vezi, unchiule, eu cred aşa: că serviciul este o îndeletnicire aridă, la care sufletul nu ia parte; iar sufletul caută să exprime, să împărtăşească celor din jur prisosul simţirilor şi gândurilor lui.

— Ei şi? întrebă unchiul cu nerăbdare.

— Simt în mine imboldul de a crea…

— Cu alte cuvinte, pe lângă slujbă, ai vrea să te mai ocupi cu încă ceva – asta vrei să spui, nu? N-am ce zice, e foarte lăudabil. Şi ce anume ai vrea să mai faci? Literatură?

— Da, unchiule, voiam să te rog: nu cumva ai putea să-mi faci rost să public câte ceva?…

— Dar eşti convins că ai talent? Căci, altminteri, ce folos? Rămâi un salahor în ale artei. Dacă ai talent, atunci e cu totul altceva: poţi să lucrezi, poţi să produci multe lucruri bune – şi apoi e un capital care face mai mult ca cei o sută de ţărani ai tăi.

— Şi talentul îl masori dumneata tot în bani?

— Şi cum ai vrea să-l măsor? Cu cât se vor citi mai mult operele tale, cu atât ţi se vor plăti mai mulţi bani.

— Dar gloria? Gloria – care este adevărata răsplată a cântăreţului?…

— S-a săturat şi ea de atâţia cântăreţi; prea sunt mulţi pretendenţi. Înainte vreme, ce-i drept, gloria îl cocolea pe fiecare, ca o femeie; dar acum, observi? Parcă a dispărut, parcă s-a ascuns undeva. Da, celebritatea există, dar despre glorie nu prea se mai aude vorbind. Poate că a născocit vreun alt sistem de a se manifesta: cel ce scrie mai bine – capătă bani mai mulţi, iar cel care scrie mai prost – să mă ierte… În schimb, în ziua de azi, un scriitor bun trăieşte şi el ca lumea, nu mai moare de frig şi de foame prin mansarde, cu toate că, acum, lumea nu aleargă după el pe stradă, nici nu-l arată cu degetul ca pe un saltimbanc. Lumea a înţeles că poetul nu e o fiinţă supraomenească, ci un om ca toţi oamenii: arată la fel cu ei, umblă, gândeşte şi face aceleaşi prostii ca şi alţii. Ce să vezi la el?

— Unchiule, cum poţi să spui aşa ceva: „ca şi alţii!” Cum se poate? Poetul e însemnat cu o pecete deosebită: în el sălăşluieşte o putere superioară.

— Ca şi în alţii, câteodată: de pildă, într-un matematician, un ceasornicar sau un industriaş de ai noştri. Newton, Gütenberg, Watt au fost şi ei înzestraţi cu acea putere superioară ca şi Shakespeare, Dante şi alţii. Dacă aş reuşi, prin aplicarea vreunei metode de fabricaţie, să scot din argila noastră de la Pargolovo un porţelan mai fin ca cel de Saxa sau de Sevres, crezi că nu s-ar fi manifestat şi aici prezenţa acelei puteri superioare?

— Confunzi arta cu meşteşugul, unchiule.

— Doamne fereşte! Arta-i artă, iar meseria-i meserie. Dar creaţia poate exista şi într-una şi în cealaltă – după cum tot aşa, s-ar putea să nu existe. Fără putere de creaţie, meşteşugarul rămâne meşteşugar, iar poetul nu mai e poet, ci un simplu versificator… Dar oare asta nu vi s-a spus la universitate? Ce aţi învăţat voi acolo?…

Unchiului începea să-i pară rău că s-a apucat să demonstreze lucruri pe care le considera adevăruri îndeobşte cunoscute.

„Aduce a efuziuni spontane” se gândi el. Apoi spuse:
— Ia arată-mi ce ai acolo? Adă-ncoace poeziile tale.
Luă sulul din mâna nepotului sau şi începu să citească prima pagina:

Durerea într-o clipă vine
Ca norul în năprasnic zbor.
Certat cu viaţa, trist rămâne…{13}

— Ia dă-mi un foc, Alexandr.
Îşi aprinse ţigara de foi şi citi mai departe:

Pustiu al inimii ogor.
Tristeţea-n suflet se aşterne —
Nor negru, ca de vreme rea —
Ce prevestiri nefaste cerne şi ce dureri aduce ea?

— Ai mai spus-o şi în primele patru versuri şi a ieşit o zeamă lungă, spuse Piotr Ivanîci. Apoi citi:

Cine ar putea să spună
În suflet ce i se petrece
Cad lacrimile mari se-adună
Pe fruntea-ţi palidă şi rece?

— Cum e asta? Pe frunte i se aduna, de obicei, broboane de sudoare, nu lacrimi. N-am mai văzut aşa ceva.

Tăcerea zărilor deşarte
De spaimă şi de groază-i plină…

— Spaima şi groaza e unul şi acelaşi lucru.

Pe cer zăresc luna senină…

— Luna, fireşte, e obligatorie. Fără lună, nu se putea! Dacă mai vorbeşti aici şi de vis sau de fecioară, eşti pierdut: mă lepăd de tine.

Pe cer zăresc luna senină…
Plutind pe al luminii val
Ce pare-n veci în ea să poarte
Misterul nopţilor fatal.

— Asta nu-i rău. Mai dă-mi un foc… uite s-a stins ţigara. Unde am rămas? A, da!

Iar stelele-n eter pitite.
Lumini etern amăgitoare.
Păstrează – parc-ar fi vorbite –
Tăcerea lor înşelătoare.

Şi totul e ameninţare.
Primejdie pe-acest pământ.
Ce omul, fără-ngrijorare,
Îl leagănă atât de blând.
Durerea lui… nu a… re nume…

Unchiul căsca zgomotos şi continuă:

Iar urma-i va pieri din lume…
Şi vântul şterge-n acest chip
A fiarei urmă pe nisip.

— Toate ca toate, dar chestia cu fiara nu se potriveşte deloc. Dar linioara aceasta ce caută aici? A, da? Până acum, a fost vorba de tristeţe, iar acum – despre bucurie…

Schimb, se-ntâmplă ca în noi
Alt demon să sălăşluiască
Şi-atunci extazul – un şuvoi –
În suflet să ne izvorască.
Şi inima alunce-n piept… ş.a.m.d.

— Nu e nici bine, nici rău, spuse el, după ce termină. Totuşi, unii au început şi mai prost. Încearcă să scrii, să lucrezi, dacă într-adevăr te trage inima; cine ştie, poate că, la urma urmei, vei da dovadă de talent. Atunci, se schimbă chestia.

Alexandr se întristă. Se aşteptase la o apreciere cu totul diferită. Întrucâtva îl mângâia doar faptul că-l considera pe unchiul său un om rece, aproape fără inimă.

— Iată o traducere din Schiller, spuse e!.

— Ajunge, m-am lămurit… Ştii şi ceva limbi străine?

— Ştiu franceză, germană şi puţină engleză.

— De ce n-ai spus-o mai demult? Te felicit: vom putea scoate ceva bun din tine. Adineauri, mi-ai vorbit despre economie politică, filosofie, arheologie, de câte-n luna şi în soare, iar despre ce era mai important, n-ai suflat o vorbă. Asta-i modestie nelalocul ei. Am să-ţi găsesc îndată şi o ocupaţie literară.

— Adevărat, unchiule? Ai să mă îndatorezi foarte mult. Dă-mi voie

să te sărut.

— Aşteaptă întâi să-ţi găsesc ocupaţie…

— N-ai vrea să-i arăţi câte ceva din compoziţiile mele viitorului meu şef, ca să-şi facă şi el o idee?

— Nu, nu-i nevoie. Dacă va fi cazul, ai să i le arăţi tu singur, dar poate că nu va fi nevoie. N-ai vrea să-mi dăruieşti proiectele şi operele tale?…

— Să ţi le dăruiesc dumitale? Cu plăcere, spuse Alexandr măgulit de cererea unchiului său. Vrei să-ţi fac şi o listă a tuturor articolelor în ordine cronologică?

— Nu e nevoie… Îţi mulţumesc pentru cadou. Evsei! Ia hârtiile acestea şi du-le lui Vasili.

— De ce să le ducă lui Vasili şi nu în biroul dumitale?

— Mi-a cerut nişte hârtie ca să lipească ceva…

— Cum ai spus, unchiule?… întrebă Alexandr, cuprins de spaimă şi se repezi să-şi ia înapoi teancul de hârtii.

— Nu mi le-ai dăruit mie? Ce-ţi pasă ce întrebuinţare voi da darului tău?

— Nu cruţi nimic… nimic! gemu disperat Alexandr, strângându-şi la piept hârtiile cu amândouă mâinile.

— Ascultă-mă pe mine, Alexandr, îi spuse unchiul său, smulgându-i hârtiile din mână. N-o să ai de ce roşi mai târziu, şi-mi vei mulţumi.

Alexandr le dădu drumul.

— Ia-le de aici, Evsei, spuse Piotr Ivanîci. Ei, acum e curat şi bine în odaia ta: ai scăpat de fleacuri. Acum, numai de tine va depinde s-o umpli cu gunoaie sau cu lucruri de folos. Hai să facem o plimbare până la fabrică, să mai uităm de ale noastre, să luăm puţin aer curat şi să vedem cum se lucrează.

A doua zi dimineaţă, Piotr Ivanîci îi duse pe nepotul său la departament. În timp ce el vorbea cu prietenul lui – şeful serviciului – Alexandr căuta să se familiarizeze cu lumea aceea, atât de nouă pentru el. Gândul lui era încă la proiecte şi, pe când stătea acolo şi se uita în juru-i, se frământa mereu, întrebându-se ce problemă de stat i se va încredinţa spre rezolvare.

„Parcă ar fi fabrica unchiului! îşi zise el în cele din urmă. Acolo, meşterul ia o bucată de pastă, o aruncă în maşină, învârteşte o dată, de două, de trei ori şi – gata! – iese un con, un corp oval sau o jumătate de disc. Apoi trece obiectul unui alt lucrător, care-l usucă la loc, un altul îl aureşte, un al patrulea îl pictează şi astfel iese o ceaşca, o vază sau o farfurioară. Aşa şi aici: vine un petiţionar din afară şi întinde o hârtie, ploconindu-se cu un zâmbet umil pe buze. Un meşter de aici o ia, o atinge uşor cu pana şi o trece altuia, care o aruncă laolaltă cu alte mii de hârtii. Dar hârtia nu se pierde; purtând pe ea un număr şi o dată, trece nevătămată prin douăzeci de mâini,

reproducându-se, luând naştere la alte hârtii, asemenea ei. Un al treilea funcţionar o ia şi se apucă să caute ceva în dulap, într-un registru sau într-o altă hârtie, apoi spune câteva cuvinte magice unui al patrulea şi acesta începe să scârţâie din peniţă. După ce a scârţâit astfel o bucată de vreme, trece hârtia-mamă, dimpreună cu plodul ei, unui al cincilea funcţionar care, la rândul lui, scârţâie ce scârţâie din peniţă – şi aşa ia naştere încă un prunc, pe care-l dichiseşte un pic şi-i dă drumul mai departe. Şi, astfel, hârtia circulă mereu şi nu se pierde niciodată. Cei ce au făcut-o mor, dar ea trăieşte încă veacuri de-a rândul. Când, în cele din urmă, ajunge s-o acopere un colb de veacuri, nici atunci n-o lasă lumea în pace şi tot se mai consultă cu ea. Şi, astfel, zi de zi, oră de ora, azi, mâine şi în vecii vecilor, maşina birocratică lucrează lin, neîntrerupt, fără pic de răgaz, de parcă nici n-ar fi vorba de oameni, ci numai de rotiţe şi arcuri…

„Dar unde se ascunde raţiunea care dă viaţă şi mişcare acestei fabrici de hârtii? se gândea Alexandr. În registre, în hârtii sau în capul acestor oameni?”

Şi ce figuri i se înfăţişau aici! Pe stradă sau în lumea largă, parcă nici nu întâlneşti asemenea tipuri de oameni: ai zice că sunt născuţi şi crescuţi acolo, definitiv încrustaţi în locurile lor, şi acolo au să şi moară. Aduev se uita atent la şeful de serviciu: părea Jupiter care aruncă fulgere. De cum deschidea gura, se repezea spre el câte un Mercur cu o placă de aramă pe piept; de cum întindea muia cu o hârtie, zeci de mâini se repezeau s-o ia în primire.

— Ivan Ivanîci? spuse el.

Ivan Ivanîci sări de după masă, se repezi spre Jupiter şi stătu smirnă în faţa lui. Fără să-şi dea seama de ce – şi Alexandr se simţi intimidat.

— Dă-mi tutun!

Şi Ivan Ivanîci îi oferi slugarnic, cu amândouă mâinile, tabachera deschisă.

— Şi să-l pui la încercare pe dumnealui! spuse şeful, arătând spre Aduev.

„Iată cine mă va pune la încercare!” se gândi Aduev, uitându-se la chipul galben şi la coatele roase ale lui Ivan Ivanîci. „Oare şi acesta rezolvă probleme de stat?”

— Aveţi o mână bună? întrebă Ivan Ivanîci.

— Mână?

— Adică, scrisul. Vă rog să copiaţi hârtia aceasta.

Alexandr se cam miră de asemenea cerere, dar o îndeplini.

Privindu-i opera, Ivan Ivanîci se strâmbă puţin.

— Scrie cam urât dumnealui, se adresă el şefului de serviciu. Şeful îşi aruncă şi el ochii pe hârtie:

— Da, nu prea-i frumos: nu poate să scrie pe curat. Deocamdată, pune-l să scrie copii pentru arhivă; iar după ce se va obişnui puţin, dă-

i să execute hârtii. Sper că ne vom putea face treaba cu el: a învăţat la universitate.

În curând, Aduev deveni şi el un şurub al maşinii administrative. Scria, scria întruna, fără sfârşit, şi ajunse chiar să i se pară ciudat să poţi face altceva în cursul dimineţii, iar când îşi aducea aminte de proiectele lui, îi năvălea tot sângele în obraz.

„Unchiule!" îşi zicea el în gând. „Ai avut dreptate, îngrozitor de multă dreptate în această privinţă. Să fie cu putinţă să ai şi în toate celelalte? Să mă fi înşelat eu până şi în gândurile mele cele mai tainice, cele mai avântate, în credinţele mele cele mai scumpe, în dragoste, în prietenie, în oameni… în mine însumi?… Atunci, la ce mai e bună viaţa?"

Se apleca deasupra hârtiei, scârţâind şi mai tare din peniţă, în timp ce, pe sub gene, îi străluceau lacrimi.

— Hotărât, îţi surâde norocul, îi spunea Piotr Ivanîci nepotului său. Eu am stat la început un an întreg fără salariu, iar tu ai fost din capul locului încadrat cu cel mai mare salariu al gradului. Ai şapte sute cincizeci de ruble pe an, iar cu gratificaţiile – ajungi la o mie. Pentru început, e splendid. Şeful de serviciu te laudă, spune numai că eşti cam distrat: uneori, nu pui virgulele, iar altă dată, uiţi să treci conţinutul hârtiei. Te rog să te laşi de astea. Cel mai important este să fii atent la lucrurile pe caro le ai în faţa ochilor şi să nu te avânţi cu gândul cine ştie unde.

Zicând acestea, unchiul arătă cu mâna în sus. Era mai drăguţ acum cu nepotul lui.

— Ce om admirabil e şeful meu de birou, unchiule! spuse într-o zi Alexandr.

— Cum ai descoperit acest lucru?

— M-am împrietenit cu el. Are un suflet atât de nobil, un fel de a gândi atât de înălţător, atât de curat! M-am împrietenit şi cu subşeful – pare să fie un om cu voinţă de fier, cu mult caracter…

— Ai şi ajuns să te împrieteneşti cu ei?

— Da, cum să nu.

— Nu cumva şeful de birou te-a poftit să vii joia pe la el?

— Ba da, chiar foarte insistent. M-a invitat să viu în fiecare joi. Pe cât se pare, are o deosebită simpatie pentru mine…

— Dar subşeful nu ţi-a cerut bani cu împrumut?

— Ba da, unchiule… un fleac… i-am dat douăzeci şi cinci de ruble – cât am avut şi eu la mine; mi-a mai cerut cincizeci.

— Vasăzică, i-ai şi dat! zise unchiul cu năduf. La drept vorbind, aici am şi eu o parte de vină, că nu te-am prevenit. Am crezut însă că n-ai să fii chiar atât de naiv, încât să te apuci să împrumuţi bani la oameni pe care-i cunoşti abia de două săptămâni. N-am ce-i face, trebuie să împărţim paguba pe din două: mă poţi socoti dator cu douăsprezece

ruble şi jumătate.

— Cum aşa unchiule? Doar are să mi-i dea îndărăt…

— Poţi să aştepţi mult şi bine. Îl cunosc eu: mi-a rămas dator o sută de ruble de când făceam şi eu serviciu acolo. Se împrumută de la toată lumea. Dacă are să-ţi mai ceară, spune-i că-l rog să-şi amintească de datoria lui faţă de mine – şi atunci are să te lase în pace. Iar la şeful tău de birou să nu te duci.

— Dar de ce, unchiule?

— E cartofor. Are să te pună să joci cu doi indivizi de teapa lui, se vor înţelege între ei şi te vor curăţa până la ultimul ban.

— Cartofor? se minună Alexandr. Cum se poate una ca asta? Pare atât de predispus la efuziuni spontane…

— Spune-i aşa, între altele… în timpul conversaţiei, cum că ţi-am luat toţi banii în păstrare şi ai să vezi atunci dacă e chiar atât de pornit pe efuziuni spontane şi dacă te mai cheamă vreodată joia la el.

Alexandr rămase pe gânduri. Unchiul clătină din cap.

— Iar tu ai crezut că acolo, în jurul tău, sunt numai îngeri. Efuziuni spontane, deosebită simpatie! Cum de nu ţi-a venit în gând din capul locului: nu cumva sunt nişte nemernici? Degeaba ai mai venit, zise el. Zău aşa, chiar de pomană!

Într-o dimineaţă, Alexandr abia făcuse ochi, când Evsei îi aduse un pachet mare, însoţit de un bilet de la unchiul lui.

„În sfârşit, ţi-am găsit şi o ocupaţie literară, îi scria în bilet. Ieri, m-am întâlnit cu un cunoscut al meu, ziarist. Ţi-a trimis o lucrare de probă”.

Lui Alexandr îi tremurau mâinile de bucurie pe când desfăcea pachetul. Înăuntru era un manuscris în limba germană.

„Ce-i asta, proză? îşi spuse el. Despre ce-o fi vorba?”

Citi cele scrise sus cu creionul:

„Despre îngrăşăminte articole pentru secţia agricolă. Cu rugămintea de a se traduce cât mai grabnic.”

Alexandr rămase mult timp pe gânduri în faţa articolului* Apoi, oftând, puse încet mâna pe un condei şi începu să traducă. După două zile, isprăvi traducerea şi trimise articolul.

— Minunat, minunat! îi spuse peste câteva zile Piotr Ivanîci. Redactorul a rămas nespus de mulţumit; găseşte numai că stilul tău nu e destul de sobru. Dar, în sfârşit, nu se poate cere totul chiar de la început. Vrea să te cunoască. Să treci pe la el mâine, pe la vreo şapte seara: ţi-a şi pregătit un alt articol.

— Tot despre acelaşi subiect, unchiule?

— Nu, despre altceva. Mi-a spus el, dar am uitat… A, da: despre glucoza. Se cunoaşte că te-ai născut cu căiţă, Alexandr. În sfârşit, încep să trag nădejde că are să iasă ceva din tine; poate că, în curând, n-am să mai pot spune că ai venit degeaba. Nici n-a trecut o lună şi a

şi început să-ţi pice din toate părţile câte ceva. Dincolo ai leafa de o mie de ruble pe an, iar redactorul a făgăduit să-ţi dea o sută de ruble pe lună pentru patru coli de tipar: păi, asta face două mii două sute ruble; pe an. Nu, eu n-am început aşa! spuse el, încruntându-sc uşor. Să-i scrii maică-ţi că ţi-ai făcut un rost şi în ce fel anume. O să-i răspund şi eu; o să-i scriu că, drept recunoştinţă pentru bunătatea ei fată de mine, am făcut şi eu pentru tine tot ce mi-a stat în putinţă.

— Măicuţa are să-ţi fie… foarte recunoscătoare, unchiule – ca şi mine, de altfel… spuse cu un oftat Alexandr, dar nu se mai repezi să-l îmbrăţişeze.

3

Au trecut mai bine de doi ani. Cine ar putea să-l mai recunoască pe provincialul nostru în tânărul acesta cu maniere alese şi haine elegante? Se schimbase foarte mult, părea mai matur. De pe chipul lui de adolescent dispăruse cu totul moliciunea trăsăturilor, transparenţa şi frăgezimea tenului, puful uşor din bărbie. Iar din timiditatea lui, din stângăcia graţioasă a mişcărilor, nu mai rămăsese nicio urmă. Trăsăturile feţei erau mai hotărâte, închegându-se într-o fizionomie care-i oglindea caracterul. Crinii şi trandafirii din obraji pieriseră, ca şi cum faţa i-ar îi fost uşor arsă de soare. Mici favoriţi înlocuiseră puful de pe obraji. Mersul uşor şi nesigur se transformase în umblet egal şi ferm. Glasul se îmbogăţise cu câteva note de bas. Dintr-o schiţă – ieşise un portret; din tânărul de odinioară – un bărbat. În ochii lui, citeai acum siguranţă de sine şi îndrăzneală, dar nu îndrăzneala aceea care se vede cale de o poştă, care se uită la toţi şi la toate cu obrăznicie şi spune tuturor prin fiecare gest şi prin fiecare privire: „Ia vezi, nu care cumva să te atingi de mine sau să mă calci pe bătătură, că, de – eu nu ştiu multe!” Expresia îndrăznelii de care vorbesc nu te respinge ci, dimpotrivă, te atrage. O recunoşti după năzuinţa spre mai bine, spre succes, după dorinţa de a face să dispară toate piedicile din calea ce duce spre ele… Exaltarea care se citea odinioară pe faţa lui Alexandr era temperată acum de o uşoară nuanţă de melancolie – cel dintâi semn al neîncrederii în oameni, strecurat în sufletul lui şi, poate, unica urmare a lecţiilor pe care i le dăduse unchiul său şi a necruţătoarei analize la care acesta supunea orice lucru ce trecea prin faţa ochilor săi prin inima lui Alexandr. Tânărul îşi însuşise în sfârşit şi tactul, adică arta de a se purta cu oamenii. Nu se mai arunca de gâtul oricui, mai ales de când omul înclinat spre „efuziuni spontane” îl

lefterise de două ori la cărţi, cu toate că Piotr Ivanîci îl prevenise de acest fapt, iar omul „cu voinţa de fier şi cu mult caracter” îi luase cu împrumut destule parale. I-au fost de folos în această privinţă şi alţi oameni şi alte întâmplări. Îşi dădea seama că unii îşi băteau joc de exaltarea lui tinerească, poreclindu-l „romantic”. Alţii nici nu-l luau în seamă, pentru că nu-i ţinea nimănui *ni chaud, ni froid*{14}. Nu dădea mese, nu avea trăsură proprie şi nici nu juca pe mize mari la cărţi. La început, Alexandr a suferit mult din pricina ciocnirii dintre visurile sale trandafirii şi realitate. Nici nu-i trecea însă prin cap să-şi pună întrebarea: am făcut eu oare ceva ca să mă deosebesc de ceilalţi, de mulţime? Care sunt meritele mele şi pentru ce ar trebui să fiu remarcat? Totuşi, amorul lui propriu suferea, încetul cu încetul, a început apoi să se deprindă cu gândul că drumul vieţii nu-i presărat – pare-se – numai cu trandafiri, ci şi cu spini, care te înţeapă uneori, dar uşurel nu chiar atât de dureros cum pretinde unchiul lui. Şi astfel, câte puţin, începu să înveţe a se stăpâni. Nu-şi mai dădea atât de des pe faţă emoţiile şi elanurile şi folosea mai rar limbajul său extravagant, mai cu seamă în faţa străinilor.

Totuşi, spre marea mâhnire a lui Piotr Ivanîci, nu ajunsese încă să descompună cu sânge rece în elementele componente tot ceea ce frământă şi tulbură sufletul omenesc. Cât despre limpezirea tuturor tainelor şi enigmelor inimii, nici nu voia să audă.

Uneori, dimineaţa, se întâmpla ca unchiul său să i dea o lecţie bună. Alexandr îl asculta, se tulbura sau cădea pe gânduri. Dar pe urmă se ducea la vreo serată şi se întorcea de acolo cu totul buimăcit; timp de trei zile, umbla ca bezmetic şi toate teoriile unchiului se duceau dracului. Farmecul şi beţia atmosferei de bal, muzica, umerii goi ai femeilor, focul privirilor lor, zâmbetul buzelor lor roşii îl ţineau treaz cât era noaptea de lungă. I se năzărea când un mijlocel pe care-l cuprinsese uşor cu braţul, când o privire lungă, languroasă, ce-i fusese aruncată la plecare, când o suflare fierbinte, care-l făcuse să se topească în timpul unui vals sau câte o conversaţie tăinuită, cu jumătate de glas, lângă fereastră, în urletele mazurcii, când privirile scapără scântei, iar limba spune Dumnezeu ştie ce. Inima lui pornea atunci să bată cu putere. Cuprins de fiori, îşi îmbrăţişa perna şi se răsucea multă vreme când pe o parte, când pe alta.

„Unde e dragostea? Mi-e sete, mi-e sete de iubire! îşi spunea el în gând. Când va veni oare? Când vor sosi pentru mine clipele minunate, dulcile suferinţe, fiorii fericirii, lacrimile…” şi aşa mai departe.

A doua zi se ducea la unchiul său…

— Unchiule, de-ai şti ce serată a fost ieri la familia Zaratski! începea el, lăsându-se furat de amintirea balului.

— Frumoasă?

— Minunată!

— Supeul a fost bun?

— N-am mâncat nimic.

— Cum se poate? Să nu mănânci seara, la vârsta ta, când ti se dă prilejul? După câte văd, te-ai deprins bine cu obiceiurile de pe aici – chiar prea bine. Ei – şi au fost toate cum se cuvine? Toaletele, lumina…

— Da.

— Şi era lume bună?

— Da. Cât se poate de bună! Ce ochi, ce umeri?

— Umeri? De cine vorbeşti?

— Dar n-ai întrebat chiar dumneata despre ele?

— Care ele?

— Despre domnişoare, fireşte.

— Nu, n-am întrebat despre ele, dar n-are a face. Erau multe fete drăguţe?

— Da, foarte multe… Păcat însă că sunt cam toate la fel. Ce spune sau ce face una dintre ele într-o anumită situaţie, exact acelaşi lucru îl repetă şi celelalte, ca o lecţie învăţată pe de rost. Era printre ele una… care nu semăna chiar atât de mult cu celelalte… Altfel, nu vezi nici pic de independenţă sau de caracter. Mişcările, privirile – toate-s la fel. N-au niciun gând original, nu prinzi nicio sclipire de sentiment… Totul e acoperit cu aceeaşi spoială. Se pare că nimic nu le poate face să-şi deschidă sufletul. Va rămâne el oare pe veci închis şi nu se va dezvălui nimănui? Oare corsetul va înăbuşi pe vede atât suspinul dragostei cât şi strigătul Inimii sfâşiate? Nu-i va îngădui niciodată simţirii să se manifeste în voie?

— Toate acestea i se vor dezvălui soţului. Iar dacă ar fi să judece în felul tău, să-şi spună cu glas tare gândul, multe fete ar rămâne nemăritate în veci de veci. Unele, mai proaste, dezvăluie prea devreme ceea ce ar trebui să rămână ascuns sau înăbuşit. Şi care e urmarea? Lacrimi şi iar lacrimi. Nu-i nicio socoteală.

— Şi aici socoteală, unchiule?

— Ca în toate cele, dragul meu. Iar cine nu-şi face bine socotelile, acela e, după cum spune vorba rusească: om prost şi nesocotit. Scurt şi cuprinzător.

— Să ţii ascuns în pieptu-ţi nobilul avânt al sentimentului!…

— Tu nu eşti în stare de aşa ceva, ştiu eu. În plină stradă sau la teatru, eşti în stare să sari de gâtul unui prieten şi să izbucneşti în hohote de plâns.

— Ei şi ce-l cu asta, unchiule? S-ar spune că omul simte cu intensitate şi că cel ce simte astfel este în stare să vibreze la tot ce-i bun, la tot ce-i frumos, şi nu e în stare…

— Nu e în stare să-şi facă o socoteală, adică să raţioneze. Grozavă personalitate mai are şi omul tău cu sentimente. puternice, cu patimi

violente! Sunt fel de fel de temperamente în lumea asta. Oameni exaltaţi, veşnic în extaz! O asemenea fiinţă numai a om nu seamănă. Şi nu pot găsi aici niciun motiv de laudă. Trebuie să-ţi pui în primul rând întrebarea dacă ştie să-şi stăpânească sentimentele. Dacă ştie, atunci da, e om…

— După dumneata, şi sentimentele ar trebui reglate, ca şi aburii, spuse Alexandr. Să le dai câte puţin drumul, apoi să le opreşti deodată, deschizând o supapă sau închizând-o…

— Aşa e. Şi nu degeaba natura a dat omului supapa aceasta, care e raţiunea. Dar tu nu te foloseşti întotdeauna de ea şi e păcat Că, altfel, ai fi băiat de treabă.

— Vai, unchiule, ce trist e tot ce spui! Mai bine m-ai introduce mai curând la doamna aceea.

— Care doamnă? Liubeţkaia? A fost şi ea aseară?

— A fost şi a vorbit mult cu mine despre dumneata: s-a interesat de mersul procesului ei…

— A, da! Fiindcă veni vorba…

Unchiul scoase din sertar o hârtie:

— Du-i hârtia asta şi spune-i că am obţinut-o de la instanţă abia ieri şi cu destulă greutate. Explică-i bine cum stau lucrurile. Ai auzit doar când am discutat cu funcţionarul acela.

— Da, ştiu, ştiu. Lasă că-i explic eu.

Alexandr apucă hârtia cu amândouă mâinile şi o vârî în buzunar. Piotr Ivanîci îi privi cu atenţie:

— Dar ce ţi-a venit aşa, deodată, să-mi ceri să te introduc la ea? Mi se pare că nici nu e frumoasă. Are un neg pe nas.

— Un neg? Numi amintesc. Cum de-ai observat, unchiule?

— Cum să nu observ, dacă e chiar pe nas? Şi ce te atrage la ea?

— E atât de bună şi de respectabilă…

— Cum vine asta? Negul de pe nas nu l-ai observat, dar ţi-ai şi dat seama că e bună şi respectabilă? Ciudat lucru!… Dar dă-mi voie… are o fată – bruna aceea mărunţică. Asta e chestia! Acum, nu mă mai mir. Iată de ce n-ai observat negul de pe nasul doamnei Liubeţkaia.

Râseră amândoi.

— Iar eu, zise Alexandr, mă mir că dumneata ai observat mai întâi negul de pe nas şi abia pe urma fata.

— Ia dă-mi hârtia înapoi… Te pomeneşti că ai să dai drumul la toate sentimentele deodată şi ai să uiţi să închizi supapa de siguranţă, ai să faci prostii şi ai să dai explicaţii anapoda…

— Nu, unchiule, n-am să fac nicio prostie. Gata! Nu-ţi mai dau hârtia înapoi, ci o duc eu pe dată…

Şi dispăru din odaie.

În vremea aceasta, lucrurile îşi urmau cursul lor. Aptitudinile lui Alexandr fuseseră remarcate la serviciu şi i se dăduse un post bun. De

la o vreme, Ivan Ivanîci începu să-i ofere şi lui tabachera cu respect, presimţind că şi acest tânăr, ca şi mulţi alţii, după ce va fi făcut în postul său un stagiu de trei zile cu cea de-alaltăieri – după cum spunea el – are să i-o ia înainte, are să i se suie în cap şi va ajunge dintr-odată şef de serviciu sau, te pomeneşti, chiar şi subdirector – ca acela – sau poate director – ca celălalt – care şi-au început amândoi cariera sub îndrumarea lui. „Iar eu trebuie să muncesc în locul lor!" adăugă el în sinea lui. De asemenea şi la redacţia revistei, Alexandr devenise persoană importantă. Se ocupa cu alegerea materialelor, traducea, corecta articolele altora şi scria articole în care-şi exprima părerile sale asupra agriculturii. Bani avea, după părerea lui, mai mulţi decât îi trebuiau, dar unchiul lui găsea că încă nu erau destui. Nu lucra însă totdeauna pentru bani. Nu renunţase la ideea atrăgătoare a unei alte vocaţii, superioare. Avea în el destulă putere tinerească pentru a face de toate. Îşi răpea din somn, din orele de serviciu şi scria versuri, nuvele, schiţe istorice, biografii. Unchiul lui nu mai întrebuinţa scrierile nepotului ca maculatură de lipit pe pereţi, ci le citea în tăcere, apoi fluiera încetişor sau spunea: „Da, sunt mai bune decât cele dinainte." Câteva din articolele lui fuseseră publicate sub un pseudonim. Alexandr asculta cu un fior de bucurie aprecierile elogioase ale prietenilor – şi avea o mulţime de prieteni – atât la birou cât şi prin cafenele sau case particulare. Visul lui cel mai scump – după cel al dragostei – era pe cale de a se îndeplini. Viitorul îi făgăduia izbânzi şi strălucire. Părea că-l aşteaptă o soartă mai deosebită. Când deodată…

Trecuseră câteva luni. Pe Alexandr, nu-l mai vedeai aproape nicăieri – de parcă ar fi intrat în pământ. Venea tot mai rar pe la unchiul lui, care punea acest lucru pe seama ocupaţiilor şi căuta să nu-l deranjeze. Dar redactorul revistei întâlnindu-se într-o bună zi cu Piotr Ivanîci, i se plânse că Alexandr ţine cam mult articolele. Unchiul îi făgădui să ceară, la prima ocazie, explicaţii lui Alexandr. Ocazia se ivi după vreo trei zile. Într-o dimineaţă, Alexandr dădu buzna ca un nebun în odaia unchiului. În mers şi în toate mişcările lui, se vedea o bucurie năvalnică.

— Bună dimineaţa, unchiule! Ce bine-mi pare că te văd! exclamă el şi voi să-l îmbrăţişeze*;* dar Piotr Ivanîci apucă să se retragă îndărătul mesei.

— Bună ziua, Alexandr! Ce-i cu tine de nu mai dai pe aici?

— Am fost… cam ocupat, unchiule: am făcut nişte extrase din scrierile economiştilor germani…

— Zi aşa! Atunci, de ce m-o fi minţit redactorul? Acum trei zile, mi-a spus că nu faci nimic. Se cunoaşte că e cu adevărat ziarist! Îl fac de două parale când ne-om mai întâlni.

— Nu, să nu-i spui nimic! îi tăie vorba Alexandr. Nu i-am trimis

încă lucrarea mea; de aceea ţi-a şi spus ce ţi-a spus…

— Dar ce-i cu tine? De ce pari atât de fericit? Te-or fi făcut asesor sau, poate, ţi-or fi dat vreo decoraţie?

Alexandr clătină din cap.

— Ai primit ceva bani?

— Nu.

— Atunci de unde până unde aerul acesta triumfător? Dacă nu-i nimic din toate acestea, nu mă deranja degeaba; mai bine stai jos şi scrie-i negustorului Dubaşov, la Moscova, să-mi trimită de urgenţă restul de bani. Citeşte scrisoarea lui. Unde-o fi? Iat-o.

Tăcură amândoi şi se apucară de scris.

— Am terminat, spuse Alexandr peste cât va timp.

— Ce repede ai scris! Bravo ţie! Ia să văd. Dar ce-i asta? Mi te adresezi mie: „Stimate domn Piotr Ivanîci!" Pe dânsul îl cheamă Timotei Nikonici, cum vine asta: cinci sute douăzeci de ruble? Cinci mii două sute! Ce-i cu tine, Alexandr?

Piotr Ivanîci puse tocul jos şi-l privi atent pe nepotul lui. Acesta roşi.

— Nu observi nimic deosebit în figura mea? întrebă el.

— Ai o expresie cam stupidă… Stai puţin… Eşti îndrăgostit? întreba Piotr Ivanîci.

Alexandr tăcea.

— Am ghicit – aşa e?

Cu un zâmbet triumfător pe buze şi cu ochii strălucitori, Alexandr dădu afirmativ din cap.

— Zi, asta era! Cum de n-am ghicit numaidecât? Vasăzică, din pricina asta te-ai lăsat pe tânjeală şi nu te mai vede nimeni pe nicăieri. De asta mă tot bat la cap familiile Zaraiski şi Skacin: unde o fi Alexandr Feodorîci? Când colo – dumnealui e în al nouălea cer.

Piotr Ivanîci se apucă iar de scris.

— De Nadenka Liubeţkaia, spuse Alexandr.

— Nu te-am întrebat de cine, spuse unchiul. Oricine ar fi, tot o prostie este. Care Liubeţkaia e asta? Cea cu negul?

— Vai de mine, unchiule! îi tăie vorba Alexandr înciudat. Care neg?

— Cel de, pe nas. Tot nu l-ai băgat de seamă?

— Dumneata: le încurci pe toate. Mi se pare că mama ei are un neg pe nas.

— Ei, tot una e.

— Da' deloc! Nadenka e un înger! Cum se poate să n-o fi remarcat şi dumneata? E de ajuns s-o vezi o singură dată!

— Dar aş vrea să ştiu: ce are ea atât de deosebit? Ce poţi să remarci la ea? Neg – zici că nu are.

— Ce ai cu negul, unchiule? Zău, nu-i face păcat! Poţi să spui oare că dânsa seamănă cu păpuşile acelea simandicoase din lumea mare? Uită-te la fata ei: poarta pecetea unei gândiri adânci şi senine! Fata

aceasta nu trăieşte numai prin simţuri… dar şi cugetă… e o fire profundă…

Unchiul scârţâia mai departe cu peniţa pe hârtie, iar Alexandr continuă:

— Vorbind cu ea, n-ai să auzi clişee, vorbe răsuflate, comune. Ce minte luminoasă străluceşte în reflecţiile ei! Ce foc în sentimentele ei! Cât de adânc înţelege ea viaţa! Părerile dumitale otrăvesc viaţa, dar Nadenka mă face să mă împac cu ea.

Alexandr tăcu o clipă, cu totul furat de amintirea Nadenkăi. Apoi reluă:

— Când îşi ridică privirile, vezi îndată cât de înflăcărată şi duioasă este inima care le călăuzeşte, Sau glasul, glasul ei!… Cât de melodios e, câtă desfătare e într-însul! Dar când glasul acela va rosti mărturisirea… ce fericire poate fi mai mare pe pământ! Ce frumoasă e viaţa! Cât de fericit sunt, unchiule!

Avea lacrimi în ochi. Sări de gât unchiului şi-l îmbrăţişă.

— Alexandr! strigă Piotr Ivanîci, ridicându-se de la locul lui. Închide repede supapa, că ai dat drumul la toţi aburii! Eşti nebun! Uite ce-ai făcut! Două prostii dintr-odată: mi-ai stricat pieptănătura şi ai pătat scrisoarea. Credeam că te-ai lăsat de apucăturile astea ale tale. N-ai mai fost demult în aşa hal. Pentru Dumnezeu, uită-te în oglindă: ai mai văzut o mutră tâmpă ca a ta? Păcat de tine! Că doar de felul tău nu eşti prost.

— Ha, ha, ha! Sunt fericit, unchiule!

— Se şi cunoaşte.

— Nu-i aşa? Ştiu că ochii îmi strălucesc de mândrie. Mă uit la mulţime aşa cum se uită un erou, un poet sau un îndrăgostit, care ştie că dragostea lui e împărtăşită…

— Cum se uită şi nebunii… sau şi mai rău… Ei şi ce mă fac acum cu scrisoarea asta?

— Dă-mi voie să rad de pe ea petele şi nici n-are să se bage de seamă, zise Alexandr.

Cuprins de aceeaşi agitaţie nervoasă, se repezi spre masă şi începu să radă, să cureţe, să frece, până când făcu o gaură în scrisoare. De atât frecat, masa se clătină şi împinse etajera. Pe etajeră era un mic bust din alabastru de Italia, reprezentând pe Sofocle sau pe Eschil. Din cauza zguduiturii, respectabilul poet tragic se clătină de vreo trei ori încolo şi încoace pe şubredul său piedestal, apoi se prăbuşi de pe etajeră jos şi se făcu ţăndări.

— A treia prostie, Alexandr! mormăi Piotr Ivanîci, ridicând de jos cioburile. A costat cincizeci de ruble.

— Am să-ţi plătesc paguba, unchiule; o plătesc, dar nu-mi blestema elanul: e curat, e nobil. Sunt fericit, fericit! Doamne, cât de frumoasă-i viaţa!

Unchiul făcu o strâmbătură şi clătină din cap:

— Când ai de gând să te cuminţeşti, Alexandr? Numai Dumnezeu ştie ce bâiguie băiatul ăsta!

Vorbind astfel, căta cu jale la bustul spart.

— „Am să plătesc", ai spus, zise el. Asta ar fi cea de a patra prostie. După cât văd, arzi de nerăbdare să vorbeşti despre fericirea ta. Ei, n-am ce face. Odată ce unchii sunt osândiţi să fie părtaşi la toate năzbâtiile nepoţilor, fie şi aşa. Îţi acord un sfert de oră. Şezi binişor – vezi să nu faci a cincea prostie – şi povesteşte. Iar după ce vei fi comis şi această nouă prostie, ia-o din loc, că n-am timp. Ei bine: eşti fericit… şi pe urmă? Haide, spune tot, cât mai repede.

— Chiar dacă-i aşa, unchiule, astfel de lucruri nu se povestesc, spuse Alexandr cu un zâmbet discret.

— Credeam că te-am dat destul pe brazdă, dar, după câte văd, vrei s-o începi cu obişnuitele preludii. Înseamnă că povestirea ta va ţine un ceas; întreg, iar eu n-am timp: poşta nu aşteaptă. Stai puţin, să-ţi povestesc mai bine eu.

— Dumneata? Ce nostim!

— Ei bine, ascultă, căci într-adevăr e nostim. Ieri, ai rămas cu frumoasa ta între patru ochi.

— Dar de unde ştii? sări ca ars Alexandr. Ai pus pe cineva să mă spioneze?

— Cum să nu? Ţin spioni plătiţi anume ca să te urmărească pe tine. De unde ai scos-o că-ţi port atâta grijă? Ce-mi pasă mie?

Însoţi aceste cuvinte cu o privire rece ca de gheaţă.

— Atunci de unde ştii? întrebă Alexandr, apropiindu-se de unchiul său.

— Stai jos, stai jos, pentru Dumnezeu, şi nu te apropia de masă, că iar ai să spargi ceva! Pe faţa ta e scris tot şi pot să citesc şi de-aici. Ei bine, aţi avut amândoi o explicaţie, spuse el.

Alexandr se făcu roşu şi tăcu. Se vedea că unchiul său ghicise întocmai.

— După cum e obiceiul, aţi fost amândoi cât se poate de neghiobi, urmă Piotr Ivanîci.

Alexandr avu o mişcare de nerăbdare.

— Totul a pornit de la un fleac, când aţi rămas singuri – de la vreun model de broderie, continuă unchiul. Ai întrebat-o pentru cine brodează. Ţi-a răspuns: „Pentru măicuţa" sau „pentru tuşica" sau altceva de acelaşi fel, în timp ce, pe amândoi, vă treceau nişte fiori ca de friguri…

— Ei vezi că n-ai ghicit, unchiule! Nu s-a început de la un model. Eram în grădină… se trădă Alexandr, dar apoi tăcu numai decât.

— Ei, atunci o fi început de la o floare, spuse Piotr Ivanîci, – poate chiar de la una galbenă – tot una e. Foloseşti primul obiect pe care ţi-

au căzut privirile, mimai ca să începi conversaţia; că, altfel, nicio vorbă nu-ţi iese din gură. Ai întrebat-o dacă-i place floarea. Ea ţi-a răspuns: „Da.” „De ce?” o mai întrebi. „Aşa” – zice ea; apoi aţi tăcut amândoi, pentru că altceva aţi fi vrut voi să spuneţi şi nu eraţi în stare să legaţi convorbirea aşa cum aţi fi dorit. Pe urmă, v-aţi uitat unul la altul, v-aţi zâmbit şi aţi roşit.

— Vai, unchiule, ce spui dumneata!… zise Alexandr, încurcat la culme.

— Apoi, continuă unchiul neînduplecat, ai început să-i spui pe departe cum că în faţa ta s-a deschis o lume nouă. Ea s-a uitat deodată la tine, ca şi cum ar fi auzit o veste cu totul neaşteptată. Cred că tu ţi-ai pierdut capul, te-ai fâstâcit, apoi al îngăimat încet, aproape-n şoaptă, că abia acum ai cunoscut preţul vieţii, că ai întrezărit-o mai demult pe ea… pe… Cum îi zice? Maria, nu?

— Nadenka.

— Dar că ai întrezărit-o ca prin vis, că ai presimţit că o vei întâlni, că v-a apropiat simpatia şi că, de-acum încolo, numai ei îi vei închina toate poeziile tale şi toată proza. Îmi închipui ce făceai în timpul acesta cu mâinile… Cred că vei fi răsturnat sau vei fi spart câte ceva.

— Unchiule! Ne-ai spionat! strigă Alexandr, ieşindu-şi cu totul din fire.

— Desigur. Am stat acolo, ascuns după o tufă. Că doar altă treabă n-am, decât să mă ţin coada după tine şi să trag cu urechea la tot felul de prostii.

— Dar de unde ştii atunci toate acestea? întrebă Alexandr nedumerit.

— Mare ispravă! Începând de la Adam şi Eva, aceeaşi poveste se repetă întocmai pentru toată lumea – doar cu mici variante. E de ajuns să cunoşti caracterul personajelor, ca să cunoşti şi variantele. Te miri de acest lucru, şi mai zici că eşti scriitor! Iar de acum, ai să ţopăi vreo trei zile, ca un nebun, ai să te agăţi de gâtul tuturor – numai, pentru numele lui Dumnezeu, nu de al meu! Te-aş sfătui să te încui în odaia ta pentru aceste câteva zile, să dai drumul la toţi aburii din capul tău şi să faci ce-i face, fiind de faţă numai Evsei, ca să nu te mai vadă altcineva. Pe urmă, ai să-ţi mai vii puţin în fire şi ai să râvneşti la ceva mai mult; de pildă, la o sărutare…

— O sărutare a Nadenkăi! O, ce răsplată înaltă, cerească! exclamă, aproape urlând, Alexandr.

— Cerească!

— Dar după dumneata, cum e: materială, pământească?

— Fireşte, sărutarea e ca o descărcare electrică. Îndrăgostiţii sunt ca două butelii de Leyda: ambele sunt puternic încărcate; prin sărutări, electricitatea se descarcă şi, când s-o descărca de tot – adio iubire! Urmează răcirea…

— Unchiule!…

— Aşa e. Dar tu ce-ţi închipui?

— Ce păreri! Ce concepţii!

— Dar am uitat ceva: iar au să apară „semnele materiale”. Ai să aduci din nou în casă fel de fel de fleacuri şi ai să meditezi privind la ele, iar treburile ai să le laşi baltă.

Deodată, Alexandr duse mâna la buzunar.

— Au şi apărut? Ai să te comporţi şi tu ca toţi oamenii – de la facerea lumii şi până azi.

— Cu alte cuvinte, ceea ce ai făcut şi dumneata, unchiule.

— Da, numai că tu le faci mai prosteşte.

— Mai prosteşte! Nu cumva găseşti prostie faptul că voi iubi mai adânc, mai puternic decât dumneata, că nu-mi voi bate joc de acest sentiment, că nu voi glumi şi nici nu mă voi juca cu el atât de rece ca dumneata… Şi nu voi smulge vălul de pe sacrele mistere…

— Vei iubi şi tu ca toată lumea – nici mai adânc, nici mai puternic. Vei smulge şi tu „vălul de pe sacrele mistere”… Numai că tu ai să crezi în veşnicia şi statornicia iubirii şi n-ai să te gândeşti decât la ea. Dar tocmai aici e cea mai mare prostie. Îţi pregăteşti singur mai multă suferinţă decât ar fi trebuit să ai.

— Vai, unchiule, vai, e îngrozitor, e îngrozitor ce spui! De câte ori mi-am dat cuvântul să-ţi ascund cele ce se petrec în inima mea!

— Şi de ce nu te-ai ţinut de cuvânt? Iacă, ai venit, m-ai deranjat…

— Dar nu te am decât pe dumneata, unchiule! Cui, dacă nu dumitale să-i împărtăşesc preaplinul sentimentelor mele? Iar dimineaţa, fără pic de milă, îţi înfigi bisturiul în cele mai tainice ascunzişuri ale inimii.

— N-o fac pentru propria mea plăcere: tu singur mi-ai cerut sfatul. De câte prostii te-am ferit până acum!…

— Nu unchiule, prefer să trec veşnic drept un neghiob în ochii dumitale, dar nu pot să trăiesc cu asemenea concepţii asupra, vieţii şi a oamenilor. E prea trist şi dureros! N-am nevoie de o astfel de viaţă, nu vreau să trăiesc în astfel de condiţii. Auzi? Nu vreau!

— Aud, dar ce-ai vrea să fac? Să te omor, nu pot.

— Nu! spuse Alexandr. În ciuda prezicerilor dumitale, voi fi fericit, voi iubi veşnic şi o singură dată.

— O, nu! Presimt că ai să-mi mai spargi multe lucruri. Dar toate acestea n-ar fi nimic: dragostea-i dragoste şi nimeni nu te împiedică să iubeşti. Nu suntem noi de vina că, la vârsta ta, tinerii se îndeletnicesc, cu atâta râvnă cu amorul. Totuşi, n-ar fi trebuit să ajungi până la neglijarea treburilor. Dragostea-i dragoste, dar şi treaba-i treabă…

— Apoi, fac nişte extrase din economiştii germani…

— Lasă astea! Nu faci niciun fel de extrase. Te laşi doar pradă dulcii desfătări, iar în vremea asta, redactorul are să renunţe la serviciile

tale…

— Lasă-l să renunţe! N-am nevoie de banii lui. Cum aş putea, de altfel, să mă gândesc acum la foloasele materiale, demne de dispreţ, când…

— Foloasele materiale, demne de dispreţ! Auzi vorbă – demne de dispreţ! Mai bine, să-ţi faci o colibă în munţi, să mănânci pâine cu apă şi să cânţi:

Cu tine-n coliba săracă.
Eu pururi ca-n rai voi trăi…

Dar de îndată ce vei rămâne fără metalul acela „demn de dispreţ”, mie să nu-mi ceri, că nu-ţi dau.

— Mi se pare că nici până acum nu te-am plictisit prea des.

— Până acum, nu mă pot plânge, slavă Domnului. Dar s-ar putea întâmpla să ajungi şi acolo, dacă nu te ţii de treabă. Şi dragostea cere bani: vrei să fii mai elegant, apoi mai sunt şi alte cheltuieli. Of, of, ce ţi-e şi cu dragostea asta la douăzeci de ani! Uite, asemenea dragoste chiar că e de dispreţuit: nu-i bună de nimic.

— Dar care ar fi atunci dragostea „bună de ceva”, unei:? ide? Cea de la patruzeci de ani?

— Nu ştiu cum o fi dragostea la patruzeci de ani, dar la treizeci şi nouă…

— Ca a dumitale?

— Fie şi ca a mea.

— Adică, de nici ian fel.

— De unde ştii?

— Parcă dumneata ai îi în stare să iubeşti?

— Şi de ce nu? Eu nu sunt om? Ori am ajuns, poate, la optzeci de ani? Numai că eu, dacă iubesc, o fac raţional, nu-mi pierd capul, nu sparg şi nu răstorn nimic.

— O dragoste raţionala! Ce fel de dragoste o mai fi şi asta, care să nu te facă să-ţi pierzi capul! observă, ironic Alexandr. O dragoste care să nu te facă să uiţi de toate, fie chiar pentru o clipă.

— Dragostea primitivă, animalică, te face să-ţi pierzi capul, îi tăie vorba Piotr Ivanîci, dar cea raţională, nu; altminteri, nici nu mai e dragoste…

— Şi ce este atunci?

— Aşa, un fel de mârşăvie, cum spui tu.

— Dumneata iubeşti! spuse Alexandr, uitându-se cu neîncredere la unchiul său. Ha, ha, ha!

Piotr Ivanîci scria în tăcere.

— Dar pe cine, unchiule? întrebă Alexandr.

— Ai vrea să ştii?

— Da, aş vrea.

— Pe logodnica mea.

— Lo… logodnica! îngăimă Alexandr, sărind de la locul lui şi apropiindu-se de unchiul său.

— Nu te apropia, Alexandr, nu te apropia şi închide-ţi supapa! strigă Piotr Ivanîci, văzând ce ochi mari face nepotu-său, şi trase îndată spre el diferite bibelouri de pe masă, busturi şi figurine, ceasul şi călimara.

— Înseamnă că te însori? întrebă Alexandr cu aceeaşi uimire.

— Asta înseamnă.

— Şi eşti atât de calm! Scrii la Moscova, vorbeşti despre tot felul de lucruri care n-au nicio legătură cu asta, te duci la fabrică şi, pe deasupra, mai şi discuţi atât de infernal de rece despre iubire!

— Infernal de rece – ce noutate! Se zice că în infern e căldura mare. Şi de ce te holbezi aşa la mine?

— Dumneata, te însori!

— Şi ce te miri? întrebă Piotr Ivanîci, punând tocul pe masă.

— Cum ce? Te însori şi nu-mi spui niciun cuvânt!

— Iartă-mă, am uitat să-ţi cer voie.

— Nu-i vorbă de asta, unchiule, dar tot ar fi trebuit să aflu şi eu. Unchiul meu se însoară, iar eu nu ştiu nimic. Tocmai mie să nu-mi spui?!…

— Iată, ţi-am spus acum.

— Ai spus-o fiindcă a venit vorba, a fost momentul potrivit.

— Caut, pe cât se poate, să fac orice la momentul potrivit.

— Dar nu te-ai gândit să-mi comunici mie, cel dintâi, bucuria dumitale. Ştii cât de mult te iubesc şi cât de sincer voi lua parte…

— Nu prea îmi place să împart cu alţii nimic, în genere, darămite în ce priveşte căsnicia…

— Ştii ceva, unchiule? reluă cu însufleţire Alexandr. Poate că… nu, nu pot să am secrete faţă de dumneata… Nu sunt eu omul acela. Vreau să-ţi spun tot…

— Vai, Alexandr, n-am timp! Dacă-i vreo poveste nouă, n-ai putea s-o laşi pe mâine?

— Vreau numai să-ţi spun că, poate… şi pe mine mă aşteaptă în curând fericirea aceasta…

— Cum ai zis? întrebă Piotr Ivanîci, devenind ceva mai atent. Pare interesant…

— Aha! Te interesează? Atunci am să te chinuiesc un pic: nu-ţi spun.

Cu un aer de indiferenţă, Piotr Ivanîci luă de pe masă un plic, puse înăuntru scrisoarea şi începu s-o sigileze.

— Poate că şi eu am să mă-nsor, îi şopti Alexandr la ureche.

Piotr Ivanîci se opri din sigilatul plicului şi se uită la foarte serios.

— Închide supapa, Alexandr! spuse el.

— Poţi să glumeşti, unchiule, dar să ştii că vorbesc serios. Am să-i cer voie măicuţei.

— Tu să te însori?

— Şi de ce nu?

— La vârsta ta?

— Am douăzeci şi trei de ani.

— Oho, e şi timpul! La vârsta asta, se însoară numai ţăranii când au nevoie de o muncitoare în casă.

— Dar dacă sunt îndrăgostit de o fată şi am posibilitatea de a mă însura, dumneata găseşti că nu trebuie…

— Doamne fereşte, nu te-aş sfătui să te însori cu femeia de care eşti îndrăgostit.

— Cum aşa, unchiule? Asta-i ceva nou. N-am mai auzit aşa ceva.

— Multe n-ăi mai fi auzit tu!

— Credeam că nu trebuie să existe căsnicie fără iubire.

— Căsnicia-i una, iar dragostea-i alta, spuse Piotr Ivanîci.

— Atunci, să te însori… din calcul?

— Cu socoteală – nu din calcul. Numai că socoteala asta nu trebuie să privească numai şi numai banii. Bărbatul este făcut să trăiască în societatea femeii, aşa că e natural să-ţi faci oarecare socoteli înainte de a te însura, să cauţi să alegi o femeie pe placul tău…

— Să cauţi să alegi! îngăimă uimit Alexandr.

— Da, să alegi. Tocmai de aceea nu te sfătuiesc să te însori când eşti îndrăgostit – căci dragostea va trece. E un adevăr care a devenit banal.

— Este cea mai grosolană minciună şi calomnie.

— Ştiu că acum nu-i chip să te conving; cu timpul, ai să te convingi singur. Deocamdată, ţine minte numai ce-ţi spun acum: repet, dragostea trece şi atunci femeia care ţi se părea a fi idolul perfecţiunii, îţi va apărea, poate, cu totul imperfectă. Dar nu vei mai avea încotro. Dragostea îţi ascunde lipsa calităţilor pe care trebuie să le aibă o soţie. În timp ce, alegând, vei putea judeca la rece dacă cutare sau cutare femeie are calităţile pe care ai vrea să le găseşti la o soţie; tocmai aici e socoteala cea mai de seamă. Şi, dacă vei găsi o asemenea femeie, ea va trebui neapărat să-ţi placă întotdeauna, întrucât corespunde dorinţelor tale. Aceasta va da naştere la raporturi intime între voi, care apoi se vor transforma în…

— Iubire? întrebă Alexandr.

— Da… în obişnuinţă.

— Să te însori fără a fi îndrăgostit? Fără poezia iubirii, fără pasiune? Să stai să chibzuieşti cum şi pentru ce!

— În schimb, tu ai fi gata să te însori fără să chibzuieşti nimic, fără să te întrebi pentru ce. Tot aşa ca atunci când ai venit încoace şi nu te-ai întrebat pentru ce vii.

— Atunci dumneata te însori din calcul? întrebă Alexandr.

— Cu socoteală, spuse Piotr Ivanîci.

— E acelaşi lucru.

— Nu. Să le însori din calcul, înseamnă să te însori pentru bani – ceea ce este o josnicie. Dar să te însori fără socoteală este o prostie. Cât despre tine, n-ar trebui deloc să te însori acum.

— Atunci când ar trebui s-o fac? La bătrâneţe? De ce să urmez pilde absurde?

— Printre care şi a mea, nu-i aşa? Mulţumesc.

— Nu m-am referit la dimineaţa, unchiule. M-am referit la toţi, în genere. Auzi vorbindu-se de câte o căsătorie, te duci şi tu la nuntă – şi ce vezi? O făptură frumoasă, gingaşă, un copil aproape, care aşteaptă doar atingerea ferecată a iubirii pentru a se deschide ca o floare minunată. Dar iată că, fără veste, se vede smulsă de lângă păpuşile şi dădaca ei, iar jocurile copilăreşti i se interzic odată cu plimbările şi dansurile… Şi dă Doamne, să nu fie decât atât! De multe ori, nu ştie nimeni ce se petrece în inima ei, care poate că nu-i mai aparţine. O îmbracă în sarafan şi în dantele, o împodobesc cu flori şi, fără a ţine seamă de lacrimile şi de paloarea ei, o duc ca pe o victimă la altar şi o aşează alături de cine? De vreun bărbat în vârstă, de cele mai multe ori urât, care şi-a pierdut farmecul tinereţii. Acesta, fie că-i aruncă priviri pline de pofte, jignitoare pentru ea, fie că o cercetează cu răceală, din cap până-n picioare, spunând parcă în sinea lui: „Eşti tu frumoasă, nu-i vorbă, dar sunt convins că mintea îţi e la tot felul de bazaconii, dragoste, trandafiri… Lasă că-ţi scot eu toate prostiile din cap. La mine nu merge să oftezi şi să visezi; trebuie te porţi cum se cuvine!” Sau, poate, încă şi mai rău: gândul lui e numai la moşia ei. Mirele are pe puţin treizeci de ani. Adesea este chel, ce-i drept însă are o cruce prinsă la piept, uneori chiar şi o stea. Şi miresei i se spune: „Iată cui îi sunt destinate toate comorile tinereţii taie! Ale lui sunt şi cele dintâi bătăi ale inimii tale, şi mărturisirile, şi privirile, şi cuvintele, şi mângâierile feciorelnice, şi întreaga-ţi viaţă.” Iar în jurul, lor roiesc cei care, şi prin vârstă şi prin frumuseţe, ar putea fi pereche potrivită miresei, care ar fi trebuit să stea alături de ea. Ei sorb cu privirea pe biata victimă şi par să spună: „Iată, când ne vom fi irosit şi noi prospeţimea şi sănătatea, când vom avea şi noi chelie, atunci ne vom însura şi noi şi vom avea parte de o floare tot atât de frumoasă…” E îngrozitor!…

— Baţi câmpii, Alexandr, şi nu-i prea frumos ceea ce spui, zise Piotr Ivanîci. De doi ani, scrii despre îngrăşăminte, despre glucoză şi despre alte lucruri serioase pentru care se cere un stil sobru, concis – şi tot anapoda vorbe?! Pentru Dumnezeu, nu te mai lăsa răpit de extaz sau, când te apucă, cel puţin taci până-ţi trece. Tot n-ai să reuneşti să spui sau să faci ceva ca lumea. Şi negreşit o să iasă iar o aiureală.

— Dar gândul poetului, unchiule, oare nu se naşte în clipa de extaz?

— Habar n-am cum se naşte! Ştiu însă că iese gata făcut din capul omului. Cu alte cuvinte, e bun numai după ce a fost prelucrat de raţiune. Ei bine, începu Piotr Ivanîci după o clipă de tăcere, după părerea ta, cu cine ar trebui să se mărite aceste fiinţe minunate?

— Cu cei pe care îi iubesc, cu cei care n-au pierdut încă strălucirea frumuseţii lor tinereşti, cu cei în a căror minte şi inimă – da, în amândouă – se simte prezenţa vieţii, în ai căror ochi nu s-a stins încă strălucirea, de pe ai căror obraji n-a dispărut încă roşeaţa şi prospeţimea – semnele sănătăţii; cu cei care nu şi-ar conduce cu o mână obosită frumoasa tovarăşă pe calea vieţii, ci i-ar aduce în dar o inimă plină de dragoste, în stare să înţeleagă şi să împărtăşească sentimentele ei, atunci când drepturile naturii…

— Ajunge! Cu alte cuvinte, cu de-alde tine. Asta ar merge, dacă am trăi în mijlocul drepţilor şi al codrilor nepătrunşi. Dar altfel, poftim de-l însoară pe unul ca tine! Mare scofală! În primul an, are să-şi iasă din minţi, apoi o să înceapă să se uite prin culisele teatrelor… Sau nevastă-sa are să aibă rivală pe fata din casă, pentru că drepturile naturii, despre care îmi vorbeşti, cer schimbare, noutate. Frumoasă treabă! Apoi şi nevasta, văzând ca bărbatul îşi cam face de cap, se va pasiona deodată de parade şi baluri mascate şi are să-ţi cam pună… ştii tu… Iar fără avere e şi mai rău. Să ajungi ca cei care spun: „N-am ce mânca.”

Piotr Ivanîci făcu o mutră acră.

— „Sunt însurat – zice. – Am trei copii. Ajutaţi-mă, n-am cu ce să-i hrănesc, sunt sărac!” Sărac! Ce ticăloşie! Nu, sper că nu vei intra nici în prima, nici în a doua categorie.

— Voi intra în categoria soţilor fericiţi, unchiule, iar Nadenka în aceea a soţiilor fericite. Nu vreau să mă însor aşa cum se însoară cei mai mulţi, care repetă acelaşi cântec: „A trecut tinereţea, m-am săturat de singurătate, aşa că trebuie să mă însor.” Eu nu sunt din ăştia.

— Aiurezi, iubitule.

— Dar dumneata de unde ştii?

— Pentru că eşti şi tu om ca ceilalţi, iar pe ceilalţi îi cunosc demult. Spune-mi: tu de ce vrei să te însori?

— Cum de ce? Nadenka soţia mea! exclamă Alexandr şi-şi acoperi faţa cu mâinile.

— Ei vezi? Nici tu nu ştii pentru ce.

— Ah, numai la gândul acesta, mi se taie răsuflarea. Nu ştii cât de mult o iubesc, unchiule! O iubesc cum n-a iubit nimeni, niciodată: cu toată puterea inimii mele! I-aş da tot…

— Alexandr, mai bine m-ai înjura sau chiar – hait fie – m-ai îmbrăţişa, decât să repeţi fraza aceasta neghioabă! Cum de fi s-a putut

deschide gura ca să spui aşa ceva? „Cum n-a iubit nimeni, niciodată!”

Şi Piotr Ivanîci ridică din umeri.

— Dar de ce? Parcă nu e cu putinţă să fie aşa cum spun?

— De altfel, uitându-mă la tine, mă gândesc că s-ar putea să fie chiar aşa cum spui: e cu neputinţă să iubească cineva într-un chip mai prostesc.

— Dar ea mi-a spus că trebuie să mai aşteptăm un an, că suntem încă tineri, că trebuie să ne punem la încercare sentimentele… un an întreg, şi atunci…

— Un an? Aşa da. Trebuia să spui asta mai demult, îi tăie vorba Piotr Ivanîci. Cine a propus asta? Ea? Deşteaptă fată! Câţi ani are?

— Optsprezece.

— Iar tu ai douăzeci şi trei. Ei bine, frate dragă, află că ea e de douăzeci şi trei de ori mai deşteaptă decât tine. După câte văd, ştie bine ce vrea: are să se joace, are să cocheteze puţin cu tine, o să-şi petreacă plăcut timpul, iar apoi… Printre fetişcanele acestea, sunt şi câte unele deştepte foc. Aşadar, nu te însori. Mă gândeam că vrei să faci asta la repezeală şi încă pe ascuns. La vârsta ta, prostiile acestea se comit atât de repede, că nici n-ai vreme să le împiedici. Când colo, avem înaintea noastră un an întreg. Până atunci, are tot timpul să te şi înşele…

— Ea… să mă înşele, să cocheteze! Fetişcană! Ea, Nadenka! Vai, unchiule! În preajma cui ţi-ai trăit toată viaţa, cu cine ai avut de-a face, pe cine ai iubit, ca să ai astfel de bănuieli murdare?…

— Am trăit alături de oameni, am iubit femei.

— Ea să mă-nşele! Acest înger, această sinceritate întruchipată – femeia pe care s-ar părea că Dumnezeu a creat-o dintru început în toată neprihănirea şi strălucirea ei…

— Şi totuşi este femeie şi e foarte probabil că te va înşela.

— Până la urmă, ai să spui că şi eu am s-o înşel?

— Cu timpul – da, vei înşela-o şi tu.

— Eu? Poţi să tragi orice concluzii despre oamenii pe care nu-i cunoşti; dar despre mine? Nu-i oare un păcat din partea dumitale să crezi că sunt în stare de asemenea josnicii? Dar atunci, ce sunt eu în ochii dumitale?

— Un om.

— Dar nu toţi oamenii sunt la fel. Să ştii că l-am făgăduit foarte serios şi sincer s-o iubesc toată viaţa. Sunt gata să întăresc făgăduiala prin jurăminte.

— Ştiu, ştiu! Când un om de treabă jură credinţă unei femei, nu se îndoieşte nicio clipă de sinceritatea jurămintelor lui. Pe urmă, însă, o înşală sau se îndepărtează de ea şi nici el singur nu ştie cum s-a întâmplat. N-o face intenţionat şi nu-i la mijloc niciun fel de mârşăvie. Nu poţi da vina pe nimeni: natura nu i-a îngăduit omului să iubească

veşnic. Cei care cred în iubirea veşnică şi statornică fac exact acelaşi lucru ca şi cei care nu cred în ea; numai că ei nu bagă de seamă sau nu vor să mărturisească. „Noi – zic ei suntem mai presus de aşa ceva, nu suntem oameni, ci îngeri”… Prostii!

— Dar atunci, cum de există totuşi soţi-amanţi, care se iubesc veşnic şi trăiesc uniţi o viaţă întreagă?

— Veşnic! Cel ce iubeşte două săptămâni se cheamă că e fluşturatic, iar dacă iubeşte doi, trei ani în şir – gata: iubire veşnică. Analizează puţin cum e făcută dragostea şi ai să vezi singur că nu e veşnică. Intensitatea, înfrigurarea, ardoarea acestui sentiment nu-i îngăduie să fie trainic. Da, e drept că există perechi de soţi-amanţi care trăiesc împreună o viaţă întreagă. Dar înseamnă oare că se şi iubesc o viaţă întreagă? Că-i leagă mereu aceeaşi iubire ca la început? Că se caută în fiece clipă unul pe celălalt, că se uită unul la altul şi nu se mai satură? Ce devin, până la urmă, măruntele atenţii, continua grijă faţă de celălalt, dorinţa de a fi împreună, lacrimile, extazul – toate fleacurile acestea? Răceala şi lipsa de atenţie a bărbaţilor au devenit proverbiale. „Dragostea se transformă în prietenie” – spun toţi cu un aer important. Aşadar, nu mai e dragoste. Prietenie! Ce fel de prietenie mai e şi aceasta? Pe soţ şi pe soţie îi leagă comunitatea intereselor, împrejurările, una şi aceeaşi soartă – ei, şi atunci, îşi duc traiul laolaltă; iar dacă acestea nu există, se despart sau iubesc pe altcineva – unul mai devreme, altul mai târziu; aceasta se cheamă trădare! Din convieţuire se naşte cu timpul obişnuinţa care – să ţi-o spun la ureche – e mai puternică decât orice iubire. Nu degeaba îi zice lumea „a doua natură”; altminteri, oamenii ar continua să sufere o viaţă întreagă, dacă ceva i-ar desparţi sau dacă ar pierde fiinţa iubită. În realitate, se consolează perfect. Ce tot repetă ei mereu: veşnic, veşnic… Nici nu ştiu bine ce vorbesc.

— În cazul acesta, unchiule, dumitale cum de nu ţi-e frică? Cu alte cuvinte, şi logodnica dumitale… iartă-mi cuvântul… o să te înşele?

— Nu cred.

— Câtă vanitate!

— Nu e vanitate, ci calcul.

— Iarăşi calcul!

— Ei bine, raţionament, dacă preferi.

— Şi dacă se va îndrăgosti de cineva?

— Nu trebuie să ajungem până acolo. Iar dacă păcatul acesta s-ar întâmpla cumva, atunci trebuie să facem aşa fel încât să-i treacă, procedând în modul cel mai dibaci.

— Dar e cu putinţă aşa ceva? Parcă stă în puterea dumitale?…

— Şi încă cum!

— Dacă ar exista un asemenea mijloc, spuse Alexandr, ar proceda astfel toţi soţii înşelaţi…

— Nu toţi soţii sunt la fel, dragul meu. Unii sunt foarte indiferenţi faţă de soţiile lor, nu bagă de seamă cele ce se petrec în jurul lor sau nici nu vor să bage de seamă. Alţii ar vrea s-o facă, măcar din amor propriu, dar nu sunt în stare: nu ştiu cum să procedeze.

— Şi dumneata cum ai să procedezi?

— Acesta e secretul meu. De altfel, acum nici n-ai fi în stare să înţelegi: eşti în frigurile dragostei.

— Sunt fericit şi-i mulţumesc lui Dumnezeu pentru fericirea mea; cât despre cele ce vor veni de acum încolo, nici nu vreau să aud.

— Prima jumătate a răspunsului tău e atât de inteligentă, încât ar fi putut să fie spusă chiar de un om care nu e îndrăgostit. Dovedeşte că ştii să profiţi de prezent. Cea de-a doua însă, iartă-mă, nu face doi bani. „Nu vreau să aud despre ceea ce va fi de acum încolo", adică nu vreau să mă gândesc la ce a fost ieri şi ce este astăzi; n-am să mă gândesc la nimic, nici n-am să chibzuiesc. N-o să mă pregătesc pentru una, nici n-am să mă feresc de alta, ci mă voi lăsa aşa, purtat de toate vânturile. Ce fel de atitudine o mai fi şi asta?

— Dar, după dumneata, ce ar trebui să fac, unchiule? Când ai şi tu parte de o clipa de fericire, să iei o lupă şi să începi să cercetezi prin ea…

— Nu, să te uiţi printr-o lentilă care micşorează, ca să nu-ţi pierzi deodată minţile de bucurie şi să nu sari de gâtul tuturor.

— Sau, dacă vine o clipă de tristeţe, continuă Alexandr, trebuie s-o studiezi tot prin sticla dumitale care micşorează?

— Nu, tristeţea trebuie privită prin lentile măritoare: e mai uşor să suporţi o neplăcere când ţi-ai închipuit-o de două ori mai mare decât este în adevăr.

— Dar de ce, spuse Alexandr înciudat, să-mi ucid de la început orice bucurie printr-o analiză rece? De ce, chiar înainte de a mă fi îmbătat de ea, să gândesc: mă va înşela, va trece? De ce să mă chinuiesc dinainte cu o durere care n-a venit încă?

— Pentru ca, atunci când va veni, îi tăie vorba unchiul lui, să te gândeşti: va trece şi durerea, aşa cum a mai trecut şi altădată, pentru mine ca şi pentru alţii. Cred că nu e un sistem prost şi merită să-i dai atenţie: când ai să vezi cât de schimbător este norocul în viaţă, n-ai să te mai frământi atât. Ai să capeţi şi tu mai mult sânge rece, ai să fii liniştit – pe cât poate fi liniştit un om.

— Iată, aşadar, secretul calmului dumitale, spuse Alexandr gânditor.

Piotr Ivanîci tăcea şi scria înainte.

— Dar ce viaţă mai e aceasta! începu Alexandr. Să nu-ţi îngădui o clipă de uitare de sine, ci să te tot gândeşti, să te gândeşti mereu… Nu, simt că nu poate fi aşa! Vreau să trăiesc fără analiza dumitale rece, fără să mă gândesc dacă în viitor mă aşteaptă sau nu vreo nenorocire, vreo primejdie. Mi-e tot una! De ce să mă gândesc

dinainte şi să-mi otrăvesc…

— Ţi-am mai spus doar de ce, dar tu tot la ale tale rămâi! Nu mă sili să scap cu privire la tine, vreo comparaţie jignitoare. Pentru că atunci când prevezi o primejdie, o piedică, o nenorocire, e mai uşor să te lupţi cu ea sau s-o suporţi: n-ai să înnebuneşti, nici n-ai să mori. Iar când are să dea peste tine o bucurie, n-ai să ţopăi, nici n-ai să răstorni statuete. Ai înţeles? Ţi se spune: iată începutul, priveşte – şi, uitându-te la el, închipuieşte-ţi care va fi sfârşitul. Iar tu închizi ochii, dai din cap, ca şi cum ai fi văzut o sperietoare, şi-ţi trăieşti viaţa ca un copii. După tine, ar trebui să trăieşti de pe o zi pe alta, aşa cum îţi vine, să stai în pragul colibei tale, să-ţi măsuri viaţa prin ospeţe, dansuri, dragoste şi prietenie veşnică şi credincioasă. Toată lumea jinduieşte după veacul de aur! Ţi-am mai spus eu că, pentru tine, cu ideile tale, e mai bine să stai la ţară, să ai o nevastă şi o jumătate de duzină de copii. Dar aici trebuie să munceşti. De aceea, se cuvine să te gândeşti necontenit şi să ţii minte ce ai făcut ieri, ce faci azi, ca, să ştii ce vei avea de făcut mâine. Cu alte cuvinte, trebuie să trăieşti controlându-te neîncetat pe tine însuţi şi îndeletnicirile tale. Astfel poţi ajunge la ceva; altminteri… dar ce mai vorbesc eu cu tine: acum eşti în plină aiureală. Vai de mine! Aproape că s-a făcut unu. Nicio vorbă mai mult, Alexandr! Pleacă… nu vreau să te mai ascult. Vino mâine; să iei masa cu mine; are să mai vină câte cineva.

— Nu cumva prieteni dumitale?

— Ba da… Konev, Smirnuv, Feodorov – îi cunoşti – şi încă cineva…

— Konev, Smirnov, Feodorov? Păi, aceştia sunt oameni cu care ai relaţii de afaceri.

— Ei da, toţi sunt oameni de care am nevoie.

— Şi aceştia îţi sunt prietenii? E drept că nu, prea te-am văzut făcându-i cuiva o primire deosebit de călduroasă.

— Ţi-am mai spus că numesc prieteni pe oamenii cu care mă întâlnesc mai des, care-mi aduc fie vreun folos, fie o plăcere. De ce i-aş hrăni de pomană?

— Şi eu care credeam că, înainte de a te însura, îţi vei lua adio de la prietenii adevăraţi, pe care-i iubeşti din suflet, cu care – la o cupă de vin – vei evoca pentru ultima oară tinereţea luminoasă şi pe care, la despărţire, îi vei strânge cu căldură la piept.

— Ei, bine, în aceste patru cuvinte ale tale e cuprins tot ce nu există şi nu trebuie să existe în viaţă. Cu ce entuziasm ţi-ar sări de gât mătuşă-ta! Într-adevăr, toate le-ai băgat aici. Şi prieteni adevăraţi – atunci când e vorba numai de prieteni, şi cupă – când se bea din pahare, şi îmbrăţişări la despărţire – când nu există despărţire. Of, Alexandr!

— Şi nu-ţi pare rău că te desparţi de prieteni sau că, în orice caz, te vei vedea mai rar cu ei? spuse Alexandr.

— Nu. N-am fost niciodată atât de intim cu cineva, încât să-mi pară rău după el. Şi pe tine te sfătuiesc să faci tot aşa.

— Dar poate că ei nu sunt aşa: poate că lor le pare rău să piardă în persoana dumitale un bun prieten cu care le era drag să stea de vorbă?

— Asta nu mai e treaba mea, ci a lor. Am pierdut şi eu de mai multe ori asemenea prieteni, dar uite că n-am murit din pricina asta. Aşadar, ai să vii mâine?

— Mâine, unchiule, sunt…

— Ce eşti?

— Sunt poftit la o vilă.

— La familia Liubeţki, pesemne?

— Da.

— Aşa! Bine, fă cum vrei. Gândeşte-te la lucrul tău, Alexandr. Am să-i spun redactorului cu ce te ocupi…

— Vai, unchiule, cum se poate! Voi termina negreşit extrasele din economiştii germani…

— Vezi de te apucă mai întâi de ele. Ţine deci minte: să nu-mi ceri metal dispreţuit, de vreme ce te laşi pradă dulcii desfătări.

4

Viaţa lui Alexandr era împărţită în două. Toată dimineaţa i-o lua serviciul. Scotocea prin dosare prăfuite, studia chestiuni cu care n-avea nici în clin, nici în mânecă, făcea pe hârtie socoteli de milioane, adunând sume ce nu-i aparţineau. Uneori însă, mintea lui refuza să mai gândească pentru alţii. Tocul îi cădea din mână şi-l copleşea acea dulce desfătare, care îl supăra atât de mult pe Piotr Ivanîci.

Atunci, Alexandr se rezema de speteaza scaunului şi se transporta cu gândul în loc luminat, loc de odihnă, unde nu sunt hârtii, nici cerneală, nici feţe ciudate, nici uniforme, unde domneşte liniştea, desfătarea şi răcoarea, unde, într-o sală elegantă, florile răspândesc miresme, se aud sunetele pianului, un papagal saltă în colivie, iar în grădină mestecenii şi tutele de liliac îşi leagănă lin crengile. Iar peste toate acestea domneşte ea…

Dimineaţa, în timpul serviciului, Alexandr parcă asista nevăzut la cele ce se petreceau pe una dintre insule, în vila familiei Luibeţki, iar seara era acolo în carne şi oase. Să aruncam o privire indiscretă asupra fericirii sate.

Era într-o zi călduroasă, una din zilele calde, atât de rare la Petersburg; soarele dăruia viaţă ogoarelor, dar paraliza viaţa pe străzile oraşului, înfierbântând puternic granitul; răsfrângându-se în piatră, razele lui dogoreau cumplit. Oamenii umblau încet, cu capetele plecate, iar câinii – cu limba scoasă. Petersburgul semăna cu unul dintre acele oraşe din basme, în care la un semn al vrăjitorului, totul a împietrit. Trăsurile nu mai huruiau pe caldarâm; obloanele acopereau ferestrele ca nişte pleoape lăsate pe ochi; pavajul de lemn strălucea ca un parchet, trotuarele frigeau tălpile. Pretutindeni domnea plictiseala şi somnul.

Câte un trecător, ştergându-şi faţa de năduşeală, căuta zadarnic un pic de umbră. O trăsură de poştă cu şase pasageri se îndrepta încet spre barieră, abia ridicând praful în urma ei. Pe la orele patru după amiază, funcţionarii ieşiră din birouri şi o porniră alene către casele lor.

Alexandr se repezi în stradă, de parcă s-ar fi prăbuşit tavanul peste el. Se uita la ceas: era târziu, nu era chip să mai ajungă la masă. Dădu o fugă până la restaurant:

— Ce aveţi de mâncare? Repede!

— Supa *Julienne* şi *à la reine;* sos *à la provençale, à la maître d'hotel;*

curcan fript, vânat; iar ca desert, *souffle.*{15}

— Atunci dă-mi supă *à la provençale,* sos *Julienne,* friptură *souffle.* Dar repede, te rog!

Chelnerul se uită la el cu mirare.

— Ei, ce mai vrei? spuse nerăbdător Alexandr.

Chelnerul se repezi afară din sala şi aduse ce crezu el de cuviinţă. Aduev rămase foarte mulţumit. Fără, să mai aştepte felul al patrulea, o porni în fugă spre cheiul Nevei. Acolo îl aştepta o barcă cu doi vâslaşi.

Peste o oră, zări colţişorul mult dorit, se ridică în picioare şi-şi aţinti privirile în depărtare. În ochii lui trecu la început, o umbră de teamă şi nelinişte, care se transformă în îndoială. Apoi, deodată, bucuria străluci pe faţa lui ca o rază de soare. Zărise lângă grilajul grădinii rochia ştiută; fusese recunoscut şi el. I se făceau semne cu batista. Era aşteptat, poate chiar de mult. Îi ardeau tălpile de nerăbdare.

„Ce bine ar fi să poţi umbla pe apă! gândi Alexandr. Oamenii inventă fel de fel de fleacuri, dar aşa ceva n-au fost în stare să născocească!”

Vâslaşii îşi mişcau lopeţile încet şi ritmic, ca o maşină. Sudoarea le curgea şiroaie pe obrajii arşi de soare. Lor nu le păsa câtuşi de puţin de faptul că inima lui Alexandr bătea să-i spargă pieptul, că fără a-şi lua ochii de la unul şi acelaşi punct, îşi trecuse de două ori, în neştire, peste bord, când un picior, când celalalt. Nu se sinchiseau deloc: vâsleau cu tot atâta nepăsare ca şi înainte; doar din când în când, îşi ştergeau faţa cu mâneca.

— Mai repede! le spuse el. Vă dau o jumătate de rublă bacşiş.

Cu ce zor prinseră ei a vâsli atunci! Cum cu început să salte deodată pe locurile lor! Nu mai vedeai nici urmă de oboseală. Te miri de unde căpătaseră puteri noi. Lopeţile fremătau în apă, de parc-ar fi fost vii. Barca luneca dintr-odată pe o lungime de vreo zece metri şi mai bine. Traseră astfel la lopeţi ca de vreo zece ori şi iată că barca descrise un arc, se apropie cu graţie şi se aplecă uşor pe o parte, lângă mal. Alexandr şi Nadinka îşi zâmbeau de departe şi nu-şi luau ochii unul de la altul. În loc să pună piciorul pe mal, Aduev călcă în apă. Nadenka izbucni în râs.

— Uşurel, boierule, aşteptaţi să vă dau mâna, zise unul dintre vâslaşi, dar Alexandr se şi afla pe mal.

— Aşteptaţi-mă aici, le strigă Aduev şi fugi spre Nadenka.

Fata îi zâmbea duios de departe. Cu fiecare mişcare a vâslelor, care apropia barca de mal, inima ei bătea tot mai năvalnic.

— Nadejda Alexandrovna, rosti Aduev, abia trăgându-şi sufletul de bucurie.

— Alexandr Feodorîci!… îi răspunse ea.

Se repeziră, fără să vrea, unul spre altul, dar deodată se opriră şi acum se priveau, zâmbindu-şi, cu ochii împăienjeniţi, şi neputând să

rostească nicio vorbă. Astfel trecură câteva clipe.

Nu-i puteai face o vină lui Piotr Ivanîci din faptul că n-o remarcase pe Nadenka de cum o văzuse. Nu era o frumuseţe şi nu atrăgea dintr-odată privirile. Dar dacă îi cercetai atent trăsăturile, multă vreme nu-ţi mai puteai lua ochii de la ea. Foarte rar, chipul ei era calm – şi atunci numai pentru o clipă. Gânduri şi sentimente felurite se perindau unul după altul pe faţa ei – oglindă a unui suflet nespus de impresionabil şi emotiv; şi toate nuanţele acestor sentimente se contopeau într-un joc surprinzător, care dădea feţei sale, în fiecare clipă, o expresie nouă şi neaşteptată. Aşa, de pildă, ochii aruncau deodată fulgere. Te ardeau. Apoi, într-o clipă, se ascundeau sub genele lungi şi atunci chipul ei devenea nemişcat, lipsit de viaţă, încât părea că ai în faţă o statuie de marmură. Când aşteptai o nouă privire, tot atât de arzătoare, genele se ridicau uşor şi lin şi, spre marea-i surprindere, te lumina lucirea blândă a privirii ei, aidoma lunii care iese încet de după nori. La o astfel de privire, orice inimă răspunde negreşit printr-o tresărire. Acelaşi lucru se putea spune şi despre mişcările Nadenkăi. Era multă graţie în ele; nu însă graţia unei silfide. Era un ce sălbatic, impulsiv, pe care natura îl dă tuturor, însă pe care artificiul, în loc să-i îndulcească numai, îl face să dispară cu desăvârşire. Urmele acestei porniri se vedeau adesea în mişcările Nadenkăi. Se aşeza uneori într-o poziţie studiată, dar deodată, în urma unei mişcări lăuntrice, poziţia aceasta era tulburată printr-un gest neaşteptat, dar tot atât de fermecător. Aceleaşi neaşteptate schimbări le prezenta şi conversaţia ei: uneori găseai la ea o judecata justă, alteori, o pornire spre vis, ori o apreciere severă, apoi o copilărie sau o prefăcătorie subtilă. Totul în ea vădea o minte înflăcărată, o fire voluntară şi schimbătoare. Ar fi putut să înnebunească pe mulţi, nu numai pe Alexandr. Numai un Piotr Ivanîci era în stare să reziste farmecelor ei. Dar ca el nu erau mulţi.

— M-ai aşteptat! Doamne, ce fericit sunt! spuse Alexandr.

— Te-am aşteptat? Nici nu m-am gândit! răspunse Nadenka, clătinând din cap. Ştii doar prea bine că eu stau mereu în grădină.

— Eşti supărată? o întrebă el sfios.

— De ce să fiu supărată? Ce idee!

— Atunci, dă-mi mânuţa!

Ea îi dădu mâna, dar îndată ce Alexandr i-o atinse, o şi smulse din mâinile lui şi-şi schimbă atitudinea. Zâmbetul îi dispăru şi pe faţă i se ivi o expresie ce aducea a necaz.

— Ce-i asta? Îţi iei laptele? o întrebă el.

Nadenka avea în mână o ceaşcă şi un pesmet.

— Prânzesc, răspunse ea.

— Prânzeşti la ora şase după amiază? Cu lapte?

— Desigur, după prânzul luxos de la unchiul dumitale, ţi se pare

ciudat să vezi pe cineva prânzind numai cu lapte. Dar noi, aici la ţară, trăim modest.

Ronţăi în dinţi câteva fărâmiţe de pesmet şi sorbi din lapte, subţiindu-şi buzele într-o strâmbătură drăgălaşă.

— N-am luat prânzul la unchiul meu. M-am scuzat încă de ieri, răspunse Aduev.

— Ce neruşinare! Cum poţi să minţi în halul acesta? Dar atunci unde ai fost până la ora asta?

— Am stat la serviciu până la orele patru…

— Iar acum e şase. Nu mai minţi; recunoaşte mai bine că te-ai lăsat ademenit de o masă buna şi de o societate plăcută. Vei fi petrecut bine acolo, chiar foarte bine.

— Pe cuvântul meu de onoare că nici n-am trecut pe la unchiul meu, începu să se dezvinovăţească Alexandr, cu foc. Altfel, cum aş fi putut să ajung aici la ora asta?

— Aşa! Ţi se pare că e prea devreme? N-aveai decât să vii şi peste două ceasuri! spuse Nadenka şi, răsucindu-se repede, o porni pe cărare spre casă. Alexandr se luă după ea.

— Na te apropia, nu te apropia de mine, spuse ea, făcându-i semn să rămână la distanţă. Nu vreau să te mai văd!

— Lasă glumele, Nadejda Alexandrovna!

— Nu glumesc deloc. Spune-mi unde ai fost până acum?

— La patru, am ieşit de la serviciu, începu Alexandr, mi-a trebuit un ceas ca să ajung încoace…

— Atunci ar fi trebuit să fii aici la cinci, iar acum e şase. Unde ai umblat un ceas? Vezi, vezi cum minţi?

— Am luat masa, la repezeală, într-un restaurant…

— La repezeală! Nu ţi-a trebuit decât o oră! spuse ea. Sărăcuţul, poate că eşti flămând? Nu vrei puţin lapte?

— Dă-mi, dă-mi, te rog, ceaşca… începu Alexandr şi întinse mâna.

Dar ea se opri deodată în loc, întoarse ceaşca cu fundul în sus şi, fără a-l băga în seamă pe Alexandr, se uita curioasă la ultimele picături de lapte care se scurgeau din ceaşcă pe nisip.

— N-ai pic de milă de mine! spuse el. E cu putinţă să mă chinuieşti astfel?

— Uită-te, uită-te, Alexandr Feodorîci, îi tăie vorba Nadenka, absorbită de ocupaţia ei. Hai să vedem, reuşesc să picur lapte pe gâza aceea care se târăşte pe jos? Am nimerit-o! Sărăcuţa de ea! Are să moară! spuse ea. Apoi rădică gâza cu multă băgare de seamă, o puse în palmă şi începu să sufle asupra ei.

— Câtă atenţie dai unei gâze! zise el cu năduf.

— Sărăcuţa de ea! Priveşte: are să moară, spuse Nadenka cu tristeţe! Ce am făcut?

Purtă gâza un timp în palmă, iar când aceasta începu să se mişte şi

să se târască pe mâna ei, Nadenka tresări, o aruncă repede jos şi o strivi cu piciorul, spunând: „Ce gâză scârboasă!”

— Ei bine, unde ai fost? îl întrebă apoi pe Alexandr.

— Ţi-am spus…

— A, da! La unchiul dumitale. Şi au fost mulţi musafiri? Au băut şampanie? Simt de-aici că mirosi a şampanie.

— Dar n-am fost la unchiul meu, o întrerupse disperat Alexandr. Cine ţi-a spus una ca asta?

— Chiar dumneata.

— Cred că la dânsul abia acum se aşază lumea la masă. Nu ştii ce înseamnă mesele acestea: crezi că se pot termina într-un ceas?

— Dumneata ai stat la masă două ceasuri: de la patru la şase.

— Dar drumul încoace, când l-am făcut?

Fata nu-i răspunse nimic, sări în sus şi rupse o crenguţă de salcâm, apoi o porni în fugă pe cărare.

Aduev se repezi după ea.

— Unde te duci? o întrebă el.

— Unde? Ce întrebare! La măicuţa.

— Pentru ce? Poate că o deranjăm.

— Nu-i nimic.

Maria Mihailovna, mama Nadejdei Alexandrovna, era una dintre acele mame bune şi simple, care găsesc că tot ce fac copiii lor e perfect. Aşa, de pildă, deodată, Maria Mihailovna poruncea să se pună caii la trăsură.

— Unde vrei să te duci, măicuţă? o întrebă Nadenka.

— Să facem o plimbare. E atât de frumos afară! îi răspundea mama.

— Cum se poate? Alexandr Feodorîci a spus că vine încoace.

Şi plimbarea rămânea pe altă dată.

Alteori, se întâmpla ca Maria Mihailovna să se apuce de împletit la interminabilul ei şal, oftând, trăgând tabac pe nas şi mişcând din andrelele de os, sau să se adâncească în citirea vreunui roman franţuzesc.

— De ce nu te îmbraci, *maman?* o întreba atunci sever Nadenka.

— Unde vrei să mergem?

— La plimbare.

— La plimbare?

— Da. Are să treacă Alexandr Feodorîci să ne ia. Ai şi uitat?

— Nici n-am ştiut.

— Cum se poate să nu ştii! spunea Nadenka nemulţumită.

Maică-sa lăsa atunci la o parte şi şalul, şi cartea, şi se ducea să se îmbrace. Astfel, Nadenka se bucura de o deplină libertate, dispunea de ea însăşi, de maică-sa, de timpul şi de ocupaţiile acesteia, după bunul ei plac. Ce-i drept, era o fiică bună şi iubitoare. Nu s-ar fi putut spune că era şi ascultătoare, pentru că nu ea asculta pe mama ei, ci mama ei

o asculta pe dânsa.

În schimb, se putea spune că avea o mamă ascultătoare.

— Du-te la măicuţa, spuse Nadenka când ajunseră la uşile sălii.

— Dar dumneata?

— Eu viu pe urmă.

— Bine, atunci viu şi eu pe urmă.

— Nu, dumneata să te duci înainte.

Alexandr întră şi îndată se întoarse înapoi în vârful degetelor.

— Doarme într-un fotoliu, spuse el în şoaptă.

— Nu-i nimic. Să mergem. *Maman, maman!*

— A!

— A venit Alexandr Feodorîci.

— A!

— *Monsieur* Aduev vrea să te vadă pe dumneata.

— A!

— Vezi ce adânc doarme. N-o scula! încerca s-o domolească Alexandr.

— Nu. Am s-o scol. *Maman!*

— A!

— Scoală-te odată; a venit Alexandr Feodorîci.

— Unde e Alexandr Feodorîci? spuse Maria Mihailovna, uitându-se la el şi îndreptându-şi boneta care alunecase într-o parte. Dumneata eşti, Alexandr Feodorîci? Poftim, poftim! Uite, m-am aşezat un pic şi am aţipit, nu ştiu nici eu de ce: se vede că se schimbă vremea, începe, de altfel, să mă cam doară bătătura: a ploaie, pesemne. Şi uite aşa, am adormit şi am visat că Ignatie venea şi-mi anunţa nişte musafiri, dar nu pricepeam pe cine anume. Auzeam că-mi spune că au venit, dar nu înţelegeam cine. Tocmai atunci m-a strigat Nadenka şi m-am şi trezit îndată. Eu dorm uşor, iepureşte; cum scârţâie ceva, am şi deschis ochii. Ia loc, Alexandr Feodorîci! Cum o mai duci cu sănătatea?

— Vă foarte mulţumesc.

— Dar Piotr Ivanîci e bine sănătos?

— Slavă Domnului, vă mulţumesc.

— De ce nu vine şi el pe la noi? M-am gândit chiar ieri că ar fi putut să treacă şi el o dată, dar nu vine deloc. Se vede că o fi tare ocupat?

— E foarte ocupat, spuse Alexandr.

— Nici pe dumneata, nu te-am mai văzut de două zile! continuă Maria Mihailovna. Azi dimineaţă m-am trezit şi am întrebat ce face Nadenka? Mi-au spus că încă doarme. Ei bine, lăsaţi-o să doarmă, zic, toată ziulica e la aer, în grădină; vremea e frumoasă şi se oboseşte fata. La vârsta ei, dormi bine, nu ca la anii mei. Am câteodată o insomnie groaznică! Mă crezi? Mă apucă aşa ca un fel de lehamite. Nervii să fie oare? Nu ştiu. Şi uite-aşa, mi-au adus cafeaua, că o beau întotdeauna în pat. O beau şi mă gândesc: „Ce-o fi că Alexandr

Feodorîci nu mai vine pe la noi? Nu cumva e bolnav?" Pe urmă, mă scol, mă uit la ceas şi văd că-s orele zece trecute. Doamne fereşte! Şi nimeni nu-mi spune nimic! Mă duc la Nadenka. Nici nu se sculase încă. O trezesc din somn: „Hai, măicuţă, scoală-te: e aproape de amiază. Ce-i cu tine?" Eu o îngrijesc doar toată ziua, ca o dădacă. Dinadins i-am dat drumul guvernantei, ca să nu fie oameni străini pe lângă fată. Te pomeneşti că, dacă o lăsam pe mâna străinilor, făcea din ea Dumnezeu ştie ce. Nu! M-am ocupat singură de educaţia ei, o supraveghez cu toată severitatea, n-o las să se depărteze de mine niciun pas. Şi pot să spun că Nadenka o simte: nu-şi ascunde de mine niciun gând. Citesc în sufletul ei ca într-o carte deschisă… Apoi a venit bucătarul; am stat de vorbă cu el un ceas întreg. Pe urmă, am citit din *„Memoires du diable"*… Vai, ce autor plăcut e Soulié! Ce drăguţ scrie! A venit pe urmă vecina noastră, Maria Ivanovna cu bărbatul ei; şi aşa, nici n-am observat cum a trecut dimineaţa. S-a făcut ora trei şi a sosit timpul să luăm masa… A! da! De ce n-ai venit la masă? Te-am aşteptat până la cinci.

— Până la cinci? întrebă Alexandr. Până la cinci, tot nu puteam să viu, Maria Mihailovna; am fost reţinut la serviciu. Vă rog să nu mă aşteptaţi niciodată mai mult decât până la patru.

— Şi eu ziceam tot aşa, dar Nadenka spunea mereu: „Să aşteptăm, să aşteptăm"!

— Eu? Vai, *maman,* ce tot spui? Doar eu îţi spuneam: „Ar fi timpul să mâncăm, *maman",* iar dumneata ziceai: „Nu, ar trebui să aşteptăm; Alexandr Feodorîci n-a mai fost demult; probabil că o să vină la masă".

— Ia auzi! spuse Maria Mihailovna, clătinând din cap. Doamne, ce neruşinare! Pune pe seama mea vorbele ei!

Nadenka le întoarse spatele, se retrase între flori şi începu să necăjească papagalul.

— Eu zic: „Cum ar putea să mai vină acum Alexandr Feodorîci?" urmă Maria Mihailovna. „E patru şi jumătate" „Nu, *maman,* zice ea, să mai aşteptăm: are să vină" Mă uit: cinci fără un sfert „Nadenka, îi spun, orice-ai zice, Alexandr Feodorîci nu mai vine, se vede că l-o fi poftit cineva la masă, iar mie mi-e foame" „Nu, zice, trebuie să mai aşteptăm puţin până la ora cinci.". Şi aşa m-a ţinut nemâncată. Poate zici că nu e adevărat, duduie?

„Coco, Coco" se auzea de după flori. Unde ai luat prânzul astăzi, – la unchiu'?

— Ce? S-a ascuns! urmă mamă-sa. Se vede că i-e ruşine să se arate la lumina zilei!

— Ba deloc, răspunse Nadenka, ieşind dintre flori şi aşezându-se la fereastră.

— Şi uite aşa, cu niciun chip n-a vrut să stea la masă! spuse Maria

Mihailovna. Mi-a cerut o ceaşcă de laple şi s-a dus în grădină; n-a mâncat nimic la prânz. Cum ai zis? Ia uită-te la mine, duduie!

Auzind acestea, Alexandr rămase înmărmurit. Aruncă o privire Nadenkăi. Dar fata se întorsese cu spatele şi ciupea dintr-o frunză de iederă.

— Nadejda Alexandrovna, spuse el, să fiu oare atât de fericit? Te-ai gândit la mine?

— Nu te apropia! strigă Nadenka, foarte necăjită că fusese dată de gol. Măicuţa glumeşte, iar dumneata, gata, ai şi crezut-o.

— Dar zmeura pe care ai oprit-o pentru Alexandr Feodorîci; unde e? o întrebă mamă-sa.

— Zmeura?

— Da, zmeura.

— Păi, ai mâncat-o dumneata la masă! răspunse Nadenka.

— Eu? Vino-ţi în fire, drăguţă. Ai ascuns-o tu, nici nu m-ai lăsat să gust din ea, „Lasă, mi-ai spus, când o veni Alexandr Feodorîci, îţi dau şi matale" Ce zici de ea?

Alexandr îi aruncă Nadenkăi o privire duioasă şi şăgalnică. Fata se îmbujoră toată.

— A ales-o cu mâna ei, Alexandr Feodorîci, adăugă mamă-sa.

— Ce tot născoceşti matale, *maman!* Am ales vreo două-trei boabe pe care le-am şi mâncat, iar pe cealaltă a ales-o Vasilisa…

— Să n-o crezi, Alexandr Feodorîci, să n-o crezi: pe Vasilisa, am trimis-o de dimineaţă la oraş. Şi de ce să te ascunzi? Sunt sigură că lui Alexandr Feodorîci îi face mai mare plăcere să ştie că ai ales-o tu şi nu Vasilisa.

Nadenka zâmbi, apoi dispăru din nou printre flori şi veni de acolo cu o farfurie plină de zmeură; i-o întinse lui Aduev, iar el îi sărută mâna şi primi farfuria cu zmeură ca pe un baston de mareşal.

— N-o meriţi! Să te laşi aşteptat atât de mult! spuse Nadenka. Am stat două ceasuri lângă grilaj. Şi-ţi închipui, a trecut cineva cu barca, am crezut că eşti dumneata şi i-am făcut semn cu batista. Când colo, un necunoscut, un militar. Şi mi-a tăcut şi el semn cu batista. Auzi, obraznicul!

Prin casă, s-au perindat către seară diferiţi musafiri. Începuse să se întunece. Cele două Liubeţki şi Aduev rămaseră iarăşi singuri. Încetul cu încetul, se strică şi acest trio. Nadenka se duse în grădină. Rămase doar duetul cam nepotrivit al Mariei Mihailovna cu Aduev; ea îi cântă mult timp despre cele ce a făcut ieri şi astăzi şi despre cele ce va face mâine. Alexandr fu cuprins de o plictiseală chinuitoare şi de neastâmpăr. Seara se apropia grabnic, iar el nici nu avusese timp să-i vorbească Nadenkăi între patru ochi. Noroc de bucătar, care veni să întrebe ce să gătească pentru cină. Aduev se perpelea le nerăbdare, încă şi mai rău decât în barcă. De cum începură să vorbească despre

cotlete, despre lapte covăsit, Alexandr întreprinse o retragere strategică. Şi la câte stratageme fu nevoit să recurgă, numai şi numai ca să se depărteze de fotoliul Mariei Mihailovna! Se duse întâi la fereastră îşi începu să privească în curte, în timp ce picioarele dădeau să pornească singure spre uşa deschisă. Apoi, încet, rezistând cu greu ispitei de a o lua la fugă, trecu lângă pian, îi atinse de câteva ori clapele, luă în mână, cu un fior de nerăbdare, nişte note de pe pupitru, aruncă o privire pe ele – şi le puse iar la loc. Avu chiar tăria să miroasă două flori şi şi trezească papagalul. Ajunsese însă la culmea nerăbdării; uşile erau la un pas de el, totuşi îi venea cam greu să plece; trebuia să mai stea încă vreo două minute acolo şi apoi să iasă, aşa, ca din întâmplare. În vremea asta, bucătarul făcu doi paşi îndărăt. Încă un cuvânt şi avea să plece! Şi atunci desigur Liubeţkaia s-ar fi adresat din nou lui Alexandr. Pierzându-şi răbdarea, tânărul se strecură pe uşă, ca un şarpe. Apoi, sărind jos de pe cerdac, fără să mai numere treptele, în câteva salturi, ajunse la capătul aleii, pe mal, lângă Nadenka.

— Bine că ţi-ai adus aminte de mine! îi spuse ea, de rândul acesta cu blândă mustrare în glas.

— Ce chin am îndurat, răspunse Alexandr. Iar dumneata nu mi-ai venit deloc în ajutor.

Nadenka îi arătă o carte.

— Uite, cu asta te-aş fi chemat afară, dacă ai mai fi zăbovit o clipă, spuse ea. Stai jos, *maman* n-are să mai vină, îi e frică de umezeală. Vai, am atâtea să-ţi spun…

— Vai, şi eu…

Dar nu-şi spuseră nimic sau aproape nimic, ci tot lucruri pe care şi le spuseseră de zeci de ori mai înainte – lucruri ce se spun de obicei: despre visuri, despre cer şi stele, despre simpatie şi fericire. Întrebuinţau mai mult limbajul privirilor, ai zâmbetelor şi al interjecţiilor. Cartea rămase aruncată jos, pe iarbă.

Se lăsa noaptea… Dar poate fi vorba de noapte la Petersburg, în miezul verii? Nu, nu era noapte, era ceva care aduce cu amurgul… Şi nu era nici amurg… ar trebui să născocim un alt cuvânt pentru asemenea noapte. Jur împrejur stăpânea liniştea. Neva părea că doarme; când şi când, trimitea prin somn câte o undă leneşă până la mal, apoi se potolea o vreme. Un vântişor aproape nesimţit se stârnea fără veste, ca din senin. Trecea pe deasupra fluviului adormit, dar nu-l deştepta, ci abia înfiora faţa apelor, adiind răcoare spre Nadenka şi Alexandr, sau aducea din depărtare până la ei crâmpeie de cântec. Liniştea se aşternea apoi din nou şi Neva îşi regăsea nemişcarea, ca un om cuprins de somn care, trezit pe jumătate de un zgomot uşor, deschide doar pentru o clipă ochii şi îi închide în clipa ce urmează, ca şi cum somnul i-ar apăsa tot mai greu pe pleoape. Dinspre pod, se

auzea din când la când ca un tunet îndepărtat; la o cherhana din apropiere, lătra un câine… apoi liniştea cuprindea iarăşi împrejurimile. Copacii, formând o boltă întunecoasă deasupra capetelor celor doi tineri, îşi mişcau lin şi tăcut ramurile. În vilele de pe mal, licăreau lumini.

Ce suflu ciudat stăruie în asemenea clipe în văzduhul acesta cald? Ce taină pluteşte pe deasupra florilor, peste copaci şi peste ierburi şi-ţi revarsă în suflet ca o desfătare neînţeleasă? De ce răsar atunci alte gânduri, alte sentimente decât cele ce se ivesc în mijlocul mulţimii şi al larmei? Şi ce cadru potrivit găseşte iubirea în natura adormită, în întuneric şi singurătate, când copacii tac şi florile răspândesc miresme!

Cât de puternic predispun mintea spre visări toate acestea şi dau inimii acele senzaţii pe care, în viaţa de toate zilele, ordonată şi severă, par cu totul nefolositoare, fără rost şi ridicole. Da, par nefolositoare şi totuşi numai în asemenea clipe sufletul poate întrezări fericirea pe care alteori emul o caută atât de stăruitor fără s-o găsească.

Alexandr şi Nadenka se apropiară de râu şi se rezemară de grilaj. Cu gândul dus, Nadenka privea lung fluviul, iar Alexandr o privea pe Nadenka. Sufletele lor erau pline de fericire, o durere dulce le strângea inimile, dar buzele tăceau.

Alexandr atinse abia simţit mijlocul fetei. Ea îi depărta binişor mâna cu cotul. El o atinse din nou, ea se feri ceva mai puţin, fără să-şi ia ochii de la Neva. A treia oară, nu se mai feri.

Alexandr îi luă mâna într-a lui şi ea nu şi-o retrase; i-o strânse – şi mâna ei răspunse la strângerea lui. Rămaseră astfel o vreme, fără să spună un cuvânt. Dar ce era în inima lor!

— Nadenka! şopti el.

Nadenka nu răspunse.

Inima lui Alexandr bătea cu putere în timp ce se apleca spre fată. Ea simţi pe obraz răsuflarea lui fierbinte, tresări, se întoarse şi… nu se trase îndărăt plină de nobilă indignare, nu scoase niciun strigăt! Era peste puterile ei să se prefacă şi să se depărteze: vraja dragostei îi adormise raţiunea şi, în clipa când Alexandr îşi lipi gura de buzele ei, Nadenka îi răspunse la sărutare – deşi foarte slab, abia simţit.

„Ce necuviinţă! vor spune mamele severe. O fată singură, neîntovărăşită de mama ei, să se sărute, într-o grădină, cu un tânăr! Ce să-i faci! O fi necuviinţă, dar de răspuns la sărutare, a răspuns.

„Cât de fericit poate fi omul!” gândi Alexandr. Se aplecă iar spre buzele ei şi rămase astfel câteva clipe.

Nadenka stătea în faţa lui, palidă, nemişcată. Pe gene, îi licăreau lacrimi, iar pieptul i se ridica năvalnic.

— Ce vis minunat! şopti Alexandr.

Deodată, Nadenka tresări. Clipa de uitare trecuse.

— Ce-i asta? Ai uitat buna-cuviinţă! zise ea deodată şi se dădu îndărăt cu câţiva paşi. Am să te spun măicuţei!

Alexandr căzu ca din nori.

— Nadejda Alexandrovna! Nu-mi spulbera fericirea cu mustrări, începu el. Nu fi…

Ea se uită la el şi, deodată, izbucnind într-un râs zgomotos şi vesel, se apropie din nou, se opri lângă grilaj şi-şi rezemă mâna şi capul de umărul lui, cu un gest plin de încredere.

— Aşadar, mă iubeşti, mă iubeşti mult de tot? întrebă ea, ştergând o lacrimă ce-i alunecase pe obraz.

Alexandr făcu o mişcare neînţeleasă din umeri. Pe faţa i se întipărise o expresie „extrem de tâmpită", cum ar fi zis Piotr Ivanîci, ceea ce era poate adevărat. Dar, în schimb, câtă fericire în această expresie tâmpită!

Ca şi mai înainte, priveau în tăcere apa, cerul şi zările, ca şi cum nimic nu s-ar fi petrecut între ei. Dar se temeau să se uite unul la altul. În cele din urmă se priviră, zâmbiră şi, pe dată, întoarseră capul din nou.

— Există oare şi durere pe lumea asta? vorbi Nadenka, după o clipă de tăcere.

— Se spune că da… răspunse gânditor Aduev, dar eu nu cred…

— Şi ce fel de durere ar putea să fie?

— Unchiul meu spune că ar fi sărăcia.

— Sărăcia? Dar oare cei săraci nu simt ce simţim şi noi acum? Atunci nu mai sunt nici ei săraci.

— Unchiul spune că nu te arde de aşa ceva, că trebuie şi mănânce, să bea…

— Vai! Să mănânci!… Unchiul dumitale spune minciuni. Poţi să fii fericit şi fără asta. Uite, vezi, eu n-am mâncat astăzi şi ce fericită sunt!

Alexandr râse.

— Da, pentru această clipă de fericire, aş dărui săracilor tot, tot, tot! urmă Nadenka. Aş vrea să vină sărăcii la mine. O! De ce nu pot să-i mângâi pe toţi, să le fac tuturor o bucurie?

— Eşti un înger! Un înger! rosti Alexandr, plin de admiraţie, strângându-i mâna.

— Vai, ce tare mă strângi! îl întrerupse deodată Nadenka, încruntându-se şi retrăgându-şi mâna.

Dar el i-o luă din nou şi i-o acoperi cu sărutări fierbinţi.

— Cum am să mă rog lui Dumnezeu, urmă ea, azi şi mâine, şi întotdeauna, mulţumindu-i pentru seara asta! Ce fericită sunt! Dar dumneata?…

Deodată căzu pe gânduri; o umbră de nelinişte trecu prin ochii ei.

— Ştii? Se spune că ce a fost o dată, nu se mai repetă nicicând! Atunci nici clipa aceasta nu se va mai repeta niciodată?

— O, nu! răspunse Alexandr. Nu-i adevărat. Se va repeta! Vom avea şi alte clipe, mai frumoase… presimt!…

Ea clătină din cap cu neîncredere. Atunci îşi aduse şi el aminte de poveţele unchiului sau şi tăcu.

„Nu, aşa ceva nu e cu putinţă – gândea el. Unchiul meu n-a avut parte de asemenea fericire şi tocmai de aceea e atât de aspru şi plin de neîncredere faţă de oameni. Sărmanul! Mi-e milă de inima lui rece, nesimţitoare; n-a cunoscut beţia dragostei – iată de unde atâta înveninată îndârjire împotriva vieţii. Dumnezeu să-i ierte acest păcat! Dacă mi-ar vedea fericirea, nu s-ar atinge nici ei de ea, n-ar pângări-o cu bănuieli murdare. Mi-e milă de el…”

— Nu, Nadenka, nu! Vom fi fericiţi, urmă el tare. Priveşte în jurul nostru: oare tot ce e aici nu se bucură, văzându-ne dragostea? Însuşi Domnul o va binecuvânta. Cât de voios vom trece noi prin viaţă – mână în mână! Cât de mândri şi de sublimi vom fi prin dragostea noastră reciprocă!

— Vai, lasă, lasă, nu te mai gândi la ce va fi! îi tăie ea vorba. Nu mai proroci: când vorbeşti aşa, nu ştiu de ce, m-apucă teama. Uite, şi acum mă simt tristă…

— De ce să ne fie teamă? Oare nu ne putem încrede în noi înşine?

— Nu putem, nu putem! zise ea, clătinând din cap.

Alexandr o privi şi rămase pe gânduri.

— Şi de ce oare? o întrebă el mai pe urmă. Ce-ar putea să distrugă această lume a fericirii noastre? Cui îi pasă de noi? Vom fi mereu singuri, ne vom depărta de ceilalţi. Ce ne pasă nouă de ei? Şi ce le pasă lor de noi? Nu-şi vor mai aduce aminte de noi, ne vor uita. Şi atunci nu ne vor mai tulbura nici zvonurile despre nenorociri şi dureri, întocmai aşa precum, în clipa de faţă, aici, în grădină, niciun zgomot nu tulbură liniştea solemnă…

— Nadenka! Alexandr Feodorîci! se auzi deodată din cerdac. Unde sunteţi?

— Auzi? rosti Nadenka pe un ton profetic. E un semn al destinului că această clipă nu se va mai repeta niciodată – o simt…

Îl prinse de mână, i-o strânse, îi aruncă o privire ce părea stranie, tristă, apoi, deodată, o luă la fugă prin aleea întunecoasă.

Alexandr rămase singur şi îngândurat.

— Alexandr Feodorîci! se auzi din noii din cerdac. Laptele covăsit e demult pe masă.

Alexandr ridică din umeri şi intră în casă.

— După o clipă de nespusă fericire, deodată… lapte covăsit! şopti el Nadenkăi. Oare aşa merg toate în viaţă?

— Numai de n-ar fi şi mai rău, îi răspunse ea vesel; iar laptele covăsit e tare bun, mai ales pentru cei care n-au mâncat nimic la prânz.

Fericirea o însufleţea, îmbujorându-i obrajii şi dând ochilor ei o strălucire neobişnuită. Cu câtă grijă îşi servea ea musafirul, cu câtă veselie ciripea! Orice umbră de tristeţe pierise ca o nălucă: bucuria o alungase.

Zorile cuprinseseră jumătate din bolta cerului când Aduev se sui din nou în barcă. În aşteptarea bacşişului făgăduit, vâslaşii îşi scuipară în palme şi începură să se salte pe locurile lor ca şi în ajun, trăgând cât puteau la lopeţi.

— Mai încet, spuse Alexandr. Vă mai dau o jumătate de rublă bacşiş.

Oameni se uitară la el, pe urmă, unul la altul. Unul se scarpină pe piept, celălalt pe spinare; apoi începură să mişte lopeţile uşor de tot, abia atingând faţa apei. Barca pluti lin ca o lebădă.

„Şi unchiul meu care vrea să mă convingă că fericirea este o himeră, că nu te poţi încrede fără rezerve în nimic, că viaţa este… Nu-i e ruşine? De ce o fi vrând să mă înşele atât de amar? Nu, viaţa este aşa cum o văd eu! Aşa mi-am închipuit-o, aşa trebuie să fie, aşa este şi aşa va fi! Altfel, nu se mai cheamă viaţă!”

Dinspre miază-noapte veni o adiere uşoară a vântului răcoros de dimineaţă. Alexandr simţi un fior, atât din pricina vântului cât şi din a amintirilor; apoi căscă şi, înfăşurându-se în pelerină, se lăsă furat de visuri.

5

Aduev atinsese apogeul fericirii. Nu-şi putea dori nimic mai mult. Serviciul, colaborarea lui la revistă, pe toate le uită, pe toate le lăsă la o parte. Fusese omis de la avansare. Dar nu luă în seamă faptul decât atunci când unchiu-său îi pomeni despre el. Piotr Ivanîci îl sfătuia să se lase de fleacuri, dar la auzul cuvântului „fleacuri”, Alexandr ridica din umeri, zâmbea cu un aer compătimitor şi tăcea. Văzând că toate poveţele lui se irosesc în zadar, ridică şi unchiul din umeri, zâmbi compătimitor şi tăcu, după ce îi mai spuse doar atât: „Treaba ta. Vezi numai să nu-mi ceri metal dispreţuit.”

— Nu-ţi fie frică, unchiule, îi răspunse Alexandr. E rău când ai bani puţini; de mulţi, nu am nevoie, iar cât îmi trebuie – am.

— Ei bine, te felicit, zise Piotr Ivanîci.

Alexandr îl ocolea pe unchiul lui. Pierduse orice încredere în tristele sale preziceri şi se temea de atitudinea lui rece faţă de dragoste în general şi – îndeosebi – de orice aluzii jignitoare la relaţiile lui cu

Nadenka.

Îi era silă să-l audă pe unchiul său analizându-i dragostea într-un chip atât de simplu, pe baza unor legi generale şi, în aparenţă, identice pentru toată lumea, pângărind acest sentiment, atât de înalt – după părerea lui – şi atât de sfânt. Îşi ascundea bucuriile, perspectivele trandafirii ale fericirii, presimţind că, de îndată ce le va atinge analiza unchiului său, rozele îşi vor pierde petalele sau se var preface în gunoi. Piotr Ivanîci îl ocolea şi el la început, de teamă ca tânărul să nu se lase cumva pe tânjeală, să se încurce în treburi, iar apoi să vină să-i ceară bani şi să-i cadă pe cap.

În umbletul, în privirea, în întreaga atitudine a lui Alexandr era ceva solemn şi misterios. Se purta cu ceilalţi oameni aşa cum se poartă la bursă un mare capitalist cu negustoraşii cei mărunţi – cu demnitate şi modestie – gândind în sinea lui: „Săracii de voi! Câţi dintre voi posedă o comoară ca a mea? Cine poate să simtă ca mine? Cine are un suflet atât de bogat?…” Şi aşa mai departe.

Era convins că pe lumea aceasta numai el ştie să iubească şi este iubit astfel.

Dar nu numai pe unchiul lui îl evita, ci şi mulţimea – cum zicea el. Îşi petrecea timpul fie adorându-şi divinitatea, fie stând singur acasă, în biroul lui, îmbătându-se de fericire, analizând-o, descompunând-o în atomi infinit de mici. Cu această îndeletnicire zicea că îşi făureşte o lume a lui deosebită şi, într-adevăr, în singurătate, îşi făurise din nimic un fel de lume specială şi trăia mai cu seamă în acea lume, iar pe la serviciu se ducea rar şi în silă, numindu-l necesitate amară, rău necesar sau proză tristă. În general, avea destule variante pentru subiectul acesta. Nu se mai ducea deloc pe la redactorul revistei sau pe la cunoştinţe.

Cea mai înaltă desfătare o găsea în conversaţia cu eul său. „Numai rămânând singur cu sine însuşi – scria el într-o nuvelă – omul se vede ca într-o oglindă; numai atunci învaţă să creadă în măreţia şi demnitatea omului. Cât de frumos este el în această convorbire cu forţele sale spirituale! Asemenea unui conducător de oşti, le trece în revistă cu toată străşnicia, le aşază după un plan bine chibzuit, se avântă în fruntea lor, luptă, realizează! Şi ce vrednic de plâns e acela care nu ştie, care se teme să rămână singur cu sine însuşi, care fuge de propria lui fiinţă şi pretutindeni caută să fie înconjurat de lume, caută un alt cuget şi un alt spirit…” Să-l fi auzit, ziceai că vorbeşte un gânditor, care descoperă noi legi ale zidirii lumii sau ale existenţei omeneşti. Când colo, nu era decât un îndrăgostit!

Iată-l şezând într-un fotoliu volterian. În faţa lui – o coală de hârtie cu câteva versuri. Din când în când, se apleacă deasupra coalei, corectează câte ceva sau adaugă două-trei versuri, apoi se reazemă de speteaza fotoliului şi cade pe gânduri. Pe buzele lui rătăceşte un

zâmbet. Se vede că s-a smuls chiar acum de lângă cupa plină a fericirii. Ochii i se închid galeş, ca la un motan somnoros, sau se aprind deodată de focul unei emoţii lăuntrice.

În jur e linişte. Doar de departe, dinspre strada cea mare, se aude zgomotul înăbuşit al trăsurilor; iar din când în când Evsei, care s-a săturat să tot cureţe cizmele, prinde a vorbi singur: „Numai de n-aş uita: deunăzi, am luat de la prăvălie oţet de o para şi varză de cinci parale. Trebuie să plătesc mâine, că altfel te pomeneşti că nu mă mai crede băcanul. E câinos rău! Aici şi pâinea ţi se cântăreşte cu chilu', ca la vreme de foamete. Mai mare ruşinea! Of, Doamne, m-am spetit! Iacă, dau gata şi cizma asta şi – la culcare. La Graci – s-o fi culcat lumea demult. Acolo, nu-i ca pe aici. Când o să dea Dumnezeu să văd din nou. „"

Rostind astea, el oftă zgomotos, suflă asupra cizmei şi începu s-o frece iarăşi cu peria. Considera această îndeletnicire drept îndatorirea lui cea mai de seamă şi aproape naica şi, îndeobşte, măsura destoinicia unui servilor şi chiar a oricărui alt om, după cât ştie de bine să lustruiască o cizmă. Cât despre el, lustruia cu un fel de patimă.

— Termină odată, Evsei! Nu pot lucra din pricina prostiilor tale! strigă Aduev.

— Auzi vorbă: prostii! bombăni Evsei. Poate că tu te ţii de prostii; eu unul – fac treabă. Ia te uită cum ai murdărit cizmele! Abia dacă le mai pot curăţi.

Puse cizma pe masă şi se uită cu drag la luciul ca de oglindă al pielii.

— Poftim, să le cureţe altul ca mine! zise. Iar el, cică-s prostii!

Alexandr se cufunda din ce în ce mai adânc în visurile lui despre Nadenka, apoi în visuri de creaţie.

Pe masă nu era nimic. Tot ce ar fi putut să-i amintească de ocupaţiile lui de mai înainte, de slujbă sau de lucrul la redacţia revistei era aruncat pe sub masă, pe dulap sau pe sub pat. „Până şi vederea acestui gunoi, spunea el, sperie gândul creator, care zboară ca privighetoarea din crâng când aude dinspre drum scârţâit de roţi neunse."

Adeseori îl găseau zorile compunând vreo elegie. Consacra creaţiei tot timpul pe care nu-l petrecea la familia Liubeţki. Scria câte o poezie, apoi o citea Nadenkăi; aceasta o transcria pe hârtie frumoasă şi o învăţa pe de rost, şi astfel Alexandr „cunoscu cea mai mare fericire de care poate avea parte un poet, aceea de a-şi auzi opera rostită de buze adorate."

„Eşti muza mea" îi spunea el Nadenkăi. Fii Vesta focului sacru care arde în pieptul meu! De-l vei părăsi, se va stinge pe vecie."

Apoi trimitea versurile la revistă, sub pseudonim. I se publicau, fiindcă nu erau rele, erau scrise curgător, pe alocuri chiar cu oarecare

vigoare şi pătrunse de flacăra sentimentului.

Nadenka era mândră de dragostea lui şi-l poreclise „poetul meu”.

„Da, sunt al tău, al tău pe veci!” adăuga el. În viitor, îi surâdea gloria şi-şi închipuia că Nadenka îi va împleti cununa, amestecând printre lauri floarea de lămâiţă, iar apoi… „O, viaţă, viaţă, cât de frumoasă eşti! – exclama el. – Dar unchiul meu? De ce caută să tulbure pacea sufletului meu? Nu-i oare un demon pe care mi-l trimite ursita? De ce o fi vrând să-mi otrăvească fericirea cu veninul lui? O face din invidie, pentru că inima lui este străină de aceste bucurii curate sau, poate, din dorinţa sinistră de a face rău?… Să fug, să fug cât mai departe de el!… Altfel, va ucide sufletul meu iubitor, îl va molipsi de ura lui, îl va corupe…”

Şi astfel fugea de unchiul lui, nu-l mai vedea cu săptămânile şi chiar cu lunile, iar când se întâlneau şi venea vorba despre dragoste, tăcea zâmbind ironic sau asculta cu aerul unui om ale cărui convingeri nu pot fi zdruncinate prin niciun fel de argumente. Considera raţionamentele lui fără greş, părerile şi sentimentele lui de neclintit şi hotărâse să nu se mai călăuzească de acum înainte decât de ele, spunându-şi că nu mai e copil şi de ce să socotim drept sfinte numai părerile străine?{16} şi aşa mai departe.

Iar unchiul era mereu acelaşi: nu-i punea nepotului său niciun fel de întrebări, nu băga în seamă sau nu voia să bage în seamă purtarea lui. Văzând că situaţia lui Alexandr nu se schimbă, că duce mereu acelaşi fel de viaţă ca mai înainte şi nu-i cere bani, se purta din nou prietenos cu el şi-l dojenea că vine atât de rar pe la dânsul.

— Nevastă-mea e supărată pe tine, îi spunea el, s-a învăţat să vadă în tine un om al casei. Mai vino pe la noi: luăm în fiecare zi prânzul acasă.

Şi atât. Dar Alexandr dădea rar pe la ei; nici n-avea când să se ducă: dimineaţa era la serviciu, iar după masă, până seara târziu, la familia Liubeţki. Îi rămânea doar noaptea, dar noaptea se retrăgea în lumea lui pe care şi-o făurise şi continua să creeze. Apoi, din când în când, mai are omul nevoie să şi doarmă.

Cu proza artistică avu mai puţin succes. Scrisese o comedie, două nuvele, o schiţă şi nişte însemnări de călătorie. Desfăşura o activitate uimitoare. Tocul îi alerga de zor pe hârtie. Comedia şi una dintre nuvele le-a arătat mai întâi unchiului său, rugându-l să-i spună dacă sunt bune la ceva. Piotr Ivanîci a citit câteva pagini ca să-şi facă o părere şi i le-a înapoiat cu menţiunea: „Bun de… lipit paravane!”

Alexandr se înfurie şi le trimise la redacţia revistei. Dar i-au fost înapoiate amândouă. În două locuri, pe marginea comediei, fusese scris cu creionul: „Nu e rău” – şi atât, Cât despre nuvelă, se întâlneau des următoarele însemnări: „slab, inexact, denotă lipsă de maturitate, scris fără temperament, nu-i suficient de dezvoltat” şi aşa mai departe;

iar la urmă era scris: „În general, se remarcă lipsa de cunoaştere a sufletului omenesc, o exaltare exagerată, artificialitate. Personajele sunt emfatice, nicăieri nu vezi omul adevărat… Eroul e un monstru… Nu există asemenea oameni… Nepotrivită pentru publicare! Altfel, autorul pare să aibă oarecare talent, dar trebuie să mai muncească.

„Nu există asemenea oameni! gândi Alexandr mirat şi amărât. Cum să nu existe? Eroul sunt doar eu însumi. Trebuie oare să zugrăvesc acei eroi banali pe care îi întâlneşti la fiecare pas, care gândesc şi simt la fel cu vulgul, fac ce face toată lumea – jalnice personaje din măruntele tragedii şi comedii de toate zilele, fiinţe care nu poartă pecetea unui destin mai deosebit… Să se înjosească arta până-ntr-atât în sprijinul purităţii teoriei frumosului pe care o profesa, chema umbra lui Byron, se referea la Goethe şi la Schiller. Îşi închipuia că eroul unei drame sau al unui roman nu poate fi decât un corsar, un poet mare sau un artist, şi-i punea pe aceşti eroi să se comporte şi să simtă în felul lui propriu.

Într-una dintre nuvelele sale, acţiunea se desfăşura în America. Decorul era splendid: natură americană, munţi şi, în mijlocul tuturor acestora, un exilat care-şi răpise iubita. Lumea întreagă uitase de ei; se admirau unul pe altul şi admirau natura, iar când le-a venit vestea că sunt iertaţi şi se pot întoarce în patrie, n-au mai voit să se întoarcă. Mai târziu, peste vreo douăzeci de ani, s-a abătut pe acolo un european, care, ducându-se la vânătoare, însoţit de indieni, a găsit o cabană pe un munte şi, în cabană, un schelet. Acel european fusese pe vremuri rivalul eroului. Cât de frumoasă i se păruse lui Alexandr povestea aceasta! Cu cât entuziasm o citise Nadenkăi în serile de iarnă! Cu cât nesaţ a ascultat-o ea! Şi să nu se publice o asemenea povestire!

Nadenkăi nu i-a spus niciun cuvânt despre nereuşita lui; a înghiţit jignirea în tăcere şi a pus cruce întregii poveşti.

— Ce e cu nuvela? A fost publicată? întreba ca.

— Nu, îi răspundea el. Nu se poate publica: sunt în ea multe lucruri care la noi ar părea ciudate şi anapoda.

Dacă şi-ar fi dat el seama ce adevăr spusese, vrând să spună cu totul altceva!

De asemenea i se părea ciudat să muncească. „La ce serveşte atunci talentul? zicea el. Munceşte omul lipsit de talent; iar talentul creează uşor şi liber…”

După ce-şi aduse însă aminte că articolele lui despre agricultură şi chiar versurile au fost la început de o calitate „aşa şi aşa” – iar apoi, treptat, s-au mai perfecţionat şi au atras atenţia publicului, căzu pe gânduri şi, pricepând toată absurditatea concluziilor sale, suspină amar şi lăsă de o parte, pentru mai târziu, proza artistică, dându-şi cuvântul că se va ocupa de ea aşa cum se cuvine, atunci când inima

lui va începe să bată mai regulat, când îşi va pune ordine în idei.

Zilele treceau una după alta – zile de nesfârşite desfătări pentru Alexandr. Era fericit când săruta vârful degetelor Nadenkăi, când petrecea vreo două ceasuri aşezat în faţa ei, într-o poziţie studiată, fără să-şi ia ochii de la dânsa, topindu-se de dragul ei şi oftând sau declamând versuri potrivite cu împrejurarea.

Adevărul ne obligă să spunem că, uneori, Nadenka răspundea la suspinele şi versurile lui printr-un căscat. Şi nu era de mirare: inima ei era ocupată, mintea însă rămânea inactivă. Alexandr nu se îngrijea de hrana ei spirituală. Anul de încercare, fixat de Nadenka, se apropia de sfârşit. Se afla din nou cu maică-sa în aceeaşi vilă. Alexandr mai aducea din când în când vorba despre făgăduiala ei, îi cerea îngăduinţa de a vorbi cu Maria Mihailovna. Nadenka căuta să amâne acest lucru până la mutarea în oraş, dar Alexandr insista.

În sfârşit, într-o seară, la despărţire, îi dădu voie lui Alexandr să vorbească a doua zi cu mama ei.

Tânărul n-a închis ochii toată noaptea şi nici nu s-a dus a doua zi la serviciu. În capul lui nu era decât ziua de mâine; se tot gândea cum să vorbească cu Maria Mihailovna. Compusese chiar un discurs, se pregătise, dar de îndată ce-şi aduse aminte că e vorba să ceară mâna Nadenkăi, îl furară gândurile şi uită din nou tot. Seara a venit la vilă cu desăvârşire nepregătit. Nici nu era nevoie de vreo pregătire: Nadenka îl întâmpină, ca de obicei, în grădină, dar cu umbra îngândurării în ochi, fără zâmbet şi puţin cam distrată.

— Nu-i chip să vorbeşti azi cu măicuţa, spuse ea, a venit în vizită contele acela urâcios!

— Contele? Care conte?

— Cum, nu ştii care conte? Contele Novinski, care altul, vecinul nostru. Uite, vezi? Acolo e vila lui; de câte ori ai admirat chiar dumneata grădina!

— Contele Novinski la dumneavoastră în vizită? întrebă Alexandr mirat. Cu ce ocazie?

— Nu ştiu nici eu prea bine, răspunse Nadenka. Stăteam aici şi citeam cartea pe care mi-ai dat-o*;* măicuţa nu era acasă: se dusese la Maria Ivanovna. Începuse să picure; abia apuc să intru în casă, că şi trage la scară o trăsură albastră, cu căptuşeală albă pe dinăuntru… trăsura aceea care tot trecea pe lângă noi şi care ţi-a plăcut. Când mă uit, măicuţa şi un bărbat coborau dintr-însa. Au intrat şi măicuţa a spus: „Iată, domnule conte, vă prezint pe fiica mea.” M-a salutat şi eu i-am răspuns. M-am ruşinat, am roşit şi am fugit în odaia mea. Iar măicuţa – ştii dumneata cum e dânsa – numai ce o aud: „S-o iertaţi, domnule conte, e cam sălbatică…” Am ghicit atunci că trebuie să fie vecinul nostru, contele Novinski. Pesemne că a adus-o pe măicuţa cu trăsura de la Maria Ivanovna, ca să n-o prindă ploaia.

— E… bătrân? întrebă Alexandr.

— Ce bătrân! Ce tot spui! E tânăr şi drăguţ!…

— Ai şi avut timpul să vezi că e drăguţ! spuse Alexandr cu năduf.

— Ei, poftim! Parcă trebuie mult timp ca să vezi? Am şi stat de vorbă cu el. O, e atât de amabil! M-a întrebat cu ce mă ocup; a vorbit despre muzică; m-a rugat să-i cânt ceva, dar n-am, cântat – nu ştiu destul. La iarnă, am s-o rog negreşit pe *maman* să-mi ia un profesor bun de canto. Contele zice că astăzi e foarte la modă să cânţi.

Toate acestea fură spuse cu o neobişnuită însufleţire.

— Nadejda Alexandrovna, observă Aduev, am crezut că iarna aceasta dumneata vei avea alte ocupaţii, pe lângă lecţiile de canto…

— Ce fel de ocupaţii?

— Mai întrebi ce fel? spuse Alexandr cu mustrare în glas.

— A! da… Ai venit cu barca?

Alexandr se uită la ea în tăcere. Nadenka se întoarse şi porni spre casă.

Intrând în casă, Aduev nu era tocmai liniştit. Ce fel de conte mai era şi ăsta? Cum trebuia să se poarte cu el? Ce atitudine o fi având? O fi mândru? Nepăsător? La intrarea lui Alexandr contele se ridică cel dintâi şi salută politicos. Alexandr îi răspunse printr-o înclinare stângace, ţeapănă. Stăpâna casei făcu prezentările. Alexandr nu-şi putea da seama de ce, dar contele nu-i plăcea deloc. Era însă un bărbat frumos, înalt, zvelt şi blond, cu ochi mari şi expresivi, cu zâmbetul plăcut. În purtările lui, se simţea naturaleţe, eleganţă şi un fel de blândeţe. Părea făcut ca să atragă simpatiile tuturor, dar pe a lui Aduev n-a atras-o.

Cu toate că Maria Mihailovna îl pofti să vină mai aproape, Alexandr se aşeză într-un colţ şi începu să se uite într-o carte, lucru ce nu era politicos defel şi dovedea o adevărată stângăcie. Stând în picioare, îndărătul jilţului mamei sale, Nadenka se uita cu multă curiozitate la conte, ascultându-l cum vorbeşte: era pentru ea o noutate.

Aduev nu se pricepea să ascundă că musafirul nu-i era pe plac. Dar acesta părea să nu-i observe mojicia: era foarte atent şi se adresa lui Aduev, căutând să-l atragă în conversaţia generală. Zadarnic însă: Alexandr tăcea sau răspundea monosilabic: „da” sau „nu”.

Când doamna Liubeţkaia rosti întâmplător numele lui de familie, contele întrebă dacă e rudă cu Piotr Ivanîci.

— Mi-e unchi, răspunse scurt Alexandr.

— Mă întâlnesc adeseori cu el în lume, zise contele.

— Se prea poate. E ceva de mirare? şi Aduev ridică din umeri.

Contele ascunse un zâmbet, muşcându-şi uşor buza de jos. Nadenka schimbă o privire cu mama ei, se îmbujoră la faţă şi plecă ochii.

— Unchiul dumitale e un om inteligent şi plăcut, observă contele cu uşoară ironie în glas.

Aduev tăcea.

Nadenka nu mai putu să rabde. Se apropie de Alexandr şi, în timp ce contele vorbea cu mama ei, îi şopti:

— Nu ţi-e ruşine? Contele e atât de drăguţ cu dumneata, iar dumneata…

— Drăguţ! răspunse Alexandr înciudat, aproape cu glas tare. N-am nevoie de drăgălăşeniile lui. Te rog nu mai repeta acest cuvânt…

Nadenka se depărtă în grabă şi îl privi multă vreme de departe, nemişcată, făcând ochii mari; apoi se aşeză din nou la spatele mamei sale şi nu-i mai dădu lui Alexandr nicio atenţie.

Aduev aştepta cu nerăbdare să plece contele, ca să poată, în sfârşit, să stea de vorbă cu mama Nadenkăi. Sună însă ora zece, apoi unsprezece, dar contele tot nu pleca şi vorbea întruna.

Fuseseră epuizate toate subiectele în jurul cărora se învârteşte de obicei conversaţia între oameni care s-au cunoscut de curând. Contele începu să glumească. Glumea spiritual: în glumele lui nu era nimic forţat, nicio pretenţie de a face spirite, ci numai un dar special de a povesti în mod hazliu nu numaidecât o anecdotă, dar chiar o simplă noutate sau o întâmplare, sau de a transforma, printr-un singur cuvânt neaşteptat, un lucru serios în ceva nostim.

Atât mama cât şi fiica erau cu desăvârşire cucerite de farmecul glumelor lui; până şi Alexandr fu nevoit de mai multe ori să-şi ascundă în dosul cărţii câte un zâmbet înflorit fără voie pe buze. În fundul sufletului însă, fierbea de mânie.

Contele vorbea tot aşa de bine şi cu tact despre toate lucrurile: despre muzică, despre oameni şi despre ţări străine.

Când veni vorba despre bărbaţi şi despre femei, pe bărbaţi îi critica, fără să se lase pe el la o parte, lăudă cu dibăcie femeile îndeobşte şi, cu acest prilej, făcu complimente gazdelor.

Aduev se gândi la ocupaţiile sale literare, la versuri: „Cred că pe tărâmul acesta îl tai” socoti el. Conversaţia atinse literatura; mama şi fata spuseră că Alexandr e scriitor.

„Ce o să se mai fâstâcească!” gândi Aduev.

Dar contele nu se fâstâci deloc. Vorbi despre literatură, ca şi cum niciodată nu s-ar fi ocupat de altceva; făcu în treacăt câteva observaţii juste referitoare la celebrii scriitori ruşi şi francezi contemporani. Pe lângă asta, din cele spuse reieşea că era în relaţii prieteneşti cu literaţi ruşi din cei mai de seamă, iar la Paris făcuse cunoştinţă şi cu câţiva scriitori francezi. Despre câţiva dintre ei vorbi cu respect, iar pe alţii îi schiţă oarecum caricatural.

Despre poeziile lui Alexandr, a spus că nu le cunoaşte şi nici n-a auzit de ele…

Nadenka îi aruncă lui Aduev o privire ciudată, ca şi cum l-ar fi întrebat: „Cum vine asta? Se vede că n-ai făcut mare ispravă…”

Pe Alexandr îl cuprinse deodată sfiala. Nu se mai arăta mojic şi obraznic, ci pur şi simplu abătut. Era ca un cocoş plouat care se ascunde sub o streaşină.

Din oficiu se auzeau zăngănind pahare şi tacâmuri; puneau masa. Iar contele n-avea de gând să plece. Se spulberase orice speranţă. Primise chiar invitaţia doamnei Liubeţkaia să rămână la masă şi să guste din laptele covăsit.

„Cât e el de conte, dar lapte covăsit mănâncă!" şopti Aduev, uitându-se cu ură la Novinski.

Contele mânca cu poftă, continuând să glumească şi simţindu-se ca la el acasă.

— Neruşinatul! Vine pentru prima oară în casă şi nu se sfieşte să mănânce cât trei! şopti din nou Alexandr la urechea Nadenkăi.

— Ei şi? Îi e foame! răspunse ea simplu.

În cele din urmă, contele plecă, dar acum era prea târziu ca să mai poţi vorbi despre lucruri serioase. Aduev îşi luă pălăria şi fugi pe uşă. Nadenka îl ajunse din urmă şi reuşi să-l liniştească.

— Rămâne pe mâine? întrebă Alexandr.

— Mâine nu suntem acasă.

— Atunci pe poimâine.

Se despărţiră.

A treia zi, Alexandr sosi ceva mai devreme. Încă din grădină auzi nişte sunete necunoscute venind din casă. Părea să fie un violoncel… Se apropie mai mult… Nu, nu era violoncel… Era o voce de bărbat, şi ce voce! Sonoră şi tânără – o voce ce părea să bată la uşa unei inimi de femeie. Ajunse şi la inima lui Aduev, însă în alt fel; inima lui se strânse dureros de tristeţe, de invidie şi ură, de o presimţire nelămurită, dar apăsătoare. Intră în vestibul.

— Cine e la dumneavoastră în vizită? întrebă el pe unul dintre servitori.

— Contele Novinski.

— A venit demult?

— De pe la şase.

— Spune-i încetişor duduii că am trecut pe aici şi am să viu mai târziu.

— Am înţeles.

Alexandr ieşi din casă şi porni să rătăcească printre vile, încotro îl duceau picioarele, se întoarse peste vreo două ceasuri.

— Mai e la dumneavoastră? întrebă el.

— Da şi mi se pare că rămâne la masă. Coniţa a poruncit să se frigă câteva găinuşe.

— I-ai spus duduii ce ţi-am poruncit?

— I-am spus.

— Şi dânsa ce-a zis?

— N-a binevoit să răspundă.

Alexandr plecă acasă şi nu se mai duse pe acolo două zile. Dumnezeu ştie câte i-au trecut prin cap şi ce a fost în sufletul lui în acest răstimp; în cele din urmă, se duse iar.

Zărind de departe vila, se ridică în picioare în barcă, cu mâna streaşină la ochi, ca să-i ferească de soare. Zări printre pomi rochia albastră, care-i venea atât de bine Nadetikăi; ce bine o prindea albastrul! Punea totdeauna rochia aceasta când voia să-i placă lui. Aduev simţi că i se ridică o piatră de pe inimă.

„Aha! Vrea să-şi răscumpere nepăsarea ei involuntară, trecătoare, faţă de mine – gândi el. Dar nu-i ea vinovată, ci numai eu: cum am putut să mă port în halul acesta de neiertat? Asemenea purtări nu fac decât să indispună pe oameni; un om străin, o cunoştinţă nouă… e foarte firesc ca ea, în calitate de gazdă… Iat-o! Iese din tufiş şi se îndreaptă pe cărăruie spre grilaj; aici se va opri şi mă va aştepta…”

Într-adevăr, Nadenka ieşi în aleea mare… Dar cine mergea pe cărare alături de ea?.. Lui Alexandr nu-i venea să-şi creadă ochilor.

— Contele! exclamă el cu durere în glas.

— Aud? îi răspunse unul dintre vâslaşi.

— În grădină, singură cu el… şopti Alexandr, ca şi cu mine…

Contele şi Nadenka se apropiară de grilaj, apoi, fără a-şi arunca privirile în direcţia fluviului, se întoarseră şi porniră cu pas domol îndărăt pe alee. Înclinat spre ea, contele îi vorbea încetişor. Fata mergea cu capul plecat.

Aduev, în picioare în barcă, rămase nemişcat, cu gura căscată, cu braţele întinse spre mal. Braţele îi căzură apoi în jos şi el se lăsă pe bancă. Vâslaşii trăgeau înainte la lopeţi.

— Încotro? strigă el înfuriat, venindu-şi în fire. Înapoi!

— S-o pornim înapoi? repetă unul dintre oameni, cătând la el cu gura căscată.

— Înapoi, am zis! Ori eşti surd?

— Nu vă mai duceţi acolo?

Celălalt vâslaş începu să tragă grăbit şi tăcut la lopata din stânga, apoi amândoi porniră să vâslească cu ambele lopeţi şi barca alunecă repede înapoi. Alexandr îşi îndesa pălăria adânc pe ochi, aproape până la umeri şi se cufundă într-o chinuitoare meditaţie.

Nu s-a mai dus după aceea timp de două săptămâni la familia Liubeţki.

Două săptămâni! Ce lung răstimp pentru un îndrăgostit! A stat într-o neîncetată aşteptare, doar-doar vor trimite pe cineva la el ca să afle ce a păţit, dacă nu s-a îmbolnăvit cumva – aşa cum făceau întotdeauna atunci când Alexandr se îmbolnăvea sau avea toane. De obicei, la începutul scrisorii, Nadenka se interesa aşa, de formă, în numele maica-si, apoi îi scria din partea ei câte şi mai câte! Ce de imputări

drăgălaşe, ce îngrijorare duioasă îi arăta şi câtă nerăbdare!

„Nu, de rândul acesta, n-am să capitulez prea curând, gândea Alexandr. Am s-o chinuiesc puţin. Am să-i arăt cum trebuie să se poarte cu un bărbat străin. N-are să fie chiar atât de uşoară împăcarea!”

Îşi făuri un plan de cruntă răzbunare, visa scene de căinţă, îşi închipuia cât de mărinimos o va ierta şi-i va face morală. Dar nimeni nu-i trimitea nicio solie, nici nu căuta să-i ceară iertare, ca şi cum nici n-ar fi existat un Alexandr Feodorîci.

Slăbise şi se trăsese la faţă. Gelozia e mai chinuitoare ca orice boală, mai cu seamă o gelozie ce nu se întemeiază pe dovezi, ci numai pe bănuieli. Odată ce apar dovezile, se sfârşeşte de cele mai multe ori cu gelozia şi, în acelaşi timp, şi cu dragostea; atunci ştii cel puţin ce ai de făcut, dar până atunci nu faci decât să te chinuieşti. Şi Alexandr se chinuia amarnic.

În cele din urmă, se hotărî să se ducă acolo într-o dimineaţă, crezând că o va găsi pe Nadenka singură şi că va putea să aibă cu ea o explicaţie.

Când sosi, nu era nimeni în grădină, de asemenea nici în sală, nici în salon. Trecu în antreu, deschise uşa care dădea afară…

Ce scenă i se înfăţişă deodată! Doi jochei, purtând livreaua contelui, ţineau de căpăstru doi cai de călărie. Contele şi servitorul îi ajutau Nadenkăi să încalece pe unul dintre ei; celălalt cal era pregătit pentru conte. În cerdac, se afla Maria Mihailovna. Se încrunta, urmărind cu îngrijorare această scenă.

— Ţine-te mai bine, Nadenka, striga ea. Pentru Dumnezeu, domnule conte, ai grijă de copilă! Vai! Mi-e frică, zău aşa, mi-e frică. Ţine-te de urechile calului, Nadenka: nu vezi cum joacă? Parcă e dracul gol.

— Nu-i nimic, *maman,* răspunse vesel Nadenka. Acum ştiu să călăresc. Uită-te.

Îi dădu bici calului, care făcu un salt înainte, prinzând să sară şi să joace pe loc.

— Vai de mine şi de mine! Ţineţi-o! ţipa Maria Mihailovna, dând din mâini. Astâmpără-te că te omoară!

Dar Nadenka trase de dârlogi şi calul se opri.

— Ai văzut cum mă ascultă? zise ea şi mângâie calul pe gât.

Pe Aduev, nu-l luă nimeni în seamă. Stătea acolo, palid, privind-o în tăcere pe Nadenka. Parcă înadins, fata arăta mai frumoasă ca oricând. Ce bine o prindeau hainele de călărie şi pălăriuţa cu voal verde! Cât de bine i se desenau formele! Faţa îi era însufleţită de o mândrie sfioasă şi de bogăţia senzaţiilor noi.

Obrajii ei când se îmbujorau de plăcere, când îşi pierdeau culorile. Calul juca uşor în loc, făcând-o pe mlădioasa călăreaţă să se aplece graţios înainte şi înapoi. Se legăna în şa ca un lujer de floare clătinat

de vânt. Pe urmă, jocheul ţinu calul contelui.

— Conte! Trecem iar prin pădure? întrebă Nadenka.

„Iar!” gândi Aduev.

— Desigur, răspunse contele.

Caii porniră.

— Nadejda Alexandrovna! strigă deodată Aduev cu o voce disperată.

Se opriră toţi; se uitau înmărmuriţi de mirare la Alexandr. Astfel trecu o clipă.

— Ah! E Alexandr Feodorîci! rosti doamna Liubeţkaia, revenindu-şi cea dintâi în fire.

Contele se înclină amabil. Cu un gest grăbit, Nadenka ridica voaleta de pe faţă, se întoarse şi-i aruncă o privire speriată, deschizând uşor guriţa. Apoi îndată îi întoarse spatele, dădu bici calului care se avântă şi, în două salturi, dispăru pe poartă. Contele se repezi în urma ei.

— Mai încet, mai încet, pentru Dumnezeu! strigă mama Nadenkăi. Ţine-te de urechile calului. Of, Doamne Dumnezeule! Acuşi o să cadă. Ce grozăvie!

Dispărură. Nu se mai auzea decât tropotul cailor şi deasupra drumului mai stăruia doar un nor de praf. Alexandr rămase singur cu Liubeţkaia. Se uita la ea în tăcere, ca şi cum ar fi întrebat-o din ochi: „Ce înseamnă asta?” Răspunsul veni îndată.

— Au plecat, s-au dus, spuse ea. Nu-i nimic. Să lăsăm tineretul să petreacă, iar noi doi o să stăm de vorbă, Alexandr Feodorîci. Dar ce s-a întâmplat că de două săptămâni n-am mai auzit nimic de dumneata? Se vede treaba că ne-ai uitat de tot.

— Am fost bolnav, Maria Mihailovna, răspunse el posomorât.

— Se şi vede: ai slăbit şi eşti atât de palid! Haide, stai jos şi odihneşte-te. Nu vrei să-ţi fiarbă nişte ouă moi? Până la masă mai e mult.

— Vă mulţumesc, nu mi-e foame.

— Dar de ce? Se face într-o clipă, şi am nişte ouă aşa de bune: chiar azi mi le-a adus un finlandez.

— Nu, nu!

— Dar ce e cu dumneata? Te-am aşteptat mereu să vii. Mă gândeam: ce o fi cu dânsul? Nici de venit nu vine, nici cărţi franţuzeşti nu-mi aduce. Îţi aminteşti ca mi-ai promis ceva? *„Peau de chagrin”*{17} parcă? Am tot aşteptat – când colo, nimic. Nu ne mai iubeşte Alexandr Feodorîci, mă gândeam. Zău aşa.

— Mă tem că dumneavoastră nu mă mai iubiţi, Maria Mihailovna.

— E păcat să spui una ca asta, Alexandr Feodorîci! Eu te iubesc ca pe băiatul meu. De Nadenka, ce-i drept, nu ştiu. Dar ce ştie ea? E copil încă. Nu ştie să preţuiască oamenii! În fiecare zi, îi spun: ce o fi cu Alexandr Feodorîci de nu mai vine pe la noi? Şi aştept mereu. Crede-

mă, zilele acestea nu m-am aşezat la masă până la cinci. Mă tot gândeam: „poate că vine.” Chiar şi Nadenka îmi spunea câteodată: „Ce e asta, *maman?* Pe cine aştepţi dumneata? Mie mi-e foame, cred că i-o fi şi contelui…”

— Dar contele… vine des? întrebă Alexandr.

— Da, aproape în fiecare zi, uneori şi de două ori pe zi. E atât de drăguţ, ne iubeşte atât… Aşadar, Nadenka spune: „Mi-e foame şi atâta tot. Hai la masă!” „Şi dacă o veni Alexandr Feodorîci?” zic eu. „Nu vine, zice ea. Vrei să fac prinsoare că nu vine? Degeaba aştepţi…” Pentru Alexandr, fiecare cuvânt al doamnei Liubeţkaia era ca o lovitură de cuţit în inimă.

— Chiar aşa spunea?… întrebă el, silindu-se să zâmbească.

— Da, chiar aşa spunea şi mă grăbea mereu. Mă ştii că sunt cam severă, cu toate că arăt atât de blândă. O certam întruna: „Ba îl aştepţi până la ora cinci, zic, fără să iei masa, ba nu vrei să-l aştepţi deloc! Tare năzuroasă mai eşti! Şi nu e frumos. Alexandr Feodorîci e o cunoştinţă veche de a noastră, ne iubeşte, iar unchiul lui, Piotr Ivanîci, ne-a arătat multă bunăvoinţă… Nu e frumos să te porţi aşa. Te pomeneşti că se supără pe noi şi nu mai vine să ne vadă…”

— Şi dânsa ce zicea? întrebă Alexandr.

— Nu zicea nimic. O ştii doar cât e de neastâmpărată: odată sare de pe scaun, se porneşte pe cântat şi o zbugheşte afară. Sau spune: „Vine el, dacă are poftă.” Jucăuşă fată! Şi eu gândeam: „Las’ că vine el.” Când colo, mai trecea o zi – şi nimic. Eu începeam iar: „Ce o fi asta, Nadenka? N-o îi cumva bolnav Alexandr Feodorîci?” „Nu ştiu, *maman,* zicea. De unde să ştiu?” „Hai să trimitem pe cineva, să întrebăm ce-i cu el.” Şi uite aşa: am tot spus să trimitem, dar până la urmă, n-am mai trimis pe nimeni. Eu am uitat, m-am bizuit pe Nadenka, Iar ea e tare zăpăcită. Uite, acum a apucat-o pofta să călărească! L-a văzut odată pe conte trecând călare prin faţa ferestrei şi a început să mă bată la cap: „Vreau să călăresc” şi gata! Am zis eu ba una, ba alta – ea nu „Vreau şi iar vreau!” E nebună. Pe vremea mea, nu se pomenea să călărească fetele! Pe noi, ne creşteau altfel. Dar astăzi, ţi-e groază să mai şi vorbeşti, au început şi cucoanele să fumeze. Uite, peste drum de noi şade o văduvă tânără; stă pe balcon şi-i trage toată ziua dintr-un fir de pai. Lumea trece şi pe jos şi în trăsură prin faţa ei, dar ei puţin îi pasă! Pe vremuri era obiceiul la noi ca dacă se nimerea chiar şi un bărbat să miroasă a tutun într-un salon…

— Şi demult a început? întrebă Alexandr.

— De, nu ştiu, se spune că moda asta a ieşit de vreo cinci ani: că doar toate acestea de la franţuji ne vin…

— Nu vă întreb despre fumat. A început demult să călărească Nadejda Alexandrovna?

— Să tot fie vreo săptămână şi jumătate. Contele e atât de bun, atât

de amabil. Câte nu face ei pentru noi! Şi cum o răsfaţă! Uită-te ce de flori sunt aici! Şi toate-s din grădina lui. Uneori, mi-e chiar ruşine, „Ce e asta, zic, domnule conte, de ce o răsfăţaţi aşa? Are să se strice de tot fata!” Şi pe ea o cert. Am fost cu Maria Ivanovna şi cu Nadenka la dânsul, la manej; ştii că o supraveghez de aproape pe Nadenka. Cine poate să-şi păzească mai bine fiica decât o mamă? M-am ocupat singură de educaţia ei şi pot spune fără să mă laud: să-i dea Dumnezeu oricui aşa fată! Şi uite aşa a învăţat Nadenka să călărească, cu noi de faţă. Pe urmă, am luat masa la el în grădină şi iată, acum călăresc în fiecare zi. Şi ce casă bogată are! Am vizitat-o: e atât de luxos la el şi aranjat peste tot cu atâta gust!

— În fiecare zi! spuse Alexandr încet.

— Şi de ce să nu se distreze fata? Am fost doar şi eu tânără… Îmi aduc aminte…

— Şi cât durează plimbările acestea?

— Vreo trei ceasuri. Dar la spune-mi, ce ai avut dumneata?

— Nu ştiu… mă cam doare-n piept… făcu el, ducându-şi mâna la inimă.

— Şi nu iei nimic?

— Nu.

— Uite-aşa sunt tinerii! Spun mereu că nu-i nimic şi se trezesc când e prea târziu! Ce simţi: te doare, te trage sau te înjunghie?

— Mă şi doare, mă şi trage, mă şi înjunghie, spuse distrat Alexandr.

— Ai răcit, Doamne fereşte! Să nu neglijezi aşa ceva, că altfel o păţeşti… Ai putea să capeţi o aprindere de plămâni şi nu există nicio doctorie. Ştii ceva? Să-ţi iei nişte Opodeldok, şi seara, la culcare, să te treci pe piept, să freci până se roşeşte bine pielea, iar în loc de ceai să iei nişte tizane de buruieni – îţi dau eu reţeta.

Nadenka se întoarse de la plimbare palidă de oboseală. Se aruncă pe canapea, abia trăgându-şi sufletul.

— La te uită! spuse Maria Mihailovna, punându-i mâna pe frunte, ce tare ai obosit; abia mai răsufli. Bea puţină apă şi apoi du-te de te schimbă, să mai dai drumul la şireturi. N-o să se sfârşească bine aceste plimbări călare!

Alexandr şi contele rămaseră toată ziua acolo. Contele era ca şi mai înainte, politicos şi atent faţă de Alexandr; îl pofti să vină să-i vadă grădina, să meargă cu ei călare, îi oferi un cal.

— Nu ştiu să călăresc, răspunse cu răceală Aduev.

— Nu ştii? întrebă Nadenka. E atât de amuzant să călăreşti! Mergem şi mâine, conte?

Contele se înclină.

— Mai astâmpără-te, Nadenka, îi spuse mamă-sa. Îl plictiseşti cam mult pe conte.

Cu toate acestea, nimic nu arăta că între conte şi Nadenka ar fi

existat relaţii mai deosebite. Era la fel de amabil cu mama ca şi cu fata, nu căuta prilej să rămână singur cu Nadenka, nu fugea după ea în grădină, se uita la ea ca şi la mama ei. Purtarea ei liberă faţă de el, cât şi plimbările călare se explicau, în ceea ce o priveşte pe ea, prin caracterul ei cam sălbatic şi inegal, prin naivitate ori poate chiar printr-o educaţie insuficientă, prin necunoaşterea convenţiilor mondene. Iar în ceea ce o priveşte pe mamă-sa, prin slăbiciune şi lipsă de perspicacitate. Amabilitatea şi atenţiile contelui, ca şi vizitele lui zilnice, le puteai atribui atât faptului că erau vecini, cât şi primirii călduroase pe care o găsea întotdeauna la familia Liubeţki.

Dacă ar fi fost să priveşti cu ochiul liber, lucrul ar îi părut chiar foarte firesc. Dar Alexandr se uita printr-o lentilă măritoare şi vedea multe… multe lucruri pe care nu le poţi distinge cu ochiul liber.

„De ce oare – se întreba el – s-o fi schimbat Nadenka faţă de mine?" Nu-l mai aştepta în grădină, nu-l întâmpina cu zâmbetul pe buze, ci mai curând cu spaimă. De la un timp, se îmbrăca mult mai îngrijit. Nu mai era neglijentă în purtări. Era mult mai chibzuită în tot ce făcea, părea că a devenit mai înţeleaptă. Uneori, în ochii şi în cuvintele ei, se ascundea ceva ce semăna a taină… Ce se făcuseră nazurile ei drăgălaşe, sălbăticia ei, ştrengăriile, vioiciunea? Dispăruseră toate. Devenise serioasă, tăcută şi gânditoare. Părea s-o frământe ceva. Semăna acum cu oricare altă fată: era tot atât de prefăcută, minţea ca toate fetele, îl întreba cu atâta îngrijorare despre sănătate… era mereu atentă şi amabilă numai de formă, faţă de el, de Alexandr! O, Doamne! Şi inima lui se strângea dureros.

„Trebuie să fie ceva la mijloc – îşi repeta el în gând – nu degeaba e aşa! Dar o voi afla, fie ce-o fi şi, atuncea, vai şi amar…"

Nu las eu ca seducătorul
Cu laude – suspin nedrept
Să-nşele tânărul ei piept;
Ca viermele ce se strecoară
Să roadă lujerul de crin
Ca floarea sub al lui venin
De-abia îmbobocind să piară. {18}

Şi în ziua aceea, după ce contele plecă, Alexandr încercă să găsească o clipă pentru a sta de vorbă cu Nadenka între patru ochi. Ce n-a făcut? A luat cartea cu care odinioară fata îl momea de lângă mamă-sa ca să vină după ea în grădină – i-a arătat-o şi a pornit spre mal, crezând că o să vină şi dânsa. A aşteptat-o multă vreme, dar fata n-a venit. Atunci s-a întors în odaie. Nadenka citea o carte şi n-a aruncat nicio privire spre el. Alexandr s-a aşezat alături de dânsa. Fără a ridica ochii de pe carte, l-a întrebat în treacăt dacă se mai ocupa de

literatură şi dacă a mai publicat ceva nou. N-a pomenit niciun cuvânt despre cele ce au fost între ei.

Alexandr intră în vorbă cu doamna Liubeţkaia. Nadenka se duse în grădină. Când mama ieşi din odaie, se repezi şi Aduev în grădină. Zărindu-l, Nadenka se ridică de pe bancă şi o porni încet, nu întru întâmpinarea lui, ci spre casă, pe aleea care ocolea grădina, ca şi cum ar fi vrut să-l evite. Alexandr iuţi pasul; ea făcu la fel.

— Nadejda Alexandrovna! strigă el de departe. Aş vrea să-ţi spun două vorbe.

— Să mergem în casă: afară e umed, îi răspunse ea.

Întorcându-se în casă, se aşeză din nou lângă mama-sa. Lui Alexandr – să-i vină rău.

— Ai început şi dumneata să te temi de umezeală? întrebă el ironic.

— Da, acuma serile sunt atât de întunecoase şi reci, răspunse ea căscând.

— O să ne mutăm în curând la oraş, spuse mama ei. Te rog, Alexandr Feodorîci, treci pe la locuinţa noastră şi adu-i aminte proprietarului să dreagă două broaşte la uşi şi oblonul de la odaia Nadenkăi. Ne-a făgăduit că o să facă, dar te pomeneşti că uită. Toţi îs la fel: le place numai să încaseze bani.

Aduev se ridică să-şi ia rămas bun.

— Vezi să nu lipseşti multă vreme! îi recomandă Maria Mihailovna.

Nadenka tăcea.

Alexandr ajunsese la uşă. Se întoarse spre ea. Nadenka făcu trei paşi în direcţia lui. Inima tânărului începu să bată mai tare.

„În sfârşit!" îşi zise.

— Vii la noi mâine? îl întrebai ea cu răceală, dar aţintindu-şi cu o vie curiozitate ochii asupra lui.

— Nu ştiu, dar de ce?

— Întreb şi eu aşa. Vii?

— Ai vrea să viu?

— Vii mâine la noi? repetă ea cu aceeaşi răceală, dar cu şi mai multă nerăbdare în glas.

— Nu! răspunse el înciudat.

— Dar poimâine?

— Nu; n-am să vin o săptămână întreagă, poate chiar două… şi mai mult! Şi aţinti asupra ei o privire cercetătoare, căutând să-i citească în ochi impresia produsă de acest răspuns.

Fata tăcea, dar la răspunsul lui îşi lăsă ochii în jos. Ce ascundeau ei oare? A trecut poate prin lumina lor o umbrii de tristeţe, a scăpărat poate o sclipire de bucurie, nimic nu puteai citi pe faţa ei frumoasă, dar nemişcată, ca de marmoră.

Alexandr îşi strânse pălăria în mână şi ieşi.

— Nu uita să te treci pe piept cu Opodeldok! îi strigă din urmă

Maria Mihailovna.

Alexandr se frământa din nou, căutând să înţeleagă ce rost a avut întrebarea Nadenkăi. Ce era în ea: dorinţa sau teama de a-l revedea?

— Ce chin! Ce chin groaznic! îşi spunea el, cuprins de deznădejde.

Bietul Alexandr n-a putut rezista: a treia zi, a venit iar. Când s-a apropiat de casă, Nadenka era lângă grilajul grădinii. Dintru-ntâi, Alexandr s-a bucurat, dar când s-a mai apropiat de mal, fata s-a întors cu spatele, având aerul că nu l-a văzut şi, făcând câţi va paşi în lături pe cărare, ca şi cum s-ar fi plimbat fără niciun scop, porni spre casă.

O găsi lângă maică-sa. Mai erau şi vreo doi musafiri din oraş, apoi vecina lor Maria Ivanovna şi nelipsitul conte. Alexandr abia putea să-şi îndure chinul. Ziua trecu din nou în conversaţii superficiale, lipsite de orice interes. Cât de mult îl plictiseau toţi musafirii aceştia! Vorbeau liniştit despre tot felul de fleacuri, discutau, glumeau şi râdeau.

„Râd! gândea Alexandr. Mai pot să râdă, în timp ce… Nadenka… s-a schimbat faţă de mine! Ce le pasă! Oameni de nimic: se bucură de toate cele!”

Nadenka ieşi în grădină; contele nu se duse după ea. De la un timp încoace, se părea că atât el cât şi Nadenka se feresc unul de altul când Alexandr era de faţă. Câteodată îi găsea singuri în grădină sau în odaie, dar pe urmă se despărţeau şi căutau să nu mai fie văzuţi împreună. Era o descoperire nouă şi înspăimântătoare pentru Alexandr: un semn că erau înţeleşi.

Musafirii plecară. Plecă şi contele. Nadenka nu ştia şi nu se grăbea să vină în casă. Fără să-i mai pese de etichetă, Aduev o lăsă pe Maria Mihailovna singură şi se duse în grădină, Nadenka stătea întoarsă cu spatele spre Alexandr, ţinându-se de grilaj cu o mână pe care-şi sprijinea capul, ca în seara aceea de neuitat… Nu l-a văzut şi nici ţi-a auzit când s-a apropiat.

Ce tare îi bătea lui Alexandr inima pe când se apropia de ea în vârful degetelor! I se tăiase răsuflarea.

— Nadejda Alexandrovna! îngăimă el, pradă unei puternice emoţii.

Fata tresări, ca şi cum, foarte aproape, ar fi tras cineva cu puşca, se întoarse spre Alexandr şi se dădu repede cu un pas îndărăt.

— Spune-mi, te rog, de ce e atâta fum acolo? îl întrebă ea să-şi ascundă tulburarea, arătând cu un gest grăbit malul celălalt al râului. O fi vreun incendiu sau vreun cuptor de acelea… de la uzină?…

Alexandr se uită da ea în tăcere.

— Am crezut că arde ceva acolo, zău… De ce te uiţi aşa la mine? Nu mă crezi?

Tăcu.

— Şi dumneata, începu el, clătinând din cap, şi dumneata eşti ca şi celelalte… Cine s-ar fi aşteptat la aceasta… acum două luni?

— Ce spui? Nu te înţeleg, zise ea şi dădu să plece.

— Stai puţin, Nadejda Alexandrovna, nu mai sunt în stare să îndur chinul acesta.

— Care chin? Nu ştiu, zău…

— Nu te mai preface. Spune-mi mai bine: dumneata eşti? Eşti tot aceeaşi care ai fost înainte?

— Sunt tot aceeaşi! rosti ea hotărât.

— Cum aşa? Nu te-ai schimbat deloc faţă de mine?

— Nu. Mi se pare că sunt tot atât de prietenoasă cu dumneata, te întâmpin cu aceeaşi voie bună.

— Cu aceeaşi voie bună! Dar atunci de ce fugi de lângă grilaj?…

— Fug? Ia te uită ce invenţii: eu stau aici, lângă grilaj, iar dumneata zici că fug.

Râse forţat.

— Nadejda Alexandrovna, lasă şiretlicurile! urmă Aduev.

— Care şiretlicuri? Ce ai cu mine?

— Dumneata eşti oare? Doamne Dumnezeule! Abia acum o lună şi jumătate, aci, în locul acesta…

— De ce o atâta fum pe malul celălalt?

— E îngrozitor! Îngrozitor! spunea Alexandr.

— Dar ce ţi-am făcut? Nu mai vrei să vii pe la noi, mă rog, te priveşte… Nu pot să te reţin cu forţa… începu Nadenka.

— Te prefaci! Parcă nu ştii şi dumneata de ce nu mai vin?

Cu ochii în altă parte, Nadenka clătină din cap.

— Dar contele? întrebă el, aproape ameninţător.

— Care conte?

Părea că atunci, întâia oară, aude vorbindu-se de el.

— Cum, care conte? Poate vrei să spui că nu-ţi face nicio impresie? zise Alexandr, uitându-se drept în ochii ei.

— Ar înnebunit! îi răspunse ea, dându-se îndărăt.

— Da! Nu te înşeli! urmă el, îmi pierd minţile pe zi re trece… Cum se poate să te porţi atât de perfid, atât de nerecunoscător, faţă de omul care te-a iubit mal mult ca orice pe lume, care, pentru dumneata, a uitat tot… care credea că va fi în curând fericit pentru totdeauna… Iar dumneata…

— Dar ce am făcut? zise ea, retrăgându-se iarăşi cu un pas.

— Ce-ai făcut? răspunse el, înfuriat de atâta sânge rece. Ai uitat! Dar adu-ţi aminte că aici, chiar în locul acesta, mi-ai jurat de o sută de ori că vei fi a mea. „Aceste jurăminte le aude Dumnezeu” spuneai atunci. Da, le-a auzit! Ar trebui să roşeşti de ruşine în faţa Cerului, în faţa acestor copaci, în faţa fiecărui fir de iarbă… Tot ce-i aici a fost martor al fericirii noastre; fiecare grăunte de nisip vorbeşte de dragostea noastră. Priveşte, aruncă o privire în jurul dumitale! Eşti o sperjură!!!

Nadenka se uita la el cu spaimă. Ochii lui aruncau scântei, buzele îi erau albe.

— Vai, ce rău eşti! îngână ea cu sfială. De ce eşti atât de supărat? Nu te-am refuzat, n-ai vorbit încă cu *maman*… atunci de unde ştii…

— Să mai vorbesc după asemenea fapte?…

— Care fapte? Nu ştiu…

— Care fapte! Îţi spun numaidecât: ce înseamnă aceste întâlniri cu contele, aceste plimbări călare?

— Doar n-am să fug de el când *maman* pleacă din odaie! Iar călăria înseamnă… că-mi place să călăresc… E atât le plăcut să galopezi… Vai, ce cal drăguţ e Lucie! Ai văzut-o?… Mă cunoaşte acum…

— Dar schimbarea în atitudinea dumitale faţă de mine? De ce toată ziua bună-ziua e contele aici, de dimineaţă până seara?

— Ah, Doamne! De unde să ştiu eu? Ce caraghios eşti! Aşa vrea *maman*…

— Nu-i adevărat! *Maman* vrea ce vrei dumneata. Dar toate cadourile acelea: notele, albumurile, florile? pentru cine sunt? Tot pentru *maman?*

— Dar ei îi plac foarte mult florile. Chiar ieri a cumpărat de la grădinar…

— Şi despre ce vorbeşti cu el aşa tainic? urmă Alexandr, fără să ia în seamă cuvintele ei. Uite, păleşti, singură îţi simţi vina. Să distrugi fericirea unui om, să uiţi, să nimiceşti tot atât de uşor, atât de repede!… Făţărnicie, ingratitudine, minciună, trădare! Da, trădare! Cum ai putut să ajungi până aici? Un conte bogat, un fante, a binevoit, să-ţi arunce o privire mai dulce – şi gata! Te-ai lăsat ademenită, ai şi căzut în genunchi în faţa acestui astru de tinichea. Dar unde ţi-e sfiala ta de fată?! Să nu-l mai prind pe conte pe aici! zise el şi vocea i se îneca în gâtlej. Auzi? Părăseşte-l, rupe orice relaţii cu el, ca să uite până şi calea ce duce la casa voastră! Nu vreau…

O apucă furios de mână.

— *Maman, maman,* vino încoace! strigă Nadenka, zbătându-se în mâinile lui Alexandr şi când se smulse, o rupse la fugă spre casă.

Alexandr se aşează pe bancă şi-şi cuprinse capul în palme.

Nadenka ajunse într-o goană acasă şi se prăbuşi pe un scaun, palidă şi speriată.

— Ce-i cu tine? Ce s-a întâmplat? De ce strigi aşa? o întrebă cu îngrijorare mama ei, venind spre dânsa.

— Alexandr Feodorîci… e bolnav! abia putu să îngâne fata.

— Şi de ce te-ai speriat?

— Mi-e frică… *Maman*, pentru Dumnezeu, nu-l lăsa să vină la mine.

— Tare m-ai înspăimântat, nebuno! Ei şi ce dacă e bolnav? Ştiu ce are: îl doare pieptul. De ce să te temi? N-o fi oftică! O să se frece cu Opodeldok şi are să-i treacă. Se vede că nu m-a ascultat şi nu şi-a făcut

frecţia.

Alexandr îşi veni în fire. Frigurile geloziei se mai potoliseră, dar chinul era îndoit. Nu-şi limpezise bănuielile, şi numai o speriase pe Nadenka şi acum, fireşte, nu mai putea să obţină de la ea niciun răspuns. N-a ştiut să procedeze. Asemeni oricărui îndrăgostit, fu cuprins deodată de îndoială: „Dar dacă nu-i vinovată? Poate că într-adevăr e indiferentă faţă de conte. Zăpăcita de mamă-sa îl invită în fiecare zi; ce să facă fata? El e amabil, ca orice om de lume; Nadenka e o fată drăguţă; poate că el ar vrea să-i placă Nadenkăi, dar asta nu înseamnă că i-a şi plăcut. Poate că ei îi plac doar florile, călăria, petrecerile nevinovate, nu însuşi contele? Să admitem chiar şi o doză de cochetărie; oare ar fi o greşeală de neiertat? Sunt şi alte fete, mai mari decât ea, care Dumnezeu le mai ştie ce fac!”

Tânărul îşi revenise puţin. O rază de bucurie îi lumina acum sufletul. Aşa sunt toţi îndrăgostiţii: uneori prea orbi, alteori mult prea clarvăzători. Şi apoi, e atât de plăcut să îndreptăţeşti purtarea fiinţei iubite!

„Dar atunci, cum se explică schimbarea ei în purtările faţă de mine? se întrebă deodată şi păli din nou. De ce mă ocoleşte, de, ce tace, ca şi cum i-ar fi ruşine? De ce ieri, în zi de lucru, era îmbrăcată atât de elegant? N-au fost alţi musafiri, afară de ei. De ce a întrebat dacă vor începe curând spectacolele de balet?” Răspunsul era simplu; dar Alexandr îşi aduse aminte că odată, în treacăt, contele făgăduise să facă rost de o lojă oricând şi oricât de greu ar fi; aceasta însemna că se va duce cu ele la spectacole. „De ce a plecat dânsa ieri din grădină? De ce n-a venit în grădină? De ce a întrebat cutare lucru? De ce n-a întrebat?…”

Din nou fu apucat de îndoieli chinuitoare şi din nou se frământă amarnic până ce ajunse la concluzia că Nadenka nu l-a iubit niciodată.

„Doamne, Doamne! îşi zicea el, plin de deznădejde. Cât de grea, cât de chinuitoare e viaţa! Dăruieşte-mi liniştea morţii, acest somn al sufletului…”

Peste un sfert de oră, se întoarse în casă trist şi plin de teamă.

— La revedere, Nadejda Alexandrovna, spuse el sfios.

— La revedere, îi răspunse ea scurt, fără, să-şi ridice privirea.

— Când îmi permiţi să mai viu?

— Când doreşti. De altfel… săptămâna viitoare ne mutăm în oraş; atunci o să-ţi dăm de ştire…

Alexandr plecă, Trecură mai bine de două săptămâni. Toată lumea se mutase în oraş. Saloanele aristocratice se umplură iar de strălucire. Până şi cel mai modest slujbaş îşi aprinse în salon cele două lămpi de perete, îşi cumpără vreo câteva kilograme de lumânări de stearină, aşeză două mese de joc în aşteptarea lui Stepau Ivanîci şi a lui Ivan Stepanîci şi îşi vesti nevasta că vor primi în fiecare marţi.

Aduev tot nu primise încă nicio invitare de la familia Liubeţki. Într-o zi se întâlni pe stradă cu bucătarul şi cu fata lor din casă. De cum l-a zărit, fata a şi luat-o la sănătoasa; urma, se vede, pilda tinerei sale stăpâne. Bucătarul se opri.

— Ne-aţi uitat de tot, conaşule, spuse el. Ne-am mutat la oraş cam de o săptămână şi jumătate.

— Poate că… nu v-aţi instalat încă, nu primiţi?

— Cum să nu primim, conaşule: toată lumea ne vizitează, numai dumneata n-ai venit. Se miră şi coniţa. Iată, Excelenţa Sa pofteşte pe la noi în fiştecare zi… e un boier tare cumsecade! Am fost deunăzi la el, cu un caiet din partea domnişoarei şi mi-a dat zece ruble bacşiş.

— Tâmpit mai eşti! se răsti Aduev şi plecă, grăbit să scape de palavragiu.

Pe seară, a trecut prin faţa locuinţei familiei Liubeţki în casă era lumină. Un cupeu aştepta la scară.

— Al cui e? întrebă el.

— Al contelui Novinski.

Şi a doua zi şi a treia zi, tot aşa. În cele din urmă, se hotărî să intre. Doamna Liubeţki îl primi prietenos, dojenindu-l că a lipsit atât a timp şi că n-a făcut frecţie cu Opodeldok. Nadenka îl primi calmă, iar contele – politicos. Conversaţia nu se lega deloc.

S-a dus pe la ei de vreo două ori. Zadarnic căta cu ochi grăitori la Nadenka; ea părea că nu-i observă privirile. Dar cum le mai observa altădată! Mai demult, când stătea el uneori de vorbă cu mama ei, Nadenka se aşeza în faţa lui, în spatele Mariei Mihailovna, născocind fel de fel de strâmbături şi de nebunii, ca să-l facă să râdă.

O jale adâncă, pe care n-o mai putea îndura pusese stăpânire pe Alexandr. Nu se mai gândea la nimic altceva, decât cum să scape de crucea pe care o luase asupră-şi de bunăvoie. Dorea să obţină o explicaţie. „Oricare va fi răspunsul – gândea el – mi-e tot una. De-aş putea să transform odată îndoiala în certitudine!”

S-a gândit îndelung cum să procedeze; în sfârşit, a găsit ceva şi s-a dus la familia Liubeţki.

Împrejurările s-au nimerit favorabile. Lângă scară nu era nicio trăsură. A străbătut încet sala şi s-a oprit o clipă în faţa uşilor salonului, ca să răsufle. În salon, cânta Nadenka la pian. În odaia de alături, stătea pe canapea doamna Liubeţki şi împletea la un şal. Auzind paşi pe sală, Nadenka urmă să cânte, dar ceva mai încet şi întinse gâtul înainte, aşteptând, cu zâmbetul pe buze, apariţia oaspetelui. Oaspetele apăru, dar zâmbetul pieri îndată şi, în locul lui, se ivi o expresie de spaimă. Fata se schimbă puţin la faţă şi se ridică de pe scaun. Nu era musafirul aşteptat de ea.

Alexandr se înclină în tăcere, apoi trecu ca o umbră, mai departe, spre mama ei. Umbla încet, fără siguranţa de mai înainte, cu capul

plecat. Nadenka se aşează din nou la pian şi continuă să cânte, aruncând mereu priviri neliniştite îndărăt.

După o jumătate de oră, Maria Mihailovna fu chemată şi plecă din odaie. Alexandr se apropie de Nadenka. Aceasta se ridică şi voi să plece.

— Nadejda Alexandrovna! i se adresă el trist, rămâi puţin, acordă-mi cinci minute, nu-ţi cer mai mult.

— Nu pot să te ascult! răspunse ea şi dădu să iasă din odaie. Ultima oară ai fost…

— Am greşit. Îţi dau cuvântul meu că acum voi vorbi altfel. Nu vei auzi nicio imputare. Nu mă respinge; poate că e pentru ultima oară când vorbim. O explicaţie absolut necesară: mi-ai îngăduit doar să vorbesc cu mama dumitale, ca să-ţi cer mâna. După aceea, s-au petrecut multe lucruri… care… Într-un cuvânt, trebuie să repet întrebarea. Ia loc şi cântă mai departe: în acest chip, mama dumitale n-are să ne audă; nu facem pentru întâia oară acest lucru.

Ea se supuse maşinal: roşind uşor, făcu câteva acorduri şi, aţintindu-şi asupra lui privirea, aşteptă neliniştită.

— Unde te-ai dus, Alexandr Feodorîci? întrebă mama ei, întorcându-se la locul său.

— Am vrut să vorbesc puţin cu Nadejda Alexandrovna despre… literatură, răspunse el.

— Bine, bine, vorbiţi în voie; ce-i drept, demult n-aţi mai stat de vorbă.

— Răspunde-mi scurt şi sincer la o singură întrebare, – începu el cu glas scăzut, – şi explicaţia noastră va lua deîndată sfârşit… Nu mă mai iubeşti?

— *Quelle idee*{19}, răspunse ea tulburată. Ştii doar că atât *maman* cât şi eu, am preţuit întotdeauna prietenia dumitale… că am fost totdeauna bucuroase să te vedem…

Aduev se uită la ea şi gândi: „Tu eşti copilul acela capricios, dar sincer? Tu eşti strengărită zglobie din trecut? Cât de repede a învăţat să se prefacă! Ce repede s-au trezit în ea instinctele de femeie! Oare drăgălaşele ei capricii să fi fost numai viclenii, făţărnicii în faşă?… Cât de repede s-a transformat această fată în femeie, chiar şi fără metoda unchiului meu! Şi toate acestea le-a învăţat la şcoala contelui, şi numai în două-trei luni! Of, unchiule, unchiule! Şi aici ai avut dreptate, o neîndurătoare dreptate!”

— Ascultă-mă! spuse el cu un glas care făcea zadarnică orice prefăcătorie. S-o lăsăm pe mama dumitale în pace: să redevii pentru o clipă Nadenka cea de altădată, de pe vremea când mă iubeai puţin… şi răspunde-mi sincer: trebuie să aflu, auzi, trebuie!

Nadenka tăcea; luă alt caiet de note şi începu să-l cerceteze cu atenţie, căutând să descifreze un pasaj mai greu.

— Ei bine, voi formula altfel întrebarea mea, urmă Aduev. Spune-mi: nu mi-a luat cineva, nu mai spun cine, spune-mi, nu mi-a luat cineva locul în inima dumitale?…

Apucându-se de curăţat fitilul lumânării, Nadenka migăli mult ca să-l potrivească, dar continuă să tacă.

— Răspunde-mi odată, Nadejda Alexandrovna; un singur cuvânt al dumitale mă va scăpa pe mine de chin, iar pe dumneata de o explicaţie neplăcută.

— O, Doamne, încetează odată! Ce pot să-ţi spun? N-am ce să-ţi spun! zise ea, întorcându-şi capul.

Altuia i-ar fi fost de ajuns acest răspuns şi ar fi văzut că nu mai trebuie să-şi piardă timpul. Ar fi priceput tot din acea plictiseală mută, chinuitoare, care era scrisă pe obrazul fetei şi care se citea şi în mişcările ei. Dar lui Aduev nu-i era de ajuns atât. Ca un călău, îşi tortura victima, însufleţit de o dorinţă sălbatică, disperată, de a sorbi paharul amărăciunii dintr-odată, până la fund.

— Nu, zise el. Termină chiar azi cu această tortură; îndoieli, una mai neagră decât cealaltă, îmi frământă mintea, îmi sfâşie inima. Nu mai pot; mi se pare că mi se va sparge pieptul de atâta încordare. N-am cum să mă conving că bănuielile mele sunt întemeiate. Dumneata trebuie să hotărăşti; altminteri, nu mă voi putea linişti niciodată.

Se uita la ea, aşteptând răspunsul. Nadenka tăcea mereu.

— Fie-ţi milă! începu el din nou. Priveşte-mă, mai sunt eu cel dinainte? Se sperie lumea de mine, nu mă mai recunoaşte… Toţi îmi plâng de milă, numai dumneata…

Şi, într-adevăr, ochii lui aveau luciri sălbatice. Era slab şi palid, picături mari de sudoare îi broboneau fruntea.

Nadenka îi aruncă o privire pe furiş şi în ochii ei păru că trece o umbră de compătimire. Îi luă mâna într-a ei, dar îndată îi dădu drumul cu un oftat. Tăcea mereu.

— Ei bine? întrebă el.

— O, te rog lasă-mă! şopti ea cu durere. Mă chinuieşti cu întrebările…

— Te implor în numele lui Dumnezeu! Termină totul cu un cuvânt… La ce bun să te ascunzi? Aş păstra o nădejde prostească, nu m-aş resemna, aş veni în fiecare zi, palid, tulburat… Te-aş chinui şi pe dumneata. Iar dacă mi-ai închide uşa, aş rătăci, pe sub ferestre, te-aş urmări la teatru, pe stradă, pretutindeni, ca o fantomă ca, un *memento mori*{20}. Toate astea sunt absurde, chiar ridicole pentru cei care pot să râdă, dar pe mine mă dor cumplit! Nu ştii ce-i patima şi unde te poate duce! Să dea Dumnezeu să nu ştii niciodată!… Atunci, pentru ce taci? N-ar fi mai bine să-mi spui?

— Dar despre ce mă întrebi? răspunse Nadenka, rezemându-se de speteaza fotoliului. Mă simt cu totul zăpăcită… parcă mi-e capul în

ceaţă.

Îşi apăsă convulsiv mâna pe frunte, dar îndată o trase înapoi.

— Te întreb: m-a înlocuit cineva în inima dumitale? Un singur cuvânt – „da” sau „nu” – va fi hotărâtor. Parcă e atât de greu să-l spui!

Fata voi să spună ceva, dar nu putu şi, lăsându-şi ochii în jos începu să atingă cu degetul o clapă a pianului. Se vedea că luptă din răsputeri cu ea însăşi.

— O… rosti ea în cele din urmă, cu durere sfâşietoare.

Aduev îşi şterse fruntea cu batista.

— Da sau nu? repetă el, reţinându-şi răsuflarea.

Se scurseră în tăcere câteva clipe.

— Da sau nu?

— Da! şopti Nadenka abia auzit; apoi se aplecă mult asupra pianului şi începu să ia în neştire acorduri puternice.

Acest „da” răsună slab de tot, ca un suspin, dar pe Aduev îi asurzi; inima i se frânse, picioarele i se tăiară. Se lasă încet pe scaun alături de pian, fără să spună o vorbă.

Nadenka îl privi cu teamă. El se uita la ea cu nişte ochi care parcă nu înţelegeau.

— Alexandr Feodorîci! strigă deodată Maria Mihailovna din odaia ei. Ce ureche-mi ţiuie?

Alexandr tăcea.

— *Maman* te întreabă ceva, îi spuse Nadenka.

— A?

— Ce ureche-mi ţiuie? strigă din nou Liubeţkaia. Hai, mai repede!

— Amândouă, rosti cu glas lugubru Aduev.

— Vezi cum eşti! Stânga! Şi eu care am vrut să aflu dacă vine astăzi contele.

— Contele! îngână Aduev.

— Iartă-mă! vorbi Nadenka cu glas rugător, repezindu-se spre el. Nu pricep nici eu ce-i cu mine… S-a întâmplat aşa, fără să vreau… nu ştiu nici eu cum… Nu puteam să te mint…

— Îmi voi ţine cuvântul, Nadejda Alexandrovna, răspunse el, şi nu-ţi voi face nicio imputare. Îţi mulţumesc pentru sinceritatea dumitale… Azi ai făcut mult pentru mine, foarte mult… Mi-a fost greu să aud acest da, dar dumitale ţi-a fost şi mai greu să-l rosteşti… Rămâi cu bine. N-ai să mă mai vezi niciodată; e singurul lucru cu care pot răsplăti sinceritatea dumitale… Dar contele, contele!

Strânse din dinţi şi se îndreptă spre uşă.

— Da, murmură el, întorcându-se, dar unde te va duce această dragoste? Contele n-are să se însoare cu dumneata: ce intenţii are?…

— Nu ştiu! răspunse Nadenka, clătinând trist din cap.

— Doamne, cât de orbită eşti! strigă Alexandr îngrozit.

— Nu poate avea intenţii rele… răspunse ea cu voce slabă.

— Bagă de seamă, Nadejda Alexandrovna!

Îi luă mâna, i-o sărută şi porni spre ieşire cu paşi nesiguri. Îţi era mai mare mila să te uiţi la el. Nadenka rămase nemişcată la locul ei.

— De ce nu mai cânţi, Nadenka? întrebă mama ei peste câteva minute.

Nadenka păru că se trezeşte dintr-un vis greu şi urât.

— Îndată, *maman!* răspunse ea şi, înclinând capul cu o expresie gânditoare, începu să atingă sfios clapele. Degetele îi tremurau. Se vedea că o chinuieşte remuşcarea şi îndoiala trezită în sufletul ei de acele câteva cuvinte: „Bagă de seamă!"

Când a venit contele, a găsit-o tăcută şi abătută; în felul ei de a fi, se simţea o constrângere. Pretextând că o doare capul, se retrase curând în odaia ei. În seara aceea, viaţa i s-a părut şi ei foarte grea şi amară.

Aduev abia apucă să coboare scara şi puterile îl părăsiră. Se aşeză pe ultima treaptă, îşi acoperi ochii cu batista şi izbucni deodată în hohote de plâns, fără lacrimi. În timpul acesta, prin faţa intrării, trecu portarul, se opri şi ascultă.

— Marfa, tu, Marfa! strigă el, apropiindu-se de uşa murdară care da în cămăruţa lui. Vino încoa, ascultă aici: urlă careva, de parc-ar fi o fiară. Am crezut că s-a dezlegat Arapka al nostru. Dar nu-i Arapka.

— Nu, nu-i Arapka, îşi dădu cu părerea şi Marfa, trăgând cu urechea. Ce-o mai fi şi asta?

— Du-te de adu felinarul: e colea în cui, după sobă.

Marfa aduse felinarul.

— Tot mai urlă? întrebă ea.

— Urlă! Nu s-o fi strecurat vreun hoţ în casă? Hei, care-i acolo? întrebă portarul.

Nu-i răspunse nimeni.

— Care-i acolo? repetă Marfa.

Urletul nu mai contenea. Intrară atunci amândoi deodată. Aduev se repezi pe uşă afară.

— Apăi, e un boier, spuse Marfa, petrecându-i cu privirea. Iar tu te-ai şi găsit: hoţ! Cum de ţi-a trecut aşa ceva prin cap! Parcă hoţul ar sta să urle în tindă străină!

— Atunci, se vede c-o fi beat!

— Hodoronc-tronc! îi răspunse Marfa. Crezi că toată lumea-ţi seamănă ţie? Doar nu urlă toţi beţivii ca tine.

— Pai, atunci de ce o fi urlând: de foame? vorbi înciudat portarul.

— Asta-i bună! exclamă Maria, uitându-se la el şi neştiind ce să mai zică. Cine ştie: o fi pierdut omul ceva – poate nişte bani…

Se lăsară pe vine amândoi deodată şi, la lumina felinarului, prinseră să caute pe jos, prin toate colţurile.

— A pierdut, bombănea portarul, luminând podeaua. Cum să piardă ceva aici? Scara-i de piatră şi-i aşa de curată că se vede până şi un

ac… Auzi vorbă: „A pierdut!” S-ar fi auzit, dacă-i cădea ceva; ar fi sunat pe piatră; şi-ar fi ridicat omul ce i-a căzut! Unde să piardă ceva aici? N-are unde! „A pierdut.” Ţi-ai găsit şi tu: să piardă ceva; nu e din ăia care-şi pierd lucrurile! Nu! Unul ca ăsta, te pomeneşti că mai degrabă umblă să bage el ceva în buzunar! Iar tu de colo: „A pierdut!” Cunoaştem noi asemenea pungaşi! Te-ai găsit şi tu deşteaptă: „A pierdut!” Unde să piardă ceva aici?

Au mai bâjbâit ei mult şi bine pe jos, căutând banii pierduţi.

— Nu, nu-i nimic! se văicări în cele din urmă portarul, cu un oftat. Apoi suflă în lumânare şi, după ce strivi fitilul între degete, şi le şterse de cojoc.

6

Într-aceeaşi seară, pe la vreo douăsprezece, Piotr Ivanîci, într-o mână cu o lumânare şi o carte, iar cu cealaltă ţinându-şi pulpana halatului, trecea din birou în dormitor ca să se culce, când feciorul îl anunţă că Alexandr Feodorîci doreşte să-i vorbească.

Piotr Ivanîci îşi încruntă sprâncenele, se gândi puţin, apoi spuse liniştit:

— Pofteşte-l în birou; vin îndată.

— Bună seara, Alexandr, îl salută el pe nepotu-său, întorcându-se în birou. Nu te-am mai văzut demult. Ba nu-i chip să te vadă omul nici ziua, ba acum mă pomenesc cu tine noaptea! De ce vii aşa de târziu? Dar ce e? Arăţi îngrozitor.

Fără a-i răspunde vreun cuvânt, Alexandr se lăsă în fotoliu cu un aer de istovire. Piotr Ivanîci îl privi cu multă curiozitate.

Alexandr oftă.

— Eşti bolnav? îl întrebă Piotr Ivanîci îngrijorat.

— Ba nu, răspunse Alexandr cu glas slab. Mă mişc, mănânc şi beau – deci sunt sănătos.

— Totuşi, nu glumi cu sănătatea; du-te să te vadă un doctor.

— M-au mai sfătuit şi alţii, dar nu-mi pot ajuta nici doctorii, nici opodeldokurile: boala mea nu-i de ordin fizic…

— Atunci ce-i cu tine? Ai pierdut cumva la cărţi? Sau ai rămas fără bani? îl întrebă Piotr Ivanîci cu un interes subit.

— Dumneata nu-ţi poţi închipui nicio durere în care banii să nu joace rol! răspunse Alexandr, încercând să zâmbească.

— Păi, ce iei de durere-i aceea care nu face nici două parale, cum e cazul uneori la tine?

— Cum ar fi, de pildă, în momentul de faţă. Ştii care mi-e durerea?

— Mă-ntreb şi eu. Acasă la tine toate merg bine: ştiu aceasta din scrisorile cu care maică-ta mă îndeasă în fiecare lună: la serviciu, nu poate să fie altceva mai rău decât ceea ce ţi s-a şi întâmplat: ţi-au pus pe cap pe un fost subaltern al tău; mai rău nici că se putea. Zici că eşti sănătos, că n-ai rămas fără bani, n-ai pierdut la cărţi… Acestea-s lucrurile importante, iar pe celelalte toate le poţi aranja uşor; prin urmare, e vorba de fleacuri, de dragoste, după cât mi se pare…

— Da, de dragoste; dar ştii dumneata ce s-a întâmplat? Când ai să afli, poate că n-ai să mai judeci cu atâta uşurinţă, ci ai să te îngrozeşti…

— Ei, hai, povesteşte-mi. Demult nu m-am mai îngrozit, vorbi Piotr Ivanîci, aşezându-se. De altfel, nici nu-i greu de ghicit – probabil că te-a înşelat…

Alexandr sări de pe scaun, voi să spună ceva, dar nu spuse nimic şi-şi reluă locul.

— Aşa-i că am ghicit? Vezi: eu ţi-am spus, iar tu o ţineai întruna: „Nu, nu se poate!”

— Cine ar fi putut să presimtă?…” murmură Alexandr. După toate cele ce au fost…

— Nu trebuia să presimţi, ci să prevezi, adică să ştii – e mult mai sigur – şi să procedezi în consecinţă.

— Cum poţi vorbi atât de liniştit, unchiule, în timp ce eu..

— Dar ce-mi pasă mie?

— Am uitat: dumitale nu-ţi pasă de nimic, chiar dacă întreg oraşul ar arde, ori s-ar prăbuşi!

— Ei, asta-i acum! Dar fabrica?

— Dumneata glumeşti, iar eu sufăr cu adevărat. Sunt peste măsură de nenorocit, sunt bolnav de durere.

— Se poate să fi slăbit aşa din cauza dragostei? Ce ruşine! Nu, ai fost bolnav, iar acum începi să te însănătoşeşti. Era şi timpul! Păi ce, e glumă? De un an şi jumătate ţine prostia asta. Încă puţin şi te pomeneşti că aş fi crezut şi eu în iubire veşnică şi credincioasă.

— Unchiule! Cruţă-mă, te rog; în sufletul meu e un iad…

— Da, şi atunci?

Alexandr îşi trase fotoliu mai aproape de masă, iar unchiul începu să împingă mai departe de nepot călimara, press-papier-ul şi celelalte.

„A venit în mijlocul nopţii, se gândi el, în sufletul lui e iad… Neapărat sparge ceva!”

— Ştiu că n-am să găsesc la dumneata mângâiere, dar nici nu ţi-o cer, începu Alexandr, îţi cer să-mi dai o mână de ajutor în calitate de unchi, de rudă… Găseşti ca sunt un prost, nu-i aşa?

— Cam aşa ar fi, dacă nu mi-ar fi milă de tine.

— Aşadar, ţi-e milă de mine?

— Da, mi-e tare milă. Tu crezi că eu sunt de lemn? Eşti un băiat bun, deştept, bine crescut şi te prăpădeşti aşa, de florile mărului. Şi pentru ce? Pentru nişte fleacuri!

— Atunci dovedeşte-mi că ţi-e milă de mine.

— Prin ce? Ai zis că bani nu-ţi trebuie…

— Bani şi iar bani! O, dacă nenorocirea mea ar fi lipsa de bani, mi-aş binecuvânta soarta!

— Să nu spui vorba asta, observă Piotr Ivanîci cu un ton serios. Acum eşti tânăr, dar mai târziu ţi-ai blestema soarta pentru aşa ceva, n-ai binecuvânta-o! Până şi eu, nu o dată mi-am blestemat-o!

— Ascultă-mă cu răbdare…

— Are să ţină mult, Alexandr? întrebă unchiul.

— Da, am nevoie de toată atenţia dumitale. Dar de ce mă întrebi?

— Vezi că aş vrea să-mi iau cina. Eram gata să mă duc la culcare fără să mănânc, dar acum dacă e vorba să stăm mai mult, hai să luăm masa şi să bem o sticlă de vin în timp ce ai să-mi povesteşti toate celea.

— Eşti. În stare să mănânci? întrebă Alexandr mirat.

— Desigur, şi încă bine. Dar ce, tu n-ai să mănânci?

— Eu! Să mănânc? Nici dumneata n-ai şi poţi înghiţi o îmbucătură când vei afla că-i vorba de viaţă şi de moarte.

— De viaţă şi de moarte? repetă unchiul. Da, într-adevăr, este foarte important, totuşi am să încerc, poate că tot voi putea înghiţi ceva.

Sună.

— Ia întreabă, se adresa el feciorului care intrase în odaie, ce avem de mâncare şi spune să mi se aducă o sticlă de „Laffitte” din cel cu pecete verde.

Feciorul plecă.

— Unchiule, se vede că nu prea eşti dispus să asculţi trista poveste a nenorocirii mele, zise Alexandr, luându-şi pălăria.

— Mai bine să viu mâine…

— Nu, nu, n-are a face! îl întrerupse repede Piotr Ivanîci, apucându-l de mână. Eu sunt întotdeauna în aceeaşi dispoziţie; te pomeneşti că mâine mă găseşti tot la masă sau, şi mai rău, prins cu vreo treabă. Mai bine să terminăm acum. O cină nu ne poate strica. Am să ascult şi ani să înţeleg mai bine. Ştii, pe stomacul gol, e cam nu ştiu cum…

Li se aduse cina.

— Hai, Alexandr, încearcă să… îl îmbie Piotr Ivanîci.

— Dar nu mi-e foame, unchiule! răspunse Alexandr nerăbdător şi ridică din umeri, văzând că unchiul lui se preocupă atât de cină.

— Bea cel puţin un păhăruţ de vin: nu-i rău deloc!

Alexandr clătină din cap.

— Atunci aprinde o ţigară de foi şi dă-i drumul, vorbeşte, iar eu am să te ascult cu amândouă urechile, zise Piotr Ivanîci şi începu îndată

să mănânce.

— Îl cunoşti pe contele Novinski? întrebă Alexandr după o clipa de tăcere.

— Pe contele Platon?

— Da.

— Suntem prieteni. Dar de ce mă întrebi?

— Te felicit pentru asemenea prieten. Un nemernic!

Piotr Ivanîci se opri brusc din mestecat cătând cu mirare la nepotul său.

— Asta-i bună! îl cunoşti?

— Da, îl cunosc şi încă foarte bine!

— Demult?

— De vreo trei luni.

— Cum vine asta? Eu îl cunosc de vreo cinci ani şi l-am considerat întotdeauna om cumsecade, n-am auzit de la nimeni decât cuvinte de laudă despre el, iar tu din două vorbe, i-ai şi distrus reputaţia.

— De când ai începui să aperi oamenii, unchiule? Înainte parcă…

— Şi înainte apăram oamenii de treabă. Iar tu, de când ai început să-i înjuri şi ai încetat să-i mai numeşti îngeri?

— I-am numit astfel câtă vreme nu i-am cunoscut, dar acum… Vai, oameni, oameni, neam de plâns, vrednic de lacrimi şi de râs!{21} Recunosc: sunt vinovat că nu te-am ascultat pe dumneata când mă sfătuiai să mă feresc de oricine…

— Şi acum te sfătuiesc acelaşi lucru. Nu strică deloc să te fereşti: dacă omul se dovedeşte a fi un ticălos, înseamnă că nu te-ai înşelat, iar dacă e de treaba, te vei fi înşelat în mod plăcut.

— Arată-mi şi mie care sunt oamenii aceia de treabă? rosti Alexandr cu profund dispreţ.

— Păi, tu, de pildă, şi eu ce cusur avem? Iar contele, pentru că veni vorba, e şi el un om de treabă; dar parcă nu sunt şi alţii destui? Oricine are câte ceva rău în el… dar nu este chiar cu totul rău şi nici nu sunt toţi oameni răi.

— Ba toţi! spuse hotărât Alexandr.

— Dar tu?

— Eu? Eu cel puţin am să mă retrag din mulţime, ducând cu mine o inimă zdrobită, dar curată, nepătată de josnicii, un suflet sfâşiat, dar fără să mi se poată imputa minciuna, prefăcătoria, trădarea. Nu mă voi molipsi.

— Bine, bine, vom vedea noi. Şi ce spuneai că ţi-a făcut contele?

— Ce mi-a făcut? Mi-a răpit tot.

— Vorbeşte mai precis. Sub cuvântul tot s-ar putea înţelege cine ştie ce, poate chiar bani: asta n-ar face-o…

— Mi-a răpit ceea ce pentru mine este mai scump decât toate comorile din lume!

— Şi anume?

— Tot – fericirea, viaţa.

— Văd că eşti în viaţă!

— Din păcate, da! Dar viaţa aceasta este mai rea decât o sută de morţi.

— Dar vorbeşte odată! Ce s-a întâmplat?

— Ceva groaznic! exclamă Alexandr. Doamne, Doamne!

— Ia stai! Nu ţi-a suflat-o cumva pe frumoasa aceea a ta, pe… cum îi zice? Da! E mare meşter într-asta! Era şi greu pentru tine să te iei la întrecere cu el. Ia te uită, ştrengarul!

Şi, băgând în gură o bucată de curcan, Piotr Ivanîci adăugă:

— Mare ştrengar!

— Va plăti scump meşteşugul lui! zise Alexandr, aprinzându-se. Nu voi ceda fără luptă… Moartea va decide a cui să fie Nadenka. Îl voi nimici pe acest crai vulgar! Nu va avea parte de viaţă, nu se va bucura de comoara pe care a răpit-o… Îl voi mătura de pe suprafaţa pământului!

Piotr Ivanîci izbucni în râs:

— Ce provincial! Dar *à propos*{22} de conte, Alexandr, n-a spus cumva dacă a primit din străinătate ceva porţelan? A comandat câte ceva în primăvara asta: mi-ar plăcea să văd şi eu…

— Nu e vorba de niciun porţelan, unchiule. Ai auzit ce-am spus? îl întrerupse ameninţător Alexandr.

— Îhî! mugi afirmativ unchiul, rozând carnea de pe un os.

— Şi ce-ai de spus?

— Nimic. Ascult ce spui tu.

— Ascultă-mă cu atenţie cel puţin o dată în viaţa dumitale: am venit să discutăm serios, vreau să mă liniştesc, să rezolv un milion de probleme chinuitoare care mă frământă… Mi-am pierdut capul… nu mai ştiu nici eu ce fac, ajută-mă…

— Mă rog, sunt la dispoziţia ta. Spune-mi numai ce-ţi trebuie… Sunt gata să te ajut chiar cu bani… Bineînţeles, nu pentru fleacuri…

— Pentru fleacuri! Nu, nu poate fi vorba de fleacuri când poate peste câteva ceasuri n-am să mai fiu pe lumea asta sau am să devin un asasin… Iar dumneata râzi şi-ţi iei liniştit masa…

— Ei, poftim! Îmi închipui că tu ai mâncat până te-ai săturat, iar altuia nu-i îngădui să-şi ia cina!

— De două zile nu ştiu ce-i aceea mâncare.

— Zău? E într-adevăr ceva atât de important?

— Spune-mi un singur cuvânt. Vrei să-mi faci un mare serviciu?

— Ce fel?

— Vrei să-mi fii martor la duel?!

— Cotletele sunt reci de tot! observă Piotr Ivanîci nemulţumit, împingând farfuria deoparte.

— Râzi de mine, unchiule?

— Gândeşte-te şi tu: cum pot să ascult serios asemenea prostii! Mă invită să-i fiu martor!

— Şi care ţi-e răspunsul?

— Fireşte că n-am de gând să primesc.

— Bine, Voi găsi pe altcineva, – vreun străin care va împărtăşi amara-mi jignire. Te rog să primeşti cel puţin să vorbeşti cu contele, să afli condiţiile…

— Nu pot; nici n-aş putea rosti o asemenea gugumănie.

— Atunci, adio! zise Alexandr, luându-şi pălăria.

— Cum? Ai şi plecat? Nu vrei să iei un pahar de vin?

Alexandr porni să iasă, dar la uşă căzu pe un scaun, cuprins de o adâncă deznădejde.

— Unde să mă duc? La cine să caut înţelegere? şopti el.

— Ascultă-mă, Alexandr, începu Piotr Ivanîci, ştergându-se la gură cu şervetul şi trăgându-şi fotoliul mai aproape de nepotu-său. Văd că de bună seamă trebuie să vorbesc serios cu tine. Să stăm aşadar de vorbă. Ai venit la mine să cauţi ajutor. Îţi voi ajuta, însă altfel decât crezi tu – şi cu condiţia să mă asculţi. Să nu iei pe nimeni martor la duel: n-o să iasă nimic bun din asta. Din nişte fleacuri, ai să faci o poveste întreagă, care o să se răspândească pretutindeni. Lumea are să râdă de tine sau, şi mai rău, o să ai neplăceri. N-are să vrea nimeni să-ţi fie martor. Iar dacă, în cele din urmă, se va găsi vreun nebun, tot degeaba: contele n-are să se bată în duel. Îl cunosc eu.

— N-are să se bată! Atunci n-are în el niciun pic de nobleţe! spuse Alexandr cu răutate. N-am crezut să fie un om chiar atât de josnic.

— Nu e josnic, e inteligent.

— Atunci, după părerea dumitale, eu sunt prost?

— N-nu, eşti amorezat, îi răspunse apăsat Piotr Ivanîci, după o clipă de şovăire.

— Unchiule, dacă ai de gând să-mi explici absurditatea duelului, să-mi spui că e o prejudecată, te previn că-ţi pierzi timpul: eu rămân hotărât la părerea mea.

— Nu. E demult demonstrat că în genere e o prostie să te baţi în duel; totuşi, toată lumea se bate: parcă nu sunt destui măgari pe lume? Nu-i poţi convinge pe toţi. Vreau numai să demonstrez că în special tu nu trebuie să te baţi.

— Sunt curios să vad cum ai să mă convingi.

— Atunci, ascultă-mă. la spune-mi: pe cine eşti supărat, mai ales? Pe conte sau pe dânsa… cum îi zice… Aniuţa, parcă?

— Pe el îl urăsc, iar pe ea o dispreţuiesc, spuse Alexandr.

— Să începem cu contele. Hai să zicem că are să primească provocarea ta. Să zicem că ai să găseşti şi vreun prost care să-ţi fie martor. Ce-o să iasă din toate acestea? Contele te va omori ca pe o

muscă, iar după aceea, tot de tine va râde lumea. Grozavă răzbunare, n-am ce zice! Însă tu nu vrei asta; tu vrei să-l nimiceşti pe conte.

— Nu se ştie care dintre noi doi îl va ucide pe celălalt.

— E sigur că el va fi acela. După cât mi-aduc aminte, tu nici nu ştii să tragi, iar după regulile duelului, primul foc i se cuvine lui.

— Judecata lui Dumnezeu va decide.

— Ei bine, cred că va decide în folosul lui! Se spune despre conte că trage atât de bine, încât la distanţă de cincisprezece paşi, nimereşte un glonte după altul exact în acelaşi loc. Şi tu crezi că de data aceasta n-are să-şi nimerească ţinta numai pentru că e vorba de tine? Hai să admitem chiar că judecata lui Dumnezeu ar îngădui o asemenea nedreptate şi lipsă de îndemânare: să zicem că l-ai nimeri cumva din greşeală şi l-ai ucide. Ce folos ai avea? Crezi că prin asta ai putea să recâştigi dragostea iubitei tale? Nu. Dimpotrivă, te-ar urî, iar tu vei fi trimis în armată ca soldat prost… Tu singur, chiar de a doua zi, ai să-ncepi să-ţi smulgi părul de disperare şi te vei îndepărta de iubita ta…

Alexandr ridică dispreţuitor din umeri.

— Bine le mai potriveşti pe toate, unchiule, zise el. Atunci, arată-mi tu ce trebuie să fac în situaţia mea?

— Nimic. Lasă lucrurile aşa cum sunt; nu le mai poţi îndrepta.

— Să-mi las fericirea în mâinile lui? Să-i las mândria de a o fi cucerit?.. O! Şi crezi că vreo ameninţare ar putea să mă oprească? Nu ştii prin ce chinuri trec! N-ai iubit niciodată, dacă crezi că ai putea să-mi zădărniceşti intenţiile cu morala asta rece… În vinele dumitale nu curge sânge, ci lapte…

— Ajunge cu atâtea prostii, Alexandr! Crezi că pe lumea asta nu mai sunt fete ca… Maria sau Sofia asta a ta… cum zici că o cheamă?

— Nadejda.

— Nadejda? Dar Sofia cine e?

— Sofia e cea de la ţară… îl lamuri Alexandr cam în sila.

— Ei vezi? urmă unchiul. Acolo Sofia, aici Nadejda, altundeva Maria. Inima e ca o fântână adâncă: e mult până-i dai de fund. Iubeşte până la bătrâneţe…

— Nu. Inima nu iubeşte decât o dată…

— Repeţi şi tu ce ai auzit de la alţii! Inima iubeşte atât timp cât nu şi-a irosii toate puterile. Îşi trăieşte viaţa şi-şi are şi ea tinereţea şi bătrâneţea ei, ca şi toate cele omeneşti. Dacă nu i-a reuşit o dragoste, se domoleşte pentru un timp, tace până la o nouă iubire. Dacă a întâlnit piedici şi în calea acesteia. dacă i-a despărţit cineva, capacitatea de a iubi rămâne din nou neîntrebuinţată până la a treia, până la a patra ocazie, până în clipa când, în sfârşit, inima îşi va pune toate puterile sale într-o întâlnire fericită, unde nimic n-o tulbură; apoi, încet, treptat, începe să se îndepărteze. Unii au avut noroc în dragoste de la prima dată – aceştia ţipă că numai o singură dată poţi

să iubeşti. Atâta vreme cât omul n-a îmbătrânit, cât mai e sănătos…

— Dumneata vorbeşti mereu de tinereţe, unchiule, deci de dragoste materială…

— Vorbesc de tinereţe, pentru că dragostea unui bătrân este o greşeală, o monstruozitate. Şi apoi, ce este dragostea materială? Nu există asemenea dragoste sau, mai bine zis, aceasta nu-i dragoste, tot aşa cum nu există dragoste pur ideală. În dragoste participă în mod egal şi trupul şi sufletul; altminteri, dragostea e incompletă: nu suntem nici spirite pure, nici bestii. Ai spus tu singur: „În vinele tale nu curge sânge, ci lapte." Ei bine: pe de o parte, sângele care curge în vine e ceva material, iar pe de altă parte, amorul propriu, obişnuinţa e ceva spiritual: şi asta e dragostea! Unde am rămas?… A, da! Te vor trimite în armată. Şi, afară de asta, după toate cele întâmplate, frumoasa ta nici n-are să vrea să te mai vadă. I-ai face rău de pomană şi ei, ţi-ai face şi ţie, aşa-i? Sper că dintr-un punct de vedere am lămurit complet problema. Acum…

Piotr Ivanîci îşi turnă vin şi bău.

— Mare tâmpit! spuse el. Mi-a servit „Lafitte"-ul rece.

Alexandr stătea cu capul plecat şi tăcea.

— Ia spune-mi acum, continuă unchiul, încălzind în palme paharul de vin, pentru ce ai fi vrut să-l mături pe conte de pe faţa pământului?

— Ţi-am spus pentru ce! El mi-a distrus fericirea! A năvălit ca o fiară sălbatică…

— Într-o stână de oi! îl întrerupse unchiul.

— Mi-a răpit tot! urmă Alexandr.

— N-a răpit, ci a venit şi a luat. Era el dator să se intereseze dacă frumoasa ta e liberă sau nu? Nu înţeleg prostia pe care la drept vorbind, majoritatea îndrăgostiţilor a comit de la facerea lumii şi până-n zilele noastre: să te superi pe un rival. Ce poate fi mai lipsit de sens ca aceste vorbe: am să-l măturde pe faţa pământului! Pentru ce? Pentru faptul că a plăcut fetei? Ca şi cum ar fi vinovat omul şi ca şi cum, dacă-l pedepsim pe el, ţi-or merge treburile mai bine! Iar iubita asta a ta… cum îi zice? Katenka, parcă? I-a rezistat? A făcut vreo sforţare ca să evite primejdia? A cedat singură, a încetat de a te mai iubi; degeaba te zbaţi, că tot nu poţi să-i recâştigi iubirea! Iar să stărui, înseamnă egoism curat: înţeleg să ceri credinţă unei soţii – asta mai are sens. Acolo s-a încheiat o convenţie, de faptul acesta depinde adeseori însăşi existenta familiei, şi încă nici ei nu-i poţi cere să nu iubească pe nimeni… Ai putea doar pretinde ca ea să nu… înţelegi ce vreau să spun. Şi apoi, n-ai împins-o tu singur în braţele contelui? Ai luptat pentru ea?

— Tocmai că vreau să lupt, strigă Alexandr, sărind de pe scaun, iar dumneata vrei să-mi frânezi nobilul elan…

— Să te lupţi cu un ciomag în mână! îi curmă vorba unchiul. Nu

suntem în stepele kirghize. În lumea civilizată, există alte arme. Trebuia s-o faci la timp – şi altfel; să te baţi cu contele într-un alt fel de duel, sub ochii frumoasei tale.

Alexandr se uita la unchiul lui plin de nedumerire.

— Ce fel de duel? întrebă el.

— Îţi spun îndată. Cum ai procedat până acum?

Cu fel de fel de ocoluri, eufemisme, stratageme şi schime, Alexandr îi povesti toate aşa cum s-au petrecut.

— Ei, vezi? Singur eşti de vină, rosti strâmbându-se, Piotr Ivanîci, după ce-l ascultă. Ai făcut o sumedenie de prostii! Of, Alexandr, Alexandr, cin' te-a adus aici? Pentru atâta lucru, nu făcea să vii! Ai fi putut să faci toate acestea la tine acasă, lângă lac, ca mătuşă-ta. Cum ai putut să fii aşa de copil, să faci scene… să te înfurii? Vai, vai! Cine se mai poartă astfel în ziua de azi? Ce te faci, dacă fata asta a ta, cum îi zice? Iulia… are să spună contelui tot? Dar nu, nu trebuie să ne temem de aşa ceva, slavă Domnului! Cred că-i destul de deşteaptă pentru ca, la întrebarea lui despre relaţiile voastre, săi răspundă…

— Ce să-i răspundă? întrebă repede Alexandr.

— Că şi-a bătut joc de tine, ca ai fost îndrăgostit de ea, că nu-i placi, că ai plictisit-o… aşa cum fac ele întotdeauna…

— Crezi că… o fi spus chiar aşa? întrebă Alexandr, îngălbenindu-se.

— Fără doar şi poate. Sau îţi închipui că-i va povesti cum aţi adunat amândoi, acolo, în grădină, flori galbene? Ce naivitate!

— Despre ce fel de duel vorbeai adineauri? întrebă nerăbdător Alexandr.

— Uite despre ce fel de duel: nu trebuia să fii mojic, să-l eviţi şi să-i faci mutre. Dimpotrivă, trebuia să răspunzi la amabilităţile lui de două, de trei, ba şi de zece ori mai amabil, iar pe… asta, cum o cheamă? Nadenka – mi se pare că am nimerit-o de astă dată – să n-o scoţi din fire cu imputări, să te arăţi înţelegător faţă de capriciile ei, să te faci că nu observi nimic, că nici măcar nu te gândeşti la posibilitatea unei trădări. N-ar fi trebuit să-i laşi să ajungă la intimitate, ci, ca din întâmplare, să tulburi cu dibăcie întrevederile lor între patru ochi, să fii necontenit împreună cu ei, chiar să te plimbi cu ei călare, iar în vremea aceasta, fără să ai aerul, să-ţi provoci rivalul la duel, sub ochii ei. Şi, tocmai aici, să înarmezi şi să arunci în luptă toate forţele minţii tale, să-ţi formezi principala baterie din spirit şi din viclenie. Să descoperi părţile slabe ale rivalului, să loveşti drept acolo, aşa, ca din greşeală, fără intenţie, fără răutate, ba chiar cu părere de rău şi parcă în silă, dezbrăcându-l încet-încet de haina de paradă, în care orice tânăr se drapează în faţa unei femei. Ar fi trebuit să observi ce o uimeşte şi-i place mai mult la el şi apoi să ataci cu măiestrie aceste laturi, să le explici într-un fel simplu, să le înfăţişezi sub aspectul lor obişnuit, să arăţi că noul ei erou e un om… aşa şi

aşa… şi s-a îmbrăcat numai de dragul ei în haină de sărbătoare… Dar toate acestea trebuiesc făcute cu sânge rece, cu răbdare şi pricepere. Iată adevăratul duel al secolului nostru! Dar nu-i de tine!

Piotr Ivanîci îşi goli paharul şi umplu îndată din nou.

— Vicleşuguri demne de dispreţuit! Să recurgi la şiretlicuri ca să cucereşti o inimă de femeie?… rosti Alexandr cu indignare.

— Dar la bâtă vrei să recurgi; crezi că e mai frumos? Prin vicleşuguri poţi să păstrezi afecţiunea cuiva, dar cu forţa, nu cred că se poate. Îţi înţeleg dorinţa de a înlătura rivalul; în astfel de cazuri, fie zbaţi ca să păstrezi pentru tine femeia iubită, previi sau înlături primejdia. E lucru cât se poate de firesc! Dar să loveşti în rival pentru că a ştiut să inspire dragoste, este exact acelaşi lucru ca şi cum ai lovi obiectul de care te-ai ciocnit – cum fac copiii. Poţi să spui ce vrei, dar contele n-are nicio vină! După câte văd, nu te pricepi deloc în misterele inimii şi tocmai de aceea stai atât de prost şi cu afacerile tale sentimentale, şi cu romanele tale de dragoste.

— Afaceri sentimentale! repetă Alexandr, clătinând din cap cu dispreţ. Dar parcă o dragoste inspirată prin vicleşug poate fi trainică şi măgulitoare?

— Nu ştiu dacă e măgulitoare ori nu; fiecare o ia cum vrea. Cât despre mine, mi-e totuna: în general, n-am o părere prea bună despre dragoste – o şti şi tu. După mine, ar putea nici să nu existe… Dar că-i mai trainică, asta-i sigur. Când e vorba de inimă, nu poţi proceda direct. Inima e un instrument muzical foarte complicat; dacă nu ştii ce anume coardă să atingi, are să sune anapoda. Poţi să trezeşti dragostea cu ce mijloace vrei, dar de întreţinut trebuie s-o întreţii cu inteligenţa. Viclenia este unul dintre aspectele inteligenţei; n-are într-însa nimic de dispreţuit. Nu trebuie să-ţi înjoseşti rivalul, nici să recurgi la calomnii. Prin asemenea mijloace, îţi devine potrivnică chiar iubita ta… Trebuie doar să scuturi de pe el acei fluturi de înşelătoare strălucire cu care orbeşte ochii iubitei tale, să-l faci să apară în faţa ei ca pe un om simplu, obişnuit, iar nu ca un erou… Părerea mea este că ai dreptul să-ţi aperi bunul printr-un vicleşug nobil, care nu e dispreţuit nici în strategia militară. Iată, ai vrut să te însori; dar ce fel de soţ ai fi, dacă te vei apuca să-i faci nevestei scene, iar pe rivali să-i ameninţi cu bâta? Repede şi degrabă ai fi…

Şi Piotr Ivanîci făcu un semn cu mâna la frunte.

— Varenka ta a fost cu douăzeci la sută mai deşteaptă decât tine când ţi-a propus să aştepţi un an.

— Dar cum aş fi putut să recurg la vicleşuguri, chiar dacă aş fi ştiut s-o fac? Pentru asta ar trebui să iubeşti altfel decât mine. Unii ştiu să se prefacă, să facă pe indiferenţii, să nu treacă pe la ea, din calcul, timp de câteva zile – lucruri ce-şi fac efectul… Eu însă!… Să mă prefac, să fac calcule când, numai privind-o, mi se tăia răsuflarea şi-mi

tremurau picioarele, când eram gata să îndur orice chin, numai şi numai ca s-o văd… Nu! Orice ai spune, pentru mine e o desfătare mult mai mare să iubeşti cu toate fibrele sufletului, chiar dacă suferi, decât să fii iubit fără a iubi sau să iubeşti aşa, pe jumătate, pentru propria-ţi distracţie, după un anumit sistem dezgustător, să te joci cu femeia cum te joci cu un căţeluş, iar apoi s-o respingi.

Piotr Ivanîci ridică din umeri.

— Ei bine, atunci suferă, dacă-ţi face atâta plăcere, îi răspunse. O, provincie! O, Asie! Tu ar trebui să trăieşti în Orient: acolo li se porunceşte şi acum femeilor pe cine să iubească; iar dacă nu ascultă, le îneacă. La noi însă, – urmă el, ca şi cum ar fi vorbit cu el însuşi, – pentru a fi fericit cu o femeie, nu în felul tău, ca un nebun, ci raţional, trebuiesc îndeplinite multe condiţii… trebuie să ştii să transformi o fată în femeie, după un plan bine chibzuit, după o metodă – dacă vrei, într-adevăr, ca ea să-şi înţeleagă şi să-şi îndeplinească menirea. Trebuie s-o închizi într-un cerc magic, care să nu fie prea strâmt, pentru ca ea să nu-i observe limitele şi să nu treacă peste ele. Trebuie să ştii să pui stăpânire, în mod dibaci, nu numai pe inima ei – căci ar fi stăpânire şubredă şi nesigură – dar şi pe mintea, pe voinţa ci, să subordonezi gustul şi caracterul ei gusturilor şi caracterului tău, pentru ca ea să vadă lucrurile prin ochii tăi, să gândească cu mintea ta…

— Cu alte cuvinte, să faci din ea o păpuşă sau o sclavă supusă bărbatului! îl întrerupse Alexandr.

— De ce? Trebuie să faci aşa fel încât ea să nu-şi schimbe întru nimic caracterul şi demnitatea ei de femeie. Trebuie să-i acorzi libertatea de acţiune în sfera ei, dar fiecare mişcare, fiecare suspin sau faptă a ei trebuie să fie urmărită de mintea ta pătrunzătoare, orice emoţie cât de uşoară, orice tresărire, orice germen de sentiment să întâlnească pururea şi pretutindeni ochiul soţului, indiferent în aparenţă, dar în realitate vigilent. Trebuie să instituie un control permanent, fără umbră de tiranie… într-un mod magistral, aşa fel încât ca să nu-l bage de seamă… şi s-o duci pe calea aleasă de tine… Însă pentru asta nevoie de o şcoală complicată şi savantă, şi aceasta şcoala o întruchipează un bărbat inteligent şi experimentat. Aici e aici!

Tuşi în mod semnificativ şi-şi goli paharul dintr-odată.

— Atunci, continuă el, bărbatul va putea dormi liniştit chiar când soţia lui nu e lângă dânsul sau va putea sta liniştit în biroul lui când dânsa doarme.

— Iată deci faimosu-l secret al fericirii conjugale, observă Alexandr. Să înlănţuieşti prin înşelătorie mintea, inima, voinţa unei femei şi să fii mulţumit, să te mândreşti cu acest lucru… Iată fericirea! Iar dacă ea va baga de seamă?

— De ce să te mândreşti? zise unchiul. Nu-i nevoie!

— Dacă ar fi să judec după felul liniştit în care stai aici în biroul dumitale, unchiule, continuă Alexandr, în timp ce mătuşa doarme, bănuiesc că acest bărbat…

— Sst! sst! Taci! zise unchiul, dând din mâini. Noroc că soţia mea doarme, căci altfel… ar fi cam…

În timpul acesta, uşa biroului se întredeschise încetişor, dar în prag nu apăru nimeni.

— Iar soţia, rosti de după uşă un glas de femeie, trebuie să se facă a nu pricepe nimic din şcoala cea mare a soţului, ci să-şi înjghebe o mică şcoală a ei, dar să nu trăncănească despre ea la un pahar de vin…

Amândoi Aduevii se repeziră spre uşă. Dar pe sală nu se auzi decât zgomotul unor paşi repezi, un foşnet de rochie – apoi se făcu linişte.

Unchiul şi nepotul se uitară unul la altul.

— Ei, ce zici, unchiule? întrebă nepotul după o scurtă tăcere.

— Ce să mai zic? Nimic! mormăi Piotr Ivanîci, încruntându-se. M-am pripit cu laudele. Învaţă minte, Alexandr… dar mai bine să nu te însori deloc sau să iei o proastă; cu o femeie deşteaptă, n-ai s-o scoţi la capăt. E tare savantă şcoala femeii!

Căzu pe gânduri, apoi se plesni cu mâna peste frunte.

— Cum de nu m-am gândit că ea a ştiut despre venirea ta la ora asta târzie? izbucni el cu năduf. Nu m-am gândit că o femeie nu poate să adoarmă când în odaia de-alături tăinuiesc doi bărbaţi, că va trimite negreşit iscoadă o servitoare sau va veni chiar ea singură… Cum de n-am prevăzut! Mare prostie! De vină eşti numai tu şi blestematul ăsta de pahar de vin! Mi-a dezlegat limba! Să primesc o asemenea lecţie de la o femeie de douăzeci de ani!

— Ţi-e frică, unchiule?

— Frică? Nicidecum! Am făcut o greşeală, dar nu trebuie să-mi pierd sângele rece, trebuie să ştiu să mă descurc.

Şi căzu din nou pe gânduri.

— S-a lăudat, începu el pe urmă. Ce fel de şcoală poate să aibă? Nu poate să aibă niciun fel de şcoală: e prea tânără! A spus-o numai aşa… de necaz! Dar acum a observat cercul magic. Are să recurgă şi ea la vicleşuguri… Cunosc eu firea femeilor! O să vedem noi însă…

Zâmbi vesel şi mândru; fruntea i se înseninã.

— Trebuie însă, să aplic o metodă nouă. Cea veche nu mai face două parale. Acum trebuie…

Deodată îşi luă seama şi tăcu, aruncând o privire îngrijorată spre uşă.

— Dar toate acestea sunt probleme de viitor, adăugă el. Acum să ne ocupăm de treburile tale, Alexandr. Despre ce vorbeam? A, da! Mi se pare că voiai s-o ucizi pe iubita asta a ta… cum zici că o cheamă?

— O dispreţuiesc mult prea profund, răspunse Alexandr, suspinând

adânc.

— Ei, vezi? Pe jumătate, te-ai şi vindecat. Numai de-ar fi adevărat. Mi se pare că eşti încă supărat. De altfel, dispreţuieşte-o: e lucrul cel mai bun de făcut în situaţia ta. Era să-ţi mai spun ceva… dar parcă mai bine…

— Ah, spune, spune, pentru Dumnezeu! zise Alexandr. Nu mai am nici pic de raţiune. Sufăr, mor… Dă-mi ceva din raţiunea dumitale rece – spune-mi tot ce ar putea să-mi uşureze şi să-mi liniştească inima bolnavă…

— Te pomeneşti că, dacă-ţi spun te întorc iar acolo…

— Ce idee! După cele ce s-au petrecut…

— Se întorc unii şi după lucruri mai grave! Îmi dai cuvântul tău de onoare că nu te mai duci?

— Ţi-o jur, dacă doreşti.

— Nu, dă-mi mai bine cuvântul de onoare; e mai sigur.

— Îţi dau cuvântul meu de onoare.

— Ei bine, să vezi: un lucru am stabilit: contele nu este vinovat…

— Să zicem că e aşa. Şi pe urmă?

— Dar care e vina ei, a fetei acesteia… – cum îi zice?

— Care vina Nadenkăi! exclamă uimit Alexandr. Cum, nu e vinovată?

— Nu e! Spune-mi şi mie care ar fi vina ei? N-ai pentru ce s-o dispreţuieşti.

— N-am pentru ce? Nu unchiule, asta e chiar din cale afară! Să mai zicem că el, contele… n-ar fi… că n-a ştiut… şi încă! Dar ea? Atunci cine e de vină? Eu?

— Mai că-mi vine a crede că tu. Dar, de fapt, nu e nimeni de vină. Ia spune-mi: pentru ce o dispreţuieşti?

— Pentru fapta ei josnică.

— Şi în ce constă acea faptă?

— Să mă răsplătească cu atâta ingratitudine pentru o pasiune înălţătoare, nemărginită…

— Şi, mă rog, pentru ce ţi-ar fi recunoscătoare? Parcă ai iubit-o de dragul ei, ca să-i faci plăcere? Ori poate ai vrut să-i faci un serviciu? Pentru asta, ar fi fost mai bine să te îndrăgosteşti de maică-sa.

Alexandr se uita la el şi nu ştia ce să spună.

— N-ar fi trebuit să-i dezvălui sentimentele tale în toată puterea lor: când bărbatul şi-a deschis în întregime inima, femeia devine indiferentă… Ar fi trebuit să-i cunoşti mai bine caracterul şi să procedezi în consecinţă, iar nu să te târăşti ca un căţeluş la picioarele ei. Cum se poate să nu cunoşti omul cu care ai de-a face, la orice treabă ar fi? Ai fi reuşit să vezi atunci că nici nu poţi să te aştepţi la mai mult din partea ei. Ea şi-a dus romanul cu tine până la capăt, exact aşa cum îl va duce la capăt şi cu contele, poate încă şi cu

altcineva… Mai mult nu i se poate cere: lui poate ajunge nici mai sus, nici mai departe! Nu e în puterile ei, iar tu ţi-ai închipuit despre ea cine ştie ce…

— Dar de ce s-a îndrăgostit de altul? îi curmă vorba Alexandr plin de amărăciune.

— Carevasăzică, asta-i vina ei? Deşteaptă întrebare, n-am ce zice! Măi, sălbaticule! Dar tu de ce te-ai îndrăgostit de ea? Acum trebuie s-o uiţi cât mai repede.

— Parcă depinde de mine?

— Dar parcă de ea depindea să se îndrăgostească sau nu de conte? Doar tu singur ai tot spus mereu că avântul sentimentelor nu trebuie stingherit, iar când ai fost tu în joc, imediat te-ai şi întrebat: de ce s-a îndrăgostit? De ce a murit cutare sau de ce a înnebunit cutare? Cum să răspunzi la asemenea întrebări? Şi dragostea trebuie să se sfârşească odată şi odată: nu poate să ţină veşnic.

— Ba da, poate! Simt în mine această putere a inimii: eu aş fi iubit-o veşnic…

— Lasă, lasă! Ia să te iubească cineva mai puternic, îndată ai să… baţi în retragere! Ştiu eu, toţi facem aşa.

— Să admit chiar că dragostea ei s-a sfârşit, spuse Alexandr. Dar de ce să se sfârşească în felul acesta?

— Parcă nu-i tot una? Ai fost iubit, ai fost fericit! Ajunge!

— Şi-a dat inima altuia! suspină Alexandr pălind.

— Ai fi vrut poate să iubească pe ascuns pe altcineva şi să te asigure şi pe tine că tot te iubeşte? Haide, judecă şi tu ce ar fi trebuit să facă, apoi spune dacă e vinovată?

— Mă voi răzbuna pe ea! strigă Alexandr.

— Eşti ingrat şi nu-i frumos, continuă Piotr Ivanîci. Orice ţi-ar fi făcut o femeie, să zicem că te-a înşelat, că a devenit indiferentă ori s-a purtat perfid – cum se spune în poezie – poţi să acuzi natura dacă doreşti, poţi cu această ocazie, să te dedai reflecţiilor filosofice, să învinuieşti lumea, viaţa, tot ce vrei, dar să nu atentezi niciodată la persoana femeii! nici prin vorbă, nici prin faptă. Arma pe care o poţi folosi împotriva femeii este condescendenţa, iar cea mai crudă – e uitarea. Sunt singurele lucruri îngăduite unui om cumsecade. Adu-ţi aminte că timp de un an şi jumătate săreai de bucurie de gâtul tuturor, nu ştiai ce să faci de prea multă fericire! Un an şi jumătate de plăceri neîntrerupte! Orice ai spune, eşti un ingrat!

— Vai, unchiule, pentru mine n-a existat pe pământ nimic mai sfânt decât dragostea! Fără ea, viaţa nu merită să fie trăită…

— Of! îl întrerupse înciudat Piotr Ivanîci. Mi-e şi lehamite să ascult asemenea prostii!

— Aş fi divinizat-o pe Nadenka, continuă Alexandr, şi n-aş fi râvnit la nicio altă fericire din lume. Am visat să-mi petrec cu ea toată viaţa.

Şi unde am ajuns? Unde e pasiunea nobilă, uriaşă, pe care am visat-o? S-a transformat într-o comedie prostească, meschină, alcătuită din suspine, scene de gelozie, minciuni şi prefăcătorie. Doamne, Doamne!

— Şi cine te-a pus să-ţi închipui lucruri care nu există? Nu ţi-am spus cu de atâtea ori că până acum ai vrut să trăieşti o viaţă care nu există? După părerea ta, un om n-are altă treabă decât să fie amant, soţ sau tată… iar de altceva nici nu vrei să ştii. Omul mai e pe deasupra şi cetăţean; are şi el un titlu, o ocupaţie; să zicem că e scriitor sau moşier, soldat, funcţionar sau industriaş… Pentru tine, toate acestea sunt puse în umbră de dragoste şi prietenie… Ce mai Arcadie ferice! Ai citit prea multe romane, ai ascultat-o prea mult pe mătuşă-ta, acolo, în satul acela pierdut – şi-ai venit aici cu concepţiile acestea. Poftim ce-a mai scornit: pasiune nobilă.

— Da, nobilă.

— Ei, lasă-mă, te rog! Parcă există pasiuni nobile!

— Cum aşa?

— Uite-aşa. Când spunem pasiune, înseamnă că un sentiment, o înclinaţie, o afecţiune sau altceva de acest fel a atins un grad în care raţiunea încetează să mai lucreze. Ce poate fi nobil în asta? Eu unul nu pricep. E curată nebunie, nu mai e demn de om, şi apoi, de ce priveşti o singură faţă a medaliei? Vorbesc despre dragoste. Priveşte şi cealaltă parte şi ai să vezi că dragostea nu e un lucru rău. Adu-ţi aminte de clipele de fericire; mi-ai împuiat doar urechile…

— Vai! Nu-mi mai aduce aminte, te rog, nu-mi mai aduce aminte! zise Alexandr, gesticulând. Dumitale ţi-e uşor să vorbeşti, pentru că eşti sigur de femeia pe care o iubeşti. Dar aş vrea să văd ce ai fi făcut în locul meu?…

— Ce aş fi făcut? M-aş fi dus să-mi schimb gândurile… la fabrică. Nu vrei să vii mâine cu mine?

— Nu. Dumneata şi cu mine n-o să ne înţelegem niciodată, răspunse cu tristeţe Alexandr. Concepţia dumitale asupra vieţii nu mă împacă ci, dimpotrivă, mă îndepărtează de ea. Sunt trist, simt în suflet o suflare de gheaţă. Până acum, dragostea mă salva de această suflare de gheaţă: dar acum, dragostea nu mai există şi în inima mea e numai durere. Mi-e frică, mi-e silă de toate…

— Apucă-te de muncă.

— Ai dreptate, unchiule, dumneata şi cei de seama dumitale puteţi judeca astfel. Eşti un om rece din fire, cu un suflet incapabil de emoţii…

— Iar tu îţi închipui că eşti un om cu suflet tare! Mai ieri erai în al şaptelea cer de fericire, dar cum te-a zdruncinat ceva… nu eşti în stare să-ţi înduri durerea.

— Aburi, numai aburi! exclamă Alexandr, apărându-se slab de tot. Dumneata gândeşti, simţi şi vorbeşti exact ca o locomotivă care merge

pe şine: egal, liniştit, lin.

— Cred că nu e rău: e mai bine decât să te răstorni într-un şanţ, decât să deraiezi, aşa cum ai făcut tu acum, şi să nu ştii să te pui iar pe picioare. Aburi! Aburi! Dar vezi că aburii îi fac omului cinste. Această invenţie conţine factorul care ne face oameni, pe tine ca şi pe mine. Iar să moară de durere e în stare şi un animal. Există asemenea exemple: un câine care moare de durere pe mormântul stăpânului sau altul, de bucurie, revăzându-l după o lungă despărţire. Care e meritul? Ai crezut că eşti o fiinţă deosebită, de esenţă superioară, un om altfel decât ceilalţi oameni…

Piotr Ivanîci îi aruncă o privire nepotului său şi se opri deodată.

— Dar ce faci? Nu cumva plângi? întrebă el şi faţa-i deveni mai întunecată: roşise.

Alexandr tăcea. Părea că cele din urmă argumentele unchiului lui l-au zdruncinat de tot. Nu mai ştia ce să obiecteze, se afla însă complet sub imperiul sentimentului care-l stăpânea. Îşi adusese aminte de fericirea pierdută, se gândise că acum un altul… Şi lacrimile porniseră şiroaie pe obrajii lui.

— Vai, vai, vai! Ce ruşine! Şi mai zici că eşti bărbat! Pentru Dumnezeu, să nu plângi în faţa mea!

— Unchiule! Adu-ţi aminte de anii tinereţii dumitale, îi răspunse Alexandr între două sughiţuri de plâns. Ai fi putut atunci să suporţi liniştit, cu indiferenţă, cea mai amară insultă pe care soarta o poate hărăzi omului? Să trăieşti timp de un an şi jumătate o viaţă atât de plină şi deodată – nimic! Un gol… După atâta sinceritate, să urmeze viclenie, mistere, răceală. Şi faţă de cine? De mine! Dumnezeule mare! Există oare un chin mai grozav decât acesta? E uşor să spui „te-a înşelat” când vorbeşti despre altul, dar să fii tu însuţi în situaţia aceasta… Cum s-a schimbat! Cum a început să se gătească de dragul contelui! Câteodată, când veneam la ca, o vedeam cum păleşte şi abia mai poate vorbi… Minţea… Vai, nu…

Lacrimile şiroiră şi mai abundent.

— Dacă mi-ar fi rămas măcar mângâierea de a o fi pierdut din cauza unor împrejurări de forţă majoră, – continuă el, – dacă ar îi fost nevoită… dacă ar fi murit chiar – şi încă ar fi fost mai uşor de suportat… Dar aşa… un altul!… E groaznic, e de neîndurat! Şi n-am niciun mijloc s-o smulg seducătorului: m-ai dezarmat…Ce să mă fac? Învaţă-mă! Mă înăbuş, mă doare! Vai, ce durere, ce chin! Am să mor… Mă împuşc…

Se rezemă cu coatele pe masă, îşi îngropă obrazul în mâini şi izbucni în hohote de plâns…

Piotr Ivanîci îşi pierdu cumpătul. Se plimbă de vreo două ori în lung şi în lat prin odaie, apoi se opri în faţa lui Alexandr şi se scărpina în cap, neştiind ce să mai facă.

— Bea puţin vin, Alexandr, îl îndemnă el cât putu mai duios, poate că…

Alexandr nu scotea nicio vorbă. Numai umerii şi capul îi tresăreau convulsiv; nu mai contenea din plâns. Piotr Ivanîci se posomorî, făcu un gest de deznădejde şi ieşi din odaie.

— Nu ştiu ce să mă fac cu Alexandr, îi spuse el nevesti-sii. Plânge acolo, la mine în birou, de m-a făcut să plec; mi-a scos peri albi, nu alta.

— Şi tu l-ai lăsat aşa? întrebă ea. Săracul! Lasă-mă să mă duc eu la el.

— N-ai să faci nimic; aşa e firea lui. Seamănă leit cu mătuşă-sa; şi aceea era tot atât de plângăreaţa. M-am luptat destul să-l conving.

— Să-l convingi? Atât?

— Şi l-am convins: a fost de acord cu mine.

— O, nu mă îndoiesc de asta: eşti tare deştept şi… şmecher! adăugă ea.

— Slavă Domnului, dacă-i aşa. Se pare că-i exact ce trebuie.

— Aşa o fi, dar vorba e că el plânge mereu.

— Nu sunt de vină. Am făcut tot ce-am putut ca să-l consolez.

— Şi ce-ai făcut?

— Câte n-am făcut? Am vorbit o oră încheiată… Mi s-a uscat şi gâtul… I-am arătat ca-n palmă toată teoria dragostei, i-am oferit şi bani, l-am îmbiat să mănânce, i-am oferit vin…

— Şi totuşi plânge?

— Plânge în hohote! La sfârşit, s-a pornit şi mai tare.

— Lasă-mă pe mine: am să încerc şi eu, iar tu, deocamdată, meditează asupra noii tale metode…

— Cum? Cum ai spus?

Dar ea se strecură ca o umbră afară din odaie.

Alexandr era tot lângă masă, cu obrazul îngropat în palme. Cineva îl atinse uşor pe umăr. Îşi ridică capul: în faţa lui era o femeie tânără şi frumoasă, în capot, cu o bonetă *„à la finnoise”*{23}.

— *Ma tante!*{24} îngăimă el.

Ea se aşeză lângă dânsul, aţintindu-şi asupra lui o privire pe care numai femeile o pot avea uneori, îi şterse încetişor ochii cu batista şi-l sărută pe frunte, iar el îşi lipi buzele de mâna ei. Au stat apoi mult timp de vorbă.

Peste o oră, Alexandr ieşi de acolo gânditor, dar cu zâmbetul pe buze şi adormi liniştit, pentru întâia oară, după multe nopţi de nesomn. Mătuşa lui se întoarse în odaia ei de culcare cu ochii plânşi. Piotr Ivanîci sforăia demult.

PARTEA A DOUA

1

Trecuse aproape un an de la scenele şi întâmplările din ultimul capitol al primei părţi.

Încet-încet, disperarea neagră a lui Alexandr se transformase într-o melancolie rece. Nu mai tuna şi nu mai fulgera împotriva contelui şi a Nadenkăi, rostind blesteme şi scrâşnind din dinţi; îi înfiera doar cu adânc dispreţ.

Lizaveta Alexandrovna îl mângâia cu toată duioşia unei prietene şi surori, iar el se supunea cu plăcere acestei drăgălaşe tutele. Oamenilor de felul lui le place să-şi lase voinţa în mâna altora. Pentru ei, dădaca e ceva necesar.

În cele din urmă, patima lui se mai potoli şi adevărata durere se alină. Nu se îndura totuşi să se despartă de ea: căuta s-o prelungească cu tot dinadinsul. Mai bine zis, îşi făurise un fel de tristeţe voită, artificială, cu care se desfăta şi se fălea, în care se afunda ca într-o apă.

Îi plăcea să joace rolul de tânăr nefericit. Păstra înfăţişarea rece, gravă şi întunecată a omului care, după cum spunea el, a primit o lovitură a soartei. Vorbea despre suferinţe mari, despre sentimente sacre, înalte, care au fost călcate în picioare şi mânjite cu noroi. „Şi de cine?" adăuga el: „De o fetişcană cochetă şi de un nemernic, un crai, un fante de salon. Oare destinul m-a trimis pe lume spre a jertfi tot ce am avut mai bun în mine unei fiinţe de nimic?"

Un bărbat n-ar îi iertat niciodată unui alt bărbat asemenea prefăcătorie, nicio femeie altei femei, l-ar fi readus de îndată pe cei în cauză la realitate. Dar ce nu-şi iartă unul altuia tinerii de sex diferit?

Lizaveta Alexandrovna asculta cu îngăduinţă văicărelile lui Alexandr şi-l mângâia pe cât putea. Rolul acesta nu-i era neplăcut, poate pentru că la nepotul ei găsea totuşi oarecare afinităţi cu propriul ei fel de a simţi, iar în amarele imputări ce le aducea el dragostei i se părea că aude glasul unor suferinţe ce nu-i erau nici ei cu totul

străine…

Asculta cu nesaţ gemetele inimii lui şi le răspundea cu suspine uşoare şi cu lacrimi pe care nu le vedea nimeni. Găsea cuvinte blânde de mângâiere pentru nepotul ei – chiar şi atunci când ef îi făcea cele mai serbede şi mai prefăcute confidenţe. Dar Alexandr nici nu voia să audă de mângâiere.

— Nu-mi mai vorbi de asta, *ma tante,* îi spuse el. Nu vreau să pângăresc sfântul nume al dragostei, împrumutându-l relaţiilor mele cu această…

Se strâmbă cu dispreţ şi era gata-gata să întrebe întocmai ca Piotr Ivanîci: „Cum îi zice?"

— De altfel, adăuga el cu un dispreţ şi mai mare, trebuie s-o iert: eu le eram mult superior şi ei şi contelui, precum şi întregului lor cerc atât de meschin şi demn de milă. Nu-i de mirare că am rămas o enigmă pentru ea.

După asemenea cuvinte, Alexandr mai păstra încă mult timp o expresie dispreţuitoare.

— Unchiul îmi spune mereu că trebuie să-i fiu recunoscător Nadenkăi. Dar pentru ce? Ce mi-a adus dragostea ei? Tot ce s-a întâmplat a fost atât de banal, atât de meschin. S-a petrecut oare ceva care să fi depăşit limitele banalităţii de toate zilele? A fost oare în dragostea aceasta măcar o fărâmă de eroism sau de abnegaţie? Nu! Aproape tot ce făcea ea era făcut cu ştirea maică-sii! S-a abătut ea măcar o dată, de dragul meu, de la convenţiile mondene, de la datorie? Nu, niciodată! Şi asta se cheamă dragoste!!! E o fată tânără – dar n-a ştiut să dea acestui sentiment niciun pic de poezie!

— Şi ce fel de dragoste ai cere dumneata unei femei? întrebă Lizaveta Alexandrovna.

— Ce fel de dragoste? răspunse Alexandr. O dragoste care să-mi asigure locul de cinste în inima ei. Femeia iubită n-ar trebui să ia în seamă, nici măcar să se uite la alţi bărbaţi, în afară de mine. Toţi ar trebui să-i pară nesuferiţi. Eu să fiu cel mai bun, cel mai frumos – şi, spunând acestea, îşi ridică fruntea şi îşi umflă pieptul cu mândrie, – cel mai nobil, mai presus de toţi! Orice clipă trăită departe de mine să fie pentru ea o clipă pierdută. În ochii mei, în cuvintele mele, ar trebui să-şi găsească desfătarea, să nu cunoască altă fericire…

Lizaveta Alexandrovna se căznea să-şi ascundă zâmbetul, dar Alexandr nu vedea nimic.

— Pentru mine, urmă el cu ochii strălucitori, ar trebui să jertfească tot – toate avantajele meschine, toate calculele. Ar trebui să lepede jugul despotic al mamei, al soţului, să fugă de-ar fi nevoie la capătul pământului, să îndure stoic toate lipsurile – în sfârşit, să dispreţuiască însăşi moartea. Aceasta-i dragostea cea adevărată! Iar asta…

— Şi dumneata cu ce-ai fi răsplătit asemenea dragoste? întrebă

mătuşa.

— Eu? O! spuse Alexandr, ridicându-şi privirile spre cer. I-aş fi închinat viaţa mea întreagă, aş fi stat mereu la picioarele ei. Cea mai mare fericire ar fi fost să privesc în ochii ei. Orice cuvânt al ei mi-ar fi fost lege. Aş fi cântat frumuseţea ei, iubirea noastră, natura!

Al lui Petrarca grai sonor
Din gura-i l-aş sorbi uşor…{25}

Dar oare nu i-am dovedit eu Nadenkăi cum ştiu să iubesc?

— Aşadar, nu crezi deloc în dragoste, dacă ea se manifestă altfel decât cum ai vrea dumneata? O dragoste puternică se ascunde…

— Vrei să mă convingi, *ma tante,* că o dragoste, cum ar fi de pildă a unchiului, se ascunde?

Lizaveta Alexandrovna se îmbujoră deodată. În sufletul ei, nu putea să nu fie de aceeaşi părere cu Alexandr, că dragostea care nu se manifestă în niciun fel dă loc la bănuiala că poate nici nu există, căci, dacă ar exista, ar răzbi într-un fel sau altul la lumina zilei; că, în afară de dragostea propriu zisă, însăşi atmosfera pe care o creează are un farmec nespus.

ŞI atunci îşi revizui în gând toată viaţa ei de femeie măritată şi căzu pe gânduri. Aluzia indiscretă a lui Alexandr zgândărise în inima ei o taină pe care o ascundea în adâncul sufletului şi care o făcuse să-şi pună întrebarea: este ea fericită sau nu?

N-avea dreptul să se plângă: toate condiţiile exterioare ale fericirii, după care aleargă cei mai mulţi, îi erau puse la dispoziţie, ca după un program dinainte orânduit. Îndestularea, chiar luxul din viaţa ei actuală, viitorul asigurat, toate acestea o scuteau de grijile mărunte şi amare care secătuiesc inima şi ard pieptul celor mai mulţi oameni săraci.

Bărbatul ei muncise şi muncea încă neobosit. Dar care era scopul principal al trudei sale? Muncea pentru ţelul comun pentru care muncesc toţi oamenii, îndeplinind o sarcină care-i fusese dată de soartă, sau o făcea din motive meschine pentru a căpăta printre oameni o importanţă sprijinită pe titluri şi bani sau, în sfârşit, pentru ca nevoile, împrejurările vieţii să nu-l încovoaie sub povara lor? Dumnezeu ştie! Nu-i plăcea să vorbească despre ţeluri înalte, numindu-le „aiureală”, Vorbea simplu şi sec, spunând că trebuie să faci treabă.

Lizaveta Alexandrovna trase numai trista concluzie că ţelul unic al ostenelilor soţului ei nu era nici ea, nici dragostea lui pentru ea. Muncise şi înainte de căsătorie, când încă n-o cunoştca pe dânsa. Nu-i vorbea şi mei n-o întreba niciodată nimic despre dragoste. Iar când îi punea ea asemenea întrebări, scăpa printr-o glumă, printr-o vorbă de

duh sau adormea îndată. Curând după ce s-au cunoscut, i-a vorbit de căsătorie, dându-i parcă a înţelege că dragostea este ceva de la sine înţeles şi, prin urmare, nici nu e nevoie să vorbească prea mult de ea…

Era duşmanul oricăror efecte ieftine – şi aceasta, în fond, ar fi trebuit să fie un lucru bun. Dar nu-i plăceau nici manifestările sincere ale sentimentelor şi socotea că nici alţii nu simt nevoia s-o facă. Şi, totuşi, o singură privire, un singur cuvânt al lui ar fi putut trezi în sufletul ei o mare pasiune. Ei tăcea însă şi nu dorea acest lucru, care nu-i măgulea nici măcar amorul propriu.

Lizaveta Alexandrovna încercase să trezească în el gelozia, crezând că măcar atunci îşi va trăda dragostea ce-i poartă. Dar de unde!… Era destul să observe că ca dă o cât de mică atenţie vreunui tânăr întâlnit în lume pentru ca dânsul să-i invite îndată acasă, să se poarte cu el cât se poate de amabil, să-i laude meritele şi să-l lase – fără pic de teamă – singur cu nevastă-sa.

Lizaveta Alexandrovna se amăgea uneori singură, lăsându-se furată de iluzia ca, poate, Piotr Ivanîci procedează astfel din motive strategice, ca misterioasa lui metoda consta, probabil, în faptul că întreţinea în sufletul ci îndoiala, pentru a-şi păstra astfel dragostea ei. De îndată însă ce-l auzea pe bărbatul ei vorbind despre dragoste, îşi pierdea orice iluzie.

Dacă ar fi fost brutal, necioplit, fără inimă, strâmt la minte, dacă ar fi fost un soţ cum sunt atâţi, pe care nu-i păcat să-i înşeli, ci chiar trebuie şi e atât de plăcut să-i înşeli, atât pentru fericirea lor, cât şi pentru a ta proprie, care par creaţi anume pentru ca femeia să caute pe alţii şi să se îndrăgostească tocmai de cei diametral opuşi soţului – atunci lucrurile ar fi fost desigur altfel: poate că şi ea ar fi procedat aşa cum procedează în asemenea cazuri mai toate soţiile. Dar Piotr Ivanîci era un om de o inteligenţă şi de un tact cum rar se întâlneşte. Era fin, foarte dibaci şi subtil. Înţelegea toate frământările sufleteşti, tot zbuciumul inimii. Dar atât – le înţelegea; şi întregul cod al afacerilor sentimentale îl purta în cap, nu în inimă, în aprecierile lui asupra acestor lucruri vedeai că vorbeşte despre ele ca despre ceva auzit şi învăţat pe dinafară, dar nicidecum trăit şi simţit. Discutând despre pasiuni, avea păreri juste, dar nu recunoştea puterea lor asupra lui. Îşi bătea joc de ele, considerându-le erori, abateri monstruoase de la realitate, un fel de boli pentru lecuirea cărora, cu timpul, se va ivi o medicină specială.

Lizaveta Alexandrovna simţea superioritatea lui spirituală asupra celor din jurul lor şi era grozav de chinuită de acest lucru. „Aş fi fost salvată – gândea ea – dacă n-ar fi fost atât de deştept…” E limpede că e un om care şi-a pus viaţa în slujba unor scopuri pozitive şi pretinde că nici soţia lui să nu-şi piardă timpul în visări deşarte.

„Dar, Doamne! gândea Lizaveta Alexandrovna, s-a însurat oare numai pentru a avea o gospodină, pentru a da apartamentului său de burlac plinătatea şi demnitatea unui cămin familial, pentru a avea mai multă greutate în societate? O gospodină-soţie în sensul cel mai prozaic al cuvântului! Dar cu inteligenţa lui, cum de nu pricepe că, până şi în preocupările cele mai materiale ale unei femei, dragostea trebuie să fie negreşit prezentă? Preocupările ei se reduc la obligaţii familiale; dar cum le-ar putea îndeplini fără dragoste? O dădacă, o doică – chiar şi acelea îşi fac un idol din copilul pe care-l îngrijesc; dar o soţie, o mamă! Sunt gata să plătesc preţul dragostei prin orice chinuri, să îndur toate suferinţele, care sunt nedespărţite de pasiune, dar să trăiesc o viaţă plină, să simt că trăiesc, nu să vegetez numai!…

Se uita la mobilierul ei luxos, la toate jucăriile şi bibelourile scumpe din budoarul său – şi întreg confortul acesta cu care, în alte căsnicii, mâna grijulie a bărbatului iubitor înconjoară pe femeia iubită, i se păru o rece ironie, îndreptată împotriva adevăratei fericiri. Avea în faţă două extreme: nepotul şi soţul său. Unul era exaltat până la nebunie, celălalt – cumplit de rece.

„Cât de puţin înţeleg amândoi, ca şi cei mai mulţi bărbaţi, dragostea adevărată. Şi cum o înţeleg eu! se gândea ea. Dar ce folos? La ce serveşte? O, dacă…”

Închise ochii şi rămase astfel câteva clipe. Apoi îi deschise din nou, aruncă o privire în jurul ei, oftă din greu şi-şi luă îndată expresia calmă de totdeauna. Biata femeie! Nimeni nu ştia, nimeni nu vedea ce se petrece în inima ei. Căci, altfel i s-ar fi imputat ca o crimă aceste suferinţe nevăzute, impalpabile, fără nume, care nu lasă răni, nici nu te fac să sângerezi – suferinţe acoperite cu catifea, nu cu zdrenţe. Dar ea îşi tăinuia amarul cu abnegaţie eroică. Ba, mai mult, găsea în sufletul ei destule puteri să aline durerile altora.

În curând, Alexandr nu mai vorbi despre nobilele suferinţe şi nici despre o iubire neînţeleasă şi care nu e preţuită precum se cuvine. Trecu la subiecte mai generale. Se plângea de urâtul vieţii, de golul din suflet, de acele chinuitoare tristeţi care puseseră stăpânire pe el.

„Am supravieţuit durerii
Dar visul pentru mine-i mort…”{26}

repeta el neîncetat.

— Şi acum mă urmăreşte demonul cel negru. Mă însoţeşte pretutindeni, *ma tante;* e alături de mine zi şi noapte, în timpul unei convorbiri cu prietenii, la o cupă de vin, în clipele de profundă gândire!

Trecură astfel câteva săptămâni. S-ar fi părut că, după încă vreo doua săptămâni, acest zănatic ar fi trebuit să se liniştească de tot şi să

devină şi el un om cumsecade, cu alte cuvinte, un om ca toţi oamenii! Ei bine, nu! Ciudăţeniile firii sale găseau pretutindeni prilej de a se manifesta.

Într-o zi, veni la mătuşă-sa cuprins de o pornire feroce împotriva întregului neam omenesc. Cum deschidea gura, zvârlea câte o înţepătură, o judecată aspră, o epigramă, adresată chiar şi acelor oameni pe care ar fi trebuit să-i respecte. Nu cruţa pe nimeni, nici măcar pe mătuşă-sa sau pe Piotr Ivanîci. Lizaveta Alexandrovna încercă să afle motivul acestei porniri.

— Ai vrea să ştii, începu el încet şi solemn, ce mă tulbură, ce mă înfurie{27} în clipa de faţă? Ei bine, ascultă: am avut un prieten pe care nu l-am mai văzut de câţiva ani, dar căruia i-am păstrat totuşi un colţişor în inima mea. La începutul şederii mele aici, unchiul meu m-a silit să-i scriu o scrisoare ciudată, oglindind regulile lui favorite de viaţă şi felul lui de a gândi. Dar eu am rupt acea scrisoare şi i-am trimis alta – aşa că prietenul meu n-a avut niciun motiv să-şi schimbe purtarea fată de mine. După această scrisoare, corespondenţa noastră s-a întrerupt şi l-am pierdut din vedere. Ce crezi dumneata că s-a întâmplat? Acum vreo trei zile, trecând pe Nevski Prospekt, îl văd deodată pe prietenul meu. Am înlemnit, străbătut de fiori. Cu lacrimi în ochi, i-am întins mâinile. De bucurie, nu puteam să scot măcar un cuvânt… mi se tăiase răsuflarea. El îmi luă numai o mână şi o strânse. „Bună ziua, Aduev!" – îmi spuse cu un ton de parcă ne-am fi despărţit ieri, alaltăieri. – „Eşti demult aici?" S-a mirat că nu ne-am mai întâlnit până acum, m-a întrebat în treacăt ce mai fac, unde am serviciu, a socotit de datoria lui să-mi aducă la cunoştinţă că ocupă un post excelent, că e mulţumit de serviciu, de şefii şi colegii lui, de toţi oamenii şi de soarta lui… Apoi, mi-a spus că n-are timp, că se grăbeşte, că e poftit undeva la un banchet. Auzi, *ma tante?* Revăzându-şi prietenul după o despărţire atât de lungă, n-a fost în stare să renunţe ta o masă…

— Dar poate că era aşteptat, observă mătuşă-sa. Buna cuviinţă nu i-a îngăduit…

— Întâi buna cuviinţă şi apoi prietenia? Şi dumneata vorbeşti aşa, *ma tante!* Dar asta nu-i nimic! Ascultă mai departe. Mi-a vârât în mână un bileţel cu adresa lui, a spus că a doua zi, spre seară, mă aşteaptă la el – şi a dispărut. M-am uitat lung în urma lui. Nu puteam să-mi vin în fire. Acesta să fie prietenul meu din copilărie, din adolescenţă! N-am ce zice! Pe urmă, m-am gândit că, poate, a amânat efuziunile până a doua zi şi că atunci va dedica tot timpul său unei convorbiri intime şi sincere cu mine. „Fie – îmi spusei – mă voi duce la el." Şi m-am dus. La prietenul meu, erau vreo zece invitaţi. Mi-a întins mâna mai afabil ca în ajun, ce-i drept. În schimb, fără a vorbi despre nimic altceva, m-a poftit de îndată să mă aşez la masa de cărţi. I-am răspuns că nu joc şi

m-am aşezat singur pe o canapea, gândindu-mă că va părăsi jocul şi va veni la mine. „Nu joci? mă întrebă cu mirare. Dar ce faci atunci?" Ce întrebare! Am aşteptat astfel un ceas-două, dar nu s-a apropiat de mine. Începusem să-mi pierd răbdarea. Îmi oferea când o ţigară, când o pipă, spunea că regretă că nu joc şi că mă plictisesc, îşi dădea osteneala să mă distreze, dar cum? Adresându-mi-se mereu şi explicându-mi cum a jucat – bine sau prost. În cele din urmă, n-am mai putut răbda, m-am apropiat de el şi l-am întrebat dacă are de gând să-mi acorde şi mie câteva clipe în acea seară. Vorbindu-i aşa, fierbeam, îmi tremura vocea. Păru surprins, îmi aruncă o privire ciudată. „Bine – zise – dă-mi voie numai să termin partida." Cum mi-a spus aceste vorbe, am şi pus mâna pe pălărie şi am vrut să plec; el m-a văzut însă şi m-a oprit. „Partida e pe sfârşite – zise. O să ne aşezăm îndată la masă." În sfârşit, terminară jocul. Se aşeză lângă mine şi căscă: astfel a început convorbirea noastră prietenească. „Ai vrut să-mi spui ceva?" mă întrebă el cu o voce atât de monotonă şi de indiferentă, încât eu, fără să mai scot o vorbă, m-am uitat la el, zâmbind trist. Păru că se trezeşte deodată şi începu să mă copleşească cu întrebările: „Ce-i cu tine? Poate că ai nevoie de ceva? N-aş putea să-ţi fiu de folos în treburile tale de serviciu?…" şi aşa mai departe. Am clătinat din cap şi i-am spus că n-aş fi vrut să vorbesc cu el nici despre serviciu, nici despre chestiuni materiale, ci despre lucrurile cele mai scumpe inimii: despre zilele fericite ale copilăriei, despre jocurile şi ştrengăriile noastre… Închipuieşte-ţi că nici nu m-a lăsat să termin. „Tot visător ai rămas!" îmi spuse. Apoi, deodată, schimbă subiectul, ca şi cum ar fi socotit că vorbesc despre lucruri fără importanţă şi începu şi mă întrebe foarte serios despre treburile melc, despre planurile de viitor şi despre cariera mea, exact ca unchiul. Eram uimit. Nu-mi venea să cred că o inimă de om poate să ajungă la atâta nesimţire. Am vrut să-l pun la încercare pentru cea din urmă oară. Profitând de faptul că m-a întrebat de treburile mele, am început să-i vorbesc despre felul în care am fost tratat. „Ascultă-mă – îi spusei – ce au făcut cu mine oamenii…" „Ce ţi-au făcut? – mă întrerupse el speriat – te-or fi prădat?" Credea că vorbesc despre oamenii de serviciu. Ca şi unchiul meu, nu-şi putea închipui altfel de nenorocire… Ca să vezi cum poate să se împietrească inima unui nm! „Da! – i-am răspuns eu – mi-au jefuit sufletul…" Şi am început să-i vorbesc despre dragostea mea, despre chinurile îndurate şi despre marele gol ce port în suflet… Mă lăsam furat de mărturisire şi credeam că povestea suferinţelor mele va topi gheaţa, că în ochii lui n-au secat încă lacrimile… când, deodată… izbucni în hohote de râs. Văzui în mâinile lui o batistă: în timpul povestirii mele, încercase să se stăpânească, dar, până în cele din urmă, n-a mai putut. Mă oprii înspăimântat. „Ei, gata, gata – spuse el – hai, mai bine, să bem câte un păhăruţ de votcă şi să ne aşezăm la

masă. Băiete! Adu-ne nişte votcă. Hai, vino, vino. Ha-ha-ha!… Am un roast… un roastbeef grozav… Ha-ha-ha!…” Mă luă de braţ, dar eu m-am smucit şi am fugit de acest monstru. Iată oamenii, *ma tante!* încheie Alexandr, făcu un gest de dispreţ şi plecă.

Lisavetei Alexandrovna i se făcu milă de Alexandr. Îi era milă de inima lui plină de înflăcărare, dar greşit îndrumată, înţelese că dacă tânărul acesta ar fi avut altă educaţie, precum şi o mai justă concepţie asupra vieţii, ar fi putut să fie fericit şi să mai facă fericit şi pe altcineva. Acum însă era victima propriei lui orbiri şi a celor mai chinuitoare rătăciri ale inimii. Îşi transforma singur viaţa într-un supliciu. Ce putea face ea pentru a îndruma această inimă pe calea adevărată? Unde era busola care să-l salveze? Lizaveta Alexandrovna simţea că numai o mână blândă şi prietenoasă putea îngriji această floare.

Mai reuşise ea odată să domolească frământările din inima nepotului ei, dar, de rândul acela, fusese vorba de dragoste. Atunci ştiuse cum să se apropie de inima lui jignită. Ca o diplomată iscusită, s-a grăbit s-o copleşească pe Nadenka cu imputări, i-a zugrăvit fapta în culorile cele mai negre, a coborât-o în ochii lui Alexandr şi a reuşit să-i demonstreze că fata aceea nu era demnă de dragostea lui. În acest chip, a smuls din inima lui durerea chinuitoare, înlocuind-o printr-un sentiment mai calm, deşi nu tocmai echitabil: prin dispreţ. Piotr Ivanîci, dimpotrivă, încercase s-o justifice pe Nadetika şi astfel nu numai că nu reuşise să potolească durerea lui Alexandr, ci, dimpotrivă, o aţâţase mai rău, făcându-l să creadă că i-a fost preferat altul, mai demn decât el.

Dar în materie de prietenie, lucrurile stăteau altfel Lizaveta Alexandrovna vedea că prietenul lui Alexandr era vinovat în ochii lui, dar avea dreptate în ochii lumii. Poftim de explică lucrul acesta lui Alexandr! Nu putu să se hotărască singură la această faptă eroică şi recurse la bărbatul ei, presupunând – nu fără oarecare temei – că acesta trebuia să aibă destule argumente împotriva prieteniei.

— Piotr Ivanîci! îi spuse ea, într-o zi, cu duioşie. Am o rugăminte.

— Ce anume?

— Ghici.

— Spune-mi dragă. Ştii bine că nu-ţi refuz nicio dorinţa. Probabil că te gândeşti să pleci în vilegiatură la Peterhoff, ar fi cam devreme…

— Nu! zise Lizaveta Alexandrovna.

— Atunci ce? Spuneai că ţi-e frică de caii noştri şi că ai vrea alţii mai liniştiţi.

— Nu.

— Atunci e vorba de o mobilă nouă?

Ea clătină din cap.

— Atunci, chiar că nu mai ştiu, încheie Piotr Ivanîci. Uite, la mai

bine chitanţa asta de la Muntele de Pietate şi fă cu ea ce vrei: e câştigul meu de ieri…

Şi scoase portofelul din buzunar.

— Pune-ţi banii la loc. Nu-ţi fie frică, chestia aceasta n-o să te coste niciun ban.

— Auzi, domnule, să nu iei bani când ţi se oferă! zise Piotr Ivanîci, punându-şi portofelul la loc, în buzunar. E de necrezut! Atunci, ce doreşti?

— Un pic de bunăvoinţă…

— Câtă vrei.

— Să vezi despre ce-i vorba: acum două zile, a fost pe la mine Alexandr…

— Of, presimt ceva neplăcut! o întrerupse Piotr Ivanîci.

— Ei şi?

— E atât de abătut, urmă Lizaveta Alexandrovna, încât mă tem să nu i se întâmple ceva…

— Ce o mai îi cu el? O nouă decepţie în dragoste?

— Nu. În prietenie.

— În prietenie! Din lac în put! Cum vine asta – în prietenie? Sunt curios: povesteşte-mi, te rog.

— Uite cum.

Şi Lizaveta Alexandrovna îi povesti de-a fir-a-păr toate cele auzite de la nepotu-său. Piotr Ivanîci ridică înciudat din umeri:

— Ei şi? Ce-ai vrea să fac? Nu-l vezi cum e?

— Arată-i putină simpatie! Întreabă-l cum o mai duce cu dragostea.

— Asta să-l întrebi tu.

— Vorbeşte cu el… ceva mai… mai blând, nu aşa cum vorbeşti de obicei… Nu râde de sentimentele lui…

— N-ai vrea cumva să plâng?

— N-ar strica.

— Şi ce i-ar folosi?

— Mult… Şi nu numai lui… adăugă Lizaveta Alexandrovna cu glas scăzut.

— Ce-ai spus? întrebă Piotr Ivanîci.

Lizaveta Alexandrovna tăcu.

— Ce ţi-e şi cu Alexandr ăsta! Mi-a ajuns până aici, zise Piotr Ivanîci, arătând cu mâna la gât.

— Cu ce te-a supărat până-ntr-atât?

— Mai întrebi cu ce? De şase ani mă chinuiesc cu el: ba plânge şi trebuie să-l mângâi, ba trebuie să întreţin corespondenţă cu maică-sa…

— Într-adevăr, săracul de tine! Cum de le pridideşti pe toate? Grozavă osteneală: să primeşti o dată pe lună o scrisoare de la bătrână şi s-o arunci la coş fără s-o citeşti! Sau să stai de vorbă cu nepotul tău!

Fireşte, asta te împiedică să joci whist! Of, bărbaţii ăştia! Dacă au o masă bună, un Laffitte cu pecete de aur şi cărţi de joc, nu le mai pasă de nimeni şi de nimic! Iar dacă mai găsesc şi prilejul de a face pe grozavii, pe deştepţii – atunci chiar că sunt, pe deplin fericiţi.

— Ca şi voi, femeile, când aveţi prilejul să cochetaţi, observă Piotr Ivanîci. Fiecare cu ale lui, draga mea! Ce ne mai trebuie?

— Mai întrebi? Dar inima? Despre ea, nici nu pomenim.

— Asta ar mai lipsi!

— Suntem mult prea deştepţi: cum să ne ocupam de astfel de nimicuri? Hotărâm destinele oamenilor. Ne uităm doar în buzunarul omului şi la butoniera fracului, să vedem ce este acolo. De altceva, nu ne mai pasă. Şi am vrea ca toată lumea să fie ca noi! Dar s-a găsit printre noi un om sensibil, în stare să iubească şi să se facă iubit…

— Grozav a mai ştiut el să se facă iubit de fata aceea… cum îi zice? Verocika, parcă? zise Piotr Ivanîci.

— Ai şi găsit pe cine să pui pe aceeaşi treaptă cu el! Ce ironie a soartei! Parcă dinadins pune întotdeauna un om sensibil, delicat, alături de o fiinţă rece! Sărmanul Alexandr! Mintea lui rămâne în urma inimii – ăsta-i motivul pentru care îl învinovăţesc cei a căror minte a ajuns cu prea mult înainte, care ar vrea să răzbată peste tot numai cu raţiunea…

— Admite totuşi şi tu că raţiunea e lucrul cel mai important; altminteri…

— N-am să admit niciodată, cu niciun preţ: o fi ea lucrul cel mai important acolo, la fabrică, dar dumneata uiţi că omul mai are şi simţuri…

— Chiar cinci! zise Aduev. Am învăţat asta încă din abecedar.

— Doamne, ce lucru trist şi supărător! şopti Lizaveta Alexandrovna.

— Haide, haide, nu te mai supăra: voi face tot ce-mi porunceşti, numai să mă-nveţi cum să procedez! o îmbună Piotr Ivanîci.

— Să-i dai o mică lecţie…

— Să-i trag o săpuneală? Cu plăcere; mă pricep de minune la aşa ceva.

— Te-ai şi gândit la săpuneală! Să-i explici cât mai blând ce poţi să pretinzi şi la ce poţi să te aştepţi de la prietenii de astăzi. Să-i spui că prietenul lui nu-i chiar atât de vinovat cum crede el… Dar am ajuns oare să te învăţ eu pe tine? Eşti atât de deştept… Ştii atât de bine să recurgi la şiretlicuri… adaugă Lizaveta Alexandrovna.

Auzind acest cuvânt, Piotr Ivanîci se încruntă puţin.

— Nu v-aţi mai săturat de atâtea „efuziuni spontane”? zise el supărat. Aţi şuşotit mereu între voi şi tot n-aţi ajuns să spuneţi tot ce era de spus despre prietenie şi dragoste. Acum mă mai băgaţi şi pe mine…

— În schimb, are să fie pentru cea din urmă oară, îi răspunse

Lizaveta Alexandrovna. Sper că, după asta, se va consola.

Piotr Ivanîci clatină neîncrezător din cap.

— Dar bani o fi având? întrebă el. Poate că nu prea are şi de aceea…

— Numai la bani te gândeşti! Pentru o vorbă bună din gura prietenului său, Alexandr ar fi în stare să-şi dea toţi banii.

— Te pomeneşti! Ar fi în stare! Chiar a şi dat odată unui funcţionar de la el din birou de dragul „efuziunilor spontane”. I-auzi, sună cineva la scară: n-o fi chiar el? Ce trebuie să fac? Mai repetă o dată: să-i trag o săpuneală… şi mai ce? Să-i dau bani?

— Ce săpuneală! Mă tem că ai să strici mai rău lucrurile. Te-am rugat să-i vorbeşti despre prietenie, despre sentimente, dar într-un chip mai drăguţ, mai delicat…

Alexandr o salută în tăcere. La masă, mâncă bine, fără să scoată însă nicio vorbă, iar între feluri făcea cocoloaşe de pâine şi se uita pe sub sprâncene la sticle şi la carafe. După masă, dădu să-şi ia pălăria şi să plece.

— Unde te duci? întrebă Piotr Ivanîci. Mai stai puţin cu noi.

Alexandr se supuse, dar nu descleştă gura. Piotr Ivanîci chibzui puţin cum să atace chestiunea într-un mod mai delicat şi mai abil, apoi îl întrebă brusc:

— Alexandr, am auzit ca prietenul tău s-a purtat cu tine într-un fel cam perfid?

La auzul acestor vorbe neaşteptate, Alexandr îşi ridică deodată capul, ca îşi cum cineva i-ar fi dat o lovitură dureroasă, şi-şi îndreptă privirea plină de imputare spre mătuşă-sa. Nu se aşteptase nici ea la o intrare în materie atât de directă şi, în primul moment, îşi coborî ochii pe lucrul ei de mână, apoi aruncă şi ea o privire de dojana bărbatului său. Piotr Ivanîci era însă sub dubla influenţă a digestiei şi a somnolenţei, aşa că nici nu simţi acest joc de priviri.

Alexandr răspunse la întrebarea lui printr-un suspin abia auzit.

— Într-adevăr, urmă Piotr Ivanîci, câtă perfidie! Ce mai prieten! Cinci ani nu v-aţi văzut şi a devenit atât de indiferent încât, revăzându-te, nu te-a înăbuşit strângându-te în braţe, ci te-a poftit să vii la el seara; a vrut să te pună să joci cărţi… şi să-ţi dea de mâncare… Iar apoi – ce om perfid! Observând că prietenul lui strâmbă din nas, s-a apucat să-l întrebe despre treburile şi nevoile lui, despre tot felul de lucruri. Vai, ce curiozitate josnică! şi pe deasupra, – culmea perfidiei – a îndrăznit să-şi ofere şi serviciile… ajutorul… poate chiar bani! Fără niciun fel de efuziuni spontane! Ce grozavii! Doamne, ce grozăvie! Arată-mi-l te rog şi mie pe acest monstru; adu-mi-l la masa vineri… Pe ce mize joacă?

— Nu ştiu, răspunse Alexandr supărat. Poţi să râzi de mine, unchiule! Ai dreptate: eu singur sunt de vină. În cine să cred? La cine

să caut simpatie? În faţa cui să risipesc mărgăritare? În jurul meu nu-i decât josnicie, lipsă de caracter, micime de suflet, iar eu tot mai păstrez credinţa tinerească în bine, în bărbăţie, în statornicie…

Piotr Ivanîci începuse să dea cam des şi ritmic din cap.

— Piotr Ivanîci! îi şopti Lizaveta Alexandrovna, trăgându-l de mânecă, ai adormit?

— Ei, asta-i! răspunse Piotr Ivanîci tresărind. Am auzit tot: „bărbăţie, statornicie…" N-am adormit!

— Nu-l deranja, *ma tante,* zise Alexandr. Dacă nu doarme, nu-şi face bine digestia şi Dumnezeu ştie ce se mai întâmplă. Desigur, omul este stăpânul pământului, dar, în acelaşi timp, este şi sclavul stomacului său.

Voise să zâmbească amar, dar zâmbetul se vădi cam acru.

— Dar spune-mi o dată ce-ai vrut de la prietenul acesta al tău? Poate vreo jertfă? Poate ai îi vrut să se caţere, pe pereţi, să se arunce pe fereastră? Cum înţelegi tu prietenia? Ce este ea pentru tine? întrebă Piotr Ivanîci.

— N-am să mai cer nimănui sacrificii, nu-ţi fie frică. Din pricina oamenilor, am ajuns să am o părere foarte proastă şi despre prietenie, şi despre dragoste… Uite, vezi, am purtat întotdeauna cu mine aceste rânduri care – mi se părea – sunt cea mai bună definiţie a ambelor sentimente aşa cum le înţelegeam eu şi cum ar trebui să fie. Dar acuma văd că nu-i decât o minciună, o calomnie la adresa oamenilor sau o jalnică necunoaştere a inimilor… Oamenii nu sunt capabili de asemenea sentimente. Afară cu aceste cuvinte înşelătoare!…

Scoase din buzunar portofelul, iar din el – două foi de hârtie înnegrite de scris.

— Ce-i asta? întrebă unchiul. Ia să văd.

— Nu face! răspunse Alexandr, gata să rupă foile.

— Citeşte, citeşte-le! începu să-l roage Lizaveta Alexandrovna.

— Iată cum definesc doi romancieri francezi moderni prietenia şi dragostea adevărată. Am fost şi eu de părerea lor, crezând că voi întâlni în viaţă fiinţe ca acelea de care vorbesc ei şi voi găsi la ele… Dar ce să mai discutăm?… Făcu un gest de dispreţ şi începu să citească: „Să iubeşti, dar nu cu acea prietenie falsă, timidă, care trăieşte în palatele noastre aurite, care nu rezistă în faţa unui pumn de aur, care se teme de un cuvânt cu două înţelesuri, ci cu acea prietenie tare, care îşi dă sângele pentru sânge, care se manifestă în luptă şi în vărsări de sânge, în bubuitul tunurilor şi în urletul furtunilor, când prietenii se sărută cu buze înnegrite de praf de puşcă, se îmbrăţişează cu braţe pline de sânge… Şi dacă Pilade este rănit de moarte, Oreste, luându-şi bărbăteşte rămas bun de la el, îi curmă chinurile cu o lovitură de pumnal, face un jurământ crâncen de a-l răzbuna – şi-şi va ţine jurământul! apoi, îşi şterge o lacrimă şi se linişteşte.."

Piotr Ivanîci râse cu râsul lui domol şi măsurat.

— De cine râzi, unchiule? întrebă Alexandr.

— De autor, dacă n-o spune în glumă, ci serios. Iar apoi şi de tine, dacă într-adevăr înţelegi prietenia în felul acesta.

— Oare într-adevăr e numai şi numai de râs? întrebă Lizaveta Alexandrovna.

— Numai şi numai. Pardon: e de râs, dar e şi de plâns. De altfel, însuşi Alexandr este de acord cu acest lucru şi mi-a dat voie să râd. Chiar el a recunoscut adineauri că asemenea prietenie înseamnă minciună şi calomnie la adresa oamenilor. Şi aceasta reprezintă un pas important înainte.

— E o minciună, pentru că oamenii nu sunt în stare să se ridice până la concepţia prieteniei, aşa cum ar trebui ea să fie…

— Dacă oamenii nu sunt în stare, înseamnă că nici n-ar trebui dă fie aşa… spuse Piotr Ivanîci.

— Dar au fost exemple…

— Sunt excepţii, iar excepţiile aproape niciodată nu sunt bune. „Îmbrăţişări însângerate, jurăminte crâncene, lovituri de pumnal!”

Râse din nou.

— Ia citeşte-mi acum ce scrie acolo despre dragoste, urmă el. Mi-a trecut şi somnul.

— Dacă îţi pot oferi astfel un nou prilej de veselie, poftim! zise Alexandr şi începu să citească următoarele: „Să iubeşti înseamnă să nu-ţi mai aparţii, să încetezi de a trăi pentru tine însuţi, să te transpiri în existenţa celuilalt, să concentrezi asupra unui singur obiect toate sentimentele omeneşti – speranţa, teama, durerea, desfătarea; să iubeşti înseamnă să trăieşti în infinit…”

— Pe dracu’! Ce beţie de cuvinte! îl întrerupse Piotr Ivanîci.

— Ba nu, e foarte frumos! Îmi place, se amestecă Lizaveta Alexandrovna. Continuă, te rog, Alexandr.

— „Să nu cunoşti limite în domeniul sentimentului, să te consacri cu totul unei singure fiinţe, – citi Alexandr mai departe, – să trăieşti şi să gândeşti numai pentru fericirea ei, să găseşti măreţie în umilinţă, desfătare în tristeţe şi tristeţe în desfătare şi, pe lângă dragoste şi ură, să te laşi pradă tuturor extremelor. Să iubeşti, înseamnă să trăieşti într-o lume imaginară…”

Piotr Ivanîci clătină din cap.

— Într-o lume imaginară, – citi mai departe Alexandr, – care să întreacă în strălucire şi splendoare orice altă strălucire şi orice altă splendoare. În acea lume, cerul pare mai senin, natura – mai bogată. Să-mparţi viaţa şi timpul în două: în prezenţă şi absenţă, în două anotimpuri: primăvară şi iarnă; celui dintâi îi corespunde primăvara, iar celui de-al doilea – iarna. Pentru că, oricât de frumoase ar fi florile şi oricât de senin albastrul cerului, în absenţa fiinţei iubite – tot

farmecul lor se întunecă. Să nu vezi în lumea-ntreagă decât o singură fiinţă, şi în fiinţa aceasta să închizi tot universul… În sfârşit, să iubeşti înseamnă să pândeşti orice privire a fiinţei iubite, aşa cum pândeşte beduinul orice picătură de rouă spre a-şi răcori buzele arse de sete; să te frământi în absenţa ei, iar de faţă cu ea să nu mai fii în stare să-ţi exprimi niciunul dintre gândurile care te-au frământat. Să cauţi să-l întreci pe celălalt în sacrificii…”

— Ajunge, pentru Dumnezeu, ajunge! îi tăie vorba Piotr Ivanîci. Nu pot să mai îndur aşa ceva! Ai vrut să le rupi; Rupe-le, rupe-le o dată mai repede! Aşa!

Piotr Ivanîci sări din fotoliu şi începu să se plimbe agitat prin odaie.

— Au fost oare într-adevăr vremuri când oamenii gândeau astfel în mod serios, când făceau toate acestea? vorbi el. Oare s-ar putea ca toate cele scrise despre cavaleri şi păstoriţe să nu fie decât o jignitoare invenţie la adresa lor? Şi cum de poate un om să aibă chef să zgândărească şi să analizeze atât de amănunţit asemenea coarde jalnice ale sufletului omenesc… Auzi vorbă: dragoste! Cum se poate să dai atâta importanţă tuturor acestor lucruri…

Ridică din umeri.

— De ce să te duci atât de departe cu gândul, unchiule? Uite, chiar eu simt în mine această putere a dragostei şi mă mândresc cu ea. Nenorocirea mea constă numai în faptul că n-am întâlnit în cale o fiinţă demnă de o asemenea dragoste şi înzestrată cu aceeaşi putere…

— Puterea dragostei, repetă Piotr Ivanîci. E ca şi cum ai spune „puterea slăbiciunii”.

— Nu-i de tine, Piotr Ivanîci, observă Lizaveta Alexandrovna. Tu nu vrei să crezi în existenţa iubirii nici măcar la alţii…

— Dar tu? Crezi serios că există? întrebă Piotr Ivanîci, apropiindu-se de ea. Vrei să glumeşti, desigur! Alexandr e copil încă şi nu se cunoaşte nici pe sine însuşi, nici pe ceilalţi. Dar pentru tine ar fi chiar ruşinos! Spune şi tu: ai putea să stimezi pe un bărbat, dacă te-ar iubi astfel?… Aşa trebuie să iubeşti o femeie?

Lizaveta Alexandrovna îşi lăsă lucrul.

— Dar cum ar trebui? întrebă ea încet, luându-i mâinile într-ale ei şi trăgându-l uşor spre dânsa.

Piotr Ivanîci îşi liberă binişor mâinile şi arătă pe furiş spre Alexandr, care stătea la fereastra cu spatele la ei. Apoi îşi reîncepu plimbarea prin odaie.

— Cum! repeta el. Parcă n-ai auzit cum se iubeşte.

— Cum se iubeşte! îngână şi ea pe gânduri şi se apucă din nou de lucru.

Tăcerea ţinu vreun sfert de oră. Piotr Ivanîci o curmă cel dintâi.

— Cu ce te îndeletniceşti tu acum? îl întrebă pe nepotul lui.

— Cu mai nimic.

— E cam puţin. Citeşti barem?

— Da…

— Ce anume?

— Fabulele lui Krîlov.

— E o carte bună. Şi asta-i tot ce citeşti?

— Asta-i tot. Doamne! Ce portrete minunate ale oamenilor şi cât de fidel zugrăvite!

— Ai tu ce ai ca oamenii! E cu putinţă oare ca dragostea ta pentru fata ceea… cum îi zice… să te fi schimbat într-atât?

— Aşi! De prostia aceea am şi uitat. Acum, de curând, am trecut prin locurile unde am fost atât de fericit şi am suferit aşa de mult; credeam că amintirile îmi vor sfâşia inima în bucăţi.

— Ei şi, ţi-au sfâşiat-o?

— Am revăzut şi vila, şi grădina, şi grilajul, dar inima nu mi-a bătut mai tare.

— Ei, vezi: ţi-am spus eu. Dar de ce atunci atâta aversiune faţă de oameni?

— De ce! Din cauza josniciilor, din cauza micimii lor de suflet… Doamne Dumnezeule! Când te gândeşti câtă mişelie există acolo unde natura a aruncat o sămânţă atât de minunată…

— Dar fie ce-ţi pasă? Ai vrea poate să-i îndrepţi pe oameni?

— Ce-mi pasă? Ca şi cum nu m-ar împroşca şi pe mine stropii acelui noroi în care se scaldă ei? Ştii doar ce s-a întâmplat cu mine! Şi, după toate acestea, să nu-i urăsc, să nu-i dispreţuiesc?!

— Dar ce ţi s-a întâmplat?

— Trădarea în dragoste, o uitare rece, brutală în prietenie… şi, în general, ţi-e şi scârbă să te uiţi la oameni, să trăieşti alături de ei! Toate gândurile, toate cuvintele, toate faptele lor sunt clădite pe nisip. Astăzi aleargă spre un ţel, se grăbesc, se răstoarnă unul pe altul, comit josnicii, linguşesc şi se înjosesc, uneltesc unii împotriva altora, iar mâine uită ce-au urmărit ieri şi aleargă după altceva. Astăzi admiră ceva, iar mâine batjocoresc. Astăzi sunt înflăcăraţi, plini de dragoste, iar mâine – reci… Nu! Când o priveşti mai de aproape, viaţa e groaznică, respingătoare! Iar oamenii…

Piotr Ivanîci aţipise din nou în fotoliu.

— Piotr Ivanîci! şopti iarăşi Lizaveta Alexandrovna, înghiontindu-l încetişor.

— Ai căzut în melancoliei Trebuie să te apuci de lucru, hotărî Piotr Ivanîci, frecându-se la ochi. Şi atunci n-ai să-i mai înjuri pe oameni, că nici n-ai pentru ce. Ce cusur au cunoscuţii tăi? Toţi sunt oameni de treabă.

— Desigur! La oricare te-ai uita, descoperi în el vreun animal din fabulele lui Krîlov.

— Hozarovii, de pildă?

— E o întreagă familie de animale! îl întrerupse Alexandr. Unul te copleşeşte pe faţă cu linguşirile, iar pe la spate… l-am auzit ce spune despre mine. Al doilea plânge azi împreună cu tine, luând parte la jignirea ce ţi s-a adus, iar mâine e gata să plângă cu cel ce te-a jignit. Azi râde împreună cu tine de cineva, iar mâine va râde cu acel cineva de tine… Ce scârbă!

— Dar familia Lunin?

— Nici aceia nu-s mai breji. Bărbatul parcă e măgarul, de groaza căruia privighetoarea a zburat peste munţi şi peste văi, iar dânsa e taman cumătră vulpe…

— Despre familia Sonin ce ai de spus?

— Nimic de seamă. Domnul Sonin e gata oricând să-ţi dea un sfat bun, dar numai după ce ţi-a trecut necazul. Încearcă însă să i te adresezi la nevoie, te lasă să pleci acasă nemâncat, cum l-a lăsat vulpea pe lup. Îţi mai aminteşti cum se gudura în faţa dumitale când îşi căuta un post şi spera că ai să-l ajuţi? Iar acum, ia să auzi ce spune despre dumneata…

— Nici Volocikov nu-ţi place?

— E o dihanie care nu-i bună de nimic, iar pe deasupra mai e şi rău… De scârbă, Alexandr scuipă.

— Ştiu că i-ai aranjat! zise Piotr Ivanîci.

— La ce să mă aştept aşadar din partea oamenilor? urmă Alexandr.

— La de toate: prietenie, dragoste, gradul de ofiţer superior, bani… Ei, acum completează această galerie de portrete cu ale noastre. Ia spune, soţia mea şi cu mine ce fel de animale suntem?

Alexandr nu răspunse nimic, dar o expresie de ironie subtilă, abia perceptibilă, trecu pe faţa lui ca o umbră. Zâmbi. Lui Piotr Ivanîci nu-i scăpară nici expresia, nici zâmbetul. Schimbă o privire cu soţia lui, care-şi lăsă ochii în jos.

— Dar tu ce fel de animal eşti? întrebă Piotr Ivanîci.

— Eu n-am făcut niciun rău oamenilor! rosti Alexandr cu demnitate. M-am purtat faţă de ei aşa cum trebuia să mă port… Am o inimă iubitoare, le-am deschis larg braţele. Iar ei, ce au făcut?

— Ce l-o fi găsit, de vorbeşte atât de caraghios? se adresă Piotr Ivanîci către soţia lui.

— Pentru tine toate-s caraghioase! îi răspunse ea.

— Eu însumi nu le-am cerut oamenilor, urmă Alexandr, nici fapte mari care să dovedească bunătatea, nici generozitate, nici sacrificii… nu le-am cerut decât cele ce mi se cuveneau după toate drepturile…

— Cu alte cuvinte, ai dreptate în toate. Ai ieşit basma curată. Acum, stai să te judec şi eu…

Lizaveta Alexandrovna băgă de seamă că bărbatul ei a luat un ton aspru şi se nelinişti.

— Piotr Ivanîci! şopti ea, lasă…

— Nu, lasă-l să audă adevărul. Termin într-o clipă. Ia spune-mi, te rog, Alexandr, adineauri, când îi înfierai pe toţi cunoscuţii tăi, zicând de unii că-s nemernici, de alţii că-s proşti, n-ai simţit oare în inima ta ceva care să semene a mustrare de conştiinţă?

— Pentru ce, unchiule?

— Pentru că, ani de-a rândul, ai găsit la toate aceste animale o primire caldă. Să admitem că ai ait recurs la vicleşuguri, la uneltiri, cum spui tu, faţă de cei de la care au vrut să obţină câte ceva. Dar de la tine nu se aşteptau la nimic. Atunci ce i-a făcut să te invite la ei, să se poarte atât de prietenos cu tine?… Nu-i frumos, Alexandr! adăuga serios Piotr Ivanîci. Numai pentru asta, un altul ar fi tăcut, chiar de ar fi cunoscut vreun păcat de al acelor oameni.

Alexandr se aprinse la faţă.

— Atenţia lor faţă de mine am atribuit-o faptului că m-ai recomandat dumneata, răspunse el, de astă dată fără aerul important de mai înainte, ci, dimpotrivă, destul de smerit. De altfel, aşa sunt relaţiile mondene…

— Ei bine: să le luăm pe cele nemondene. Ţi-am mai demonstrat eu – dar nu ştiu dacă am reuşit să te conving – că ai fost nedrept faţă de această… cum îi zice? Saşenka, parcă? Ai fost primit la el timp de un an şi jumătate ca un om al casei, îţi petreceai acolo toată ziulica, de dimineaţa până seară, şi, pe deasupra, mai erai şi iubit de fetişcana asta demnă de dispreţ, cum îi spui tu. După cât mi se pare, aşa ceva merită nu dispreţul, ci…

— Dar de ce m-a înşelat?

— Cu alte cuvinte, de ce s-a îndrăgostit de altul? Am rezolvat şi chestiunea aceasta într-un mod destul de satisfăcător. Dar crezi cu adevărat că, dacă ea ar fi continuat să te iubească, tu nu te-ai fi răcit faţă de ea?

— Eu? Niciodată.

— Înseamnă că nu înţelegi nimic. Să mergem mai departe. Spui că n-ai prieteni, iar eu eram încredinţat că ai chiar trei la număr.

— Trei? exclamă Alexandr. Am avut cândva unul, dar şi acela…

— Trei, repetă cu insistenţă Piotr Ivanîci. În ordinea vechimii, cel dintâi e tocmai acest unul. După atâţi ani de despărţire, altul ţi-ar fi întors spatele în clipa revederii. El însă te-a poftit la el acasă şi, când ai sosit acolo cu o mutră acră, te-a întrebat plin de solicitudine dacă nu cumva ai nevoie de ceva, ţi-a oferit serviciile lui, ajutorul lui şi sunt sigur că ţi-ar fi dat şi bani – da, bani! Iar în veacul nostru, multe sentimente s-ar poticni de această piatră de încercare… Trebuie negreşit să mi-l prezinţi: după câte vad, e un om de treabă. Iar tu spui că e perfid.

Alexandr stătea în picioare, cu ochii lăsaţi în jos.

— Şi cine crezi că este cel de al doilea prieten al tău? – întrebă Piotr

Ivanîci.

— Cine să fie? se întrebă Alexandr plin de nedumerire. Cred că nimeni…

— Neruşinatule! îi tăie vorba Piotr Ivanîci. Ce zici de asta, Liza? Şi nici măcar nu roşeşte! Dar dă-mi voie să te întreb: eu ce sunt pentru tine?

— Dumneata? O rudă.

— Impozant titlu, n-am ce zice! Şi eu care am crezut că reprezint ceva mai mult. Nu e frumos, Alexandr: e o trăsătură de caracter care e calificată drept josnică chiar şi în preceptele din caietele de caligrafie şi care cred că nici măcar la Krîlov nu se găseşte.

— Dar dumneata, m-ai respins întotdeauna… murmură timid Alexandr, fără a-şi ridica privirile.

— Da, când aveai chef de îmbrăţişări.

— Râdeai de mine şi de sentimentele mele…

— Dar de ce crezi că o făceam? întrebă Piotr Ivanîci.

— Mă urmăreai pas cu pas…

— Aşa! Bine că ai ajuns şi aici! Da, te urmăream! Poftim de-ţi găseşte un asemenea preceptor. Şi de ce crezi că-mi dădeam atâta osteneală? Şi aş mai putea adăuga câte ceva, dar mi-e că ar semăna a reproşuri vulgare…

— Unchiule!… murmură Alexandr, apropiindu-se de el şi întinzându-i mâinile.

— Treci la loc; n-am terminat încă! zise Piotr Ivanîci cu răceală. Pe cel de al treilea şi cel mai bun prieten, sper că-l vei numi singur.

Alexandr se uită iar la el, părând să întrebe: „Unde e? Cine e?" Piotr Ivanîci arătă spre soţia lui.

— Iată-l.

— Piotr Ivanîci, îl întrerupse Lizaveta Alexandrovna, pentru Dumnezeu, nu mai face pe deşteptul. Lasă…

— Nu. Te rog, lasă-mă să termin.

— Ştiu să preţuiesc prietenia mătuşii… îngăimă Alexandr abia auzit.

— Nu, nu ştii: dacă ai fi ştiut, nu în tavan ţi-ai fi căutat cu ochii prietenul, ci ai îi arătat spre dânsa. Dacă ai fi simţit prietenia ei, din consideraţie pentru meritele ei, n-ai mai fi dispreţuit oamenii. Ea singură ar fi trebuit să răscumpere în ochii tăi toate scăderile celorlalţi. Câne ţi-a şters lacrimile, bocind împreuna cu tine? Cine a luat parte la toate neroziile tale – şi încă ce parte?! Numai o mamă ar îi putut să împărtăşească cu atâta căldură tot ce te durea pe tine – şi încă nu e sigur că s-ar fi priceput atât de bine. Dacă ai fi simţit acest lucru, n-ai fi zâmbit ironic adineauri, ai fi văzut că aici nu e vorba de vulpe sau de lup, ci de o femeie care te iubeşte ca o soră bună…

— Vai de mine, *ma tante!* rosti Alexandr, nemaiştiind ce să spună, copleşit de această imputare. Cum poţi să crezi că nu preţuiesc toate

acestea şi nu te socotesc o strălucită excepţie în mijlocul mulţimii? Doamne, Doamne! Jur că…

— Te cred, te cred, Alexandr! răspunse ea. Nu-l mai asculta pe Piotr Ivanîci; e în stare să facă din ţânţar armăsar. Nu pierde niciun prilej de a face pe deşteptul. Pentru Dumnezeu, încetează odată, Piotr Ivanîci.

— Termin îndată. O povestire, încă una, cea din urmă{28}: pretinzi că-ţi îndeplineşti toate obligaţiile faţă de alţii.

Alexandr nu mai răspunse niciun cuvânt şi nu-şi mai ridică ochii.

— Spune-mi: pe maică-ta o iubeşti?

Alexandr se învioră dintr-odată.

— Ce întrebare! exclamă el. Pe cine altul aş mai putea iubi? O ador, mi-aş da viaţa pentru ea…

— Perfect. Cu alte cuvinte, ştii ca ea nu trăieşte decât pentru tine, că orice bucurie şi orice durere a ta este bucuria şi durerea ei. Ea nu-şi mai măsoară acum timpul în luni sau în săptămâni, ci în veşti primite de la tine şi despre tine… Ia spune-mi, de când nu i-ai mai scris?

Alexandr tresări.

— De vreo trei săptămâni, îngăimă el.

— Nu-i adevărat! De patru luni! Cum să calific o asemenea faptă? Ia spune-mi acum ce fel de animal eşti tu? Poate că nici nu ştii ce nume să-i dai, deoarece nu există asemenea dihanie la Krîlov?

— Dar ce s-a întâmplat? întrebă deodată Alexandr, cuprins de spaimă.

— S-a întâmplat că bătrâna a căzut la pat de durere.

— Să fie cu putinţă? Doamne Dumnezeule!

— Nu-i adevărat! Nu-i adevărat! strigă Lizaveta Alexandrovna, repezindu-se la birou şi scoţând de acolo o scrisoare pe care o întinse lui Alexandr. Nu e bolnavă, dar îţi duce grozav dorul…

— Îl cam răsfeţi, Liza, zise Piotr Ivanîci.

— Iar tu eşti din cale afară de aspru. Alexandr a trecut prin încercări care l-au făcut să uite pentru o bucată de vreme…

— Să-şi uite mama de dragul unei fetişcane! Grozave încercări, n-am ce zice!

— Ajunge, pentru Dumnezeu! reluă Lizaveta Alexandrovna cu tărie, arătând spre nepotul et.

Alexandr citi scrisoarea mamei lui, apoi îşi acoperi cu ea faţa.

— Lasă-l pe unchiu' să spună tot ce vrea, *ma tante,* să tune şi să fulgere. Mi s-ar fi cuvenit şi mai rău decât imputările lui: sunt un monstru! spuse el, făcând semne disperate.

— Hai, linişteşte-te, Alexandr, dădu să-l potolească Piotr Ivanîci. Monştri ca tine se găsesc mulţi în lumea asta. Te-ai ţinut şi tu de prostii şi ai uitat-o pentru un timp pe maică-ta. E firesc; dragostea filială e un sentiment potolit. Maică-ta însă nu te are decât pe tine pe

lume; de aceea e şi natural să fie atât de amărâtă. Nu este însă cazul să te condamnăm pentru asta; am să-ţi repet doar cuvintele autorului tău preferat:

— „Ia uită-te mai bine… Tot nu te ruşinezi
Că tu eşti chiar aceea pe care-o-njuri şi-o vezi?”{29}

Deci nu ne rămâne decât să fim mai înţelegători faţă de slăbiciunile altora. E o regulă de viaţă, fără de care n-ai putea să trăieşti nici tu însuţi, nici alţii. Asta-i tot. Acum, mă duc să mă culc.

— Unchiule! eşti supărat? i se adresă Alexandr cu un glas plin de căinţă adâncă.

— De unde ai mai scos-o şi p-asta? De ce să-mi fac sânge rău? Nici nu m-am gândit să mă supăr. Am vrut numai să joc rolul ursului din fabula „Maimuţoiul şi oglinda”. Ce zici, l-am jucat bine? Ce părere ai, Liza?

Dădu s-o sărute în treacăt, dar Liza se feri.

— Mi se pare că am îndeplinit întocmai cele ce mi-ai poruncit, – adăugă Piotr Ivanîci. – Atunci?.. A, da: am uitat ceva… Cu inima cum stai, Alexandr?

Alexandr tăcu.

— Ceva bani nu-ţi trebuie? mai întrebă unchiul.

— Nu, unchiule…

— N-ar cere, Doamne fereşte! încheie Piotr Ivanîci, ieşind şi închizând uşa în urma lui.

— Ce va crede acuma despre mine? întrebă Alexandr după o clipă de tăcere.

— Ce a crezut şi mai înainte, răspunse Lizaveta Alexandrovna. Crezi că toate acestea ţi le-a spus pentru că ar fi în adevăr supărat pe dumneata?

— Dar cum?

— Da de unde! A vrut să facă pe grozavul, crede-mă. Ai văzut cât de metodic a procedat? A expus pe rând toate argumentele împotriva dumitale: la început pe cele mai slabe, apoi pe cele mai tari. Întâi a căutat să afle motivul aprecierilor dumitale negative asupra oamenilor, iar apoi… Nu poate fără metodă! Cred că a şi uitat ce a spus.

— Câtă inteligenţă! Ce adâncă cunoaştere a vieţii, a oamenilor, câtă stăpânire de sine!

— Da, e foarte inteligent şi ştie mult prea bine să se stăpânească, murmură Lizaveta Alexandrovna dusă pe gânduri, dar…

— Dar dumneata, *ma tante,* n-o să-mi mai acorzi nicio stimă? Crede-mă însă că numai emoţiile mari prin care am trecut m-au făcut să uit… Doamne! biata măicuţă!

Lizaveta Alexandrovna îi întinse mâna.

— Am să preţuiesc şi mai departe inima dumitale simţitoare, zise ca. Sentimentul te face uneori să comiţi greşeli, de aceea eu sunt gata totdeauna să le trec cu vederea.

— O, *ma tante!* Eşti o femeie ideală!

— Sunt femeie şi atât a tot.

Alexandr era adânc impresionat de săpuneala primită de la unchiul său. Stând cu mătuşă-sa, se cufundă iar în gânduri chinuitoare. Părea că liniştea, pe care Lizaveta o aşternuse cu atâta măiestrie în inima lui, îl părăsise dintr-odată. Lizaveta Alexandrovna aşteptă în zadar să audă din partea lui vreo răutate, îl provocă chiar la remarci satirice şi, cu multă stăruinţă, căută să-i ofere ca subiect de epigramă chiar pe Piotr Ivanîci: Alexandr rămase cu desăvârşire surd şi mut. Parcă ar fi vărsat cineva peste el un ciubăr de apă rece.

— Ce-i cu dumneata? De ce eşti atât de abătut? îl întrebă mătuşă-sa.

— Aşa, *ma tante;* mă simt cam trist. Unchiul m-a făcut să mă cunosc pe mine însumi; bine m-a mai zugrăvit!

— Nu-l asculta: mai spune şi el câteodată lucruri neadevărate.

— Nu căuta să mă consolezi. Mi-e scârbă de mine. I-am dispreţuit, i-am urât pe oameni, iar acum mă dispreţuiesc şi mă urăsc pe mine… De oameni te mai poţi ascunde, dar de propria ta fiinţă unde să fugi? Totul nu e decât nimicnicie: toate bunurile acestea pământeşti, toată deşertăciunea vieţii, oamenii, tu însuţi…

— Of! Ce ţi-e şi cu Piotr Ivanîci ăsta! zise Lizaveta Alexandrovna, oftând adânc. E în stare să indispună pe oricine!

— Nu mi-a mai rămas decât o singură mângâiere, negativă, ce-i drept: gândul că n-am trădat pe nimeni, nici în dragoste, nici în prietenie.

— N-au ştiut să te preţuiască, dar crede-mă că se va găsi odată o inimă care va şti să facă acest lucru. Ţi-o garantez eu. Eşti încă atât de tânăr! Uită toate, găseşte-ţi o ocupaţie: ai talent, scrie… Scrii ceva în momentul de faţă?

— Nu.

— Apucă-te de scris.

— Mă tem, *ma tante*…

— Nu-l asculta pe Piotr Ivanîci. Cu el poţi să discuţi politică, agronomie şi orice alt subiect, în afară de poezie. În domeniul acesta, n-o să-ţi spună niciodată adevărul. Publicul are să te preţuiască. Ai să vezi… Îmi făgăduieşti că ai să scrii?

— Da, *ma tante.*

— Când ai să începi?

— De îndată ce voi putea. Atâta speranţă mi-a mai rămas şi mie!

După ce-şi făcu siesta, Piotr Ivanîci veni iarăşi la ei, îmbrăcat de ieşire şi cu pălăria în mână, şi-l sfătui pe Alexandr să-şi vadă de

serviciu şi de lucrările de la secţia agricolă a revistei.

— Am să încerc, unchiule, răspunse Alexandr, dar i-am promis mătuşii…

Lizaveta Alexandrovna îi făcu semn să tacă, dar Piotr Ivanîci observă.

— Ce i-ai promis? întrebă el.

— Să-mi aducă nişte note noi de muzică, răspunse ea.

— Nu-i adevărat. Ce i-ai promis, Alexandr?

— Să scriu o nuvelă sau altceva…

— N-ai renunţat încă la literatură? zise Piotr Ivanîci, scuturând nişte fire de praf de pe haină. Şi tu, Liza, degeaba zăpăceşti băiatul.

— N-am dreptul să renunţ la acest lucru, zise Alexandr.

— Dar cine te sileşte să renunţi?

— De ce aş fi ingrat şi aş renunţa din capul meu la sarcina de onoare către care sunt chemat? E singura speranţă luminoasă ce mi-a mai rămas în viaţă. S-o distrug şi pe aceasta? Dacă am să irosesc cele sădite în mine de forţele superioare, pe mine însumi mă voi distruge…

— Te rog să-mi explici şi mie ce anume e sădit în tine?

— Dumitale nu-ţi pot explica, unchiule. Trebuie să înţelegi singur. Spune-mi, ţi s-a făcut vreodată părul măciucă din alte motive decât din pricina pieptănatului?

— Nu! răspunse Piotr Ivanîci.

— Ei, vezi! Ai simţit vreodată cum clocotesc în inimă patimile? Ţi-ai făurit vreodată în închipuirea dumitale înfierbântată imagini frumoase cure cereau să se întruchipeze? Ţi-a bătut vreodată inima deosebit de tare?

— Iar baţi câmpii! Ei – şi pe urmă? întrebă Piotr Ivanîci. Ce vrei să spui?

— Vreau să spun că acela care n-a simţit aşa ceva, nici nu poate pricepe ce te îndeamnă să scrii, când un fel de duh neastâmpărat îţi şopteşte întruna, zi şi noapte, în vis şi aievea: scrie, scrie!…

— Dar tu nu ştii să scrii!

— Ce tot spui, Piotr Ivanîci? Dacă tu nu te pricepi, de ce să împiedici pe alţii? interveni Lizaveta Alexandrovna.

— Iartă-mă, unchiule, dacă-ţi voi spune că nu eşti în măsură să fii judecător în domeniul acesta.

— Dar cine e atunci în măsură? Dânsa? Piotr Ivanîci arătă cu un semn pe soţia lui. Apoi urmă: Ea îţi vorbeşte dinadins aşa, iar tu o crezi.

— Chiar şi dumneata m-ai sfătuit la începutul şederii mele aici să scriu, să fac o încercare…

— Ei şi? Ai încercat, nu ţi-a ieşit nimic, ar fi deci cazul să te laşi.

— Oare n-ai găsit niciodată în scrierile mele un gând ca lumea, un vers reuşit?

— Cum să nu găsesc! Am găsit câte ceva. Nu eşti prost. Şi nu se poate ca la un om care nu-i prost să nu găseşti un gând reuşit în câteva zeci de kilograme de opere. Dar asta nu înseamnă talent, ci inteligenţă.

— Of! suspină cu năduf Lizaveta Alexandrovna, răsucindu-se pe scaun.

— Iar bătăi ale inimii, fiori, dulce desfătare şi multe alte asemenea lucruri – cine nu le cunoaşte?

— Cred că tu cel dintâi! observă soţia lui.

— Ei, asta-i! Nu-ţi aminteşti cum mă extaziam…

— Faţă de ce? Nu-mi aduc aminte.

— Toată lumea cunoaşte asemenea sentimente, continuă Piotr Ivanîci, adresându-se nepotului său. Care e omul care să nu fie mişcat de liniştea sau, hai să zicem, de întunericul nopţii, de freamătul codrului, de o grădină, de niscaiva iazuri, de mare? Dacă aceste lucruri nu le-ar simţi decât artiştii, n-ar avea cine să-i înţeleagă. Dar să oglindeşti toate aceste senzaţii în operele tale e cu totul altceva şi pentru asta e nevoie de talent. Pe cât se pare însă, tu nu-l ai. Talentul nu se poate ascunde: străluceşte în fiece rând, în fiece trăsătură a penelului…

— Piotr Ivanîci! Ar fi timpul să pleci, îl îndemnă Lizaveta Alexandrovna.

— Îndată.

— Ai vrea să te distingi? urmă el. Ai destule prilejuri. Redactorul te laudă, mi-a spus chiar că articolele tale despre agricultură sunt foarte bine făcute, că nu sunt lipsite de oarecare idei şi că totul arată, după spusele lui, că eşti un băiat cu carte, iar nu un meşteşugar de rând. M-am bucurat „Ei vezi! – mi-am zis – Aduevii aceştia au cu toţii câte ceva în capul lor!” Vezi: am şi eu amorul meu propriu! Ai putea să te distingi şi la serviciu şi, în acelaşi timp, să devii cunoscut ca scriitor…

— Halal celebritate: un scriitor care scrie despre îngrăşăminte!

— Fiecare cu ale lui: unul e menit să plutească în tăriile cerului, iar altul să scormonească în gunoi şi să scoată de acolo comori. Nu înţeleg de ce ar fi de dispreţuit o chemare mai modestă? Îşi are şi ea poezia ei. Dacă ţi-ai vedea de treabă, ai înainta în serviciu, ai câştiga ceva bani prin munca ta, ai face o partidă avantajoasă, cum fac cei mai mulţi… Nu înţeleg ce ţi-ar mai lipsi? Odată ce ţi-ai împlinit datoria, odată ce ţi-ai trăit viaţa cinstit, muncind cu sârg, înseamnă că ai atins fericirea. Asta-i părerea mea. Iată, ea am gradul de consilier de stat şi meseria de fabricant. Dacă îmi oferi cumva titlul de cel mai mare poet, zău că nu-l primesc.

— Ascultă-mă, Piotr Ivanîci. Ai să întârzii la sigur, îl întrerupse Lizaveta Alexandrovna: e aproape zece.

— Ai dreptate, trebuie să plec. Ei, la revedere! Aşa li se urcă fumuri

la cap tinerilor acestora, de început să se creadă, te miri din ce, oameni extraordinari, bombăni Piotr Ivanîci, ieşind din odaie, şi pe urmă…

2

Întorcându-se acasă de la unchiul lui, Alexandr se instală într-un fotoliu şi începu să se gândească. Îşi aminti întreaga convorbire avută cu unchiul şi cu mătuşa lui şi-şi examină cât se poate de aspru propria lui purtare.

Cum putuse el oare, la vârsta lui, să-şi îngăduie să-i urască şi să-i dispreţuiască pe oameni, să-i judece şi să-i condamne pentru nimicnicia, meschinăria şi slăbiciunile lor, iar, după ce i-a luat la rând pe toţi cunoscuţii lui, cum de a îndrăznit să uite să se analizeze şi pe sine însuşi? Cât de orb a fost! Unchiu-său i-a dat o lecţie straşnică, chiar ca unui şcolar. L-a analizat cu de-amănuntul şi încă în faţa unei femei. N-ar fi fost oare mai bine să-şi analizeze singur defectele? Cât a câştigat în seara aceasta unchiu-său în ochii soţiei lui! Şi asta n-ar fi nimic. Chiar aşa trebuie să fie. Nenorocirea era însă că o făcuse pe socoteala lui. Incontestabil, unchiul îi era cu mult superior totdeauna şi în toate.

«Dar atunci, unde-i acel avantaj al tinereţii, al prospeţimii, al înflăcărării minţii şi simţurilor – gândea el – dacă un om cu oarecare experienţă, însă lipsit de inimă, e în stare, şi încă fără cine ştie ce osteneală, ci aproape jucându-se, să-l înfrângă la orice pas? Când oare vor fi forţele lor egale şi când o să ajungă el să facă să se încline balanţa de partea lui? Pe cât se pare, de partea lui era talentul, prisosul de forţe spirituale.. Şi totuşi, unchiul părea un titan alături de el. Cu câtă siguranţă discuta, cât de uşor înlătura orice contradicţie şi-şi atingea scopul glumind, căscând, bătându-şi joc de sentimente, de „efuziunile sincere” ale prieteniei şi ale dragostei, într-un cuvânt, de toate lucrurile pentru care oamenii mai în vârstă s-au deprins să-i invidieze pe cei tineri.»

Gândindu-se la toate acestea, Alexandr se făcu roşu de ruşine. Îşi dădu cuvântul să se supravegheze de acum încolo cât mai sever şi, la prima ocazie, să-l înfrângă pe unchiu-său, demonstrându-i că nicio experienţă nu poate înlocui harurile primite de sus; că, de acum înainte, oricâte predici i-ar ţine Piotr Ivanîci, niciuna dintre profeţiile sale reci şi metodice nu se va mai îndeplini. Alexandr îşi va afla singur calea pe care va porni, nu şovăitor, ci cu pas liniştit şi sigur. Căci nu mai e acela de acum trei ani. A învăţat să pătrundă cu privirea în toate

ascunzişurile inimii, să desluşească în ea jocul patimilor, să cucerească taina vieţii. Fireşte, n-a ajuns acolo fără chinuri, dar, în schimb, s-a oţelit împotriva lor pe vecie. Acum vede clar în viitor, s-a trezit la viaţă, i-au crescut aripi. Nu mai e copil, e bărbat şi păşeşte cu îndrăzneala înainte! Unchiu-său o să vadă acest lucru şi, la rândul lui, are să joace mai târziu rolul unui biet şcolar în faţa lui Alexandr, care va deveni un maestru, un om plin de experienţă. Va afla, spre marea lui mirare, că, în afară de cariera asta nenorocită pe care şi-a ales-o şi pe care dintr-un fel de invidie vrea să i-o impună şi lui, mai există şi o altă viaţă, alte posibilităţi de a se distinge, altă fericire. Încă o nobilă sforţare – şi lupta va îi terminată!

Alexandr se învioră, începu din nou să-şi făurească o lume aparte, lumea lui specială, ceva mai înţeleaptă decât cea dinainte. Mătuşă-sa încuraja această dispoziţie, dar numai pe ascuns, când Piotr Ivanîci dormea sau era dus la fabrică ori la club.

Lizaveta Alexandrovna îl întreba pe Alexandr despre preocupările lui. Cât de mult îi plăcea acest lucru! Îi expunea atunci planul operelor sale viitoare şi uneori, în chip de sfat, îi cerea aprobarea.

Lizaveta Alexandrovna intra uneori în discuţie contradictorie cu el, dar şi mai des era de aceeaşi părere. Alexandr se agăţa acum de munca lui ca de o ultimă speranţă. „Dincolo de acest lucru – îi spunea el Lizavetei – nu mai e nimic – doar o întindere stearpă, fără apă, fără verdeaţă, întuneric şi pustiu. Ce fel de viaţă poate fi fără muncă? Mai bine să mori!” Şi muncea neobosit.

Uneori îşi amintea de dragostea lui pierdută şi atunci, sub stăpânirea emoţiei, punea mâna pe condei şi scria câte o elegie înduioşătoare. Alteori, un val de amărăciune răscolea din străfunduri ura şi dispreţul lui faţă de oameni, sentimente care, cu puţin mai înainte, îi zbuciumaseră atât de puternic inima. Şi astfel se înfiripau câteva versuri viguroase. În acelaşi timp, se gândea serios la un roman pe care începuse chiar să-l scrie. Pusese în el mult suflet, multă gândire, muncise la el aproape o jumătate de an. În cele din urmă, termină romanul, îl revăzu şi-l transcrise. Mătuşă-sa era încântată.

De astă dată, acţiunea nu se mai petrecea în America, ci undeva, într-un sat din gubernia Tambov. Personajele erau oameni cât se poate de obişnuiţi: mincinoşi, bârfitori, tot felul de monştri îmbrăcaţi în fracuri, femei necredincioase strânse în corsete, cu pălăriuţe cochete pe cap. În aparenţă, totul era cum se cuvine, fiecare era la locul lui.

— Ce zici, *ma tante,* arăt unchiului?

— Da. Desigur, răspunse ea. Totuşi… n-ar fi mai bine să-l tipăreşti întâi, aşa, fără să i-l arăţi? El e totdeauna împotrivă. Te pomeneşti că găseşte ceva de spus… Ştii, lui toate acestea i se par copilării.

— Nu. Cred că-i mai bine să i-l arat înainte, răspunse Alexandr. Mă bizui pe aprecierea dumitale şi pe conştiinţa mea proprie şi nu mă mai

tem de nimeni. Să-l vadă şi el…

Îşi astfel arăta romanul şi unchiului său. Văzând caietul, Piotr Ivanîci se încruntă uşor şi clătină din cap.

— Ce-aţi compus voi acolo? întrebă el. E cam mult. Şi ce mărunt e scris! Multă răbdare aţi mai avut!

— Înainte de a clătina din cap, îi răspunse nevastă-sa, ar trebui să vezi ce scrie. Alexandr, citeşte-ne dumneata. Iar dumneata, Piotr Ivanîci, să asculţi cu atenţie, să nu aţipeşti – şi apoi să ne dai verdictul. Nod în papură poţi găsi oriunde, dacă te apuci să cauţi. Te rog însă să fii indulgent.

— De ce indulgent? Să fie drept, ceru Alexandr.

— N-am ce-i face, trebuie să ascult, oftă Piotr Ivanîci; dar cu o singură condiţie: să nu-mi citeşti opera ta îndată după masă, pentru că atunci nu garantez că nu voi adormi. Te rog, Alexandr, nu mi-o lua în nume de rău: când mi se citeşte ceva după masă, numaidecât mă apucă somnul, indiferent de felul cărţii. În al doilea rând, dacă e ceva de valoare, îmi voi spune părerea, iar de nu, voi tăcea. Iar voi veţi face pe urmă cum veţi crede de cuviinţă.

Începură lectura. Piotr Ivanîci n-a aţipit deloc, a ascultat fără să-şi ia ochii de la Alexandr, a clipit foarte rar, iar de două ori a dat aprobativ din cap.

— Ei vezi, îi şopti nevastă-sa. Ţi-am spus cu.

Soţul răspunse şi el printr-o înclinare a capului.

Citiră astfel două seri de-a rândul. Chiar în prima seară, după ce se isprăvi lectura, Piotr Ivanîci povesti soţiei sale, spre marea ei mirare, tot ce avea să urmeze.

— De unde ştii? îi întrebă ea.

— Mare lucru! Ideea nu-i nouă; a fost tratată de o mie de ori până acum. De fapt, ar fi de prisos să citim mai departe, dar să vedem totuşi cum a dezvoltat-o el.

A doua seară, în timp ce Alexandr sfârşea de citit cea din urmă pagină, Piotr Ivanîci apăsă pe butonul soneriei. Intră feciorul.

— Pregăteşte-mi hainele! îi porunci el. Scuză-mă, Alexandr, că te-am întrerupt; mă grăbesc, pentru că n-aş vrea să întârzii la partida de whist de la club.

Alexandr termină lectura. Piotr Ivanîci porni grăbit spre uşă.

— La revedere! se adresă el atât soţiei sale cât şi lui Alexandr. Nu mai trec pe acasă.

— Stai, stai! îi strigă nevastă-sa. De ce nu ne spui nimic despre roman?

— Conform înţelegerii, nu-i cazul să spun ceva, răspunse Piotr Ivanîci şi dădu să plece.

— Asta-i curată încăpăţânare, zise ea supărată. E grozav de încăpăţânat. Nu-ţi face însă inimă rea, Alexandr.

„E o vădită lipsă de bunăvoinţă – gândi Alexandr. – Vrea să mă calce în picioare, să mă coboare până la nivelul lui. Dar el nu-i decât un slujbaş inteligent, un industriaş oarecare şi nimic mai mult pe când eu – eu sunt poet…”

— E prea de tot, Piotr Ivanîci! protestă Lizaveta Alexandrovna, aproape plângând de necaz. Spune măcar o vorbă. Am văzut că dădeai din cap în semn de aprobare. Vasăzică, ţi-a plăcut. Dar nu vrei să recunoşti, numai şi numai din încăpăţânare. De altfel, cum ai putea tu admite că ţi-a plăcut romanul? Eşti doar prea inteligent pentru asta! Hai, recunoaşte şi tu o dată că e un lucru bun!

— Am dat din cap, pentru că şi din romanul acesta se vede că Alexandr e băiat deştept. N-a procedat însă prea inteligent apucându-se să-l scrie.

— Unchiule, totuşi, o asemenea judecată…

— Ascultă-mă! N-are niciun rost să discutăm, pentru că tot n-ai să mă crezi. Hai mai bine să alegem un arbitru. Am să fac chiar mai mult decât atât, ca să terminăm odată pentru totdeauna cu povestea aceasta… Mă voi da drept autorul romanului şi-l voi expedia unui prieten al meu, care e colaborator la o revistă. Să vedem ce are să spună el. Îl cunoşti şi presupun că vei avea încredere în judecata lui. E un om cu experienţă.

— Bine. Să vedem.

Piotr Ivanîci se aşează la masă şi scrise în grabă câteva rânduri, apoi îi trecu lui Alexandr scrisoarea.

„M-am apucat la bătrâneţe de scris – spunea el în această scrisoare. Ce să-i faci! Aş vrea să devin celebru, să mă afirm şi în acest domeniu. Iacă aşa – am înnebunit şi gata! Şi astfel, am comis romanul aici alăturat. Uită-te prin el şi, dacă socoteşti că merită, publică-l în revista dumitale, bineînţeles plătindu-mi ce mi se cuvine: ştii bine că nu-mi place să lucrez pe degeaba. Poate ai să te cam miri şi n-ai să mă crezi, dar te autorizez să pui semnătura mea, ca dovadă că nu mint.”

Convins fiind de o apreciere favorabilă romanului său, Alexandr aştepta liniştit răspunsul. S-a bucurat chiar de faptul că unchiul său a pomenit de bani în biletul lui.

„A procedat inteligent, foarte inteligent, îşi zicea el. Tot se plânge mama ca preţul grânelor a scăzut. Te pomeneşti că n-are să-mi poată trimite bani aşa de curând. De aceea nu mi-ar strica deloc să încasez vreo mie cinci sute de ruble.”

Au trecut însă vreo trei săptămâni, iar răspunsul nu mai venea. În sfârşit, într-o bună dimineaţă, i se aduse lui Piotr Ivanîci un pachet mare şi o scrisoare.

— Aha! L-au trimis îndărăt, zise el, aruncând soţiei sale o privire maliţioasă.

Dar oricât se rugă ea, nu deschise plicul şi nu-i arătă scrisoarea, în

aceeaşi seară, înainte de a pleca la club, se duse la nepotul său.

Uşa nu era închisă. Intră în casă. Evsei sforăia, culcat pieziş pe duşumeaua antreului. Lumânarea se topise de tot şi fitilul atârna în jos de pe sfeşnic. Piotr Ivanîci aruncă o privire în odaia de alături, cufundată în întuneric.

— Ce provincie! mormăi Piotr Ivanîci.

Îl trezi pe Evsei, îi arătă uşa şi lumânarea şi-l ameninţă cu bastonul. În cea de a treia odaie, la masă, stătea Alexandr. Dormea şi el, cu capul culcat pe braţe. În faţa lui, era o foaie de hârtie. Piotr Ivanîci aruncă o privire asupra ei. Erau nişte versuri. Luă hârtia şi citi următoarele:

Trecut-a-n zbor a vieţii primăvară.
Pierit-a farmecul iubirii sfânt.
A adormit! Şi-n pieptu-mi foc şi pară
Şi patimă nu va stârni nicicând.
Pe-al ei pustiu altar, o altă zeitate
Demult am aşezat şi mă închin la ea.
Dar…{30}

— A adormit şi el! Închină-te, drăguţule, închină-te, nu te lăsa lenei! rosti cu glas tare Piotr Ivanîci. Ia te uită cum te-au mai obosit propriile tale versuri! Ce alt verdict mai vrei? Ţi l-ai rostit singur.

— Oh! exclamă Alexandr, întinzându-se. Mereu împotriva operelor mele! Spune-mi sincer, unchiule! Ce te face să persecuţi cu atâta dârzenie talentul, când nu poţi să nu mi-l recunoşti…

— Invidia, Alexandr. Judecă şi tu singur: tu vei dobândi glorie, stima generală, poate chiar nemurirea, iar cu voi rămâne un om obscur, trebuind să mă mulţumesc cu numele unui muncitor util. Dar vezi că sunt şi eu un Aduev! Oricum, îmi pare rău. Ce sunt eu? Mi-am trăit viaţa liniştit, anonim, n-am făcut decât să-mi împlinesc datoria şi, pe deasupra, am fost mândru şi fericit de lucrul acesta. Nu e destul de jalnic un asemenea destin? Când voi muri, adică atunci când nu voi mai simţi, nici nu voi mai şti nimic, când coarda niciunui Baian{31} al cântăreţilor nu va povesti despre mine, veacurile ce vor veni, posteritatea, lumea nu vor fi pline de numele meu. Nimeni nu va afla că a fost odată pe lume consilierul de stat Piotr Ivanîci Aduev şi nu mă voi putea mângâia cu gândul acesta în sicriul meu – bineînţeles dacă atât eu cât şi sicriul vom ajunge la posteritate. Pe când tu – câtă deosebire! Când, întinzându-ţi foşnitoarele aripi{32}, vei pluti printre nori, nu-mi va rămânea decât să mă mângâi la gândul că, în marea mulţimea roadelor omeneşti, se găseşte şi o picătură din mierea mea după cum spune autorul tău favorit.

— Pentru Dumnezeu, lasă-l în pace! Nu-i deloc autorul meu favorit!

Nu face decât să-şi bată joc de aproapele său.

— Aha! îşi bate joc! Nu cumva a încetat să-ţi mai placă Krîlov de când ţi-ai văzut portretul în operele lui? *A propos:* ştii că viitoarea ta glorie, nemurirea ta o am aici, la mine în buzunar? Aş fi preferat însă să fie acolo banii tăi; ar fi fost mai sigur.

— Ce fel de glorie?

— Răspunsul la scrisoarea mea.

— Vai! Dă-mi-l, dă-mi-l mai repede, pentru Dumnezeu! Ce scrie?

— N-am citit. Citeşte tu, însă cu glas tare.

— Şi ai avut răbdare să n-o citeşti?

— Ce-mi pasă mie?

— Cum aşa! Sunt doar nepotul dumitale; cum de n-ai avut puţină curiozitate? Câtă nepăsare! Ăsta-i egoism, unchiule.

— Se prea poate. Nu: neg acest lucru. De altfel, ştiu dinainte ce scrie. Poftim, citeşte!

Alexandr începu să citească cu glas tare, iar Piotr Ivanîci asculta, lovindu-şi gheata cu bastonul. Scrisoarea suna astfel:

— „Ce mai e şi cu mistificarea aceasta, scumpe Piotr Ivanîci? Dumneata să scrii romane! Cine vrei să te creadă? Şi tocmai pe mine, vulpoi bătrân, vrei să mă tragi pe sfoară? Dar dacă, Doamne fereşte, ar fi fost adevărat, dacă dumneata ţi-ai fi abătut pentru un timp condeiul de la rândurile atât de scumpe – în sensul propriu al cuvintelor – din care, desigur, că fiecare preţuieşte mai mult ca o monedă de aur şi, începând de a mai face bilanţuri respectabile, ai fi produs romanul pe care îl am în faţă, aş fi spus şi atunci că fragilele produse ale fabricii dumitale sunt totuşi cu mult mai trainice decât această creaţie…”

Glasul lui Alexandr coborî dintr-odată.

— „Resping însă această bănuială atât de jignitoare pentru dumneata,” citi el mai departe încet şi sfios.

— Te rog mai tare, Alexandr! Nu aud, îl îmboldi Piotr Ivanîci.

Alexandr urmă încet:

— „Întrucât te interesezi de autorul romanului, ai vrea, probabil, să afli părerea mea. Ţi-o comunic. Autorul trebuie să fie tânăr. Nu e prost, dar peste măsură de supărat pe întreaga lume. Ce ton de răutate, de încrâncenare! Se vede că a suferit o decepţie. Doamne Dumnezeule! Când o să terminăm odată cu astfel de oameni? Ce păcat că, din cauza unei concepţii false asupra vieţii, atâtea talente se irosesc la noi în visuri deşarte, sterpe, în năzuinţe zadarnice spre lucruri pentru care nu au nicio chemare.”

Alexandr se opri din citit şi îşi trase răsuflarea. Piotr Ivanîci aprinse o ţigară de foi şi trimise spre tavan un rotocol de fum. Ca de obicei, faţa lui exprima o linişte desăvârşită. Alexandr continuă să citească cu glas surd, abia auzit:

— „Amorul propriu, spiritul visător, o dezvoltare: prea timpurie a

înclinaţiilor sentimentale şi o imobilitate a minţii, cu urmarea ei inevitabilă – lenea – iată pricinile acestui rău. Ştiinţa, munca, o îndeletnicire practică – iată ce ar putea să dezmeticească tineretul nostru trândav şi bolnav."

— Toată afacerea asta s-ar fi putut expune în trei rânduri, declară Piotr Ivanîci, uitându-se la ceas, iar dumnealui, într-o scrisoare amicală, îmi scrie o disertaţie întreagă. Ce pedant! Ce zici, Alexandr, să mai citim? Cred că nu face: e cam plictisitor. Aş mai avea să-ţi spun ceva…

— Nu, unchiule, dă-mi voie să beau cupa amărăciunii până la fund, să citesc până la urmă.

— Bine, citeşte sănătos.

— «Această tristă orientare a însuşirilor spirituale – citi Alexandr – se manifestă în fiecare rând ai romanului trimis de dumneata. Spune-i aşadar protejatului dumitale, în primul rând, că un scriitor nu va putea scrie ceva valabil decât atunci când nu se va afla sub imperiul unei pasiuni care-l stăpâneşte, când nu va privi lucrurile în mod părtinitor. Un scriitor trebuie să observe viaţa şi oamenii îndeobşte cu o privire calmă şi senină – altminteri nu va reuşi decât să-şi manifeste „eul" lui, care nu interesează pe nimeni. Tocmai acesta ar fi unul dintre defectele principale ale romanului. A doua şi cea mai de seamă condiţie – asta, poate n-ar trebui să o spui autorului, din milă faţă de tinereţea lui şi de amorul lui propriu de autor, cel mai susceptibil dintre toate soiurile de amor propriu – este să ai talent, iar aici n-am văzut nici urmă de aşa ceva. De altfel, limba este corectă şi curată. Autorul are chiar oarecare stil…» – sfârşi cu greu Alexandr.

— Asta ar fi trebuit să spună de la început, hotărî Piotr Ivanîci. Când colo, îndrugă verzi şi uscate! Celelalte lucruri, ştim noi să le discutăm şi fără el.

Alexandr era cu totul copleşit. Tăcea, asemenea unui om năucit de o lovitură neaşteptată, privind cu ochi tulburi drept înainte, spre perete. Piotr Ivanîci îi luă din mână scrisoarea şi citi următorul post-scriptum: „Dacă vrei cu tot dinadinsul să se publice romanul în revista noastră, poate că, de hatârul dumitale, îl voi publica în timpul verii, când lumea citeşte mai puţin. Cât despre onorariu, nici să nu te gândeşti."

— Ei, Alexandr, cum te mai simţi? întrebă Piotr Ivanîci.

— Mai liniştit decât m-aş fi aşteptat, răspunse Alexandr, făcând o sforţare. Mă simt ca un om înşelat în toate.

— Spune mai bine ca un om care se înşela pe sine însuşi şi ar fi vrut să-i înşele şi pe alţii…

Alexandr nu auzi această observaţie.

— Să fi fost oare şi asta un vis?… Să mă fi înşelat şi aici? repetă el în şoaptă. Amară pierdere! Ei bine, m-am deprins cu dezamăgirile. Un singur lucru nu înţeleg: de ce mi-a fost dat acest irezistibil imbold de a

crea?

— Aici e aici! Ţi s-o fi dat imboldul, dar cât despre puterea de a crea, se vede că, dintr-o scăpare din vedere, nu ţi s-a dat, zise Piotr Ivanîci. Ţi-am mai spus eu asta.

Alexandr răspunse printr-un oftat adânc şi rămase pe gânduri. Apoi, deodată, începu să deschidă grăbit toate sertarele, scoase din ele câteva caiete, diverse foi şi bucăţele de hârtie şi începu să le arunce cu înverşunare în cămin.

— Vezi să n-o uiţi şi pe asta! zise Piotr Ivanîci, împingând spre el şi fila cu versurile începute care rămăsese pe masă.

— Şi asta tot acolo să meargă! rosti Alexandr, cuprins de deznădejde, aruncându-şi versurile în foc.

— Altceva nu mai ai? Ia caută bine, spuse Piotr Ivanîci, aruncând o privire în jurul lui. Dacă vrei să faci o treabă bună, du-o până la capăt. Ce e cu teancul acela de pe dulap?

— Să meargă tot acolo, îi răspunse Alexandr, luând teancul de pe dulap. Sunt articolele mele despre agricultură.

— Pe acestea să nu le arzi, nu, nu! Dă-mi-le mie! zise Piotr Ivanîci, întinzând mâna. Acestea nu-s fleacuri.

Dar Alexandr nu-l ascultă.

— Nu! strigă el cu răutate. Dacă pentru mine s-a dus tot ce a fost creaţie nobilă în domeniul artelor frumoase, nu vreau să mai rămână nici buchiseala. Aici nu, mă va înfrânge destinul!

Şi teancul zbură în cămin.

— Păcat! observă Piotr Ivanîci, care, în vremea aceasta, cotrobăia cu bastonul în coşul de hârtii de sub masă, să vadă dacă nu s-ar mai găsi ceva de aruncat în foc. Dar cu romanul ce facem, Alexandr? E dincolo, la mine.

— N-ai nevoie de hârtie pentru lipit vreun paravan?

— Nu. Acum n-am nevoie. Să trimit să-l aducă, ce zici? Evsei! Iar ai adormit? Ia vezi, să nu-ţi fure careva mantaua mea chiar de sub nas! Du-te mai repede la mine şi cere-i lui Vasili un caiet gros care e pe biroul meu. Adu-l încoa'.

Alexandr şedea cu bărbia proptită în mână şi se uita în foc. Caietul fu adus. Uitându-se la rodul muncii sale de o jumătate de an, Alexandr căzu pe gânduri. Piotr Ivanîci băgă de seamă acest lucru.

— Hai, termină, Alexandr! zise el. Şi apoi să vorbim despre altceva.

— Meargă şi acesta tot acolo! strigă Alexandr, aruncând caietul în sobă.

Statură apoi amândoi să vadă cum se aprinde: Piotr Ivanîci – cu o vădită plăcere, iar Alexandr – cu tristeţe, aproape cu lacrimi în ochi. Fila de deasupra se mişcă şi se ridică, de parcă ar fi fost întoarsa de o mână nevăzută. Marginile i se îndoiră, se înnegri, apoi se scoroji şi, deodată, se aprinse. După ea luară foc, una după alta, a doua, apoi a

treia filă… După aceea se ridicară în sus mai multe şi se aprinseră toate deodată. Fila de sub ele mai era încă albă, dar, după câte va clipe, începu să se înnegrească şi ea pe margini. Alexandr avu totuşi timpul să citească: „Capitolul III”. Îşi aduse aminte de conţinutul acestui capitol şi-l cuprinse mila. Sări de pe fotoiiu şi luă cleştele ca să scape de foc ceea ce mai rămăsese din opera lui. „Poate că totuşi…” îi şoptea speranţa.

— Stai puţin. Cred că merge mai bine cu bastonul, se amestecă Piotr Ivanîci. Cu deştele, poţi să te frigi.

Împinse caietul în fundul căminului, drept în mijlocul jăraticului. Alexandr se opri nehotărât. Caietul era voluminos şi nu se lăsa cuprins dintr-odată de foc. De sub el năvăli mai întâi un fum gros; dedesubt, când şi când, răzbea câte o limba de foc, care lingea caietul pe de margini, lăsa o pată neagră şi se ascundea din nou. Ar mai fi putut să-l scape. Alexandr dădu să întindă mâna, dar, în aceeaşi clipă, o flacără vie lumină fotoliile, faţa lui Piotr Ivanîci şi masa. Caietul întreg fu cuprins de vâlvătaie; după o clipă se stinse, lăsând doar o grămadă de scrum negru, prin care, încoace şi încolo, alergau cu sprinteneală şerpi de foc. Alexandr aruncă cleştele.

— S-a sfârşit tot! spuse el.

— S-a sfârşit! repetă Piotr Ivanîci.

— Uf! exclamă Alexandr. Sunt liber!

— Pentru a doua oară, îţi ajut să-ţi faci ordine în casă. Sper că de astă dată…

— E definitiv şi irevocabil, unchiule.

— Amin, rosti unchiul, punându-i mâinile pe umeri. Uite ce te sfătuiesc, Alexandr: fără a mai pierde vreme, scrie-i îndată lui Ivan Ivanîci să-ţi trimită o lucrare pentru secţia agricolă. Dacă baţi fierul cât e cald, după toate prostiile tale, vei scrie acum o lucrare din cele mai inteligente. Dânsul mă tot întreabă: „Ce e cu nepotul dumitale?…”

Alexandr clătină trist din cap.

— Nu pot, declară el, nu mai pot. Totul s-a sfârşit.

— Şi ce ai să faci acum?

— Ce am să fac? întrebă Alexandr şi rămase pe gânduri. Deocamdată, nimic.

— Numai în provincie reuşesc oamenii să nu facă nimic; dar aici… Atunci de ce ai mai venit în capitală? E de neînţeles. În fine, deocamdată ajunge. Dar am o rugăminte.

Alexandr ridică încet capul şi se uită întrebător la unchiul său.

— Îl cunoşti pe asociatul meu Surkov? începu Piotr Ivanîci, trăgându-şi fotoliul mai aproape de Alexandr.

Alexandr dădu afirmativ din cap.

— Da, sigur, îl cunoşti, căci ai luat uneori masa la mine împreună

cu el. Nu ştiu numai dacă ai avut timp să-ţi dai bine seama ce fel de om este. E un băiat bun, dar tare fluşturatic; principala lui slăbiciune sunt femeile. După cum ai văzut, din nenorocire, e destul de chipeş – adică rumen la faţă, înalt, curăţel… totdeauna ondulat, parfumat şi îmbrăcat după ultima modă. Ei, şi băiatului i-a intrat în cap că toate femeile mor după el. E cam încrezut din fire. În fine – ducă-se dracului – n-aş fi ţinut seamă de treaba asta. Nenorocirea cea mare e că, de îndată ce i se aprind călcâiele după vreo femeie, începe să arunce banii în dreapta şi în stânga. Surprize, cadouri şi fel de fel de atenţii! Se porneşte pe lux, începe să schimbe trăsurile, caii… Se ruinează, nu alta! I-a făcut curte şi nevestei mele. Într-un timp, eu nici nu mai trimiteam servitorul să cumpere bilete de teatru: ştiam că le aduce Surkov. Dacă era nevoie să schimbi caii, să faci rost de vreun lucru rar, să-ţi facă loc prin mulţime, să se ducă să caute o vilă – oriunde l-ai fi trimis, făcea minuni. Era foarte folositor – un astfel de om de încredere n-ai putea găsi nici pentru toţi banii din lume. Păcat că l-am pierdut! Eu am căutat cu tot dinadinsul să nu-i pun piedici în cale, dar o plictisise prea peste măsură pe nevastă-mea şi atunci l-am dat afară. Când se apucă să cheltuiască bani în felul acesta, nu-i mai ajung dobânzile şi începe să-mi ceară alţi bani. Dacă-l refuz, aduce vorba despre capital. „Ce folos am eu de la fabrica dumitale? îmi spune. Niciodată n-am bani la îndemână.” Dacă şi-ar alege barem o femeie oarecare… Ei bine, nu: el caută mereu legături în lumea bună. „Îmi trebuie o intrigă nobilă – zice; – nu pot trăi fără dragoste!” Ei, spune şi tu: nu-i prost? Are aproape patruzeci de ani – şi nu poate trăi fără dragoste!

Cu gândul la ale lui, Alexandr zâmbi trist.

— Minte întruna, continuă Piotr Ivanîci. Mi-am dat seama abia mai târziu de ce se tot agită. Lui atâta-i e: să facă pe grozavul, să vorbească lumea despre el cum că are legături cu cutare, că a fost văzut în loja cutăruia, că a rămas singur cu o femeie seara târziu pe vreun balcon, într-o vilă sau că s-a plimbat cu alta pe undeva, într-un loc retras, cu trăsura sau călare. Constat însă că aceste aşa zise intrigi nobile – dracul să le ia! – costă mult mai scump decât cele care nu sunt nobile. Iată pentru ce se frământă, prostănacul!

— Ei, şi ce vrei să spui cu asta, unchiule? întrebă Alexandr. Nu prea văd ce aş putea face eu în chestia aceasta.

— Ai să vezi tu îndată. De curând, s-a întors din străinătate o tânără văduvă: Iulia Pavlovna Tafaeva. E o femeie tare frumuşică. Surkov şi cu mine am fost prieteni cu soţul ei. Tafaev a murit în străinătate. Ei, ai început să ghiceşti?

— Încep să ghicesc: Surkov s-a îndrăgostit de văduvă.

— Exact: a înnebunit de-a binelea! Şi pe urmă?

— Pe urma… nu mai ştiu.

— Ce om eşti şi tu! Ascultă aici. Lui Surkov i-a scăpat vorba de vreo două ori că, în curând, va avea nevoie de bani. Am şi ghicit imediat ce înseamnă asta; numai n-am putut stabili din ce parte bate vântul. M-am apucat să-l iscodesc pentru ce are nevoie de bani. S-a codit el ce s-a codit şi, în cele din urmă, mi-a spus că vrea să-şi amenajeze un apartament pe Liteinaia. Când am început să mă gândesc cam ce-ar putea fi pe Liteinaia, mi-am adus aminte că acolo stă Tafaeva… şi tocmai în faţa casei pe care şi-a ales-o el. A şi apucat a da arvună. Catastrofa e iminentă, dacă… nu m-ajuţi tu. Ai ghicit acum despre ce e vorba?

Alexandr ridică ochii, îşi plimbă privirile pe pereţi, pe tavan, apoi clipi de vreo două ori şi începu să se uite la unchiul său, fără să scoată niciun cuvânt.

Piotr Ivanîci se uita zâmbind la el. Îi plăcea grozav de mult să prindă pe cineva cu o lipsă de memorie, de perspicacitate şi să sublinieze acest lucru.

— Ce-i cu tine, Alexandr? Şi te mai apuci şi de romane! zise.

— Am ghicit, unchiule.

— Bine că a dat Dumnezeu!

— Surkov îţi cere bani; dumneata nu-i ai şi ai vrea ca eu…

Piotr Ivanîci izbucni în râs. Alexandr nu sfârşi fraza şi se uită plin de nedumerire la unchiul său.

— N-ai ghicit. Crezi că s-ar putea întâmpla să n-am bani? Ia încearcă să mi te adresezi şi ai să vezi că am cât vrei. E vorba de altceva: Tafaeva mi-a trimis vorbă, prin Surkov, să-mi aduc aminte că l-am cunoscut cândva pe soţul ei. M-am dus pe la ea. M-a rugat să mai vin s-o văd. I-am făgăduit că voi veni şi am spus că te voi prezenta şi pe tine. Sper că acum ai înţeles.

— Pe mine? repetă Alexandr, uitându-se cu ochi mari la unchiul lui. Da, desigur… acum am înţeles… adăugă el în grabă, dar se bâlbâi la ultimul cuvânt.

— Ce-ai înţeles? întrebă Piotr Ivanîci.

— Poţi să mă omori, unchiule, dar nu înţeleg nimic! Dă-mi voie… poate că dânsa are o casă plăcută… poate că vrei să mă distrezi… întrucât mă cam plictisesc…

— Aşi! Ţi-ai găsit! Altă treabă n-am decât să te plimb prin casele oamenilor, ca să te distrez! După asta, nu mi-ar mai rămânea decât să stau noaptea de strajă, să-ţi acopăr faţa cu o batistă ca să nu-ţi între muştele în gură! Nu, tot n-ai nimerit-o. Uite despre ce e vorba: s-o faci pe Tafaeva să se îndrăgostească de tine.

Alexandr ridică din sprâncene şi se uită uimit la unchiul său.

— Vrei să glumeşti, unchiule? E absurd ce-mi ceri!

— Când e vorba într-adevăr de vreo absurditate, eşti gata s-o comiţi şi o faci ca şi cum ar fi ceva foarte important; iar acolo unde e vorba

de ceva simplu şi firesc, găseşti că e o absurditate. Ce ţi se pare ţie absurd în treaba asta? Analizează puţin cât de absurdă e însăşi dragostea: o înfierbântare a sângelui, amor propriu… Dar ce să mai vorbesc cu tine? Tu, în materie de dragoste, crezi încă în predestinaţie şi afinităţi sufleteşti.

— Iartă-mă, dar acum nu mai cred în nimic. Dar oare e cu putinţă să te îndrăgosteşti sau să faci pe cineva să se îndrăgostească de tine la comandă?

— E cu putinţă, dar nu pentru tine. Nu te teme; nu-ţi dau o însărcinare atât de complicată. De la tine nu cer decât să-i faci curte doamnei Tafaeva, să fii plin de atenţii faţă de ea, să nu-l laşi pe Surkov să rămână cu ea între patru ochi… În sfârşit, să-l faci să turbeze. Să-i stai în cale: dacă el va spune un cuvânt, tu să spui două; dacă el emite o părere, tu s-o combaţi. Să-l încurci mereu, să-l zdrobeşti pas cu pas.

— Pentru ce?

— Tot nu m-ai înţeles? Pentru simplul motiv, dragul meu, că la început, el va turba de gelozie şi de ciudă, iar apoi se va răci faţă de ea. Acestea-s fazele care se succed la el în chip regulat. E vanitos până la prostie. Şi atunci, el n-o să mai aibă nevoie de apartament, capitalul nostru va scăpa neatins, treburile de la fabrică îşi vor urma cursul… Mă înţelegi? Asta e a cincea oară că-i fac figura. Înainte vreme, când nu eram însurat şi eram şi ceva mai tânăr, mă ocupam chiar eu de aşa ceva sau trimiteam pe careva dintre prietenii mei.

— Bine, dar n-o cunosc.

— Tocmai de aceea vreau să te duc la ea miercurea asta. În fiecare miercuri, se adună la dânsa acasă câţiva din vechii lor cunoscuţi.

— Dar dacă dânsa răspunde la dragostea lui Surkov, admite şi dumneata că omagiile şi atenţiile mele vor mai înfuria şi pe altcineva, nu numai pe el.

— Ei, lasă-mă! O femeie cumsecade, după ce şi-a dat seama că omul e prost, nu se mai ocupă de el, mai ales faţa de martori: nu i-o îngăduie amorul propriu. Când se va afla în preajma ei un altul mai deştept şi mai frumos, îi va fi ruşine de prima ei simpatie şi va părăsi mai curând pe cel ce i-o inspirase. Tocmai de aceea te-am şi ales pe tine.

Alexandr se înclină.

— Surkov nu e de temut, urmă unchiul, dar Tafaeva primeşte puţină lume, aşa încât, în cercul ei restrâns, s-ar putea întâmpla ca el să fi făcut impresie de om deştept şi cuceritor. Femeile se lasă impresionate de înfăţişarea exterioară. Pe de altă parte, Surkov e mare meşter să facă servicii şi astfel ajunge să fie tolerat. Poate că dânsa flirtează numai, iar el… Chiar şi femeilor deştepte le place când de dragul lor un bărbat face prostii – mai cu seamă prostii costisitoare. Numai că,

de cele mai multe ori, ele nu iubesc pe cel care comite prostiile, ci pe altul. Mulţi nu vor să înţeleagă lucrul acesta – printre care şi Surkov. Aşa că trebuie să-l înveţi tu minte.

— Dar probabil că Surkov se duce acolo şi în alte zile, afară de miercuri. Să zicem că o să-i stric socotelile miercuri Dar în celelalte zile, cum rămâne?

— Toate trebuie să ţi la spun eu! Dă-te şi tu cu binişorul pe lângă ea, arată-te îndrăgostit un pic şi atunci, chiar de a doua oară o să te poftească să vii nu numai miercuri, ci şi joi sau vineri. Fii cât mai atent faţă de dânsa… o mai influenţez şi eu puţin… Am să-i dau a înţelege cum că tu într-adevăr le-ai cam… Pe cât am putut să-mi dau seama, ea pare destul de… E tare sensibilă… Probabil că e şi cam nervoasă… Cred că i-ar plăcea şi ei „afinităţile”… „efuziunile”…

— Cum să fac una ca asta? murmură Alexandr îngândurat. De-aş mai putea să mă îndrăgostesc, aş mai înţelege. Dar nu mai pot… Şi, altfel, nu voi izbuti.

— Dimpotrivă, vei izbuti la sigur. Dacă te-ai îndrăgosti de ea, n-ai mai putea să te prefaci, ea ar băga îndată de seamă şi ar începe să vă prostească pe amândoi. Pe când aşa… Tu numai să mi-l scoţi din sărite pe Surkov. Îl cunosc eu, citesc în el ca într-o carte deschisă: cum o vedea că nu-i merge, n-are să mai cheltuie bani pe degeaba. Iar mie, atâta-mi trebuie… Să ştii, Alexandr, că pentru mine lucrul acesta e foarte important; dacă-mi faci serviciul ăsta – îţi mai aminteşti de cele două vase care ţi-au plăcut atât de mult la fabrică? – ale tale sunt; numai suportul să ţi-l cumperi singur.

— Vai de mine, unchiule, cum poţi să crezi dumneata că eu…

— Dar de ce să-ţi pierzi timpul, să te osteneşti de pomană? Asta, ar mai lipsi! Vasele sunt foarte frumoase. În secolul nostru, nu face nimeni nimic pe degeaba. Când am să fac ceva pentru tine, să-mi oferi şi tu un cadou; să ştii că-l primesc.

— Ciudată însărcinare! rosti Alexandr şovăind.

— Cred că n-ai să refuzi să-mi faci acest serviciu. Sunt şi eu gata să fac pentru tine tot ce-mi stă în putinţă: când vei avea nevoie de bani, adresează-mi-te mie… Aşadar, pe miercuri! Povestea asta are să ţină o lună, cel mult două. Am să-ţi spun eu când n-o să mai fie nevoie – ca să închei.

— Mă rog, unchiule, sunt gata, numai că e cam ciudat… Nu garantez că voi reuşi… dacă aş fi în stare să mă mai îndrăgostesc… atunci… dar altfel…

— Şi e foarte bine că nu mai eşti în stare, căci, altminteri, ai strica toată afacerea. Îţi garantez eu succesul. La revedere!

Unchiul plecă, iar Alexandr rămase mult timp lângă căminul plin de scrumul cel atât de scump inimii lui.

Când Piotr Ivanîci se întoarse acasă, soţia lui îl întrebă:

— Ce-i cu Alexandr? Ce-i cu romanul lui? Are să mai scrie sau nu?

— Nu. L-am lecuit pentru totdeauna.

Îi spuse apoi ce conţinea scrisoarea pe care o primise împreună cu romanul şi-i povesti cum au aruncat amândoi în foc toate manuscrisele.

— Nu ai niciun pic de milă, Piotr Ivanîci. Sau nu eşti în stare să faci nimic ca lumea.

— Parcă tu ai făcut cine ştie ce ispravă când l-ai îndemnat să mâzgălească hârtia? Crezi că băiatul are măcar o brumă de talent?

— Nu.

Piotr Ivanîci se uită la ea cu multă mirare:

— Atunci, de ce?

— Tot n-ai înţeles încă, n-ai ghicit?

Piotr Ivanîci tăcea, amintindu-şi scena asemănătoare din odaia lui Alexandr.

— Parcă-i greu de înţeles? E foarte clar, zise el, uitându-se ţintă la nevasta-sa.

— Spune-mi atunci ce ai înţeles.

— Că… ai vrut să-i dai o lecţie… însă altfel decât am făcut eu – într-un fel mai blând, aşa cum ştii tu…

— Nu pricepi nimic. Şi mai treci drept om deştept. De ce era vesel, sănătos, aproape fericit în tot acest timp? Pentru că avea o speranţă. Şi eu am întreţinut în el această speranţă. Ei, acum ai înţeles?

— Vasăzică, l-ai amăgit tot timpul?

— Cred că e îngăduit aşa ceva. Dar tu ce ai făcut? Nu ţi-a fost deloc milă de el, i-ai luat şi ultima speranţă.

— Ei, lasă! N-o fi chiar ultima; are timp să mai facă destule prostii şi de acum înainte.

— Şt-acum ce are să facă? O să-nceapă iar să umble ca o curcă plouată.

— Nu. N-o să aibă timp; i-am dat eu de lucru.

— Ce i-ai dat? Iar vreo traducere despre cartofi? Crezi că poţi să ocupi cu aşa ceva mintea unui tânăr, mai ales a unuia ca el, plin de însufleţire şi de înflăcărare? Pentru tine, principalul e să fie capul ocupat.

— Nu, draga mea, nu e vorba de cartofi, ci de ceva în legătură cu fabrica.

3

Sosi şi ziua de miercuri. În salonul Iuliei Pavlovna se adunaseră vreo doisprezece-cincisprezece invitaţi. Patru doamne tinere, doi străini cu barbă – cunoştinţe din străinătate ale gazdei – şi un ofiţer formau un cerc.

La oarecare depărtare de ei, pe o berjeră{33} şedea un bătrân, după înfăţişare militar în retragere. Avea sub nas două smocuri de păr cărunt şi la butonieră o mulţime de panglicuţe, Discuta cu un domn în vârstă despre concesiunile care urmau să se atribuie.

În odaia de alături, o bătrână şi doi bărbaţi jucau cărţi.

O fată foarte tânără şedea la pian; tot acolo, o altă fată stătea de vorbă cu un student.

Apărură cei doi Aduevi. Puţini bărbaţi ştiau să intre într-un salon cu atâta eleganţă şi distincţie ca Piotr Ivanîci. În urma lui, păşea cu oarecare nehotărâre Alexandr.

Ce diferenţă între aceşti doi bărbaţi! Primul îl întrecea pe cel de-al doilea cu un cap, era înalt şi voinic, arăta sănătos, puternic, plin de o siguranţă de sine care i se citea în ochi şi în maniere. Nicio privire, nicio mişcare, niciun cuvânt nu trădau însă gândurile sau caracterul lui Piotr Ivanîci, atât de bine ştia să ascundă totul sub aspectul lui de om de lume şi datorită artei lui de a se stăpâni. Toate gesturile şi toate privirile lui păreau calculate. Chipul lui palid şi cu desăvârşire calm părea să spună că în omul acesta patimile nu pot avea curs liber, fiind ţinute sub despotica stăpânire a minţii, că inima lui ascultă de poruncile capului.

În Alexandr, dimpotrivă, totul arăta o constituţie gingaşă şi slabă: şi mobilitatea feţei, şi un fel de indolenţă sau de încetineală şi de inegalitate în mişcări, şi privirea voalată care trăda îndată orice frământare a inimii, cum şi orice gând care i-ar fi trecut prin minte. Era de statură mijlocie, slab şi palid, nu din fire ca Piotr Ivanîci, ci din cauza neîncetatelor lui frământări sufleteşti. Părul nu-i creştea perie pe cap şi pe obraz ca lui unchiu-su, ci cobora pe tâmple şi pe ceafă în şuviţe lungi şi rare, dar mătăsoase şi moi, de culoare deschisă, cu reflexe admirabile.

Unchiul îşi prezentă nepotul.

— Dar prietenul meu Surkov nu e aici? întrebă apoi, aruncând în jurul său o privire mirată. Te-o fi uitat.

— O, nu! îi sunt extrem de recunoscătoare, răspunse gazda. Vine mereu pe la mine. Ştii şi dumneata că, în afară de prietenii răposatului meu soţ, nu primesc aproape pe nimeni.

— Dar unde o fi?

— Vine îndată. Închipuieşte-ţi, ne-a dat cuvântul, mie şi verişoarei mele, că ne va face negreşit rost de o lojă pentru spectacolul de mâine, lucru absolut cu neputinţă, după cât se spune… Şi s-a dus după bilete.

— Sunt sigur că face rost. Garantez eu. E genial în chestii de

acestea. Îmi face totdeauna rost de bilete, chiar atunci când nici cunoştinţele, nici protecţia nu mai ajută la nimic. De unde le scoate şi cât îl costa, ăsta-i secretul lui.

Veni şi Surkov. Purta haine noi; în fiecare cută a lor, în fiecare amănunt cât de neînsemnat, simţeai pretenţia de a fi arbitrul eleganţei, de a-i întrece pe cei mai la modă şi chiar însăşi moda. Dacă, de pildă, moda cerea să porţi un frac larg deschis, fracul lui se deschidea atât de tare încât semăna cu nişte aripi de pasăre larg întinse; dacă se purtau gulere răsfrânte, îşi comanda un astfel de guler încât, îmbrăcat în frac, semăna cu un pungaş care se smuceşte să scape din mâna celui care l-a prins pe la spate. El singur dădea indicaţii croitorului cum să-i lucreze hainele. Când apăru în acea miercuri la Tafaeva, purta la cravată un ac de o mărime aşa de disproporţionată, că parcă era o măciucă.

— Ei, ai făcut rost? se auzi din toate părţile.

Surkov era gata să răspundă, dar, zărindu-l pe Aduev cu nepotul lui, se opri deodată şi le aruncă o privire plină de mirare.

— Presimte ceva, şopti Piotr Ivanîci nepotului său. Dar ce-i asta? Are baston?

— Ce-i cu asta? îl întrebă el pe Surkov, arătând spre baston.

— Deunăzi, când m-am dat jos din trăsură… am călcat greşit şi de atunci şchiopătez un pic, răspunse acesta, tuşind forţat.

— Mofturi! şopti Piotr Ivanîci către Alexandr. Uită-te puţin la măciulia bastonului. Vezi capul acela de leu? E de aur. Alaltăieri, mi s-a lăudat că a dat pe el, la Barbier şase sute de ruble, iar acum a venit să-l arate. Iată o mostră din mijloacele pe care le foloseşte. Hai, atacă-l şi scoate-l din poziţia lui!

Piotr Ivanîci arătă casa de peste drum, care se vedea prin fereastră.

— Adu-ţi aminte că cele două vase îţi vor aparţine şi însufleţeşte-te, adăugă el.

— Aveţi un bilet pentru spectacolul de mâine? întrebă Surkov pe doamna Tafaeva, apropiindu-se solemn de dânsa.

— Nu.

— Permiteţi-mi să vi-l ofer… urmă Surkov şi recită până la capăt întreaga replică a lui Zagorejki din „Prea multă minte strică”.

Mustăţile ofiţerului se mişcară uşor. Zâmbea. Piotr Ivanîci se uita la nepotul lui cu coada ochiului, iar Iulia Pavlovna se îmbujora. Îl invita pe Piotr Ivanîci în loja ei.

— Vă mulţumesc foarte mult, dar mâine sunt de serviciu la teatru lângă nevastă-mea. În schimb, daţi-mi voie să vă prezint pe acest tânăr…

Îl arătă pe Alexandr.

— Am vrut să-l poftesc şi pe dânsul. Suntem numai trei persoane: verişoara mea cu mine şi…

— Mă va înlocui cu succes pe lângă dumneavoastră pe mine şi, eventual, şi pe acest pierde-vară, spuse Piotr Ivanîci, arătându-l pe Surkov.

Apoi începu să-i spună ceva tainic Iuliei Pavlovna. Ea se uită de vreo două ori pe furiş la Alexandr şi zâmbi.

— Mulţumesc, răspunse Surkov, dar ar fi trebuit să propui acest schimb ceva mai devreme, când nu exista încă biletul: atunci aş fi vrut să văd cum m-ai fi înlocuit.

— Vai! Vă sunt extrem de recunoscătoare pentru amabilitatea dumneavoastră, se adresă cu grăbire stăpâna casei către Surkov. Nu v-am poftit însă în lojă pentru că aveţi un loc la parter. Sunt sigură că preferaţi locul din faţa scenei… mai cu seama când e vorba de balet…

— Nu-i adevărat, glumiţi! Sunt sigur că nu credeţi ceea ce spuneţi; n-aş consimţi pentru nimic în lume să-mi schimb locul de lângă dumneavoastră!

— Dar locul e şi promis…

— Cum aşa? Cui?

— Lui monsieur René.

Gazda arătă pe unul dintre cei doi străini cu barbă.

— *Oui, madame m'a fait cet honneur*{34} mormăi acesta grăbit.

Surkov se uită cu gura căscată întâi la el şi apoi la doamna Tafaeva.

— Să schimbăm locurile: Îi cedez fotoliul meu, propuse el.

— Încercaţi.

Dar bărbosul nici nu voia să audă de aşa ceva.

— Îţi mulţumesc, spuse Surkov lui Piotr Ivanîci, aruncând către Alexandr o privire piezişă. Asta dumitale ţi-o datorez! Mulţumesc!

— Pentru puţin. Dar poate că vrei să vii în loja mea? Nu suntem decât noi doi – eu şi cu soţia mea. N-ai mai văzut-o demult; poate-i faci un pic de curte.

Înciudat, Surkov îi întoarse spatele. Piotr Ivanîci plecă neobservat. Iulia îl pofti pe Alexandr lângă ea şi stătu de vorbă cu el o oră încheiată. Surkov s-a mai amestecat de câteva ori în conversaţie, dar de fiecare dată cam nepotrivit. Aduse vorba despre balet. Dar i se răspundea da atunci când ar fi trebuit să i se spună nu şi vice-versa. Se vedea limpede că nu-l ascultă nimeni. Pe urmă dintr-odată, sări la stridii, afirmând că a mâncat de dimineaţă o sută optzeci de bucăţi – dar nu fu învrednicit nici măcar cu o privire. Mai îndrugă câteva banalităţi. Apoi, văzând că n-are niciun succes, îşi luă pălăria şi începu să se învârte pe lângă Iulia, dându-i să înţeleagă că-i nemulţumit şi ar vrea să plece… Dar ea nu-l băgă în seamă.

— Plec! rosti el în cele din urmă cu înţeles. La revedere!

În cuvintele lui, se simţea o ciudă abia stăpânită.

— Aşa de curând? răspunse ea liniştit. Dar cred că mâine ai să apari în loja mea măcar pentru o clipă?

— Vai, ce perfidie! Vorbeşti de o clipă, când ştii că locul de lângă dumneata nu l-aş ceda nici pentru un loc în rai!

— Dacă vorbeşti de un loc la galerie, te cred{35}.

Surkov nu mai avea poftă să plece. Cuvintele amabile spuse de Iulia în treacăt, la despărţire, îl împăcaseră. Dar cum toată lumea îl văzuse luându-şi rămas bun, fu nevoit să plece vrând-nevrând, nu însă fără a arunca în urmă priviri de căţeluş, care grozav s-ar ţine pe lângă stăpânul lui, dacă acesta nu l-ar goni.

Iulia Pavlovna era o femeie de douăzeci şi trei sau douăzeci şi patru de ani. Piotr Ivanîci ghicise bine: era, într-adevăr, o fire impresionabilă şi nervoasă, ceea ce n-o împiedica să fie o femeie frumoasă, inteligenta şi graţioasă. Dar era şi sfioasă, visătoare, sensibilă, aşa cum sunt cele mai multe femei nervoase. Avea trăsături delicate şi fine, privirea blândă şi mereu îngândurată, chiar tristă – fără pricină sau, poate, tocmai din pricina firii ei nervoase.

N-avea părere prea bună despre lume şi viaţă. O frământa problema existenţei sale şi se considera o fiinţă de prisos. Dar dacă, Doamne fereşte, din întâmplare, cineva pomenea despre mormânt sau despre moarte, o vedeai pălind pe dată. Nu ştia să vadă latura luminoasă a vieţii. La plimbare – printr-o grădină sau prin pădure – alegea numai aleile umbroase, iar priveliştile însorite o lăsau cu totul indiferentă. La teatru, se ducea mai ales la drame, rareori la câte o comedie, niciodată la un vodevil. Îşi astupa urechile, ca nu cumva, din greşeală, să audă vreun cântec vesel şi niciodată nu zâmbea dacă auzea o glumă.

Uneori, chipul ei exprima melancolie, însă nu o melancolie dureroasă, bolnăvicioasă, ci un fel de desfătare melancolică. Se vedea că duce o luptă lăuntrică cu un vis fermecător şi că această sforţare o istoveşte. După asemenea luptă, rămânea multă vreme tăcută şi tristă. Apoi, deodată, trecea la o stare de neînţeleasă veselie, care totuşi nu-i schimba firea: lucrurile care o înveseleau pe ea n-ar fi amuzat pe nimeni altul. Nervii! De vină sunt numai nervii! Dar ia să le asculţi puţin pe cucoanele acestea. Câte şi mai câte nu spun! Cuvinte ca: soarta, simpatie, atracţie irezistibilă, tristeţe neînţeleasă, doruri nelămurite – se îmbulzesc unul peste altul şi apoi totul se încheie cu un suspin, cu cuvântul „nervi” şi cu o sticluţă de spirt dusă la nas.

— Cât de bine m-ai înţeles! îi spuse la despărţire doamna Tafaeva lui Alexandr. Până acum niciun bărbat, nici chiar soţul meu n-a putut să-mi înţeleagă firea.

Explicaţia era simplă: Alexandr îi cam semăna; se simţea deci la largul lui.

— La revedere.

Iulia Pavlovna îi întinse mâna.

— Sper că de acum ai să nimereşti drumul până la mine şi fără unchiul dumitale? adăugă ea.

Veni iarna. De obicei, în fiecare vineri, Alexandr lua prânzul la unchiul lui. De data aceasta, trecuseră patru vineri în şir, fără ca Alexandr să vină. Şi nici în alte zile nu se arătă pe la ei. Lizaveta Alexandrovna se amăra aşteptându-l iar Piotr Ivanîci bombănea că nepotul său îi face să aştepte cu masa câte o jumătate de ceas de pomană.

În acest timp, Alexandr îşi vedea de treabă: îndeplinea însărcinarea dată de unchiul său. Surkov încetase demult s-o mai viziteze pe Tafaeva, declarând pretutindeni că totul s-a terminat între ei, că a rupt orice legătură cu ea. Într-o seară – era într-o joi – întorcându-se acasă, Alexandr găsi pe masa lui două vase şi un bileţel de la unchiu-său. Piotr Ivanîci îi mulţumea pentru râvna cu care a îndeplinit acel serviciu prietenesc pe care i-l ceruse şi-l poftea să vină a doua zi la masă, ca de obicei. Alexandr rămase pe gânduri, ca şi cum această invitaţie i-ar fi răsturnat planurile. Cu toate acestea, a doua zi se duse la Piotr Ivanîci cu un ceas înainte le masă.

— Ce-i cu tine? Nu te mai vedem deloc! Ne-ai uitat? îl copleşiră cu mustrări unchiul şi mătuşa.

— Bravo, băiete! N-am ce zice: m-ai servit mai bine decât aş fi crezut, zise Piotr Ivanîci. Şi mai făceai pe modestul: „Nu pot, nu mă pricep!” Auzi, nu se pricepe! Demult voiam să te văd. Dar nu era chip să te prind. Îţi mulţumesc. Ai primit vasele în bună stare?

— Le-am primit, dar ţi le voi trimite înapoi.

— Pentru ce? Nici să nu-ţi treacă prin gând: sunt ale tale, ai tot dreptul la ele.

— Nu! răspunse Alexandr cu hotărâre. Nu voi primi acest dar.

— Bine, cum vrei! îi plac şi nevestei mele; le ia dânsa.

— N-am ştiut că eşti atât de dibaci în materie, Alexandr, i se adresă Lizaveta Alexandrovna cu un zâmbet şiret. N-ai suflat nicio vorbă…

— A fost o idee a unchiului, răspunse cam încurcat Alexandr. Eu n-am făcut absolut nimic, el m-a învăţat…

— Vezi să nu te credem: cică nu se pricepe. Şi ce bine a aranjat lucrurile… Îţi mulţumesc foarte, foarte mult! Iar neghiobul cela de Surkov era cât pe ce să înnebunească. Ce m-a făcut să râd! Acum vreo două săptămâni, a venit la mine cu o falcă-n cer şi cu alta-n pământ. Îndată am înţeles despre ce era vorba, însă m-am făcut niznai. Stăteam la masă şi scriam înainte, ca şi cum n-aş avea habar de nimic. „Tu eşti? zic. Vrei să-mi spui ceva?” Surkov zâmbi. Voia să se prefacă liniştit, dar aproape avea lacrimi în ochi. „Nu pot să-ţi spun nimic bun; am venit cu veşti rele.” M-am uitat la el cu prefăcută mirare. „Ce s-a întâmplat?” îl întrebai. „E vorba de nepotul dumitale” îmi zice. „Dar ce-i cu el? Mă sperii… Hai, spune mai repede!” Deodată, liniştea îl părăsi: se porni să strige, să-şi iasă din fire. Mi-am împins fotoliul mai departe. Nu puteai vorbi cu el, că te împroşca de la distantă. „Te

plângeai că nu se ţine de treabă – începu el – şi, când colo, tot dumneata îl înveţi să-şi piardă timpul." „Eu?" „Da, dumneata, fireşte. Cine l-a prezentat Iuliei?" Trebuie să-ţi spun că aşa e obiceiul lui – chiar de a doua *zi,* de cum face cunoştinţă, cu o femeie, începe să-i spună pe nume. „Şi unde-i nenorocirea?" zic eu. „Nenorocirea, e – zice – că-şi petrece acum toată ziua la ea, de dimineaţă până seara…"

Alexandr roşi deodată.

— Iar eu mi-am zis: ia te uită cum mai minte – de necaz, desigur, urmă Piotr Ivanîci, uitându-se la nepotul său. Cum o să stea Alexandr acolo de dimineaţă până seara! Nu i-am cerut aşa ceva, nu-i aşa?

Piotr Ivanîci aţinti asupra nepotului său o privire rece şi calmă, care însă pe Alexandr îl arse ca focul.

— De… uneori… trec pe acolo… îngăimă el.

— Să treci uneori, e cu totul altceva, urmă unchiul. Chiar aşa te-am şi rugat, dar nu să te duci în fiecare zi. Ştiam că minte. Ce ai putea să faci acolo zilnic? Te-ai plictisi.

— Nu! E o femeie extrem de inteligentă… foarte bine crescută… Îi place muzica… vorbi Alexandr încet şi tărăgănat. Apoi îşi frecă ochiul, cu toate că nu-l mânca, îşi netezi părul la tâmpla stângă, scoase din buzunar o batistă şi-şi şterse buzele.

Lizaveta Alexandrovna îi aruncă pe furiş o privire atentă, apoi se întoarse spre fereastră şi zâmbi.

— Aşa! Cu atât mai bine, zise Piotr Ivanîci. Îmi pare bine că nu te plictiseai; mă temeam să nu-ţi fi dat un bucluc pe cap. Aşa că i-am spus lui Surkov: „Îţi mulţumesc, dragul meu, că te interesezi atât de mult de nepotul meu. Îţi mulţumesc foarte, foarte mult… Dar nu cumva exagerezi? N-o fi chiar atât de mare nenorocirea…" „Cum să nu fie! strigă el. Nu-şi mai vede de treabă, – zice. Iar un tânăr trebuie să muncească…" „Nici asta nu-i o nenorocire – zic; şi, la urma urmei, ce-ţi pasă ţie?" „Cum – zice el – sigur că-mi pasă. Şi-a pus în cap să mă sape într-un chip viclean.." „Aha! Asta-i nenorocirea!" începui eu să-l necăjesc. „Naiba ştie ce-i îndrugă Iuliei pe socoteala mea… A făcut-o să se schimbe cu totul faţă de mine. Am să-i arăt eu mucosului", iartă-mă, redau cuvintele lui. „Ce – zice – poate să se măsoare el cu mine? Numai prin calomnii a reuşit; sper că dumneata ai să-l pui la punct…" „Am să-i fac o morală – zic cu – nici vorbă! Mă întreb numai: o fi adevărat? Cu ce te-o fi supărat?" Mi se pare că i-ai dus Iuliei şi flori, Alexandr?… Piotr Ivanîci se opri din nou, ca şi cum ar îi aşteptat vreun răsp*uns*. Alexandr tăcea mereu. Piotr Ivanîci continuă: „Cum să nu fie adevărat – zice. De ce să-i ducă în fiecare zi câte un buchet de flori? Acum e iarnă… costă bani mulţi… Ştiu eu – zice – ce înseamnă toate buchetele acestea." Iată ce înseamnă, îmi spuneam eu în gând, să ai de-a face cu cineva dintre ai tăi, cu o rudă. Se vede că legăturile de rudenie nu-s chiar de lepădat; ţi-ai fi dat tu atâta osteneală pentru un

străin? „Dar o fi oare adevărat că-i duce flori chiar în fiecare zi? zic eu. Stai să-l întreb pe e!; poate că tu mă minţi". Şi chiar minţea, nu-i aşa? Nu se poate ca tu…

Lui Alexandr îi venea să intre în pământ – nu alta. Dar Piotr Ivanîci privea necruţător drept în ochii lui şi aştepta răspuns.

— Uneori… e drept… i-am dus… murmură Alexandr, plecându-şi ochii în jos.

— Ei, se-nţelege, uneori, dar nu în fiecare zi; ar fi fost, într-adevăr, cam costisitor. De altfel, să-mi spui cât te-au costat toate acestea. Nu vreau să te pun la cheltuială pentru mine; e destul că ţi-ai dat atâta osteneală. Să-mi prezinţi nota. Surkov a mai îndrugat multe – verzi şi uscate. „Se plimbă mereu împreună – zicea – pe jos sau în trăsură, prin focuri unde e lume mai puţină."

La auzul acestor vorbe, Alexandr se simţi cam nu ştiu cum, îşi întinse întâi picioarele, apoi din nou şi le strânse sub scaun.

— Am dat din cap în semn de îndoială, continuă unchiul. „Cum or să se plimbe în fiecare zi!" zic. „Întreabă şi pe alţii" zice… „Am să-l întreb mai bine pe el" zic eu… Nu-i aşa că nu-i adevărat?

— E drept că… de câteva ori… m-am plimbat cu dânsa…

— N-o fi fost chiar în fiecare zi! Nu ţi-am cerut aşa ceva şi ştiam bine că minte. „Ei şi – zic – ce importanţă are? E văduvă, n-are rude bărbaţi care s-o însoţească. Alexandr e un băiat cuminte, la locul lui, e o puşlama ca tine. De aceea îl şi ia cu dânsa, că nu poate femeia să se tot plimbe singură." Dar el nici nu voia să audă. „Nu – zice – pe mine nu mă duci! Ştiu tot. E mereu cu dânsa la teatru. Eu îi fac rost de lojă – zice – uneori numai Dumnezeu ştie cu câte greutăţi, iar el – gata, se şi înfiinţează în lojă." N-am mai putut răbda şi am izbucnit în râs. „Aşa-ţi trebuie – îmi ziceam în gând – prostule!" Bravo, Alexandr! Halal nepot! Numai că mă simt cam jenat că-ţi dai atâta osteneală pentru mine.

Alexandr îndura grea caznă. De pe frunte îi picurau broboane mari de sudoare. Aproape nu mai auzea ce spune unchiu-său şi nu îndrăznea să se uite nici la el, nici la mătuşă-sa.

Pe Lizaveta Alexandrovna o prinse mila. Se uită la bărbatul ei, clătinând din cap a mustrare că-l chinuia pe Alexandr. Dar Piotr Ivanîci nu se astâmpără.

— De gelozie, continuă el, Surkov a încercat să mă asigure că eşti îndrăgostit nebun de Tafaeva. „Iartă-mă, te rog – îi spusei eu – dar asta nu-i adevărat. Băiatul nu se mai poate îndrăgosti după cele ce a suferit. Cunoaşte prea bine femeile şi le dispreţuieşte…" Nu-i aşa?

Fără a-şi ridica ochii, Alexandr dădu afirmativ din cap.

Lizaveta Alexandrovna suferea pentru el.

— Piotr Ivanîci! zise ea, vrând să schimbe vorba.

— Ce doreşti?

— Adineauri a venit un om cu o scrisoare de la Lukianovi.

— Ştiu; bine. Unde am rămas?

— Iar ai început să scuturi scrumul de ţigară în florile mele, Piotr Ivanîci. Uită-te ce-ai făcut!

— Nu-i nimic, draga mea, se spune ca scrumul ajută plantei să crească… Am vrut să spun”..

— N-o fi timpul să mâncăm, Piotr Ivanîci?…

— Bine, spune să servească! De altfel, bine că mi-ai amintit de masă. Surkov spunea că iei masa acolo aproape în fiecare zi. „De aceea – zice – nici nu mai vine vinerea la dumneavoastră”. Spunea că petreceţi zile întregi împreună, şi dracu ştie câte minciuni a mai scornit. M-a plictisit rău de tot. În cele din urmă l-am dat afară. Se şi vede că a spus minciuni. Azi e vineri şi iată – ai venit!

Alexandr îşi aşează un picior peste altul şi-şi înclină uşor capul spre umărul stâng.

— Îţi sunt cât se poate de recunoscător. Mi-ai făcut un serviciu de prieten şi de rudă în acelaşi timp, încheie Piotr Ivanîci. Surkov s-a convins ca nu mai are ce căuta acolo şi s-a retras. „Ea îşi închipuie, poate, că o să mă prăpădesc de dorul ei – zice. Ei bine, se-nşeală! Şi eu care voiam să-mi amenajez apartamentul de peste drum şi aveam intenţii mari. Poate că nici n-a visat norocul ce-i pregăteam – zice. Dacă ar fi fost în stare să mă atragă, n-aş fi avut nimic împotrivă să mă-nsor cu dânsa. Dar acum, totul s-a sfârşit. M-ai sfătuit bine, Piotr Ivanîci. Astfel îmi pot păstra şi banii, şi timpul!” Acum face pe Byron: umblă posomorât şi nu cere bani deloc. Spun şi eu ca şi el: totul s-a sfârşit. Ţi-ai îndeplinit misiunea, Alexandr, şi încă într-un mod magistral! M-am liniştit acum pentru multă vreme. Nu te mai osteni. Poţi nici să nu te mai duci pe la ea: îmi închipui ce plictiseală trebuie să fie acolo! Iartă-mă, te rog… am să-ţi întorc cândva acest serviciu. Când vei avea nevoie de bani, adresează-mi-te mie. Liza, porunceşte să ne aducă un vin bun la masă: vom bea în cinstea izbânzii noastre.

Piotr Ivanîci ieşi din odaie. Lizaveta Alexandrovna se uită de vreo două ori pe furiş la Alexandr, dar, văzând că nu spune nimic, plecă şi ea să dea porunci servitorilor.

Alexandr rămase pe loc, ca într-o uitare de sine, privindu-şi genunchii. În cele din urmă, ridică ochii şi se uită împrejur. În odaie nu era nimeni. Răsuflă uşurat, se uită la ceas: era ora patru. Îşi luă în grabă pălăria şi făcu un semn cu mâna în direcţia în care plecase unchiu-său. Apoi o porni încet, în vârful picioarelor, aruncând priviri în jurul lui, ajunse până în vestibul, îşi luă mantaua, se repezi glonţ pe scară în jos şi plecă iar la Tafaeva.

Surkov nu minţise. Alexandr o iubea pe Iulia. Simţise aproape cu groază primele simptome ale acestei iubiri, ca şi cum ar îi fost vorba de o boală molipsitoare. Îl chinuia în acelaşi timp şi teama, şi ruşinea:

teama de îi cădea din nou pradă capriciilor inimii sale, cum şi celor ale unei inimi străine, ruşinea faţă de alţii, dar mai cu seamă faţă de unchiul său. Ce n-ar fi dat să-i poată ascunde dragostea aceasta. Nu era multă vreme – doar trei luni – de când renunţase atât de hotărât, cu atâta mândrie, la dragoste, de când închinase acestui sentiment aducător de zbucium un epitaf în versuri, pe care l-a citit şi unchiului său, şi de când arătase un dispreţ atât de vădit faţă de femei. Şi iată-l din nou la picioarele uneia dintre ele! Dădea din nou dovadă de o lipsă de chibzuinţă cu adevărat copilărească. Doamne! Când va scăpa el de sub influenţa inexorabilă a unchiului său? Viaţa lui nu va lua oare niciodată o întorsătură deosebită, neaşteptată, ci se va depăna veşnic după prezicerile lui Piotr Ivanîci?

Gândul acesta îl umplea de disperare. Ar fi fost bucuros să se lepede de noua lui iubire. Dar cum să fugă? Câtă diferenţă între dragostea lui pentru Nadenka şi cea pentru Iulia! Cea dintâi fusese o nenorocită rătăcire a inimii, care-şi cerea hrana ei; la vârsta aceea, inima nu ştie să aleagă: primeşte ce-i iese în cale. Pe când Iulia! Nu mai era vorba de o fetiţă mofturoasă, care nu-l înţelegea nici pe el, nu se înţelegea nici pe sine, nici dragostea. Iulia era femeie: în plină înflorire. Gingaşă la trup – dar cu toată puterea sufletului pentru dragoste: era toată numai dragoste! Nu recunoştea alte condiţii pentru fericire şi viaţă. A iubi e un fleac? Nu, e un talent. Iar Iulia era genială în dragoste. O asemenea dragoste visase Alexandr. O dragoste conştientă, raţională, puternică în acelaşi timp şi care nu cunoaşte nimic în afară de sfera ei.

„Nu mă înăbuş de bucurie ca un animal – îşi zicea el – nu mi se taie răsuflarea; în mine se petrece un proces mai important, superior. Sunt conştient de fericirea mea, meditez asupra ei şi astfel ea este mai deplină, deşi, poate, mai potolită… Cu câtă nobleţe, cu ce lipsă de prefăcătorie şi de mărunte vicleşuguri s-a dăruit Iulia sentimentului care o stăpâneşte! Pare că aştepta omul care să priceapă adânc dragostea – şi omul acesta a venit. Ca un stăpân legitim, el a intrat cu mândrie în posesiunea comorii hărăzită lui şi a fost recunoscut cu supunere drept stăpân. Ce fericire, ce sublimă fericire – gândea Alexandr în drum spre Iulia, venind de la unchiul lui – să ştii că există pe lume o fiinţă care, oriunde ar fi şi orice ar face, te are pururi în gând, îşi concentrează toate gândurile, toate preocupările, toate faptele ei în jurul unui singur punct şi ai unei singure noţiuni – fiinţa iubită! E ca un al doilea eu al nostru, Orice-ar vedea, orice-ar auzi, pe lângă orice-ar trece sau orice i-ar trece prin preajmă e controlat de impresiile celuilalt, ale acestui al doilea eu. Impresiile acestea le cunosc amândoi, au învăţat să se cunoască bine unul pe altul. Şi apoi, impresiile astfel verificate sunt primite şi se întipăresc în suflet într-un chip de neuitat. Cel de-al doilea eu renunţă bucuros la propriile sale senzaţii, dacă ele nu pot fi împărtăşite sau acceptate şi de celălalt.

Iubeşte tot ce iubeşte celălalt, urăşte tot ce urăşte acesta. Trăiesc amândoi nedespărţiţi, legaţi prin acelaşi gând, prin acelaşi sentiment, Au acelaşi ochi spiritual, acelaşi auz, aceeaşi înţelegere, acelaşi suflet…”

— Conaşule, în ce loc mergeţi pe Liteinaia? întrebă birjarul.

Iulia îl iubea pe Alexandr şi mai mult decât o iubea el pe dânsa. Nu-şi dădea seama de toată puterea dragostei sale, nici nu cugeta asupra ei. Iubea pentru întâia oara în viaţă. Dar asta n-ar fi fost nimic – căci nu poţi să începi cu a doua iubire. Nenorocirea era însă sensibilitatea ei extrem de dezvoltată, pregătită prin citirea romanelor nu pentru dragostea cea dintâi, ci pentru acea romantica iubire care există în cărţi, dar nu şi aievea, şi care este întotdeauna nefericită tocmai pentru că este cu neputinţă în viaţă. Mintea Iuliei nu găsea însă o hrană sănătoasă în lectura exclusivă a romanelor şi rămânea mereu în urma inimii. Nu-şi putea închipui o dragoste simplă, liniştită, fără manifestări furtunoase, fără duioşii exagerate. I s-ar fi potolit subit orice pasiune pentru un om care, la un prilej potrivit, n-ar fi căzut la picioarele ei, nu i-ar fi jurat că o va iubi cu toate puterile sufletului său, care ar fi îndrăznit să nu o mistuie în focul îmbrăţişărilor sale sau, în loc să soarbă picătură cu picătură din cupa vieţii, adică din lacrimile şi sărutările ei, ar fi cutezat să se ocupe de altceva decât de dragoste.

Toate acestea au dat naştere la o înclinare spre visare, care au făcut-o să-şi făurească o lume a ei proprie. De îndată ce în lumea cea de toate zilele se petrecea ceva neconform cu legile lumii acesteia speciale, inima ei se revolta, suferea. Organismul ei plăpând de femeie era zdruncinat uneori chiar foarte puternic. Emoţiile prea dese îi ataţau nervii şi o aduseseră în cele din urmă la un dezechilibru nervos. Iată cauza melancoliei şi a tristeţii fără pricină, cum şi a concepţiei sumbre asupra vieţii pe care o au multe femei. Iată de ce orânduirea armonioasă, înţeleaptă şi stăpânită de legi de neclintit ale existenţei omeneşti li se pare un lanţ prea greu. Iată, într-un cuvânt, de ce se tem ele de realitate, de ce se străduiesc să-şi făurească o lume a lor – un miraj.

Dar cine au fost aceia care şi-au dat osteneala să formeze prematur şi atât de greşit inima Iuliei, lăsând de o parte dezvoltarea minţii? Cine? Acel triumvirat clasic al pedagogilor, care vin, la chemarea părinţilor, să ia în primire o minte tânără, să-i dezvăluie cauzele şi efectele tuturor lucrurilor, să sfâşie vălul trecutului, să ne arate ce este dedesubtul nostru, deasupra noastră şi în noi înşine. Grea chemare! Tocmai de aceea, pentru a îndeplini această faptă măreaţă, au şi fost chemate trei naţiuni. Părinţii au renunţat la rolul lor de educatori, închipuindu-şi că sunt absolviţi de obligaţiile lor odată ce, bizuindu-se pe o recomandaţie a bunilor lor prieteni, l-au angajat pe francezul

Poulet, pentru a le iniţia odrasla în tainele literaturii franceze şi ale altor ştiinţe, apoi pe neamţul Schmidt, pentru că aşa se obişnuieşte – să înveţi, dar nicidecum să ajungi să ştii nemţeşte; în sfârşit, pe profesorul de limba rusă Ivan Ivanîci.

— Ăştia sunt toţi nişte neţesălaţi, – spunea mama ei, cu privire la cel din urmă – şi îmbrăcaţi aşa de prost, mai rău ca servitorii. Uneori duhnesc şi a băutură…

— Dar cum se poate fără profesor de limba rusă? E imposibil! hotărî tatăl. N-ai nicio grijă: am să aleg unul mai curăţel.

Francezul începu să-şi îndeplinească obligaţiile sale. Tatăl şi mama fetei erau plini de atenţii pentru el. Îl invitau în casă ca pe un musafir, se purtau cu el cu mult respect: era un francez plătit cu bani mulţi.

Îi venea uşor să dea lecţii Iuliei: fetiţa avusese guvernantă, aşa că vorbea curent franţuzeşte, citea şi scria aproape fără greşeli. Iar monsieur Poulet se mărginea să-i dea compuneri, îi alegea fel de fel de subiecte: să descrie un răsărit de soare, să definească iubirea şi prietenia, să scrie o scrisoare de felicitare părinţilor sau să-şi exprime durerea ce o simte, despărţindu-se de o prietenă.

Dar, de la fereastra ei, Iulia vedea doar cum apune soarele pe după casele negustorului Ghirin; de prietenele ei, nu se despărţise niciodată; cât despre prietenie şi dragoste… acum, pentru întâia oară, afla de existenţa acestor sentimente. Trebuia totuşi să le cunoască şi ea odată…

După ce îşi isprăvi întreaga rezervă de subiecte, francezul se hotărî, în sfârşit, să treacă la caietul cel subţire şi preţios în care, pe prima pagină, era scris cu litere mari: „Cours de litterature française”[36]. Care dintre noi nu-şi aduce aminte de un asemenea caiet? Peste două luni, Iulia cunoştea pe de rost întreaga literatură franceză, adică întregul caieţel subţire, pentru ca, peste alte trei, să uite cu desăvârşire conţinutul lui. Dar urmele lui nefaste mai dăinuiau încă. Ştia că a existat un Voltaire şi-i atribuia uneori „Les Martyrs”[37], iar lui Chateaubriand îi punea în seamă „Le Dictionnaire philosophique”.[38] Pe Montaigne[39], îl numea Monsieur de Montaigne şi-l pomenea uneori alături de Hugo. Despre Molière spunea că scrie pentru teatru, iar din Racine învăţase pe de rost celebra tiradă: „A peine nous sortions des portes de Trèzene”[40].

Din mitologie i-a plăcut foarte mult comica întâmplare cu Vulcan, Marte şi Venus. La început, luase partea lui Vulcan, dar, aflând că era şchiop şi neîndemânatic şi, pe deasupra, fierar, trecu pe dată de partea lui Marte. Îi plăcuse şi legenda despre Semele şi Jupiter, despre alungarea lui Apollo şi poznele pe care le făcuse el pe pământ, luând aceste poveşti în înţelesul lor aparent, fără să bănuiască în ele şi alt înţeles. Dumnezeu ştie dacă însuşi franţuzul îl bănuia! La întrebările ei asupra religiei celor din vechime, îi răspundea cu un aer important,

încreţindu-şi fruntea: „Des betises! Mais cette bête de Vulcain devait avoir une dorle de mine… Ecoutez – adăugă el apoi, închizând puţin din ochi şi bătând-o uşor peste mână – que feriez-vous a la place de Venus?”{41} Iulia nu-i răspunse nimic, dar, pentru prima oară în viaţa ei, roşi, fără să ştie nici ea de ce.

În cele din urmă, franţuzul desăvârşi educaţia Iuliei, făcând-o să cunoască – de astădată nu teoretic, ci practic – şcoala cea nouă a literaturii franceze, dându-i să citească unele cărţi care făcuseră mare vâlvă pe vremea lor: „Le manuscrit vert”, „Les sept péchés capitaux”, „L’âne mort”{42} şi o mulţime de alte romane care inundaseră pe atunci Franţa şi Europa.

Biata fată se azvârli cu nesaţ în oceanul acesta fără margini. Ce eroi i se păreau a fi aceşti Jenains, Balzac, Drouinot şi întreaga falangă de alţi bărbaţi celebri! Ce comparaţie putea face între minunatele lor scrieri şi jalnica poveste a lui Vulcan? Alături de aceste eroine moderne, Venus părea inocenţa personificată! Şi Iulia citi cu nesaţ operele şcolii celei noi şi probabil că le mai citea şi acum.

În timp ce franţuzul ajunsese atât de departe, neamţul cel tacticos nu avusese vreme să termine nici cu gramatica; întocmea cu multă seriozitate tot felul de tabele de declinări şi conjugări, născocind diverse metode savante pentru a reţine terminaţiile cazuale; explica de asemenea cum că particula zu se pune uneori „la urme” etc.

Iar când i se ceru să predea literatură, sărmanul om se sperie rău de tot. Când i se arătă caietul francezului, clătină din cap şi spuse că în nemţeşte nu poţi învăţa aşa ceva, dar că exista manualul lui Alfer, în care îi găseşti pe toţi scriitorii cu operele lor respective. Nu scăpă însă numai cu atât: se ţineau de capul lui s-o iniţieze pe Iulia în operele diverşilor scriitori, aşa cum făcuse monsieur Poulet.

În cele din urmă, neamţul se învoi şi se întoarse acasă cufundat în gânduri. Deschise sau mai degrabă desfăcu dulapul, scoţând din loc una dintre uşi şi proptind-o de perete, întrucât dulapul demult nu mai avea nici balamale, nici broască; scoase de acolo nişte cizme vechi, o jumătate de căpăţână de zahăr, o sticlă cu tabac de prizat, o carafă de rachiu şi o coajă de pâine neagră, apoi o râşniţă de cafea stricată, o trusă de ras cu o bucată de săpun în ea şi un pămătuf într-un borcănel de cremă, nişte cozondraci vechi, o gresie de ascuţit bricege şi încă multe alte troace de felul acesta. În sfârşit, de după ele ieşi la iveală o carte, apoi două, trei, patru – cinci de toate. Le bătu una de alta: colbul se ridică în sus ca un nor de fum, înconjurând cu un nimb capul pedagogului.

Prima carte era „Idilele” lui Gessmer{43}, „Gut”{44} zise neamţul şi citi cu multă încântare idila cănii sparte. Desfăcu a doua carte: Almanahul Gotha pe anul 1804. Îl răsfoi: erau acolo dinastii europene, vederi cu castele, cu cascade. „Sehr gut!”{45}, zise neamţul. Cartea a

treia era o Biblie. O puse de o parte, murmurând cu evlavie: „Nein!”{46}. A patra carte era „Nopţile” lui Young; clătină din cap şi mormăi: „Nein”. Cea din urmă era Weisse{47}. Neamţul zâmbi triumfător: „Da habe ich’s{48}: spuse el. Când i se spuse că mai există, şi Schiller, Goethe şi alţii, clătină din cap şi repetă cu încăpăţânare: „Nein!”

După prima pagină din Weisse pe care neamţul i-o traduse, Iulia începu să caşte. Pe urmă, nu l-a mai ascultat deloc. Din învăţătura ei cu neamţul, i-a rămas în minte numai faptul că particula zu se pune uneori „la urme”.

Dar profesorul de rusă? Acesta îşi îndeplinea datoria şi mai conştiincios decât neamţul. O asigura pe Iulia, aproape cu lacrimi în ochi, că substantivul sau verbul e cutare parte a vorbirii, iar prepoziţia – cutare şi, în cele din urmă, reuşi să fie crezut pe cuvânt şi s-o facă să înveţe pe de rost definiţia tuturor părţilor vorbirii. Putea chiar să-i spună la rând toate prepoziţiile, conjuncţiile şi adverbele, iar când profesorul o întreba cu un aer de mare importanţă: „Care sunt interjecţiile ce exprimă teama sau mirarea?” îi răspundea la rând, fără să răsufle: „a, ah, ei, ehei, of, vai, aoleu, văleu” – şi profesorul era încântat.

A mai aflat ea şi câteva adevăruri din sintaxă, dar n-a ştiut niciodată să le aplice în practică şi a rămas pentru toată viaţa cu anumite greşeli gramaticale.

La istorie, a învaţat cine a fost Alexandru Macedon, a mai învăţat că a purtat multe războaie şi că a fost foarte viteaz, şi, desigur, tare drăguţ… Dar care a fosit însemnătatea lui şi a veacului său, aceasta nu i-a trecut prin cap să se întrebe, nici el, nici profesorului; de altfel, nici Kaidanov{49} nu dădea prea multe amănunte în această privinţă.

Când îl rugară pe profesor să facă ceva literatură, aduse un vraf de cărţi vechi şi jerpelite. Era acolo Cantemir{50} şi Suinarokov{51} apoi Lomonosov, Derjavim şi Ozerov{52}. Toată lumea se minună; desfăcură cu prudenţă o carte, o mirosiră, apoi o aruncară şi cerură ceva mai nou. Profesorul adusese şi operele lui Karamzin. Dar să-l citeşti pe Karamzin după ce ai gustat şcoala franceză modernă! Iulia citi „Sărmana Liza”{53}, câteva pagini din „Călătorii”{54} apoi îi dădu cărţile înapoi.

În intervalul dintre lecţii, biata elevă avea destul timp liber, dar n-avea hrana nobilă şi sănătoasă necesară creierului ei.

Mintea începuse să-i amorţească, iar inima să bată mai repede. Tocmai atunci se găsi un văr îndatoritor care-i aduse câteva capitole din „Evgheni Oneghin”, „Prizonierul din Caucaz” şi altele. Şi astfel, tânăra fată cunoscu frumuseţea versului rus. Pe Oneghin îl învăţă pe dinafară şi deveni cartea ei de căpătâi. Ca şi ceilalţi profesori, nici vărul ei n-a fost însă în stare să-i lămurească însemnătatea şi meritele

acestei opere. Iulia îşi făcuse din Tatiana un ideal şi repeta în gând rândurile înflăcărate ale scrisorii pe care Tatiana i-a scris-o lui Oneghin. Iar inima i se strângea dureros; şi bătea mai repede. Închipuirea ei căuta mereu vreun Oneghin sau vreun alt erou al maeştrilor şcolii celei noi – palid, trist, dezamăgit…

Un italian şi un alt franţuz îi desăvârşiră educaţia, dând glasului şi mişcărilor ei o dezvoltare armonioasă, adică învăţând-o să danseze, să cânte din gură şi la pian sau, mai bine zis, să se joace de-a pianul până la căsătorie; numai muzică nu putea spune că au învăţat-o. Şi iat-o, fată de numai optsprezece ani, cu privirea veşnic visătoare, cu obrazul de o paloare interesantă, o făptură vaporoasă, cu picioruşul micuţ – adusă în saloane ca s-o vadă lumea.

Fu remarcată de Tafaev, un om înzestrat cu toate calităţile necesare unui ginere, adică: titlu onorabil, avere frumoasă, decoraţie la gât, într-un cuvânt, cu cariera şi averea făcută. Nu se putea spune despre el că nu era decât un om simplu şi bun. Nicidecum! Nu se lăsa calcat în picioare şi judeca cu mult bun simţ situaţia actuală a Rusiei, arătând ce-i lipseşte în domeniu! economic şi industrial, iar în cercul lui era socotit om serios şi priceput în afaceri.

Printr-o ciudată contradicţie cu fiinţa lui solidă, tânăra fată palidă şi gânditoare produse asupra lui o impresie puternică. Uneori, la serate, părăsea masa de joc şi se cufunda în meditaţii neobişnuite pentru el, contemplând această arătare diafană care plutea prin faţa lui. Când privirea ei languroasă cădea asupra lui – bineînţeles din întâmplare – acest gladiator, dezgheţat în conversaţiile de salon, îşi pierdea îndrăzneala în faţa sfioasei fete. Ar fi vrut uneori să-i spună câte ceva, dar nu izbutea. În cele din urmă, se sătură de această situaţie şi se hotărî să procedeze într-un chip mai pozitiv, prin intermediul diferitelor mătuşi.

Informaţiile cu privire la zestre fură mulţumitoare. „Ce să spun, suntem foarte potriviţi – îşi zicea el, – n-am decât patruzeci şi cinci de ani, iar dânsa are optsprezece; cu averea noastră, ar putea trăi bine nu numai doi oameni, dar şi mai mulţi. Înfăţişarea? Ea e foarte drăguţă, iar eu sunt ceea ce se cheamă un bărbat… arătos. Se spune că are o educaţie aleasă. Ei şi? Şi eu am învăţat cândva carte; îmi amintesc că am studiat şi latina, şi istoria romanilor. Îmi mai aduc şi acum aminte că era acolo consulul acela… cum îi zicea în fine, naiba să-l ia! Îmi amintesc că am citit şi despre Reformă… Şi versurile acelea: Beatus ille… cum vine mai departe? Puer, puieri, puero… Nu, parcă nu-i aşa. A dracului memorie, am uitat tot! Dar, de fapt, oamenii chiar pentru aceea învaţă ca să uite apoi tot, zău aşa. Poţi să mă tai, dar eu zic că nici ăsta de colo, nici acela de dincolo, nici unul dintre oamenii aceştia deştepţi şi cu diferite situaţii nu sunt în stare să spună cum îl chema pe consul… sau în ce an au avut loc jocurile olimpice. Aşa că…

se vede că oamenii învaţă carte pentru că aşa e obiceiul, ca să te cunoască lumea după ochi că ai învăţat cândva. Şi apoi, ar fi greu să nu uiţi: în lume, nimeni nu mai vorbeşte despre aceste chestii, iar dacă l-ar apuca asemenea poftă pe vreunul, cred că ceilalţi l-ar da pur şi simplu afară. Orice ai zice, suntem potriviţi."

Şi astfel, abia ieşită din anii copilăriei, realitatea cea mai crudă o întâmpină pe Iulia de la primul pas: un soţ obişnuit. Cât de departe era el de eroii pe care-i crease atât închipuirea ei cât şi poeţii!

Petrecu cinci ani „într-un somn plicticos", cum îşi numea ea căsnicia fără dragoste. Şi deodată veni libertatea şi iubirea. Zâmbi, le deschise larg braţele şi se lăsă în voia patimii, aşa cum se lasă uneori călăreţul în voia galopului. Alergi înainte pe animalul puternic, uitând de spaţiu. Ţi se taie răsuflarea, toate trec în goană prin faţa ta; un vânt răcoros te bate-n obraz, ţi se pare că pieptul are să se spargă de preaplinul senzaţiilor… sau te simţi ca un om care – în barcă – se lasă fără grijă purtat de valuri; soarele îl încălzeşte, prin faţa ochilor trec malurile verzi, unda jucăuşă mângâie pupa bărcii şi şopoteşte atât de dulce, întrecând barca şi chemându-l mai departe, tot mai departe, arătându-i calea cu şuvoiul ei fără de sfârşit… Şi omul se lasă dus. N-are timp să se uite şi să se gândească în ce chip se va sfârşi drumul: poate calul îi duce drept în prăpastie, poate valul îl va zdrobi de stânci. Vântul îi fură gândurile, ochii i se închid, nu poate lupta cu toată vraja aceasta… Tot astfel, nici Iulia nu putea să iasă de sub stăpânirea farmecului, ci se lasă mereu răpită de el… Trăia şi ea, în sfârşit, clipele poetice ale vieţii. Îndrăgise acest zbucium al sufletului, plin când de desfătare, când de suferinţă. Căuta emoţii, se străduia să-şi născocească singură chinul şi fericirea. Se îmbăta de dragostea ei, aşa cum se îmbată unii cu opiu şi sorbea cu nesaţ otrava cea dulce.

Aşteptarea o făcuse să treacă prin emoţii. Stătea la fereastră şi nerăbdarea ei creştea cu fiece clipă. Rupea petalele unui trandafir şi îndată le arunca mânioasă, iar inima i se strângea dureros; era o clipă de chin amar. Se juca în gând de-a întrebare şi răspuns: Vine? nu vine? Toată puterea minţii ei se concentrase asupra rezolvării aceste; grele probleme. Dacă ajungea la un răspuns afirmativ, zâmbea; de nu, îngălbenea pe dată.

În clipa când trăsura lui Alexandr trase la scară, se lăsă în fotoliu, palidă şi sleită de puteri, atât de intensă fusese tensiunea ei nervoasă. Iar când el întră în odaie, îl primi cu o privire ce nu poate fi descrisă, cu o bucurie care, într-o clipă, se răspândi pe toate trăsăturile chipului ei, ca şi cum nu l-ar fi văzut de un an, deşi se văzuseră în ajun. Îi arătă în tăcere ceasul din perete. Dar de cum deschise Alexandr gura ca să se justifice, ea îl şi crezu, fără să-l mai asculte, îl iertă, uită tot chinul aşteptării şi-i întinse mâna. Apoi s-au aşezat amândoi pe canapea, au vorbit mult, au tăcut mult, s-au privit multă vreme în ochi. Dacă

servitorul nu le-ar fi adus aminte, ar fi uitat desigur că trebuie să ia masa.

Ce desfătare! Alexandr nici n-ar fi putut visa vreodată asemenea belşug de sincere efuziuni sentimentale Vara, se plimbau amândoi afară din oraş; dacă mulţimea era atrasă de muzică, de focuri de artificii, ei se pierdeau printre copaci, braţ la braţ. Iarna, Alexandr venea la masă, apoi se aşezau amândoi alături la gura sobei şi şedeau acolo până târziu noaptea. Uneori porunceau să se pună caii la sanie şi, după o goană pe străzi întunecoase, se întorceau grăbiţi să reia nesfârşitele lor convorbiri ce se depanau în timp ce samovarul fierbea pe masă. Observau îndată orice întâmplare din lumea înconjurătoare, orice tresărire cât de neînsemnată a gândului sau a simţămintelor şi-şi împărtăşeau unul altuia impresiile.

Alexandr se temea ca de foc de o întâlnire cu unchiu-său. Se mai ducea câteodată în vizită pe Elizaveta Alexandrovna, dar ea nu izbutea să-l provoace la confidenţă, căci îl frământa veşnic gândul că unchiu-său are să dea peste el, are să-i facă iar vreo scenă şi de aceea totdeauna îşi scurta vizitele.

Era fericit sau nu? Despre altcineva, se poate spune în asemenea cazuri şi da şi nu; despre el, însă, nu se putea spune decât nu. La el, dragostea începea prin suferinţă. Când şi când, reuşind să uite pentru o clipă trecutul, credea în posibilitatea fericirii, în Iulia şi în dragostea ei. Alteori însă, în toiul celor mai sincere efuziuni, îşi pierdea deodată cumpătul şi asculta cu frică aiureala ei pasionată şi plină de extaz. I se părea că Iulia poate să-l înşele oricând sau că vreo altă neaşteptată lovitură a soartei îi va distruge într-o clipă minunata lume a fericirii. Gustând clipa de bucurie, ştia că va trebui s-o răscumpere prin suferinţă şi se simţea din nou copleşit de melancolie.

Totuşi iarna trecuse, venise vara, iar dragostea lor dăinuia încă. Iulia se simţea tot mai trainic legată de el. Nu intervenise nicio trădare, nici lovitură a soartei; se întâmplă cu totul altceva. Alexandr începuse să arate mai senin. Se obişnuise cu gândul că o afecţiune constantă este într-adevăr cu putinţă. „Dar dragostea aceasta nu mai e atât de înflăcărată… – se gândea el, privind-o într-un rând pe Iulia. – În schimb e trainică, poate chiar veşnică. Da, fără îndoială, aşa este. În sfârşit, te-am înţeles, destin al meu: vrei să mă răsplăteşti pentru suferinţele din trecut şi să mă aduci, după o lungă rătăcire, la un liman liniştit. Iată deci unde se găsea adăpostul fericirii mele..”

— Iulia! exclamă el.

— Ce-i?

— Nimic. Aşa…

— Spune-mi: la ce te-ai gândit?

Alexandr se încăpăţână. Iulia stărui în întrebările ei.

— Mă gândeam că, pentru ca fericirea noastră să fie deplină, ne

lipseşte…

— Ce ne lipseşte? îl întrebă ea neliniştită.

— Nimic deosebit. Mi-a venit în gând ceva ciudat.

Iulia se tulbură.

— Vai! Nu mă chinui, spune mai repede! zise ea.

Alexandr rămase o clipă pe gânduri, apoi începu să vorbească încet, parcă ar fi vorbit singur:

— Să ai dreptul să n-o părăseşti nicio clipă, să nu mai pleci acasă… să fii întotdeauna şi pretutindeni cu ea… Să fii în ochii lumii stăpânul ei legitim… iar dânsa să poată spune că sunt al ei, în auzul tuturor, fără să roşească… Şi asta să ţină o viaţă întreagă. Să te mândreşti pururea cu acest lucru…

Vorbind în stilul acesta bombastic, încet, încet ajunse până la urmă şi la cuvântul: căsnicie. Iulia tresări, apoi izbucni în plâns. Îi întinse mâna cu un sentiment de nespusă duioşie şi recunoştinţă. Amândoi se înviorară şi începură să vorbească. Hotărâră ca Alexandr să spună totul mătuşii lui şi să-i ceară sprijinul în această complicată afacere. De bucurie, nu mai ştiau ce să facă. Era o seară minunată. Ieşiră afară din oraş, prin nişte locuri neumblate şi, găsind în sfârşit un dâmb, se aşezară şi petrecură toată seara acolo privind cum apune soarele şi visând la viitoarea lor viaţă. Aveau de gând să se limiteze la un cerc restrâns de cunoştinţe, să nu primească, nici să facă vizite fără rost.

Apoi se întoarseră acasă şi începură să se sfătuiască asupra viitoarei orânduiri a casei, asupra împărţirii camerelor şi multe altele. Ajungând la mobilatul camerelor, Alexandr propuse să transforme odaia de toaletă a Iuliei într-un birou pentru el, ca să fie alături de dormitor.

— Şi ce mobilă ai vrea să ai în biroul dumitale?

— Mi-ar plăcea să fie de nuc, cu catifea albastră.

— E foarte frumos şi practic. Pentru un birou de bărbat, trebuie negreşit să alegi culori mai închise, întrucât cele deschise se strică repede din cauza fumului. Iar aud, pe veranda ce duce din viitorul dumitale birou în dormitor, voi aranja o mică grădină de iarnă. Nu-i aşa că o să fie foarte frumos? Am să pun acolo şi un fotoliu, să stau la citit sau la lucru şi, în acelaşi timp, să te pot vedea când vei sta la birou.

— În curând, n-o să-mi mai iau rămas bun de la dumneata, îi spuse Alexandr la despărţire.

Iulia îi astupă gura cu mâna.

A doua zi, Alexandr se duse la Lizaveta Alexandrovna să-i povestească lucruri pe care ea le ştia de altfel demult şi să-i ceară sfat şi ajutor. Piotr Ivanîci nu era acasă.

— Foarte bine! aprobă ea, după ce-i auzi spovedania. Nu mai eşti copil; poţi să-ţi cântăreşti singur sentimentele şi să dispui de

dumneata. Numai nu te grăbi. Caută mai întâi s-o cunoşti cât mai bine.

— Ah, *ma tante,* dacă ai şti câte calităţi are!

— De pildă?

— Mă iubeşte atât de mult…

— Desigur, e o calitate foarte mare, dar nu e singura care se cere în căsnicie.

Cu acest prilej, îi spuse câteva adevăruri banale asupra vieţii conjugale şi asupra calităţilor care se cer soţiei ca şi bărbatului.

— Poate ar fi bine să mai aştepţi puţin. În curând vine toamna, adăugă ea. Toată lumea se va întoarce în oraş şi atunci îi voi face şi eu o vizită logodnicei dumitale, vom face cunoştinţă şi-mi voi pune tot sufletul pentru ceea ce te interesează, Să n-o părăseşti; sunt convinsă că vei fi cel mai fericit dintre soţi.

Era foarte bucuroasă.

Grozav le place femeilor să-i însoare pe bărbaţi! Uneori se întâmplă că, deşi îşi dau seama că o căsătorie nu prea e potrivită, ba chiar n-ar trebui nicidecum să se facă, totuşi contribuie în fel şi chip la încheierea ei. Pentru ele, principalul este să pună la cale o nuntă; tinerii căsătoriţi n-au decât să se descurce apoi cum vor putea… Dumnezeu ştie pentru ce se frământă ele atât!

Alexandr o rugase pe mătuşa sa să nu-i spună nimic lui Piotr Ivanîci până nu vor aranja tot aşa cum trebuie.

Vara trecu repede ca un vis. Se târî încet şi toamna cea plicticoasă. Veni din nou iarna. Întâlnirile lui Aduev cu Iulia erau tot atât de dese.

Iulia părea, să ţină o strictă socoteala a zilelor, a ceasurilor şi a clipelor pe care puteau să le petreacă împreună. Căuta orice prilej să se vadă.

— La ce oră te duci mâine dimineaţă la serviciu? îl întreba ea uneori.

— Pe la vreo unsprezece.

— Atunci, la zece, să treci pe la mine*;* vom lua cafeaua împreună. N-ai putea să nu te duci deloc? Se descurcă ei şi fără dumneata…

— Cum se poate? Patria… datoria…

— Ei, asta-i! Spune-le că iubeşti şi eşti iubit! Oare şeful dumitale n-a iubit niciodată? Dacă are o inimă-n piept, te va înţelege. Sau adu-ncoa lucrările, dumitale. Aici, nu te va împiedica nimeni să lucrezi.

Altădată, nu-l lăsă să se ducă la teatru, iar pe la cunoscuţi nici vorbă! Când Lizaveta Alexandrovna a venit la ea în vizită, Iulia n-a putut să se liniştească multă vreme, văzând ce tânără şi frumoasă este mătuşa lui Alexandr. Crezuse că e o femeie mai în vârstă, urâtă cum sunt mai totdeauna mătuşile. Când colo, poftim; n-avea decât vreo douăzeci şi şase-douăzeci şi şapte de ani şi, pe deasupra, îmi era şi foarte, frumoasă. Iulia îi făcu lui Alexandr o scenă în lege şi de atunci

tot mai rar îi îngăduia să-l viziteze pe unchiu-său.

Dar gelozia şi despotismul ei nu erau nimic pe lângă despotismul lui Alexandr. Se convinsese de afecţiunea Iuliei, văzuse că trădarea sau schimbarea de sentimente nu erau în firea ei – şi totuşi era gelos. Şi încă ce gelos! Nu era o gelozie pricinuită de un prisos de dragoste – o gelozie care să geamă, să se tânguiască, să-şi strige durerea chinuitoare a inimii, să tremure de frica de a-şi pierde fericirea – ci o gelozie nepăsătoare, rece, răutăcioasă. O tiraniza pe biata femeie din dragoste, mai rău decât tiranizează alţii din ură. Aşa, de pildă, dacă într-o seară când aveau musafiri i se părea că iubita lui nu se uită destul de lung, destul de des şi de drăgăstos la el, începea să arunce în jurul lui priviri de fiară şi era vai de ea dacă, în timpul acesta, prin apropiere se afla vreun bărbat tânăr sau nu numaidecât tânăr, dar un bărbat – ba uneori chiar o femeie sau chiar un obiect. O copleşea cu insulte, cu ironii, cu negre bănuieli şi imputări. Ea trebuia să se dezvinovăţească pe loc, să se răscumpere prin diferite sacrificii, printr-o supunere necondiţionată: să nu vorbească cu cutare, să nu se aşeze sau să nu se ducă în cutare loc, să îndure zâmbetele viclene şi şoaptele observatorilor isteţi, să roşească sau să se îngălbenească, într-un cuvânt, să se compromită.

Dacă era poftită undeva, înainte de a răspunde, Iulia îşi îndrepta întâi privirea întrebătoare spre Alexandr şi, îndată ce acesta se încrunta cât de uşor, refuza invitaţia, pălind la faţă şi tremurând ca o frunză pe apă. Uneori, el îi dădea totuşi voie să se ducă. Iulia se îmbrăca şi se pregătea de plecare; când era însă gata să se urce în trăsura, îl apucau brusc toanele şi pronunţa un veto ameninţător. Iulia îşi dezbrăca atunci toaleta şi dădea drumul trăsurii. După aceea, uneori îi cerea iertare, îi propunea să se ducă unde era poftită. Dar mai făcea să începi din nou să te îmbraci şi să ceri din nou să-ţi aducă o trăsură? Aşa că rămânea acasă. Era gelos nu numai pe oamenii frumoşi, deosebit de inteligenţi sau talentaţi, ci şi pe cei urâţi. În sfârşit, chiar pe cei a căror figură îi displăcuse dintr-un motiv sau altul.

Într-o zi, i-a venit Iuliei un musafir de prin ţinutul de unde era ea şi unde-i rămăsese familia. Era un om mai în vârstă, urât, vorbeau mereu despre recoltă şi despre un proces al lui care ajunsese la casaţie, astfel încât, plictisindu-se să-l mai asculte, Alexandr se retrăsese în odaia de alături. N-avea de ce să fie gelos. În cele din urmă, musafirul se ridică să-şi ia rămas bun.

— Am auzit, spuse el gazdei, că sunteţi acasă în toate miercurile. Îmi permiteţi să fac şi eu parte din cercul dumneavoastră?

Iulia zâmbi şi era gata să-i spună „vă rog” când, deodată, din odaia de alături, se auzi, mai tare ca orice strigăt, o şoaptă: „Nu vreau!”

— Nu vreau! repetă Iulia numaidecât, tresărind de surprindere.

Şi totuşi Iulia îndura toate acestea. Fugea de musafiri, nu se ducea nicăieri şi-şi petrecea tot timpul cu Alexandr între patru ochi.

Se îmbătau amândoi sistematic de fericirea lor. După ce termină întreaga rezervă de plăceri pe care le cunoştea şi le avea la îndemână, Iulia începu să născocească altele, căutând să facă cât mai variată viaţa lor, care şi aşa era plină de lucruri plăcute. Dădu dovadă de o inventivitate rară. Dar şi această inventivitate secă de la o vreme. Plăcerile au început să se repete. Nu mai aveau ce să-şi dorească, din ce să guste.

Niciun locşor din jurul oraşului nu rămăsese nevizitat, nicio piesă pe care să n-o îl văzut împreună, nicio carte pe care să n-o fi citit şi discutat amândoi. Îşi studiaseră reciproc sentimentele, felul de gândire, calităţile şi defectele şi acum nimic nu-i mai împiedica să realizeze planul pe care-l puseseră la cale.

Efuziunile sincere deveniră rare de tot. Stăteau adesea alături ore întregi fără să scoată un cuvânt. Dar Iulia n-avea nevoie de vorbe pentru a fi fericită.

Uneori îi punea lui Alexandr câte o întrebare şi era mulţumită când acesta îi răspundea da sau nu. Dacă nu-i răspundea nici atât, se uita la el lung şi, dacă-i zâmbea, era de asemenea fericită. Dacă nu-i zâmbea şi nu-i răspundea, Iulia începea să-i pândească orice mişcare, orice privire şi să le răstălmăcească în felul ei. Şi atunci, Alexandr nu mai putea scăpa de imputările ei.

Nu mai vorbeau despre viitor, pentru că Alexandr se simţea parcă nelaîndemână, stingherit, când atingea acest subiect. Nu-şi putea explica din ce anume pricină, dar căuta să schimbe conversaţia. Începuse să devină gânditor. Cercul magic în care dragostea închisese viaţa lui se rupsese pe alocuri. I se năzăreau în depărtare figurile prietenilor, cu felurite plăceri şi chefuri, ori baluri cu femei frumoase, ori chiar unchiul său cel veşnic ocupat şi preocupat de afaceri, ori vechile lui ocupaţii părăsite…

Într-o asemenea stare de spirit se afla într-o seară la Iulia. Afară viscolea. Zăpada bătea în ferestre şi se lipea de geamuri în grămăjoare. Vântul năvălea pe coşul căminului, urlând un cânt de jale. În odaie se auzea numai tic-tac-ul monoton al ceasului şi, când şi când, suspinele Iuliei.

Neavând ce face, Alexandr îşi plimbă privirea prin odaie, apoi se uită la ceas. Era zece şi trebuia să mai stea acolo vreo două ceasuri. Căscă. Privirea lui se opri asupra Iuliei.

Stătea în picioare, rezemată cu spatele de cămin, cu chipul ei palid uşor plecat spre umăr şi-l urmărea cu privirea. În ochii ei nu citeai însă nici neîncredere, nici întrebare, doar fericire, dragoste şi voluptate. Se vedea că lupta împotriva unei senzaţii tainice, împotriva unui vis dulce. Părea obosită.

Nervii ei erau atât de încordaţi, încât până şi fiorul voluptăţii o făcea să sufere: chinul şi fericirea erau pentru ea nedespărţite.

Alexandr îi răspunse printr-o privire rece şi neliniştită. Se apropie de fereastră şi începu să ciocănească cu degetele în geam, uitându-se în stradă.

De afară răzbătea până la ei un vuiet de voci învălmăşite şi huruitul trăsurilor care treceau. Toate geamurile din apropiere erau luminate. Pretutindeni, prin faţa lor, lunecau umbre. Lui Alexandr i se păru că acolo unde era mai multă lumină se adunase o mulţime veselă. Poate că acolo are loc un schimb însufleţit de idei, de senzaţii vii, înaripate; acolo freamătă poate o viaţă plină de zgomot şi de veselie. Iar dincolo, la fereastra aceea slab luminată, sta de bunăseamă vreun nobil cărturar, îndeplinindu-şi munca lui folositoare. Alexandr se gândi că de aproape doi ani duce o viaţă de trândăvie, lipsită de rost. Doi ani pierduţi pentru viaţă! Şi asta numai din pricina dragostei. Şi se năpusti asupra ei!

„Ce iei de iubire o mai fi şi asta! îşi zicea el. O somnolenţă lipsită de energie. Femeia asta s-a lăsat pradă pasiunii ei fără luptă, fără sforţări, fără piedici, ca o victimă: este o femeie slabă, lipsită de caracter. Şi-a dăruit dragostea primului om care i-a ieşit în cale. De n-aş fi fost eu, s-ar fi îndrăgostit exact în acelaşi fel de Surkov. Chiar începuse să-l iubească. Da! Oricât ar protesta ea, am văzut asta cu ochii mei. Dacă s-ar fi ivit cineva mai întreprinzător şi mai priceput ca mine, s-ar fi dăruit lui… E de-a dreptul imoral! Oare asta să fie dragostea? Unde mai e atunci acea afinitate spirituală despre care vorbesc atâta sufletele sensibile? Dacă nici de data asta sufletele n-au fost atrase unul spre altul, atunci ce să mai spun! S-ar fi părut că era cât pe ce să se contopească pe vecie. Şi când colo!… Dracu’ ştie ce mai e şi asta!…”

— Nu înţeleg nimic! şopti el cu năduf.

— Ce faci acolo? La ce te gândeşti? îl întrebă Iulia.

— La nimic deosebit, îi răspunse el căscând. Apoi se aşează cât mai departe de dânsa pe o canapea şi-şi petrecu braţul pe după o pernă brodată.

— Vino-ncoace, mai aproape de mine.

Alexandr nu se muta mai în spre ea şi nici nu răspunse.

— Ce-i cu dumneata? urmă ea, apropiindu-se de dânsul. Azi eşti nesuferit.

— Nu ştiu… răspunse el în silă; mă simt cam… de parcă…

Nu ştia nici el ce să-i răspundă Iuliei, ce să-şi răspundă lui însuşi. Nu-şi dădea încă bine seama ce se petrece în el.

Iulia se aşează lângă dânsul, începu să vorbească despre viitorul lor şi, încet-încet, se înviora. Zugrăvi tabloul fericirii lor conjugale, mai spuse câte o glumă şi încheie foarte drăgăstos:

— Eşti soţul meu! Priveşte, zise ea, arătându-i cu un gest lucrurile din jurul ei, în curând, toate acestea îţi vor aparţine. Vei fi stăpân în casa aceasta aşa cum eşti stăpân pe inima mea. Acum sunt liberă, pot face ce vreau, pot să mă duc unde doresc, dar atunci, nimic nu se va mai clinti din loc aici în casă fără porunca dumitale. Voi fi încătuşată de voinţa dumitale. Dar cât de minunate vor fi acele lanţuri! Înlănţuieşte-mă deci cât mai repede. Când o vei face?… Toată viaţa am visat să am un asemenea bărbat, o astfel de dragoste… şi, iată, visul e pe cale de înfăptuire… Fericirea-i aproape… Nu-mi vine să cred… Ştii, uneori mi se pare că trăiesc un vis. Aceasta să fie oare răsplata suferinţelor mele din trecut?

Alexandr se simţea foarte stânjenit ascultând asemenea cuvinte.

— Dar dacă nu te-aş mai iubi? o întrebă el deodată, căutând să păstreze un ton glumeţ.

— Ţi-aş rupe urechile! îi răspunse ea, apucându-l uşor de ureche.

Apoi oftă. Gluma lui o făcu să cadă iar pe gânduri. Alexandr tăcea.

— Dar ce-i cu dumneata? îl întrebă deodată Iulia cu vioiciune. Taci mereu, abia dacă mă asculţi, îmi ocoleşti privirea…

Se apropie de el şi, punându-i mâna pe umăr, prinse să vorbească încet, aproape în şoaptă, despre acelaşi lucru, dar mai puţin concret ca înainte, îi aminti de prima lor cunoştinţă, de începuturile iubirii lor, de cele dintâi semne ale ei, de primele bucurii. Voluptatea răscolită în ea o făcea să respire mai repede, aproape ea i se tăia răsuflarea, pe obrajii ei palizi se iviră două pete mici, trandafirii. Se îmbujora treptat la faţă, ochii îi scânteiau, Apoi se făcură languroşi şi se închiseră pe jumătate. Pieptul i se ridica tumultuos. Vorbea încet, abia auzit şi se juca cu o mână în părul mătăsos al lui Alexandr. Privi apoi lung în ochii lui. Alexandr îşi liberă încet capul din mâinile ei, scoase din buzunar un pieptene şi-şi pieptănă cu grijă părul răvăşit. Iulia se ridică şi-i aruncă o privire cercetătoare.

— Ce-i cu dumneata, Alexandr? îl întrebă ea neliniştită.

„Ce mă tot întreabă! Nici eu nu ştiu ce-i cu mine” gândi el – dar nu răspunse nimic.

— Te plictiseşti? îl întrebă ea deodată, şi în glasul ei răsunară în acelaşi timp curiozitatea şi bănuiala.

„Mă plictisesc, gândi el. Asta este! Da! Chiar plictiseală – o plictiseală chinuitoare, de moarte! E o lună de când viermele acesta s-a strecurat în inima mea şi o macină… Of, Doamne, ce să mă fac? Şi dânsa mai vorbeşte de dragoste, de căsnicie! Cum s-o fac să-şi vină în fire?”

Iulia se aşează la pian şi cântă câteva din bucăţile lui preferate. Dar Alexandr, dus pe gânduri, nu asculta.

Iulia fu cuprinsă de deznădejde. Suspină, se înfăşură într-un şal şi se lăsă la capătul celalalt al canapelei, de unde-l urmărea cu privirile ei

pline de dor.

Alexandr îşi luă pălăria.

— Unde te duci? îl întrebă ea mirată.

— Acasă.

— Dar nu-i nici unsprezece.

— Trebuie să-i scriu mamei: nu l-am mai scris demult.

— Cum demult? l-ai scris acum trei zile.

Alexandr tăcu: n-avea ce să răspundă. Într-adevăr, scrise acum trei zile şi i-a spus şi ei în treacăt, dar pe urmă a uitat. Dragostea nu uită însă niciun amănunt, fie el cât de mic. În ochii celui îndrăgostit, orice lucru care priveşte fiinţa iubită are însemnătate. În mintea unui om care iubeşte se ţese o pânză din cale afară de complicată, făcută din observaţii considerente subtile, amintiri, presupuneri privitoare la toate lucrurile ce înconjoară fiinţa iubită, la tot ce se petrece în lumea acelei fiinţe şi are vreo influenţă asupra ei. În dragoste, e de ajuns uneori un singur cuvânt, o aluzie… chiar mult mai puţin! O singură privire, o mişcare abia simţită a buzelor, ca să-ţi faci mai întâi o părere, să treci de la ea la anumite idei, pe urmă să tragi concluzii, pentru ca apoi să te frământi sau să te laşi desfătat de propriul tău gând. Logica îndrăgostiţilor, greşită uneori, iar uneori uimitor de justă, duce repede la ridicarea unul întreg edificiu de presupuneri, de bănuieli. Dar puterea dragostei dărâmă şi mai repede acest edificiu până la temelie; adesea e de ajuns un singur zâmbet, o lacrimă, cel mult două-trei cuvinte – şi bănuielile se risipesc. Un asemenea control nu vei putea nici să-l adormi, nici să-l înşeli cu nimic. Unui îndrăgostit poate să-i intre în cap ceva la care un altul nici n-ar fi visat sau; pot să-i scape lucruri care se petrec sub ochii lui. Uneori e pătrunzător până la clarviziune, iar alteori – miop până la orbire.

Iulia sări de pe canapea ca o pisică şi-l apucă pe Alexandr de mână.

— Ce s-a întâmplat? Unde te duci? întrebă ea.

— Nu s-a întâmplat nimic. Mi-e somn. Am dormit cam puţin – asta-i tot.

— Ai dormit puţin? Dar chiar dumneata mi-ai spus azi dimineaţă că ai dormit nouă ceasuri şi că din cauza asta te-a durut capul.

Iar a nimerit-o prost!

— Ei, mă doare capul… mormăi el cam încurcat. De aceea şi plec.

— Dar mi-ai spus după masă că ţi-a trecut durerea de cap.

— Of, Doamne, ce memorie ai! E de nesuferit! Ei, vreau şi eu să mă duc acasă – şi gata.

— Nu le simţi bine aici? Ce te atrage acolo, la dumneata acasă?

Îl privea ţintă în ochi şi clătina cu neîncredere din cap. Alexandr făcu ce făcu pentru ca s-o liniştească, apoi plecă.

„Ce-ar fi să nu mă duc azi la Iulia?” se întrebă Alexandr, trezindu-se a doua zi dimineaţă.

Se plimbă câtva timp prin odaie. „Chiar aşa am să fac!” adăugă cu hotărâre.

— Evsei, pregăteşte-mi hainele!

Şi porni să hoinărească prin oraş.

„Cât de plăcut e să te plimbi singur! îşi zicea el. Să te duci unde vrei, să te opreşti când vrei, să citeşti ce scrie pe firme, să te uiţi la vitrine, să intri unde vrei… E plăcut, foarte plăcut! Libertatea-i o mare fericire! Da, chiar aşa! Libertatea, luată în sensul cel mai larg, cel mai înalt al cuvântului, înseamnă – să te plimbi singur.”

Lovea voios cu bastonul în trotuar şi-şi saluta cunoscuţii cu multă voie bună. Trecând pe Morskaia, zări, la fereastra unei case o figură cunoscută. Un prieten de al lui îi făcea semn să intre. Se uită la el mai atent. A, e Dumet! Intră, luă masa cu prietenul său, rămase cu el până seara, apoi se-duse la teatru, iar de la teatru la masă. Căuta să nu se gândească deloc la cele ce-l aşteaptă acasă.

Într-adevăr, întorcându-se acasă, găsi cam o jumătate de duzină de bileţele pe masă şi un fecior adormit un vestibul. Servitorul avea poruncă să nu plece înainte de venirea lui Alexandr. Bileţelele erau pline de reproşuri, întrebări şi urme de lacrimă. A doua zi, a trebuit să se justifice. A scăpat, punând vina pe serviciul lui. Cu chiu cu vai, s-au împăcat.

Acelaşi lucru s-a repetat peste vreo trei zile şi dintr-o parte şi din alta, apoi din nou, iar şi iar. Iulia slăbise, nu mai ieşea nicăieri şi nu primea pe nimeni. Tăcea însă, pentru că reproşurile îl supărau pe Alexandr.

Peste vreo două săptămâni, Alexandr s-a înţeles cu prietenii lui să aleagă o zi şi să facă o petrecere de pomină. În aceeaşi dimineaţă, primi însă de la Iulia un bileţel prin care-l ruga să vină mai devreme şi să petreacă cu ea toată ziua. Îi scria că e bolnavă, tristă, că nervii ei sunt într-o stare îngrozitoare şi aşa mai departe. Alexandr se supără. Se duse totuşi la ea ca s-o prevină că nu poate să rămână, având mult de lucru.

— O, desigur: masa la Dumet, teatrul, toboganul sunt lucruri foarte importante… zise ea melancolic.

— Ce-nseamnă asta? întrebă el înciudat. Am impresia că mă spionezi. Nu pot îngădui acest lucru.

Se sculă şi dădu să plece.

— Stai puţin, ascultă-mă! zise ea. Să stăm de vorbă.

— N-am timp.

— Numai o clipă! Ia loc.

Alexandr se aşeză în silă pe marginea scaunului.

Cu mâinile împreunate, Iulia se uita la el cu teamă, ca şi cum ar fi căutat să citească pe faţa lui un răspuns la cele ce voia să spună.

De nerăbdare, Alexandr abia mai putea sta locului.

— Mai repede! Sunt grăbit, rosti el rece.

Iulia oftă.

— Nu mă mai iubeşti? întrebă ea, clătinând uşor din cap.

— Mereu acelaşi cântec! bombăni el, netezindu-şi pălăria cu mâneca.

— Ce tare te-ai plictisit de acest cântec! răspunse ea.

Alexandr se sculă şi începu să se plimbe repede prin odaie.

Peste o clipă, se auziră plânsete.

— Asta mai lipsea! strigă el aproape furios, oprindu-se în faţa ei. Nu m-ai chinuit destul?!…

— Eu te-am chinuit! exclamă ea şi porni să plângă mai tare.

— E de neîndurat! strigă şi mai tare Alexandr şi dădu să plece.

— Nu mai fac, nu mai fac! îngână ea grăbit, ştergându-şi lacrimile. Uite, vezi, nu plâng! Numai să nu pleci! Ia loc.

Se străduia să zâmbească, dar lacrimile îi curgeau şiroaie pe obraz. Pe Alexandr îl prinse mila. Se aşeză pe scaun şi începu să-şi legene un picior. Îşi puse în gând o întrebare după alta şi ajunse la concluzia ca n-o mai iubeşte pe Iulia. Cum s-a întâmplat, numai Dumnezeu ştie. Ea îl iubea din ce în ce mai mult, pe zi ce trecea. Aceasta să fi fost pricina? Doamne, câtă contradicţie! Toate elementele fericirii erau întrunite. Nimic nu le stătea împotrivă, nici măcar un alt sentiment. Şi totuşi n-o mai iubea! Ce e şi cu viaţa asta! Dar cum s-o liniştească pe Iulia? Să se sacrifice? Să trăiască alături de ea zile lâncede şi nesfârşite? De prefăcut, el nu poate să se prefacă, iar dacă nu se preface, va avea parte în fiece clipă numai de lacrimi şi de imputări. O va chinui pe ea şi se va chinui şi el. Să-i expună aşa, dintr-odată, teoria unchiului său asupra trădării în dragoste, precum şi a nepăsării care ia locul iubirii? Mare scofală! Plânge acum fără niciun motiv, dar ce va mai fi atunci când va avea unul? Ce-i de făcut?

Văzându-l că tace, Iulia îi luă mâna şi privi lung în ochii lui. Alexandr îşi întoarse încet capul şi-şi desprinse uşurel mâna dintr-a ei. Nu se mai simţea deloc atras spre dânsa. Dimpotrivă, chiar simpla, ei atingere îl făcea să simtă fiori reci şi neplăcuţi, Iulia era acum şi mai drăgăstoasă. Dar el nu-i răspundea la mângâieri şi deveni şi mai rece, şi mai posomorât. Deodată, Iulia îşi retrase mâna şi se aprinse la faţă. Mândria ei de femeie, pudoarea, amorul propriu jignit se treziră instantaneu, îşi ridică fruntea şi roşi de ciudă.

— Lasă-mă! rosti ea scurt.

Alexandr porni grăbit spre uşă, fără nicio obiecţie. Dar când zgomotul paşilor lui începu să se stingă, Iulia se repezi în urma lui.

— Alexandr Feodorovici! Alexandr Feodorovici! strigă ea.

Alexandr se întoarse din drum.

— Unde te duci?

— Nu mi-ai spus să plec?

— Şi te-ai şi bucurat că poţi fugi de lângă mine? Rămâi!

— N-am timp.

Îl apucă de mână şi iar se revărsară asupra lui cuvintele duioase şi înflăcărate, rugăminţile şi lacrimile. El nu-şi manifestă simpatia prin nicio privire, prin niciun cuvânt, prin nicio mişcare. Stătea ca de lemn, sprijinindu-se când pe un picior, când pe altul. Nepăsarea lui o scoase din fire. Îl copleşi cu ameninţări şi imputări. Cine ar mai fi putut recunoaşte acum în ea pe femeia blânda şi delicată dinainte? I se despletise părul, ochi-i străluceau ca de friguri, obrajii îi ardeau, iar trăsăturile feţii se descompuseseră într-un chip nefiresc. „Ce urâtă e!" gândea Alexandr, uitându-se la ea cu o strâmbătură de dezgust.

— Mă voi răzbuna, strigă ea. Crezi că poţi să te joci atât de uşor cu soarta unei femei? Te-ai strecurat în inima mea prin linguşeli, prin prefăcătorie, ai reuşit să pui stăpânire pe mine, iar când ai simţit că nu mai sunt în stare să te smulg din inima mea, mă respingi. Nu! Nu vei scăpa de mine… te voi urmări pretutindeni. Dacă vei pleca la ţară, te voi urma. De te vei duce în străinătate, voi veni şi eu, mă voi ţine ca o umbră după dumneata, pretutindeni şi mereu. Nu mă voi despărţi atât de uşor de fericirea mea. Nu-mi pasă ce fel de viaţă am să duc… n-am ce să mai pierd. Dar îţi voi otrăvi şi dumitale viaţa. Mă voi răzbuna, mă voi răzbuna! Sunt sigură că am o rivală! Nu se poate să vrei să mă părăseşti astfel, fără ca alta să-mi fi luat locul… O voi găsi şi vei vedea atunci ce voi face: îţi vei blestema zilele! Oh, cât aş fi, de fericită să aud ca ai murit! Cu mâna mea te-aş ucide! exclamă ea, cuprinsă de furie.

„Cât de stupide, cât de absurde sunt toate acestea!" gândea Alexandr, ridicând din umeri.

Văzând că lui Alexandr nici nu-i pasă de ameninţările ei, Iulia adoptă deodată un ton liniştit şi trist, apoi îl privi iar în tăcere.

— Fie-ţi milă de mine! zise ea. Nu mă părăsi! Ce mă fac fără dumneata? N-am să pot îndura despărţirea. Voi muri! Gândeşte-te că femeile iubesc altfel decât bărbaţii: cu mai multă putere, cu mai multă duioşie. Pentru ele, şi mai cu seamă pentru mine, dragostea e totul. Mai sunt şi femei care cochetează, cărora le place lumea, gălăgia, forfota lumii. Eu nu sunt obişnuită cu aceste lucruri; am altfel de fire. Mie-mi place liniştea, singurătatea; îmi plac cărţile, muzica, iar pe dumneata te iubesc mai mult decât orice pe lume…

Alexandr dădea semne de nerăbdare.

— Ei bine! Poţi să nu mă mai iubeşti, urmă ea cu vioiciune, dar să-ţi ţii făgăduiala: să te însori cu mine, să rămâi cu mine… Vei fi liber să faci ce doreşti, chiar să iubeşti pe cine-ţi place! Atât vreau: să te văd din când în când cât de puţin… Pentru Dumnezeu, fie-ţi milă de mine!…

Izbucnii în plâns şi nu mai putu să vorbească. Sleită de puteri, căzu

pe canapea, închise ochii, dinţii i se încleştară, iar gura i se strâmbă convulsiv. Avu o criză de isterie. După un ceas, îşi veni în fire şi deschise ochii. Jupâneasa se învârtea în jurul ei. Iulia aruncă o privire prin odaie.

— Dar unde-i?… întrebă ea.

— Dumnealui a plecat.

— A plecat, repetă Iulia cu glas stins. Apoi rămase multă vreme nemişcată şi mută.

A doua zi, trimise bilet după bilet la Alexandr. Dar el nici nu veni; nici nu răspunse. A treia şi a patra zi, se repetă acelaşi lucru. Iulia îi scrise lui Piotr Ivanîci, rugându-l să treacă pe la ea, întrucât are să-i spună ceva important. Pe nevasta lui nu putea s-o sufere, pentru că era tânără, frumoasă şi, pe deasupra, mătuşa lui Alexandr.

Piotr Ivanîci o găsi grav bolnavă, aproape pe moarte. Petrecu lângă ea vreo două ceasuri, apoi se duse la Alexandr.

— Bine mai ştii să te prefaci! zise el.

— Despre ce e vorba? întrebă Alexandr.

— La te uită la el: ai crede că habar n-are! Spuneai că nu eşti în stare să te faci iubit de o femeie şi, când colo, le înnebuneşti.

— Nu te-nţeleg, unchiule…

— Cum nu mă înţelegi? Înţelegi foarte bine. Am fost la doamna Tafaeva; mi-a spus tot.

— Ce înseamnă asta, îngăimă Alexandr grozav de ruşinat, ţi-a spus tot?

— Absolut tot. Cât de tare te iubeşte. Fericitul de tine! Poftim, te jeleai mereu că n-ai parte de o pasiune; acum ai o pasiune, poţi să te consolezi. E nebună după tine; nu mai poate de gelozie, plânge, şi-a pierdut capul cu desăvârşire.. Un singur lucru nu înţeleg: de ce mă amestecaţi pe mine în treburile voastre? Acum ai început să-mi aduci şi femei pe cap. Asta îmi mai lipsea… Mi-am pierdut toată dimineaţa cu ea. Am crezut că mă cheamă pentru vreo chestiune de afaceri: că vrea, poate, să-şi amaneteze moşia la Consiliul de Tutelă… Îmi vorbise odată de aşa ceva. Şi, când colo, uite pentru ce m-a chemat. Halal afacere!

— Dar de ce te-ai dus la dânsa?

— M-a chemat şi mi s-a plâns de tine. Într-adevăr, cum de nu ţi-e ruşine s-o neglijezi în halul acesta? De patru zile n-ai mai dat pe acolo. Asta nu-i glumă. Moare de dor, săraca! Hai, du-te mai repede la ea…

— Şi dumneata ce i-ai spus?

— Lucruri care se spun de obicei: că eşti şi tu nebun după ea; că de mult cauţi o inimă iubitoare; că-ţi plac grozav tot felul de efuziuni sincere şi că nici tu nu poţi trăi fără dragoste. I-am spus că se frământă degeaba, că tu te vei întoarce la ea. Am sfătuit-o să nu te ţină însă prea din scurt, să-ţi dea voie din când în când să-ţi mai faci de cap,

căci, altminteri, v-aţi sătura curând unul de altul. În sfârşit, i-am spus tot ce se spune în asemenea cazuri. S-a înveselit deodată şi a scăpat, între altele, o vorbă: cum că aţi fi pus la cale o căsătorie şi că în treaba asta s-ar fi amestecat şi nevastă-mea. Şi mie să nu-mi spuneţi niciun cuvânt! Iată ce fel de oameni sunteţi! Ei, ce să zic? Doamne ajută! Asta, cel puţin, are ceva avere; o să vă ajungă la amândoi. I-am spus că ai să te ţii negreşit de făgăduială… Astăzi, mi-am dat şi eu osteneală pentru tine, Alexandr, drept răsplată pentru serviciul pe care mi l-ai făcut… Am asigurat-o că o iubeşti aşa adânc, aşa gingaş{55}…

— Ce ai făcut, unchiule! exclamă Alexandr, schimbându-se la faţă. Eu nu… n-o mai iubesc ca înainte!… Nu vreau să mă însor!… Mă simt ca de gheaţă faţă de ea!… Mai curând m-aş arunca în apă… decât…

— Măi, măi, măi! făcu Piotr Ivanîci cu o prefăcută mirare. Tu eşti acela? Nu mi-ai spus chiar tu – îţi mai aduci aminte? – că dispreţuieşti firea omenească şi, mai cu seamă, firea femeilor, că nu există pe lumea asta o inimă care să fie demnă de tine şi ce mi-ai mai spus? Dă Doamne să-mi aduc aminte…

— Pentru Dumnezeu, unchiule, nu mai spune niciun cuvânt: îmi ajunge şi dojana asta. De ce să-mi mai faci morală? Crezi poate că nu înţeleg… O, oameni, oameni!

Deodată izbucni în hohote de râs, iar după el se porni şi unchiu-său.

— Ei, aşa-mi placi! zise Piotr Ivanîci. Am spus eu că ai să râzi tu singur de tine şi iată că spusele mele se adeveresc…

Râseră din nou amândoi.

— Acum să-mi spui, urmă Piotr Ivanîci, ce părere ai despre fata aceea… cum îi zice?… Paşenka, parcă, aia cu negul?

— Unchiule, nu eşti prea mărinimos!

— Te întreb numai aşa, ca să aflu dacă o mai dispreţuieşti!

— Pentru Dumnezeu, lasă astea şi mai bine ajută-mi să ies din această situaţie teribilă… Eşti atât de deştept, atât de înţelept!…

— Aha! Ai început să-mi faci complimente, să te linguşeşti pe lângă mine! Nu, acum trebuie să te însori.

— Pentru nimic în lume, unchiule. Te implor, ajută-mă!

— Zi aşa, Alexandr? Noroc că am aflat mai demult despre poznele tale…

— Cum aşa, mai demult?

— Uite aşa: am ştiut despre legătura ta chiar de la început.

— Ţi-o fi spus *ma tante*.

— Ti-ai găsit! Eu i-am spus ei. Crezi că era greu de ghicit? Era scris tot pe faţa ta. Dar să nu fii amărât, că ţi-am şi venit în ajutor.

— Cum aşa? Când ai avut timp?

— Chiar azi dimineaţă. Fii pe pace: Tafaeva n-are să te mai plictisească…

— Cum ai făcut? Ce i-ai spus?

— E prea lung ca să-ţi povestesc, Alexandr. Mă plictiseşte.

— Dar cine ştie ce i-oi fi spus? Poate că acum mă urăşte, mă dispreţuieşte…

— Şi ce-ţi pasă? Am liniştit-o – şi asta-i tot ce trebuie. I-am spus că nu eşti în stare să iubeşti, că nu merită să se mai frământe pentru tine…

— Şi ea, ce a răspuns?

— E chiar bucuroasă că ai părăsit-o.

— Bucuroasă, murmură Alexandr, îngândurat.

— Chiar aşa – bucuroasă.

— Şi n-ai surprins o umbră de regret, de dor? Nu-i pasă defel? Asta-i nemaipomenit!

Începu să se plimbe agitat prin odaie.

— E calmă, bucuroasă! repeta el. Poftim! Mă duc îndată la ea.

— Ce oameni! remarcă Piotr Ivanîci. Ce ţi-e şi cu inima asta! N-ai să ajungi la nimic dacă trăieşti numai prin ea. Nu te-ai temut chiar tu că are să trimită să te cheme? Nu m-ai rugat să-ţi ajut? Iar acum te-ai tulburat că, trebuind să se despartă de tine, nu moare de dorul tău.

— E mulţumită, bucuroasă! repeta Alexandr, plimbându-se în lung şi în lat prin odaie, fără să asculte vorbele unchiului său. Aşa! Vasăzică, nu m-a iubit! Nu îmi duce dorul, nu plânge! Trebuie s-o revăd.

Piotr Ivanîci ridică din umeri.

— Poţi să spui ce vrei unchiule, dar nu pot să las lucrurile în starea asta! adăugă Alexandr, luându-şi pălăria.

— Atunci, du-te din nou la ea, dar să ştii că n-ai să mai scapi. Iar pe mine să nu mă mai baţi la cap, că nu mă mai amestec. Chiar şi acum m-am amestecat numai din pricină că eu te-am băgat în încurcătura asta. Hai, potoleşte-te. De ce te-ai întristat iar?

— E o ruşine să trăieşti pe lumea asta!… zise Alexandr, oftând adânc.

— Mai ales dacă nu-ţi vezi de treaba, încheie unchiul în locul lui. Dar nu-ţi mai face sânge rău. Vino azi la noi! O să râdem puţin la masă de păţania ta, iar apoi mergem cu trăsura la fabrică.

— Ce meschin şi ce josnic sunt! îşi spunea îngândurat Alexandr. Un om fără inimă! Slab de înger, sărac cu duhul.

— Şi toate acestea numai din cauza dragostei! îl întrerupse Piotr Ivanîci firul gândurilor. Ce îndeletnicire prostească! Las-o pe seama unuia ca Surkov. Tu eşti băiat serios; ai putea să te ocupi de lucruri mai importante. Ar fi timpul să nu mai alergi după femei.

— Dar dumneata nu-ţi iubeşti nevasta?

— Nici vorbă. Sunt foarte legat de ea. Ce vrei, obişnuinţa! Însă asta nu mă împiedică să-mi văd de treabă. Ei, la revedere şi să vii la masă!

Alexandr rămase locului ruşinat şi posomorât. Evsei, cu o mână

vârâtă într-o cizmă, se apropie de el pe furiş.

— Binevoiţi să vă uitaţi, conaşule, începu el plin de înduioşare, ce mai cremă de ghete! Face cizmele – oglindă, nu alta. Iar de costat nu costă mai mult de douăzeci şi cinci de copeici.

Alexandr îşi veni în fire şi privi distrat, întâi la cizmă, apoi la Evsei.

— Hai, cară-te, tâmpitule! se răsti el.

— Ar fi bine să trimitem cremă de-asta şi la noi, la ţară… îşi urmă vorba Evsei.

— Pleacă de-aici, ţi-am mai spus! Pleacă odată, strigă Alexandr, aproape plângând. Mi-ai scos sufletul, ai să mă bagi în mormânt cu cizmele tale… Eşti un… un monstru!

Evsei o şterse degrabă în antreu.

4

— De *ce* n-o mai fi venind Alexandr pe la noi? întrebă într-o zi Piotr Ivanîci pe soţia lui când se întoarse acasă. Nu l-am mai văzut de vreo trei luni.

— Am pierdut orice speranţă de a-l mai vedea, răspunse ea.

— Ce o fi cu el? Te pomeneşti că s-a îndrăgostit din nou.

— Nu ştiu.

— O fi sănătos?

— E sănătos.

— Trimite-i, te rog, un bileţel şi spune-i că am de vorbit cu el. Din nou s-au produs schimbări la serviciul lui şi cred că el habar n-are. Nu înţeleg deloc cum poate fi cineva atât de nepăsător.

— I-am mai scris eu de vreo zece ori, chemându-l la noi. Zice că e ocupat şi când colo, îşi pierde vremea jucând dame sau pescuind în tovărăşia unor trăsniţi. Du-te mai bine tu singur*;* poate că afli ce-i cu el.

— Nu, nu mă duc. N-am poftă. Să trimitem servitorul.

— N-are să vină.

— Să încercăm.

Au trimis un servitor, care se întoarse îndată.

— Ei, l-ai găsit acasă? întrebă Piotr Ivanîci.

— Da. Vă trimite complimente.

— Ce face?

— Stă întins pe canapea.

— Cum aşa, la ora asta?

— Cică dumnealui mereu stă culcat.

— Şi ce face, doarme?

— Ba deloc. La început m-am gândit şi eu că se odihneşte, dar stătea cu ochii deschişi şi se uita în tavan.

Piotr Ivanîci ridică din umeri.

— A zis că vine? întrebă el.

— Nu vine, A zis aşa: „Să-i spui unchiului că-i trimit complimente şi-l rog să mă ierte; nu mă simt aşa de bine!” V-a trimis complimente şi dumneavoastră, coniţă.

— Ce-o mai fi cu el? Extraordinar, zău aşa. Cum de se nasc asemenea oameni! Spune să nu deshame. N-am ce face, trebuie să mă duc la el. Dar să ştii că-i pentru cea din urmă oară.

Piotr Ivanîci îl găsi pe Alexandr tot culcat. Când unchiul său întră în

odaie, el se ridică şi se aşează pe canapea.

— Nu te simţi bine? întrebă Piotr Ivanîci.

— Aşa şi aşa… răspunse Alexandr căscând.

— Cu ce te mai îndeletniceşti?

— Cu nimic.

— Şi poţi să stai aşa, fără nicio activitate?

— Pot.

— Alexandr, am auzit azi că Ivanov pleacă de la voi.

— Exact. Pleacă de la noi.

— Şi cine vine în locul lui?

— Se aude că ar veni Icenko.

— Dar tu, ce-ai de gând?

— Eu? Nimic.

— Cum aşa, nimic? De ce nu te-or fi numind pe tine?

— Nu mă găsesc vrednic. Ce să-i faci! Se vede treaba că nu sunt bun pentru aşa ceva.

— Te rog, Alexandr! Trebuie să te zbaţi puţin! Ar fi bine să te duci la director.

— Nu, zise Alexandr, clătinând din cap.

— După câte văd, ţi-e egal.

— Mi-e egal.

— Dar e pentru a treia oară că te lasă pe dinafară.

— Mi-e egal. N-au decât!

— Dar ia să vedem ce-ai să spui dacă fostul tău subaltern îţi va da ordine sau dacă vei fi nevoit să te ridici în picioare şi să-l saluţi când intră în birou.

— Ei şi? O să mă ridic şi o să-l salut.

— Dar ambiţia?

— N-am ambiţie.

— Totuşi ai şi tu interese în viaţă?

— Niciun fel. Au fost, dar au dispărut.

— Nu se poate: unele interese iau locul altora. De ce la tine au dispărut, iar la alţii nu dispar? E cam devreme: n-ai nici treizeci de ani…

Alexandr ridică din umeri.

Piotr Ivanîci nu mai avea niciun chef să continue discuţia. După el, toate astea erau nazuri; ştia însă că, întorcându-se acasă, nu va reuşi să scape de întrebările soţiei sale şi de aceea continuă în silă:

— Ar trebui să te mai distrezi, să ieşi în lume, să citeşti, îl povăţui el.

— Nu mă trage inima, unchiule.

— A început lumea să vorbească, să spună că te-ai cam… ţicnit din cauza dragostei, că te ocupi cu dracu' ştie ce, că ai legat prietenie cu nişte trăsniţi… Eu, în locul tău, numai din pricina asta aş ieşi în lume.

— Lasă lumea să vorbească.

— Ascultă-mă, Alexandr, să lăsăm glumele. Toate acestea sunt amănunte fără importanţă. Poţi să saluţi sau să nu saluţi, să ieşi sau să nu ieşi în lume. Nu de asta-i vorba. Dar gândeşte-te că şi tu, ca oricare altul, trebuie să-ţi faci o carieră. Ai reflectat vreodată la asta?

— Cum să nu. Mi-am şi făcut cariera.

— Cum aşa?

— Mi-am stabilit sfera de acţiune şi nu vreau să ies din limitele ei. Sunt stăpân în această sferă – şi asta-i cariera mea.

— Ba e curată lene.

— Se poate…

— N-ai dreptul să te culci pe o ureche când mai poţi munci, câtă vreme mai ai puteri. Îţi vezi de serviciu?

— Da. Nimeni nu mă poate învinui de trândăvie. Dimineaţa mi-o petrec la serviciu. Să munceşti în plus e un lux, o obligaţie pe care, dacă vrei, ţi-o iei, dacă nu, nu. Pentru ce să mă zbat atât?

— Toată lumea se zbate pentru ceva: unul pentru că socoate de a lui datorie să muncească atât cât poate, altul pentru bani, altul pentru onoruri… De ce să fii o excepţie?

— Onoruri, bani! Mai ales bani! La ce folosesc banii? Sunt sătul şi îmbrăcat; pentru asta, mi-ajunge cât am.

— De îmbrăcat, eşti cam prost îmbrăcat, observă unchiul. Dar parcă numai de atât ai nevoie?

— Da.

— Dar luxul plăcerilor spirituale şi intelectuale, dar arta… începu Piotr Ivanîci, imitând felul de a vorbi al lui Alexandr. Poţi năzui mereu înainte: ai o misiune mai înaltă, datoria te cheamă la o muncă nobilă… Ai uitat cu totul de aspiraţiile tale spre înaltele idealuri?

— Lasă-le în plata Domnului! răspunse Alexandr neliniştit, Ai început şi dumneata să vorbeşti cam aiurea, unchiule, înainte, nu vorbeai aşa. Nu cumva faci asta de dragul meu? Te osteneşti de pomană. Am avut cândva idealuri înalte – îţi mai aminteşti? Dar ce-a ieşit din aceste aspiraţii?

— Îmi aduc aminte că ai vrut să ajungi ministru dintr-odată, apoi scriitor. Dar îndată ce ţi-ai dat seama că drumul ce duce spre înaltele demnităţi e lung şi greu, iar că unui scriitor i se cere talent, ai bătut în retragere. Mulţi de-alde tine vin încoace cu aspiraţii înalte şi nu văd ce au sub nasul lor. Când trebuie să scrie o hârtie – gata! – nu-s în stare… Nu vorbesc de tine, ai dovedit că ştii să lucrezi şi că ai putea cu vremea să devii cineva. Dar poate e plicticos să aştepţi prea mult. Noi toate le vrem dintr-odată; dacă nu izbutim, gata, lăsăm nasul în jos.

— Nici nu tind să ajung mai sus. Vreau să rămân ce sunt. N-am oare dreptul să-mi aleg ocupaţia care-mi place, fie că este mai prejos de capacităţile mele, fie că nu – ce importanţă are asta? Dacă-mi

îndeplinesc conştiincios atribuţiile, înseamnă că-mi fac datoria. Lumea poate să-mi reproşeze că sunt incapabil de o situaţie mai înaltă. Să zicem că ar fi adevărat şi încă nu m-ar supăra deloc. Mi-ai spus chiar dumneata că şi un destin modest îşi are poezia lui, iar acum mă mustri ca mi-am ales cel mai modest destin. Cine mă poate împiedica să cobor cu câteva trepte mai jos şi să mă opresc pe cea care-mi place? Nu vreau un rang mai înalt – auzi, nu vreau!

— Aud. Nu-s surd. Numai că toate acestea nu sunt decât nişte sofisme ieftine.

— Ce-are a face? Mi-am găsit locul şi acolo voi rămâne în vecii vecilor. Am întâlnit oameni simpli, fără pretenţii – ce importanţă are că sunt cam reduşi la minte? – joc cu ei dame şi pescuiesc – şi-s foarte mulţumit. Nu-mi pasă dacă, după câte spui dumneata, voi fi pedepsit pentru asta; n-am decât să pierd recompense, bani, onoruri, prestigiul în faţa lumii – lucruri care te încântă atât de mult pe dumneata. Renunţ la ele pentru totdeauna…

— Alexandr, vrei să te prefaci calm şi indiferent faţă de toate. Dar în cuvintele tale clocoteşte ciuda; parcă n-ai rosti vorbe, parcă ai scoate nişte suspine. E multă fiere în tine. Şi nu ştii asupra cui s-o reverşi, pentru că tu singur eşti vinovat.

— Fie şi aşa, zise Alexandr.

— Spune-mi, ce doreşti? Căci omul trebuie să dorească ceva.

— Doresc ca nimeni să nu mă tulbure în lumea mea obscură, să n-am nicio grijă şi să trăiesc liniştit.

— Dar asta-i viaţă?

— După mine, tocmai viaţa pe care o trăieşti dumneata nu e viaţă. Aşadar, am şi eu dreptate. Ai fi vrut să transformi viaţa după concepţia ta; îmi închipui cât de frumoasă ar fi fost. Cred că în lumea asta a ta s-ar plimba mereu, printre tufe de trandafiri, numai prieteni şi perechi de îndrăgostiţi.

Alexandr nu răspunse nimic.

Piotr Ivanîci îl privi în tăcere. Tânărul slăbise, iar ochii i se duseseră în fundul capului. Pe obraji şi pe frunte se iviseră zbârcituri timpurii.

Unchiul se alarmă. Nu prea credea el în suferinţe sufleteşti, se temea însă că, sub starea aceasta de deprimare, să nu se ascundă germenul vreunei boli fizice. „Nu care cumva să se scrântească băiatul – gândi el – că, pe urmă, o să am cu maică-sa de furcă. Să vezi atunci corespondenţă! Odată te pomeneşti cu ea aici!”

— După câte văd, eşti un dezamăgit, se adresă Piotr Ivanîci lui Alexandr.

Iar în gând îşi zicea: „Cum aş face să-l întorc spre ideile lui favorite? Ia să mă prefac…”

— Ascultă-mă, Alexandr, începu el, prea te laşi. Caută să ieşi din starea asta de apatie. Nu e bine să fii aşa. Şi care-i pricina? Ai pus

poate prea la inimă cuvintele mele nepăsătoare în privinţa dragostei şi a prieteniei. Dar bine, eu vorbeam în glumă, mai mult ca să potolesc exaltarea ta, cam nelalocul ei în secolul nostru practic, mai cu seamă aici la Petersburg, unde totul este adus la un anumit nivel – atât moda cât şi pasiunile, afacerile ca şi plăcerile – totul este cântărit, cunoscut, preţuit la justa lui valoare, toate îşi au limitele lor. De ce un singur om să se abată, în aparenţă, de la ordinea generală? Crezi oare într-adevăr că sunt nesimţitor, că nu admit iubirea? Dar e un sentiment minunat: nu poate fi nimic mai sfânt decât contopirea a două inimi. Sau să luăm, de pildă, prietenia… Sunt convins, în sinea mea, că un sentiment trebuie să fie statornic, veşnic…

Alexandr izbucni în râs.

— De ce râzi? întreba Piotr Ivanîci.

— Vorbeşti atât de ciudat, unchiule. Nu doreşti o ţigară de foi? Hai să fumăm! Dumneata ai să vorbeşti mai departe, iar eu am să te-ascult.

— Ce-i cu tine, Alexandr?

— Nimic. Ai crezut că poţi să mă duci. Parcă mi-ai spus odată că nu-s chiar aşa de prost. Ai vrea să te joci cu mine cum te joci cu o minge. E jignitor! N-o să fiu veşnic un băieţandru. Şcoala prin care am trecut mi-a prins bine. Ce mai discursuri te-ai pornit să-mi ţii! Crezi că n-am ochi? Ai încercat să faci o scamatorie, iar eu am stat şi te-am privit.

„M-am apucat de o treabă ia care nu mă pricep – gândi Piotr Ivanîci; – ar trebui să-l trimit la nevastă-mea…”

— Să vii pe la noi, zise. Nevastă-mea doreşte foarte mult să te vadă.

— Nu pot, unchiule.

— Crezi că faci bine că o neglijezi în aşa hal?

— Poate că e foarte rău ce fac, dar, pentru Dumnezeu, scuzaţi-mă şi nu mă aşteptaţi. Mai aveţi puţină răbdare; o să viu eu…

— Bine. Fă cum vrei, zise Piotr Ivanîci. Şi, făcând un gest de silă, plecă acasă, îi spuse soţiei sale că se leapădă de Alexandr, care n-are decât să facă ce-o vrea, că el, Piotr Ivanîci, a făcut tot ce a putut, iar de acum înainte se spală pe mâini.

Alexandr, după ce s-a îndepărtat de Iulia, s-a aruncat în iureşul plăcerilor zgomotoase. Îşi repeta în gând versurile cunoscutului nostru poet:

Să mergem dar acolo unde răsună râsul
şi zgomotos vuieşte petrecerea în toi;
Se iroseşte viaţa, puterea, tinereţea
La vesele ospeţe. Acolo e de noi!
Un ceas de-nşelătoare, fugară fericire!
Un vis deşert, în fundul paharului de vin,
Cu soarta mă împacă şi grijile-mi adoarme.

Se domoleşte gândul! Al cerului senin
Voi, ochilor bicisnici, nu-l mai priviţi zadarnic
ş.a.m.d.

Îşi forma un cerc de prieteni şi, odată cu ei, apăru inevitabila cupă. Prietenii îşi contemplau chipurile mai întâi în lichidul spumos, apoi în ghetele lor lăcuite. „Să alungăm tristeţea! exclamau ei, plini de veselie. Să alungăm grijile! Să irosim, să distrugem, să prefacem în scrum, să ne bem viaţa şi tinereţea! Ura!" Şi paharele şi sticlele se sfărâmau cu zgomot pe jos, pe podele.

Pentru un timp, libertatea, petrecerile zgomotoase, viaţa lipsită de griji îl făcură pe Alexandr s-o uite pe Iulia, să-şi uite dorul. Dar continua repetare – aceleaşi mese la restaurant, aceleaşi chipuri cu ochi tulburi în fiecare zi, aceeaşi aiureală stupidă a comesenilor ameţiţi de băutură şi, pe deasupra, un stomac veşnic bolnav – toate acestea creau o viaţă cu totul nepotrivită pentru el. Organismul plăpând şi sufletul elegiac şi trist al lui Alexandr nu putură suporta aceste chefuri.

Fugi de veselele petreceri la masa plină de voioşie şi se trezii din nou singur cu el însuşi în odaia lui, alături de cărţile lăsate în părăsire. Dar cartea îi cădea din mâini, iar pana nu mai asculta de inspiraţia lui. Schiller, Goethe, Byron îi arătau latura întunecată a omenirii. Iar pe cea luminoasă n-o vedea, inima nu-i dădea răgaz s-o vadă.

Şi cât de fericit a fost într-o vreme în odaia aceasta! Te atunci însă, nu era singur: alături de el, o vedenie minunată se apleca ziua deasupra muncii lui sârguitoare, iar noaptea veghea la căpătâiul lui. Acolo se înfiripaseră, alături de el, visurile lui. Viitorul era învăluit în negură, dar nu în negura cea grea care prevesteşte furtuna, ci în ceaţa uşoară a dimineţii, după care se ascund zorile luminoase. Dincolo de această negură se ascundea ceva, poate fericirea… Dar acum? Nu numai camera lui, ci şi lumea întreagă era pustie pentru el, iar în suflet – frig şi tristeţe…

Aruncând o privire asupra vieţii, cercetându-şi inima şi mintea, văzu cu spaimă că nu-i mai rămăsese niciun vis, nicio speranţă luminoasă, lăsase în urmă tot. Ceaţa se împrăştiase şi în faţa lui se întindea, ca un pustiu, realitatea goală. Doamne, ce întindere imensă! Ce privelişte lâncedă şi tristă! Trecutul pierise, viitorul era nimicit, fericirea nu avea fiinţă; totul era o himeră – şi totuşi trebuia să trăiască!

Nici el nu ştia ce vrea. Dar ştia că nu dorea multe lucruri. Capul îi era ca într-o ceaţă. Nu dormea, dar părea că e într-o stare de uitare de sine. I se perindau prin minte nesfârşite şiruri de gânduri negre. Se întreba:

«Ce poate să mă mai intereseze? Nu mai am nici speranţe ademenitoare, nici nepăsarea tinereţii. Ştiu tot ce mă aşteaptă în

viitor. Nu mă interesează gloria, nu doresc înaintare pe calea onorurilor. Face oare să te zbaţi ca peştele pe uscat pentru cei douăzeci, treizeci de ani pe care-i mai ai de trăit? Oare lucrurile acestea mi-ar putea încălzi inima? Oare sufletul meu şi-ar găsi vreo mulţumire dacă unii oameni mi s-ar ploconi până la pământ, iar în sinea lor ar zice: „Dracu' să-l ia?!"»

Dragostea? Dar ce e dragostea? O cunoştea pe de rost. De altfel, pierduse capacitatea de a iubi. Memoria lui credincioasă i-o amintea parcă în bătaie de joc pe Nadenka – nu însă pe Nadenka cea nevinovată, cu inima sinceră – pe aceasta nu i-o amintea niciodată – ci pe Nadenka aceea care l-a înşelat cu întregul decor înconjurător: copacii, cărarea, florile şi, în mijlocul lor, puiul acesta de şarpe, cu zâmbetul pe care i-l cunoştea atât de bine, cu faţa îmbujorată de ruşine şi de plăcere… Şi toate acestea nu pentru el, pentru altul!… Gemea şi-şi ducea mâna la inimă.

„Prietenia… Altă prostie! îşi urmă el gândul. Am cunoscut tot, nu mai e nimic nou, ce-a trecut nu se mai întoarce, dar de trăit, trebuie să trăiesc."

Nu mai credea în nimeni şi-n nimic, nu se lăsa furat de nicio plăcere. Gusta cu nepăsare din plăceri, aşa cum un om care n-are poftă de mâncare gusta din nişte bucate alese. Ştia că pe urmă vine urâtul şi nu mai are cu ce să-şi umple golul din suflet. Dacă te încrezi într-un sentiment, acel sentiment te înşală, îţi tulbură sufletul, adăugând răni noi peste cele vechi. Uitându-se la oamenii legaţi între ei prin dragoste, pierduţi în extaz, zâmbea ironic, spunându-şi: «Aşteptaţi puţin! O să vă dezmeticiţi şi voi. După primele bucurii, vine gelozia, vin scenele de împăcare, lacrimile. Trăind împreună, vi se va urî de moarte, iar dacă vă veţi despărţi – veţi plânge amar. Dacă vă veţi împăca din nou, are să fie şi mai rău. Nebunii! Se ceartă necontenit, îşi fac mutre unul altuia, sunt geloşi. Se împacă pentru o clipă ca, pe urmă, să se certe şi mai rău – iată ce numesc ei dragoste, devotament! Iată fericirea! – strigă toţi cu îndărătnicie, cu spume la gură, uneori cu lacrimi de deznădejde, iar prietenia voastră… „Aruncă ciolanul – şi-ndată câinii vor fi ai tăi"[{56}].

Îi era frică să mai aibă dorinţe, căci adesea – în clipa în care ajungi la realizare – soarta îţi smulge fericirea din mână şi-ţi dă ceva ce n-ai dorit deloc – un nimic. Iar dacă până la urmă îţi dă ceea ce ai dorit, mai întâi te chinuieşte cumplit, te oboseşte de moarte, te umileşte în propriii tăi ochi, apoi ţi-o aruncă, precum arunci unui câine bucăţica: îl sileşti să se târască până la ea, s-o privească fără s-o apuce, s-o ţină pe nas, s-o tăvălească prin praf, să facă „sluj" – şi abia atunci îi strigi: „Ia-o!"

Tot atât de mult îl speria fluxul periodic al fericirii şi al nenorocirii în viaţă. Bucurii nu spera să mai aibă, iar durerile, pururea prezente,

te pândesc necontenit şi nu poţi să scapi de ele. Toată lumea e supusă unei legi generale: fiecare trebuie să aibă parte în proporţii egale şi de fericire şi de durere. În ce-l privea pe el, fericirea se sfârşise. Şi ce fericire? O fantasmă, o minciună. Reală e numai durerea – şi iat-o în faţa lui. Ce-l aştepta în viitor? Boli, bătrâneţe, pierderea celor de aproape, poate chiar sărăcia… Toate aceste lovituri ale destinului, cum le numea mătuşă-sa de la ţară, îl pândeau în viitor; iar despre bucurii, ce mai putea să spere? Înalta chemare de poet îl înşelase; i se punea acum în spinare o sarcină grea, care se numea datorie! Rămâneau doar bunurile demne de d*i*spreţ: bani, confort, onoruri… Se lăsa păgubaş. Ce trist e să înţelegi viaţa, s-o vezi aşa cum e, dar să nu pricepi pentru ce ţi-e dată!

Astfel îşi petrecea timpul în neagră melancolie, fără să vadă o ieşire din bulboana îndoielilor. Experienţele prin care trecuse n-au făcut decât să-l frângă, dar n-au adus nimic sănătos în viaţa lui, n-au limpezit atmosfera şi nici n-au luminat-o. Nu ştia ce să mai facă; se răsucea pe canapea când pe o parte, când pe alta, îşi petrecea în gând toţi cunoscuţii şi-l apuca o melancolie şi mai neagră. Unul îşi îndeplinea minunat serviciul, se bucura de respect şi era cunoscut ca un bun administrator; altul îşi întemeiase o familie, prefera un trai tihnit tuturor bunurilor deşarte ale vieţii, nu jinduia la soarta nimănui şi nu-şi mai dorea nimic. Un al treilea… dar ce să mai vorbim? Toată lumea îşi făcuse un rost, se statornicise şi urma o cale limpede, dinainte cunoscută, „Numai eu singur… dar, la urma urmei, ce sunt eu?”

Începu să se întrebe dacă ar fi putut să fie, de pildă, administrator sau comandant de escadron. Ar fi putut el oare să se mulţumească cu viaţa de familie? Şi-şi dădu seama că nimic din toate acestea nu l-ar fi satisfăcut. În sufletul lui se frământa mereu un drăcuşor care-i şoptea la ureche că acestea sunt lucruri mult prea mărunte pentru el, că ar trebui să năzuiască mai sus… Dar la ce anume şi în ce chip?… Nu se putea lămuri. Se înşelase asupra talentului său de scriitor. Ce trebuia să întreprindă acum, de ce să se apuce? Se întreba şi nu ştia ce să răspundă. Iar necazul îi rodea sufletul; să fi fost barem administrator sau comandant de escadron… Era însă prea târziu! Trebuia să înceapă de la a b c.

Deznădejdea îi stoarse lacrimi – lacrimi de necaz, de invidie, de răutate faţa de toţi şi de toate – cele mai chinuitoare lacrimi! Se căia amarnic că n-a ascultat-o pe maică-sa şi a plecat din colţul lor pierdut de la ţară.

„Măicuţa, cu inima ei, presimţea durerea ce mă pândea aici, departe – gândea el. Acolo, la ţară, avânturile şi frământările mele şi-ar fi dormit somnul lor de veci. Acolo n-ar fi existat fierberea năvalnică a acestei vieţi atât de complicate. Aş fi cunoscut desigur şi acolo toate

sentimentele şi pasiunile omeneşti: amorul propriu, mândria, ambiţia – toate în proporţii reduse însă; ele mi-ar fi atins desigur inima, dar mai slab, potrivit cu limitele mai restrânse ale judeţului nostru. Acolo aş îi fost primul în judeţ. Aşa e: totul e relativ. Scânteia divină a focului sacru care, mai viu sau mai slab, arde în orice om, ar fi fulgerat în mine şi acolo, la ţară, fără s-o bag însă în seamă, aşa că s-ar fi stins în curând într-o viaţă de trândăvie sau, poate, s-ar fi aprins de-a binelea în dragostea mea faţa de soţie şi copii. Existenţa nu mi-ar fi fost otrăvită. M-aş fi îndeplinit misiunea cu capul sus. Calea vieţii mi-ar fi fost liniştită, mi s-ar fi părut simplă şi uşor de înţeles, viaţa ar îi fost croită după puterile mele şi aş fi suportat lupta cu ea… Iar dragostea? Ar fi înflorit ca o floare minunată şi mi-ar fi umplut întreaga existenţă. Sofia m-ar fi iubit cu o dragoste liniştită. N-aş fi pierdut credinţa în nimic, aş fi cules numai trandafiri – fără să cunosc spinii, fără să trec prin chinurile geloziei, căci n-aş fi avut rivali. Atunci de ce am fost atras atât de puternic, atât de orbeşte în depărtări, în negură – acolo unde mă aştepta lupta inegală şi necunoscută cu destinul? Cât de bine înţelegeam pe atunci viaţa şi oamenii! Aş fi putut şi acum să-i înţeleg tot astfel, fără să pricep totuşi nimic. Aşteptam atunci atât de mult de la viaţă şi, dacă n-aş fi cunoscut-o de aproape, poate că şi acum aş mai aştepta ceva de la ea. Câte comori am descoperit în sufletul meu! Dar ce s-a ales din ele? Unde sunt? Le-am risipit prin lumea largă, am dăruit sinceritatea inimii mele, cea dintâi şi cea mai preţioasă pasiune a mea şi, în schimb, ce-am primit? O dezamăgire amară. Am învăţat că tot ce ne înconjoară e înşelător şi şubred, că nu te poţi bizui nici pe tine însuţi, nici pe altul şi am început să mă tem şi de ceilalţi, şi de mine… Făcând această analiză, n-am putut să admit toate deşertăciunile vieţii şi să fiu mulţumit cu ele ca unchiul meu şi ca atâţi alţii… Şi acum…”

Acum nu mai dorea decât un singur lucru; să uite trecutul, să-şi recapete liniştea, somnul sufletului. Se înstrăina din ce în ce mai mult de viaţă. Privea la toate cu ochi adormiţi. În mulţime, în zgomotul adunărilor, îl apuca urâtul, fugea de oameni – dar urâtul venea după el.

Se mira că oamenii pot fi veseli, că pot să se ocupe necontenit de câte ceva şi să se pasioneze, în fiecare zi, de un lucru nou. I se părea ciudat că nu umblă toţi adormiţi ca dânsul, că nu plâng, ci flecăresc despre vreme, în loc să vorbească despre tristeţile şi suferinţele reciproce; iar când pomenesc de suferinţe, atunci e vorba de o durere la un picior sau în altă parte a corpului, de reumatism sau de hemoroizi, se îngrijesc numai de trupul lor, dar de suflet, nici pomeneală. „Ce oameni de nimic, ce oameni seci, ce animale!” Totuşi, uneori, cădea pe gânduri. „Dar oamenii aceştia de nimic sunt atât de numeroşi – îşi zicea el cu oarecare nelinişte – pe când eu sunt singur.

Să fie într-adevăr aşa de mărginiţi… Nu cumva dreptatea e de partea lor, iar eu…”

I se părea atunci ca el e poate singurul care n-are dreptate şi acest lucru îl făcea să se simtă şi mai nenorocit.

Nu mai vedea pe nimeni din vechile lui cunoştinţe. Când vedea o figură nouă, îl treceau fiori reci. După convorbirea cu unchiul său, fu cuprinşi de o apatie şi mai profundă: sufletul lui se cufundă într-o toropeală adâncă. Ajunsese insensibil ca un lemn; ducea o viaţă de trândăvie, fugea cu încăpăţânare de orice-i amintea lumea intelectuală.

„Felul în care trăieşti n-are nicio importanţă; totul e să-ţi trăieşti viaţa! – îşi spunea el. – Fiecare om e liber să ia viaţa în felul lui. Când ai să mori…”

Căuta prilej să stea de vorbă cu oameni acriţi, cu sufletul plin de venin şi îndârjire, şi-i făcea bine să audă ironii răutăcioase asupra soartei. Sau îşi trecea vremea cu nişte oameni care nu erau de seama lui nici ca inteligenţă, nici ca educaţie: mai adesea cu bătrânul Kositeakov, pe care Zaczjalov dorise să-l cunoască şi Piotr Ivanîci.

Kosteakov locuia pe la Peski şi se plimba pe stradă purtând în cap o şapcă de piele lăcuită, îmbrăcat cu halat şi încins cu o basma. Cu el stătea o bucătăreasă cu care juca cărţi în fiecare seară. Dacă era undeva un incendiu, alerga acolo cel dintâi şi pleca cel din urmă. Dacă se întâmpla să treacă pe lângă o biserică în care se prohodea un mort, îşi făcea drum prin mulţime ca să privească faţa mortului şi-l conducea apoi până la cimitir. Îndeobşte, era mare amator de ceremonii de orice fel – fie vesele, fie triste. De asemenea, îi plăcea să asiste la tot felul de întâmplări extraordinare ca, de pildă, încăierări, accidente mortale, prăbuşiri de tavane şi altele ca acestea şi citea în ziare cu deosebită plăcere despre asemenea cazuri. Mai citea şi cărţi de medicină, ca să afle, după cum spunea el, „ce are omul într-însul”. Alexandr şi el jucau iarna dame, iar vara mergeau la pescuit la marginea oraşului. Bătrânul îi vorbea de tot felul de lucruri. Când umblau pe câmp, vorbeau despre grâne şi semănături. Pe malul râului – despre peşte şi navigaţie. Pe stradă, făcea observaţii privitoare la case, la construcţie, materiale şi venituri… În conversaţiile lui nu găseai nimic abstract. Privea viaţa ca un lucru bun atunci când ai bani – şi invers. Un astfel de om nu constituia nicio primejdie pentru Alexandr, căci nu putea stârni în sufletul lui frământări.

Cu aceeaşi îndârjire cu care asceţii se silesc să-şi mortifice trupul, Alexandr se silea să înăbuşe în el orice germen de viaţă spirituală. La serviciu era tăcut. Când întâlnea cunoscuţi, căuta să scape cu două-trei vorbe şi fugea de ei, pretextând că-i ocupat. În schimb, se vedea în fiecare zi cu prietenul lui, Kosteakov. Sau bătrânul petrecea toată ziua la el sau îl poftea pe Aduev la dânsul să mănânce ciorbă. Îl învăţase să

facă rachiu de casă, să gătească varză cu carne şi ciorbă de burtă. Apoi se duceau împreună în vreun sat din apropiere, pe câmp. Kosteakov avea peste tot o mulţime de cunoştinţe. Vorbea cu ţăranii despre traiul lor, glumea cu femeile – era într-adevăr un om tare glumeţ, după cum îl caracterizase şi Zaezjalov. Alexandr îi lăsa să vorbească cât poftea, iar el mai mult tăcea.

Începuse să simtă că amintirea lumii pe care o părăsise îi venea în gând tot mai rar, că ideile acelei lumi, mişcându-se tot mai încet, în capul lui şi negăsind în jur răsfrângere ori opoziţie, nu coborau pe limbă şi mureau fără să dea rod. În sufletul lui era pustiu şi trist ca într-o grădină lăsată în paragină. Nu mai avea mult până să ajungă la o stare de completă îndobitocire. Încă vreo câteva luni şi – adio! Dar iată ce interveni în cele din urmă:

Într-o zi, Alexandr şi Kosteakov erau la pescuit. Kosteakov, în arhaic{57} şi cu şapcă de piele, aşezase pe mai câteva undiţe de toate felurile şi mărimile: şi de adânc, şi cu plută, şi cu clopoţei, şi cu zurgălăi. Trăgea dintr-o lulea scurtă şi supraveghea, fără să îndrăznească a clipi măcar, întreaga baterie de undiţe, printre care şi undiţa lui Aduev, care, rezemat de un copac, se uita în altă parte. Au stat astfel multă vreme în tăcere.

— Uite, uite, Alexandr Feodorîci, a apucat! şopti deodată Kosteakov.

Aduev aruncă o privire spre apă şi se întoarse apoi din nou cu spatele.

— Nu, ţi s-a părut: sunt încreţiturile apei, zise el.

— Priveşte, priveşte! strigă Kosteakov. A apucat, zău, a apucat! Au! Au! Trage, trage! Ţine-o bine!

Într-adevăr, pluta se cufundă în apă, urmată de coardă, iar după coardă porni dintre tufe şi undiţa. Alexandr apucă undiţa, apoi coarda.

— Încet, încet, nu aşa… Ce faci? strigă Kosteakov, trăgând repede coarda undiţei. Doamne Dumnezeule, că tare e greu! Nu smuci; plimbă-l, plimbă-l, că altfel îţi rupe sfoara. Aşa, spre dreapta, spre stânga, adu-l încoace spre mal! Depărtează-te puţin! Mai departe! Acum trage, trage, dar nu smuci - uite aşa, uite aşa…

La suprafaţa apei se ivi o ştiucă enormă. Se încolăci repede sclipind în soare cu solzii ei argintii, plesni din coadă la dreapta, apoi la stânga şi-i stropi pe amândoi, Kosteakov îngălbeni.

— Straşnică ştiucă! strigă el aproape speriat şi se aplecă deasupra apei. Căzu, se împiedică în undiţe, căutând să apuce cu amândouă mâinile peştele care se zbătea la faţa apei. Trage-o spre mal, spre mal, colea, mai departe! Acolo o să fie a noastră, oricât s-ar zbate. Ia te uită cum alunecă! Parcă are pe dracu-n ea. Vai, ce mai ştiucă!

„Vai!” exclamă cineva în spatele lor.

Alexandr se întoarse. La doi paşi de ei era un bătrân la braţ cu o fată drăguţă, înaltă, cu capul gol şi cu o umbrelă în mână. Avea

sprâncenele uşor încruntate, se aplecase puţin înainte şi urmărea cu multă atenţie orice mişcare a lui Kosteakov. Nici nu-l observase pe Alexandr.

Tulburat de această neaşteptata apariţie, Aduev scăpă undiţa din mână, peştele căzu în apă, dădu graţios din coadă şi se cufundă în adâncuri, trăgând şi undiţa după el. Acestea toate se petrecură într-o clipă.

— Ce faci, Alexandr Teodorici? strigă Kosteakov ca turbat şi dădu să prindă undiţa. O smuci şi scoase afară numai un capăt al ei, fără cârlig şi fără ştiucă.

Alb ca varul, se întoarse spre Alexandr, arătându-i capătul undiţei şi, plin de furie mută, îl fixă o clipă, apoi scuipă într-o parte.

— Afurisit să fiu dacă mai merg cu dumneata la pescuit! strigă el şi se întoarse la undiţele lui.

În timpul acesta, tânăra fată băgă de seama că Alexandr se uită la ea, roşi şi se retrase cu un pas. Bătrânul – tatăl ei, după toate aparenţele – îl salută pe Aduev, înclinând capul. Alexandr îi răspunse morocănos, îşi aruncă undiţa în apă şi se aşeză la vreo zece paşi mai încolo pe o bancă sub un pom, „Nici aici n-am linişte! gândi el. Acum a venit un Oedip cu Antigona lui. Iar o femeie! Nu-i chip să scap de ele. Of… Doamne! Prea multe femei pe lumea asta!”

— Halal pescar! bombănea în vremea asta Kosteakov, aşezându-şi din nou undiţele şi aruncând în răstimpuri priviri mânioase spre Alexandr. Te-a găsit patima pescuitului! Mai bine ai prinde şoareci, stând colo, pe canapeaua dumitale. Te-ai apucat să prinzi peşte! Cum să-l prinzi când îl scapi chiar din mâni? Aproape că-l aveai în gură, nu mai rămânea decât să-l frigi! M-aş mira să nu-ţi fugă şi din farfurie!

— V-a mai căzut ceva? întrebă bătrânul.

— Apoi, să vedeţi, răspunse Kosteakov, iată, eu am şase undiţe şi nu muşcă nici măcar un ghigorţ cât de mititel. Iar dincolo – nu pe o undiţă de adânc, ci pe una cu plută – se prinsese o ştiucă de toată frumuseţea – să fi avut vreo patru chile. Şi dumnealui a scăpat-o! Cică vânatul trage la vânător! Vorbă să fie! Ia să-mi fi scăpat mie, o prindeam şi în apă; iar aici îţi vine ştiuca singură în gură – şi noi dormim… Ce mai pescar! Ce, aşa-s pescarii? Un pescar adevărat, ehe! Tragi cu tunul alături de el şi nici nu clipeşte. Halal pescar! Ţi-ai găsit cine să prindă peşte!

În vremea aceasta, fata avusese răgaz să vadă că Alexandr era cu totul altfel de om decât Kosteakov. Nici hainele, nici ţinuta, nici anii sau manierele lui nu semănau cu ale lui Kosteakov. Observă îndată la el semne de bună creştere, iar pe fruntea lui – pecetea gândirii. Nu-i scăpă nici umbra de tristeţe care i se vedea pe faţă.

„Dar de ce o fi fugit? gândi ea. Mă mir. Nu mi se pare că arăt aşa ca să fugă cineva de mine…”

Îşi ridică cu mândrie capul, coborî genele, apoi le ridică din nou şi-i aruncă lui Alexandr o privire nu prea amabilă.

Îi era necaz, îl trase pe tată-său după dânsa şi trecu semeaţă pe lângă Aduev. Bătrânul îl salută din nou pe Alexandr, dar fata nu-l învrednici nici măcar cu o privire.

„Să ştie dumnealui ca nu mă interesează câtuşi de puţin!" gândi ea, furişând o privire spre Aduev ca să vadă dacă o urmăreşte cu ochii.

Cu toate că nu se uita la ea, Alexandr luă, fără să vrea, o atitudine mai interesantă.

„Ei, îţi place? Nici nu se uita la noi! îşi zise fata. Ce obrăznicie!"

Chiar a doua zi, Kosteakov îl luă din nou pe Alexandr la pescuit, aşa că, după propriul lui blestem, afurisenia se îndeplini.

Două zile, nimic nu le-a mai tulburat singurătatea. La început, Alexandr arunca în jur priviri îngrijorate. Nevăzând însă pe nimeni, se linişti. A doua zi, prinse un coşcogeamite biban. Kosteakov se împăca pe jumătate cu Alexandr.

— Dar tot nu e ca ştiuca! mormăia el oftând. Am avut norocul în mână, dar n-am ştiut să-l folosim. Aşa ceva nu se întâmplă de două ori. Şi la mine nimic! Şase undiţe şi – nimic!

— Sună-le oleacă din clopoţei! glumi un ţăran care, trecând pe acolo, se oprise să vadă cum merge pescuitul. Poate că la aşa sunet blagoslovit are să-ţi vină peştele.

Kosteakov îi aruncă o privire plină de venin.

— Taci din gură, neisprăvitule! îi întoarse el vorba. Ţărănoiule!

Ţăranul plecă.

— Buturugă necioplită! strigă în urmă-i Kosteakov. Dobitoc ce eşti! Glumeşte cu unul de-al de tine, afurisitule! Ţărănoi tâmpit, dobitocule!

Ferească sfântul să-l întâlniţi pe un pescar când nu-i merge treaba!

A treia zi, pe când pescuiau în tăcere, cu privirile aţintite asupra apei, în spatele lor se auzi un foşnet. Alexandr se întoarse şi tresări ca pişcat de un ţânţar. Îndărătul lor era bătrânul şi fata.

Strecurând spre ei o privire piezişă, Aduev abia răspunse la salutul bătrânului. Se părea însă că ar fi aşteptat această vizită. De obicei, când se ducea la pescuit, se îmbrăca fără nicio grijă. De rândul acesta însă, îşi pusese un pardesiu nou şi-i legase la gât, cu oarecare cochetărie, un fular albastru deschis. Îşi aranjase părul şi se părea chiar că-l ondulase puţin, aşa că semăna cu un pescar de idilă. Rămase pe loc numai atât cât cerea buna cuviinţă, apoi se retrase şi se aşeză sub un pom.

„Cela passe toute permission!"{58} gândi Antigona şi faţa i se aprinse de mânie.

— Scuzaţi-ne, îi spuse Oedip lui Aduev, poate că v-am deranjat?…

— Nu, răspunse Aduev. Sunt obosit.

— Muşcă? îl întrebă bătrânul pe Kosteakov.

— Ce să muşte, când ţi-l deoache lumea? răspunse acesta bosumflat. Iată, a trecut pe aici un diavol, mi-a spus o prostie şi de atunci nu s-a mai prins nimic. Dar dumneavoastră se vede că locuiţi undeva pe aproape? îl întrebă el pe Oedip.

— Uitaţi-vă, acolo e vila noastră – aceea cu balcon.

— Plătiţi chirie mare?

— Cinci sute de ruble pe vara.

— Pare să fie o vilă bună, confortabilă. Şi în curte are destule acareturi. Cred că pe proprietar l-o fi costat la vreo treizeci de mii.

— Cam atât.

— Vasăzică aşa. Şi dumneaei e fiica dumneavoastră?

— Da.

— Vasăzică aşa. Drăguţă domnişoară! Aţi ieşit la plimbare?

— Da, ne plimbăm. Când eşti în vilegiatură, trebuie să te plimbi.

— Sigur, sigur, cum să nu vă plimbaţi! Timpul e minunat acum, nu ca săptămâna trecută. Vai, vai, vai, ce vreme a fost! Ferească sfântul! Cred că semănăturile de toamnă au suferit.

— O da Dumnezeu şi s-or îndrepta.

— Să dea Dumnezeu!

— Şi ziceţi că azi n-aţi prins nimic?

— Eu nimic, iar dumnealui… uitaţi-vă.

Le arătă bibanul.

— Ce să vă spun, continuă el, are un noroc rar! Păcat că nu-i cu capul la pescuit, că, altminteri, cu aşa noroc, n-am pleca niciodată de aici cu mâna goală. Să scape el aşa ştiucă!

Oftă adânc.

Antigona începuse să asculte cu mai mult interes. Dar Kosteakov tăcu.

Bătrânul şi fata începură să vină tot mai des. De la o vreme, le dete atenţie şi Aduev. Uneori schimba şi el câte o vorbă-două cu bătrânul, dar cu fata tot nu vorbea. La început, fata a fost puţin contrariată, apoi i-a fost ciudă, iar în cele din urmă o apucă tristeţea. Dacă Aduev ar fi vorbit cu ea sau i-ar fi acordat puţină atenţie, ar fi uitat de el. Acum însă era cu totul altceva. Se pare că inima omului nu trăieşte decât prin contradicţii; de n-ar exista contradicţiile, nici n-ai mai simţi că ai inimă în piept.

La un moment dat, Antigona îşi făuri un plan cumplit de răzbunare. Dar apoi, încet-încet, renunţă la el.

Într-o zi, când bătrânul cu fata se apropiară de prietenii noştri, Alexandr îşi puse după un timp undiţa pe o tufă, se aşeză la locul său obişnuit şi începu să privească distrat când la tată, când la fiică.

Stăteau întorşi de profil, La bătrân, nu descoperi nimic deosebit. Purta o bluză albă, pantaloni de nanchin şi o pălărie turtită cu margini

late, căptuşite cu pluş verde. Fata însă… Cât de graţios se sprijinea de braţul bătrânului! Vântul îi mişca din când în când buclele, descoperindu-i faţa, ca şi cum ar fi vrut să-i arate lui Alexandr profilul minunat şi gâtul alb, îi ridica mantila de mătase, dezvăluindu-i silueta mlădioasă ori, jucându-se cu rochia ei, descoperea un picior micuţ. Fata privea gânditoare apa.

Alexandr nu-şi putu lua mult timp ochii de la ea, simţindu-şi trupul străbătut de fiori. Ca să se ferească de ispită, îşi întoarse capul şi, cu o nuieluşă începu să reteze capetele florilor.

„Las' că ştiu eu ce înseamnă asta! – gândea et, – Doar un pic să mă las – şi odată începe? Un-doi-trei şi dragostea-i gata. Mare prostie! Are dreptate unchiul. Dar nu mă voi mai lăsa atras de un sentiment pur animalic, nu! Până-ntr-atât, nu mă voi înjosi."

— Aş putea să pescuiesc şi eu puţin? întrebă fata cu sfială pe Kosteakov.

— Se poate, duduiţă, de ce să nu se poată? îi răspunse acesta, trecându-i undiţa lui Alexandr.

— Poftim, v-aţi găsit tovarăş! se adresă bătrânul către Kosteakov şi, lăsându-şi fata acolo, se duse să se plimbe de-a lungul malului. Ia vezi, Liza, să ne faci rost de peşte pentru cină, adăugă el.

Tăcerea dură câteva minute.

— De ce o fi aşa de ursuz prietenul dumitale? îl întrebă încet Liza pe Kosteakov.

— L-au omis a treia oară de la înaintare, duduită.

— Ce-nseamnă asta? întrebă ea, încruntându-şi uşor sprâncenele.

— A treia oară, zic, nu i-au dat postul care i se cuvenea.

„Nu, nu se poate să fie asta! Altceva trebuie să fie!" gândi ea, clătinând din cap cu neîncredere.

— Nu mă crezi, duduită? Să fiu afurisit! Chiar din pricina asta a şi scăpat ştiuca. Mai ţii minte?

„Nu-i asta, nu – îşi zise ea, de data aceasta cu mai multă convingere; – ştiu eu de ce a scăpat ştiuca,"

— Vai, vai? strigă, ea deodată. Uitaţi-vă, mişcă, mişcă!

Smuci undiţa şi nu prinse nimic.

— A scăpat, constată Kosteakov, examinând undiţa; ia te uită cum a apucat râma; trebuie să fi fost un biban mare. Dar dumneata nu te pricepi, duduiţă: nu l-ai lăsat să apuce cum trebuie.

— Şi la asta trebuie să te pricepi?

— Ca la orice, interveni Alexandr distrat.

Fata se aprinse la faţă şi, întorcându-se repede spre el, scăpă şi ea undiţa în apă; dar Alexandr privea acum în altă parte.

— Şi ce trebuie să faci ca să ajungi să te pricepi? întrebă ea cu uşor tremur în glas.

— Să te îndeletniceşti mai des cu pescuitul, răspunse Alexandr.

„Vasăzică aşa! gândi ea, înfiorată de plăcere. Cu alte cuvinte, să viu mai des pe aici. Am înţeles! Bine, am să viu, dar am să te chinuiesc puţin, domnule sălbatic, pentru toate obrăzniciile dumitale…”

Aceasta era interpretarea pe care cochetăria ei o dădea răspunsului lui Alexandr. El însă n-a mai spus nimic în ziua aceea.

„Are să-şi închipuie cine ştie ce, gândi el. O să înceapă să cocheteze cu mine, să facă graţii… E stupid!”

De atunci, vizitele bătrânului şi ale fiicei lui au urmat zilnic. Uneori, Liza venea fără bătrân, însoţită de dădaca ei îşi aducea de lucru, ceva cărţi şi se aşeza sub un copac, arătând o desăvârşită nepăsare faţă de Alexandr.

Credea că va putea astfel să-i atingă amorul propriu şi să-l chinuiască puţin, cum spunea ea. Vorbea tare cu dădaca despre casă şi gospodărie, ca să-i arate că nici nu-l bagă în seamă. Iar el uneori nici n-o vedea, iar când o zărea, o saluta rezervat şi nu scotea un cuvânt.

Văzând ca această stratagemă obişnuită nu-i reuşeşte, Liza schimbă planul de atac şi – de vreo doua ori – începu ea vorba. Uneori îi lua undiţa, încetul cu încetul, Alexandr deveni ceva mai vorbăreţ. Era însă foarte prudent şi nu-şi îngăduia niciun fel de sinceritate. Fie că era un calcul din partea lui, fie că nimic nu-i vindecase încă rănile cele vechi{59}, după cum spunea el, fapt e că era destul de rece cu ea.

Într-o *zi,* bătrânul a poruncit să li se aducă samovarul acolo, pe malul apei. Liza a turnat ceaiul în ceşti, Alexandr refuză cu îndărătnicie ceaiul, spunând că nu e obişnuit să bea seara.

„Ceaiurile astea atrag după ele o apropiere… legături de cunoştinţa… Nu vreau!” gândi el.

— Ce tot spui? Aseară ai băut patru pahare, zise Kosteakov.

— N-am obiceiul să iau ceaiul în aer liber, adăugă pripit Alexandr.

— Şi foarte rău faci! îi răspunse Kosteakov. Ceaiul e de cel mai bun – floare de ceai – o fi costând vreo cincisprezece ruble. Mai dă-mi, te rog, o ceaşcă, duduiţă. Ar prinde bine şi nişte rom.

Se aduse şi romul.

Bătrânul îi pofti pe Alexandr să vină pe la ei, dar el refuză categoric. Auzindu-l, Liza făcu botişor. Încercă să afle motivul acestei mizantropii. Dar cu oricâtă dibăcie aducea ea vorba asupra acestui subiect, Alexandr cu şi mai multă dibăcie ocolea mereu răspunsul.

Aerele lui misterioase nu făceau decât să aţâţe curiozitatea fetei sau poate chiar şi un alt sentiment. Pe faţa ei, până atunci senină ca cerul de vară, apăru o umbră de nelinişte, de îngândurare. Îşi oprea adesea privirea tristă asupra lui Alexandr, apoi îşi lua ochii de la el, oftând şi se uita în pământ, gândindu-se parcă; „Eşti nefericit, poate ai fost înşelat… O, eu a şti să te fac fericit Cum ţi-aş purta de grijă, cum te-aş iubi… te-aş apăra chiar de loviturile soartei, aş…” şi aşa mai departe.

Astfel gândesc mai toate femeile şi, totuşi, cele mai multe dintre ele

înşală pe bărbaţii care se încred în acest cântec de sirenă. Alexandr părea să nu observe nimic. Vorbea cu Liza la fel ca şi cu prietenul său ori cu unchiul său, fără umbra de duioşie care se strecoară fără voie în prietenia dintre un bărbat şi o femeie şi face ca relaţiile dintre ei să se deosebească de prietenie. Tocmai de aceea se şi spune că între bărbat şi femeie nu există şi nu poate exista prietenie, că sentimentul care se cheamă astfel nu este altceva decât un început sau o rămăşiţă de dragoste sau chiar însăşi dragostea. Cine ar fi văzut însă relaţiile dintre Aduev şi Liza, ar fi putut crede că o asemenea prietenie există.

O singura dată i-a dezvăluit ei în parte sau a vrut numai să-i dezvăluie felul lui de a gândi. Luase de pe bancă o carte adusă de ca şi o deschisese. Era „Childe Harold”{60}, în traducere franceză. Alexandr clătină din cap, suspină şi puse în tăcere cartea la loc.

— Nu-ţi place Byron? Eşti împotriva lui? îl întrebă ea. E un poet mare. Cum se poate să nu-ţi placă?

— N-am spus nimic, iar dumneata, gata, ai şi sărit! răspunse el.

— Atunci de ce-ai clătinat din cap?

— Aşa. Îmi pare rău că ţi-a căzut în mână aceasta carte.

— De cine îţi pare rău, – de carte sau de mine?

Alexandr tăcea.

— De ce să nu-l citesc pe Byron? întrebă ea.

— Din două motive, începu Alexandr, după o clipă de tăcere. Îi atinse mâna – pentru a fi mai convingător sau, poate, pentru că mâna aceea era albă şi catifelată – şi se porni să vorbească încet, domol, plimbându-şi privirea ba peste buclele Lizei, ba peste gâtul şi mijlocul ei. Şi glasul lui suna din ce în ce mai pătrunzător.

— Mai întâi, zise el, pentru că-l citeşti pe Byron în franţuzeşte şi deci frumuseţea şi puterea limbii poetului sunt pierdute pentru dumneata. Priveşte ce limbă palidă, incoloră, săracă! Nu-i decât cenuşa marelui poet: ideile par diluate. În al doilea rând, nu te-aş sfătui să-l citeşti pe Byron întrucât.. s-ar putea să atingă în inima dumitale coarde care, altfel, ar fi tăcut o viaţă întreagă…

Îi strânse mâna expresiv, cu putere, ca şi cum ar fi vrut să dea astfel mai multă greutate cuvintelor lui.

— De ce să-l citeşti pe Byron? urmă el. Poate că viaţa dumitale va curge liniştit ca acest pârâiaş. Îl vezi cât e de mic, cât de puţin adânc; nu poate oglindi nici cerul în întregimea lui, nici norii. Pe malurile lui nu sunt nici stânci, nici prăpăstii. Curge jucându-se. Doar când şi când, valuri uşoare îi încreţesc faţa. Nu răsfrânge în ei decât verdeaţa malurilor, un colţ de cer şi nori mici… Tot astfel ar curge poate şi viaţa dumitale. Iar dumneata cauţi cu tot dinadinsul emoţii zadarnice, furtuni mari. Vrei să priveşti viaţa şi oamenii printr-o sticlă fumurie… Lasă-l, nu-l mai citi! Priveşte la toate cu un zâmbet, nu căta în depărtări, trăieşte-ţi ziua de azi, nu cerceta aspectele întunecoase ale

vieţii şi ale oamenilor, căci altfel…

— Ce se întâmplă?

— Nimic, îi răspunse Alexandr, revenindu-şi.

— Spune-mi: aşa e că ai trecut prin unele încercări?

— Unde-o fi undiţa mea? Scuză-mă, trebuie să plec.

Părea că regretă că a vorbit atât de imprudent.

— Încă un cuvânt! se rugă Liza. Nu-i aşa că pe poet trebuie să-l simţi aproape? Byron e un mare poet. Atunci, de ce nu vrei să mă simt aproape de el? Sunt oare atât de proastă, atât de redusă la minte încât să nu-l înţeleg?…

Era jignită.

— Nu-i deloc aşa. Poţi să simpatizezi cu cele ce sunt aproape de inima dumitale de femeie; caută lucruri care să fie în armonie cu ea, căci, altminteri, se poate naşte o groaznică discordanţă… atât în mintea cât şi în inima dumitale. Şi clătină din cap, lăsând să se înţeleagă că el însumi este victima unei asemenea nepotriviri. Un om îţi va arăta o floare, – continuă el – şi te va face să te încânţi de mireasma şi frumuseţea ei. Un altul îţi va atrage atenţia numai asupra sacului otrăvitor din corola ei… Atunci, pentru dumneata, va dispărea şi frumuseţea, şi mireasma florii. Omul acesta te va face să regreţi că în corola florii există sucul cel otrăvitor – şi vei uita că mai există şi mireasma ei. Între aceşti doi oameni, ca şi între simpatia faţă de ei, este o deosebire. Nu căuta deci să găseşti otrava, nu încerca să descoperi temeiul tuturor celor ce se petrec în noi şi în jurul nostru, nu alerga după o experienţă inutilă, care nu duce la fericire.

Tăcu. Liza îl asculta îngândurată şi încrezătoare.

— Vorbeşte, te rog, vorbeşte… ceru ea, docilă ca un copil. Aş fi în stare să te ascult zile întregi, să mă supun dumitale în toate…

— Mie? zise Alexandr cu răceală. Ferească Dumnezeu! Ce drept aş avea eu să dispun de voinţa dumitale?… Scuză-mă că mi-am permis această remarcă. Citeşte ce pofteşti „Childe Harold” e o carte foarte bună, iar Byron, un mare poet.

— Nu, nu te mai preface! Nu vorbi aşa. Spune-mi, ce să citesc?

Îi propuse atunci cu un aer important şi pedant câteva. romane istorice, impresii de călătorie, dar Liza declară că s-a săturat de ele încă din pension. Atunci îi indică pe Walter Scott, pe Fenimore Cooper, câţiva autori englezi şi francezi – scriitori şi scriitoare – doi sau trei autori ruşi, căutând cu acest prilej să-şi scoată în evidenţă, ca din întâmplare, gustul ales şi priceperea în materie de literatură.

Pe urmă, n-au mai avut niciodată o asemenea convorbire.

Alexandr căuta mereu să fugă de Liza.

— Ce nevoie am de femei? Nu mai pot iubi! Sunt mort pentru ele, îşi zicea el.

— Lasă, lasă, îi răspundea Kosteakov. Însoară-te şi ai să vezi. Şi mie,

într-un timp, nu-mi ardea decât de joacă cu fetele tinere şi cu muierile, iar când mi-a sunat ceasul să mă căsătoresc, parcă mi-ar îi intrat un cui în cap – aşa mă trăgea la însurătoare!

Alexandr nu mai fugi. Se treziră în ei toate visurile de altădată. Inima începu iarăşi să-i bată mai tare. Revedea mereu în gând când mijlocelul, când picioruşul, când un zuluf al Lizei şi din nou în viaţa lui se făcu parcă puţină lumină. De vreo trei zile, Kosteakov nu-l mai chema, ci Alexandr stăruia să meargă la pescuit „Iar o iau de la capăt. iar se repetă toate cele din trecut – îşi spunea Alexandr. – Dar voi fi tare!" Şi, totuşi, se grăbea cât putea să ajungă pe malul râului.

De fiecare dată, Liza aştepta cu nerăbdare sosirea celor doi prieteni. Pentru Kosteakov pregăteau în fiecare seară o ceaşcă de ceai parfumat, cu rom şi – probabil că datorită acestui şiretlic al Lizei – prietenii nu lipseau în nicio seară. Dacă se întâmpla să zăbovească, Liza pornea în întâmpinarea lor împreună cu tatăl ei. Când vremea rea îi reţinea pe cei doi prieteni în casă, a doua zi nu se mai termina cu mustrările, atât la adresa lor, cât şi a vremii.

Alexandr s-a gândit ce s-a gândit şi, în cele din urmă, s-a hotărât să întrerupă pentru un timp plimbările lui, Dumnezeu ştie cu ce scop. Nici el nu ştia de ce, dar nu s-a mai dus la pescuit o săptămână încheiată. Nu s-a dus nici Kosteakov. În cele din urmă, se duseră iar.

Mai era aproape o verstă până la locul unde pescuiau de obicei când o întâlniră pe Liza cu dădaca ei. Zărindu-i, fata scoase un ţipăt, apoi deodată se ruşină şi se aprinse la faţă. Aduev o salută cu răceală, iar Kosteakov se porni pe trăncăneală.

— Iată-ne şi pe noi – nu ne-aţi aşteptat? He, he, he! Văd că nu ne-aţi aşteptat, că nici samovarul nu l-aţi adus. Demult nu ne-am văzut, tare demult! Se mai prinde ceva peşte? Eu am tot vrut să viu, dar n-am putut să-l conving pe Alexandr Feodorîci. A tot stat mereu în casă şi, ca să spun drept… mai mult culcat.

Liza îi aruncă lui Aduev o privire plină de dojană.

— Ce va să zică asta? întrebă ea.

— Ce anume?

— De o săptămână n-ai mai venit.

— Da. Mi se pare şi mie că a trecut o săptămână.

— Dar de ce?

— Aşa, n-am avut chef…

— N-ai avut chef! repetă ea surprinsă.

— Da. Şi ce importanţă are?

Fata tăcea, părea însă că gândeşte: „Cum se poate să nu vrei să vii aici?"

— Am vrut chiar să-l trimit pe tata la dumneata în oraş – dar n-am ştiut unde locuieşti.

— În oraş, la mine? Pentru ce?

— Frumoasă întrebare! remarcă ea pe un ton jignit. Cum pentru ce? Ca să vedem dacă nu ţi s-a întâmplat ceva, dacă nu eşti bolnav…

— Dar dumitale ce-ţi pasă?…

— Ce-mi pasă? Doamne!

— Pentru ce, Doamne?

— Cum să nu-mi pese?… Am la mine şi nişte cărţi de-ale dumitale… – Fata se cam încurcase. – Să nu dai pe aici o săptămână încheiată!…

— Unde scrie că trebuie negreşit să viu aici în fiecare zi?

— Trebuie negreşit!

— De ce?

— De ce, de ce? îl privea cu ochi trişti şi repeta întruna: De ce?

Alexandr se uită la ea. Ce să fie asta? Lacrimi, tulburare, bucurie, imputări. Era palidă, slăbise puţin, ochii i se roşiseră.

„Vasăzică, asta e. Atât de repede! gândi Alexandr. Nu mă aşteptam să meargă aşa de repede" Apoi izbucni în râs.

— Mă întrebi de ce? Ascultă-mă… urmă Liza. În ochii ei ardea o hotărâre. Se vedea că se pregăteşte să-i spună ceva important, dar în clipa aceea se apropie tatăl fetei.

— Pe mâine, zise ea. Mâine, trebuie să stau de vorbă cu dumneata. Azi, nu mai sunt în stare: mi-e inima prea plină… Vii mâine? Ai auzit? N-ai să ne uiţi? Nu ne părăseşti?…

Şi fugi de acolo, fără să mai aştepte vreun răspuns.

Tatăl ei se uită lung la ea, apoi la Aduev şi clătină din cap. Alexandr rămase tăcut, privind în urma fetei. Părea să regrete şi, în acelaşi timp, să fie supărat pe el însuşi că, fără să bage de seamă, o adusese în această stare. Lui însă nu-i năvăli sângele la inimă, ci la cap.

„Mă iubeşte" gândea el pe când se întorcea acasă. O Doamne! Ce plictiseală! Ce stupid: n-am să pot să mă mai duc de acum pe acolo şi tocmai în acel loc se prinde tare bine peştele. Ce rău îmi pare!"

Totuşi, în sinea lui, nu părea să fie chiar atât de nemulţumit, Devenise mai vesel şi pălăvrăgea tot timpul cu Kosteakov.

Imaginaţia lui – gata oricând să-l servească – îi zugrăvea parcă dinadins întreaga făptură a Lizei, cu umerii ei frumoşi şi mijlocul subţire. Nu lipsea nici picioruşul. Se trezise în el o senzaţie ciudată; prin tot trupul îi treceau fiori, care nu ajungeau însă până la inimă. Îşi analiză toate senzaţiile, pe rând, de când se iviseră.

„Animal ce eşti! se mustra el în gând. Aşadar, asemenea gânduri îţi trec prin cap… Umerii dezgoliţi, sânul, picioruşul.. Vrei să profiţi de lipsa ei de experienţă, de încrederea ei… s-o înşeli… Bine, ai s-o înşeli; şi pe urmă? Va veni aceeaşi plictiseală şi pe deasupra remuşcarea… Pentru ce anume? Nu! Nu! Nu mă voi lăsa târât de patimă. N-o voi lăsa nici pe ea să ajungă acolo… Sunt tare! Simt în mine încă destulă curăţie sufletească, destulă nobleţe în inima mea… Nu voi cădea şi n-o voi trage nici pe ea, după mine, în cădere."

Liza l-a aşteptat toată ziua, înfiorată de plăcere. Pe urmă, inima i se strânse dureros, fără să ştie de ce, se simţea plină de teamă şi de tristeţe. Aproape nici nu mai dorea venirea lui Alexandr. Când sosi însă ora obişnuită şi Alexandr nu veni, nerăbdarea ei se transforma într-un dor chinuitor. Odată cu ultima rază a soarelui, îi pieri şi cea din urmă nădejde. Şi izbucni în lacrimi.

A doua zi, se învioră din nou. De dimineaţă se simţi veselă, iar spre seară inima ei începu să se strângă şi s-o doară de teamă şi deznădejde. Dar ei n-au venit.

Acelaşi lucru a treia şi a patra zi. Speranţa o trăgea însă mereu spre mal; de cum se ivea în depărtare vreo barcă sau treceau pe mal doua siluete, fremăta toată, copleşită de povara unei aşteptări pline de bucurie. Când vedea însă că în barcă nu erau ei, că siluetele de pe mai nu erau ale lor, îşi lăsa capul în jos şi deznădejdea punea şi mai tare stăpânire pe sufletul ei… Peste o clipă, perfida speranţă îi sugera iar vreo explicaţie mulţumitoare a întârzierii şi inima începea din nou să-i bată mai repede, în aşteptare, iar Alexandr, parcă dinadins, zăbovea mereu.

În sfârşit, odată, în timp ce stătea la locul ei obişnuit, sub copac, aproape bolnavă şi plină de deznădejde, auzi un foşnet. Se întoarse şi tresări de dulce spaimă: Alexandr, cu braţele încrucişate, se afla în faţa ei.

Cu lacrimi de bucurie în ochi, Liza îi întinse mâinile şi multă vreme, nu-şi putu regăsi cumpătul. El îi luă mâna şi o privi cu nesaţ, tot atât de tulburat ca şi ea.

— Ai slăbit, zise el încet. Suferi?

Liza tresări.

— De când n-ai mai venit! şopti ea.

— M-ai aşteptat?

— Eu? răspunse ea repede. O, dacă ai şti!… Sfârşi răspunsul printr-o strângere de mână.

— Am venit să-mi iau rămas bun de la dumneata, şopti el şi se opri, pândind efectul.

Fata îi aruncă o privire de spaimă şi de neîncredere.

— Nu-i adevărat, zise ea.

— Ba da, e adevărat.

— Ascultă-mă! începu ea deodată, aruncând priviri sfioase în jurul ei. Pentru Dumnezeu, nu pleca, nu pleca! Am să-ţi spun un secret… De aici, ne vede tata pe fereastră; vino la noi în grădină, în chioşc… dă în spre câmp… Te conduc eu.

Se duseră. Alexandr nu-şi lua ochii de la umerii ei, de la mijlocul ei subţire. Îl treceau fiori.

„Şi ce-i dacă am să mă duc acolo? gândea el, mergând în urma ei. Mă uit numai să văd cum e la ei în chioşc… M-a invitat şi tatăl ei. Pot

să mă duc fără să mă ascund… căci sunt departe de orice ispită, zău. Sunt departe şi o voi dovedi. Ara venit cu tot dinadinsul să-i spun că plec… cu toate că nu plec nicăieri. Nu, diavole! Pe mine, nu mă poţi duce în ispită.” Dar iată că un drăcuşor ca aceia care în fabula lui Krîlov{61}, ieşind de după sobă, îi apare anahoretului, îi şopti la ureche: „De ce ai mai venit atunci să-i spui? Nu era nicio nevoie. Dacă n-ai fi venit, peste vreo două săptămâni te-ar fi uitat…”

Lui Alexandr i se părea însă că procedează foarte cavalereşte, că face o faptă eroică, încercând să înfrunte ispita în luptă dreaptă. Cel dintâi trofeu al victoriei repurtate asupra lui însuşi fu o sărutare răpită Lizei. Apoi o cuprinse de mijloc, spunând că nu pleacă nicăieri, că a născocit acest lucru pentru a o pune la încercare şi ca să afle dacă ţine la el. În cele din urmă, spre a desăvârşi victoria, îi făgădui că va veni şi a doua zi în chioşc, la aceeaşi oră. În drum spre casă, îşi analiză fapta şi, rând pe rând, îl trecură fiori calzi şi reci. Îngheţă de spaimă şi nu putea să înţeleagă ce e cu el. Până la urmă, se hotărî să nu se ducă a doua zi, dar… fu acolo chiar înainte de ora hotărâtă.

Aceasta se petrecea în august. Începuse să se întunece. Alexandr făgăduise să vină la nouă, dar veni la opt, singur şi fără undiţă. Se strecură ca un hoţ spre chioşc, aruncând priviri îngrijorate în jurul lui şi, din când în când, luând-o chiar la fugă. Dar i-o luase înainte altcineva, care intrase în chioşc gâfâind, de asemenea foarte grăbit, şi se aşezase pe canapea, într-un colţ întunecos.

Alexandr avea senzaţia că e pândit. Deschise încetişor uşa şi se apropie de canapea în vârful degetelor, grozav de emoţionat, apoi apucă încet o mână… Era a tatălui Lizei! Alexandr tresări, se dădu înapoi, voi să fugă, dar bătrânul îl prinse de pulpana hainei şi-l sili să se aşeze lângă el pe canapea.

— Cum de ai ajuns aici, tăicuţă? întrebă el.

— Am venit… după peşte… îngăimă Alexandr abia mişcându-şi buzele. Îi clănţăneau dinţii. Bătrânul nu era un om fioros, dar pe Alexandr îl scuturau frigurile ca pe un hoţ prins asupra faptului.

— După peşte! repeta bătrânul batjocoritor. Ştii dumneata ce-nseamnă să pescuieşti în apă tulbure? Demult te observ eu şi, în sfârşit, am văzut cine-mi eşti. Pe Liza mea o cunosc din faşă: e bună şi încrezătoare, iar dumneata – dumneata eşti un escroc primejdios…

Alexandr dădu să se scoale, dar bătrânul îl reţinu de mâni:

— Nu te supăra, drăguţule. Te-ai prefăcut că eşti nenorocit, ai evitat-o înadins pe Liza, ai atras-o, te-ai convins ca te iubeşte – şi ai vrut să profiţi… E frumos? Cum să te calific?

— Jur pe onoarea mea că nu prevedeam consecinţele… spuse Alexandr pe un ton de adâncă convingere. N-am vrut…

Câteva clipe, bătrânul tăcu.

— Poate fi şi altfel, zise el. Poate că n-ai făcut-o din dragoste, ci aşa,

neavând ce face. Ai scos-o din minţi pe biata fetiţă, fără să ştii singur ce-o să iasă din asta. Dacă se prinde, bine; dacă nu, nu face nimic. La Petersburg sunt mulţi crai de-aceştia… Dar ştii dumneata cum se procedează cu ei?

Alexandr nu îndrăznea să-şi ridice ochii din pământ. N-avea curajul să se justifice.

— La început, am avut o părere mai bună despre dumneata. Dar m-am înşelat. Tare m-am înşelat! Ia te uită cât de bine făceai pe sfântul! Mulţumesc lui Dumnezeu că am prins de veste la timp… Ascultă-mă! N-avem vreme de pierdut. Te pomeneşti că prostuţa de fie-mea vine acuşi la întâlnire. Aseară, v-am pândit pe amândoi. Nu trebuie să ne vadă împreună; dumneata să pleci şi, fireşte, să nu te mai întorci niciodată. Ea va crede că ai înşelat-o şi aceasta-i va servi drept învăţătură de minte. Dar, bagă de seamă, pe aici să nu mai calci niciodată! Să-ţi găseşti alt loc pentru pescuit, că de nu… am să te primesc cam urât… Norocul dumitale e că Liza mai poate să se uite deschis în ochii mei. Toată ziua am urmărit-o… căci, altminteri, nu mai ieşeai de aici aşa cum ai intrat. Adio!

Alexandr voi să răspundă ceva, dar bătrânul deschise uşa şi aproape îl îmbrânci afară.

Alexandr plecă, în ce stare de spirit se afla, să judece cititorul singur, dacă nu-i va fi ruşine să se transpună, pentru o clipă, în locul eroului. Lacrimile ţâşniră din ochii lui; erau lacrimi de ruşine, de mânie îndreptată împotriva lui însuşi, de deznădejde…

— Pentru ce să mai trăiesc? rostea el cu glas tare. Cât de dezgustătoare, cât de îngrozitoare e viaţa! Iar eu, eu… Nu! Dacă n-am găsit în mine destulă tărie ca să rezist tentaţiei… voi găsi tăria necesară pentru a curma această existenţă ruşinoasă, inutilă…

Se îndreptă cu paşi repezi spre râu. Râul era negru. Peste valurile lui treceau umbre lungi, fantastice, hidoase. În locul unde se afla Alexandr, apa nu era adâncă.

— Aici nu poţi nici măcar să mori! îşi zise el cu dispreţ şi se duse pe podul care se afla la vreo sută de paşi mai departe, se propti cu coatele de balustradă 1a mijlocul podului şi începu să privească ţintă în apă. Îşi luă, în gând, rămas bun de la viaţă, trimise un ultim adio mamei şi binecuvântări mătuşii sale. O iertă până şi pe Nadenka. Lacrimi de înduioşare îi curgeau şiroaie pe obraji… Îşi acoperi faţa cu mâinile… Nu se ştie ce ar fi făcut dacă, deodată, podul nu sar fi mişcat sub picioarele lui. Aruncă o privire în urmă. Doamne Dumnezeule! Era pe marginea prăpastiei! În faţa lui se căsca mormântul: podul se desfăcuse de la jumătate şi una dintre jumătăţi se depărta… Treceau şlepurile; încă o clipă şi-adio viaţă! Îşi adună cele din urmă puteri şi făcu un salt… pe malul celălalt. Se opri în loc, îşi trase sufletul şi duse mâna la inimă.

— Te-ai speriat, conaşule? îi întrebă paznicul.

— Cred şi eu: era să cad în apă, răspunse Alexandr cu glas tremurător.

— Doamne fereşte! Se mai întâmplă şi de-astea, vorbi paznicul căscând. Aşa a căzut, acu' doi ani, un om de la şlepuri.

Alexandr porni spre casă, ţinându-şi mâna pe inimă. Din timp în timp, arunca o privire îndărăt, spre râu, spre podul desfăcut în două, tresărea, îşi întorcea repede capul şi-şi grăbea pasul.

Iar Liza se îmbrăca acum cât mai cochet, nu lua cu ea nici pe tatăl, nici pe dădaca ei şi, în fiecare seară, stătea până târziu sub copacul obişnuit.

Începuse să se însereze devreme. Liza aştepta mereu, dar prietenii nu dădeau niciun semn de viaţă.

Veni toamna Frunzele îngălbenite cădeau de pe copaci, acoperind malurile, verdeaţa pălise, iar râul căpătă o nuanţă plumburie. Cerul era veşnic cenuşiu, bătea un vânt rece, burniţa. Malurile şi râurile erau pustii. Pe maluri, nu se mai auzeau nici cântece vesele, nici râsete, nici glasuri sonore. Bărcile şi şlepurile nu mai treceau în sus şi în jos pe râu. În iarbă, nu mai zumzăia nicio gânganie, nicio pasăre nu mai ciripea în pomi; doar ciorile şi stăncuţele te întristau cu croncănitul lor. Nu se mai prindea nici peşte.

Iar Liza aştepta mereu: avea absolută nevoie să vorbească cu Alexandr, să-i dezvăluie taina ei. Stătea mereu pe banca de sub pom, îmbrăcată cu o scurteică, Slăbise, ochii i se adânciseră uşor în orbite. Era îmbrobodită cu o basma. Aşa o găsi odată tatăl ei.

— Ajunge, fetiţo, nu mai sta aici! spuse el, încruntându-se şi dârdâind de frig. Ai mâinile vinete, ai îngheţat. Liza! M-ai auzit? Să mergem!

— Unde?

— Acasă. Astăzi, ne mutăm la oraş.

— Pentru ce? întrebă ca mirată.

— Cum pentru ce? A venit toamna. Numai noi am mai rămas aici.

— Doamne! şopti ea. Aici are să fie frumos şi iarna. Să rămânem.

— Ce idee! Hai, fetiţo, să mergem!

— Mai aşteaptă puţin! îngână ea cu voce rugătoare. O să se întoarcă zilele frumoase.

— Ascultă-mă, răspunse tatăl ei, bătând-o uşor pe obraz şi arătându-i spre locul unde pescuiau înainte cei doi prieteni. – Nu se vor mai întoarce…

— Nu se… nu se vor mai întoarce? repetă ea cu un glas în care era şi întrebare şi tristeţe. Apoi întinse tatălui ei mâna şi porni încet spre casă, cu capul plecat, întorcându-şi din când în când privirile îndărăt.

Cât despre Aduev şi Kosteakov – pescuiau de multă vreme pe undeva, departe de locul acela…

5

Încetul cu încetul, Alexandr reuşi s-o uite atât pe Liza cât şi scena neplăcută cu tatăl ei. Îi revenise liniştea, era chiar vesel. Râdea adesea în hohote de glumele nesărate ale lui Kosteakov. Concepţia de viaţă a acestui om îl făcea să râdă. Făceau planuri să plece undeva, cât mai departe, să-şi construiască o cabană pe malul râului, într-un loc cu peşte mult şi să trăiască acolo până la sfârşitul zilelor lor. Sufletul lui Alexandr începuse să se afunde din noii în mâlul unor noţiuni strâmte şi al unei existenţe pur materiale. Dar soarta nu dormea şi Alexandr nu ajunse să fie înghiţit cu totul de acest mâl.

În toamnă, primi din partea mătuşii lui un bilet cu rugămintea stăruitoare de a o însoţi la un concert, întrucât unchiul lui nu se simţea prea bine, venise în capitală un artist – o celebritate europeană.

— Să mă duc la concert? se întreba Alexandr cât se poate de neliniştit. La concert, în mijlocul mulţimii? Acolo unde e atâta strălucire înşelătoare, atâta minciună şi prefăcătorie? – Nu, nu mă duc!

— Te pomeneşti că te mai şi costă vreo cinci ruble, observă Kosteakov, care era de faţă.

— Biletul costă cincisprezece ruble, îi răspunse Alexandr. Dar aş da cu plăcere şi cincizeci, numai să nu mă duc.

— Cincisprezece ruble! exclamă Kosteakov gesticulând. Ia te uită, ce pungaşi. Afurisiţii… vin aici să ne înşele, să ne stoarcă de parale! Trântori blestemaţi! Nu te duce, Alexandr Feodorîci! Lasă-i în plata Domnului! Înţeleg să fi fost vreun alt lucru: l-ai fi adus acasă, l-ai fi pus pe masă sau l-ai fi mâncat; pe când aşa, asculţi şi tu puţin acolo şi, gata socoteala, plăteşti cincisprezece ruble. Păi cu cincisprezece ruble poţi cumpăra un mânz!

— Uneori, ca să petreci o scară plăcută, plăteşti şi mai scump, observa Alexandr.

— Să petreci o seară plăcută! Ştii ceva? Hai la baia de aburi! Să vezi ce bine petrecem acolo! Eu, ori de câte ori mă plictisesc, acolo mă duc. Şi-i minunat: intri pe la ora şase, ieşi pe la douăsprezece. Te încălzeşti, îţi freci bine trupul, iar uneori faci chiar şi câte o cunoştinţă plăcută. Vine câte o faţă bisericească, câte un negustor sau un ofiţer. Încep să vorbească despre negustorie sau, să zicem, despre sfârşitul lumii… Nici nu-ţi mai vine să pleci acasă! şi nici nu te costă mai mult ca şaizeci de copeici de om! Auzi colo! Să nu ştie el unde să-şi petreacă seara!

Alexandr se duse totuşi la concert. Oftând, îşi scoase din dulap fracul făcut anul trecut, nepurtat demult, şi-şi puse mănuşi albe.

— Mănuşile te-or fi costat vreo cinci ruble. Aşa că face douăzeci de ruble în total, socotea Kosteakov, care asista la toaleta lui Aduev. Să arunci aşa, pe gârlă, douăzeci de ruble într-o singură seară! Mare minunăţie!

Alexandr se dezobişnuise să se mai îmbrace ca lumea. Dimineaţa, se ducea la serviciu în uniforma lui comodă, iar seara purta câte o haină veche sau paltonul. Nu se simţea bine în frac. Îl strângea, simţea că-i lipseşte ceva. Cravata de mătase îi ţinea prea cald la gât.

Mătuşă-sa îl primi amabil, plină de recunoştinţă pentru faptul că s-a hotărât, de dragul ei, să-şi părăsească sihăstria. Nu-i pomeni însă niciun cuvânt despre felul lui de viaţă sau despre ocupaţiile lui.

După ce găsi în sală un loc pentru Lizaveta Alexandrovna, Aduev se rezemă de o coloană, la adăpost în spatele unui meloman lat în umeri, şi începu să se plictisească. Căscă pe furiş, acoperindu-şi gura cu mâna, dar n-avu timp nici s-o închidă când se şi auziră aplauze puternice salutând intrarea artistului. Alexandr nu-l învrednici măcar cu o privire.

Orchestra atacă preludiul, apoi, după câteva clipe, acordurile scăzură aproape până la tăcere. De ultimele sunete se aninară, abia auzit, altele, la început voioase, zglobii, amintind jocurile copilăriei: păreau glasuri vesele, zgomotoase, de copii. Apoi sunetele se făcură mai pline şi mai virile. Păreau să exprime nepăsarea tinerească, bărbăţia, prisosul de viaţă şi de puteri. Pe urmă, prinseră să curgă mai încet, mai domol, ca şi cum ar fi redat o mărturisire duioasă de îndrăgostiţi, o dis cutie intimă. Apoi, slăbind treptat, se contopiră într-o şoaptă pătimaşă şi tăcură deodată…

Nimeni nu îndrăznea să respire. Mulţimea de oameni din sală amuţise. În cele din urmă, din piepturile tuturor izbucni o exclamaţie de unanimă admiraţie, care se repetă, în şoaptă, în întreaga sală. Mulţimea începuse să se mişte, dar deodată păru că sunetele se trezesc din nou. Prăvălite ca un şuvoi, se revărsară într-un crescendo, apoi se sparseră în mii de cascade şi prinseră a sălta, îmbulzindu-se, copleşindu-se unele pe altele. Tunau în ele imputări de gelozie, clocoteau patimi; urechea nu mai prididea să le prindă – şi, deodată, totul se curmă, ca şi cum instrumentul s-ar fii dovedit neputincios, ca şi cum i-ar fi pierit glasul. De sub arcuş ieşea acum când un geamăt scurt şi înăbuşit, când sunete tânguitoare de implorare – şi totul se sfârşi printr-un suspin prelung şi dureros. Sunetele acestea îţi frângeau inima; părea că în ele cântă dragostea dezamăgită şi dorul nesfârşit; răsunau toate suferinţele, toată durerea sufletului omenesc.

Alexandr era în prada unei mari emoţii. Ridicându-şi capul, aruncă o privire împăienjenită de lacrimi peste umărul vecinului lui. Un neamţ uscăţiv, plecat asupra instrumentului său, stătea în faţa mulţimii şi o stăpânea cu puterea lui. Sfârşind cântecul, îşi şterse

nepăsător mâinile şi fruntea cu o batistă. În sală izbucniră adevărate urlete de entuziasm şi aplauze furtunoase. Deodată, artistul se înclină şi el, la rândul lui, în faţa mulţimii şi începu să se ploconească umil şi să mulţumească.

„Şi el se pleacă în faţa mulţimii – gândea Alexandr, uitându-se cu sfială la hidra aceasta cu mii de capete – el, omul care e infinit mai presus de ea!…”

Artistul ridică arcuşul şi, într-o clipă, totul amuţi din nou. Mulţimea răscolită se contopi iar într-un singur trup nemişcat. Sunete măreţe şi solemne, altfel decât cele dintâi, începură să curgă. La auzul lor, spatele ascultătorului se îndrepta, fruntea i se înălţa, nasul parcă se sumeţea: trezeau în inimă mândrie, răscoleau visuri de glorie. Orchestra răspunse în surdină; ai fi zis că e un murmur depărtat, ecoul acelei glorii în mulţime…

Alexandr păli şi-şi lăsă capul în jos. Sunetele acestea parcă-i vorbeau despre trecutul lui, despre viaţa lui plină de dureri şi dezamăgiri.

— Uită-te puţin la tânărul acela ce mutră face! vorbi cineva, arătând spre Alexandr. Nu înţeleg cum poţi să te dai astfel în spectacol. Eu l-am auzit îşi pe Paganini, dar nici măcar n-am clipit.

Alexandr blestemă atât invitaţia Lizavetei Alexandrovna cât şi pe artist, dar mai cu seamă soarta lui, care nu-i îngăduia o clipă de uitare.

„Ce vrea de la mine? Pentru ce? Care îi e scopul? De ce să-mi amintească netrebnicia mea, zădărnicia celor ce au fost, a unui trecut ce nu se mai întoarce?”

După ce o conduse acasă pe mătuşă-sa, vru să plece, dar ea îl apucă de mână.

— Se poate să nu intri o clipă la noi? îl întrebă cu dojană în glas.

— Nu vreau.

— De ce?

— E târziu. Am să viu altă dată.

— Mă refuzi tocmai pe mâne?

— Pe dumneata, mai mult ca pe oricine.

— Ce vrei să spui?

— Ar fi prea lung să-ţi explic. La revedere.

— Numai o jumătate de oră, Alexandr, m-auzi? Nu-ţi cer mai mult. Dacă mă refuzi, înseamnă că niciodată n-ai avut faţă de mine niciun pic de prietenie.

Îl rugă cu atâta foc, atât de convingător, încât Alexandr n-a mai putut s-o refuze şi, cu capul plecat, o urmă. Piotr Ivanîci era în biroul lui.

— Oare nu merit eu decât dispreţ din partea dumitale, Alexandr? întrebă Lizaveta Alexandrovna, după ce-l instala lângă cămin.

— Te înşeli. Nu e dispreţ, răspunse el.

— Atunci ce-i? Cum să-i zic? Ţi-am scris de câteva ori, te-am chemat la noi. N-al venit, iar în cele din urmă, nici n-ai mai răspuns la scrisori.

— Nu e dispreţ…

— Atunci ce-i?

— S-o lăsăm… zise Alexandr şi suspină. La revedere, *ma tante*.

— Mai stai puţin! Ce ţi-am făcut? Ce-i cu dumneata, Alexandr? De ce eşti aşa de indiferent faţă de tot şi de toate, de ce nu te mai duci nicăieri, de ce trăieşti între oameni care nu sunt de seama dumitale?

— Aşa, *ma tante*. Îmi place felul acesta de viaţă: e atât de liniştit, îmi prieşte…

— Îţi prieşte? Găseşti hrana necesară minţii şi sufletului într-o asemenea viaţă, în tovărăşia unor asemenea oameni?

Alexandr dădu afirmativ din cap.

— Te prefaci, Alexandr, Eşti foarte mâhnit de ceva, dar n-o mărturiseşti. Înainte vreme, găseai cui să împărtăşeşti durerea dumitale. Ştiai că vei găsi oricând mângâiere sau, cel puţin, simpatie. Oare acum nu mai ai pe nimeni?

— Pe nimeni.

— Nu mai ai încredere în nimeni?

— În nimeni.

— Nu te gândeşti din când în când la mama dumitale… la dragostea ei pentru dumneata, la alintările ei?… Nu ţi-a trecut niciodată, prin minte că poate şi aici te iubeşte cineva, dacă nu tot atât cât ea, dar cel puţin ca o soră – ba încă şi mai mult, ca un adevărat prieten?

— La revedere, *ma tante!* repetă el.

— La revedere, Alexandr. Nu te mai reţin, răspunse mătuşă-sa, cu lacrimi în ochi.

Alexandr îşi luă pălăria, dar o puse la loc şi o privi pe Lizaveta Alexandrovna.

— Nu, nu pot fugi de dumneata: n-am putere! zise el. Ce faci din mine?

— Fii din nou Alexandr cel de altădată, măcar pentru o clipă. Deschide-ţi sufletul, împărtăşeşte-mi tot…

— Da. Când mă aflu în faţa dumitale, nu pot să tac; îţi voi spune tot ce am pe suflet, răspunse el. Mă-ntrebi de ce mă ascund de oameni, de ce sunt indiferent fată de toţi şi de toate, de ce nu vreau să te mai văd nici pe dumneata?… De ce? Află că mi s-a urât demult cu viaţa şi că mi-am ales înadins un fel de existenţă în care s-o simt mai puţin. Nu doresc şi nu caut nimic decât liniştea, amorţirea sufletului. Am cunoscut toată deşertăciunea, toată nimicnicia vieţii şi o dispreţuiesc profund. Cel ce-a trăit gândind, la urmă scârbit de oameni e şi-nvins{62}. Mi s-a urât cu toate: cu munca şi cu zbuciumul, ca şi cu grijile şi petrecerile. Nu vreau să tind spre nimic, nu caut nimic. N-am

niciun ţel în faţa mea, căci orice lucru te-ar atrage, îndată ce-l atingi, vezi că ai urmărit o himeră. Pentru mine nu mai există bucurii; mă lasă cu desăvârşire rece. În lumea intelectuală, alături de oameni, simt cu mai multă putere neajunsurile vieţii dar în singurătate, departe de mulţime, am ajuns la un grad de nesimţire atât de mare, încât, orice s-ar întâmpla, în toropeala aceea nu mai dau atenţie nici oamenilor, nici mie însumi. Nu fac nimic, nu văd nici faptele altora, nici pe ale mele. Şi astfel, sunt liniştit… Nu-mi pasă de nimic: fericirea nu poate exista, iar nenorocirea nu mă mai poate atinge.

— E îngrozitor, Alexandr! La vârsta dumitale, o asemenea indiferentă faţă de toate…

— De ce te miri, *ma tante?* Ieşi pentru o clipă din lumea îngustă în care eşti închisă, priveşte oamenii şi viaţa – ce reprezintă oare? Ceea ce ieri a fost mare, azi nu mai e nimic. Ceea ce ai dorit ieri, nu mai doreşti astăzi. Prietenul de ieri ţi-e duşman astăzi. Merită oare să te zbaţi pentru ceva, să iubeşti, să te legi sufleteşte de cineva, să te certi şi să te împaci – într-un cuvânt, să trăieşti? Nu e oare mai bine să dormi – cu mintea şi cu inima? Tocmai de aceea dorm şi eu, de aceea nici nu mă duc nicăieri, cu atât mai puţin la dumneata… Adormisem de-a binelea. Dar dumneata îmi trezeşti mintea şi sufletul şi le împingi din nou în vâltoare. Dacă vrei să mă vezi iarăşi vesel, sănătos şi în viaţa sau – şi mai mult – fericit, după concepţia unchiului meu, atunci lasă-mă acolo unde mă găsesc acum. Lasă toate frământările acestea să se mai liniştească, visurile să se domolească, mintea să amorţească de tot, inima să se împietrească, ochii să uite lacrimile, iar buzele – zâmbetul şi atunci, peste un an sau doi, voi veni la dumneata, gata de orice încercare. Atunci nu mă vei mai putea trezi, oricâtă osteneală ţi-ai da… Pe când acum…

Făcu un gest de deznădejde…

— Uită-te, Alexandr, îi curmă vorba mătuşă-sa, fără să vrei, te-ai şi schimbat într-o clipă, ai lacrimi în ochi. Eşti tot cel de odinioară! Nu te mai preface deci, nu pune stavilă sentimentului; lasă-l să se exteriorizeze…

— Pentru ce? N-o să mă simt mai bine. Cel mult, mă voi chinui din nou. Seara de astăzi m-a nimicit în ochii mei. Am înţeles foarte bine că n-am dreptul să învinuiesc pe nimeni de tristeţea mea. Singur mi-am distrus viaţa. Am visat glorie, Dumnezeu ştie de ce şi mi-am neglijat munca. Mi-am stricat modesta mea chemare şi acum nu mai pot schimba trecutul. E prea târziu! Am fugit de mulţime, am dispreţuit-o. Dar neamţul acesta, cu sufletul lui adânc şi puternic, cu firea lui poetică, nu se leapădă de lume şi nu fuge de mulţime; se mândreşte cu aplauzele ei. A înţeles că este o verigă neînsemnată în lanţul nesfârşit al omenirii; cunoaşte tot ce cunosc şi eu. Cunoaşte suferinţa. L-ai auzit cum şi-a povestit, prin sunete, întreaga viaţă:

bucuriile şi amarul, fericirea şi durerea sufletului!? Le înţelege. Cât de mic m-am simţit astăzi, un nimic în propriii mei ochi, cu toate durerile şi suferinţele mele!… El a trezit în mine amara conştiinţă că sunt şi mândru, şi neputincios… O, de ce m-ai chemat? La revedere! Lasă-mă să plec.

— Dar cu ce ţi-am greşit eu, Alexandr? Am putut eu oare să trezesc în dumneata un sentiment de amărăciune? Tocmai eu?

— Aici e toată nenorocirea! Faţa dumitale blândă, îngerească, *ma tante,* vorba bună, strângerea prietenească de mână, toate acestea mă tulbură şi mă înduioşează. Vreau din nou să plâng, să trăiesc, să sufăr… pentru ce?

— Cum, pentru ce? Rămâi mereu cu noi, şi dacă mă socoţi câtuşi de puţin demnă de prietenia dumitale, atunci vei putea găsi mângâiere şi la altă femeie. Nu numai eu sunt aşa cum sunt… Vei fi apreciat desigur.

— Şi dumneata crezi că asta mă va mângâia? Mă voi putea oare încrede în această înduioşare de o clipă? Dumneata eşti cu adevărat femeie, în cel mai nobil înţeles al cuvântului. Ai fost creată pentru bucuria, pentru fericirea unui bărbat. Dar poţi spera în fericirea asta? Poţi jura că este durabilă, că – azi sau mâine – destinul nu va întoarce pe dos această viaţă fericită? Tocmai aici e întrebarea! Poţi oare să te încrezi în ceva sau în cineva şi chiar în tine însuţi? N-ar fi mai bine să trăieşti fără niciun fel de emoţii sau speranţe, să nu te aştepţi la nimic, să nu cauţi bucurii şi, deci, să nu plângi pentru nicio pierdere?…

— De soartă nu poţi fugi, Alexandr: te va urmări pretutindeni, Chiar şi acolo unde eşti acum…

— Da, ai dreptate. Numai că, acolo, soarta nu prea are pe socoteala cui să se distreze. Mai curând mă distrez eu pe socoteala ei: o dată îţi scapă un peşte din undiţă tocmai când întinzi mâna ca să-l prinzi; altă dată, când ţi-ai pus în gând să faci o plimbare pe câmp, începe să plouă, iar când vremea e frumoasă, nu mai vrei tu să te duci… Ei bine, e caraghios…

Lizaveta Alexandrovna nu mai ştia ce să răspundă.

— Ai să te însori Ai să iubeşti, murmură ea şovăind.

— Să mă însor? Asta mi-ar mai lipsi! Crezi dumneata că am să-mi încredinţez fericirea unei femei, chiar dacă aş iubi-o, ceea ce e de asemenea cu neputinţă? Sau, poate, crezi că aş încerca să fac fericită vreo femeie? Nu. Sunt convins că ne vom înşela unul pe altul, că ne vom înşela singuri. Unchiul Piotr Ivanîci şi experienţa m-au învăţat…

— Piotr Ivanîci! Da, are o mare parte de vină, rosti oftând Lizaveta Alexandrovna. Dar dumneata aveai dreptul să nu-l asculţi şi ai fi fost fericit în căsnicie…

— La ţară, da, desigur. Dar acum… Nu, *ma tante,* căsnicia nu-i pentru mine. Dacă aş înceta să iubesc, eu n-aş mai putea să mă prefac

– şi deci nu m-aş mai simţi fericit. N-aş putea de asemenea să nu bag de seamă dacă nevastă-mea s-ar preface. Aşadar, amândoi ne-am preface, aşa cum vă prefaceţi de pildă, dumneata şi unchiul…

— Noi? întrebă Lizaveta Alexandrovna cu uimire şi spaimă.

— Da, dumneavoastră! Spune-mi, eşti fericită aşa cum ai visat?

— Nu, nu cum am visat… Sunt totuşi fericită. Altfel decât am visat, ce-i drept, dar sunt totuşi fericită şi, poate, în chip mai înţelept, chiar mai fericită… Nu e totuna? răspunse Lizaveta Alexandrovna tulburată. Dar şi dumneata…

— Mai înţelept! Vai, *ma tante,* vorbele acestea nu-s ale dumitale, miroase a filosofie de-a unchiului! Cunosc eu acest soi de fericire, după regulile lui; o fi ea poate mai înţeleaptă – dar mai mare?… Pentru el, orice înseamnă fericire. Nenorocire nu există. Dar lasă-l în plata Domnului! Nu! Mi-am încheiat socotelile cu viaţa. Sunt obosit, nu mai vreau să trăiesc…

Tăcură amândoi. Alexandr se tot uita la pălărie, iar mătuşă-sa se gândea cum ar putea să-l mai oprească.

— Dar talentul? întrebă ea brusc.

— O, *ma tante,* mai şi râzi de mine! Ai uitat proverbul rusesc: pe cel căzut, nu-l mai lovi. N-am talent, niciun pic. Am oarecare sensibilitate, am avut înflăcărare tinerească; mi-am luat visurile drept putere de creaţie şi am creat. De curând, am dat peste unele dintre vechile mele păcate. Am citit şi mi-a venit să râd singur. Unchiul a avut dreptate când m-a silit să ard tot ce am scris. O, dacă aş putea să întorc trecutul! Altfel l-aş folosi!

— Nu te lăsa pradă dezamăgirii! Fiecăruia din noi îi e dat să poarte o cruce…

— Cui i s-a dat o cruce? întrebă Piotr Ivanîci, intrând în odaie. Bună ziua, Alexandr! De tine era vorba? Ai fost decorat?

Piotr Ivanîci mergea adus din spate şi abia mişca picioarele.

— Nu e vorba de crucea la care te gândeşti tu, – îl lămuri Lizaveta Alexandrovna; – vorbesc de crucea cea grea pe care o poartă Alexandr…

— O poartă? întrebă Piotr Ivanîci, lăsându-se cu cea mai mare băgare de seamă în fotoliu. Of. ce durere grozavă! Ce pedeapsă a lui Dumnezeu!

Lizaveta Alexandrovna îl ajută să se instaleze, îi aşeză o pernă la spate şi-i împinse sub picioare un scăunel.

— Ce ai, unchiule? întrebă Alexandr.

— După câte vezi, îmi port şi eu crucea, Aoleu, şalele! Asta zic şi eu că-i cruce: am muncit până am căpătat-o. Of, Doamne!

— Cine te pune să stai atât de mult pe loc? Ştii doar ce climă avem aici, zise Lizaveta Alexandrovna. Doctorul ţi-a prescris să umbli mai mult, iar tu nu asculţi: dimineaţa scrii, iar seara joci cărţi.

— Dar ce să fac? Să umblu gură-cască pe străzi şi să-mi pierd timpul?

— Iată, ţi-ai şi primit pedeapsa.

— Aici nu poţi scăpa de boala asta, dacă vrei să te ţii de treburi. Arată-mi un om pe care să nu-l doară şalele! S-ar putea spune că e aproape un semn de distincţie pentru orice om de afaceri… Aoleu! Nici nu pot să mă îndrept. Iar tu, Alexandr, ce mai faci?

— Ce făceam şi înainte.

— Aha! Ei, atunci cu siguranţă că nu rişti să te apuce durerile de şale. E extraordinar băiatul ăsta!

— De ce te miri? Nu eşti şi tu oarecum vinovat că a ajuns cum îl vezi?… zise Lizaveta Alexandrovna.

— Eu? Dar ştii că-mi placi! Eu l-am învăţat să nu facă nimic?

— Chiar aşa, unchiule, n-ai de ce să te miri, adăugă şi Alexandr. Dumneata ai ajutat mult împrejurărilor să facă din mine ceea ce vezi acum; dar nu te învinovăţesc. Singur sunt de vină că n-am ştiut sau, mai degrabă, n-am putut să profit cum trebuie de lecţiile dumitale, din pricină că n-am fost pregătit pentru ele. Poate că dumneata eşti în parte de vină, fiindcă mi-ai înţeles de la început firea şi totuşi ai încercat s-o transformi. În calitatea dumitale de om cu experienţă, ar fi trebuit să vezi că nu era cu putinţă… Ai provocat în mine ciocnirea a două concepţii de viaţă diferite, dar nu te-ai priceput să le împaci. Şi care a fost rezultatul? Tot ce aveam în mine s-a prefăcut în îndoială, într-un fel de haos.

— Aoleu, şalele! gemu Piotr Ivanîci. Un haos? Exact. Am vrut să fac ceva din haosul acesta.

— Da! Şi ce-ai făcut? Mi-ai înfăţişat viaţa în toată goliciunea ei respingătoare – şi asta la o vârstă când ar fi trebuit să nu-i văd decât părţile luminoase.

— Cu alte cuvinte, am încercat să-ţi arăt viaţa aşa cum este, ca să nu-ţi bagi în cap lucruri care nu există. Nu pot să uit cât de naiv erai când ai venit de la ţară; trebuia să te previn că aici nu poţi rămâne aşa cum erai. Te-am ferit poate de multe prostii şi greşeli; de n-aş fi fost eu, făceai mult mai multe.

— Se prea poate. Un singur lucru l-ai scăpat din vedere, unchiule: fericirea. Ai uitat că omul e fericit prin rătăcirile, prin visurile şi prin nădejdile lui. Realitatea nu te face fericit…

— Ce aiureală! Părerea asta ai adus-o de-a dreptul de la fruntariile Asiei; în Europa, demult nu mai crede nimeni în de-alde acestea. Visurile, jucăriile, minciuna – sunt bune pentru femei şi copii; un bărbat trebuie să vadă lucrurile aşa cum sunt. După părerea ta, e mai rău să vezi limpede decât să te înşeli?

— Da, unchiule, orice-ai spune, fericirea e făcută din iluzii, speranţe, încredere în oameni şi în tine însuţi, apoi din dragoste şi din

prietenie… Iar dumneata mi-ai tot repetat că iubirea e un fleac, un sentiment de nimic, că e uşor şi mult mai bine să trăieşti fără iubire; ca nu e mare merit să iubeşti cu patimă şi că, prin aceasta, nu te ridici pire a mult deasupra unui animal…

— Dar adu-ţi puţin aminte în ce fel voiai să iubeşti. Făceai versuri proaste, vorbeai o limbă extravagantă, încât ai plictisit-o de moarte pe fata aceea… Grunia, nu? Crezi că aşa se cucereşte o femeie?

— Dar cum? îl întrebă cu răceală Lizaveta Alexandrovna.

— Aoleu, ce tare mă înjunghie în şale! gemu Piotr Ivanîci.

— Pe urma, ai repetat mereu, mai zise Alexandr, că nu există afecţiune profundă, afinitate sufletească, ci numai obişnuinţă…

Lizaveta Alexandrovna îşi privi bărbatul în tăcere şi cu înţeles.

— Adică, să vezi, ţi-am spus-o aşa… ca să… asta… ca să… Vai, vai, şalele!

— Şi ai spus toate acestea, urmă Alexandr, unui băiat de douăzeci de ani, pentru care dragostea este totul, a cărui activitate, ale cărui scopuri se concentrează în jurul acestui sentiment, care crede că prin el poate să se mântuiască sau să piară.

— Parcă te-ai fi născut acum două sute de ani! bombăni Piotr Ivanîci. Ar fi trebuit să trăieşti pe vremea lui Mazăre-împărat.

— Mi-ai tălmăcit întreaga teorie a dragostei, cu toate trădările, înşelăciunile şi dezamăgirile ei… Pentru ce? Am aflat tot înainte de a fi început să iubesc. Iar în timp ce iubeam, analizam dragostea, aşa cum studentul disecă un cadavru sub îndrumarea profesorului şi, în loc de frumuseţea formelor, vede numai muşchi şi nervi…

— Totuşi, îmi amintesc că asta nu te-a împiedicat să-ţi pierzi capul după aceea… cum îi zicea? Daşenka, parcă?

— Da, Dar dumneata nu mi-ai îngăduit să mă amăgesc. Aş fi văzut în trădarea Nadenkăi numai o întâmplare nefericită. Şi aş fi aşteptat până când n-aş mai fi avut nevoie de iubire. Dar dumneata ai şi venit cu teoria şi mi-ai demonstrat că aceasta este o regulă generală, aşa încât, la douăzeci şi cinci de ani, am pierdut încrederea în fericire şi în viaţă, am îmbătrânit sufleteşte. Ai negat prietenia, numind-o şi pe ea obişnuinţă. Ai spus, probabil în glumă, că eşti prietenul meu cel mai bun – poate tocmai pentru că ai dovedit că nu există prietenie.

Piotr Ivanîci asculta, frecându-şi şalele cu o mână. Răspundea cu nepăsare ca un om care, cu un singur cuvânt, ar putea să nimicească toate învinuirile ce i se aduc.

— Şi prietenia o înţelegeai tot atât de bine, zise el. Ai fi vrut ca prietenul tău să joace aceeaşi comedie pe care, după cât se spune, au jucat-o în vechime nătângii aceia doi… cum le zice? Din care unul a rămas ostatec, în timp ce prietenul său s-a dus să şi-i vadă pe ai lui… Dacă toată lumea ar face la fel, pământul s-ar transforma într-un balamuc.

— Mi-au fost dragi oamenii, urmă Alexandr; credeam în virtuţile lor, vedeam în ei nişte fraţi, îmi întinsesem braţele spre ei cu toată căldura…

— Cu desăvârşire de prisos. Îmi mai aduc aminte de îmbrăţişările tale, îi tăie vorba Piotr Ivanîci; pe atunci mă plictiseai destul cu ele şi pe mine.

— Iar dumneata mi-ai arătat valoarea oamenilor. În loc să-mi călăuzeşti inima spre afecţiuni, m-ai învăţat să nu mai simt nimic, ci să analizez, să studiez oamenii şi să mă feresc de ei. I-am studiat de aproape – şi nu i-am mai iubit.

— Cine putea să se aştepte la asta? Ce pornit eşti! Şi eu care credeam că, datorită acestui lucru, ai să devii mai îngăduitor faţă de ei. Uite, vezi, cu îi cunosc, dar nu-i urăsc…

— Putem spune atunci că-i iubeşti? întrebă Lizaveta Alexandrovna.

— M-am obişnuit… cu ei.

— Te-ai obişnuit, repetă ea monoton.

— Şi el s-ar fi obişnuit, răspunse Piotr Ivanîci. Dar, din păcate, a fost dinainte – încă de la ţară. Prea tare stricat de mătuşă-sa şi de florile cele galbene. De aceea se şi dezvoltă atât de greu acum.

— Am crezut în mine însumi, reluă Alexandr, iar dumneata mi-ai arătat că sunt mai prejos decât alţii şi atunci am început să mă urăsc.

— Dacă te-ai fi cercetat mai de aproape şi cu sânge rece, ai fi văzut că nu eşti nici mai bun, nici mai rău decât alţii. Tocmai asta am şi aşteptat de la tine. Atunci nu te-ai fi apucat să urăşti nici pe alţii, nici pe tine însuţi, ai fi suportat prostiile omeneşti cu mai multă indiferentă şi ai fi fost mai atent faţă de ale tale. Uite, vezi, eu ştiu câte parale fac. Ştiu că nu sunt prea grozav ca om – totuşi, mărturisesc că-mi sunt cât se poate de drag.

— A, acum vorbeşti de dragoste, nu de obişnuinţă, – observă cu răceală Lizaveta Alexandrovna.

— Aoleu, şalele! se porni din nou Piotr Ivanîci.

— În sfârşit, printr-o singură lovitură, fără milă, fără nicio pregătire, ai nimicit cel mai frumos vis al meu. Am crezut că port în mine o scânteie de talent poetic. Mi-ai dovedit cu multă cruzime că nu sunt făcut pentru a fi slujitorul frumosului. Mi-ai scos acest ghimpe din inimă şi m-a durut şi mi-ai oferit o muncă care mă dezgustă. Fără dumneata, aş fi scris…

— Şi ai fi fost cunoscut publicului ca un scriitor fără talent, îl întrerupse Piotr Ivanîci.

— Ce-mi pasă de public? De mine îmi pasă. Aş fi atribuit nereuşita mea răutăţii, invidiei, lipsei de bunăvoinţă din partea oamenilor; încet-încet m-aş fi deprins cu gândul că nu trebuie să scriu şi m-aş fi apucat eu singur de altceva. Ce te mai miri atunci că, după ce-am cunoscut tot, m-am lăsat pradă deprimării?

— Ei, ce mai ai de spus acum? întrebă Lizaveta Alexandrovna.

— Nici nu-mi vine să mai vorbesc. Ce să răspund la asemenea prostii? Desigur, eu sunt de vină că, venind încoace, ţi-ai închipuit că pe aici se găsesc numai flori galbene, dragoste şi prietenie, că unii oameni nu fac altceva decât să scrie versuri, iar alţii să le asculte şi doar din când în când – pentru variaţie – să se mai apuce şi de proză? Ţi-am demonstrat că orişiunde, dar mai ales aici, un om trebuie să lucreze, să lucreze mult, chiar până-l apucă durerile de şale. Că nu există flori galbene, dar, în schimb, există posturi însemnate, parale – şi e cu mult mai bine! Iată ce am vrut să-ţi demonstrez! Am tot nădăjduit că, până la urmă, ai să pricepi ce este viaţa, mai cu seamă în concepţia actuală. Şi ai înţeles-o! Dar deîndată ce ai văzut ca sunt prea puţine flori şi versuri în ea, ţi-ai şi închipuit că viaţa este o vastă eroare, că tu ai constatat acest lucru şi, deci, ai dreptul să te plictiseşti, în timp ce alţii habar n-au şi de aceea trăiesc fără griji. Hai, spune-mi şi mie, de ce eşti nemulţumit? Ce-ţi lipseşte? Un altul, în locul tău. şi-ar fi binecuvântat soarta. Nu s-a atins de tine nici sărăcia, nici boala, nici vreo altă durere reală. Ce-ţi lipseşte? Poate dragostea? Nu ţi-ajunge că ai iubit de două ori şi ai fost iubit. Ai fost înşelat, dar ai înşelat şi tu. Am mai stabilit o dată că ai nişte prieteni cum rar are omul: prieteni adevăraţi. Ce-i drept, nu s-ar arunca în apă şi în foc pentru tine, nici de prea multe îmbrăţişări nu sunt amatori. Dar toate acestea sunt numai prostii – înţelege şi tu o dată! În schimb, poţi găsi totdeauna un sfat, un ajutor, chiar şi bani… Dacă nici asta nu se cheamă prietenie, atunci ce să mai zic? Odată şi odată, ai să te însori şi tu. Ai în faţa ta o carieră; nu-ţi rămâne decât să i te consacri şi, împreună cu ea, va veni şi averea. Să te iei după ceilalţi în tot ce faci şi soarta nu te va ocoli cu binefacerile ei; îţi vei primi partea. E ridicol să-ţi închipui că eşti un om mare, un om deosebit, când n-ai fost plămădit astfel. Ei, spune-mi, ce te mai întristează?

— Nu te învinuiesc pe dumneata, unchiule. Dimpotrivă, ştiu să-ţi preţuiesc intenţiile şi-ţi mulţumesc din suflet pentru ele. Ce să facem însă, dacă nu şi-au atins scopul? Dar nici dumneata să nu mă învinuieşti pe mine. Nu ne-am înţeles unul pe altul, iată nenorocirea! Lucrurile care-ţi plac şi-ţi pot îi de folos dumitale sau altora, nu-mi plac mie…

— Care-mi plac mie sau altora!… Dar nu-i drept ce spui, dragul meu! Crezi oare că eu sunt singurul om care gândeşte şi se comportă aşa cum te-am învăţat să gândeşti şi să te comporţi tu? Priveşte în jurul tău, priveşte cu băgare de seamă masa – mulţimea, cum o numeşti tu – dar nu acea mulţime de la ţară; o să mai treacă mult timp până să ajungă şi acolo aceste lucruri. Tu să priveşti mulţimea contemporană, civilizată, care gândeşte şi acţionează. Întreabă-te: ce doreşte ea oare, către ce năzuieşte, cum judecă? Şi ai să vezi că judecă

întocmai aşa cum te-am învăţat eu pe tine. Lucrurile pe care le cercam de la tine nu le-am născocit eu.

— Dar cine? întrebă Lizaveta Alexandrovna.

— Veacul nostru.

— Aşadar, trebuie negreşit să urmăm tot ce a născocit acest veac al tău? întrebă ea. Tot ce cuprinde el este adevărat şi sfânt?

— Sfânt, negreşit! întări Piotr Ivanîci.

— Cum aşa? Să fie adevărat că trebuie să judeci mai mult decât să simţi? Că nu se cuvine să-ţi laşi inima să vorbească, să înfrânezi orice avânt sufletesc? Că nu trebuie să te dedai la efuziuni sincere şi nici să crezi în ele?

— Chiar aşa, zise Piotr Ivanîci.

— Să fie oare adevărat că trebuie să procedezi întotdeauna după o regulă, să te încrezi cât mai puţin în oameni, să nu te bizui pe nimic şi să trăieşti izolat?

— Chiar aşa.

— Să fie oare literă de evanghelie afirmaţia că iubirea nu este lucrul cel mai de seamă în viaţă, că trebuie să ţii mai mult la treburile tale decât la o fiinţă scumpă, să nu crezi în devotamentul nimănui, să socoteşti că orice dragoste trebuie să se sfârşească prin nepăsare, trădare sau obişnuinţă? Că prietenia nu-i decât o obişnuinţă? Toate acestea să fie adevărate?

— Totdeauna au fost adevărate, răspunse Piotr Ivanîci. Numai că, înainte vreme, lumea nu voia să le creadă, iar astăzi au devenit adevăruri îndeobşte cunoscute.

— Şi să cercetezi, să calculezi şi să chibzuieşti orice, să nu-ţi îngădui o uitare, o reverie, să nu te laşi răpit de o amăgire, chiar dacă ţi-ar aduce fericirea – şi astea, tot literă de evanghelie să fie?

— Tot, răspunse Piotr Ivanîci, pentru că aşa e înţelept.

— Să fie adevărat că trebuie să recurgi la raţiune, chiar şi în relaţiile cu oamenii de care eşti legat sufleteşte… de pildă cu soţia ta?…

— Niciodată până acum nu m-au durut atât de tare şalele… Aoleu! gemu Piotr Ivanîci, răsucindu-se pe scaun.

— Aha, şalele! Şalele sunt de vină. Frumos veac, n-am ce zice!

— E foarte frumos, draga mea; nimic nu se face după toane. Pretutindeni, raţiune, cauză, experienţă, evoluţie – iar drept consecinţă – succesul. Toată lumea tinde spre perfecţionare şi spre mai bine.

— Se poate ca în cuvintele dumitale, unchiule, să fie şi o doză de adevăr, interveni Alexandr, dar acest lucru nu mă consolează. Tot ce cunosc e în conformitate cu teoria dumitale, privesc lucrurile cu ochii dumitale, sunt un elev al şcolii dumitale – şi cu toate acestea, mi-e urât, mi-e greu, nu mai pot să trăiesc… De ce oare?

— Din pricina lipsei de obişnuinţă cu ţelul cel nou de viaţă. Nu eşti

singurul: mai sunt şi alţii, tot atât de înapoiaţi ca tine, care formează tagma martirilor. Sunt într-adevăr de plâns, dar ce-i de făcut? Nu se poate ca, din pricina unui pumn de oameni, să rămână în urmă marea majoritate. La toate învinuirile pe care mi le-ai adus adineauri, – adăugă Piotr Ivanîci, după o clipă de gândire, – n-am decât o singură justificare: îţi mai aduci aminte ca, atunci când ai venit aici pentru prima oară, după ce am vorbit cinci minute cu tine, te-am sfătuit să te întorci acasă, la ţară? Nu m-ai ascultat. Aşadar, de ce mă critici acum? Te-am prevenit că nu te vei putea obişnui cu ordinea de azi a lucrurilor, iar tu ţi-ai pus speranţa în îndrumarea mea şi mi-ai cerut sfatul… Ai vorbit într-un stil înalt despre cuceririle noi ale minţii, despre năzuinţele omenirii… despre orientarea practică a secolului, şi iată! Nu puteam să te dădăcesc de dimineaţă până seară; crezi că îmi ardea mie de aşa ceva? Nici nu puteam să-ţi acopăr noaptea gura cu o batistă – ca să nu-ţi intre muştele – nici să stau să te închin. Ţi-am vorbit atunci serios, pentru că m-ai rugat s-o fac. Ce-a ieşit – nu mă mai priveşte. Nu mai eşti copil şi nici prost nu eşti; judeci singur… În loc să-ţi fi văzut de treabă, tu ba te văicăreai că te-a înşelat o fetişcană, ba plângeai la gândul ca te-ai despărţit de prietenul tău, ba sufereai că sufletul ţi-era pustiu sau, dimpotrivă, prea plin de emoţii. Viaţă-i asta? Un adevărat chin. Uită-te puţin la tineretul de astăzi: ce băieţi straşnici! Cât de aprig clocoteşte în ei energia! Cât de activ le lucrează mintea! Ştiu să înlăture uşor şi cu multă dibăcie toate fleacurile acestea care, în limba voastră învechită, se numesc frământări, suferinţe… şi dracu' mai ştie ce!

— Ce uşor filosofezi tu! zise Lizaveta Alexandrovna. Şi nu ţi-e milă de Alexandr?

— Nu. Mi-ar fi fost milă de el dacă l-ar fi durut şalele. Că asta n-ar fi nici invenţie, nici vis, nici poezie, ci durere adevărată… Aoleu!

— Învaţă-mă cel puţin acum, unchiule, ce să fac? Cum ai rezolva dumneata, cu inteligenţa dumitale, problema aceasta?

— Ce să faci?… Să te duci la ţară.

— La ţară? repetă Lizaveta Alexandrovna. Cum vorbeşti, Piotr Ivanîci? Ce să facă el acolo?

— La ţară! repetă şi Alexandr. Şi amândoi îşi îndreptară privirile spre Piotr Ivanîci.

— Da, la ţară. Acolo o vei vedea pe maică-ta, o vei mângâia. Singur ai spus că eşti în căutarea unei vieţi tihnite. Aici totul te tulbură. Dar unde poţi găsi trai mai tihnit ca acolo, lângă lac, alături de mătuşă-ta… Ascultă-mă, du-te acolo! Cine ştie? Poate că ai să… Aoleu!

Îşi duse iar mâna la şale.

Peste vreo două săptămâni, Alexandr îşi dădu demisia şi se duse să-şi ia rămas bun de la unchiul sau şi de la mătuşă-sa. Atât mătuşa cât şi Alexandr erau trişti şi tăcuţi. Lizaveta Alexandrovna avea lacrimi în

ochi. Piotr Ivanîci vorbea numai el.

— Nici carieră n-ai făcut, nici avere, zise dânsul, clătinând din cap. Făcea oare să vii pentru asta? Ai făcut de râs neamul Aduevilor.

— Ajunge, Piotr Ivanîci, rosti Lizaveta Alexandrovna; m-ai plictisit cu atâta carieră.

— Dar cum se poate, dragă, să nu facă nimic în opt ani de zile!

— La revedere, unchiule! zise Alexandr. Îţi mulţumesc pentru toate, pentru toate…

— N-ai pentru ce. Umblă sănătos, Alexandr! Nu cumva ai nevoie de bani pentru drum?

— Nu, mulţumesc; cât am, îmi ajunge.

— Ce ţi-e şi cu băiatul acesta – niciodată n-ar lua un ban! Mă şi supără. În fine, umblă sănătos!

— Şi nu-ţi pare rău că vă despărţiţi? întrebă Lizaveta Alexandrovna.

— Hmm! mormăi Piotr Ivanîci. M-am… obişnuit cu el. Ţine minte, Alexandr, că ai un unchi şi un prieten, ai auzit? Dacă vei avea vreodată nevoie de o slujbă, de vreo ocupaţie sau de bani, adresează-mi-te mie fără nicio sfială: vei găsi oricând la mine tot ce-ţi va trebui.

— Iar dacă vei avea nevoie de simpatie – adăugă Lizaveta Alexandrovna, de o mângâiere în clipele de durere, de o prietenie caldă şi trainică…

— Şi de efuziuni sincere, se amestecă Piotr Ivanîci.

— … Să-ţi aminteşti, urmă Lizaveta Alexandrovna, că ai pe lumea asta o mătuşă şi o prietenă.

— De acestea, draga mea, găseşte el destule şi la ţară. Are de toate acolo: şi flori, şi iubire, şi efuziuni, şi chiar o mătuşă.

Alexandr era mişcat şi nu putea să rostească niciun cuvânt. Luându-şi rămas bun de la unchiul său, dădu să-l îmbrăţişeze, deşi cu mai puţin foc decât cu opt ani mai înainte. Piotr Ivanîci nu-l îmbrăţişă. Îi apucă amândouă mâinile şi le strânse, de astădată cu mai multă căldură decât acum opt ani. Pe Lizaveta Alexandrovna o podidiră lacrimile.

— Bogdaproste! Mi s-a luat e piatră de pe inimă! exclamă Piotr Ivanîci după plecarea lui Alexandr. Parcă m-au mai lăsat şi şalele!

— Dar ce ţi-a făcut băiatul? îl întrebă, printre lacrimi, soţia lui.

— Ce mi-a făcut? E un adevărat chin cu el! Mai rău decât cu oamenii de la fabrică. Acelora, dacă-şi fac de cap, le tragi o bătaie bună; dar cu el ce poţi face?

Lizaveta Alexandrovna a plâns o zi întreagă, iar când Piotr Ivanîci a cerut masa, feciorul i-a răspuns că astăzi nu s-a gătit nimic, deoarece coniţa s-a încuiat în biroul ei şi nu l-a primit pe bucătar.

— Numai Alexandr e de vină! mormăi Piotr Ivanîci. Multe necazuri mi-a mai făcut!

Mai bombăni el ce mai bombăni, apoi se duse să ia masa la club.

În zorii zilei, diligenţa porni încet din oraş, ducând pe Alexandr Feodorîci şi pe Evsei.

Scoţând capul pe fereastra diligenţei, Alexandr se silea în fel şi chip să-şi creeze o stare de spirit melancolică şi în cele din urmă, se descărca, printr-un monolog, rostit doar în gând.

Trecea prin faţa coaforilor, a dentiştilor şi croitoreselor, prin faţa somptuoaselor case boiereşti. „Adio – spunea el, clătinând din cap şi trăgându-şi părul rărit. – Adio, oraş al părului şi al dinţilor falşi, al imitaţiilor făcute din vată, al pălăriilor rotunde, cetate a îngâmfării politicoase, a sentimentelor artificiale, a forfotei lipsite de viaţă adevărată! Adio, splendid mormânt al emoţiilor sufleteşti adânci, puternice, duioase şi calde! Aici am trăit faţă în faţă cu viaţa modernă, dar am întors spatele naturii. Şi natura, la rândul ei, mi-a întors spatele. Mi-am irosit puterile de viaţă şi am îmbătrânit la douăzeci şi nouă de ani. A fost însă un timp…

— … Adio, adio, oraş.
Pe unde-am suferit… visat.
Şi inima mi-am îngropat…{63}

Vă deschid larg braţele, nesfârşite ogoare, şi vouă, păduri şi pajişti binecuvântate ale patriei mele. Primiţi-mă în sânul vostru ca să renasc la viaţă şi să reînviez cu sufletul!”

Mai declamă poezia lui Puşkin: *Barbarul pictor cu penelu-i leneş ş.a.m.d.* Apoi îşi şterse ochii umeziţi de lacrimi şi se ghemui în fundul diligenţei.

6

Era o dimineaţă minunată. Lacul din Grad – cunoscut cititorului – abia dacă se încreţea în valuri mărunte. Strălucirea orbitoare a razelor de soare, care se răsfrângeau în apă cu scântei de diamante şi smaralde, te făcea să închizi ochii, fără să vrei. Mestecenii plângători îşi scăldau crengile în lac, iar malurile erau pe alocuri acoperite cu rogoz, în care se ascundeau flori mari şi galbene, plutind pe frunze late. Prin dreptul soarelui, alergau din vreme în vreme nouraşi uşori. Atunci părea că astrul îşi întoarce faţa şi, pentru o clipă, lacul, crângul, satul – toate se întunecau. Doar depărtările mai rămâneau scăldate în lumină. După ce norul trecea, oglinda lacului strălucea din

nou, iar peste ogoare părea că se revarsă aur.

Anna Pavlovna ieşise în balcon de la ora cinci dimineaţa. Ce a făcut-o oare să iasă atât de devreme: răsăritul soarelui, aerul răcoros sau cântecul ciocârliei? Nu. Nu-şi mai lua ochii de la drumul care trecea prin crâng. Veni Agrafena să-i ceară cheile. Anna Pavlovna nici nu s-a uitat la ea şi, fără să slăbească din ochi drumul, i le-a dat şi nici n-a întrebat-o măcar pentru ce-i trebuie. Apoi veni bucătarul; i-a dat fel de fel de porunci tot aşa, fără să se uite la el. Era a doua zi de când la conac se tot pregătea masa pentru zece persoane.

Anna Pavlovna rămase din nou singură. Deodată, ochii ei prinseră a străluci. Îşi adună în priviri toate puterile trupului şi ale sufletului: pe drum, se zărise ceva negru. Se apropia, dar mult prea încet Of! Era o căruţă care cobora din deal. Anna Pavlovna se încruntă.

— Pe cine o mai fi aducând necuratul! bombăni ea. Nu s-ar gândi s-o ia ocol; fieşiecare vrea să treacă numaidecât pe aici.

Se lăsă din nou în fotoliu, foarte nemulţumită. Apoi iarăşi îşi îndreptă privirea asupra crângului, înfiorată de aşteptare, fără să-şi dea seama ce se petrece în jurul ei. Şi ar fi avut ce privi: decorul începuse să se schimbe văzând cu ochii. Aerul amiezii, încins de razele dogorâtoare ale soarelui, se făcuse greu şi înăbuşitor. Apoi, soarele se ascunse. Se întunecă. Pădurea, satele din depărtare, iarba – toate căpătară o culoare spălăcită, prevestitoare de rele.

Anna Pavlovna se dezmetici şi aruncă o privire spre cer. Doamne-Dumnezeule! Dinspre apus, ca o dihanie vie, se trăgea o pată neagră şi informă, cu reflexe arămii pe margini şi înainta cu repeziciune spre sat şi spre crâng, întinzând în lături nişte aripi uriaşe. În natură, totul începu să tânjească. Vacile îşi lăsară capetele în jos. Caii dădeau din coadă, îşi umflau nările şi sforăiau, scuturându-şi coamele. Praful de sub copitele lor nu se mai ridica în sus, ci se împrăştia sub roţi, greu ca nisipul. Norul se apropia ameninţător. Din depărtare, se auzi în curând un tunet.

Toată împrejurimea amuţise, aşteptând parcă ceva nemaipomenit. Unde se ascunseseră deodată păsările care zburau atât de voios şi ciripeau în soare? Unde erau gâzele care zumzuiseră cu felurite glasuri în iarbă? Se mistuiseră şi amuţiseră toate. Până şi lucrurile neînsufleţite păreau că se află sub povara aceleiaşi ameninţătoare presimţiri. Copacii nu se mai legănau, nici nu-şi atingeau între ei ramurile. Stăteau drepţi şi neclintiţi. Doar când şi când îşi aplecau lin vârfurile unul către altul, şoptindu-şi parcă la ureche că-i ameninţă o primejdie. Norul învăluise toată zarea, formând un fel de boltă plumburie, de nepătruns. În sat, toată lumea se grăbea să ajungă acasă. O clipă domni tăcerea totală şi gravă. Dar iată că din pădure, ca un sol, porni o suflare de vânt care adie răcoare în obrazul drumeţului, foşni printre frunze, trânti în treacăt uşile unei case,

învolbură praful de pe uliţă, apoi se domoli, pierzându-se în tufiş. În urma lui, se ridică un vânt mai puternic, împingând încet pe drum un vârtej de praf. Pătrunse în sat, rupse câteva scânduri putrede dintr-un gard, smulse un acoperiş de paie de pe o casă, ridică în sus fustele unei ţărănci care aducea apă şi goni în lungul uliţei găini şi cocoşi, cu cozile umflate.

Vântul trecu. Tăcerea se lăsă din nou peste tot. Toată suflarea căuta în grabă adăpost. Doar berbecul cel prost nu presimţea nimic: stătea în mijlocul uliţei rumegând nepăsător şi privea ţintă în aceeaşi parte, fără să priceapă de ce s-o fi stârnit zarva.

La fel de nepăsători ca şi el, o pană şi un fir de pai se rotiră pe drum, silindu-se să ajungă din urmă vântul.

Căzură două-trei picături mari de ploaie; urmă un fulger. Ridicându-se de pe prispă, un moşneag îşi duse cu grăbire nepoţeii în casă. O bătrână închise fereastra în pripă, făcându-şi semnul crucii.

Acoperind zarva omenească, un tunet clocoti solemn şi măreţ, rostogolindu-se în văzduh. Un cal speriat îşi smulse pripoana şi porni în goană peste câmp, târând după el frânghia; în zadar mai alerga ţăranul după el! Iar ploaia porni să se cearnă din ce în ce mai des, răpăind tot mai tare pe acoperişurile şi în geamurile caselor. O mânuţă albă scoate sfios în balcon obiectul duioasei sale griji – florile.

Chiar de la cel dintâi tunet, Anna Pavlovna se închină şi plecă din balcon. „Se vede treaba că astăzi nu mai am de ce să aştept, îşi zise ea oftând. S-o fi adăpostit şi el undeva de ploaie. Doar spre noapte dacă o mai veni.”

Deodată, se auzi un huruit de roţi, nu din spre cring, ci din cealaltă parte. Cineva trase în curte. Bătrânei Adueva i se strânse inima.

„De ce o fi sosit din partea asta? gândi ea. Să fi vrut oare să vină pe furiş? Nu, nu se poate: nici nu-i drum pe acolo.”

Nu ştia ce să mai creadă. Dar, în curând, totul se lămuri. Peste o clipă, intră în casă Anton Ivanîci. În părul lui luceau acum fire argintii. Se îngrăşase şi obrajii îi erau buhăiţi de prea multă mâncare şi de prea puţină muncă. Purta tot aceeaşi haină, aceiaşi pantaloni largi.

— Cât te-am aşteptat, Anton Ivanîci! începu Anna Pavlovna. Credeam că nu mai vii. Îmi pierdusem orice nădejde.

— Mare păcat faci gândind aşa! Cu altcineva, s-ar mai fi putut întâmpla una ca asta, că nu mă duc eu la oricine… Dar pe dumneata nu te uit. Dacă am zăbovit, n-a fost din vina mea: ştii că acum umblu cu un singur cal.

— De ce? întrebă Anna Pavlovna, gândind aiurea şi se aşează mai aproape de fereastră.

— Să vezi de ce, măicuţă dragă! De când cu botezul de la Pavel Savici, a început să-mi şchiopăteze bălţatul: vizitiul lor n-a avut de

lucru şi a pus peste şanţ o uşă veche de la hambar… De, ca la oameni săraci! N-a găsit şi el o scândură ca lumea! Iar în uşa aceea de care vorbesc era un cui, ori un cârlig, dracu' ştie! Calul, cum a călcat pe ea, a şi sărit într-o parte: era să-mi frâng gâtul… Bată-i să-i bată de zăpăciţi! Şi, de atunci, a început să şchiopăteze… Te şi miri ce oameni zgârciţi sunt pe lumea asta! N-ai să mă crezi, măiculiţă dragă, ce e la oamenii aceştia în casă… mai bine stau cei de la azil! În schimb, când se duc la Moscova, pe strada Kuzneţki Most, zvântă acolo, în fiecare an, ca la vreo zece mii de ruble.

Anna Pavlovna îl asculta şi nu prea, iar când Anton Ivanîci sfârşi vorba, clătină uşor din cap:

— Ştii că am primit o scrisoare de la Saşenka, Anton Ivanîci? îl întrerupse ea. Îmi scrie că are să sosească pe la douăzeci ale iernii; când am aflat, nici n-am mai ştiut ce să fac de bucurie.

— Am auzit, măiculiţă, mi-a spus Proşka, dar dintr-un început n-am înţeles ce spunea; am crezut că a şi sosit. De bucurie, m-au trecut năduşelile.

— Dumnezeu să-ţi dea sănătate, Anton Ivanîci, că tare mult ne iubeşti.

— Cum să nu vă iubesc, că doar pe Alexandr Feodorîci l-am purtat în braţe. E ca şi copilul meu.

— Îţi mulţumesc, Anton Ivanîci, şi Dumnezeu să te răsplătească! De două nopţi aproape că nu mai pot dormi şi nici pe slugi nu le las să închidă ochii: să nu ne găsească, ferească Dumnezeu, trăgând cu toţii la aghioase! Frumos ar fi, nu? Şi ieri şi alaltăieri m-am dus pe jos până la crâng. M-aş fi dus şi astăzi dar blestematele de bătrâneţi nu mă lasă. Nesomnul de astă noapte m-a dat gata. Ia loc, Anton Ivanîci. Dar eşti ud până la piele; n-ai vrea să bei ceva şi să iei o gustare? Poate că o să stăm mai târziu la masă, ca să-l aşteptăm pe musafirul nostru mult dorit.

— Poate să iau doar aşa o gustare. Ca să spun drept, eu am stat la masă.

— Când ai apucat să şi mănânci?

— M-am oprit la răscruce, la Maria Karpovna. Doar trec prin faţa casei. M-am oprit mai mult pentru cal decât pentru mine – să mai răsufle puţin. Nu e glumă să faci douăsprezece verste fără oprire, pe o căldură ca asta. Şi atunci, am îmbucat ceva acolo. Noroc că nu i-am ascultat; n-am rămas la ei, cu toate că au stăruit mult. Căci, altminteri, ploaia m-ar fi ţinut acolo o zi întreagă.

— Şi ce mai face Maria Karpovna?

— Slavă Domnului! Vă trimite complimente.

— Mulţumesc. Dar fata ei, Sofia Mihailovna, şi soţul ei, ce mai fac?

— Ce să facă? Bine; e pe drum cel de al şaselea copilaş. Îl aşteaptă cam peste vreo două săptămâni. M-au rugat să trec pe acolo cam pe la

vremea aceea. Dar e o sărăcie în casa lor, că ţi-e şi milă să te uiţi! Când te gândeşti – copii le trebuiau? Ei bine, nu: au vrut copii – şi pace!

— Ce spui!

— Zău aşa! Toate pervazurile de la ferestre s-au strâmbat, podelele îţi joacă sub picioare, iar prin acoperiş plouă. N-au nici cu ce să repare casa, iar la masă dau supă, brânzoaice şi carne de oaie. Atâta tot! Dar să vezi cu câtă stăruinţă te poftesc!

— Şi asta umbla să-l ia pe Saşenka al meu. Auzi pretenţie!

— Parcă făcea ea de aşa mândreţe de băiat? Ard de nerăbdare să-l văd; tare frumos s-o fi făcut! Eu tot stau şi mă gândesc, Anna Pavlovna: n-o fi peţit el pe acolo vreo prinţesă sau vreo contesă şi acum vine să-ţi ceară binecuvântarea şi să te cheme la nuntă?

— Nu mai spune. Anton Ivanîci! exclamă Anna Pavlovna în culmea bucuriei.

— Zău aşa!

— Să-ţi dea Dumnezeu sănătate, drăguţule!… Stai puţin, că am vrut să-ţi spun ceva şi am uitat de tot. Mă gândesc mereu ce-o fi însemnând asta. Îmi stă pe limbă – şi tot era cât pe ce să uit să-ţi spun. Dar n-ai vrea mai întâi să îmbuci ceva? Sau să-ncep chiar acum să-ţi povestesc?

— Totuna e, măicuţă, poţi să-mi spui şi la masă: n-am să scap nicio bucăţică… vreau să zic – nicio vorbuliţă…

— Şi uite-aşa, începu Anna Pavlovna, după ce aduseră la masă şi Anton Ivanîci se puse pe mâncat, am visat că…

— Dar dumneata nu vrei să îmbuci ceva? întrebă Anton Ivanîci.

— Vai de mine! De mâncare îmi arde mie acum? N-aş putea înghiţi nicio bucăţică; adineauri, nici ceaşca de ceai n-am putut s-o beau toată. Şi uite aşa, se făcea că şedeam aici, iar dincoace, în faţa mea, stătea în picioare Agrafena cu o tavă în mână. Ea îi zic aşa: „De ce ţi-e tava goală, Agrafena?” Iar ea tace mereu şi se tot uită la uşă. „Vai de mine! gândesc eu în vis, de ce s-o fi holbând aşa la uşă?” Şi am început şi eu să mă uit… şi mă tot uit… şi deodată intră Saşenka al meu trist-trist, se apropie de mine şi-mi spune aşa, ca şi cum ar fi fost aievea: „Rămâi cu bine, mămico – îmi zice – mă duc departe, uite acolo – şi-mi arată spre lac – şi n-am să mai viu înapoi.” „Şi unde vrei să te duci, drăguţule?” întreb, iar inima mi se strânge de durere în piept. El parcă tace şi se uită la mine ciudat şi trist. „Dar de unde îmi vii, drăguţule?” parcă-l întreb eu din nou. Iar dânsul, dragul de el, oftează adânc şi iar îmi arată în spre lac. „Din vâltoare, de la duhurile apei” îmi şopteşte abia auzit. M-am înfiorat toată şi m-am trezit. Perna-mi era udă leoarcă de lacrimi. Nici după ce m-am trezit n-am putut să-mi vin în fire. Şedeam aşa pe pat şi plângeam, plângeam întruna. Cum m-am sculat, îndată am şi aprins candela în faţa icoanei Maicii Preacurate de la Kazan; poate că se va îndura milostiva noastră

stăpână şi-l va feri de toate relele şi năpăstiile. Grozavă îndoială mi-a lăsat visul acesta în suflet! Şi nu pot să pricep ce o fi însemnând? Să nu i se fi întâmplat ceva! Cu vremea asta rea…

— Să plângi în somn e a bine, măicuţă scumpă: e semn bun, o mângâie Anton Ivanîci, spărgându-şi oul de marginea farfuriei. Mâine are să sosească negreşit.

— Mă gândisem într-un timp că, după gustare, să ne ducem până în crâng, să-l întâmpinăm. Aş fi făcut eu într-un chip să ajung până acolo. Dar ia te uită ce noroi s-a făcut dintr-odată!

— Nu, astăzi mai mult ca sigur că nu vine: am eu semnele mele.

În aceeaşi clipă, vântul aduse din depărtare până la dânşii un clinchet de clopoţei, care se stinse îndată. Anna Pavlovna îşi ţinu răsuflarea.

— Of! exclamă ea oftând. Crezusem…

Clopoţeii se auziră din nou.

— Doamne Dumnezeule! Parcă s-ar auzi clopoţeii? zise ea şi se repezi în balcon.

— Nu, răspunse Anton Ivanîci, e un mânz cu talanga la gât, care paşte pe aici, prin apropiere; venind încoace, l-am văzut. L-am şi gonit din secară, unde se băgase. De ce nu porunceşti să-i pună o piedică?

Deodată, clopoţelul se auzi aproape de tot, de parcă ar fi fost chiar sub balcon; suna din ce în ce mai tare.

— Vai, Doamne! Chiar aşa e: vine, vine-ncoace! El e, el! strigă Anna Pavlovna. Hai, hai, fugi repede, Anton Ivanîci! Unde-s slugile? Unde o fi Agrafena? Nu e nimeni!… Parcă ar veni la o casă străină! Of, Doamne!

Îşi pierduse capul de tot. Iar clopoţelul părea să sune acum chiar în odaie.

Anton Ivanîci sări de la masă:

— El e! El – strigă. Iată-l şi pe Evsei pe capră! Unde-i icoana, unde-i pâinea şi sarea? Dă-mi-l încoace! Cu ce să-i ies în prag! Cum se poate fără pâine şi sare? Acesta-i doar un semn după care… Ce-i cu dezordinea asta? Cum de nu s-a gândit nimeni? Dar dumneata, Anna Pavlovna, ce stai locului, de ce nu-i ieşi băiatului întru întâmpinare? Dă fuga!

— Nu pot! îngăimă ea cu greu. Mi s-au tăiat picioarele.

Spunând aceste cuvinte, se lăsă să cadă într-un fotoliu. Anton Ivanîci apucă repede de pe masă o felie de pâine, o puse pe farfurie împreună cu o solniţa şi se repezi spre uşă, bombănind:

— Nimic nu-i pregătit!

Tot pe aceeaşi uşă, venind spre el, năvăliră deodată trei feciori şi două fete-n casă.

— Vine! Vine! A venit! strigau ei, palizi şi speriaţi, de parcă ar fi dat tâlharii.

În urma lor, se ivi şi Alexandr.

— Saşenka! Scumpul meu! strigă Anna Pavlovna, dar deodată se opri şi-l privi plină de nedumerire.

— Dar unde e Saşenka al meu? întrebă ea.

— Eu sunt, măicuţă! răspunse el, sărutându-i mâna.

— Tu?

Şi îl privi îndelung…

— Tu să fii, dragul meu, chiar tu? îngână ea şi-l îmbrăţişă cu căldură. Apoi se uită din nou la el. Dar ce-i cu tine? Eşti bolnav? întrebă ea plină de nelinişte, fără să-şi desfacă îmbrăţişarea.

— Ba nu, sunt sănătos, măicuţă.

— Sănătos! Dar ce ţi s-a întâmplat, drăguţul meu? Aşa ai plecat tu de la mine?

Îl strânse la piept şi începu să plângă amar. Îi săruta capul, obrajii, ochii.

— Ce s-a făcut perişorul tău? Era moale ca mătasea! îl bocea ea printre lacrimi. Ochii îţi ardeau ca două steluţe, obrajii erau cum îi mărul domnesc! Se vede treaba că pe acolo te-au secătuit oamenii răi! Or fi jinduit la frumuseţea ta, la fericirea mea! Dar unchiul tău ce a păzit? Şi eu care te-am dat în grija lui, ca unui om de nădejde! N-a ştiut să-mi păzească bine comoara! Puişorul meu!…

Bătrânica plângea şi-l tot mângâia.

„Se vede treaba că nu-i a bine să plângi în vis!” gândi Anton Ivanîci.

— Ce-l tot boceşti ca pe un mort, măicuţă? îi şopti el la ureche. E semn rău.

— Bună ziua, Alexandr Feodorîci, zise el. A dat Dumnezeu să ne mai revedem şi pe lumea asta.

Alexandr îi întinse mâna în tăcere. Anton Ivanîci se duse să vadă dacă au dat jos tot ce era în trăsură. Apoi începu să cheme toate slugile din curte, să vie să dea bună ziua conaşului. Dar aceştia se şi îngrămădiseră cu toţii pe sală şi în antreu. Anton Ivanîci îi aşeză la rând şi-i învăţa acum pe fiecare în ce fel să-şi salute stăpânul: unii trebuiau să sărute conaşului mâna, alţii – umărul, alţii – numai poala hainei şi fiecare urma să spună altceva. Pe unul dintre băieţi îl goni de acolo, spunându-i: „Du-te mai întâi de-ţi spală mutra şi şterge-ţi nasul!”

Încins cu o curea şi plin de praf, Evsei dădea bună ziua tuturor celor din curte, adunaţi în jurul lui. Împărţea darurile aduse de la Petersburg: câte un inel de argint sau o tabacheră din lemn de mesteacăn, Văzând-o pe Agrafena, se opri în loc ca împietrit, privind-o în tăcere cu o expresie de bucurie prostească pe faţă. Ea se uita la el cu coada ochiului, încruntându-se, dar îndată îşi trădă, fără să vrea, adevăratele sentimente: începu să râdă de bucurie, apoi dădu în plâns, îşi întoarse însă numaidecât capul şi se încruntă.

— De ce taci? se răsti ea. Ce nătărău! Nici bună ziua nu ştie să dea!

Dar Evsei nu putea scoate o vorbă. Se apropie de ea cu acelaşi zâmbet prostesc pe buze; Agrafena abia dacă i-a îngăduit s-o îmbrăţişeze.

— Te-a adus necuratul! zise ea supărată, aruncându-i când şi când câte o privire. Dar în ochii şi în zâmbetul ei puteai citi cea mai mare bucurie. V-au zăpăcit de tot pe acolo… pe tine şi pe conaşul… alea de la Petersburg? Ia te uită, ce mai mustaţă ai lăsat să-ţi crească!

Evsei scoase din buzunar o cutiuţă de carton şi i-o întinse. Erau într-însa nişte cercei de bronz. Scoase apoi din sac un pachet, în care era împăturită o basma mare.

Agrafena le înşfacă la iuţeală şi le vâri în dulap, fără să se uite la ele.

— Arătaţi-ne şi nouă darurile, Agrafena Ivanovna! o rugară unii dintre servitori.

— Ce să vedeţi? N-aţi mai văzut aşa ceva? Ia căraţi-vă! Ce v-aţi îngrămădit aici? se răsti ea.

— Mai e şi asta, rosti Evsei, întinzându-i încă un pachet.

— Arata-ne, arată-ne şi nouă! se auziră alte glasuri.

Agrafena smuci hârtia din care căzură câteva pachete de cărţi de joc întrebuinţate, dar aproape noi.

— Ţi-ai şi găsit ce să aduci! mormăi Agrafena. Crezi că altă treabă n-am decât să joc cărţi? Asta-i! Ce ţi-a venit? Îţi închipui că o să joc cu tine?

Totuşi, puse bine şi cărţile. Peste un ceas, Evsei şedea iar la locul lui cel vechi, între masă şi cuptor.

— Doamne, ce linişte! zicea el, întinzându-şi picioarele şi apoi strângându-le din nou sub scaun. Aicea-i de noi! Iar dincolo, la Petersburg, viaţă de câine. N-ai vrea să-mi dai ceva să îmbuc, Agrafena Ivanovna? N-am băgat nimic în gură de la ultima staţie de poştă.

— Tot nu te-ai lăsat de năravuri? Na! Ia te uită cum s-a pus pe mâncare! Se vede treaba că vă hrănea prost pe acolo.

Alexandr trecu întâi prin toate odăile, apoi prin grădină, oprindu-se lângă fiecare tufă, lângă fiecare bancă. Mamă-sa îl însoţea. Uitându-se la faţa lui palidă, suspina necontenit, dar nu îndrăznea să plângă. O cam speriase Anton Ivanîci, îl tot întreba pe fiu-său ce fel de trai a dus el la oraş, dar nu putea cu niciun chip să se lămurească pentru ce anume a slăbit într-atât, de ce-i aşa palid la faţă, nici ce s-a întâmplat cu părul lui. Îl îmbia să mănânce sau să bea. Dar el refuza tot, spunând că l-a obosit drumul şi-ar vrea să se culce.

Ana Pavlovna se duse să vadă dacă patul e bine făcut şi, găsindu-l cam tare, o dojeni pe fata din casă, o sili să-l facă din nou în faţa ei şi nu plecă până când nu-l văzu pe Alexandr culcat. Ieşi apoi din odaie

în vârful picioarelor şi porunci slugilor cu toată străşnicia să nu care cumva să vorbească, ori să răsufle careva tare, iar prin casă să umble toţi desculţi. Apoi porunci să-l cheme la ea pe Evsei. Împreună cu acesta veni şi Agrafena. Evsei făcu în faţa cucoanei o plecăciune până la pământ şi-i sărută mâna.

— Ce s-a întâmplat cu Saşenka? îl întrebă ea mânioasă. Cum de a ajuns în halul ăsta? Ai?

Evsei tăcea.

— De ce taci? îl îmboldi Agrafena. N-ai auzit ce te-ntreabă coniţa?

— De ce o fi slăbit aşa? urmă Anna Pavlovna. Şi ce s-a întâmplat cu perişorul lui?

— Nu pot pentru ca să ştiu, coniţa, răspunse Evsei. Asta-i treaba conaşului!

— Nu poţi să ştii! Dar tu ce-ai păzit?

Neştiind ce să mai răspundă, Evsei tăcu.

— V-aţi şi găsit pe mâna cui să-l daţi, coniţă! vorbi Agrafena, uitându-se cu drag la Evsei. Să fi fost alt om… Ce-ai făcut acolo? Ia spune-i coniţei! Să vezi ce-ţi face!

— Mi-am dat toată osteneala, coniţă, începu cu teamă Evsei, uitându-se când la cucoană, când la Agrafena. Mi-am îndeplinit slujba cinstit şi cu credinţă: puteţi să-l întrebaţi şi pe Arhipîci…

— Cine mai e şi Arhipîci?

— Portarul de acolo.

— Ce tot îndrugi verzi şi uscate! zise Agrafena. Degeaba îl mai ascultaţi, coniţă! Ar tt bine să-l închideţi în cocina de porci… S-ar învăţa el minte atunci.

— Sunt gata nu numai să fac voia stăpânilor mei, se porni iar Evsei, dar să şi mor pe loc! Pot jura pe icoana din perete…

— De gură, sunteţi buni cu toţii! zise Anna Pavlovna. Iar când e vorba să faceţi o treabă, nu sunteţi bum de nimic. Se şi vede cât de bine l-ai păzit pe conaşul: l-ai lăsat să-şi piardă sănătatea, drăguţul de el! Aşa i-ai purtat de grijă! Am să-ţi arăt eu ţie…

Şi-l ameninţă cu degetul.

— Eu să nu-l fi îngrijit, coniţă?! În opt ani de zile, nu s-a pierdut din rufele conaşului decât o singură cămaşă; şi pe cele rupte le-am păstrat, ca să-mi iasă la socoteală.

— Şi cum de a dispărut? întrebă mintoasă Anna Pavlovna.

— S-a pierdut la spălătoreasă, l-am spus atunci lui Alexandr Feodorîci să-i oprească din socoteală. Dar dumnealui n-a mai zis nimic.

— Ia te uită, păcătoasa, observă Anna Pavlovna, s-a întins la rufe bune!

— Cum să n-am grijă! urmă Evsei. Să dea Dumnezeu şi altora să-şi îndeplinească slujba cu atâta credinţă ca mine. Uneori, conaşul mai

dormea încă, iar eu şi dam fuga la brutărie…

— Ce fel de franzele mânca?

— Albe, coniţă, buna.

— Ştiu că albe, dar erau cu lapte?

— Ce nătărău! se amestecă Agrafena. Nicio vorbă nu ştie să spună ca lumea şi mai are pretenţia că-i umblat pe la Petersburg!

— Nu erau cu lapte, răspunse Evsei. Erau de cele obişnuite.

— Fără lapte! Auzi, nemernicul! Ucigaşul! Tâlharul! strigă Anna Pavlovna, roşindu-se de mânie. Nu te-a tăiat capul să cumperi franzelă cu lapte? Şi mai zici că ai avut grijă de et?

— Păi, dacă nu mi-a poruncit dumnealui, coniţă…

— Nu ţi-a poruncit, auzi vorbă! Lui îi e totuna, mititelul mamii: mănâncă orice îi dai. Dar, pe tine, nici atât nu te-a tăiat capul? Ai uitat că aici nu mânca decât franzelă cu lapte? Se poate una ca asta? Să-i cumperi franzelă de cea obişnuită! Te pomeneşti că duceai banii în altă parte? Îţi arăt eu ţie! Şi pe urmă ce a mai fost? Ia spune-mi…

— După ce-şi lua dumnealui ceaiul, urmă Evsei, pe care îl cam prinsese frica, se ducea la serviciu, iar eu mă apucam de curăţat cizmele: frecam la ele toată dimineaţa; le frecam câteodată şi de câte trei ori. Le mai curăţăm şi seara, când le scotea. Cum să nu fi avut grijă, coniţă? Cred că niciun alt boier n-a avut asemenea cizme! Piotr Ivanîci, deşi cu trei feciori, şi încă nu le avea aşa de bine curăţate.

— Atunci de ce o fi ajuns băiatul în aşa hal? zise Anna Pavlovna, muindu-se un pic.

— O fi din cauza scrisului, coniţă.

— Scria mult?

— Mult de tot: în fiecare zi.

— Şi ce scria? Hârtii?

— Pesemne că erau hârtii.

— Şi tu de ce nu-l opreai?

— Am încercat să-l opresc, coniţă: „Nu mai staţi atâta locului, Alexandr Feodorîci, aşa-i ziceam, binevoiţi să vă plimbaţi: timpul e frumos, mai toţi boierii se plimbă. Ce să tot scrieţi atâta? O să vă doară pieptul; are să se mânie măicuţa dumneavoastră” aşa-i ziceam…

— Şi dânsul ce spunea?

— „Ieşi afară – zicea – eşti un tâmpit!”

— Şi chiar că eşti tâmpit! întări Agrafena.

Evsei îi arunca o privire, apoi se uită din nou la cucoana.

— Dar unchiu’ nu-l oprea? întrebă Anna Pavlovna.

— Ce să-l oprească, coniţă! Când venea pe la noi, dacă-l găsea pe conaşul fără treabă, odată se răstea la el: „De ce nu faci nimic? îi zicea. Aici nu-i ca la ţară – zice – aici trebuie să munceşti, nu să te culci pe ceea parte! Stai să visezi – zicea – şi atâta!” Îl mai şi ocăra…

— Cum îl ocăra?

— „Provincia…” aşa-i zicea… Şi dă-i şi dă-i… aşa-l certa, că, uneori, nici nu-mi mai venea să ascult.

— Bată-l pustiul! zise Anna Pavlovna, scuipând într-o parte. Să-şi fi făcut copii, dacă are gust să certe! În loc să-l oprească de la lucru… Doamne şi prea milostive împărate! strigă ea. În cine să-ţi mai pui nădejdea în zilele de azi, dacă până şi neamurile au ajuns mai rău ca fiarele codrului? Până şi câinele îşi apără puii; dar cine a mai văzut ca un unchi să-şi aducă nepotul în halul acesta! Iar tu, nătărău ce eşti, n-ai putut să-i spui unchiului să nu mai răcnească aşa la conaşu’, ci mai bine să se care de acolo? Să fi strigat la nevastă-sa, la prăpădita ceea! S-a şi găsit pe cine să certe: „Munceşte, munceşte!” I-auzi vorbă! N-are decât să crape el muncind! S-a purtat ca un câine. Zău aşa! Ca un câine! Şi-a şi găsit slugă să-l robotească!

Urmă o nouă tăcere.

— Şi demult a slăbit Saşenka aşa? întrebă apoi Anna Pavlovna.

— Să tot fie de vreo trei ani, răspunse Evsei. Alexandr Feodorîci a început să tot tânjească şi nici de hrănit nu prea voia să se mai hrănească. A început să slăbească aşa, deodată, să se topească ca o lumânare.

— Dar de ce tânjea aşa?

— Dumnezeu ştie, coniţă. Piotr Ivanîci îi spunea dumnealui ceva cu privire la treaba asta; am ascultat şi eu, dar era tare încurcat, n-am înţeles.

— Şi cam ce-i spunea?

Evsei se gândi o clipă, făcând vădite sforţări ca să-şi amintească ceva şi mişcându-şi buzele.

— L-a spus dumnealui cumva, dar am uitat…

Anna Pavlovna şi Agrafena se uitau la el şi aşteptau cu nerăbdare răspunsul.

— Ei? întrebă Anna Pavlovna.

Evsei tăcea.

— Ei, haide odată, gură-cască, spune ceva! adăugă Agrafena. Nu vezi că aşteaptă coniţa?

— Mi se pare că dez… dez… ză… mă… git îi spunea, reuşi să îngâne, în cele din urmă, Evsei.

Anna Pavlovna se uita plină de nedumerire la Agrafena, Agrafena la Evsei, Evsei la ele amândouă – şi toţi trei tăcură.

— Cum ai zis? întrebă Anna Pavlovna.

— De-ză… măgit, taman aşa, acu’ mi-am adus aminte! rosti cu hotărâre Evsei.

— Ce o mai fi şi asta, Doamne? Să fie vreo boală? întrebă Anna Pavlovna cu jale.

— N-o fi vrând să zică „deochiat”, coniţă? şopti pripit Agrafena.

Anna Pavlovna îngălbeni şi scuipă într-o parte.

— Puşchea pe limbă-ţi! zise ea. Dar la biserică se ducea?

Evsei se cam încurca.

— N-aş putea spune, coniţă, că se ducea prea mult… răspunse el şovăind; aproape aş zice că nu se ducea… Boierii de acolo de bunăseamă nu prea umblă la biserică…

— Ei, asta este! zise Ana Pavlovna oftând şi-şi făcu semnul crucii. Se vede că acele rugăciuni numai de mine făcute n-au fost plăcute Domnului. Iaca, nu m-a înşelat visul: chiar că a scăpat din vâltoare, drăguţul de el!

Tocmai atunci intră şi Anton Ivanîci.

— Se răceşte mâncarea, Anna Pavlovna, zise el. N-ar fi timpul să-l trezim pe Alexandr Feodorîci?

— Nu, nu, Doamne fereşte! A cerut să nu-l trezim. „Mâncaţi fără mine, a spus. Eu unul n-am poftă de mâncare; mai bine dorm. Somnul mă va întări; poate mai pe seară să mănânc ceva.” Aşa că uite ce te rog, Anton Ivanîci – nu te supăra; până mai doarme Saşenka, eu mă duc să aprind candela la icoane şi să mă rog puţin. Că mie nu-mi arde de mâncare. Iar dumneata, ia masa singur.

— Bine, măicuţă scumpă, voi face precum doreşti Domnia Ta; las’ pe mine.

— Şi te rog să-mi faci un bine, urmă ea, că eşti prieten cu noi şi ne iubeşti: cheamă-l pe Evsei şi descoase-l mai temeinic, ca să aflăm de ce-o fi slăbit Saşenka aşa tare, de ce o fi atât de dus pe gânduri şi ce s-a făcut cu perişorul lui? Dumneata eşti bărbat – îţi vine mai uşor… Nu l-o fi supărat careva pe acolo? Sunt doar destui oameni răi pe lumea asta… Află tot.

— Bine, măicuţă, bine; mi ţi-l descos eu şi aflu tot. Trimite-l pe Evsei cât stau eu la masă şi am să fac întocmai precum doreşti.

— Bună-ziua, Evsei, începu el, aşezându-se la masă şi băgându-şi şervetul pe după guler. Ce mai faci?

— Bună-ziua, conaşule. Ce să fac? Cam prost. Domnia Voastră, în schimb, v-aţi cam împlinit la trup.

Anton Ivanîci îşi scuipă în sân.

— Vezi să nu mă deochi, ferească Dumnezeu! adăugă el şi începu să mănânce ciorba.

— Ei, cum aţi dus-o pe acolo? întrebă apoi.

— Aşa şi aşa – nu tocmai bine.

— Era bună mâncarea? Tu ce mâncai, spre o pildă?

— Ce să mănânc? Luam de la birt nişte piftie şi o bucată de plăcintă rece – şi gata masa.

— Cum vine asta, la birt? Dar bucătăria de acasă?

— Acasă nu găteam defel. Acolo, la oraş, boierii care-s burlaci nu obişnuiesc să gătească în casă.

— Ce spui, frate! zise Anton Ivanîci, punându-şi lingura la loc în

farfurie.

— Zău aşa; şi conaşului îi aduceam tot de la birt.

— Ce ţigănie! Cum să nu slăbească omul? Ţine ici un păhăruţ: dă-l pe gât!

— Vă foarte mulţumesc, conaşule! În sănătatea Domniei Voastre!

Urmă o tăcere. Anton Ivanîci mânca înainte.

— Cum se vând castraveţii pe acolo? întrebă el, punându-şi în farfurie un castravete.

— Patruzeci de copeici zece bucăţi.

— Ce spui!

— Zău aşa! Şi, ce să vă spun, conaşule, mai mare ruşinea: câteodală se aduc casiraveţii muraţi tocmai de la Moscova.

— Doamne fereşte! Ei, cum să nu slăbească omul?!

— Credeţi că se găseau acolo castraveţi ca ăştia? urmă Evsei, arătând unul dintre castraveţi. Nici în vis nu visai aşa ceva! Pe acolo se găsesc numai de cei mărunţei şi urâţi. Pe aici nici nu s-ar uita lumea la ei, iar acolo-i mănâncă boierii. Mai rar casă în care să se facă pâine, conaşule. Iar ca să pună varză la butoi, carne la saramură sau ciuperci la murat – nici pomeneală.

Anton Ivanîci clătină din cap, dar nu spuse nimic, pentru că avea gura plină de mâncare.

După ce mestecă, întrebă:

— Şi atunci, cum face lumea pe acolo?

— Sunt de toate la birt. Ce nu găseşti la birt, afli negreşit la o mezelărie, iar de nu-i nici acolo, găseşti la cofetărie – şi ce nu găseşti la cofetărie, rămâne să cauţi la băcănie; franţujii au de toate.

Urmă o tăcere.

— Dar purceii de lapte, cu cât se vând? întrebă Anton Ivanîci, punându-şi în farfurie aproape o jumătate de purcel.

— Nu ştiu; n-am prea cumpărat. Mi se pare că-s cam scumpi. Să fie vreo două ruble…

— Vai, vai, vai! Cum să nu slăbeşti? Aşa scumpete grozavă!

— Domnii cei mari nici nu prea mănâncă aşa ceva; mai mult funcţionarii cumpără.

Se făcu iar tăcere.

— Ei şi atunci, voi cum aţi dus-o pe acolo? Prost de tot? întrebă Anton Ivanîci.

— Să nu dea Dumnezeu nimănui aşa trai! Iată, aici şi cvasul e mai bun, iar acolo chiar şi berea e mai subţire. Cât despre cvasul de la oraş, dacă îl bei, apoi îţi fierbe toată ziua în pântec. Un lucru au şi ei bun: crema de ghete. Grozavă! Nu te mai saturi, uitându-te la ea. D-apoi mirozna ei! Tii, s-o mănânci, nu alta!

— Ce spui!

— Zău aşa.

Tăcere.

— Ei şi atunci, cum a fost? întrebă Anton Ivanîci, după ce-şi mestecă îmbucătura.

— Aşa şi aşa.

— Aţi mâncat prost?

— Tare prost, Alexandr Feodorîci mânca o nimica toată. Se şi dezvăţase să mănânce; la prânz, abia dacă mânca o jumătate de pâine.

— Cum să nu slăbească? zise Anton Ivanîci. Şi din ce cauză mâncaţi aşa? Era prea scump?

— Şi pentru că era scump, dar şi pentru că acolo nu există să mănânci în fiecare zi pe săturate. Boierii parcă mănâncă pe furiş, o dată pe zi, şi încă numai dacă apucă, pe la orele patru sau chiar şi pe la cinci trecute. Sau îmbucă câte ceva – şi gata socoteala. Mâncarea e cel de pe urmă lucru pentru dumnealor: întâi îşi fac toate treburi le, iar de. mâncat, abia pe urmă mănâncă.

— Ce mai viaţă! Cum să nu slăbească omul! Mare minune că n-aţi murit pe acolo! Şi aşa merge mereu?

— Nu. De sărbători, când se adună câteodată boierii, mănâncă de sting. Se duc la câte o cârciumă nemţească şi spânzură acolo câte o sută de ruble. Iar cât priveşte băutura, Doamne fereşte cât beau! Mai rău ca de-alde noi! Câteodată se adunau musafiri la Piotr Ivanîci – apăi, ţin-te! Se puneau la masă pe la ceasurile cinci trecute şi se sculau tocmai dimineaţa, pe la ceasurile trei şi mai bine.

Anton Ivanîci holbă nişte ochi mari.

— Ce spui, frate! zise el. Şi în tot timpul acesta mâncau?

— Mâncau întruna.

— Tare aş vrea să văd şi eu barem una ca asta! Nu-i ca la noi, nu-i aşa? Şi ce mâncau?

— Nici n-aţi avea la ce să vă uitaţi, conaşule. Acolo, nu ştii ce mănânci: Dumnezeu ştie ce bagă nemţii în mâncare – nici nu-ţi vâne să pui în gură. La ei, nici piperul nu-i ca la noi: în sosuri, toarnă câte ceva din nişte borcănaşe aduse de prin străinătăţi… Într-o zi, bucătarul lui Piotr Ivanîci mi-a dat să gust din mâncarea boierească. Apăi, să mă iertaţi, după aceea trei zile mi-a fost greaţă. Am văzut în mâncare o măslină şi mi-am zis că o fi ca cele de la noi. Când am muşcat-o, ce să vezi? Avea un peştişor mititel înăuntru. Mi-a fost scârbă şi am scuipat-o din gură. Am mai luat una, dar era tot la fel: în fiecare era câte un peştişor… Bată-i norocul de afurisiţi!

— Cum asta? Le-o fi băgând înăuntru anume?

— Dumnezeu îi mai ştie! Am întrebat eu, dar băieţii râdeau şi spuneau că aşa or fi crescând măslinele… cu peşti în ele… D-apoi mâncările! La început, se serveşte o supă – aşa cum se cuvine – cu plăcinte calde. Numai că plăcintele sunt cât un degetar. Iei în gură deodată vreo şase, dai să le mesteci: când colo – s-au dus, s-au şi topit

în gură… După supă, odată-ţi serveşte ceva dulce, pe urmă o mâncare de carne, nişte îngheţată, apoi un fel de iarbă, pe urmă friptură… Nici nu-ţi vine să mănânci!

— Aşa că nici nu făceaţi foc la bucătărie? Ei, cum să nu slăbească omul! zise iar Anton Ivanîci, ridicându-se de la masă. Mulţumescu-ţi ţie, Doamne, începu el tare şi oftând adânc, că ne-ai săturat pre noi de bunătăţile tale cereşti.. ce tot zic… m-am încurcat: de bunătăţile tale cele pământeşti!

— Nu ne lipsi pre noi nici de împărăţia cerurilor. – Strângeţi masa! Boierii n-au să mănânce. Pentru seară, gătiţi alt purcel… Sau poate aveţi un curcan? Lui Alexandr Feodorki îi place friptura de curcan. Cred că până atunci o să i se stârnească şi pofta de mâncare. Deocamdată, să-mi aduceţi nişte fân din cel mai proaspăt în camera de musafiri; o să mă odihnesc un ceas-două. Să mă treziţi la ora ceaiului. Cum s-o mişca puţin Alexandr Feodorîci, să mă treziţi şi pe mine.

După ce trase un pui de somn, se duse la Anna Pavlovna.

— Ei, ce-ai făcut, Anton Ivanîci? întrebă ea.

— Nimic, măicuţă. Mulţumesc frumos pentru pune şi sare… Am şi dormit tare bine: fânul e proaspăt, miroase aşa de frumos…

— Să-ţi fie de bine, Anton Ivanîci. Ce ţi-a mai spus Evsei? L-ai întrebat?

— Mai e vorbă! L-am descusut cu de-amănuntul. Nu-ţi mai face sânge rău, că se vor drege lucrurile. Se pare ca totul se trage de acolo că hrana era cam proastă.

— Hrana?

— D-apoi judecă şi dumneata: castraveţii se vindeau zece la patruzeci de copeici, un purcel cu două ruble, iar mâncarea toată era de pe la cofetării. Nici nu putea să se sature bine omul. Cum să nu slăbească! Dar nu-ţi mai face inimă rea, măicuţă, că l-om pune noi pe picioare, îl facem bine. Porunceşte să se pregătească licoare de mesteacăn. Cât mai multă să fie. Am să-ţi dau eu reţeta: o am de la Prokofi Astafiici. Să-i dai dimineaţa şi seara să bea câte un păhăruţ sau două. Nici înainte de masă nu strică; poţi să i-o dai şi cu agheasmă… Aveţi în casă?

— Cum să n-avem! Chiar dumneata mi-ai adus.

— Adevărat, chiar eu am adus. Să-i potriveşti mâncări cât mai grase. Pentru seară, am şi poruncit să frigă un purcel sau un curcan.

— Mulţumesc, Anton Ivanîci.

— N-ai pentru ce, măicuţă! Ce-ar îi să poruncim să mai facă şi nişte pui cu sos alb?

— Am să poruncesc eu…

— Da’ de ce dumneata? Eu de ce sunt aici? Dă-mi voie să mă ocup de toate.

— Ocupă-te, ajută-ne, tătucă.

Anton Ivanîci plecă, iar Anna Pavlovna căzu pe gânduri.

Instinctul ei de femeie şi inima de mamă îi spuneau că nu lipsa de hrană fusese motivul principal al melancoliei lui Alexandr. Începu să-l descoasă cu multă dibăcie prin aluzii şi vorbe aduse pe ocolite, dar Alexandr nu pricepea aluziile şi tăcea mereu. Astfel trecură două sau trei săptămâni şi mulţi purcei şi curcani fură măcelăriţi pentru Anton Ivanîci, dar Alexandr rămânea mereu gânditor şi slab, iar părul nu-i creştea deloc.

Atunci, Anina Pavlovna se hotărî să-i vorbească deschis.

— Ascultă-mă, Saşenka, scumpul meu, spuse ea într-o zi, iată că a trecut aproape o lună de când stai aici, dar eu nu te-am văzut să zâmbeşti măcar o dată. Umbli mohorât cum îi norul cel negru, te uiţi numai în pământ oare nu ţi-o fi nimic drag aici, prin meleagurile acestea în care te-ai născut? Ori e mai bine printre străini? Poate ţi-o fi dor de oraş. Când mă uit la tine, mi se rupe inima. Ce s-a întâmplat cu tine? Spune-mi, ce-ţi lipseşte? Sunt gata să-ţi dau orice. Dacă te-a supărat cineva, mă răfuiesc eu şi cu acela.

— Nu te mai frământa, mămico, n-am nimic. Sunt gânditor, fiindcă am ajuns mai vârstnic şi m-am făcut mai înţelept.

— Dar de slăbit, de ce ai slăbit aşa? Şi ce s-a întâmplat cu părul tău?

— Nu ştiu ce să-ţi spun, fiindcă… nu-i chip să povesteşti tot ce s-a petrecut în opt ani… Poate că mi s-a mai zdruncinat puţin şi sănătatea…

— Unde te doare?

— Aici şi aici – îşi arătă capul şi inima.

Anna Pavlovna îi puse mâna pe frunte.

— N-ai căldură, zise ea. Ce o mai fi şi asta? Te înjunghie cumva în cap?

— Nu… aşa…

— Saşenka! Hai să trimitem după Ivan Andreici.

— Cine-i Ivan Andreici?

— Un doctor nou; să tot fie vreo doi ani de când a venit aici, la noi. E tare priceput. Aproape că nu-ţi prescrie doctorii. Face el singur nişte grăunojoare mititele şi-ţi ajută foarte bine. Iaca, Foma al nostru a zăcut de dureri de pântece: a urlat ca din gură de şarpe trei zile şi trei nopţi de-a rândul. Dar cum i-a dat trei grăunjoare, parcă i-a luat durerile cu mâna. Caută-te, drăguţule!

— Nu, mămico, pe mine nu mă poate ajuta. Are să-mi treacă de la sine.

— Dar de ce eşti mereu mohorât? Ce-o mai fi şi năpasta asta?

— Aşa…

— Ce ţi-ar dori inimioara?

— Nu ştiu nici eu. Mă plictisesc şi gata.

— Mare minune, Doamne iartă-mă! se miră Anna Pavlovna. Zici că

mâncarea îţi place, ai tot ce-ţi trebuie, ai o situaţie bună. Ce-ţi mai lipseşte? Şi tot ţi-e urât, Saşenka, – adăugă ea încetişor, după o clipă de tăcere – n-ar fi timpul… să te însori?

— Ce tot vorbeşti, măicuţă! Nu, nu mă-nsor.

— Să ştii că am pus ochii pe o fată – parcă-i o păpuşică: rum ei oară, gingaşă; când te uiţi la ea, parcă vezi cum îi curge sângele pe sub piele. E mlădie şi are un mijlocel subţire… A învăţat la oraş, la pension. Are şaptezeci şi cinci de suflete, douăzeci şi cinci de mii de ruble bani şi o zestre minunată, făcută la Moscova… şi-i de familie bună… Ce zici, Saşenka? Eu am şi vorbit cu maică-sa odată, la o ceaşcă de cafea. Am aruncat şi eu aşa o vorbuliţă, ca-n glumă, iar dânsa nu mai putea de bucurie, era numai urechi…

— Nu mă-nsor, repetă, Alexandr.

— Cum aşa, niciodată?

— Niciodată.

— Doamne fereşte! Păi, cum se poate una ca asta?! Toţi oamenii sunt ca lumea, numai tu nu ştiu cui îi fi semănând! Şi câtă bucurie mi-ai face! Mi-ar ajuta Dumnezeu să-mi dădăcesc nepoţeii. Însoară-te cu fata asta, zău aşa; are să-ţi fie dragă…

— N-am să mai iubesc. M-am lecuit de dragoste.

— Cum să te fi lecuit, fără să fi fost însurat? Păi, pe cine ai iubit tu acolo?

— Pe o fată.

— Şi de ce nu te-ai însurat cu ea?

— M-a înşelat.

— Cum a putut să te înşele? Doar nu erai cununat cu ea?

Alexandr tăcu.

— Halal fete mai aveţi voi pe acolo, n-am ce zice; auzi, să iubească înainte de nuntă! Te-a înşelat! Ce păcătoasă! A trecut norocul pe lângă ea şi n-a ştiut să-l preţuiască, nemernica! Ia să fi fost eu acolo: o scuipam în obraz! Dar unchiul tău, ce a păzit? Tare aş fi vrut să văd pe cine a găsit ea mai bun ca tine!… Şi ce, parcă nu-i decât o singură fată pe lumea asta? Ai să mai iubeşti tu şi a doua oară.

— Am mai iubit şi a doua oară.

— Pe cine?

— Pe o văduvă.

— Şi de ce nu te-ai însurat cu ea?

— Pe asta, am înşelat-o eu.

Anna Pavlovna se uita cu ochi mari la Alexandr şi nu ştia ce să mai zică.

— Ai înşelat-o tu!… repetă ea. Se vede că o fi fost vreo stricată, adăugă ea apoi. Chiar că e vâltoare acolo, Doamne iartă-mă: se iubesc oamenii înainte de nuntă, fără să fi stat în faţa altarului, se înşală unii pe alţii… Câte se mai petrec şi în lumea asta, când stai să le uiţi! Se

vede că se apropie sfârşitul lumii!… Hai, spune, nu pofteşti ceva? Poate că mâncarea nu-i pe placul tău? Am să aduc un bucătar de la oraş…

— Nu, mulţumesc; toate sunt foarte bune.

— Poate că ţi-i urât singur: să trimit după vecini.

— Nu, nu! Nu-ţi mai face griji, măicuţă. Mă simt bine aici, liniştit. Au să treacă toate… N-am avut încă timp să mă obişnuiesc.

Atât putu să scoată de la el Anna Pavlovna.

„Se vede că fără ajutorul Domnului nu poţi face niciun pas" gândi ea. Îi propuse lui Alexandr să meargă cu ea la utrenie în satul vecin, dar în două rânduri s-a sculat el prea târziu, iar dânsa nu s-a încumetat să-l trezească. În cele din urmă, l-a poftit la o vecernie. „Fie" zise Alexandr. Şi au plecat. Mama a intrat în biserică şi s-a aşezat chiar lângă strana dascălului, car Alexandr a rămas lângă uşă.

Soarele dădea în asfinţit şi razele lui piezişe jucau când pe aurăria icoanelor, când luminau chipurile întunecate şi aspre ale sfinţilor şi, prin strălucirea lor, făceau să pălească sclipirea sfioasă şi slabă a lumânărilor. Biserica era aproape goală, ţăranii fiind la munca câmpului. Numai în colţul de lângă uşă se înghesuiseră câteva babe, îmbrobodite cu basmale albe. Unele şedeau pe lespedea de piatră a pridvorului, sprijinindu-şi necăjite capul în mâini şi oftând din când în când adânc şi zgomotos cu gândul la păcatele lor ori, poate, la necazurile de acasă. Altele făceau mătănii şi rămâneau mult timp îndoite până la pământ, făcându-şi rugăciunea.

Un vânt răcoros pătrundea printre gratiile de fler ale ferestrei, ridica perdeaua altarului, se juca cu pletele cărunte ale preotului, întorcea foile cărţii sau stingea câte o lumânare. Paşii preotului şi ai dascălului răsunau sonor pe pardoseala de piatră a bisericii pustii; glasurile lor vibrau trist pe sub boltă. Sus, în cupolă, ţipau strident stăncuţe şi ciripeau vrăbii, zburând de la o fereastră la alta. Fâlfâitul aripilor şi dangătul clopotelor acopereau uneori cuvintele slujbei…

„Câtă vreme puterile vieţii mai clocotesc în om – gândea Alexandr – câtă vreme e încă prada dorinţelor şi patimilor, el e preocupat de viaţa senzuală şi fuge de acea contemplaţie odihnitoare, gravă şi solemnă spre care te duce religia… Omul nu vine să caute mângâiere în ea decât atunci când şi-a irosit, şi-a secat puterile, când şi-a pierdut speranţele, când se simte apăsat de greutatea anilor…"

Încet-încet, la vederea obiectelor familiare, în sufletul lui Alexandr se trezeau amintirile. Îşi revăzu, în gând, copilăria şi tinereţea până la plecarea lui la Petersburg; îşi aduse aminte cum, copil fiind, repeta după maică-sa rugăciunile, cum îi vorbea ea de îngerul păzitor care veghează asupra sufletului omenesc şi se războieşte veşnic cu necuratul, cum îi spunea, arătându-i stelele, că sunt ochii îngerilor din cer care se uită jos pe pământ şi numără faptele bune şi rele ale

oamenilor. Îi mai spunea că atunci când îşi dau seama că sunt mai multe fapte rele decât bune, îngerii plâng şi, dimpotrivă, atunci când faptele cele bune le întrec pe cele rele, se bucură. Arătându-i zările albastre, îi spunea că acolo e Sionul… Smulgându-se din lumea amintirilor, Alexandr oftă adânc.

„Ce bine ar fi să mai pot crede în toate acestea! gândi el. Mi-am pierdut credinţele copilăriei, dar ce am aflat nou şi sigur în locul lor?… Nimic, Am găsit îndoieli, presupuneri, teorii… Dar acum sunt şi mai departe de adevăr decât eram înainte… La ce serveşte toată dezbinarea aceasta, toate teoriile savante? Doamne!… Poţi oare să-ţi găseşti fericirea când inima nu ţi-e încălzită de căldura credinţei? Sunt oare mai fericit ca înainte?”

Vecernia se terminase. Alexandr se întoarse acasă mai trist decât când pornise la biserică. Anna Pavlovna nu ştia ce să mai facă. Trezindu-se odată mai devreme ca de obicei, Alexandr auzi un foşnet la căpătâiul patului. Se întoarse şi văzu o bătrână, care stătea lângă pat şi murmura ceva pe şoptite. Cum prinse de veste că a zărit-o, dispăru îndată. Alexandr găsi sub pernă o buruiană, iar la gât un săculeţ cu tămâie.

— Ce înseamnă asta? întrebă pe mamă-sa. Cine-i bătrâna care a venit la mine în odaie?

Anna Pavlovna se bâlbâi:

— E… Nikitişna.

— Care Nikitişna?

— Să vezi, dragul meu… N-ai să te superi?

— Hai, spune odată!

— Se zice că… le ajută multora… Şopteşte ceva în apă, suflă peste cel adormit şi trece tot răul.

— Acum trei ani, la văduva Sidoriha, adăugă Agrafena, venea, noaptea, pe hogeagul sobei, un balaur de foc…

Anna Pavlovna scuipă într-o parte.

— Nikitişna l-a vrăjit, urmă Agrafena, şi, după aceea, n-a mai venit balaurul…

— Dar Sidoriha ce a păţit? întrebă Alexandr.

— A născut; a făcui un prunc slab de tot şi negru, care a murit a treia zi.

Alexandr izbucni în râs – poate pentru întâia oară de când se întorsese la ţară.

— De unde aţi mai scos-o şi pe asta? întrebă el.

— Anton Ivanîci a adus-o, răspunse Anna Pavlovna.

— Ce-l mai ascultaţi pe tâmpitul cela!

— Tâmpit! Ah, Saşenka, ce-ţi vine? Nu-i păcat?! Cum de ţi-a venit aşa ceva pe limbă? Anton Ivanîci tâmpit? E binefăcătorul, prietenul nostru!

— Uite, mămico, ia săcuşorul acesta şi dă-i prietenului şi binefăcătorului nostru să şi-l spânzure de gât.

Din ziua aceea, începu să-şi încuie uşile peste noapte.

Trecură astfel două-trei luni. Încetul cu încetul, singurătatea, liniştea de la ţară, traiul patriarhal şi toate bunurile materiale legate de el l-au ajutat pe Alexandr să se mai refaci trupeşte. Iar inactivitatea, lipsa de griji şi de orice frământări aduseră în sufletul lui liniştea pe care în zadar o căutase la Petersburg. Acolo, fugind de lumea ideilor şi a artelor, închis între ziduri de piatră, ar fi vrut să doarmă somn de cârtiţă, dar îl ţineau mereu treaz emoţiile stârnite de invidie şi de dorinţi neputincioase. Orice întâmplare de seamă în lumea ştiinţei şi a artelor, orice celebritate nouă ce se ivea, îl făceau să-şi pună întrebarea „De ce nu sunt eu acela?" Aproape la fiecare pas avea prilejul să dea de oameni care însemnau pentru el o comparaţie puţin măgulitoare… Acolo a fost înfrânt de atâtea ori, acolo şi-a văzut ca-n oglindă slăbiciunile… Acolo era unchiul lui cel fără milă, care condamna felul lui de gândire, lenea lui, precum şi vanitatea aceea care nu se întemeia pe nimic. Acolo era lumea frumosului şi mulţi oameni de talent, printre care lui nu i-a fost dat să joace niciun rol. Şi, în sfârşit, acolo lumea căuta să impună vieţii anumite condiţii, să lămurească părţile ei întunecate şi enigmatice – fără a da frâu liber sentimentelor, patimilor şi visurilor – şi despuind-o astfel de orice atracţie poetică. Acolo, oamenii voiau să dea vieţii o formă searbădă şi seacă, monotonă şi greoaie…

Dar aici era acum la largul lui. Era omul cel mai răsărit, cel mai deştept dintre toţi. Era idolul tuturor, pe o întindere de câteva verste. Aici, în faţa naturii, la fiecare pas, sufletul lui se deschidea larg ca să primească impresii blânde, aducătoare de linişte. Susurul izvoarelor, foşnetul frunzelor, răcoarea, tăcerea naturii, toate dădeau viaţă gândului, trezeau simţirea. În grădină, pe câmp ori în casă, îl năpădeau amintiri din copilărie şi din tinereţe. Anna Pavlovna, când era uneori împreună cu el, parcă-i ghicea gândul. Îl ajuta să reîmprospăteze în amintire întâmplări mărunte, scumpe inimii lui sau îi povestea şi unele de care nu-şi amintea deloc.

— Uite, vezi, îi spunea ea, arătând spre grădină, teii aceştia i-a sădit taică-tu. Eram însărcinată – te aşteptam pe tine. Îmi aduc aminte cum şedeam aici, în balcon, şi mă uitam la soţul meu. Lucra ce lucra şi se uita şi el la mine. Curgea năduşeala pe el şiroaie. „Aici eşti? îmi zicea. De aceea lucrez cu atâta inimă." Şi iar se apuca de muncă. Aici, pe pajiştea asta, te jucai cu copilaşi de seama ta. Erai tare supărăcios: cum nu-ţi plăcea ceva, începeai să ţipi ca din gură de şarpe. Într-o zi, te-a împins Agaşka, aceea care l-a luat pe Kuznia – stau în cea de a treia casă de la marginea satului. Ai căzut şi ţi-a dat sângele pe nas. Ce-a mai bătut-o taică-tău! Abia l-am putut domoli.

În gând, Alexandr completa aceste amintiri cu altele: „Aici, pe banca asta de sub pom – îşi amintea el – şedeam cu Sofia. Eram fericit pe atunci. Iar dincolo, între tufele de liliac, am sărutat-o pentru întâia oară…” Şi toate acestea se arătau parcă vii înaintea ochilor. Zâmbea amintirilor şi-şi petrecea ceasuri întregi pe balcon, privind răsăritul sau apusul soarelui, ascultând cântecul păsărilor, clipocitul lacului şi zumzetul gângăniilor nevăzute.

„Doamne, cât de frumos e aici! îşi zicea el sub stăpânirea acestor impresii paşnice. Ce bine e să fii departe de acea viaţă meschină, de furnicarul acela, în care oamenii

…grămadă
Nu simt mireasma din livadă
Nici boarea codrului trufaş. {64}

Cât de mult te oboseşte viaţa de acolo şi cât de bine îţi odihneşti sufletul aici, în viaţa aceasta simplă, necomplicată, lipsită de artificii! Inima se înnoieşte, pieptul respiră mai liber, iar mintea nu mai e frământată de gânduri chinuitoare şi de nesfârşite conflicte cu inima; trăiesc amândouă în cea mai perfectă înţelegere. Nu găseşti lucruri care să-ţi dea de gândit. Fără griji, fără gânduri negre, domolit şi-n inimă şi-n cuget, îţi plimbi cu o uşoară înfiorare privirea de la crâng spre ogoare şi de la ogoare spre deal, ca să o cufunzi apoi în albastrul fără de sfârşit al cerului”

Uneori, se muta la fereastra care dădea spre curte şi spre drumul ce ducea în sat. Acolo ţi se înfăţişa alt tablou, un tablou în genul lui Teniers{65} reprezentând viaţa de familie, cu grijile ei. Câinele Barbos, toropit de căldură, şedea tolănit lângă căsuţa lui, cu botul pe labe. Mulţime de găini salutau dimineaţa, cotcodăcind care mai de care. Cocoşii se băteau. Pe uliţă, turma era mânată la păşune. Uneori, câte o vacă rămasă în urmă mugeşte trist, stând în mijlocul drumului şi privind în toate părţile. Cu greble şi coase la spinare, ţăranii şi ţărăncile se duc la muncă, Când şi când, vintul prinde din vorba lor câte două-trei cuvinte şi le aduce până la fereastră. Câte o căruţa ţărănească trece pe podişcă bubuind ca un tunet, iar în urma ei vine domol un car cu fân. Prunci cu cămăşuţele sumese, cu păr bălai şi aspru, se bălăcesc prin băltoace. Privind tabloul acesta, Alexandr începu să priceapă poezia cerului cenuşiu, a gardului rupt, a portiţei, a iazului murdar şi a „trepakului”{66}. Îşi înlocui fracul elegant şi strâmt cu un halat larg, cusut în casă. Şi în orice amănunt al acestei vieţi paşnice, în orice impresie culeasă dimineaţa sau seara, la ceasul prânzului sau al odihnei, ochiul veşnic treaz al dragostei materne era pururea prezent.

Anna Pavlovna nu mai putea de bucurie văzând că Alexandr se

îngraşă, că obrajii lui îşi recapătă culorile, iar ochii i se înviorează de o lucire paşnică. „Numai perişorul nu-i mai creşte – îşi spunea ea – şi era cum îi mătasea.”

Alexandr se plimba adesea prin împrejurimi. O dată, întâlnind pe drum un grup de fete şi femei care se duceau la pădure după ciuperci, a pornit şi el cu dânsele şi a umblat toată ziua. Întorcându-se acasă, vorbi cu oarecare căldură despre o fată, Maşa, pentru îndemânarea şi sprinteneala ei, şi Maşa fu adusă la curte ca să vadă de cuconaş. Se ducea uneori să privească muncile câmpului şi astfel începu să cunoască din experienţă lucrurile despre care atât de des scrisese şi tradusese pentru revistă. „Câte minciuni am scris noi acolo…” gândea el clătinând din cap şi începu să privească lucrurile mai adânc şi mai pătrunzător.

Într-o zi ploioasă, încercând să-şi găsească o ocupaţie, se apucă să scrie şi rămase mulţumit de începutul lucrării sale. Având nevoie pentru documentare de o carte, scrise la Petersburg şi i-au trimis-o. Atunci s-a pus serios pe lucru. A mai comandat câteva cărţi. În zadar umbla Anna Pavlovna să-l convingă să nu mai scrie ca să nu-şi facă rău la pieptişor; nici nu voia să audă. Atunci l-a trimis pe Anton Ivanîci. Dar Alexandr nu l-a ascultat nici pe dânsul şi a tot scris înainte. După ce au trecut trei-patru luni, văzând că Alexandr n-a slăbit deloc din cauza scrisului, ba, dimpotrivă, s-a mai îngrăşat, Anna Pavlovna s-a liniştit.

Astfel se scurse un an şi jumătate. Toate ar fi fost bune, dar către sfârşitul acestui răstimp, Alexandr începu să cadă iar pe gânduri. Nu dorea nimic, iar dacă se întâmpla să dorească ceva, nu era greu să i se împlinească: dorinţele lui nu ieşeau din cadrele vieţii familiale. Nu-l tulbura nimic – nici grijile, nici îndoiala. Îl prindea însă unrâtul. Încetul cu încetul, cercul strâmt al familiei îl obosise. Atenţiile mamăsii începuseră să-l plictisească, iar de Anton Ivanîci se săturase până-n gât. Îi era lehamite şi de muncă, iar natura nu-l mai incinta.

Şedea la fereastră, tăcea şi privea cu indiferenţă la teii sădiţi de tatăl lui, ascultând cu ciudă clipotitul lacului. Analizând motivele melancoliei ce-l prinsese iar, descoperi că-i era dor de Petersburg! Trecutul fiind departe, începu să-i ducă dorul. Sângele curgea tot năvalnic în vinele lui, inima bătea şi acum cu putere în piept, trupul şi sufletul cereau activitate… Iată o nouă problemă! Doamne! Când îşi dădu seama, îi veni să plângă. Credea că dorul îi va trece, că se va deprinde cu viaţa de la ţară, se va aclimatiza. Dar cu cât trăia mai mult acolo, cu atât mai dureros i se strângea inima, care-l trăgea înapoi, în vâltoarea aceea atât de cunoscută.

Se împăcase cu trecutul şi-l iubea. Singurătatea şi meditaţia îndulciseră ura, melancolia neagră, dispoziţia lui întunecată şi ursuză. Trecutul îi apărea acum în altă lumină, purificată. Până şi trădătoarea

Nadenka părea să fie înconjurată de un nimb. „Ce caut eu aici? îşi spunea el înciudat. Pentru ce-mi pierd tinereţile şi-mi irosesc talentele aici? De ce să nu culeg acolo roadele strălucite ale muncii mele?… Acum sunt mult mai înţelept. Prin ce îmi este superior unchiul? Nu pot oare să-mi găsesc şi eu un drum? Ce are a face dacă, până acum, apucându-mă de lucruri ce nu erau de mine, n-am reuşit? Mi-a venit mintea la cap. E timpul să mă hotărăsc! Da, e timpul! Dar cât de mult o va întrista pe mama plecarea mea! Totuşi trebuie să plec, negreşit! Nu pot să mă înmormântez aici! Uite, acolo toţi şi-au făcut un rost. Dar cariera mea, averea mea?… Eu singur am rămas în urmă… Pentru ce? De ce?” Nu-şi mai găsea loc şi nu ştia cum să-i spună mamei că vrea să plece.

Dar, în curând, maică-sa îl scuti de osteneala aceasta. Îşi dădu sufletul.

În sfârşit, Alexandr scrise unchiului şi mătuşii lui, la Petersburg. Mătuşii îi scria astfel:

„Ma tante,

Înainte de plecarea mea din Petersburg, cu lacrimi în ochi ţi-ai luat rămas bun de la mine prin cuvinte calde care mi s-au întipărit adânc în minte. Spuneai că, dacă, într-o zi, voi avea nevoie de o prietenie adevărată, de o simpatie sinceră, în inima dumitale va rămâne întotdeauna un colţişor pentru mine. A venit momentul să simt tot preţul acestor cuvinte. Pentru mine, în drepturile pe care cu atâta generozitate mi le-ai dat asupra inimii dumitale, zace chezăşia păcii sufleteşti, a liniştii, a mângâierii, a împăcării, poate chiar a fericirii întregii mele vieţi. Maică-mea a răposat acum trei luni; nu voi mai adăuga niciun cuvânt cu privire la aceasta. Din cele ce-ţi scria, ştii ce a însemnat ea pentru mine şi ai să înţelegi ce am pierdut pierzând-o… Acum vreau să fug de aici pentru totdeauna. Dar, drumeţ singuratic, unde să-mi îndrept paşii, dacă nu spre meleagurile acelea unde te afli dumneata?… Spune-mi un singur cuvânt: am să mai găsesc oare în dumneata ceea ce am lăsat acum un an şi jumătate? Nu m-ai alungat din amintirea dumitale? Ai să consimţi să iei asupră-ţi plicticoasa îndatorire de a tămădui rana cea nouă şi adâncă prin acea prietenie care m-a mai salvat de atâtea ori de dureri şi necazuri? Îmi pun toată nădejdea în dumneata şi într-o altă aliată puternică – activitatea.

Nu-i aşa că te miri? Nu-i aşa că ţi se pare ciudat să primeşti asemenea vorbe din partea mea? Să citeşti aceste rânduri, scrise pe un ton liniştit, care nu pare să fie al meu? Nu te minuna, nici nu te teme de întoarcerea mea. N-are să vină un nebun, un

visător, un dezamăgit sau un provincial, ci un om cum sunt mulţi la Petersburg şi cum ar fi trebuit să fiu şi eu de multă vreme. Te rog să-l previi mai cu seamă pe unchiul meu despre acest lucru. Când arunc o privire îndărăt, la viaţa pe care am dus-o în trecut, mi-e ruşine de mine şi de ceilalţi. Dar altfel nici nu putea să fie. Iată când m-am dezmeticit – abia la treizeci de ani! Şcoala cea aspră prin care am trecut la Petersburg şi meditaţiile de la ţară mi-au lămurit pe deplin destinul. În liniştea de aici, considerând de la distanţă lecţiile unchiului şi propria mea experienţă, le-am pătruns mai bine înţelesul şi văd unde trebuia să mă conducă ele demult şi mai văd în ce chip jalnic şi neînţelept m-am abătut de la ţinta cea dreaptă. Acum sunt liniştit: nu mă mai frământ, nici nu mă mai chinuiesc, dar nici nu mă laud. Se poate ca liniştea aceasta să fie un efect al egoismului. Simt totuşi că, în curând concepţia mea asupra vieţii se va preciza într-atât, încât voi putea descoperi un alt izvor – mai curat – al liniştii. În clipa de faţă însă, nu pot să n-am păreri de rău că am atins limita la care, vai, tinereţea se sfârşeşte şi începe vârsta meditaţiilor, a verificării şi a analizării oricărei emoţii – vârsta conştientă.

Cu toate că părerea mea despre oameni şi despre viaţă nu s-a schimbat poate până într-atât, totuşi multe nădejdi s-au spulberat, multe dorinţi s-au dus, am pierdut multe iluzii; prin urmare, nu voi mai putea să mă înşel atât de des nici asupra lucrurilor, nici asupra oamenilor. Dintr-un punct de vedere, e o mare consolare! Privesc înainte cu ochii deschişi; încercările cele mai grele au rămas în urmă. Emoţiile nu mă înspăimântă, pentru ca au rămas puţine. Le-am. trăit pe cele mai puternice şi le binecuvântez, Mi-e şi ruşine să-mi aduc aminte cum, închipuindu-mi că sunt un martir, mi-am blestemat soarta, am blestemat viaţa. Ce copilărie, ce ingratitudine! Cât de târziu am înţeles că suferinţa purifică sufletul, că numai ea îl înalţă pe om şi-l face suportabil pentru el însuşi şi pentru ceilalţi… Recunosc acum că, dacă n-ai avut parte de suferinţă, înseamnă că n-ai avut parte de plinătatea vieţii. Suferinţa cuprinde multe probleme importante, a căror rezolvare poate că nici nu o vom afla pe lumea aceasta. Văd în aceste emoţii mâna providenţei, care pare să pună în faţa omului o sarcină uriaşă: să tindă mereu înainte, să atingă ţeluri ce i-au fost hotărâte de sus, să lupte în fiece clipă împotriva unor nădejdi înşelătoare, a unor piedici grele. Da! Văd acum cât de necesare sunt în viaţă lupta şi emoţiile. Am înţeles că, fără ele, viaţa nici n-ar fi viaţă, ci un fel de somnolenţă, un fel de stagnare… Când se sfârşeşte lupta, se sfârşeşte şi viaţa. Omul a muncit, a iubit, s-a desfătat, a suferit, s-a frământat, şi-a îndeplinit sarcina, a trăit!

Iată cum raţionez acum: am ieşit din beznă şi văd că tot ce am

trăit până-n această clipă constituie un fel de pregătire grea pentru calea cea adevărată, o şcoală foarte complicată, de care am nevoie în viaţă. Ceva îmi spune că drumul care mi-a rămas de străbătut va fi mai uşor, mai liniştit, mai lesne de înţeles… Părţile întunecoasa au fost luminate, nodurile savante s-au dezlegat de la sine. Viaţa începe să nu-mi pară un rău, ci un bine. În curând voi spune din nou: ce frumoasă e viaţa! Dar n-o voi spune ca un tânăr îmbătat de o desfătare trecătoare, ci în deplină conştiinţă a adevăratelor ei plăceri şi amărăciuni. Tocmai de aceea nici moartea nu mă mai înspăimântă; nu-mi mai apare ca o sperietoare, ci ca o experienţă frumoasă. Pe suflet, mi se lasă de pe acum o linişte necunoscută încă: au pierit fără urmă, supărările naive, crizele de amor propriu jignit, accesele de enervare copilărească şi de mânie ridiculă împotriva lumii şi a vieţii, asemănătoare toate cu furia unei javre care se dă la un elefant). {67}

Am început să mă împrietenesc iarăşi cu oamenii, cu care nu mai ştiam să leg prietenie – oameni care, în treacăt fie zis, sunt şi aici aceiaşi ca şi la Petersburg, doar puţin mai aspri, mai neciopliţi, mai ridiculi. Dar nu mă mai supăr nici pe cei de-aici – cu atât mai puţin mă voi supăra pe cei de acolo. Ca să-i dau o pildă a blândeţii mele: vine pe la noi în vizită, ca să-mi împărtăşească durerea – zice el – un tip cu numele de Anton Ivanîci. A doua zi, se duce la un vecin, la nuntă – ca să împărtăşească bucuria nuntaşilor, iar apoi la altcineva, unde îndeplineşte îndatoririle unei moaşe. Dar nici durerea, nici bucuria nu-l împiedică să mănânce de câte patru ori pe zi la fiecare. Îmi dau seama că lui îi este totuna dacă a murit, s-a născut sau s-a însurat careva şi, totuşi, nu mi-e scârbă să mă uit la el, nu mi-e necaz pe el… Îl rabd şi nu-l dau afară… E un semn bun, nu-i aşa, *ma tante?* Ce ai să spui după ce vei citi aceste elogii pe care mi le adresez mie însumi?”

Unchiului său i-a scris astfel:

«Prea scumpul şi prea bunul meu unchi şi, în acelaşi timp Excelenţă!

«Cu câtă bucurie am aflat că şi cariera dumitale a fost desăvârşită într-un chip demn de laudă! Chestiunea averii ai aranjat-o demult! Acum eşti consilier de stat activ şi director. Voi îndrăzni oare să amintesc Excelenţei Voastre făgăduiala pe care mi-aţi dat-o la plecarea mea: „Dacă vei avea vreodată nevoie de o slujbă, de vreo ocupaţie sau de bani, adresează-mi-te mie fără nicio sfială!” Aşa mi-ai spus. Şi iată că am nevoie şi de slujbă, şi

de ocupaţie, şi desigur voi avea nevoie şi de bani. Sărmanul provincial îndrăzneşte să solicite un post, să ceară de lucru. Ce soartă va avea oare cererea mea? Nu cumva aceeaşi pe care a avut-o când va scrisoarea lui Zaezjalov, care cerea să te interesezi de procesul lui?… În ceea ce priveşte creaţia, despre care ai avut cruzimea să aminteşti într-una dintre scrisorile dumitale… de ce mai răscoleşti prostiile demult uitate, de care singur roşesc?… O, unchiule, o, Excelenţa Voastră! Cine n-a fost tânăr şi, deci, mai mult ori mai puţin prost? Cine n-a nutrit vreun vis scump şi straniu, care n-a fost să se împlinească? Iată, vecinul meu de moşie – cel din dreapta – îşi închipuia ca e un erou, un uriaş… a vrut să uimească lumea cu faptele lui eroice… Dar totul s-a terminat prin ieşirea lui la pensie cu gradul de sublocotenent, fără să fi fost la război. Acum îşi cultivă în linişte cartofii şi seamănă napi. Altul, vecinul meu din stânga, a visat să reformeze lumea şi Rusia după concepţia lui. Dar după ce a scris o vreme hârtii oficiale la judecătorie, s-a retras aici şi nici până în ziua de azi n-a fost în stare să-şi repare gardul. Eu am crezut că mi s-a dat de sus darul de a crea şi am vrut să dezvălui lumii mistere noi, necunoscute încă, fără să bănuiesc măcar că aceste mistere nu-s mistere şi că eu nu sunt profet. Suntem ridiculi cu toţii. Dar spune-mi şi dumneata, cine va îndrăzni, fără să roşească, să înfiereze eu vorbe de ocară aceste nobile şi înflăcărate visuri tinereşti, chiar dacă sunt puţin cam prea avântate? Cine n-a simţit câte o dorinţă care n-a adus niciun rod, cine nu şi-a închipuit că va fi erou, va săvârşi fapte măreţe, va fi slăvit în cânturi solemne sau în lucrări de mare răsunet? Pe care din noi nu l-a purtat imaginaţia spre timpuri legendare, eroice? Cine n-a plâns, mişcat de sentimente frumoase şi înălţătoare? Dacă se va găsi un asemenea om, să-mi arunce piatra – dar nu-l invidiez. Roşesc pentru visurile mele tinereşti, dar le respect; ştiu că ele sunt chezăşia unei curăţii sufleteşti, sunt semnul unui suflet nobil, înclinat spre fapte bune.

Ştiu că aceste argumente nu te vor convinge, ştiu că ai nevoie de un argument temeinic, practic. Poftim, ţi-l dau: spune-mi în ce fel ar putea fi recunoscute şi cum s-ar dezvolta talentele, dacă tinerii ar înăbuşi în ei aceste înclinaţii timpurii, dacă n-ar da frâu liber visurilor lor, ci ar urma servil o direcţie indicată, fără a-şi încerca propriile lor puteri? Şi, în sfârşit nu este oare o lege generală a naturii că tinereţea trebuie să fie frământată, clocotitoare, uneori plină de nebunii şi de prostii, că visurile fiecăruia se domolesc cu timpul, aşa cura s-au domolit ale mele? Dar parcă propria dumitale tinereţe n-a cunoscut asemenea păcate? Adu-ţi aminte, răscoleşte-ţi bine memoria. Te văd de aici,

cu privirea dumitale liniştită, pe care n-o tulbură niciodată nimic, clătinând din cap şi spunând: „Nu găsesc nimic!” Da-mi voie să te dau totuşi de gol, de pildă, în dragoste… Te lepezi? Nu te lepăda: am în mâinile mele o dovadă… Adu-ţi aminte că am putui face cercetări la faţa locului, Am înaintea ochilor teatrul intrigilor dumitale amoroase – lacul. Mai cresc încă şi acum pe el flori galbene. Am onoarea să trimit anexat Excelenţei Voastre una dintre ele, uscată după toate regulile artei, spre a-i servi drept dulce amintire. Dai mai am încă o armă şi mai teribilă împotriva persecuţiilor dumitale contra dragostei în general şi a iubirii mele, în special. E un document. Te încrunţi? Şi încă ce document!!! Ai pălit? Am răpit această preţioasă antichitate de la mătuşa mea, de pe un piept nu mai puţin antic şi o aduc cu mine în chip de veşnică dovadă împotriva dumitale şi în apărarea mea Cutremură-te, unchiule! Mai mult decât atât, cunosc în toate amănuntele întreaga poveste a dragostei dumitale: mătuşica mi-o povesteşte în fiec*are* zi, dimineaţa la ceai, seara la masă, apoi înainte de culcare, spicuind din ea câte un fapt interesant, iar eu adun toate aceste preţioase materiale într-un memoriu special. Ţi-l voi înmâna negreşit, personal, împreună cu lucrările mele în domeniul agriculturii, de care mă ocup aici cam de vreun an. Eu, din partea mea, consider drept o datorie s-o asigur pe mătuşa că simţământurile – cum zice ea – dumitale faţă de ea au rămas neschimbate. Când mă voi fi învrednicit să primesc, în urma rugăminţilor mele, un răspuns favorabil din partea Excelenţei Voastre, voi avea onoarea să mă înfăţişez Domniei Tale cu nişte plocoane de zmeură uscată şi miere şi cu ceva scrisori cu care vecinii mei îmi făgăduiesc să mă însărcineze, fiecare după necesităţile lui, afară de Zaezjalov, care a murit înainte de sfârşitul procesului său.”

EPILOG

Iată ce se petrecea cu principalii eroi ai acestui roman peste patru ani, după a doua sosire a lui Alexandr la Petersburg: Într-o bună dimineaţă, Piotr Ivanîci se plimba în lung şi în lat prin biroul lui. Nu mai era Piotr Ivanîci cel de mai înainte, viguros, corpolent şi chipeş, cu privirea pururea liniştea, cu capul sus şi cu statura dreaptă. Fie din cauza vârstei, fie din cauza împrejurărilor, ţinuta lui era mai puţin impozantă, mişcările nu mai erau atât de energice, nici privirea atât de plină de încredere. Pe tâmple şi în favoriţi se zăreau multe fire cărunte. Se cunoştea că-şi sărbătorise cei cincizeci de ani ai vieţii. Umbla puţin adus de spate. Dar lucrul cel mai curios, era să vezi pe faţa omului acestuia liniştit şi nepăsător – aşa cum îl cunoscusem până atunci – o expresie mai mult decât îngrijorată, aproape tristă, cu toate că şi această expresie avea un caracter specific, propriu lui Piotr Ivanîci.

Părea să fie nedumerit. Făcea doi paşi, apoi se oprea în mijlocul odăii sau mergea repede, de două-trei ori, dintr-un capăt al ei într-altul. Părea frământat de un gând neobişnuit.

Pe un fotoliu, lângă masă, şedea, picior peste picior, un om de statură potrivită, gras, cu o cruce la gât şi cu un frac încheiat la toţi nasturii. Îi lipsea numai bastonul cu măciulie mare de aur, acel baston clasic, după care, pe timpuri, cititorul recunoştea îndată, în romane şi nuvele, pe doctor. Poate că unui doctor i se şi cade să poarte un asemenea buzdugan cu care, neavând ce face, se plimbă pe jos şi stă ceasuri întregi pe la bolnavi, mângâindu-i şi adeseori îmbinând, în persoana lui, câte două-trei roluri: de medic, de filosof practic, de prieten al casei etc. Dar toate acestea sunt bune acolo unde oamenii trăiesc la largul lor, se-mbolnăvesc rar şi unde doctorul e mai curând un lux decât o necesitate. Iar doctorul lui Piotr Ivanîci era un doctor din Petersburg. Cu toate că le prescria bolnavilor săi mult exerciţiu, nu ştia ce-nseamnă să umbli pe jos. Era membru într-un consiliu, secretar ai unei societăţi, profesor, medic al câtorva instituţii de stat, doctor pentru săraci, factor nelipsit de la orice consult. Avea, de asemeni, o clientelă foarte numeroasă. Nu-şi scotea niciodată mânuşa stângă şi, dacă n-ar fi fost nevoit să ia pulsul, n-ar fi scos-o nici pe cea dreaptă.

Nu-şi descheia niciodată fracul şi aproape că nu lua loc pe scaun. De nerăbdare, doctorul îşi schimbase până acum de câteva ori poziţia, punând când piciorul stâng peste cel drept, când pe cel drept peste cel stâng. Ar fi trebuit să plece demult, dar Piotr Ivanîci tot nu se decidea să vorbească. În cele din urmă, se hotărî.

— Ce-i de făcut, domnule doctor? întrebă, oprindu-se deodată în faţa lui.

— Nu văd decât un singur mijloc: să te duci la Kissingen, răspunse doctorul. Au început să se repete cam des crizele dumitale…

— Ce-mi tot vorbeşti de mine! îl întrerupse Piotr Ivanîci. Vorbesc despre soţia mea. Eu am trecut de cincizeci de ani, iar ea e în floarea vârstei, are încă de trăit. Şi dacă de pe acum începe să-şi piardă sănătatea…

— Ei, să piardă! zise doctorul. Ţi-am împărtăşit temerile mele pentru viitor. Pentru moment, nu e încă nimic grav. Am ţinut numai să-ţi spun că sănătatea doamnei sau, mai bine zis, nu chiar sănătatea, dar ea însăşi… parcă n-ar fi într-o stare normală…

— Parcă nu e totuna? Dumneata ai făcut observaţia asta în treacăt şi ai şi uitat de ea. Dar eu de atunci o supraveghez cu multă atenţie şi în fiecare zi descopăr la ea noi schimbări care mă neliniştesc. Şi uite aşa, de trei luni mă frământ mereu. Nu-nţeleg cum de n-am observat asta mai dinainte! Serviciul şi afacerile îmi răpesc timpul şi sănătatea… Şi acum, te pomeneşti că au să-mi răpească şi soţia.

Reîncepu să se plimbe prin odaie.

— Ai vorbit astăzi cu ea? întrebă el, după o clipa de tăcere.

— Da, Dar dânsa nu observă nimic anormal Am presupus întâi că ar fi un motiv de ordin fiziologic: n-a avut copii… Pe cât se pare însă, nu-i asta. Poate că motivul e pur psihologic.

— Din ce în ce mai bine, observă Piotr Ivanîci.

— Dar poate că nu-i nimic. Nu exista niciun fel de simptome suspecte. E drept că… aţi stat cam prea mult aici, în clima aceasta umedă. Duceţi-vă la sud! Vă mai aerisiţi puţin, adunaţi Impresii noi şi apoi veţi vedea ce se mai întâmplă. Vara s-o petreceţi la Kissingen, urmând o cură de ape minerale, toamna în Italia, iar iarna, la Paris; vă asigur că tot răul o să dispară şi excesul de mucozităţi şi starea de prea mare sensibilitate.

Piotr Ivanîci aproape că nu-l mai asculta.

— Motiv de ordin psihologic, repetă el încet şi clătină din cap.

— Să vezi de ce-l numesc psihologic, zise doctorul. Cine nu v-ar cunoaşte, ar putea să presupună că sunt la mijloc oarecare griji… sau poate nu griji, ci dorinţe înăbuşite… Se întâmplă uneori, când omul se luptă cu nevoile, când îi lipseşte ceva… Am vrut să-ţi sugerez ideea…

— Nevoi, dorinţe! îi tăie vorba Piotr Ivanîci. Toate dorinţele ei sunt dinainte împlinite. Îi cunosc gusturile şi obiceiurile. Cât despre

nevoi… hm! Vezi casa noastră, ştii cum trăim.

— Frumoasă casă, chiar minunată! Aveţi un bucătar… şi ce ţigări! Dar prietenul acela al dumneavoastră, care trăieşte în Londra, nu vă mai trimite vin de Xeres? Parcă anul acesta n-am văzut…

— Cât de perfidă e soarta, domnule doctor! Dacă nici eu n-am mai fost prevăzător! începu Piotr Ivanîci cu o neobişnuită căldură. Credeam că orice pas al meu a fost bine socotit… Şi tocmai când nu te aştepţi, îţi face una bună. Cu toate succesele mele, cu o carieră ca a mea… Ce să mai zic!

Făcu un gest de deznădejde şi-şi reluă plimbarea.

— De ce te frământi atât? îl întrebă doctorul. Nu-i absolut nimic periculos. Îţi repet ceea ce ţi-am spus şi prima dată: organismul ei nu e atins, nu există simptome patologice. Puţină anemie, oarecare depresiune… Asta-i tot.

— Un fleac! zise Piotr Ivanîci.

— Indispoziţia ei e ceva negativ, iar nu pozitiv, continuă doctorul. Dar parcă dânsa e un caz unic? Uită-te puţin la toţi cei care nu sunt născuţi aici la Petersburg: în ce hal au ajuns! Plecaţi de aici, plecaţi cât mai degrabă! Iar dacă nu puteţi pleca, fă-o să se distreze, n-o lăsa să stea în casă, îndeplineşte-i capriciile, scoate-o în lume. Oferă cât mai multă mişcare trupului şi sufletului ei: şi unul şi altul se află la ea într-o stare anormală, de somnolentă… Fireşte, cu timpul, s-ar putea să fie atacaţi plămânii sau…

— La revedere, domnule doctor! Mă duc la dânsa, zise Piotr Ivanîci şi se îndreptă cu paşi repezi spre budoarul nevestei sale. Se opri lângă uşă, dădu încetişor perdeaua la o parte şi-şi îndreptă asupra ei privirea îngrijorată.

Ce semne neliniştitoare văzuse la ea doctorul? Văzând-o pentru prima oară, oricine ar fi găsit că arată la fel cu multe femei din Petersburg. Ce-i drept, era cam palidă, privirea îşi pierduse strălucirea, bluza cădea drept pe umerii ei slabi şi pe pieptul plat, mişcările-i erau încete, fără vlagă… Dar semnele distinctive ale frumoaselor noastre sunt oare culorile vii, strălucirea ochilor şi vioiciunea mişcărilor? Sau farmecul formelor?… Nici Phidias, nici Praxiteles n-ar fi găsit atei trupuri de Venere, demne de dalta lor.

Să nu căutaţi frumuseţe sculpturală la frumuseţile noastre din nord. Nu sunt statui, nu le prind atitudinile antice, care au imortalizat frumuseţea femeilor din Grecia. Nici n-ai avea din ce să creezi asemenea atitudini: nu găseşti la ele acele forme armonioase, fără cusur, aţe trupului… Senzualitatea nu ţâşneşte din ochii lor în mănunchi de raze dogorâtoare. Pe buzele lor întredeschise nu pluteşte zâmbetul acela naiv şi voluptuos, care arde pe buzele femeii din sud. O altă frumuseţe, de o esenţă superioară, le-a fost dată femeilor noastre. În trăsăturile lor, dalta nu poate prinde acea strălucire a

gândului, acea luptă ce se dă între voinţă şi patimă, acel joc al mişcărilor sufleteşti, care nu pot îi exprimate prin cuvinte, cu întreaga lor gamă de nuanţe, atât de tainice şi de fine, de la simplitate aparentă, mânie şi blândeţe, până la bucurii şi dureri tăinuite, fulgere de-a clipă care străbat în afară din adâncul unui suflet interiorizat…

Oricum ar fi, de la prima vedere, nimeni n-ar fi observat în Lizaveta Alexandrovna nicio urmă de indispoziţie. Doar cine a cunoscut-o mai înainte, cine mai păstra în amintire umerii ei plini, pieptul învoit, prospeţimea chipului, precum şi privirea cu strălucire atât de vie, încât culoarea ochilor aproape se pierdea în splendide şi fremătătoare valuri de lumină, numai acela, dacă această femeie nu-i era cu desăvârşire străină, iar fi simţit cum a se strânge inima de milă, aşa cum i se strângea, poate, în clipa asta, lui Piotr Ivanîci, care nu îndrăznea totuşi să-şi mărturisească nici lui însuşi acest sentiment.

Intră încet în budoar şi se aşează alături de ea.

— Ce faci? o întrebă.

— Mă uit prin carnetul de cheltuieli, răspunse ea; închipuieşte-ţi, Piotr Ivanîci: luna trecută, am cheltuit aproape o mie cinci sute de ruble numai pentru mâncare. E îngrozitor!

Fără o vorba, el îi luă carnetul din mână şi-l puse pe masă.

— Ascultă, se adresă el, doctorul e de părere că, dacă rămânem aici, boala mea ar putea să progreseze; ne sfătuieşte să plecăm la băi, în străinătate. Ce zici?

— Ce să zic? Cred că în această chestiune părerea doctorului e mai importantă decât a mea. Dacă aşa te sfătuieşte el, trebuie a mergem.

— Dar tu? Doreşti să faci această călătorie?

— Poate.

— Dar poate că ai vrea să rămâi aici?

— Bine. Rămân.

— Ce-ai prefera totuşi? întrebă Piotr Ivanîci cu oarecare nerăbdare.

— Hotărăşte tu cum vrei şi pentru tine şi pentru mine, răspunse ea, cu tristă indiferenţă. Dacă-mi vei spune să plec, voi pleca, iar de nu, rămân aici…

— Nu se poate să rămâi aici, observă Piotr Ivanîci. Doctorul spune că şi sănătatea ta a avut de suferit… din cauza climei.

— De unde a scornit-o? zise Lizaveta Alexandrovna. N-am nimic, mă simt bine.

— O călătorie prea lungă, spuse Piotr Ivanîci, ar putea de asemeni să fie cam obositoare pentru tine, N-ai vrea să stai puţin la Moscova, la mătuşa ta, cât timp eu o să fiu în străinătate?

— Bine. Pot să mă duc şi la Moscova.

— Sau să plecăm amândoi, vara asta, în Crimeea?

— Şi în Crimeea ar fi bine să ne ducem.

Piotr Ivanîci nu mai putu răbda. Se ridică de pe canapea şi începu să

se plimbe prin odaie, aşa cum făcuse şi în biroul lui. Apoi se opri în faţa ei.

— Ţi-e totuna unde te duci? întrebă el.

— Mi-e totuna, îi răspunse ea.

— De ce?

Fără să-i răspundă la întrebare, ea luă din nou de pe masă carnetul de cheltuieli.

— Orice ai zice, Piotr Ivanîci, zise ea, trebuie să reducem din cheltuieli. Cum se poate să cheltuim o mie cinci sute de ruble numai pentru masă?…

El îi luă carnetul din mână şi-l arunca sub masă.

— De ce te preocupă atât chestiunea asta? întrebă el. Sau poate, îţi pare rău de bani?

— Cum să nu mă preocupe? Sunt doar nevasta ta. Nu m-ai învăţat chiar tu?… Iar acum îmi reproşezi că mă ocup de asemenea lucruri. Îmi văd de treburi.

— Ascultă-mă, Liza! vorbi Piotr Ivanîci după o scurtă tăcere. Vrei să-ţi schimbi firea, să-ţi frângi voinţa. Asta nu e bine. Nu te-am constrâns niciodată. Şi n-ai să mă convingi ca fleacurile acestea (îi arătă carnetul de socoteli) ar putea să te preocupe. De ce vrei să-ţi impui anumite constrângeri? Îţi dau libertate deplină…

— Doamne! Ce nevoie am de libertate? Ce să fac cu ea? Până acum ai dispus de mine şi de tine atât de înţelept, într-un mod atât de inteligent, încât m-am dezobişnuit să mai am voinţa mea proprie. Fă-o şi de acum înainte; n-am nevoie de libertate.

Tăcură amândoi un timp.

— N-ai mai rostit demult nicio rugăminte, nicio dorinţă sau vreun capriciu de-al tău, Liza, reîncepu Piotr Ivanîci.

— N-am nevoie de nimic, răspunse ea.

— N-ai niciun fel de dorinţi mai deosebite… ascunse? întrebă el cu solicitudine, uitându-se ţintă la ea.

Lizaveta Alexandrovna avu aerul să stea la îndoială dacă să vorbească sau nu.

Băgând de seamă acest lucru, Piotr Ivanîci urmă:

— Spune, pentru Dumnezeu, spune! Dorinţele tale vor fi şi ale mele, le voi respecta ca pe o lege.

— Ei bine, îi răspunse ea, dacă poţi s-o faci pentru mâne… suprimă… recepţiile noastre de vineri… Mesele acestea mă obosesc…

Piotr Ivanîci rămase pe gânduri.

— Şi aşa nu mai vezi aproape pe nimeni, zise el după o clipă de tăcere. Ai să rămâi singură de tot, ca într-un pustiu, când n-or să se mai adune prietenii la noi vineri. Dar de vreme ce asta doreşti, mă rog: dorinţa-ţi va îi împlinită. Şi ce ai să faci de acum încolo?

— Dă-mi socotelile tale, dosarele, registrele… Mă voi ocupa cu de

ele… răspunse ea şi întinse iar mâna ca să ia de sub masă carnetul de cheltuieli.

Această purtare i se păru lui Piotr Ivanîci o prefăcătorie cam nedibace.

— Liza!… murmură el dojenitor.

Carnetul rămase sub masă.

— Şi eu care mă gândeam că ai să reiei legăturile cu câteva cunoştinţe pe care le-am părăsit de tot. Aş da un bal ca să te mai distrezi, să mai ieşi şi tu în lume…

— Vai de mine, nu, nu vreau! strigă cu spaimă Lizaveta Alexandrovna. Pentru Dumnezeu, să nu faci aşa ceva! Cum se poate… Un bal!

— Şi de ce te sperii aşa? La vârsta ta, n-ar trebui ca un bal să-şi fi pierdut atracţia. Poţi încă să dansezi.

— Nu, Piotr Ivanîci, te rog foarte mult să nu pui nimic la cale! insistă ea cu vioiciune. Să ai grijă de toalete, să te găteşti, să primeşti o mulţime de lume, să ieşi – Doamne fereşte!

— Mi se pare că ai vrea să umbli toată viaţa în bluză?

— Da, aş purta mereu bluze, dacă tu n-ai avea nimic împotrivă. De ce să te găteşti? Cheltuială inutilă şi oboseală fără niciun rost.

— Ştii ceva? zise deodată Piotr Ivanîci. Se spune că pentru sezonul acesta s-a încheiat un angajament cu Rubini. Vom avea în permanenţă opera italiană; am cerut să mi se reţină o lojă. Ce părere ai?

Lizaveta Alexandrovna tăcea.

— Liza!

— Cred că e în zadar… rosti ea sfios, şi asta mă va obosi… Obosesc aşa de uşor…

Piotr Ivanîci se îndreptă spre cămin cu capul plecat şi, rezemându-se de el, începu să se uite la ea, nu chiar cu tristeţe, dar plin de nelinişte, de îngrijorare şi de teamă.

— De unde atâta… începu el, dar nu sfârşi vorba; nu îndrăzni să rostească cuvântul „indiferenţă”.

O privi mult timp în tăcere. În ochii ei stinşi şi fără vioiciune, pe chipul lipsit de jocul viu al gândurilor şi al sentimentelor, în atitudinea ei indolentă şi în mişcările încete, el citi, fără să îndrăznească a-l formula, motivul acestei indiferenţe. Ghicise răspunsul încă din clipa în care doctorul abia pomenise despre temerile sale. Încă de atunci se dezmeticise şi ghicise că, interzicându-i sistematic soţiei sale orice libertate care ar fi dăunat intereselor lor conjugale, persoana lui nu i-a oferit în schimb o compensaţie pentru unele bucurii – poate nu tocmai autorizate de lege – pe care ea le-ar fi găsit în afara căsniciei… Prin metoda lui, lumea ei familială devenise o cetate inexpugnabilă în calea ispitei, în care bariere şi patrule îngrădeau orice manifestare – chiar legitimă – a sentimentului…

Felul lui metodic şi sec de a se purta cu dânsa se transformase pentru inima ei de femeie, fără voia şi ştirea lui, într-o tiranie rece şi rafinată. Pentru această tiranie, o răsplătea prin bogăţie, prin lux, prin crearea tuturor condiţiilor exterioare ale unei fericiri conforme cu felul lui de a gândi. Era o greşeală foarte mare, cu atât mai gravă, cu cât fusese făcută nu din neştiinţă, nu datorită unei concepţii brutale asupra inimii omeneşti – pe care o cunoştea prea bine – ci din neglijenţă, din egoism. Uitase că soţia lui nu se ducea la serviciu, nu juca cărţi, n-avea fabrică, şi că masa cea mai fină şi vinul cel mai bun aproape că nu au valoare în ochii unei femei şi, cu toate acestea, o silea să trăiască acest fel de viaţă.

Piotr Ivanîci era un om bun. Chiar dacă n-ar fi fost din dragoste pentru nevastă-sa, ci numai dintr-un sentiment de dreptate, tot ar fi dat orice numai ca să îndrepte răul făcut. Dar cum putea să-l îndrepte? De când doctorul îi comunicase temerile sale pentru sănătatea soţiei lui, Piotr Ivanîci. petrecuse multe nopţi de nesomn, căutând să găsească vreun mijloc de a-i împăca inima cu situaţia ei actuală şi a-i restabili puterile care slăbeau. Acum, stând lângă cămin, se gândea! a acelaşi lucru. Îi trecu prin cap gândul că ea poartă germenul unei boli grave, că este condamnată la moarte din pricina unei vieţi searbede şi incolore…

O sudoare rece îi umezi fruntea. Se pierdea în încercări de a găsi vreun remediu, simţind că, pentru a-l descoperi, e nevoie mai curând de inimă decât de inteligenţă. Dar de unde atâta inimă? Ceva îi spunea că, dacă ar fi putut să cadă la picioarele ei, s-o cuprindă drăgăstos în braţe şi cu glas înflăcărat de pasiune să-i spună că n-a trăit decât pentru ea, că ea a fost telul tuturor ostenelilor, frământărilor şi dorinţei lui de a se îmbogăţi, că felul lui metodic de a se purta cu ea a fost inspirat numai de râvna înflăcărată, stăruitoare, geloasă de a-i stăpâni inima… Îşi dădea seama că asemenea cuvinte ar fi avut efectul unei galvanizări asupra unei moarte, că ea ar înflori deodată, şi-ar recăpăta sănătatea şi fericirea şi n-ar mai fi nevoie să se ducă la băi.

Dar a spune şi a dovedi nu e acelaşi lucru. Ca să dovedeşti, trebuie să ai în tine pasiune. Iar Piotr Ivanîci, după ce scotoci cu grijă prin toate ungherele Inimii sale, nu găsi nici urmă de pasiune. Simţea numai atât: că are nevoie de soţia lui, dar în aceeaşi măsură ca alte lucruri necesare vieţii, că-i este necesară din cauza obişnuinţei. Poate ca nu s-ar îi dat înlături să se prefacă, să joace rolul unui îndrăgostit, oricât de ridicul ar fi să începi să vorbeşti limbajul pasiunii la cincizeci de ani. Dar cum poţi face pe o femeie să creadă într-o pasiune care nu există? Şi ar fi avut el oare destul eroism şi destulă pricepere spre a duce în spinare rolul acesta până acolo unde amuţesc cerinţele inimii? Şi n-ar doborî-o definitiv mândria rănită, dacă ea ar băga de; seamă că ceea ce, cu câţiva ani în urmă, ar fi fost o băutură fermecată, i se

serveşte acum ca un leac? Nu, această măsură târzie o cântărise şi o analizase bine în felul lui chibzuit Piotr Ivanîci şi nu se hotăra s-o ia. Se gândea să facă, poate, cam acelaşi lucru, dar într-alt chip, aşa cum se cerea şi cum era cu putinţă acum. În mintea lui încolţise, de trei luni, un plan care, mai înainte vreme, i s-ar fi părut absurd. Dar acum lucrurile stăteau altfel. Îl păstrase pentru o împrejurare extremă. Şi iată că această împrejurare sosise şi el, se hotărî să-şi pună planul în aplicare.

„Dacă nici asta nu ajută – gândea el – atunci chiar că nu-i nicio scăpare. Fie ce-o fi!"

Se apropie cu paşi hotărâţi de soţia lui şi o luă de mână.

— Ştii bine, Liza, începu el, ce rol important joc la serviciu: sunt considerat drept funcţionarul cel mai de nădejde din tot ministerul. Anul acesta urmează să fiu propus pentru titlul de consilier secret şi, fără nicio îndoială, voi căpăta acest titlu. Să nu crezi însă că prin aceasta se va încheia cariera mea; mai pot încă să înaintez… Şi aş mai înainta…

Lizaveta Alexandrovna se uita la el mirată, aşteptând să vadă unde vrea să ajungă.

— Nu m-am îndoit niciodată de capacitatea ta, zise ea. Sunt absolut convinsă că nu te vei opri la jumătatea drumului, ci-l vei face până la capăt…

— Nu, nu-l voi face: zilele acestea, îmi dau demisia.

— Îţi dai demisia? întrebă ea foarte uimită, ridicându-şi capul.

— Da.

— Pentru ce?

— Ascultă. După câte ştii, am lichidat socotelile cu asociaţii mei şi, astfel, fabrica îmi aparţine numai mie. Îmi aduce, fără nicio bătaie de cap, un venit net de vreo patruzeci de mii de ruble pe an. Merge perfect, ca un mecanism de ceasornic.

— Ştiu. Şi apoi? întrebă Lizaveta Alexandrovna.

— Am s-o vând!

— Ce spui, Piotr Ivanîci! Ce-i cu tine? zise Lizaveta Alexandrovna cu o uimire crescândă, privindu-l cu spaimă. Pentru ce faci toate acestea? Nu pot să-mi viu în fire, nu pot să pricep…

— Oare, într-adevăr, nu poţi pricepe?

— Nu, zise Lizaveta Alexandrovna, plină de nedumerire.

— Nu poţi pricepe că, văzându-te cum tânjeşti, cum suferă sănătatea ta din cauza climei… crezi că, de dragul carierei sau al fabricii n-am să te scot de-aici? Că n-am să-mi închin ţie restul zilelor?… Liza! adăugă el cu dojană în glas. Oare, într-adevăr, m-ai socotit incapabil de jertfă?

— Vrei să spui că o faci pentru mine? întrebă Lizaveta Alexandrovna, venindu-şi cu greu în fire. Nu, Piotr Ivanîci! adăugă ea

repede şi foarte emoţionată. Pentru Dumnezeu, să nu faci niciun sacrificiu de dragul meu! Nu-l voi primi – mă auzi? Hotărât, nu-l voi primi! Să încetezi de a mai lucra, de a te distinge, de a te îmbogăţi – şi asta numai din cauza mea! Doamne fereşte! Nu merit asemenea jertfe! iartă-mă: am fost prea meschină faţă de tine, prea mică şi slabă ca să pot pătrunde şi preţui cum se cuvine ţelurile tale înalte, munca ta nobilă… Ai fi avut nevoie de o altă femeie, superioară mie…

— Iar mărinimie! exclamă Piotr Ivanîci ridicând din umeri. Hotărârea mea e luată, Liza.

— Doamne Dumnezeule, ce am făcut! Am fost aruncată în calea ta ca o piatra. Îţi stau în drum… Cât de ciudată e soarta mea! adăugă ea aproape cu deznădejde. De ce să mai trăieşti pe lumea asta, dacă n-o doreşti?… Oare nu se va îndura Dumnezeu să mă ia la el? Tocmai eu să-ţi stau în cale…

— Să nu-ţi închipui că pentru mine va fi cine ştie ce sacrificiu. Nu mai vreau să trăiesc această viaţă rigidă. Vreau să mă odihnesc, să mă liniştesc. Şi unde aş putea găsi liniştea, dacă nu alături de tine? Ne vom duce în Italia.

— Piotr Ivanîci, vorbi ea aproape plângând, eşti bun şi nobil… Ştiu că eşti în stare să mă minţi din generozitate… dar poate că sacrificiul tău va fi de prisos, poate că… e prea târziu, iar tu îţi vei părăsi toate afacerile…

— Cruţă-mă, Liza, şi nu căuta să ajungi la acest gând, răspunse Piotr Ivanîci, căci, altfel, vei vedea că nici eu nu sunt de fier… Repet că vreau să trăiesc nu numai cu capul; în mine, n-a amorţit încă totul.

Ea se uită la el ţintă, cu neîncredere.

— Vorbeşti oare… sincer? îl întrebă ea după o clipă de tăcere. Vrei într-adevăr să-ţi afli liniştea? Nu pleci numai de dragul meu?

— Nu. O fac şi de dragul meu.

— Dar dacă ar fi numai pentru mine, n-aş vrea pentru nimic în lume. Pentru nimic în lume…

— Nu, nu! Nu mă simt bine, sunt obosit, vreau să mă odihnesc… Lizaveta Alexandrovna îl întinse mâna. El i-o sărută cu căldură.

— Atunci, plecăm în Italia? întrebă el.

— Bine, plecăm, îi răspunse ea monoton.

Lui Piotr Ivanîci i se luase o piatra de pe inimă. „Să vedem ce o să iasă şi din asta!” gândi el.

Stătură astfel mult timp fără să vorbească, neştiind ce să-şi mai spună. Nu se ştie cine ar fi curmat cel dintâi tăcerea, dacă ar fi rămas numai ei doi. Dar iată că din odaia de alături se auziră paşi grăbiţi. Venise Alexandr.

Cât de tare se schimbase! Se îngrăşase, chelise, era roşu la faţă. Cu câtă demnitate îşi purta pântecele proeminent şi decoraţia de la gât! Ochii îi străluceau de bucurie. Sărută cu drag mâna mătuşii sale şi o

strânse pe a unchiului.

— De unde vii? întrebă Piotr Ivanîci.

— Ghici! răspunse cu înţeles Alexandr.

— Văd că eşti foarte vesel azi, zise Piotr Ivanîci, uitându-se întrebător la el.

— Fac prinsoare că n-ai să ghiceşti, continuă Alexandr.

— Îmi aduc aminte că mi-ai mai venit într-o zi, cu vreo zece sau doisprezece ani în urmă, cam în aceeaşi dispoziţie, observă Piotr Ivanîci. Mi-ai şi spart ceva de pe birou… Atunci, am ghicit de îndată că eşti îndrăgostit; dar acum… Se mai poate una ca asta? Nu, nu se poate: eşti prea înţelept ca…

Aruncă o privire spre nevastă-sa şi tăcu deodată.

— Nu ghiceşti? întrebă Alexandr.

Unchiul se uita la el, socotindu-se în sine.

— Nu cumva… te însori? zise el şovăitor.

— Ai ghicit! exclamă solemn Alexandr. Felicită-mă.

— Adevărat? Cu cine? întrebară într-un glas unchiul şi mătuşa.

— Cu fata lui Alexandr Stepanici.

— Ce spui? exclamă Piotr Ivanîci. E o mireasă bogată. Dar tatăl ei… ce zice?

— Viu chiar acum de la el. De ce n-ar fi de acord? Dimpotrivă, a ascultat cu lacrimi în ochi cererea mea în căsătorie, m-a îmbrăţişat şi a spus că acum poate muri liniştit, ştiind cui încredinţează fericirea fiicei sale… „Numai să calci mereu pe urmele unchiului dumitale!” a adăugat el.

— Aşa a spus? Ei vezi, nici aici nu s-a putut fără unchiul.

— Dar fata? întrebă Lizaveta Alexandrovna.

— Ea… s-a purtat ca toate fetele, răspunse Alexandr. N-a spus nimic, numai s-a îmbujorat toată, iar când am luat-o de mână degetele ei cântau parcă la pian în mâna mea… aşa tremurau.

— N-a spus nimic! observă Lizaveta Alexandrovna. Şi nu ţi-ai dai osteneala să afli părerea ei înainte de a-ţi face cererea? Îţi este chiar atât de indiferent? Atunci de ce te mai însori?

— Cum de ce? Nu pot să umblu mereu aşa hai-hui! M-am săturat de singurătate. A venit timpul să-mi fac şi eu un rost, *ma tante;* să-mi aranjez un cămin, să-mi fac datoria… Mireasa e drăguţă, are avere… Dar să-ţi spună unchiul pentru ce trebuie să se însoare omul: ştie s-o demonstreze atât de convingător…

Pe tăcute şi pe furiş de nevasta-sa, Piotr Ivanîci îi făcea semne să nu se mai refere la el. Dar Alexandr nu vedea nimic.

— Dar poate nu-i placi fetei? zise Lizaveta Alexandrovna. Poate nu te va iubi niciodată. Ce ai de spus atunci?

— Unchiule, ce să răspund? Spune dumneata, că vorbeşti mai frumos… Uite, am să citez chiar cuvintele dumitale, urmă Alexandr,

fără să bage de seamă că unchiu-său nu-şi mai găseşte loc şi tuşeşte semnificativ ca să-l facă să schimbe vorba. „Dacă te însori din dragoste, dragostea va trece şi vei rămâne cu obişnuinţa; dacă nu te însori din dragoste, ajungi la acelaşi rezultat: te obişnuieşti cu nevasta. Dragostea e una, iar căsătoria e alta. Aceste două lucruri nu coincid totdeauna şi e chiar mai bine când nu coincid…" Nu-i aşa, unchiule? Aşa m-ai învăţat.

Îşi ridică ochii la Piotr Ivanîci şi deodată se opri, văzând că acesta îi aruncă priviri furioase. Plin de nedumerire, se uită cu gura căscată la mătuşă-sa, apoi din nou la unchiu-său – şi tăcu. Lizaveta Alexandrovna clătină din cap dusă pe gânduri.

— Aşadar, te însori? reluă Piotr Ivanîci. E şi timpul. Să fie într-un ceas buni Mai ţii minte? Era s-o faci la douăzeci şi trei de ani.

— Tinereţile, unchiule, tinereţile!

— Chiar aşa.

Alexandr rămase pe gânduri, apoi zâmbi.

— Ce-i cu tine? întrebă Piotr Ivanîci.

— Nimic. Mi-a venit un gând absurd…

— Ce fel?

— Când am iubit… răspunse gânditor Alexandr, n-am fost în stare să mă-nsor.

— Iar acum te căsătoreşti şi nu eşti în stare să iubeşti, adăugă unchiul şi amândoi izbucniră în râs.

— De aici rezultă că ai dreptate când spui că obişnuinţa este elementul cel mai de seamă…

Piotr Ivanîci se uită iar la el cu o expresie feroce. Alexandr tăcu, neştiind ce să mai creadă.

— Te însori la vârsta de treizeci şi patru de ani, zise Piotr Ivanîci; totul este deci în regulă. Dar ţii minte cum făceai pe nebunul aici, strigând că te revoltă căsătoriile nepotrivite, când mireasa este dusă la altar ca o jertfă împodobită cu flori şi diamante şi împinsă în braţele unui bărbat mai în vârstă, de cele mai multe ori urât şi cu chelie. Ia arată-ţi capul, să văd…

— Tinereţea era atunci de vină, unchiule. Nu puteam să pricep esenţa lucrurilor, răspunse Alexandr, potrivindu-şi părul cu mâna.

— Esenţa lucrurilor, repetă Piotr Ivanîci. Dar mai ţii tu minte cât de îndrăgostit erai de fata aceea… cum îi zicea? Parcă Nataşa? „Gelozia turbată, avânturile, fericirea cerească…" Ce s-au făcut toate astea?

— Ei haide, haide, unchiule, mai lasă-le! spuse Alexandr roşind.

— Ce s-au făcut „pasiunea uriaşă, lacrimile"?

— Unchiule!

— Te-ai săturat de „efuziuni sincere", nu mai vrei să culegi fiori galbene? „Te-ai săturat de singurătate"…

— Dacă aşa ţi-i vorba, unchiule, voi dovedi că nu numai eu am

iubit, am turbat de gelozie, am plâns… Daţi-mi voie, daţi-mi voie, am un document scris…

Scoase din buzunar portofelul şi, după ce scotoci destul de mult printre hârtii, flutură o foaie de hârtie veche, îngălbenită, aproape să se desfacă în bucăţi.

— Iată, *ma tante,* continuă el, dovada că unchiul n-a fost întotdeauna omul de azi, chibzuit pozitiv şi ironic. A cunoscut şi el efuziunile sincere şi le-a expus pe hârtie cu timbru sec şi cu cerneală specială. Timp de patru ani, am plimbat fiţuica asta cu mine, aşteptând mereu ocazia de a-l da de gol pe unchiul mea. Uitasem chiar cu totul de ea, dar dumneata singur mi-ai adus aminte.

— Ce-s prostiile acestea? Nu înţeleg nimic, mormăi Piotr Ivanîci, uitându-se la foaia de hârtie.

— Priveşte mai atent.

Alexandr apropie hârtia de ochii unchiului. Deodată, Piotr Ivanîci se întunecă la faţă.

— Dă-mi-o! Dă-mi-o încoace, Alexandr! strigă el repede şi voi să apuce hârtia. Dar Alexandr îşi trase mâna înapoi. Lizaveta Alexandrovna se uita la ei cu multă curiozitate.

— Nu, unchiule, nu ţi-o dau până când n-ai să recunoşti aici, în faţa mătuşii, că ai iubit şi dumneata odată ca şi mine şi ca toată lumea… În caz contrar, acest document va fi remis în mâinile mătuşii, ca să-ţi servească drept mustrare în vecii vecilor.

— Barbarule! strigă Piotr Ivanîci. Ce faci cu mine?

— Nu vrei să recunoşti?

— Ei bine, da, am iubit. Dă-o încoace!

— Nu, dă-mi voie: recunoaşte că ai turbat de mânie. Ai fost gelos.

— Ei bine, da: am fost gelos, ani turbat de mânie… zise Piotr Ivanîci strâmbându-se.

— Ai plâns.

— Nu, n-am plâns.

— Nu-i adevărat! Am auzit-o din gura mătuşii. Recunoaşte*!*

— Nu pot să recunosc aşa ceva, Alexandr. Poate acum, cel mult, să încep a plânge.

— *Ma tante,* poftim documentul!

— Arată-mi-l, zise ea, întinzând mâna.

— Ei bine, am plâns, da, am plâns. Dă-mi-l! strigă disperat Piotr Ivanîci.

— Pe malul lacului?

— Da, pe malul lacului.

— Şi ai cules flori galbene?

— Am cules. Du-te naibii! Dă-o încoace!

— Nu, n-am terminat încă. Să-mi dai cuvântul dumitale de onoare că ai să dai uitării veşnice prostiile mele şi că vei înceta să-mi scoţi

ochii cu ele.

— Îmi dau cuvântul de onoare.

Alexandr întinse fiţuica. Piotr Ivanîci o luă repede, aprinse un chibrit şi arse pe loc hârtiuţa.

— Spuneţi-mi cel puţin şi mie: ce-i asta? întrebă Lizaveta Alexandrovna.

— Nu, draga mea. Asta n-o voi mărturisi nici la judecata de apoi, răspunse Piotr Ivanîci. E oare cu putinţă s-o fi scris eu?… Nu se poate…

— Dumneata ai scris-o, unchiule! îl întrerupse Alexandr.

— Cred că aş putea să reproduc, vorbă cu vorbă, ce scria acolo. Ştiu pe de rost: „Îngerul meu, adorata mea…"

— Alexandr! O să ne certăm pe vecie! strigă supărat Piotr Ivanîci.

— Să roşeşti ca de o crimă de duioasa ta dragoste dintâi! rosti Lizaveta. Alexandrovna.

Ridică din umeri şi le întoarse spatele.

— E atâta… prostie în dragostea asta, zise Piotr Ivanîci blând şi insinuant. Iată, între noi doi, nici vorbă n-a fost de efuziuni sincere, de flori, de plimbări pe lună… şi totuşi mă iubeşti…

— Da… m-am obişnuit foarte mult cu tine, răspunse distrat Lizaveta Alexandrovna.

Piotr Ivanîci începu să-şi mângâie îngândurat favoriţii.

— Ce zici, unchiule, îl întrebă Alexandr în şoaptă, aşa trebuie să fie?

Piotr Ivanîci îi făcu cu ochiul, ca şi cum ar îi vrut să spună: „Taci".

— Lui Piotr Ivanîci îi este îngăduit să gândească şi să procedeze astfel, zise Lizaveta Alexandrovna. A fost totdeauna aşa şi nu cred că l-a cunoscut cineva în altă lumină. Pe când de la dumneata, Alexandr, nu m-aş fi aşteptat la o asemenea schimbare…

Oftă.

— De ce oftezi, *ma tante?* întrebă el.

— Îl regret pe Alexandr cel de pe timpuri, răspunse ea.

— Ai fi vrut cumva, *ma tante,* să fi rămas ca acum zece ani? Unchiul are dreptate când spune că era o înclinaţie prostească spre vis…

Faţa lui Piotr Ivanîci îşi recăpăta din nou expresia feroce. Alexandr tăcu.

— Nu, nu aşa cum ai fost acum zece ani, ci cum erai cu patru ani în urmă, îi răspunse Lizaveta Alexandrovna. Îţi mai aduci aminte ce scrisoare mi-ai scris de la ţară? Cât de mult îmi plăceai cum erai pe atunci!

— Mi se pare că şi în acea scrisoare mă lăsam furat de visuri, zise Alexandr.

— Nu erau visuri. Înţeleseseşi, îţi lămuriseşi rostul vieţii. Erai frumos, nobil, deştept… De ce n-ai rămas aşa? De ce toate acestea n-au fost decât vorbe pe hârtie, iar nu fapte? Frumosul acesta a strălucit

doar o clipă, ca soarele când iese dintre nori…

— Vrei să spui, *ma tante,* că acum… nu mai sunt nici deştept şi… nici nobil?

— Doamne fereşte! Nu vreau să spun aşa ceva. Dar acum eşti deştept şi nobil în alt fel… nu în felul meu…

— Ce să-i faci, *ma tante!* Şi Alexandr oftă adânc. Aşa e secolul nostru. Mă ţiu în pas cu el; nu pot să rămân în urmă. Iată, mă refer iar la unchiu, voi cita cuvintele lui…

— Alexandr! strigă Piotr Ivanîci cu un aer fioros.

— Vino pentru o clipă la mine în birou: trebuie să-ţi vorbesc.

Trecură în birou.

— Ce te-a găsit astăzi de tot citezi fraze de-ale mele? începu Piotr Ivanîci. Nu vezi în ce stare e nevastă-mea?

— Ce s-a întâmplat? întrebă Alexandr speriat.

— N-ai observat nimic? S-a întâmplat că-mi las serviciul, afacerile, absolut tot şi plec cu ea în Italia.

— Ce spui, unchiule! exclamă uimit Alexandr. Anul acesta, urmează doar să te facă consilier secret…

— Desigur. Dar vezi că doamna consilier nu se simte prea bine…

Se plimbă de vreo trei ori, măsurând odaia în lung şi în lat.

— Nu, rosti el, cariera mea e terminată. S-a făcut: soarta nu mă lasă să merg mai departe… Fie şi aşa! făcu el un gest cu mâna. Să vorbim mai bine despre tine, adăugă apoi. Mi se pare că păşeşti pe urmele mele…

— Mi-ar face plăcere, unchiule, adăugă Alexandr.

— Da… urmă Piotr Ivanîci, la treizeci şi ceva de ani, ai ajuns consilier de colegiu, ai un salariu bun, mai câştigi şi pe de lături destule parale, apoi te mai şi însori la timp cu o fată bogată… Orice s-ar spune, Aduevii ştiu să-şi vadă de treburi. Semeni leit cu mine. Nu-i lipsesc decât junghiurile din şale.

— A şi început să mă înjunghie din când în când… zise Alexandr, ducându-şi mâna la spate.

— Toate acestea, desigur, sunt foarte bune – în afară de durerile de şale, urmă Piotr Ivanîci. Mărturisesc că, atunci când ai venit aici, n-am crezut că are să iasă vreodată ceva din tine. N-aveai în cap decât preocupări de dincolo de mormânt, te înălţai în slăvi cu gândul… dar, slavă Domnului, toate acestea au trecut! Aş spune: continuă să mergi şi mai departe pe urmele mele în toate. Numai că…

— Numai că?

— Aş vrea… să-ţi dau câteva sfaturi… în legătură cu viitoarea ta nevastă…

— Care anume? Sunt curios să aflu.

— Adică nu! urmă Piotr Ivanîci după o clipă de tăcere.

— Mă tem să nu stricăm mai rău. Mai bine, fă cum te taie capul:

poate o nimereşti… Hai, mai degrabă, să vorbim despre căsătoria ta. Se spune că logodnica ta are o zestre de două sute de mii de ruble. E adevărat?

— Da. Tată-su îi dă două sute de mii şi de la mama ei i-a mai rămas o sută de mii.

— Aşadar, trei sute de mii! exclamă Piotr Ivanîci aproape speriat.

— Afară de asta, tatăl ei mi-a mai spus astăzi că ne dă de pe acum, în deplină stăpânire, toate cele cinci sute de suflete ale lui, cu condiţia să-i plătim anual opt mii de ruble. Vom locui împreună.

Piotr Ivanîci sări de pe fotoliu cu o vioiciune neobişnuită pentru el.

— Stai, stai, stai! exclamă el. M-ai năucit. Cred că n-am auzit bine. Ia mai repetă o dată: cât îţi dă?

— Cinci sute de suflete şi trei sute de mii de ruble… repetă Alexandr.

— Nu… glumeşti?

— Cum să glumesc, unchiule?

— Şi moşia… nu e ipotecată? întrebă Piotr Ivanîci încet, fără a se clinti din loc.

— Nu.

Cu mâinile încrucişate pe piept, unchiul privi cu respect, timp de câteva secunde, pe nepotul sau.

— Ai făcut şi carieră, şi avere! zise el, vorbind aproape pentru sine şi admirându-l pe Alexandr. Şi ce avere! Şi toate deodată! Toate! Alexandr! adăugă el cu mândrie şi solemnitate. Eşti cu adevărat sânge din sângele meu, eşti un Aduev. Hai, treacă de la mine – îmbrăţişează-mă!

Se îmbrăţişară.

— E pentru întâia oară, unchiule! zise Alexandr.

— Şi pentru cea din urmă! răspunse Piotr Ivanîci. E un caz cu totul excepţional. Dar ia spune: nici acum n-ai nevoie de parale? Adresează-mi-te măcar o dată.

— Cum să nu, unchiule, am mare nevoie: prevăd o mulţime de cheltuieli. Dacă ai putea să-mi dai vreo zece, cincisprezece mii…

— În sfârşit, pentru prima oară! exclamă Piotr Ivanîci.

— Şi pentru cea din urmă, unchiule, răspunse Alexandr: – e un caz cu totul excepţional.

NOTE

Romanul lui I. A, Goncearov, „O poveste obişnuită”, a apărut pentru prima oară în „Sovremennik” nr. 3 şi 4, martie-aprilie 1847. Faptul că romanul a fost publicat de revista democrată progresistă a timpului a constituit pentru el cel mai bun certificat de recomandaţie socială şi literară.

„O poveste obişnuită” a fost prima operă literară a lui Goncearov dată publicităţii, Traducerea mai multor capitole din romanul lui E, Sue, „Atar Gull” colaborarea la „Podsrtejnik”{68}, şi „Lunn]e noci”{69} – almanahurile manuscrise ale cercului Maikovilor (poeziile din anul 1835, nuvela umoristică „Boală năprasnică”, 1838, nuvela „O greşeală fericită”, 1839), schiţa umoristică de moravuri din sfera funcţionărească „Ivan Savvici Podjabrin”, 1842 (publicată mai târziu în „Sovremennik” în anul 1848) şi altele care constituie munca sa de creaţie anterioară romanului „O poveste obişnuită” – el le considera doar ca o „încercare a forţelor” sale în ceea ce priveşte maturitatea gândirii şi măiestria realistă. Ulterior, scriitorul a folosit parte din poeziile sale în opera „O poveste obişnuită”, atribuindu-le lui Alexandr Aduev. În acest scop, a schimbat unele dintre aceste versuri, făcându-le dinadins mai proaste.

Goncearov a lucrat timp de trei ani la romanul său „O poveste obişnuită”. Iată ce scria el în studiul său autobiografic „O poveste neobişnuită” (1875–1878): „Am conceput romanul în anul 1844, l-am scris în 1845, iar în 1846 nu mi-a mai rămas decât să termin câteva capitole.” După mărturia demnă de încredere a lui A. V. Starcevski – unul dintre intimii familiei pictorului N, A, Maikov – scriitorul nu numai că a conceput romanul în anul 1844, dar a şi scris o parte din el *(A. V. Starcevski*. Un publicist dat uitării, „Istoriceski vestnik”{70} nr. 2, 1886, pag. 374).

Înainte de a trimite opera „spre apreciere” lui Bielinski, Goncearov a citit de câteva ori prima parte a lucrării în salonul literar al Maikovilor. Romanul a suferit numeroase îndreptări şi modificări înainte de apariţie.

Din cele ce scrie I. Panaev în „Amintiri despre Bielinski” reiese că, la începutul anului 1846, «Goncearov i-a citit câteva seri în şir lui

Bielinski romanul său „O poveste obişnuită”. Criticul era entuziasmat de acest nou talent care debuta într-un mod atât de strălucit şi, în legătură cu aceasta, lua mereu în zeflemea pe bunul nostru prieten M. A. Iazîkov. Trebuie să menţionez că Goncearov, fiind la curent cu raporturile de prietenie ce existau între Iazîkov şi Bielinski, predase celui dintâi manuscrisul romanului său „O poveste obişnuită” ca să-l transmită lui Bielinski, cu rugămintea însă ca Iazîkov să citească manuscrisul în prealabil şi să hotărască dacă merită să fie trecut mai departe. Iazîkov a ţinut la el manuscrisul vreme de un an, l-a răsfoit o dată (după propria sa mărturisire), a citit câteva pagini care, cine ştie de ce, nu i-au plăcut, şi apoi l-a dat uitării. Vorbindu-i mai târziu lui Nekrasov despre această lucrare, i-a spus: „Am impresia că e cam slăbuţă; nu merită să fie tipărită.” Dar Nekrasov a luat manuscrisul de la Iazîkov a citit câteva pagini şi, dându-şi de îndată seama că opera ieşea cu totul din comun, a predat-o lui Bielinski care, la rândul său, l-a invitat pe autor să-i facă personal lectura ei. Bielinski asculta lectura lui Goncearov cu un interes şi o simpatie mereu crescândă, iar la scenele care-i plăceau în deosebi sărea din când în când de pe scaun cu ochi sclipitori», *I. I. Panaev*. „Amintiri literare”, Moscova-Leningrad, 1950, pag. 308).

Bielinski şi Nekrasov intenţionau să includă „O poveste obişnuită” în almanahul literar „Leviatan”, pe care plănuiau să-l scoată în acea vreme. Dar neizbutind să ducă la îndeplinire proiectul în legătură cu almanahul în toamna anului 1846. Nekrasov şi Panaev au obţinut aprobarea pentru editarea revistei „Sovremennik”, care, după planul lui Nekrasov şi Bielânskr, urma să publice romanul lui Goncearov în primul ei număr din anul 1847.

„O poveste obişnuită” l-a situat pe Goncearov în rândul celor mai de seamă scriitori realişti cu orientare progresistă care. după spusele lui Bielinski, tindeau să redea în spirit critic „diferitele aspecte ale vieţii sociale.”

Într-una dintre scrisorile către Botkin, Bielinski scria: „Povestirea lui Goncearov a făcut vâlvă la Petersburg:, înregistrând un succes nemaiauzit! Părerile tuturor concordă în favoarea ei… Într-adevăr, este un talent remarcabil Cred că specificul sau, mai bine zis personalitatea sa, se caracterizează prin lipsa oricărei urme de didacticism, de literaturism şi artificii literare, de care n-au izbutit şi nu izbutesc să se dezbare până şi scriitorii ruşi geniali… Sunt convins că povestirea îţi va plăcea foarte mult. Ca să nu mai vorbim de foloasele pe care le va aduce societăţii! Ce lovitură năprasnică dă ea romantismului, înclinaţiei spre visare, sentimentalismului, mentalităţii provinciale!” *(Bielinski.* Scrisori, vol. 111, pag. 198–199).

Goncearov şi-a definit el însuşi misiunea ca autor al romanului „O poveste obişnuită” în cunoscutul său articol „Mai bine mai târziu

decât niciodată” (1879): «Pe când scriam „O poveste obişnuită”, mă gândeam fireşte şi la mine şi la mulţi semeni de ai mei care au învăţat şi ei acasă ori la universitate, au trăit prin colţuri liniştite, sub aripa ocrotitoare a unei mame grijulii şi apoi, petrecuţi cu lacrimi în ochi (ca în primele capitole din „O poveste obişnuită”), s-au rupt de la o fericire tihnită, de la căminul părintesc şi şi-au făcut apariţia pe principala arenă de activitate, la Petersburg.

«Şi aici în întâlnirea dintre nepot, acel visător molatic, râzgâiat, de o existenţă trândavă de boier, şi unchiul cel practic – am făcut doar o aluzie la un fenomen care abia începea să se înfiripe la Petersburg, centrul cel mai însufleţit. Fenomenul acesta este licărirea conştiinţei despre necesitatea unei *munci* efective şi nu rutiniere, a unei *acţiuni vii* în lupta împotriva stagnării întregii Rusii.

«Această licărire a conştiinţei s-a reflectat în mica mea oglindă – mediul funcţionarilor mijlocii. Nu încape îndoială că şi în celelalte sfere superioare şi inferioare ale vieţii ruse se petrecea acelaşi fenomen, în acelaşi spirit, ton şi caracter – diferit doar ca proporţii.

«Exponentul acestei teme în societate era unchiul: el a ajuns la o situaţie importantă în serviciu, este director, consilier secret şi, afară de asta, şi fabricant pe atunci, adică între anii 1820–1850, faptul acesta era un act nou şi îndrăzneţ, considerat aproape ca o înjosire (nu mă refer la boierii fabricanţi, la care uzinele şi fabricile intrau în avuţiile neamului, fiind pentru ei nişte surse de venituri de care nu se ocupau personal). Consilierii secreţi nu prea se decideau la un asemenea pas. Mai întâi că nu le-o îngăduia rangul şi apoi – titlul de negustor nu era prea măgulitor.

«În lupta dintre unchi şi nepot se reflectă de asemenea şi schimbarea care se producea atunci în vechile concepţii şi moravuri, sentimentalismul, exagerarea până la caricatură a sentimentelor de prietenie şi dragoste, poezia trândăvelii, minciuna sentimentelor făţarnice de fapt inexistente, din cadrul familiei şi al vieţii casnice (bunăoară, dragostea mai uşii – o fată bătrână – pentru *florile galbene* etc.), irosirea timpului cu vizite cu acea ospitalitate fără rost etc.

Pe scurt, întreaga latură parazitară, visătoare şi afectată a moravurilor vechi, îmbinată cu obişnuitele clanuri ale tinereţii care tindea spre atitudini înălţătoare, măreţe, sublime, pline de efect, şi râvnea să exprime aceasta într-o proză emfatică şi îndeosebi în versuri – toate acestea se ştergeau, treceau în domeniul trecutului iar în locul lor pâlpâiau slab, abia perceptibil, licăririle unor orizonturi noi, cu preocupări serioase, folositoare, legate de realitate.

«Prima situaţie» adică vechiul este redată în toată plenitudinea ei în figura nepotului şi de aceea acesta apare mai bine reliefat, mai limpede.

«Cea de a doua situaţie – adică conştiinţa clară a necesităţii de a

activa, de a munci, de a cunoaşte – este exprimată în figura unchiului, dar conştiinţa aceasta abia încolţea, manifestându-şi doar primele simptome; ea era departe de a fi atins deplina dezvoltare şi se înţelege ca clementul acesta incipient nu putea să se manifeste decât slab, incomplet şi sporadic, în figuri izolate şi în grupuri restrânse; iată de ce chipul unchiului este mai şters decât acela al nepotului…

«Sfârşitul lui Aduev nu diferă de cel al majorităţii contemporanilor săi; el a capitulat în faţa înţelepciunii practice a unchiului, a început să muncească la slujbă, colaborând în acelaşi timp la reviste (de astădată însă fără a mai scrie versuri) şi, după ce a încheiat cu vârsta frământărilor tinereşti, a înclinat spre bunuri pozitive, ca cei mai mulţi oameni din timpul său, şi-a asigurat o situaţie solidă în cadrul serviciului şi a făcut o căsătorie avantajoasă – într-un cuvânt, şi-a aranjat afacerile. De altfel, acesta e şi sensul „Poveştii obişnuite”».

Trebuie să ţinem seamă totuşi că scriitorul a enunţat această caracterizare a ideii romanului în anul 1879. Goncearov s-a abţinut aici de a face o apreciere critică a lui Piotr Ivanovici Aduev. El îl prezintă numai sub aspectul lui pozitiv, fără a-î dezvălui şi trăsăturile negative, netemeinicia principiilor sale de viaţă, aşa cum reiese din romanul „O poveste obişnuită”.

Apărut în atmosfera acelei ascuţite lupte ideologice ce caracteriza viaţa socială rusă din deceniul al cincilea al secolului trecut, romanul „O poveste obişnuită” a stârnit o polemică aprinsă în presă. Primul ecou trezit de roman şi datorit lui Apollon Grigoriov a apărut în „Moskovskii gorodski listok”{71}, în luna martie, 1847 (nr. 66, 67). Pe lângă o apreciere în aparenţă elogioasă{72}, articolul lui Grigoriev conţinea şi consideraţiuni absurde despre caracterul realismului gogolian – realismul adepţilor „şcolii naturale”.

Gazeta reacţionară şi conservatoare „Severnaia pcela”{73} s-a grăbit să folosească acest prilej, spre a publica în paginile ei un articol semnat de Paddei Bulgarin, duşman înverşunat al lui Bielinski şi, în genere, al tuturor manifestărilor progresiste şi de talent din literatura rusă. Considerând părerea lui A. Grigoriev drept punctul de vedere al „şcolii naturale”, Bulgarin scria: „Vedeţi la ce reduce şcoala naturală geniul! La o viziune precis[a obiectelor mărunte! Asta este! Iată despre ce se vorbeşte de zece ani încoace!” („Severnaia pcela” 1847, nr. 81 din 12 aprilie, „Spicuiri publicistice”, foileton, F.B.).

Văzând în Goncearov un discipol al realismului critic, F. B. Bulgarin se străduia în fel şi chip să minimalizeze valoarea socială şi artistică a romanului „O poveste obişnuită”. «Nu încape îndoială, – scria el, – că lucrarea domnului Goncearov „O poveste obişnuită” este în felul ei o povestire foarte bună, cu toate că nu seamănă cât uşi de puţin cu povestirile domnului Gogol. Deşi domnul Goncearov are o limbă populară, cel puţin nu recurge la expresii vulgare…»

Caracterul echivoc al elogiilor aduse de „Severnaia pcela" lui Goncearov a devenit evident după publicarea articolelor lui I. Brandt, unul dintre colaboratorii acestei reviste. În articolele sale, semnate cu iniţialele L I. I., Brandt aducea romancierului acuzaţia că s-ar strădui „să trivializeze orice emoţie sufletească, orice elanuri sentimentale… atât de fireşti şi îngăduite în tinereţe." Era o apărare făţişă a romantismului reacţionar al nobililor.

„Sovremennik" a răspuns îndată articolului lui A Grigoriev cu *o* critică aspră (notă anonimă scrisă de Bielinski). «…din toate acestea, nu rezultă câtuşi de puţin, – arată revista „Sovremennika, – că şcoala naturală ar trebui să răspundă pentru orice flecăreală apărută în presă, pentru orice inepţie tipărită.» *(V. C. Bielinski.* Opere complete, vol. XIII, Leningrad, 1948, pag. 223).

Criticul S. Dudîşkin, adept al estetismului nobiliar, a publicat în „Otecestvennîe zapiski" un studiu în care făcea apologia romantismului lui Aduev, întemeiat pe o falsă idealizare a vieţii şi pe o atitudine dispreţuitoare faţă de realitate. Făcând o apreciere net negativă figurii lui Aduev-senior, criticul declara următoarele: „E de preferat ca oamenii să-şi păstreze romantismul, în eventualitatea că acesta trebuie neapărat să ia o orientare practică, cum este pozitivismul lui Piotr Ivanovîci" („Otecestvennîe zapiski", 1848, nr, 1).

De asemenea şi revista slavofilă „Moskvîteanin" (1852, nr. 5) l-a atacat pe Goncearov, luând sub scutul ei „romantismul din viaţă" şi pe romanticii de tipul lui Aduev.

Dar V. G. Bielinski, prin studiul său „Privire asupra literaturii ruse din anul 1847", a dat o lovitură de moarte întregii tabere a criticii ostile. El a dat o ripostă zdrobitoare şi conservatorilor de la „Severnaia pcela", şi partizanilor „artei pentru artă" şi slavofililor care proslăveau romantismul reacţionar şi idealizau timpurile de odinioară.

Luptând pentru arta cu un înalt conţinut de idei, pentru arta cu orientare socială şi legată de interesele şi aspiraţiile progresiste ale societăţii ruse, Bielinski a descoperit în Goncearov un scriitor credincios realismului critic al „şcolii naturale". Subliniind că apropierea din ce în ce mai mare de viaţă, de realitate, este una dintre trăsăturile distinctive ale literaturii ruse contemporane", Bielinski scria: «Anul care s-a scurs, 1847, a fost deosebit de fecund în romane, povestiri şi nuvele de o valoare remarcabilă. Ţinând seamă de uriaşul succes înregistrat iu rândurile publicului, locul primordial revine, fără îndoială, celor două romane: „Cine e de vină" şi „O poveste obişnuită"», Bielinski îşi dădea seama că, în pofida deosebirii esenţiale dintre concepţiile ideologice ale lui Gherţen şi cele ale lui Goncearov, amândoi scriitorii căutau să oglindească viaţa şi realitatea „aşa cum suit ele", că erau străini de „o falsă idealizare a vieţii".

Critica ostilă orientării gogoliene afirma că, după părerea ei, romanticii de tipul lui Alexandr Aduev sunt perimaţi şi nu mai există în Rusia. Bielinski combătea această părere în articolul său, arătând că este cu desăvârşire greşită şi dăunătoare.

Marele critic demonstra în mod convingător şi limpede că aşa-zisa „mentalitate provincială" şi romantismul lui Alexandr Aduev nu sunt decât produsul vieţii patriarhale a nobilimii de provincie, precum şi al înapoierii şi rutinei regimului iobăgist. Concluzia se impunea de la sine: ca să se pună capăt acestui fenomen, trebuiau distruse condiţiile care-l generau.

„Romanticii îndeobşte pun foarte mult preţ pe sentimente, – scria Bielinski, – ei cred că sunt singurii înzestraţi cu o mare putere de simţire, care altora le lipseşte, deoarece nu-şi strigă sentimentele în gura mare… Se mai întâmplă însă că unii, cu cât simt mai intens, cu atât mai nesimţit se poartă în viaţa de toate zilele; ei varsă şiroaie de lacrimi când ascultă muzica ori versuri, când citesc într-un roman ori într-o nuvelă descrierea vie a chinurilor omenirii, dar trec nepăsători pe lângă suferinţa reală care se desfăşoară sub ochii: lor." (Toate citatele din studiul lui Bielinski sunt luate din Ed.: *V. O. Bielinski* – Culegere de opere în trei volume, vol. III, Golitizdat, 1948.)

Răspunzând la atacurile îndreptate de aceeaşi critică împotriva celuilalt personaj principal al romanului – Piotr Ivanovîci Aduev, reprezentantul burgheziei în formare – dar mai ales polemizând cu slavofilii, Bielinski a demonstrat cu argumente strălucite că acest tip de oameni a şi apărut şi că de aci înainte el va continua să apară în societatea rusă. Totodată, Bielinski a arătat extrem de limpede orizontul îngust al acestui erou. „El şi-a stabilit reguli de viaţă absolută, – scrie Bielinski despre Piotr Ivanovici, – care răspundeau firii sale şi bunului simt… le considera de o justeţe indiscutabilă… era convins că şi-a consolidat fericirea casnică pe temelii solide şi, dintr-o dată, a băgat de seamă că sărmana lui soţie era victima înţelepciunii sale, că i-a făcut viaţa amară şi că a sufocat-o în această atmosferă rece şi îmbâcsită.

„Ce lecţie pentru oamenii pozitivi, reprezentanţi ai bunului simţ! Carevasăzică, omul are nevoie nu numai de bun simţ, dar şi de altceva, fie el cât de puţin"

Ca un fervent apărător al egalităţii în drepturi a femeii în viaţa socială şi personală, Bielinski saluta cu căldură pe scriitorii care oglindeau în operele lor creşterea conştiinţei propriei valori la femeia rusă. „O poveste obişnuită" îi oferea prilejul să-şi spună părerea cu privire la această problemă în articolul său „Privire asupra literaturii ruse din anul 1817".

După părerea lui Bielinski «chiar şi talentele ruse de prim ordin au creat deocamdată puţine, figuri feminine" izbutite»… La Goncearov

însă, ele sunt „făpturi vii, rupte din realitate. El a realizat un lucru nou în literatura noastră."

Din punctul de vedere al lui Bielinski, lipsa esenţială şi principală a romanului „O poveste obişnuită" constă în aceea că, la sfârşitul operei, scriitorul se îndepărtează de veridic în portretul tânărului Aduev: „În epilog, eroul romanului nu mai e de recunoscut, scrie Bielinski; el a devenit un personaj cu totul fictiv, artificial… Romantismul ce-l caracterizase până atunci face parte integrantă din firea sa; romanticii de genul lui nu devin niciodată oameni pozitivi. Autorul ar fi avut mai curând dreptul de a-l sili pe eroul său a lâncezească într-un colţ pierdut de ţară, copleşit de apatie şi de lene, decât să-l pună să ocupe un post avantajos la Petersburg şi să ia o zestre mare. Ar fi fost şi mai indicat şi mai firesc să facă din el un mistic, un fanatic, un sectant; dar cel mai bine şi cel mai firesc ar fi fost să-l facă un slavofil, de pildă… În felul acesta, eroul nostru ar fi fost un veritabil romantic din zilele noastre şi nimănui nu i-ar îi trecut prin minte că astăzi nu mai există oameni de felul lui…" În aceste rânduri, Bielinski demasca pe slavonii, care idealizau vremurile de demult şi starea de înapoiere a Rusiei.

Bielinski a sugerat o altă versiune a epilogului care, prin ascuţimea ideilor şi orientarea ei socială, este incontestabil Superioară versiunii, date în roman. Totuşi, evoluţia caracterului lui Alexandr Aduev, aşa cum ne este prezentată în „O poveste obişnuită", este şi ea tipică, „obişnuită" pentru mulţi dintre tinerii nobili din acea epocă.

Succesul romanului „O poveste obişnuită" l-a încurajat pe Goncearov să-l publice într-o ediţie separată în anul 1848. Cea dintâi ediţie separată a acestei lucrări e identică cu textul apărut în revistă (dacă facem abstracţie de câteva retuşări de minimă importantă), Nici ediţia a doua (1858) şi nici a treia (1862) nu conţin modificări de mare însemnătate. Abia cu prilejul pregătirii ediţiei a patra (1868), autorul a introdus numeroase îndreptări în textul romanului, dovadă a spiritului său exigent. Goncearov a revizuit textul rând cu rând şi l-a corectat cu toată atenţia, fără să intervină în compoziţia romanului şi în esenţa ideilor întruchipate în personaje şi tablouri. Toate modificările şi îndreptările făcute în roman urmăresc acelaşi obiectiv: să dea figurilor, limbii şi stilului, expresivitate şi o mare preciziune realistă, ceea ce Goncearov a izbutit să realizeze cu prisosinţă. El a refăcut ori a eliminat cu totul din textul său nu numai unele cuvinte, dar şi fraze şi chiar fragmente întregi, imediat ce a surprins în ele cea mai mică „nota literară forţată", orice urmă de retorică sau lipsă de coeziune. Goncearov a fost deosebit de intransigent faţă de rămăşiţele frazeologiei romantice, atunci când folosirea acesteia nu era impusă ca o necesitate de problema artistică. El s-a străduit să dea caracterizări de personaje şi descrieri cât se poate de concise şi de o precizie realistă. În unele cazuri, Goncearov a introdus în figurile eroilor şi în

tablouri o serie de amănunte şi trăsături noi, care le-au aprofundat şi le-au îmbogăţit tipicitatea. Aşa, de pildă, în figura mamei lui Alexandr Aduev, scriitorul a scos şi mai mult în relief naivitatea şi mărginirea concepţiilor ei patriarhale despre viaţa de zi cu zi şi, în acelaşi timp, a conturat şi mai puternic abnegaţia cu care-şi iubeşte fiul. Respectând parcă principiul lui Bielinski cum ca „înclinaţia pentru împestriţarea graiului rus cu cuvinte de provenienţă străină, fără ca lucrul acesta să decurgă dintr-o necesitate, din motive bine întemeiate, contravine bunului simţ", Goncearov a scos din text neologismele ca de pildă, „anacronism", „analiză", „patetic" sau le-a înlocuit cu noţiuni ruseşti. Astfel, cuvântul „reflectare" l-a înlocuit cu cuvintele „înrâurire", iar „metoda" cu „regula" etc. etc.

În noua redactare, şi chipul lui Aduev-senior a avut mult de câştigat ca putere de convingere artistică; în această versiune au apărut mai reliefate, mai clare, trăsăturile individuale ale caracterului său, iar din vorbirea lui a dispărut uşoara tendinţă de a face paradă de fraze livreşti şi de erudiţie. Aspectul şi conduita lui au dobândit mai multă naturaleţe.

Cât despre eroul principal al romanului, Aduev junior, trebuie să spunem că, datorită modificărilor făcute în descrierea lui, cititorul percepe şi mai concret evoluţia figurii lui. Aşa, de pildă, Goncearov a socotit că la cuvintele eroului: „Vrea mă-mpotmolească în noroi, să mă atragă în sfera lui" – trebuie să adauge: „Cu toate acestea, nu este decât un funcţionar, un fabricant deştept şi atât – iar eu sunt poet." Doar cu o singură trăsătură minusculă de penel, scriitorul a arătat cum Alexandr Aduev, după expresia lui Bielinski, acest tânăr „de trei ori romantic", apărându-se de critica nimicitoare a unchiului, încearcă să găsească în eul său sentimentul propriei sale demnităţi.

În anul 1883, Goncearov a pregătit o nouă ediţie separată a romanului, pe care editorul Glazunov a menţionat-o de asemenea ca fiind a patra. Scriitorul a introdus în această edific noi îndreptări, conducându-se după aceleaşi criterii ca şi cele anterioare.

Pe lângă modificarea anumitor cuvinte, rânduri şi fraze, Goncearov elimină de astă dată vreo zece pasaje mari din cuprinsul textului. În capitolul I (partea 1-a), el renunţă la nişte speculaţiuni lungi cu caracter filosofic ale autorului, cu privire la dragostea dintre femei şi bărbaţi. Nu încape îndoială că Goncearov a renunţat la aceste speculaţiuni, deoarece le găsea pretenţioase, scrise în genul vechii literaturi romantice şi, în consecinţă, nelalocul lor într-un roman realist.

Toate ediţiile anterioare celei din 1883 conţineau următoarele rânduri în portretul lui Piotr Ivanovîci Aduev: «Trăsăturile feţei lui erau mari şi regulate, dar nu exprimau nici bunătate şi nici răutate, nici inteligentă superioara, dar şi mai puţin prostie, ci un fel de calm

rece, care de altfel nu speria şi nu respingea pe nimeni; orice i-ai povesti, orice ai face sub ochii lui – fie că ai juca o dramă, un vodevil, pe Don Juan al lui Mozart, fie că ai cânta „în grădină, în livadă", fie că i-ai spune vorbe deosebii de înţelepte ori o mare nerozie – el te priveşte şi te ascultă mereu cu aceeaşi figură: nici nu plânge, nici nu râde. Zadarnic se străduia câte un mucalit să-l facă să râdă cu vorbele lui de duh – de-abia dacă izbutea printr-un spirit bun să-i aducă un zâmbet pe buze. Zadarnic venea câte un prieten în goana mare pentru ca înaintea altora să-l uimească cu o veste neaşteptată şi tristă – nici acesta nu avea mai mult succes: Piotr Ivanovici asculta vestea, ca şi cum ar fi auzit-o mai înainte. El îşi păstra totdeauna cumpătul, indiferent dacă impresiile din afară erau bune sau rele. Aşa se purta el în lume.» Scriitorul a eliminat aceste rânduri în anul 1883, de bună seamă fiindcă aici eroul arăta nu ca un personaj viu, prezentat în chip realist, ci ca o schemă trasată în spiritul vechiului romantism, faţă de care Goncearov s-a dovedit un adversar neîmpăcat în tot cursul vieţii sale.

Ridiculizând romantismul fictiv al tânărului Aduev, Goncearov, în prima versiune a romanului, i-a exagerat într-o anumită măsură pe eroii săi. Nu încape îndoială că tocmai de aceea a socotit necesar să scoată din text următoarele cuvinte, adresate de Piotr Ivanovîci Aduev nepotului său: „Ţie-ţi lipsesc pumnale, încăierări, sânge; ai vrea ca frumoasa ta să fugă de acasă de dragul tău, şi încă noaptea, dacă e posibil, aşa, sub clar de lună, ba chiar să fugă pe nişte insule pustii, iar tu s-o aperi de fiare şi bandiţi, să-i cânţi noapte de noapte serenade sub balcon, ori să compui versuri pe care ea să le înveţe pe dinafară… sau şi mai bine: ai vrea ca fata asta a ta, cum îi zice? Grunia, nu-i aşa? să te iubească până dincolo de mormânt, iar tu pe dânsa mai încetişor, cam aşa şi aşa… Apoi, spune-mi, te rog, dacă toate astea au vreun rost?"

În anul 1883, L A. Goncearov a purces la pregătirea pentru tipar a primei sale culegeri de opere complete. Cu acest prilej, el a revizuit din nou textul romanului „O poveste obişnuită", completându-l şi îndreptându-l, dar într-o măsură mai mică decât pentru ediţia a patra.

Manuscrisele romanului nu s-au păstrat, în ediţia de faţă, „O poveste obişnuită" este tipărită după textul primului volum din cea de a doua ediţie a Operelor complete ale lui I. A. Goncearov, revizuită şi corijată în comparaţie cu ediţiile anterioare, începând cu cea din „Sovremennik"; această culegere a apărut la Sankt-Petersburg în anii 1886–1889, pe când autorul mai trăia. Nu menţionăm, în fiece caz în parte, îndreptările aduse de redacţie lipsurilor evidente ale autorului.

I. A. GONCEAROV (studiu critico-biografic)

Într-unul dintre articolele sale, A. M. Gorki scria: „Fiecare scriitor rus avea o individualitate netăgăduită şi pronunţată, dar pe toţi îi unea aceeaşi dârză năzuinţă de a înţelege, de a simţi, de a prevedea viitorul patriei, soarta poporului ei, rolul ei pe pământ. Ca om, ca personalitate, scriitorul rus a fost din totdeauna însufleţit de o dragoste pătimaşă şi neţărmurită pentru măreaţa cauză a vieţii, pentru literatură…”

Din aceasta categorie de scriitori ruşi face parte şi Goncearov. Pentru el, activitatea literară însemna chemarea sa, menirea sa socială. Cu prilejul sărbătoririi a 125 de ani de la naşterea lui, Goncearov a fost caracterizat în „Pravda” drept „un mare scriitor rus”.

Goncearov a intrat în literatura rusă ca scriitor progresist şi ca reprezentant de seamă al şcolii artiştilor realişti din deceniul al cincilea al secolului trecut, care au fost continuatorii tradiţiilor lui Puşkin şi Gogol şi s-au format sub directa înrâurire a criticii lui Bielinski.

Creaţia scriitorului este rodul epocii istorice cuprinsă între cel de al cincilea şi cel de al optulea deceniu al veacului trecut epocă de puternică criză a orânduirii feudalo-iobăgiste, de lichidare a iobag iei şi de avânt al mişcării democratice din Rusia. Cele trei romane ale lui Goncearov: „O poveste obişnuită”, „Oblomov” şi „Prăpastia” oglindesc tocmai această epocă.

Soarta patriei sale a constituit în toate operele lui Goncearov tema centrală a creaţiei lui. El scria: „Urmăresc când cu durere, când cu bucurie, după împrejurări, mersul favorabil sau defavorabil al vieţii poporului” Scriitorul arată cât în cele mai însemnate opere ale sale, a căutat să dea un răspuns problemelor ridicate de viaţa rusă din acea vreme.

Opera lui Goncearov a jucat un rol de seamă atât în istoria literaturii ruse a secolului al XIX-lea cât şi în dezvoltarea realismului critic, precum şi în crearea romanului realist rus.

I

Ivan Alexandrovici Goncearov s-a născut la 18 Iunie 1812 în oraşul Simbirsk. Copilăria şi-a petrecut-o în atmosfera patriarhală, caracteristică epocii iobăgiste, care domnea la conacul familiei sale de boieri şi totodată de negustori avuţi. Goncearov a văzut pretutindeni viaţa de trândăvie şi indiferenţă, lipsită de griji a celor ce locuiau la conac, viaţă pe care, mai târziu, a redat-o aproape în întregime în „Visul lui Oblomov".

Preocupările spirituale ale copilului s-au trezit datorită contactului cu naşul său, Tregubov, un om luminat şi legat de cercurile decembriste, care se îngrijea de educaţia finului său. În aceeaşi măsură, cărţile, nenumăratele cărţi pe care le citea cu lăcomie, i-au ajutat să reziste influenţei moravurilor oblomoviste. Încă din copilărie, Goncearov cunoştea operele lui Lomonosov, Fonvizin, Derjavin, Jukovski, ale lui Voltaire şi Rousseau, precum şi tot felul de descrieri de călătorii – ale lui Cook şi Kraşeninnikov sau lucrările de istorie ale lui Golikov şi Karamzin. El scria în autobiografia sa: „Aceste lecturi multilaterale… i-au deschis băiatului ochii asupra multor lucruri înainte de vreme şi, fireşte, i-au influenţat şi i-au dezvoltat puternic fantezia, hărăzită de la natură cu o vioiciune puţin obişnuită".

Liceul comercial din Moscova, unde Goncearov a învăţat între anii 1822 şi 1830, i-a lăsat întipărite în adâncul sufletului amintiri neplăcute despre profesorii mediocri de acolo şi despre metoda lor rutinieră de predare. „Numi face plăcere să răscolesc aceste amintiri," – spune Goncearov. De altfel şi istoricul S. M. Soloviov relatează că la Liceul comercial se învăţa prost; profesorii de acolo erau oameni antediluvieni. Dar şi în anii tinereţii literatura rusă s-a dovedit a fi dascălul lui Goncearov. El citea cu pasiune operele lui Puşkin pe care apoi, ca scriitor, le socoti un model de zugrăvire veridică a vieţii, o şcoală a gustului estetic. Din chiar mărturisirile lui Goncearov aflăm că tot în tinereţe s-a ivit şi „pasiunea lui pentru scris", pentru creaţie.

În toamna anului 1831, Goncearov s-a înscris la facultatea de litere a Universităţii din Moscova. Această instituţie care, în urma condiţiilor generate de urgia reacţiunii politice de la începutul deceniului al patrulea, era supusă dizgraţiei şi persecuţiilor, nu avea o metodă de predare de un înalt nivel. „Deşi urgisită, – scrie Gherţen, – universitatea se bucura de o influenţă din ce în ce mai mare: tinere forţe din toate colţurile şi din toate păturile Rusiei se revărsau în ea ca într-un receptacol; acolo, ele se lepădau de prejudecăţile însuşite în casa părintească, ajungeau la acelaşi nivel, fraternizau între ele şi apoi se întorceau din nou în toate colţurile, în toate păturile Rusiei". Studenţii progresişti, printre care se număra pe atunci şi Bielinski, Gherţen, Stankevici, Lermontov, îşi întreceau cu mult profesorii prin cerinţele spirituale şi aspiraţiile lor. Înflăcăratele discuţii filosofice şi politice duse în cadrul cercurilor lui Gherţen, Bielinski, Slankevici contribuiau la dezvoltarea intelectuală şi morală a studenţimii progresiste. Goncearov a stat departe de aceste dispute, căci nu-l prea interesau

evenimentele şi problemele social-politice. De aceea, mai târziu, anii de universitate îi apăreau ca o perioadă ce s-a scurs, fără nori, fără furtuni şi fără zguduiri lăuntrice, fără alte istorii în afara celor universale şi ruse, predate de la catedră". Dintre profesorii de la universitate, N. I. Nadejdin care ţinea cu mult talent prelegeri de estetică, a exercitat asupra lui Goncearov o puternică influenţă.

Atât pe tărâmul artei cât şi pe cel al teatrului şi literaturii, spre care viitorul scriitor se simţea puternic atras, interesele lui spirituale erau apropiate de cele ale „tinerelor forţe ruse." Alături de colegii săi progresişti, Goncearov admira cu entuziasm jocul marelui Scepkin, care adusese adevărul vieţii pe scena teatrului rus, şi se închina înaintea geniului lui Puşkin. «Pe atunci eram cu totul vrăjit de farmecul poeziei sale, – ne povesteşte Goncearov; – mă hrăneam cu ea, aşa cum mă hrănisem cu laptele mamei; versul lui îmi provoca fiori de extaz. Strofele lui (din „Evgheni Oneghin", „Poltava" etc.) se revărsau asupra mea ca o mană cerească. Şi eu, şi toţi tinerii de atunci, pasionaţi de poezie, ne-am format cultura estetică sub înrâurirea sa nemijlocită.» Goncearov a păstrat pururi în amintire vizita pe care Puşkin a făcut-o în anul 1832 la Universitatea din Moscova.

Prima încercare literară pe care scriitorul a publicat-o în presă datează şi ea din anii studenţiei. Împrietenindu-se cu N. I. Nadejdin, Goncearov a tipărit în anul 1832, în revista acestuia „Teleskop", traducerea unui fragment din romanul scriitorului francez Eugène Sue „Atar Gull".

După absolvirea universităţii, începând din vara anului 1834 şi până în primăvara anului 1835, Goncearov a lucrat în cancelaria guvernatorului din Simbirsk. Nemulţumit de viaţa în societatea nobililor şi funcţionarilor de provincie, el se hotărî să plece la Petersburg.

În primii zece ani petrecuţi în capitală, Goncearov a fost nevoit să ocupe o slujbă neînsemnată la Departamentul comerţului exterior al Ministerului de finanţe. Aceşti ani i-au folosit mai târziu scriitorului Goncearov, care s-a inspirat din observaţiile făcute asupra lumii birocratice şi comerciale din Petersburg. El şi-a amintit însă întotdeauna cu dezgust de slujba lui şi de mediul în care a trăit în anii tinereţii. În anul 1853, îi scria unui prieten: „Dacă ai şti ce murdărie, ce deşănţare, ce mentalităţi şi stări sufleteşti meschine şi grosolane mi-a fost dat să întâlnesc din leagăn încă, dacă ai şti ce suferinţe a îndurat sărmana-mi fire, silită să străbată mocirla morală şi materială, şi supusă fiind la rătăciri de tot felul, pentru ca, după multă caznă, să iasă pe făgaşul pe care m-ai găsit suspinând… cu gândul la acel chip uman, luminos şi sublim la care visez adesea…"

Din mărturisirile lui Goncearov reiese că „îşi consacra literaturii tot timpul liber ce i-l lăsa slujba".

La Petersburg, dând lecţii de literatură fiilor pictorului N. A. Maikov – Valerian Maikov, viitor critic bine cunoscut, şi Apollon Maikov, poet – Goncearov a intrat în cercul literar şi artistic al tatălui lor. Acestui cerc îi

era caracteristic estetismul nobiliar; în sânul lui, rolul principal revenea adepţilor romantismului, perimat la acea dată. În paginile almanahului manuscris al acestui cerc au fost inserate patru poezii de Goncearov, scrise în stil romantic, precum şi povestirile lui de tinereţe „O boală năprasnică" (1838) şi „O greşeală fericită" (1839). Goncearov nu socotea că aceste opere ar avea o deosebită valoare, Amintind în autobiografia sa din 1858 despre cercul Maikovilor, Goncearov arată că „scria în acest cerc familial povestiri, al căror conţinut era şi el familial, adică povestiri cu subiecte referitoare ta întâmplări sau la figuri particulare, având un caracter mai curând hazliu şi lipsit de orice semnificaţie deosebită".

Povestirile sunt o mărturie a orientării realiste a creaţiei sale de tinereţe: „O boală năprasnică" interesează prin descrierile vieţii de atunci, prin redarea unor scene din viaţa cotidiană. Aici, scriitorul ridiculizează tiradele melodramatice ale romanticilor. În figura lui Nikon Tiajelenko, un trântor şi un mâncău, se întrezăresc trăsăturile viitorului Oblomov. În „Greşeala fericită", Goncearov redă povestea unei iubiri romantice. Povestirea este scrisă în genul lucrărilor despre viaţa mondenă, care se bucurau de multă popularitate în acea vreme. Tendinţa realistă a povestirii apare limpede în zugrăvirea veridică a suferinţelor celor doi îndrăgostiţi, în prezentarea unor personaje ca, de pildă, sluga iobagă şi tânărul moşier Egor Aduev, a cărui figură anticipează prin numeroase trăsături figura lui Aduev-junior din romanul „O poveste obişnuită".

În 1842, Goncearov scrie ciclul de schiţe „Ivan Savvici Podjabrin", în genul „schiţei fiziologice" răspândită în literatura celui de al cincilea deceniu al secolului trecut. În aceste lucrări, autorul descrie într-o manieră umoristică viaţa de fiecare zi a unei case mari din Petersburg, schiţează chipuri expresive, ca portarul şi servitorul, zugrăveşte foarte colorat scenete de gen. Podjabrin evocă prin unele trăsături pe Hleslakov din „Revizorul" lui Gogol. Din schiţele de mai sus, apare limpede spiritul de observaţie al scriitorului, umorul său firesc.

Cu toate acestea, ciclul de schiţe, Ivan Savvici Podjabrin „nu-l mulţumeau pe Goncearov, care nu s-a grăbit să le publice. El voia să-şi facă debutul cu o operă al cărei conţinut să fie valoros. În anul 1843, el concepe planul romanului „Bătrânii" unde avea intenţia să înfăţişeze veridic viaţa de fiece zi a oamenilor obişnuiţi. Prin subiectul lui, romanul ne aminteşte de povestirea lui Gogol „Moşieri de altădată". După câtva timp, scriitorul a renunţat la această operă. Fragmentele scrise nu s-au păstrat, totuşi atât planul romanului cât şi schiţele despre Pudjabrin sunt o mărturie a faptului că Goncearov începuse să zugrăvească realitatea concretă în spirit gogolian.

Aşadar, între cel de al patrulea şi al cincilea deceniu, Goncearov îşi însuşise o experienţă considerabilă pe tărâmul creaţiei. Spre sfârşitul vieţii, el îi scria unui prieten, arătându-i cum a dobândit măiestria de scriitor:

„Nu aveam mai mult de 14–15 ani când, fără să bănuiesc că aş avea fie

şi un grăunte de talent, m-am apucat să citesc tot ce-mi cădea în mână şi să scriu eu însumi neîncetat…

Lecturile ca şi compoziţiile mi-au transmis însă pe nesimţite procedee scriitoriceşti şi practică, formându-mi pana. Cărţile au fost pentru mine o şcoală, iar practica mi-am însuşit-o la cercurile literare din acea vreme, unde aveam prilejul să studiez îndeaproape diferitele concepţii, orientări, etc. Numai contactul cu aceste cercuri, şi nicidecum lecturile individuale sau studiile universitare, m-au făcut să înţeleg – şi nu fără mâhnire – ce ocean nesfârşit şi adânc este literatura şi să-mi dau seama – nu fără teamă – că scriitorul care nu se mulţumeşte să rămână un diletant, ci năzuieşte să ajungă un nume, o valoare, trebuie să închine acestei cauze întreaga-i personalitate şi întreaga-i viaţă…" Pătruns de această înaltă concepţie despre menirea şi răspunderea scriitorului, Goncearov şi-a făcut intrarea în literatura rusă.

II

Goncearov şi-a început activitatea literară în perioada întunecată a cârmuirii lui Nicolae I.

După zdrobirea mişcării decembriste, reacţiunea politică din ţară creştea din ce în ce mai mult, înăbuşind fără cruţare cele mai mici manifestări ale gândirii iubitoare de libertate, Caracterizând situaţia literaturii din acele vremuri, I. S. Turgheniev scria mai târziu: „Nu cred ca vreunul dintre oamenii de astăzi să-şi poată închipui la ce oprimare era supus cuvântul scris pretutindeni şi în orice clipă. Scriitorul, oricine ar fi fost el, nu putea să nu se simtă ca un fel de contrabandist". Cenzura ţaristă tăia şi spânzura, interzicând sau schilodind cele mai bune opere ale literaturii ruse. Poeţii Palejaev şi Şevcenko au fost înrolaţi în armată ca soldaţi, pe Ceaadaev l-au declarat dement, iar Gherţen şi Saltîkov-Şcedrin au fost surghiuniţi. Absolutismul cu metodele lui de persecuţie i-a ucis pe Puşkin şi Lermoniov.

Totuşi, ţarismul n-a izbutit să robească şi sufletul viu al poporului care, în 1812, a luptat împotriva oştilor lui Napoleon şi a ştiut să-şi apere independenţa naţională. Ideile eliberării îşi făceau drum din ce în ce mai adânc în viaţa socială a Rusiei ca o reflectare a aspiraţiilor antiiobăgiste ale maselor populare şi ca o mărturie a puternicei crize politice şi sociale prin care trecea orânduirea feudalo-iobăgistă.

*Duşmanul de frunte al tuturor ruşilor însufleţiţi de idei progresiste era iobăgia. „Nu trebuie să uităm, – scria V. I. Lenin, – că… atunci când au scris iluminiştii noştri din perioada 1840–1870, toa*te prob*lemele sociale se rezumau la lupta împotriva iobăgiei şi rămăşiţelor ei. Noile relaţii social-*

economice şi contradicţiile acestora mai erau încă pe vremea aceea într-o stare embrionară."{74}

Literatura rusă progresistă din anii patruzeci, în frunte cu marele critic revoluţionar V. G. Bielinski, a jucat un rol uriaş în lupta împotriva regimului feudal.

Puşkin, Lermontov, Gogol au pas piatra de temelie a noii literaturi ruse, orientând-o spre fenomenele realităţii concrete, spre problemele esenţiale ridicate de viaţa rusă, şi au dat literaturii o linie critică, pătrunsă de sentimente ostile faţă de orânduirea feudalo-iobăgistă. Literatura rusă a preluat rolul de educator al societăţii ruse, a devenit o cauză de însemnătate naţională. După ce scrisese numai sferei înguste a intelectualilor proveniţi din rândurile nobilimii, ea a trecut în slujba intereselor obşteşti, a devenit tribuna de la care se răspândeau în masa cititorilor ideile umaniste şi iluministe şi de la care se lansau îndemnurile la luptă şi protest împotriva moravurilor iobăgiste, a manifestărilor înapoiate şi a stagnării vieţii ruse, împotriva trivialităţii şi a sălbăticiei traiului moşierilor şi al funcţionărimii. După cum observă Bielinski în celebra sa scrisoare către Gogol, publicul cititor, societatea vedea în scriitorii ruşi pe singurii lor călăuzitori şi salvatori, apărători împotriva autocraţiei, ortodoxismului şi poporaneităţii". În condiţiile luptei împotriva orânduirii feudalo-iobăgiste, a luat naştere şi s-a dezvoltat în literatura rusă realismul, ca o reflectare a creşterii aspiraţiilor antiiobăgiste în masele poporului şi ca un rezultat al gândirii sociale şi estetice înaintate. Bielinski, marele dascăl al literaturii ruse, teoreticianul profund şi propagandistul neobosit al artei realiste, îi considera scriitori înaintaţi pe acei oameni de litere care „redau viaţa aşa cum este ea în realitate, în adevăr."

În a doua jumătate a deceniului al cincilea al secolului trecut, a apărut în literatura rusă o strălucită pleiadă de asemenea scriitori. În cursul acestui deceniu, şi-au început activitatea literară A.I. Gherţen, I.S. Turgheniev, N.A. Nekrasov, A.N. Ostrovski, M.E. Saltîkov-Scedrin, F.M. Dostoevski, iar ceva mai târziu – L. N. Tolstoi. Creaţia lor a determinat dezvoltarea literaturii ruse din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Goncearov face şi el parte din acest grup de scriitori.

Dezvoltarea realismului în creaţia lui Goncearov a fost legată de concepţiile sale antiiobăgiste pe la mijlocul celui de al cincilea deceniu, Bielinski, pe care Goncearov l-a cunoscut în primăvara anului 1846, a exercitat o mare influenţă asupra scriitorului. Însuşi Goncearov vorbeşte despre această influenţă. „Scriitorii care zugrăveau în nuvelele şi schiţele lor trăsăturile iobăgiei, – arată el, – datorau, orientare în deosebi înflăcăratei propagande pe care el (Bielinski – S. P.) o făcea şi prin vorbă, şi prin scris". Până la sfârşitul vieţii, Goncearov a vorbit cu profund respect „despre cercurile de militanţi luminaţi ai vremii" despre oamenii cu idei înaintate din deceniul al cincilea, Bielinski, Granovski şi alţii din cercul lor erau nevoiţi nu numai să risipească negura estetismului ignorant, dar şi să

lupte împotriva întunericului de nepătruns în care era cufundată moşierimea, întreaga societate, tot poporul, să deştepte minţile din somnul lor letargic, – scrie Goncearov în prefaţa romanului „Prăpastia” (Râpa)… Iobăgia, pedepsele corporale, împilarea exercitată de autorităţi, minciuna prejudecăţilor din viaţa societăţii şi a familiei, grosolănia, sălbăticia moravurilor masei – iată obiectivele de luptă pentru care îşi concentrau cu osebire forţele intelectualii ruşi din deceniul al cincilea. De la tribuna criticii, de la catedra universitară, în cercurile iubitorilor de ştiinţă şi literatură, folosind arma criticii de artă, trebuiau lansate apeluri care să îndemne la respectul principiilor umane elementare ce tindeau să se afirme, trebuiau amintite drepturile omului, respectul proprietăţii etc.” Din faptul că, în expunerea lui, Goncearov enumeră problemele sociale care-i frământau pe ruşi în deceniul al cincilea, ajungem la concluzia că, în acea perioadă, scriitorul se afla sub influenţa vestitei scrisori a lui Bielinski către Gogol. „Împărtăşeam în mare măsură felul său de a gândi, bunăoară cu privire la libertatea ţăranilor, la măsurile cele mai indicate pentru luminarea societăţii şi poporului, la prejudiciile pe care orice constrângeri şi îngrădiri le aduc dezvoltării sociale”, – arată Goncearov mai târziu. Concepţia despre lume a lui Goncearov şi simpatiile lui pe tărâm social în cursul deceniului al cincilea ne dezvăluie limpede influenţa tendinţelor democratice din care-şi trag seva aspectele viguroase, realiste, ale creaţiei sale. Dar încă de pe la mijlocul deceniului al cincilea, în cercul scriitorilor grupaţi în jurul lui Bielinski au început să se simtă divergenţe de păreri şi de concepţii, legate de problemele imediate ale mişcării sociale din Rusia. Programul revoluţionar de luptă împotriva orânduirii feudalo-iobăgiste, elaborat de Bielinski şi Gherţen, concepţia lor materialistă despre lume, ideile lor socialiste se loveau de tendinţele democratice moderate sau de tendinţele liberale din opera unora dintre scriitorii din deceniul al cincilea. Orientarea critică din literatura rusă se dovedea a fi neomogenă din punct de vedere ideologic, iar pe măsură ce în Rusia lupta de clasă se ascuţea, se desluşeau tot mai limpede şi divergenţele care aveau să se contureze pe deplin în ajunul desfiinţării iobăgiei.

Goncearov era apropiat de cercul lui Bielinski prin convingerile sale antiiobăgiste, dar în concepţia lui despre lume se împletea şi o atitudine de negare a programului revoluţionar de transformare, a Rusiei feudalo-iobăgiste, precum şi de negare a ideilor socialiste ale marelui democrat revoluţionar. Cu toate acestea, până la sfârşitul vieţii, Goncearov l-a considerat pe Bielinski drept un mare umanist şi iluminist, dascălul său în materie de artă şi literatură.

III

Goncearov concepe cele trei opere capitale ale sale – romanele „O poveste obişnuită", „Oblomov" şi „Prăpastia" – în deceniul al cincilea, perioadă în care scriitorul se situase pe poziţiile democratice de negare a orânduirii feudalo-iobăgiste.

El şi-a conceput romanul „O poveste obişnuită" în anul 1844 şi a lucrat la el până la începutul anului 1846.

Înainte de a-şi trimite opera la tipar, scriitorul hotărăşte s-o prezinte lui Bielinski, «Profund emoţionat, i-am predat lui Bielinski, spre apreciere, „O poveste obişnuită", despre care nu ştiam ce să cred» – îşi amintea el mai târziu. Bielinski a citit romanul cu un profund interes. Din spusele scriitorului, reiese că, ori de câte ori se întâlnea cu el, marele critic îl copleşea cu laude entuziaste şi-i prezicea perspective fericite în viitor.

„O poveste obişnuită" a apărut în 1847, în numerele 3 şi 4 ale revistei, Sovremennik. „Romanul lui Goncearov a făcut vâlvă la Piter, succesul a fost nemaiauzit, – îi scria Bielinski lui V. P. Botkin în primăvara anului 1847. – Părerile tuturor au concordat în favoarea lui… Şi pe drept cuvânt – este vorba de un talent remarcabil". În studiul său „Privire asupra literaturii ruse din anul 1847", Bielinski a apreciat „O poveste obişnuită" şi a scos în evidenţă caracterul veridic, autentic al conţinutului şi al tipurilor, calificând romanul drept „una dintre operele cele mai remarcabile ale literaturii ruse". Apreciind fiecare nouă operă literară rusă prin prisma luptei împotriva regimului iobăgist, împotriva tuturor fenomenelor retrograde şi rutiniere din societatea rusă, democratul-revoluţionar Bielinski socotea că romanul lui Goncearov va aduce mari foloase societăţii ruse, „dând o lovitură năprasnică romantismului, înclinaţiei spre visare, sentimentalismului, mentalităţii provinciale", într-un cuvânt tuturor manifestărilor care opreau în loc dezvoltarea progresistă a vieţii ruse.

Printre operete apărute în literatura rusă pe la mijlocul celui de al cincilea deceniu al secolului trecut care au ca temă viaţa capitalei romanul „O poveste obişnuită" este cea mai reprezentativă, deoarece face o analiză atotcuprinzătoare a realităţii, dezvăluind profund, cu toată forţa artei realiste, tendinţele istorice ale dezvoltării societăţii ruse din acea vreme.

Acţiunea romanului începe cam pe la 1831 şi sfârşeşte prin 1845. „O poveste obişnuită" reflectă schimbările survenite în viaţa rusă de atunci, datorită dezvoltării mereu crescânde a relaţiilor burghezo-capitaliste din Rusia care subminau regimul feudalo-iobăgist. Romanul este îndreptat împotriva stării de înapoiere şi a atmosferei lâncede de stagnare în care se complăcea moşierimea provincială.

Prin romanul său „Goncearov voia să scoată în evidenţă faptul că era aproape momentul când în conştiinţă se va trezi – cum spunea el – „sentimentul necesităţii unei munci adevărate şi nu rutiniere, a unei acţiuni vii în lupta împotriva stagnării întregii Rusii". El arată că „O poveste obişnuită" oglindea în mic fenomenele ce se desfăşurau în acelaşi spirit, dar în alte proporţii, în cele mai diferite sfere ale vieţii ruse de la sfârşitul celui

de al patrulea deceniu şi începutul celui de al cincilea. Prin romanul său, Goncearov demască nimicnicia şi netemeinicia concepţiilor maniloviene{75} *despre viaţă, concepţii care îndepărtau de la realitate şi care, în deceniul al patrulea din secolul trecut, erau proprii majorităţii intelectualilor proveniţi din nobilime; el sprijină totodată lupta împotriva pseudoromantismului din viaţă şi din literatură, luptă dusă de la începutul celui de al cincilea deceniu de Bielinski, Gherţen şi alţi oameni cu idei înaintate din Rusia. În ceea ce priveşte procesul de creaţie al romanului şi înţelegerea noilor fenomene şi trăsături ale realităţii ruse, scriitorul a găsit un ajutor esenţial în studiile lui Bielinski, în care criticul îşi bate joc de „romanticii trândavi, de visătorii care se complac într-o veşnică inactivitate sau într-o activitate lipsită de sens („Literatura rusă din anul 1845"), «nemulţumire faţă de propria lor soartă, injurii la adresa mulţimii, veşnica suferinţă, mâzgălire chinuită de versuri proaste, idealizarea şi idolatrizarea unei fecioare eterice – iată trăsăturile caracteristice ale acestor „romantici" ai vieţii» – scria Bielinski, anticipând parcă prin această caracterizare figura lui Aduev-junior. Într-un alt studiu din anul 1845, „Petersburg şi Moscova", Bielinski face consideraţiuni cu privire la două tipuri umane opuse, dintre care unii, trăind într-o lume abstractă, ideală, vădesc dispreţ şi nepăsare faţă de lumea practică, pe câtă vreme ceilalţi desconsideră tot ce este în afara acestei lumi practice, văzând în orice ideal doar visuri deşarte. Această antiteză prezentată de Bielinski şi-a găsit întruchiparea în romanul lui Goncearov şi anume în figurile lui Aduev nepotul şi Aduev-unchiul. Fără îndoială că Goncearov era la curent şi cu vestitele articole ale lui Gherţen „Diletantismul în ştiinţă", publicate în „Otecestvennîe zapiski"*{76} *din anul 1843, a căror ţintă o constituia, după expresia lui Gherţen, „romantismul visător".*

Relevând substratul social-istoric al romanului său, Goncearov arată el însuşi că „în lupta dintre unchi şi nepot, se oglindeşte prăbuşirea – pe atunci în faza ei iniţială – a vechilor concepţii şi moravuri ca de pildă: sentimentalismul, exagerarea până la caricatură a sentimentelor de dragoste şi prietenie, poezia trândăvelii, minciuna acelor sentimente afectate, de fapt inexistente, care domnea în viaţa de familie… irosirea fără rost a timpului…"

După cum mărturiseşte însuşi Goncearov, el a căutat să întruchipeze în figura şi viaţa lui Aduev-nepotul tot ce era trândav, visător şi afectat în vechile moravuri." După cum spune Bielinski, Alexandr Aduev, urmaş direct al personajului lui Puşkin – Lenski – „era de trei ori romantic; prin fire, prin educaţie şi prin condiţiile de viaţă." Viaţa petersburgheză risipeşte fără milă iluziile romantice ale lui Alexandr Aduev, crescut ca o plantă de seră în atmosfera conacului moşieresc. În ciuda acestor fapte, Goncearov ne arată că stările de spirit pseudoromantice ale eroului său ascundeau, de fapt, egoism, autoadmiraţie şi incapacitatea de a se adapta la viaţă. Nu întâmplător, dintr-un romantic, Aduev se transformă într-un funcţionar

carierist şi un afacerist practic şi conştient de scopurile urmărite, care se lasă condus de interese meschine şi de o concepţie mic-burgheză despre viaţă.

Chipul lui Aduev-senior s-a plămădit în închipuirea creatoare a lui Goncearov sub influenţa unor persoane întâlnite în medial birocratic şi comercial al capitalei. În perioada petrecută la Petersburg, ca slujbaş, scriitorul a cunoscut îndeaproape, printre alţii, pe A. P. Zabloţki-Deseatovski, funcţionar important la Ministerul domeniilor statului şi autorul mai multor studii cu privire ta diverse probleme economice, pe care le rezolva în spirit burghezo-liberal; pe Soloniţîn, înalt funcţionar la Ministerul de finanţe şi partizan al progresului burghez. Deşi funcţionari cu vază, legaţi de cercurile industriale şi financiare din capitală, ei frecventau în acelaşi timp cu regularitate cercul Malkovilor, manifestând interes pentru literatură şi artă. Piotr Ivanovici Aduev are multe trăsături comune cu aceştia. Şi el este un înalt funcţionar, un fabricant întreprinzător, ceea ce după mărturia lui Goncearov constituia pentru acea vreme ceva nou, un act de curaj ce venea să calce tradiţiile obişnuite ale nobilimii. Totodată, e prezentat de scriitor ca un om civilizat şi cult.

Influenţat desigur de Bielinski, Goncearov prezintă într-o lumină defavorabilă concepţia romantico-reacţionară despre viaţă, dar, în acelaşi timp, adoptă o atitudine critică şi faţă de afacerismul burghez, faţă de practicismul împins la extrem; era însă limpede că figura unchiului îi insufla simpatie – şi de aceea i-a atribuit trăsături care îl idealizau.

După cum observă Bielinski, unchiul are „o fire egoistă, rece, incapabilă de sentimente generoase". Şi, într-adevăr, din multe puncte de vedere, în viaţa unchiului există multă inerţie. Rutina birocratică, drumurile până la fabrică, jocul de cărţi cu parteneri influenţi – iată din ce e alcătuită, la drept vorbind viaţa lui Piotr Ivanovici Aduev. Cititorul nu prea e convins că unchiul ar fi un om de înaltă cultură, că iubeşte şi înţelege arta etc. Deşi înclină să povestească totul în amănunt, să arate izvoarele fenomenelor din viaţă, Goncearov nu ne lămureşte de unde şi cum s-a ivit la Aduev-senior interesul pentru artă, pentru cunoştinţe multilaterale. Doar pentru Piotr Ivanovici Aduev, operele de artă sunt mai cu seamă un obiect de confort! Lizaveta Alexandrovna Adueva, soţia lui, încearcă să-şi explice principiile după care se conduce în viaţă soţul ei: «Care era scopul principal al trudei sale? Muncea el pentru ţelul comun pentru care muncesc toţi oamenii, îndeplinind o sarcină care-i fusese dată de soartă sau o făcea din motive meschine, pentru a căpăta printre oameni o importanţă sprijinită pe tuluri şi bani sau, în sfârşit, pentru ca nevoite, împrejurările vieţii să nu-l încovoaie sub povara lor? Dumnezeu ştie! Nu-i plăcea să vorbească despre ţeluri înalte, numindu-le „aiureală". Vorbea simplu şi sec, spunând că trebuie să faci treabă.*» Dincolo de renunţarea la ţelurile înalte ale vieţii şi de aerul preocupat al omului practic, se ascundeau egoismul şi mărginirea burghezului.*

Goncearov a descris foarte just în romanul său răsturnarea vechilor relaţii şi concepţii, al căror loc îl iau noile relaţii burgheze, a arătat ivirea unor noi caractere „pătrunse de conştiinţa veşnic trează a necesităţii de a activa, de a munci, de a cunoaşte.” Totuşi, unchiul e departe de a fi un om cu adevărat nou şi cu atât mai puţin exponentul luptei dusă împotriva „stagnării din întreaga Rusie”. Oamenii noi, care s-au împotrivit cu adevărat manifestărilor iobăgiste, înapoiate, au apărut mai târziu şi, spre deosebire de amândoi Aduevii, ei nu-şi trăgeau obârşia din mediul nobilimii rurale. Unchiul, om calculat, cu sânge rece, şi nepotul, cu înclinaţiile lui spre romantism, sunt diametral opuşi în ceea ce priveşte felul lor de a înţelege viaţa. Totuşi, din punct da vedere obiectiv, amândoi reprezintă complexul de contradicţii generate de orânduirea feudalo-iobăgistă în perioada crizei ei ascuţite. Atât romanticul Alexandr cât şi unchiul lui, practicist cu picioarele bine înfipte în pământ, au, în esenţă, aceeaşi atitudine egoistă, individualistă faţă de viaţă şi de oameni.

Bielinski a relevat, şi pe bună dreptate, faptul că rolul oamenilor de felul lui Piotr Ivanovici Aduev a avut o anumită valoare progresistă pentru viaţa rusă din epoca iobăgiei. Totuşi, marele critic nu s-a lăsat câtuşi de puţin înşelat de cultura burghezului întreprinzător şi şi-a dat seama limpede cât de mărginită era „firea lui practică”. „Am toată stima pentru firile practice, les hommes d’action{77}*, dar dacă savoarea rolului lor trebuie îmbinată neapărat cu o mărginire ce te calcă pe nervi, cu un orizont înăbuşitor de îngust, atunci să am iertare, dar prefer să fiu un contemplativ, un om pur şi simplu cu condiţia să simt şi să înţeleg totul larg, liber şi profund” – îi scria el lui Boikin, la 8 martie 1847.*

Ideile critice ale romanului şi-au găsit exprimarea şi în figura soţiei lui Piotr Ivanovici. Zugrăvind trista ei soartă, Goncearov scoate în relief tot egoismul şi mărginirea ce caracterizează filosofia unchiului, exponentul noilor principii burgheze viaţă. Şi Bielinski a menţionat cât se poate de just că, deşi Piotr Ivanovici era un om cinstit şi cumsecade, „sărmana-i soţie era victima înţelepciunii lui. El i-a făcui viaţa amară, a sufocat-o în atmosfera aceea rece şi apăsătoare”. Viaţa Lizavetei Alexandrovna e lipsită de orice plăceri, de orice pasiune, poezie sau activitate. Prin figura ei e adusă în roman ideea progresistă, antiiobăgistă şi totodată antiburgheză a afirmării dreptului femeii la fericire, la o viaţă spirituală independentă.

Din discuţiile duse de Lizaveta Alexandrovna cu nepotul ei, reiese şi o altă idee a romanului. Cititorul priveşte cu ironie iluziile şi visurile romantice ale tânărului Aduev dar, în acelaşi timp, resimte o părere de rău că, sub influenţa realităţii şi a preceptelor unchiului, odată cu sentimentalismul, cu înclinaţia spre visări fără rost. Alexandr îşi pierde şi simplitatea, şi sinceritatea, şi ardoarea tinerească, şi capacitatea de a se înflăcăra în faţa frumosului. Goncearov a arătat în roman că, în procesul său de transformare într-un birocrat şi om de acţiune de structură burgheză, Aduev-nepotul, care se gândeşte numai la o căsătorie

avantajoasă, la carieră, la venituri, ajunge să-şi piardă sentimentele umane, sincere şi nobile. Această idee a romanului reflectă trăsăturile caracteristice ale relaţiilor burghezo-capitaliste, pe atunci în plină dezvoltare în Rusia. Romanul lui Goncearov conţine în mod obiectiv nu numai înfierarea „relaţiilor feudale patriarhale idilice", „a melancoliei micului burghez" – pentru a cita din „Manifestul Comunist" – dar şi o critică la adresa afacerismului şi a egoismului burghez. El determină pe cititor să analizeze totodată cu un ochi critic numeroasele probleme morale, ridicate de viaţa Rusiei din acele vremuri. Tocmai ta aceasta se referă şi L, N, Tolstoi când apreciază pozitiv opera lui Goncearov. «Citeşte această carte admirabilă, – scria el despre „O poveste obişnuită" în scrisoarea lui către V. A. Arsenieva, din decembrie 1856, – Ea te învaţă cum să trăieşti. Găseşti aici tot felul de concepţii despre viaţă, despre dragoste, nu te împaci cu minciuna dintre ele, în schimb, reuşeşti să-ţi formezi tu singur o concepţie mai clară, mai înţeleaptă».

„O poveste obişnuită" e unul dintre primele romane ruse realiste în proză. De la început, romanul pune în lumină particularităţile talentului şi geniului lui Goncearov, năzuinţa sa de a înfăţişa veridic viaţa de fiecare zi, oamenii obişnuiţi. Scriitorul zugrăveşte cu expresivitate în romanul său tipuri din realitatea rusă de atunci, întâmplări tipice din viaţa lor, ceea ce reprezintă, după cum se ştie, una dintre cele mai importante caracteristici, ale realismului. Cu exigenţa ce-i era specifică, Goncearov reuşeşte să redea multilateral şi în amănunt mediul pe care-l reprezintă. Subiectul romanului se desfăşoară logic, întâmplările decurgând din trăsăturile caracterului şi din concepţiile personajelor romanului. Chiar de la acest roman, Goncearov s-a dovedit un maestru în zugrăvirea vieţii de toate zilele, a portretelor şi a peisajelor. „Principalul atribut al talentului lui Goncearov, – scria Bielinski, – e eleganţa şi fineţea penelului, fidelitatea desenului, care nu se dezminte niciodată. Când nu te aştepţi, el devine poetic chiar şi în zugrăvirea unor împrejurări lăturalnice şi de minimă importanţă, ca, bunăoară, în descrierea poetică a clipelor în care compoziţiile tânărului Aduev sunt mistuite de flăcări" Bielinski era entuziasmat de vioiciunea naraţiunii scriitorului, de măiestria dialogurilor lui. «În această privinţă, povestirea lui Goncearov nu este o carte tipărită, ci o improvizaţie vie, – scria marele critic. - Unii s-au plâns că discuţiile dintre unchi şi nepot sunt prea lungi şi obositoare. Nouă însă, aceste discuţii ne apar ca cele mai bune părţi ale romanului. Ele nu au nimic abstract, nelegat de acţiune, nu sunt dispute speculative, ci discuţii vii, pasionate, dramatice, în care fiecare personaj îşi poate dezvălui caracterul şi firea sa de om, manifestându-se, dacă se poate spune astfel, pe planul „existenţei sale morale".» Romanul „O poveste obişnuită" e una dintre operele remarcabile create la sfârşitul celui de al cincilea deceniu, opere care au contribuit la deplina victorie a realismului în literatura rusă.

IV

În toamna anului 1852, Goncearov a întreprins o călătorie în jurul lumii pe bordul unui vas de război rus – fregata „Paliada" – ca secretar al amiralului Putiatin, conducătorul expediţiei. Prin această expediţie se urmărea, în primul rând, crearea unor legături politice şi comerciale cu Japonia. Goncearov fusese invitat să participe la expediţie pentru a descrie felul în care avea să decurgă călătoria marinarilor ruşi. El a răspuns invitaţiei pentru că voia „să vadă, să cunoască personal lucruri despre care citise în copilărie şi-i păruseră a fi de domeniul fanteziei, al basmului" Călătoria a durat doi ani şi jumătate şi ea a fost descrisă în două volume de însemnări, publicate sub titlul „Fregata Pallada".

Vasul rusesc a vizitat numeroase ţări. Dintre însemnările lui Goncearov, cele mai interesante sunt însă cele consacrate vieţii popoarelor din Asia, pe care el a avut prilejul să le cunoască atunci. Goncearov a văzut cum a pătruns capitalismul în relaţiile patriarhale ce s-au statornicit de-a lungul veacurilor în sânul popoarelor din Orient. În însemnările sale, civilizaţia capitalistă e întruchipată în figura magistral schiţată a afaceristului „în frac negru, cu gambetă, jiletcă albă şi umbrelă în mână", figură simbolică în genul ei, pe care Goncearov a studiat-o la bursa din Londra, iar mai târziu a întâlnit-o la poalele muntelui Madera, în Africa de Sud, şi pe plantaţiile din China şi Filipine.

Cele văzute în timpul călătoriei au trezit în sufletul lui Goncearov stări contradictorii. El face adeseori aprecieri greşite, pornind de la convingerea că, răspândindu-se pretutindeni şi pătrunzând în toate ţările, comerţul mondial juca un rol progresist. Scriitorul relevă în repetate rânduri în însemnările sale laturile pozitive ale spiritului practic şi întreprinzător şi ale, „progresului" burghez care, după părerea lui, aduce popoarelor înapoiate civilizaţia şi cultura.

Cu ochiul său scrutător, scriitorul observă însă nemărginita cruzime şi lăcomie a cotropitorilor – capitaliştii englezi şi americani – care căutau să înrobească popoarele înapoiate din Africa şi Asia cu ajutorul comerţului şi al tunurilor. Contrazicând poziţia sa faţă de progresul burghez în general, Goncearov, artist realist, arăta adeseori în cartea sa că banditismul politicii colonialiste a capitalismului are urmări nefaste pentru masele populare din Orient. Scriitorul este profund indignat de atitudinea trufaşă şi grosolană, ori dispreţuitoare, a englezilor faţă de băştinaşii din Africa şi Asia. „Ei nu vad în acest popor oameni, ci nişte animale de muncă", – scrie Goncearov. Vorbind despre situaţia din China, scriitorul arată că englezii se îmbogăţesc pe spinarea acestei ţări, unde fac negoţ cu opiu. „Neobrăzarea acestui popor pervers, – scrie Goncearov despre capitaliştii englezi şi americani, – ajunge, într-un anumit sens, până la eroism, atunci când e vorba de

plasarea oricărei mărfi, fie ea şi otravă". Cu privire la trufia şi cruzimea afaceriştilor englezi, Goncearov face următoarea remarcă sarcastică: „Nu ştiu care dintre ei ar fi mai nimerit să-i civilizeze pe ceilalţi – oare nu cumva chinezii pe englezi?" Scriitorul vorbeşte cu deosebită simpatie despre onestitatea, capacitatea şi hărnicia poporului chinez, căruia îi prevede un viitor măreţ în istorie.

Goncearov a zugrăvit în cartea sa şi felul în care colonizatorii americani, folosindu-se de metode banditeşti, au luat „sub protecţia lor" insulele Liu-Kiu. În urma englezilor, şi-au făcut apariţia printre popoarele din Orient „oameni din Statele Unite… cu ţesături de bumbac şi lână, cu puşti, tunuri şi alte unelte ale civilizaţiei moderne", – scrie Goncearov cu ironie.

Contradicţia pe care am constatat-o în descrierile şi aprecierile cuprinse în reportajele lui Goncearov apare şi în paginile consacrate vieţii din Anglia. După ce apreciază pozitiv unele aspecte ale vieţii societăţii burgheze din Anglia, Goncearov se declară nemulţumit de practicismul, rigiditatea şi traiul mecanizat, foarte asemănător cu o maşină, al omului de afaceri englez, care l-au impresionat neplăcut la Londra. Paginile în care descrie un afacerist englez care, în goana lui după câştig, s-a transformat într-un mecanism sunt de-a dreptul strălucite. Seara „cu conştiinţa împăcată că şi-a petrecut ziua conform tuturor regulilor confortului, că la bursă a vândut avantajos o partidă de cuverturi da bumbac, iar în parlament votul său, el îşi ia cina şi, după ce se ridică de la masă cu mişcări cam nesigure, închide cu lacăte sistematice dulapul şi biroul, îşi scoate ghetele cu ajutorul unei maşinuţe, întoarce ceasul deşteptător şi se culcă. Tot mecanismul intră în repaos". Goncearov condamnă fariseismul şi filistinismul societăţii burgheze din Anglia. „Filantropia este ridicată la rangul de datorie socială şi, cu toate acestea, mizeria ucide nu numai indivizi, familii izolate, ci şi ţări întregi aflate sub cârmuirea engleză" – observă el.

Zugrăvind tablouri din viaţa Japoniei, scriitorul remarcă foarte just criza adâncă a regimului feudal din acea ţară, situaţia mizeră a poporului japonez şi, totodată, dragostea lui de muncă.

Nicio clipă în cursul călătoriei nu s-a şters din sufletul lui Goncearov imaginea patriei sale depărtate, a Rusiei. El aminteşte cu un sentiment de mândrie patriotică despre glorioşii călători şi exploratori ruşi care „au ajuns până aproape de Poli, au cutreierat ţărmurile Oceanului îngheţat şi ale America de Nord, au pătruns în ţinuturi unde nu călcase picior de om, hrănindu-se uneori cu supă din carâmbii cizmelor, luptând împotriva fiarelor şi a stihiilor – toţi aceştia sunt eroi a căror amintire va rămâne veşnic vie în mintea noastră şi a urmaşilor noştri". Goncearov vorbeşte cu deosebită căldură şi simpatie despre curajul şi abnegaţia totală cu care mateloţii ruşi au luptat împotriva forţelor naturii, despre dragostea lor faţă de vas – o părticică a patriei lor.

„Cât de mare e interesul pe care îl trezesc reportajele sale la tineretul

sovietic, crescut în admiraţia faptelor de eroism, săvârşite de curajoşii noştri cercetători!" – scria „Pravda", în anul 1937, despre „Fregata Pallada" a lui Goncearov.

Scriitorul redă ca un umor cald simpatica figură a marinarului Faddeev şi chipurile celorlalţi mateloţi, ca şi ale ofiţerilor de pe vas; cu toate acestea, în reportajele sale nu dă prea multă atenţie descrierii grelelor condiţii de viaţă impuse marinarilor de pe vas, faţă de care mulţi ofiţeri, în frunte cu amiralul Puţiatin, manifestau o atitudine despotică şi crudă.

Reportajele se disting prin realismul, expresivitatea şi strălucirea cu care sunt zugrăvite tablourile de călătorie, natură şi viaţă. Criticul democrat Pisarev a arătat în recenzia sa că „volumul lui Goncearov nu trebuie considerat ca o descriere de călătorie, ci ca o operă literară propriu-zisă… Reportajele lui de călătorie conţin puţine date ştiinţifice, ele nu expun rezultatele unor noi explorări şi nici măcar nu dau o descriere amănunţită a ţinuturilor şi oraşelor vizitate de autor; în schimb, cititorul va găsi în ele o serie de tablouri schiţate de un penel îndrăzneţ, care impresionează prin prospeţimea, desăvârşirea şi originalitatea lor." În zugrăvirea tablourilor de natură, Goncearov nu recurge, fireşte, la şabloanele romantice, la peisajele fantastice, larg răspândite pe atunci în literatura descriptivă a epigonilor romantismului, pe care, scriitorul îi ridiculiza cu un ton muşcător.

Reportajele ha continuau în literatura descriptivă tradiţia realistă, ale cărei baze te pusese Puşkin prin lucrarea „Călătorie la Arzrum".

„Fregata Pallada" de Goncearov reprezintă în multe privinţe un model clasic de însemnări de călătorie.

V

Cu prilejul călătoriei în jurul lumii, Goncearov şi-a întrerupt munca la romanul „Oblomov". Ideea acestei opere a încolţit în mintea scriitorului încă pe vremea când se întâlnea cu Bielinski. «Puţin după publicarea lucrării „O poveste obişnuită" în „Sovremennik" pe anul 1847, – relatează însuşi Goncearov, – aveam alcătuit în minte planul lui „Oblomov".» Romanul înainta încet din cauza întreruperilor mari făcute în cursul lucrului. În februarie 1849, a apărut un fragment intitulat „Visul lui Oblomov", pe care chiar scriitorul l-a definit ca „uvertură la întregul roman". Goncearov a terminat ciorna primei părţi din „Oblomov" în anul 1850. După ce s-a înapoiat din călătorie, la Petersburg, şi-a reluat romanul. Scriitorul povesteşte: «În anul 1857, am plecat în străinătate, la Marienbad, unde, în decurs de 7 săptămâni, am scris aproape integral ultimele trei cărţi din „Oblomov". »

Impresiile din copilărie şi din anii de slujbă petrecuţi la Petersburg i-au

oferit scriitorului un bogat material pentru romanul său. Amintindu-şi de copilăria sa, Goncearov scria: «Nu eram decât un copil, ce-i drept foarte ager şi impresionabil, când priveliştea tuturor acestor figuri, a acestui trai fără griji, irosit în inactivitate şi trândăvie, a făcut să-mi încolţească în minte o vagă idee despre oblomovism”.» Ulterior, ideea aceasta s-a îmbogăţit cu impresii noi, care şi-au găsit oglindirea în roman.

„Oblomov” a apărut în primele patru numere pe anul 1859 ale revistei „Otecestvennîe zapiski”. Romanul a făcut vâlvă, înregistrând un succes neobişnuit. Criticul A. M. Skabicevski, contemporan cu autorul, scrie următoarele: „Trebuia să trăieşti în acea vreme ca să poţi înţelege ce senzaţie a făcut romanul acesta în rândurile publicului şi ce impresie fulminantă a produs asupra întregii societăţi. El a căzut ca o bombă în mediul intelectual, tocmai în momentul culminant al frământărilor sociale, cu trei ani înaintea eliberării ţăranilor, când întreaga literatură pornise o cruciadă împotriva pasivităţii, a inerţiei şi stagnării”. «„Oblomov” este o operă capitală, cum nu s-a mai scris demult, – scria L. N. Tolstoi într-o scrisoare datată cu anul 1859. – Spuneţi-i lui Goncearov că sunt încântat de „Oblomov”… Romanul se bucură de un succes care nu e nici întâmplător, nici răsunător, dar sănătos, colosal şi de durată…» Şi Turgheniev califică acest roman drept „o lucrare excelentă”, de asemenea Dobroliubov apreciază pozitiv romanul „Oblomov” în celebrul său articol „Ce e oblomovismul” publicat în numărul din mai 1859 al revistei „Sovremennik”, scurt timp după apariţia romanului.

„Oblomov” este cea mai importantă din operele lui Goncearov. A.M. Gorki o considera drept unul dintre romanele de mai remarcabile ale literaturii ruse şi sublinia marea lui forţă generalizatoare.

Cartea lui Goncearov a apărut în plin avânt al mişcării democrate şi a jucat un rol de seamă în lupta dusă de păturile progresiste ale societăţii ruse împotriva regimului feudalo-iobăgist. Însuşi autorul considera noua sa lucrare ca o continuare a criticii pe care a adus-o moravurilor înapoiate, putrede, stagnante în romanul său „O poveste obişnuită”.

În „Oblomov” sunt oglindite cel de al cincilea şi începutul celui de al şaselea deceniu, adică perioada crizei profunde şi totale a orânduirii feudalo-iobăgiste, care a generat oblomovismul. Definind ideea principală a romanului, Goncearov spune următoarele: «Am căutat să arăt în „Oblomov” cum şi de ce oamenii de la noi se transformă, înainte de vreme, în nişte otrepe». Oblomov a devenit o otreapă, o „bucată de cocă” din cauza ambianţei, a moravurilor feudale, pe care scriitorul le demască consecvent şi până la capăt în romanul său. El dezvăluie originea şi esenţa oblomovismului de pe poziţii antiiobăgiste, democrate. Goncearov arată că oblomovismul a luat naştere pe baza dreptului sfânt al proprietăţii „asupra celor trei sute de Zahari”, că Oblomov este rodul conacului de nobili cu viaţa lui lâncedă şi moravurile lui moşiereşti. „Deprinderea lui odioasă de a nu-şi aduce la îndeplinire dorinţele prin propriile eforturi, ci numai cu

ajutorul altora, – scrie Dobroliubov despre Oblomov, – l-a făcut să se complacă într-o imobilitate apatică şi l-a redus la starea de plâns a unei sclavii morale. Această robie se îmbină atât de puternic cu boieria lui Oblomov, amândouă se interpătrund şi se condiţionează reciproc atât de mult, încât nu există, pare-se, nici cea mai mică posibilitate de a trage între ele o linie oarecare de demarcaţie". Goncearov reflectă apatia, imobilitatea şi robia morală până şi în înfăţişarea lui Oblomov, plăpândă şi fleşcăită, nepotrivită cu vârsta acestui om căruia toate ponoasele i s-au tras de la somn."

Dobroliubov arată în studiul său că Oblomov, făcându-şi un ideal din acea viaţă îmbelşugată şi fără griji a moşierilor, viaţă asigurată prin munca iobagilor, nu se întreba ce drepturi are el la aceasta şi, în genere, nu căuta să şi explice „natura relaţiilor sale cu lumea şi societatea"; de aceea, „socotea orice îndeletnicire drept o povară plicticoasă".

Oblomov era înzestrat cu frumoase calităţi sufleteşti, cu omenie. În părerile sale, se observă adeseori o atitudine critică faţă de birocratism, de deşertăciunea societăţii mondene, etc. Pe vremuri, Oblomov citea, se interesa de literatură, ba concepuse chiar şi o lucrare ştiinţifică „consacrată Rusiei", dar toate astea s-au împotmolit în mlaştina aceluiaşi oblomovism! „Pentru el, viaţa însemna una, iar ştiinţa – alta, – scrie Goncearov despre Oblomov. – Cunoştinţele lui erau moarte… Capul său reprezenta o arhivă de lucruri, figuri, epoci, cifre, religii… probleme, teze moarte… Era ca o bibliotecă formată numai din volume răzleţe din diferite domenii ale ştiinţei". O manifestare a oblomovismului este şi înclinarea maladivă spre visare, a cărei expresie sunt fanteziile maniloviste de tot felul care pun stăpânire pe Oblomov în timp ce stă culcat pe canapea. Lipsa de spirit practic, dezorientarea – iată ce-l caracterizează pe Oblomov. „Eu, – îi mărturisea el lui Muhoiarov, – nu ştiu ce înseamnă boieresc, ce înseamnă munca de la ţară, ce înseamnă un ţăran bogat sau sărac; nu ştiu ce este aceea o dublă de secară ori de ovăz, cât costă, în ce lună se seamănă şi se culeg cerealele, când şi cum se vând… nu ştiu nimic, – încheie el abătut". Această trăsătură era tipică pentru majoritatea intelectualilor celui de al cincilea deceniu, proveniţi din nobilime. Toată viaţa lui Oblomov se reducea în roman la un proces de treptată decădere morală şi spirituală a personalităţii sale.

Oblomov întâlneşte o fată minunată, plină de sensibilitate, care-l îndrăgeşte cu pasiune. La început, dragostea l-a prins şi pe Oblomov în mrejele ei, dar, până la urmă, oblomovismul i-a pus capăt. Lenea lui Oblomov, teama de a rupe cu felul său obişnuit de viaţă a învins sentimentul său de dragoste. El nu voia să împărtăşească emoţiile ei, îl înspăimânta ideea de a avea îndatoriri faţă de cineva. În schimb, legătura lui cu Pseniţina, antipodul Olgăi, corespunde perfect caracterului lui Oblomov, cerinţelor vieţii şi firii sale.

Încercarea Olgăi Ilinskaia de a-l trezi pe Oblomov, de a-i deştepta

dorinţa unei vieţi active, dă greş. Olga îl întreabă cu tristeţe: „De ce să se fi născut totul? Cine te-a blestemat pe tine, Ilia? Ce te-a pierdut? Nu există oare numele acestui rău – „Ba există, – răspunse el încet de tot… – Oblomovismul" Era ultima licărire a conştiinţei, a gândirii lui…

Povestea vieţii lut Oblomov are multe trăsături tragice. Dacă Goncearov ar fi ales pentru romanul său an erou a cărui viaţă sufletească şi morală să fie nulă, soarta lui, deşi vrednică de milă, nu l-ar fi mişcat pe cititor. Dar Oblomov, aşa cum l-a zugrăvit autorul, apare ca un om înzestrat cu multe calităţi frumoase, însufleţit de năzuinţe cu adevărat umane. Nu degeaba l-a îndrăgit Olga pentru „blândeţea lui de porumbel" şi pentru puritatea lui morală. Însuşi Goncearov arată multă compătimire faţă de Ilia Ilici, când în fiinţa acestuia se trezeşte conştiinţa decăderii lui treptate. Starea de apăsare sufletească de care e uneori cuprins Oblomov dovedeşte că el e capabil de sentimente cu adevărat umane care se împotrivesc oblomovismului. Folosindu-se de soarta eroului său, Goncearov dezvăluie influenţa otrăvită, nefastă, exercitată de mocirla înspăimântătoare şi anihilantă a moravurilor feudale, a vieţii parazitare, caracteristice pentru clasa moşierilor.

Oblomovismul, ca rod al iobăgiei, transmitea microbul robiei morale nu numai oblomovilor, dar şi celor din jurul lor, imprimându-le trăsăturile lui negative, Aşa este Zahar, despre care stăpânul său, Ilia Ilici, gândeşte în felul următor: „Ehei, frate, eşti mai Oblomov chiar decât mine".

Literatura rusă realistă nu se mulţumea numai cu criticarea fenomenelor negative din viaţa Rusiei, ci căuta să opună acestor fenomene – idealuri, eroi pozitivi care, după intenţia autorilor, trebuiau să întruchipeze progresul istoric. Goncearov încearcă şi el în romanul său să-i opună lui Oblomov un personaj nou şi, după părerea sa, pozitiv. E vorba de Andrei Ivanovici Stolz.

Scriitorul se străduieşte să scoată în evidenţă din relaţiile lui Stolz cu Oblomov şi din caracterele lor conflictul dintre cele două culturi: cultura veche, patriarhală, iobăgistă şi cultura nouă, burgheză, a oamenilor de acţiune, care urmează să ia locul oblomovismului, pe cale de dispariţie. Figura lui Stolz pare să continue şi să aprofundeze trăsăturile lui Aduev-unchiul din „O poveste obişnuită". Stolz este un om plin de energie, însetat de activitate. Aşa cum l-a conceput Goncearov, în Stolz se îmbină o înaltă cultură şi cunoaştere a vieţii cu un spirit practic, întreprinzător. Privit prin prisma idealului burghez, Stolz a realizat tot ce-şi putea dori: prosperitate materială, confort, o situaţie de vază în societate.

Stolz este antipodul lui Oblomov. Până şi înfăţişarea sa este redată în contrast cu aceea a lui Oblomov. Stolz „era numai oase, muşchi şi nervi, ca un pur-sânge englez". Zugrăvind figura lui Stolz, Goncearov scrie: „După cum în organismul său nu era nimic de prisos, tot astfel şi în manifestările morale ale vieţii sale căuta un echilibru între latura practică şi cerinţele subtile ale spiritului".

Critica de atunci a remarcat că figura neamţului rusificat Stolz, prezentat ca dascăl al vieţii, fără îndoială nu i-a reuşit lui Goncearov, că din ea nu răzbate adevărul istoric şi realismul care impresionează atât de mult în figura lui Oblomov. Însuşi Goncearov a recunoscut că figura lui Stolz „este slabă, ştearsă şi neînchegată, că prin ea se străvede prea transparent ideea".

Stolz este un om de acţiune, pasionai de afacerile sale. Dar după cum pe bună dreptate arată Dobroliubov, Goncearov nu dezvăluie cărui secret îi datorează Stolz succesele lui în afaceri, reuşita lui în tot ceea ce întreprinde. „Din romanul lui Goncearov, vedem doar că Stolz este un om activ, mereu preocupat de ceva, care se zbate, reuşeşte, afirmă că viaţa înseamnă muncă etc. – scrie Dobroliubov. Ce anume învârteşte însă, cum izbuteşte să facă un lucru temeinic atunci când alţii nu sunt în stare de nimic – iată o taină pentru noi". Cuvintele lui Stolz că „munca este scopul vieţii" nu sună convingător în gura lui. „Stolz nu-mi inspiră nicio încredere, – a remarcat odată Cehov. – Autorul afirmă că e un băiat straşnic; eu unul nu cred. După mine, este o mare pramatie, încrezută şi mulţumită de sine. Acest personaj este pe jumătate născocit şi pe trei sferturi artificial".

Cu toate acestea, în personalitatea şi în rolul lui Stolz s-au oglindit, într-o oarecare măsură, anumite tendinţe istorice din dezvoltarea realităţii ruse. Citătm următoarea remarcă făcută de Lenin în legătură cu dezvoltarea capitalismului în domeniul agriculturii: „…noua organizare a gospodăriei cere şi proprietarului spirit întreprinzător, cunoaşterea oamenilor şi priceperea de a se purta cu ei, cunoaşterea muncii şi a măsurii ei, cunoaşterea laturii tehnice şi comerciale a agriculturii, cu alte cuvinte, calităţi pe care nu le-au avut şi nu puteau să le aibă Oblomovii din satul feudal sau din satul bazat pe relaţii de înrobire"{78}. Figurile lui Aduev-unchiul şi Stolz sunt mărturia creşterii relaţiilor burghezo-capitaliste în societatea rusă, cu puţin înaintea desfiinţării iobăgiei. Dar Goncearov n-a dezvăluit nici în Piotr Ivanovici Aduev, nici în Stolz rolul lor de exploatatori ai poporului, ceea ce, desigur, sărăceşte conţinutul istoric concret şi semnificaţia acestor figuri.

E cazul să menţionăm că unii contemporani ai lui Goncearov au sezisat caracterul burghez exploatator al activităţii lui Stolz. „Această fire antipatică, – scria criticul A. P. Miliukov despre Stolz, – ascunde sub masca omului instruit şi umanitar care năzuieşte spre reforme şi progres tot ceea ce repugnă atât de mult caracterului şi concepţiei despre viaţă a rusului… Tocmai din rândul acestor domni apar prea cinstiţii afacerişti, care, vânând o carieră avantajoasă, calcă în picioare tot ce le iese în cale… toţi fondatorii de instituţii aşa-zis filantropice, acţionari ai diverselor societăţi care exploatează pe muncitorii din fabrică, dar vorbesc cu emfază despre mişcare şi progres, toţi generoşii emancipatori ai ţăranilor lipsiţi de pământ…" Goncearov nu înţelegea că dezvoltarea burgheziei ruse avea loc, de regulă, în condiţiile adaptării afaceriştilor burghezi ruşi la orânduirea

autocrată moşierească, şi burghezia, dezvoltată pe tărâmul iobăgiei, se caracteriza şi ea prin oblomovism, care şi după desfiinţarea iobăgiei se hrănea cu numeroase rămăşiţe feudale. Goncearov avea perfectă dreptate când arăta că oblomovismul era inevitabil sortit pieirii. Dar el i-a cântai prea devreme prohodul, căci oblomovismul a mai continuat multă vreme să stânjenească întreaga dezvoltare progresistă a vieţii sociale ruse.

Şi scriitorul însuşi era departe de a fi mulţumit de toate trăsăturile lui Stolz. Goncearov a arătat foarte bine că la Stolz, ca şi la precursorul său Aduev-senior, îndărătul concepţiei sănătoase despre viaţă, se ascundea spiritul calculat, sec, al omului de afaceri, ale cărui trăsături umane sunt subordonate practicismului său. Goncearov a relevat şi la Stolz ceea ce constituia latura slabă a lui Aduev-unchiul – orizontul îngust al burghezului. Trăsătura aceasta reiese admirabil în roman din relaţiile lui Stolz cu Olga Ilinskaia.

Eroina romanului „Oblomov" reprezintă una dintre cele mai izbutite figuri de femei ruse din literatura clasică rusă. Ca şi Turgheniev, Goncearov ştie să zugrăvească portrete încântătoare de femei şi a creat o întreagă galerie de figuri feminine. Prin caracterul şi năzuinţele ei, Olga se înrudeşte cu Elena din romanul lui Turgheniev, „În ajun" şi este sora mai mare a Verei din „Prăpastia". Pisarev găsea pe bună dreptate în figura Olgăi: „…naturaleţe şi o minte limpede, ceea ce o deosebeşte de femeile obişnuite. De aici şi sinceritatea ei în vorbă şi fapte, absenţa oricărei cochetării, dorinţa de a-şi dezvolta intelectul, capacitatea de a iubi sincer şi serios, fără tertipuri şi vicleşuguri… Olga creşte odată cu sentimentul ei, iar cu fiece scenă care are loc între ea şi omul iubit, caracterul ei se îmbogăţeşte cu o nouă trăsătură, şi chipul graţios al tinerei fete se conturează mai limpede, se profilează mai viguros pe fondul general al tabloului, devenind din ce în ce mai bine cunoscut cititorului." Spre deosebire de Tatiana lui Puşkin sau de Lizaveta Alexandrovna, Olga nu este capabilă să se supună fără murmur destinului, şi aceasta marchează un nou pas în dezvoltarea femeii ruse. Ea năzuieşte să-l salveze pe Oblomov, să-l silească „să trăiască, să activeze, să binecuvânteze viaţa, să-i salveze sufletul şi mintea de la pieirea morală." Dar când se convinge de zădărnicia eforturilor ei, când îşi dă seama că omul iubit nu corespunde înaltului ideal uman pe care ea şi-l făurise, Olga rupe legăturile cu el.

Ea trăieşte o viaţă sufletească bogată, dar mai cu seamă e dornică de activitate. Visurile ei se îndreptau spre un erou care să reunească o inteligenţă superioară şi un temperament pătimaş, cu energie şi voinţă, un erou însufleţit de scopuri înalte în viaţă. Olga este departe de a găsi că viaţa ei cu Stolz e minunată. „Sunt tristă uneori, – spune ea. – Parcă mă arde dorul să plec undeva şi nimic nu mă mai mulţumeşte". Elanurile, visurile, sentimentul ei de nemulţumire faţă de viaţă sunt o enigmă chiar şi pentru Stolz „Noi doi, – îi răspunde Stolz Olgăi, – nu suntem titani, nu vom porni ca Manfred şi Faust la luptă orgolioasă, plini de răzvrătire împotriva

problemelor insolubile, nu le vom primi provocarea, ci, plecându-ne capul, vom aştepta smerit să treacă clipa cea grea, ca apoi să ne zâmbească din nou viaţa, fericirea”.

Această fericire tihnită nu o putea satisface pe Olga. Atât personalitatea ei viguroasă, cât şi voinţa şi setea de activitate pe care o încerca mereu, ar fi dus inevitabil la ruptura Olgăi cu Stolz, dacă Goncearov ar fi continuat povestirea vieţii lor. Scoţând în evidenţă în caracterul Olgăi, năzuinţa de a lupta pentru scopurile nobile al a vieţii şi nu pentru cele egoiste, Dobruliubov, care vedea în eroina romanului imaginea femeii ruse cu idei înaintate, scria: „Ea îl va părăsi şi pe Stolz, dacă nu va mai crede în el. E ceea ce se va întâmpla dacă problemele şi îndoielile nu vor înceta s-o chinuie, iar el o va sfătui mai departe să te accepte ca pe o nouă stihie a vieţii şi să-şi plece capul. Ea ştie prea bine ce însemnează oblomovismul; se va pricepe să-l descopere sub toate aspectele, sub toate măştile lui şi întotdeauna va găsi în sufletul ei destulă putere ca să-l osândească fără cruţare…”

Critica realităţii moşiereşti-iobăgiste este realizată în roman nu numai în figura lui Oblomov, dar şi în figurile altor personaje ca: prosperul slujbaş birocrat Sudbinski, găunosul filfizon monden Volkov, ticălosul şi escrocul Tarantiev, Pşeniţina cu spiritul ei mic-burghez etc. Goncearov a relevat în toate aceste tipuri manifestarea aceluiaşi oblomovism, pe care-l considera ca o plagă înspăimântătoare a vieţii ruse.

Romanul „Oblomov” ridica probleme şi punea în discuţie aspecte atât de esenţiale ale vieţii ruse din epoca iobăgiei, încât a stârnit îndată o polemică aprinsă în jurul său. Lagărul reacţionar al slavofililor, prin intermediul criticului A. Grigoriev şi al altora, a pornit o campanie împotriva demascării oblomovismului făcută de Goncearov. Slavofilii au căutat să-l prezinte atât pe Oblomov cât şi pe Pşeniţina drept elemente pozitive ale vieţii ruse. De fapt, întru totul de acord cu slavofilii, critica liberală, care se ploconea în faţa occidentului burghez, a văzut în oblomovism manifestarea unei „boli naţionale ruse”. Adoptând o atitudine împăciuitoristă faţă de oblomovism şi declarând, prin intermediul lui A. V. Drujinin, că „oblomovismul, ajuns la o dezvoltare excesivă, este un lucru de nesuportat, dar câtă vreme se dezvoltă liber şi normal nu îndreptăţeşte sentimente duşmănoase din partea noastră”, liberalii, admiratori ai Apusului, au calomniat poporul rus, caracterul său naţional.

Or Goncearov nu prezentase oblomovismul drept un fenomen naţional, ci social, drept produsul anumitor condiţii social-istorice ale regimului iobăgist. Demascarea oblomovismului constituie un merit cu adevărat patriotic al scriitorului.

Goncearov a găsit o analiză profundă şi justă a oblomovismului în articolul lui Dobrohubov. «Citeşte, te rog, articolul lui Dobroliubov despre „Oblomov”, – scria el lui P. V. Annenkov, la 20 mai 1859; – mi se pare că, după aceasta, nu mai pot spune nimic în plus despre oblomovism, despre

ceea ce este oblomovismul». Goncearov se referea, fireşte, la caracterizarea socială şi psihologică a oblomovismului şi nu la concluziile democrat-revoluţionare pe care le trăgea Dobroliubov în articolul său.

Acest articol a apărut în acel moment istoric când, în Rusia, lua naştere o stare revoluţionară, iar mişcarea democraţilor revoluţionari ruşi lua avânt. Dobroliubov s-a folosit de romanul „Oblomov" ca de o armă ascuţită în demascarea regimului iobag ist intrat în putrefacţie, în lupta pentru interesele poporului. Arătând „ce conţinut neobişnuit de bogat are acest roman", marele critic a dezvăluit toată profunzimea sensului sau social-politic; considerând oblomovismul ca un fenomen generat de orânduirea iobăgistă, el a apreciat romanul lui Goncearov ca pe un protest împotriva iobăgiei. În roman, scria Dobroliubov, „…răsună un cuvânt nou, legat de dezvoltarea noastră socială, cuvânt rostit desluşit şi cu tărie, fără disperare şi fără speranţe copilăreşti, în deplină conştiinţă a adevărului. Cuvântul acesta este: oblomovism".

În articolul său, Dobroliubov a stabilit înrudirea socială şi psihologică dintre Oblomov şi „oamenii de prisos". Marele critic constată că şi Oneghin, şi Peciorin, şi Rudin, şi Bettov au trăsături oblomoviste. El a scos în relief legătura istorică dintre aceştia şi Oblomov, justificând-o prin aceea că toţi provin din mediul nobilimii şi au la baza educaţiei lor regimul iobăgist. Se înţelege că între „oamenii de prisos" care se distingeau prin talent, printr-un înalt nivel intelectual, prin căutări de ordin ideologic şi prin nemulţumirea provocată de viaţa pe cure o oferea regimul iobăgist, pe de o parte, şi Oblomov pe de altă parte, este o mare deosebire. Totuşi Dobroliubov avea dreptate atunci când afirma că şi la eroii din operele lui Puşkin, Lermoniov, Turgheniev, Gherţen asemenea trăsături ca trândăvia, „zbuciumul în deşert", incapacitatea de a munci, nehotărârea în clipele critice ale vieţii nu erau decât manifestări ale oblomovismului.

Dobroliubov susţinea totodată că în viaţa socială oblomoviştii sunt cei mai înverşunaţi duşmani ai noului care ia fiinţă. El situa în tagma oblomoviştilor îndeosebi pe acei ce-şi afişau liberalismul în vorbe goale şi care, de fapt, erau lacheii cercurilor conducătoare. Recurgând la alegorie, Dobroliubov arată ce primejdie ascunsă constituiau oblomoviştii din această speţă pentru cauza poporului şi îşi exprima credinţa că poporul va şti să înlăture din calea lui pe flecarii aceştia pasivi în momentul când îşi va da seama de „necesitatea de a trece la o adevărată acţiune", adică la revoluţie.

La data când a apărut romanul lui Goncearov, tineretul progresist îşi alesese conducătorii şi, anume Cernîşevski şi Dobroliubov. Aceştia chemau la luptă revoluţionară împotriva oblomovismului şi a orânduirii feudalo-iobăgiste care îi generase, împotriva „împărăţiei întunericului".

Deşi era străin de ideile democraţilor revoluţionari, Goncearov a contribuit prin romanul său la lupta împotriva oblomovismului, această înspăimântătoare plagă socială care încătuşa viaţa constructivă a

poporului şi îi împiedica dezvoltarea socială, spirituală şi morală.

V.I. Lenin a recurs adeseori la figura lui Oblomov şi la noţiunea de oblomovism în demascarea rămăşiţelor trecutului, adică a tuturor fenomenelor putrede, boiereşti, birocratice, precum şi în lupta împotriva elementelor ostile poporului, cauzei revoluţiei proletare. Lenin a dat în vileag „…iluziile putrede, oblomoviste, boiereşti" ale narodnicilor liberali care-şi puneau nădejdile în reforme şi se temeau de revoluţie. În lucrarea sa „Un pas înainte – doi paşi înapoi", V. I. Lenin a înfierat cu calificativul oblomovism încercările vătămătoare ale menşevicilor de a slăbi disciplina de partid. «Oamenilor care s-au obişnuit cu halatul comod şi cu papucii traiului oblomovist în cadrul familial, al unui cerc, un statut formal le pare strâmt, incomod, împovărător, înjositor, birocratic, înrobitor şi stânjenitor pentru „procesul" liber al luptei ideologice.)»{79} *Lenin considera manifestările oblomovismului de după revoluţie drept rămăşiţe dăunătoare ale psihologiei burghezo-moşiereşti. El arata că oblomovismul nu a dispărut în întregime şi chema la luptă dârză împotriva manifestărilor lui ca, de pildă, teama de tot ce este nou şi progresist, atitudinea indolentă faţă de muncă şi de îndatoriri, delăsarea şi indiferenţa. „…vechiul Oblomov a rămas, – spunea V.I. Lenin în anul 1922, – şi va trebui vreme îndelungată să-l speli, să-l cureţi, să-l scarmeni şi să-l baţi ca să scoţi ceva dintr-însul").* {80}

Lenin considera că numai dezvoltarea vieţii bazate pe relaţii socialiste şi spiritul activ al oamenilor muncii pot duce la totala lichidare a oblomovismului. În cuvântarea sa „Despre situaţia internaţională şi internă a republicii sovietice", rostită în ziua de 6 martie 1922, Lenin, chemând cu toată energia la luptă împotriva birocratismului, spunea: „De acest duşman trebuie să ne descotorosim şi, cu ajutorul tuturor muncitorilor şi ţăranilor conştienţi îi vom veni de hac. Toată masa muncitorilor şi ţăranilor fără partid va urma până la unul detaşamentul de avangardă al partidului comunist, pentru a lupta împotriva acestui duşman şi împotriva acestei harababuri şi acestui oblomovism. În această privinţă, nu pot exista niciun fel de îndoieli."*{81} Oblomovismul mai dăinuie şi astăzi sub forme ca: frica de tot ce e nou, deprinderile şi prejudecăţile lăsate moştenire de societatea cea veche, duşmani primejdioşi ai socialismului. Revoluţia proletară a dat o lovitură de moarte oblomovismului. I.V. Stalin arăta în anul 1924: „Elanul revoluţionar rus este antidotul inerţiei, al rutinei, al conservatorismului, al stagnării gândirii, al atitudinii servile faţă de tradiţiile strămoşeşti"*{82}.

Duşmanii poporului calomniau cu înveninare poporul rus, afirmând că ar fi o naţiune compusă din oblomovi. I.V. Stalin a demascat această calomnie, în convorbirea sa cu scriitorul german Emil Ludwig, el a spus: «În Europa mulţi au rămas la părerea de altădată despre oamenii din U.R.S.S., închipuindu-şi că în Rusia trăiesc oameni, în primul rând, supuşi, iar în al doilea rând leneşi. Este o părere învechită şi absolut greşită. Ea s-a

format în Europa din timpurile când au început să vină la Paris moşierii ruşi, care risipeau acolo banii jefuiţi şi trândăveau. Aceştia erau într-adevăr nişte oameni de nimic şi lipsiţi de voinţă. De aici s-a tras concluzia despre „lenea rusă". Asta nu poate însă nicidecum să privească pe muncitorii şi ţăranii ruşi, care-şi câştigau şi îşi câştigă prin propria lor muncă mijloacele de trai. E destul de ciudat să socoteşti oameni plecaţi şi leneşi pe ţăranii şi muncitorii ruşi, care au făcut într-un timp scurt trei revoluţii, au zdrobit ţarismul şi burghezia şi construiesc astăzi victorios socialismul. {83}

Oblomovismul prinde rădăcini nu numai în societatea iobăgistă. El a îmbrăcat forme noi şi în condiţiile regimului burghez capitalist, căruia de asemenea îi sunt proprii parazitismul, egoismul, atitudinea individualistă şi cinică faţă de viaţă. Oblomovismul, ca fenomen tipic pentru societatea exploatatoare bazată pe proprietatea privată este un fenomen de însemnătate mondială. Scriitorul danez Hansen, contemporan cu Goncearov, după ce i-a citit cărţile, i-a mărturisit într-o scrisoare: „Nu numai la Aduev şi Raiski, ci chiar şi la Oblomov am dat peste multe lucruri demult cunoscute şi peste multe trăsături pe care te avem şi noi. De ce să ne ascundem? Orice s-ar spune, şi în frumoasa noastră Danemarca există oblomovism din belşug…" Frica de a-şi pierde veniturile şi ura de moarte ţaţă de tot ce este nou îi caracterizează pe oblomovii burghezi de astăzi. Folosind noţiunea de oblomovism în caracterizarea pe care a făcut-o burgheziei, Lenin arată: „…niciodată burghezia nu va înlocui ziua de muncă de 10 ore, liniştită, obişnuită, rentabilă (rentabilă în spiritul oblomovist) prin ziua de muncă de 8 ore… decât sub imperiul unei necesităţi absolute…" {84}

Atât Maupassant în operele sale cât şi Galsworthy în „Forsyte-Saga" au creat admirabile figuri de oblomovi-rentieri şi oblomovi burghezi. Luată în sens larg, lupta împotriva oblomovismului este lupta împotriva regimului bazat pe proprietatea privată, regim care, ca şi oblomovismul, din punct de vedere istoric, este sortit pieirii.

Romanul „Oblomov" a jucat un rol de seamă în dezvoltarea realismului critic din literatura rusă. Goncearov a înfăţişat oblomovismul ca un fenomen bine definit al realităţii şi a dezvăluit izvoarele lui social-istorice, etice şi psihologice, analizându-i în aceiaşi timp toate trăsăturile şi particularităţile şi urmărindu-i evoluţia şi perspectivele. Romanul acesta este mărturia vie a neobişnuitei măiestrii cu care scriitorul a izbutit să îmbine toate detaliile şi nuanţele subtile ale traiului de toate zilele şi ale vieţii sufleteşti într-un singur tablou unitar, într-o sinteză de o uriaşă valoare.

„Autorul a turnat ideea sa titanică cu toată măreţia simplităţii ei într-un tipar corespunzător, – observă pe bună dreptate Pisarev – întreg planul romanului este construit pe măsura acestei idei şi este construit cu atâta chibzuinţă, încât în cuprinsul lui nu este nimic întâmplător, nu exista

niciun amănunt de prisos, iar toate personajele sunt la locul lor. În romanul domnului Goncearov, viaţa lăuntrică a personajelor este, ca într-o vitrină, expusă privirilor cititorului; intriga lui exterioară nu este complicată, ficţiuni şi efecte calculate nu există, iar datorită acestor calităţi nicio clipă analiza autorului nu-şi pierde claritatea şi puterea de calmă pătrundere, ideea nu este fărâmiţată în înlănţuirea întâmplărilor de tot felul, ci dezvoltându-se de la sine, armonios şi simplu, e dusă până la capăt şi până la capăt alimentează interesul cititorului, fără a mai fi nevoie să se introducă în med artificial întâmplări secundare, lăturalnice… Puţine romane au dovedit o atât de mare putere de analiză din partea autorului lor…”

Cartea lui Goncearov „Oblomov” a însemnat o nouă realizare de seamă pe tărâmul romanului realist rus.

VI

Romanul „Oblomov” a apărut în ajunul desfiinţării iobăgiei. Criza profundă şi generală prin care trecea regimul feudal-iobăgist se făcea, simţită cu deosebită intensitate. Rusia păşise pe calea dezvoltării capitaliste, ceea ce impunea lichidarea iobăgiei. «Moşierii iobăgişti nu puteau împiedica creşterea schimbului de mărfuri dintre Rusia şi Europa, nu puteau menţine vechile forme de economie care se prăbuşeau, – scria V.I. Lenin despre acea perioadă. – Războiul din Crimeea a scos la iveală putreziciunea şi neputinţa Rusiei iobage. „Răscoalele” ţărăneşti, luând proporţii din ce în ce mai mari cu fiecare deceniu în perioada dinaintea eliberării, au determinat pe cel mai mare moşier, Alexandru al II-lea, să recunoască că este de preferat o eliberare venită de sus, decât să aştepţi o răsturnare venită de jos.»{85} *În ajunul desfiinţării iobăgiei, frământările din sânul ţărănimii deveneau an de an mai puternice.*

Reforma ţărănească din anul 1861 a fost înfăptuită de moşierii adepţi ai iobăgiei. Absolutismul şi moşierimea au jefuit ţărănimea, păstrând cele mai mari şi mai bune părţi ale pământului şi silind-o să plătească întreit preţul pământului rămas. Reformei ţărăneşti i-au urmat o serie de reforme în domeniul justiţiei, administraţiei, presei, etc. marcând primii paşi făcuţi de absolutism pe calea monarhiei burgheze.

În societatea rusă de la sfârşitul celui de al şaselea deceniu şi începutul celui de al şaptelea, în jurul problemelor legate de lichidarea iobăgiei s-a desfăşurat o aprigă luptă ideologică, care oglindeşte lupta de clasă ce avea loc în Rusia pentru căile dezvoltării ei istorice ulterioare. Societatea rusă era împărţită în tabere politice strict delimitate între ele. Dintre cei care au cotit pe linia apropierii de autocraţie făceau parte şi liberalii proveniţi din

rândurile nobilimii şi burgheziei care proslăviseră pe toate tonurile marile „reforme" în pofida caracterului lor semi-iobag; ei trăiau într-o veşnică teamă de o revoluţie ţărănească, de toporul ţăranului şi încercau să se apare de el cu ajutorul absolutismului. Liberalii de tipul lui Kavelin căutau să ajungă la o înţelegere cu ţarismul, sprijinind şi aprobând persecuţiile dezlănţuite de guvernul ţarist împotriva militanţilor democraţi progresişti din deceniul al şaptelea şi împotriva mişcării de eliberare din ţară.

Intelectualii democraţi revoluţionari, în frunte cu Cernîşevski şi Dobroliubov, s-au ridicat întru apărarea poporului jefuit de ţar şi moşieri. Conducătorii mişcării democrat-revoluţionare au căutat să provoace o răscoală ţărănească, chemând ţărănimea şi tineretul progresist la luptă revoluţionară împotriva autocraţiei şi a statului moşieresc, în numele transformării Rusiei pe baze socialiste.

Caracterizând situaţia politică de la sfârşitul deceniului al şaselea şi începutul deceniului al şaptelea, V. I. Lenin scria:

«Înviorarea mişcării democratice din Europa, frământările din Polonia, nemulţumirile din Finlanda revendicarea de reforme politice de către întreaga presă şi întreaga nobilime, răspândirea în întreaga Rusie a ziarului „Kolokol" propaganda plină de vigoare a lui Cernîşevski, care a ştiut până şi prin articolele controlate de cenzură să educe adevăraţi, revoluţionari, apariţia proclamaţiilor, frământările din rândurile ţăranilor, care „foarte adesea" erau siliţi prin forţă armată şi vărsare de sânge să accepte „Actul", care-i jupuia complet, refuzurile colective ale nobililor – mediatori de pace de a aplica un astfel de „Act", dezordinile studenţeşti – în asemenea condiţii cel mai prudent şi mai lucid om politic ar fi trebuit să considere explozia revoluţionară un lucru cu totul posibil, iar răscoala ţărănească – un pericol foarte serios.»{86}

Totuşi, starea revoluţionară nu s-a transformat în revoluţie: „…poporul care timp de sute de ani a fost înrobit de moşieri nu era în stare să se ridice la o luptă largă, deschisă şi conştientă pentru libertate"{87}*. Răscoalele ţărăneşti şi studenţeşti au fost reprimate, Odată cu arestarea lui Cernîşevski în anul 1862, guvernul ţarist a pornit o înverşunată campanie de represiuni împotriva mişcării democrate, care, în ciuda acestui fapt, câştiga o influenţă din ce în ce mai mare asupra tinerei generaţii.*

Lupta de clasă din ţară şi-a găsit reflectarea în literatura rusă din deceniul al şaptelea. Toate elementele progresiste ale societăţii ruse s-au unit în jurul revistei „Sovremennik", organul democraţilor revoluţionari. Revista a atras în jurul ei noi forţe literare ca N. Uspenski, Pomialovski, Reşetnikov etc „care oglindeau creşterea furtunoasă a ideilor şi sentimentelor democratice în rândurile tineretului în acelaşi timp, scriitorii cu orientare liberală ca, bunăoară, Turgheniev, Grigorovici şi alţii, au rupt cu „Sovremennik" şi au început să proslăvească „marile reforme". După caracterizarea lui Lenin, la sfârşitul celui de-al şaselea deceniu, Turgheniev „se simţea atras spre o moderată constituţie monarhică şi aristocratică"; el

nutrea „aversiune pentru democratismul ţărănesc al lui Dobroliubov şi Cernîşevski”{88} Alţi câţiva scriitori – printre care Leskov şi Dostoievski – în deceniul al şaptelea, au aderat la lagărul reacţiunii.

Ascuţirea luptei de clasă şi scindarea atât a societăţii cât şi a literaturii ruse din punct de vedere ideologic şi politic nu putea să nu exercite o înrâurire şi asupra activităţii lui Goncearov din anii aceia. Ca şi ceilalţi literaţi din lagărul liberal-nobiliar şi burghez, Goncearov se temea de o revoluţie ţărănească. El a declarat următoarele: „Rusia trece acum prin măreaţă epocă a reformelor”. În ceea ce priveşte activitatea dusă de revista lui Gherţen „Kolokol”, Goncearov nu o privea cu simpatie. El a avut o atitudine negativă faţă de mişcarea democraţilor revoluţionari şi faţă de ideile socialismului, considerându-le ca neîntemeiate şi „extremiste”. Scriitorul îşi închipuia că dezvoltarea ulterioară a Rusiei avea să se desfăşoare în spiritul reformelor burgheze.

În anul 1856, după întoarcerea din călătorie, Goncearov s-a văzut nevoit să ocupe o funcţie – şi a devenit cenzor. În această calitate, el şi-a arătat simpatia pentru fenomenele progresiste ale literaturii încă în perioada premergătoare desfiinţării iobăgiei. Astfel, el a contribuit, de pildă, la scoaterea unei noi ediţii a operei lui Turgheniev „Povestirile unui vânător”, care fusese interzisă timp de câţiva ani, şi a unui volum de versuri de Nekrasov, a aprobat tipărirea romanului lui Pisemski „O mie de suflete”. Pisemski îi scria cu recunoştinţă lui Goncearov: «…La cenzură mi-aţi fost salvator şi ocrotitor: aţi lăsat să treacă partea a 4-a din „O mie de suflate” şi aţi căpătat o admonestare din aceasta pricină. Aţi admis ca „Soarta amarnică” să vadă lumina tiparului în forma în care a fost scrisă. Nu voi uita toate acestea până la sfârşitul vieţii.»

În cursul celui de al şaptelea deceniu însă, activitatea de cenzor a lui Goncearov capătă un caracter reacţionar. În anul 1862, el este numit redactor-şef al oficiosului, „Severnaia poşta”{89}, iar după aceea membru al Consiliului pentru probleme editoriale, într-o perioadă când cenzura ţaristă persecuta la cruţare publicistica şi presa democrată. În această funcţie, Goncearov avea sarcina să refere asupra orientării politice a organelor de presă, a diverselor opere literare, articole publicate în reviste etc. El a manifestat cu acest prilej tendinţe pronunţat antidemocratice, care s-au făcut simţite în aprecierea negativă asupra romanului „Ce-i de făcut?” de Cernîşevski, în persecutarea revistei lui Pisarev „Russkoe slovo”{90} şi a articolelor acestui critic democrat, pe motivul că în aceste articole se propagă negarea religiei, „doctrine jalnice şi lipsite de temei ale socialismului şi comunismului.”

În anul 1867, Goncearov îşi dă demisia, simţind pesemne că activitatea de cenzor nu i se potriveşte unui scriitor rus.

VII

Cel de al treilea şi ultimul roman ai scriitorului – „Prăpastia” – a apărut în revista liberală „Vestnik Evropî”{91} *în anul 1869. Goncearov a lucrat douăzeci de ani la această operă. Planul romanului „Prăpastia” a fost conceput aproape în acelaşi timp cu acela al lui „Oblomov”, Povestind despre călătoria făcută la Simbirsk în anul 1849, Goncearov scria: „M-am văzut înconjurat de figuri care-mi erau demult cunoscute şi mi-am dat seama că acolo mai dăinuia încă traiul patriarhal, dar alături de el se înălţau, şi mlădiţe noi, formând un amestec de vechi şi nou… Grădinile, Volga, râpele de pe ţărmurile ei, mireasma pământului natal, amintirile din copilărie – toate acestea mi s-au întipărit în minte.”*

Aşa cum fusese conceput iniţial, romanul trebuia să dezvolte pe larg tema „omului de prisos”, tema tradiţională a literaturii din perioada nobiliară a mişcării ruse de eliberare. Totodată, Goncearov şi-a dat seama încă de pe atunci că în realitatea rusă apăruseră oameni de o factură nouă, însufleţiţi de aspiraţii noi. „În planul iniţial al romanului, – arată scriitorul, – prevăzusem în locul lui Volohov un alt personaj, iot atât de viguros ca acesta şi înzestrat cu o voinţă ce ajungea aproape până la trufie, care, neputându-se împăca cu condiţiile de muncă ale funcţionarului şi cu societatea petersburgheză, din pricina ideilor sale noi şi liberale, a fost trimis în provincie; acest personaj era însă mult mai sobru şi mai bine crescut decât Volohov. Vera, la fel ca în versiunea a doua, sfidând atât dorinţa bunicii cât şi mentalitatea întregii societăţii, s-a îndrăgostit cu pasiune de omul acesta şi, după ce s-a căsătorit cu el, l-a întovărăşit în Siberia, unde el a fost exilat pentru convingerile sale politice”. În deceniul al şaptelea, Goncearov adoptă însă o atitudine duşmănoasă faţă de intelectualii democraţi revoluţionari şi, în consecinţă, modifică planul iniţial al romanului, trecând la demascarea „nihilismului”. „Condeiul meu a transformat atunci pe eroul de odinioară, al cărui chip aproape că mi se ştersese din minte, într-o figură actuală…” – mărturiseşte Goncearov în articolul «Intenţiile, problemele şi ideile romanului „Prăpastia”», apărut abia după moartea scriitorului.

În prima parte a romanului, Goncearov zugrăveşte societatea mondenă a capitalei, criticând cu asprime aristocratismul rece şi insensibil, bigotismul şi îngâmfarea cercurilor de nobili şi înalţi funcţionari, ai căror reprezentanţi în roman sunt Pahotin, un bătrân uşuratic din înalta societate, birocratul epicurian Aianov, „splendida păpuşă” Belovodova etc. Goncearov îşi exprimă părerea că „societatea înaltă” a rupt-o demult cu moravurile ruseşti, cu limba rusă, că e plină de egoism şi înclinări spre cosmopolitism. El analizează viaţa înaltei societăţi prin prisma oblomovismului care-i este nesuferit. Aşa, bunăoară, Aianov nu este şi el

decât un oblomovist, pentru care scopul vieţii se reduce la rangul de consilier secret şi la o slujbă liniştită, bine plătită, în cadrul vreunui comitet inutil „şi încolo, de se zbuciumă oceanul de oameni, de se schimbă vremurile, de se prăbuşesc în neant destinele popoarelor, împăraţii întregi – astea pe el îl lasă indiferent, căci toate trec pe lângă el fără să-l atingă..” Însuşi scriitorul arată că frumoasa Belovodova reprezintă „zidul chinezesc cu care s-a înconjurat înalta societate, zăvorită în tradiţiile de familie ale neamului, în codul manierelor elegante, într-an cuvânt, în imobilitatea oblomovistă a aristocraţilor?

Iniţial, titlul romanului lui Goncearov era „Pictorul”. Scriitorul ne mărturiseşte că acordase o atenţie deosebită figurilor lui Raiski, a bunicii şi a Verei. Goncearov vedea în Raiski pe „fiul lui Oblomov”, care trăieşte însă într-o altă epocă – o epocă de tranziţie – şi tocmai în acest sens stabilea scriitorul legătura lăuntrică dintre cele două romane „Prăpastia” şi „Oblomov”.

Raiski este „o fire de artist”. Ca şi la Rudin, „în raţiunea şi conştiinţa lui, a prins sămânţa noilor idei dătătoare de viaţă, dar rămăşiţele oblomovismului, încă vii, îl împiedică să traducă în fapt aceste idei pe care şi le însuşise…” Raiski visează la o artă înaltă, „dar munca perseverentă îi provoacă silă”. Goncearov face o legătură directă între acest fapt şi „viaţa de trândăvie a întregii societăţi”, „existenţa asigurată” a intelectualilor din rândul nobilimii.

În roman e exprimată ideea profundă că diletantismul steril al lui Raiski este rezultatul oblomovismului „care te trage îndărăt ca un lest” şi aceasta ne dovedeşte în chip neîndoielnic că scriitorul a suferit influenta criticii adusă de Dobroliubov oamenilor de prisos cu atitudinea lor boierească, maniloviană faţă de muncă şi faţă de artă.

Raiski se dovedeşte a fi în artă şi în ştiinţă unul dintre acei rataţi care, închipuindu-şi că pentru creaţie e suficient talentul, iar munca e inutilă, simt atracţie numai pentru succesele şi plăcerile artei. Dar „artei tratate cu seriozitate, întocmai ca oricărei îndeletniciri serioase, trebuie să-i consacri întreaga viaţă”, – remarcă Goncearov, scriitor educat în spiritul principiilor critice ale lui Bielinski.

Goncearov arată valoarea tipică din punct de vedere istoric a lui Raiski, ca exponent al intelectualităţii liberale din deceniul al cincilea, provenite din rândurile nobilimii. „Nu o dată i-am atribuit lui Raiski trăsături ale prietenilor mei, membri ai diferitelor cenacluri din deceniul al cincilea, al şaselea şi al şaptelea – scria Goncearov. – Cât de mulţi îi semănau!” Estetismul şi concepţia despre artă, proprii lui Raiski, erau caracteristice pentru scriitorii din lagărul nobililor liberali, ca, bunăoară, Botkin, Annenkov, Drujinin, pe care Goncearov îi cunoştea foarte bine.

Prin concepţiile sale sociale, Raiski este un liberal, un adversar al iobăgiei. El nu se dă îndărăt ca în cursul unei dispute aprinse să arunce o bombă în tabăra moravurilor vechi, îndărătnice, în despotismul

samavolniciei, în lăcomia „plantatorilor" – poreclă dată pe atunci moşierilor adepţi ai iobăgiei. Te lasă să crezi că e dezgustat de faptul că e stăpânul unor ţărani iobagi; el o roagă pe bunică-sa, care-i administrează moşia, să redea libertate ţăranilor, dar lui îi este lene, n-are timp să traducă în viaţă convingerile sale liberale şi, ca şi Oblomov, s-a deprins să se folosească de munca gratuită a robilor. „În sufletul lui Raiski clocotesc ideile noi, – scrie Goncearov; – el presimte reformele care vor să vină, este conştient de adevărul noului şi arde de dorinţa de a lupta pentru toate libertăţile mari şi mici, a căror apropiere se lasă bănuită. E drept că arde de dorinţă, dar numai atât… chiar dacă nu doarme ca Oblomov, chiar dacă s-a trezit şi ştie ce are de făcut, nu face nimic".

Goncearov nutreşte simpatie pentru Raiski, pentru eşecurile şi căutările lui, îi place mintea ageră a eroului său, sensibilitatea, mobilitatea, atitudinea pătimaşă faţă de viaţă capacitatea lui de a admira frumosul. Dar eternele şovăiri şi îndoieli ale lui Raiski, elocvenţa lui vană, pasiunile lui care ţâşnesc şi se sting ca un foc de artificii, toate acestea îi provoacă lui Goncearov un zâmbet ironic şi el îşi priveşte eroul cu un ochi critic.

Figura lui Raiski este scoasă în relief de aceea o pictorului Kirillov şi a profesorului Kozlov, personaje secundare ale romanului, dar profunde prin ţelul cum au fost concepute de autor. Aceştia sunt truditorii artei şi ştiinţei. Totuşi, pe Goncearov nu-l mulţumea personajul lui Kirillov, pictorul ascet care se izola de viaţă şi transforma arta într-un fel de idol; „extremismul" acesta nu trebuie să constituie o pildă, pare să spună scriitorul în timp ce zugrăveşte această figură.

Nefericitul Kozlov este prezentat pe plan tragic. În articolul „Mai bine mai târziu decât niciodată", Goncearov, explicând sensul romanului „Prăpastia" şi al diverselor lui personaje, scrie următoarele:

„În profesorul Kozlov, am vrut să redau figura savantului rus, a omului truditor, văzând în el o aluzie la soarta ştiinţei ruse în societatea oblomovistă". Goncearov a căutat să scoată în evidenţă faptul că profesorul Kozlov trăia într-un mediu cu totul indiferent faţă de ştiinţă. „În mintea sa mai pâlpâie o scânteie de dragoste pentru ştiinţă, dar ea – ca o plantă de stepă, fără hrană, fără îngrijire, fără apă, fără un teren prielnic unde să-şi arunce sămânţa – se stinge în fiinţa lui…"

Biciuind cu ironia sa pe idealiştii din deceniul al cincilea, Goncearov vădeşte totdeodată în romanul său o atitudine ostilă şi faţă de oamenii noi, faţă de tineretul democratic al celui de al şaptelea deceniu. El vede prototipul acestui tineret în figura lui Mark Volohov. Creând acest personaj, scriitorul avea în vedere tineretul înflăcărat de ideile mişcării democrate. El explică esenţa politică a lui Mark Volohov în felul următor: „Volohov nu este socialist, nici doctrinar şi nici democrat. Este un radical şi un candidat la demagogie, gata să treacă de la teoria inutilă a negării necondiţionate la acţiune – şi e sigur că ar trece, dacă la noi… ar fi posibil ca propaganda comunismului să fie făcută pe scară largă şi să se ducă o

activitate internaţionalistă ilegală etc." În romanul său, scriitorul nu ne prezintă însă legăturile politice ale lui Volohov, nu formulează, fie şi în linii mari, dar într-un mod cât de cât limpede, programul politic al acestuia, ci se mulţumeşte să descrie pe un ton ironic activitatea propagandistică a eroului său: singura fiinţă care s-a lăsat convinsă de propaganda lui Volohov este un băieţandru de paisprezece ani. Arătând aceasta, Goncearov a vrut să sublinieze lipsa de sens şi inutilitatea existenţei unor oameni de felul lui Volohov şi a „concepţiilor lor extremiste".

În schimb, scriitorul analizează mai amănunţit principiile etice şi trăsăturile sufleteşti ale lui Mark Volohov. Aşa cum l-a zugrăvit autorul, Volohov ne apare ca un nihilist extremist, un om amoral, orgolios, care predică teoria „amorului liber" etc. Oameni de felul lui Volohov puteau fi întâlniţi în realitatea rusă a deceniului al şaptelea, dar trăsăturile lor – aşa cum a încercat să arate Goncearov – nu erau câtuşi de puţin caracteristice pentru fizionomia tineretului progresist din perioada aceea.

Scriitorul îl prezintă pe Volohov ca pe un om cu un caracter ferm, cu o fire dârză şi sinceră. Dar toate aptitudinile şi intenţiile eroului zugrăvit de Goncearov converg spre slujirea unui fel unic: distrugerea vieţii, a rânduielilor morale. E limpede că tabăra democrată a considerai figura lui Volohov drept o calomnie la adresa tineretului progresist, o denaturare a ideilor lui Cernîşevski şi Dobroliubov, sub steagul cărora el păşea, Critica democrată, prin N.V. Şelgunov şi M.E. Saltîkov-Şcedrin, a recenzat cu asprime romanul „Prăpastia", din cauza figurii lui Mark Volohov, clasificându-l printre romanele antinihiliste din cel de al şaptelea deceniu. Într-adevăr, figura lui Volohov a fost folosită de presa reacţionară în lupta dusă împotriva mişcării democrate.

Prin urmare, în romanul „Prăpastia", Goncearov, pe de o parte critică pe intelectualii liberali din deceniul al cincilea proveniţi din rândurile nobilimii, dezvăluind pe bună dreptate trăsăturile lor oblomoviste, iar pe de altă parte respinge adevărul cel nou care-şi avea sprijinul în tineretul democrat din cel de al şaptelea deceniu. Goncearov a văzut întruchiparea idealului său social şi moral în acei oameni care au şi început să păşească deschis pe calea dezvoltării raţionale şi a instituirii noilor forme de viaţă rusă. Prin aceste cuvinte e limpede că scriitorul polemizează cu democraţia revoluţionară, cu Cernîşevski şi Dobroliubov, care chemau, nu la reforme burghezo-liberale, ci la lupta revoluţionară împotriva absolutismului şi a moşierilor, la revoluţia ţărănească.

Exponentul ideii lui Goncearov despre „dezvoltarea raţională" a vieţii ruse, a societăţii ruse, este în roman personajul Tuşin. Ei ne aminteşte de Kostanjoglo din partea a doua a operei „Suflete moarte". Tuşin este un om de afaceri instruit şi dinamic dintr-un fund de provincie. Trădând adevărul vieţii, Goncearov îl idealizează pe Tuşin într-o măsură şi mai mare decât pe Stolz. În contrast cu veşnicele şovăiri şi îndoieli ale lui Raiski, cu cinismul lui Mark Volohov, Goncearov scoate în relief siguranţa şi

statornicia de care dă dovadă Tuşin, om cu „minte sănătoasă şi inimă hotărâtă, pe scurt – un caracter” Tuşin este omul căruia Goncearov îi atribuie înţelegerea lucidă şi justă a vieţii. Scriitorul îl consideră drept „reprezentant al adevăratei forţe noi şi al noilor ţeluri” *ale Rusiei de după reformă.*

În roman, Goncearov voia să opună propagandei democraţilor revoluţionari un program social bine conturat care să prevadă şi rezolvarea problemelor economice acute ale realităţii ruse de după reformă. Urmărind acest ţel, Goncearov îl prezintă pe Tuşin ca pe un, Robert Owen{92} din ţinuturile Volgăi” care chipurile, îşi conducea în aşa ţel afacerile, încât şi el să aibă un profit, şi salariaţii să fie mulţumiţi. Goncearov descrie în mod vădit neverosimil relaţiile dintre patron şi salariaţi: „Artelul care lucrează la Tuşin aducea cu o frăţie. Mujicii aveau aerul unor stăpâni, ca şi cum ar fi gospodărit propriul lor avut”. Goncearov considera „necesitatea muncii ca temelie a vieţii”, ca scop suprem pentru oamenii care „se dăruiau obştii, punându-şi toată fiinţa în slujba ei.” Scriitorul identifică însă în romanul sau viaţa închinată binelui social cu activitatea moşierilor dotaţi cu spirit întreprinzător, fapt care, fireşte, nu putea să atragă câtuşi de puţin simpatia păturii progresiste a societăţii. Iată din ce pricină pe cititorul de atunci l-a nemulţumit profund aluzia romanului la faptul că Vera, după „prăpastie”, a trebuit să-şi unească viaţa cu aceea a lui Tuşin – moşierul cumpănit şi prosper, dar în fond un om mediocru şi mărginit.

Prin romanul său, Goncearov a luptat fără îndoială pentru tânăra generaţie şi a încercat să dea în felul său un răspuns la întrebarea pusă de Cernîşevski: „Ce-i de făcut?” După concepţia lui Goncearov, romanul „Prăpastia” trebuia să exprime ideea trezirii conştiinţei sociale şi să înfăţişeze perspectivele dezvoltării Rusiei. Romanul arata că „vechiul adevăr” al bunicii, care, după cuvintele scriitorului, încarna „Rusia conservatoare”, s-a năruit.

Goncearov a acordat o deosebită importanţă chipului bunicii. Deşi este o apărătoare a vechilor obiceiuri patriarhale, o aristocrată de viţă şi o moşieriţă autoritară, bunica este foarte departe de tipul moşieriţei iobăgiste obtuze şi crude care-şi gospodărea moşia „ca un despot, pe baze feudale” – tip prezentat într-o serie de opere ale literaturii ruse dintre cel de al cincilea şi cel de al optulea deceniu. Trăsăturile psihice şi morale ale bunicii vin în multe privinţe în contradicţie cu fizionomia ei socială. Tirania se îmbină în fiinţa ei cu un suflet simţitor şi plin de dragoste; totdeauna grijulie faţă de cei din jur, bunica este oricând gata să-i ajute pe oameni. Ea dă afară pe un înalt şi influent funcţionar al guberniei, fără să stea mult pe gânduri, tocmai pentru înfumurarea şi aerele lui de feudal înveterat. Bunica se lasă condusă în toate acţiunile de chibzuinţă şi de uriaşa experienţă pe care a căpătat-o în viaţă. Figura bunicii, care reprezenta pentru Goncearov „idealul feminin în general, format în anumite condiţii ale vieţii ruse” este, fără îndoială întrucâtva idealizată. Totuşi, ea conţine şi mult adevăr.

Tatiana Markovna Berejkova ne aduce aminte de Marfa Timofeevna din romanul lui Turgheniev „Un cuib de nobili” şi de Maria Dmitrievna Abrosimova din opera lui Tolstoi „Război şi pace”.

În tinereţea ei, bunica a trecut printr-o dramă asemănătoare cu aceea a Verei. Îndurând-o cu stoicism şi tărie, ea a rămas credincioasă vechilor principii ale vieţii patriarhale care, după convingerea ei, sunt de nezdruncinat şi pe baza cărora clădeşte fericirea oamenilor ce-i sunt dragi. Dar şi înţelepciunea practică a bunicii, formată în condiţiile regimului iobăgist, şi principiile ei despotice suferă o înfrângere atunci când se ciocnesc de gândirea profundă şi critică, de dragostea de libertate a Verei. De aci decurg frământările tragice ale bunicii, care înţelege că vechile rânduieli se năruie, că adevărul ei s-a transformat de multă vreme în minciună şi că viaţa i-a luat-o înainte.

Dar aşa cum a conceput-o Goncearov „Prăpastia” însemna şi înfrângerea poziţiilor democrate. Scriitorul a încercat să stabilească în roman unele norme şi reguli morale eterne şi intangibile şi, situându-se pe această poziţie, a luptat împotriva ideilor democrat-revoluţionare ale deceniului al şaptelea, idei care, după părerea lui, duc la greşeli în viaţa. În roman, el întruchipează această idee în povestea dramei prin care trece Vera.

Alături de figura Olgăi Ilinskaia, figura Verei din „Prăpastia” e una dintre cele mai de seamă realizări artistice ale lui Goncearov. Vera, care întruchipează trăsăturile specifice ale tinerei fete ruse, este o tânără încântătoare, înzestrată cu o inimă înflăcărată, cu voinţă şi tenacitate, cu o inteligenţă pătrunzătoare şi un profund simţ moral. Pe Vera nu o mulţumeşte „vechiul adevăr” al bunicii, viaţa antediluviană, patriarhală, semioblomovistă, acceptată cu nepăsare şi fără discernământ de sora ei, Morţinka cea veselă, fericită şi „simplă ca însăşi natura”. Vera este un om care caută un drum nou în viaţă şi se străduieşte să înţeleagă tainele vieţii. Ea citeşte mult şi cu perseverenţă pe Voltaire, pe „Feuerbach cu frăţia” pe Proudhon, adică literatura social-politică ce se bucura de popularitate în rândurile tineretului din cel de al şaptelea deceniu. Vera nu dă crezare unui lucru decât atunci când se convinge ea însăşi de el; are o gândire independentă şi îi este silă ori de câte ori cineva din afară încearcă în chip despotic să-i impună voinţa lui. Raiski a suferit un eşec ridicol alunei când a încercat să-şi conducă verişoara, să comande minţii şi inimii ei. Nici bunica, pe care Vera o iubeşte, nu are autoritate asupra ei, căci ea şi-a însuşit ideea unei vieţi libere şi neatârnate. În această privinţă, Goncearov a imortalizai în figura ei noul tip de tânără fată rusă crescută într-o epocă de mari prefaceri.

Vera se simte stingherită în mediul ei. Întâlnindu-l pe Volohov, ea se loveşte de un fenomen cu totul necunoscut: un om care-i mişcă inima cu nereuşitele lui în viaţă, cu îndrăzneala, cu năzuinţa lui spre nou, spre mai bine. Dar nihilismul extremist al lui Mark Volohov, teoria „amorului

vremelnic" pe care el o emite, o dezgustă pe Vera. Ea consideră că femeia „este, în primul rând, creată pentru viaţa de familie" şi crede cu putinţă o fericire pe viaţă alături de omul iubit. Goncearov vrea să arate că sentimentul pătimaş al Verei nu se putea împăca cu principiile amorale ale „tâlharului de Markuşka".

Vera încearcă o deziluzie în dragoste, deziluzie care va lăsa urme dureroase în sufletul ei. Critica liberală a deplâns „căderea" Verei. Dar pentru Goncearov, care a protestat cu vehemenţă împotriva acestui bigotism, „căderea" Verei nu arunca nicio umbră asupra înaltei şi desăvârşitei ei moralităţi, iar „prăpastia" reflecta însăşi drama vieţii. În articolul „Mai bine mai târziu decât niciodată", Goncearov dezvăluie sensul social al dramei prin care trece Vera: „Nu-i vorba de căderea Verei sau a unei fiinţe oarecare, ci de însăşi fata rusă, femeia rusă, căzută victimă în lupta dintre viaţa veche şi viaţa nouă; ea nu voia să trăiască orbeşte, după preceptele bătrânilor, ci, conştientă fiind de ceea ce era depăşit în viaţa veche, tânjea de multă vreme după o viaţă nouă, plină de sens, o căuta, voia să găsească şi să accepte cu bună ştiinţă adevărul *nou şi, totodată, să reţină toate laturile bune, solide, fundamentale ale vieţii vechi. Ea nu dorea distrugerea, ci înnoirea, dar nu ştia unde şi cum s-o afle". Nici Goncearov nu s-a priceput s-o ajute în această direcţie…*

Faptul că scriitorul n-a înţeles mişcarea democrat-revoluţionară şi că în deceniul al şaptelea, s-a situat pe poziţii ideologice greşite, a dăunat într-o mare măsură ultimei sale opere importante.

În ultima parte a romanului, Vera, copleşită de mâhnire, dar totodată păşind spre „convalescenţă" după „nebunia" ei, se simte atrasă de Tuşin, devine o figură tendenţioasă şi îşi pierde trăsăturile realiste. Lăsându-se pradă înclinaţiilor conservatoare, Goncearov a trădat adevărul vieţii.

În ciuda acestui fapt, romanul „Prăpastia" are şi astăzi, din multe puncte de vedere, o mare valoare artistică şi reprezintă un important factor de cunoaştere a vieţii. În el sunt zugrăvite tablouri veridice din viaţa rusă de provincie, anterioară înfăptuirii reformei. Meritul principal ai romanului „Prăpastia" nu constă în prezentarea figurii lui Volohov, ci în faptul că această creaţie oferă un bogat material critic la adresa modului de viaţă al boierimii din perioada premergătoare reformei, la adresa liberalismului sterp şi a teoriei „artei pentru artă".

Figura centrală a tinerei generaţii zugrăvite în roman nu este Mark Volohov, ci Vera, care personifică aspiraţiile umaniste, puritatea şi forţa morală a tineretului rus înaintat.

«Romanul acesta a fost însăşi viaţa mea, – scria Goncearov despre Prăpastia". – Am pus în el o parte din fiinţa mea, oameni ce mi-au fost dragi, patria, Volga, ţinuturile natale – pot spune toată viaţa mea, tot ceea ce mi-a fost scump şi de ce eram legat. Povestindu-i lui Turgheniev conţinutul acestui roman, i-am spus că, terminând „Oblomov" şi romanul acesta am împlinit ce mi-a fost dat să fac în viaţă şi că de acum înainte nu

voi mai crea nimic.»

VIII

În ultimii douăzeci de ani de viaţă, Goncearov era adeseori stăpânit de stări de suflet apăsătoare. El ducea o viaţă din ce în ce mai retrasă în modesta sa locuinţă de pe strada Mohovaia din Petersburg. Printre puţinii cunoscuţi pe care-i frecventa erau A. V. Nikitenko, poetul A. N. Maikov, cunoscutul om de legi A.F. Koni, precum şi M.M. Stasiulevici, redactorul şef al ziarului „Vestnik Evropî".

După „Prăpastia", Goncearov aproape nu şi-a mai reluat creaţia artistică, fapt explicat chiar după mărturisirile scriitorului, prin aceea că multe aspecte ale vieţii ruse din cel de al optulea şi al nouălea deceniu ale secolului trecut îi erau nelămurite. Dintre creaţiile literare de mici proporţii şi puţine la număr din perioada aceasta, trebuie să menţionăm schiţa „Slugi de altădată" şi povestirea „O seară literară". În prima, Goncearov se inspiră din trecut, creând variaţii artistice pe tema figurii lui Evsei din „O poveste obişnuită" şi a lui Zahar din „Oblomov". În „Slugi de altădată", scriitorul schiţează tablouri din viaţa de familie de odinioară, legate de amintirile sale Critica democrată a arătat pe bună dreptate că schiţele vădesc tendinţa de idealizare a acelor relaţii patriarhale din sinul vechii moşierimi de provincie pe care scriitorul le demascase la timpul său în romanul „Oblomov". În povestirea „O seară literară" Goncearov. deşi redă cu ironie poziţiile şi gusturile estetice reacţionare ale membrilor unuia dintre saloanele, literare ale înaltei societăţi din deceniul al optulea, atacă totodată estetica şi critica democrată prin portretul „nihilistului" Kriakov.

În ultima perioadă a, vieţii, Goncearov a scris un ciclu de lucrări, constând în amintirile sale despre anii copilăriei („Pe meleaguri natale") şi ai tinereţii („La universitate"). Prin idealizarea vremilor de altădată, amintirile acestea oglindesc opiniile conservatoare care puseseră stăpânire pe Goncearov spre sfârşitul vieţii sale.

Totuşi, în deceniul al optulea, când Rusia trecea printr-un nou avânt social, Goncearov, inspirându-se din trecui, a văzut în el ceea ce făcuse gloria şi mândria culturii naţionale şi ceea ce fusese totodată un factor rodnic în procesul dezvoltării spirituale şi în însăşi activitatea literară a scriitorului.

În anul 1874, Goncearov scrie „Însemnări despre personalitatea lui Bielinski", după cât se pare, cu intenţia de a contrabalansa prin această lucrare articolul duşmănos pe care Dostoievski îl publicase împotriva lui Bielinski, în anul 1873, în paginile revistei „Grajdanin"{93}.

Până la sfârşitul vieţii, Goncearov i-a purtat un profund respect lui

Bielinski. În însemnările sale, el zugrăveşte cu deosebită căldură şi simpatie pe marele critic îl arată ca pe un om extrem de modest, drept, cinstit şi principial în convingerile sale. Ceea ce-l impresiona întotdeauna la Bielinski era neobişnuita pasiune şi abnegaţie de care acesta dădea dovadă în munca lui de creaţie, precum şi în apărarea concepţiilor lui „în lupta împotriva a tot ce este duşmănos". „Nu mi-l pot închipui altfel decât muncind fără răgaz, veşnic frământat de clocotul problemelor şi al opiniilor, cuprins de febra literară" – scrie Goncearov.

Apreciind însemnătatea socială a activităţii lui Bielinski şi conţinutul de idei al operelor acestuia, Goncearov face unele greşeli determinate de concepţiile sale din anii aceia. Aşa, de pildă, el îi atribuie lui Bielinski înclinaţii reformiste, de care era cu totul străin, aşezându-l pe el şi pe Gherţen pe aceeaşi treaptă cu liberalul Granovski; uitând de cumplita atmosferă din timpul cârmuirii lui Nicolae I, care l-a ucis pe Bielinski, Goncearov explică moartea prematură a marelui democrat revoluţionar prin trăsăturile temperamentului său pasionat „arzător". Dar Goncearov vede foarte just în Bielinski pe luptătorul neobosit pentru ceea ce este nou, care şi-a canalizat întreaga putere a loviturilor sale „nu în spre apărarea trecutului şi a prezentului, ci spre cucerirea noului, nu pentru ocrotirea, ci spre nimicirea vechiului, spre câştigarea unei libertăţi noi sau lărgirea celei existente". Goncearov subliniază neîncetata năzuinţă a lui Bielinski spre idealurile de libertate, adevăr, bine, omenie şi vede în el nu numai un critic şi un om de litere, dar şi un tribun. „Cât de grea era bezna intelectuală şi morală împotriva căreia trebuia el să lupte, în ce stagnare lâncezea masa în faţa căreia predica el" – scrie Goncearov, referindu-se la valoarea publicistului Bielinski. – Spiritul iobăgiei îşi pusese pecetea nu numai pe ţărănime: Bielinski trebuia să conteste şi dreptul şefilor de a dispune după bunul lor plac de soarta subalternilor şi acela al părinţilor de a-i socoti pe copii proprietatea lor materială etc. – şi imediat după aceea să explice subtilităţile şi farmecul poeziei lui Puşkin şi Lermontov." Goncearov vedea just în aceasta împletire între o ascuţită critică literara şi lupta împotriva moralei şi a moravurilor iobăgiste, una dintre principalele trăsături ale activităţii lui Bielinski. Lui Goncearov îi revine incontestabil meritul de a fi ridiculizat şi demascat fără cruţare în însemnările safe afirmaţia absurdă şi calomniatoare a acelora care vorbeau despre aşa zisa „incultură" a lui Bielinski.

Însemnările lui Goncearov sunt un document preţios pentru cunoaşterea personalităţii lui Bielinski.

În cel de al optulea deceniu, scriitorul şi-a încercat forţele pe tărâmul criticii, dând dovadă de un neobişnuit talent în această direcţie. El a lucrat la un articol despre A.N. Ostrovski, a cărui creaţie a apreciat-o nespus de mult pentru profundul ei realism, şi a scris un studiu critic despre „Hamlet" de Shakespeare.

În anul 1872 Goncearov a publicat studiul „Mii de chinuri", cu privire la

piesa „Prea multă minte strică”, care se încadrează printre lucrările clasice ale criticii literare ruse.

În acest studiu, Goncearov a făcut o analiză profundă a dramei prin care trece Ciaţki. El a văzut în figura lui Ciaţki un inovator, un protestatar îndrăzneţ împotriva lumii vechi închistate şi egoiste a celor de teapa lui Famusov şi Skalozob şi, totodată, un exponent al concepţiilor de viaţă înaintate. În această ordine de idei, Goncearov amintea – ce-i drept cu multe rezerve – despre decembrişti. Scriitorul a urmărit şi a explicat cu foarte multă subtilitate şi putere de pătrundere, frământările lui Ciaţki. Studiul său reprezintă un jalon important în ceea ce priveşte tălmăcirea nemuritoarei comedii a lui Griboedov.

În anul 1879, Goncearov a scris articolul „Mai bine mai târziu decât niciodată”, în care încerca să apere de atacuri romanul său „Prăpastia” şi explica concepţia lui şi ideile cuprinse în el. Articolul acesta contribuie într-o mare măsură la înţelegerea romanului şi a legăturii lui cu primele două opere ale scriitorului, la explicarea poziţiilor sociale pe care se situase Goncearov în deceniul al şaptelea, precum şi la caracterizarea particularităţilor muncii sale de creaţie. În articolul acesta, Goncearov a formulat o serie de teze juste şi importante în legătură cu problema realismului în artă şi a luat atitudine împotriva tendinţelor naturaliste care s-au manifestat în literatura franceză din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Goncearov a fost un realist atât în creaţia sa, cât şi în opiniile lui estetice. „Realismul este una dintre temeliile capitale ale artei,” – declara el. Marii scriitori „au tins spre adevăr; ei îl găseau în natură, în viaţă, şi-l introduceau în operele lor.” Ca şi Bielinski, Goncearov era un adversar înverşunat al celor ce interpretau arta de pe poziţiile romantismului reacţionar. El considera teza „artei pentru artă” drept „o frază lipsită de sens” şi socotea că arta şi literatura sunt menite să slujească viaţa, să educe societatea. „În vremurile noastre, – scria Goncearov – când societatea omenească iese din faza copilăriei şi se maturizează văzând cu ochii, când ştiinţa, meseriile, industria înaintează cu paşi repezi, arta nu poate rămâne în urma lor. Şi ei îi revine o misiune importantă – aceea de a încununa educaţia omului de a-l desăvârşi. Arta, deopotrivă cu ştiinţa, ne îmbogăţeşte cunoştinţele, ne ocroteşte, ne convinge, zugrăveşte adevărul”.

În deplină concordanţă cu una dintre principalele idei susţinute de Bielinski, Goncearov arată că „artistul este şi el un cugetător, dar unul care nu gândeşte direct, ci prin imagini. O scenă veridică ori un portret reuşit exercită o influenţă mai puternică decât orice morală exprimată prin maxime.”

Urmând calea trasată de Bielinski, Goncearov a combătut, în însemnările şi studiile sale critice, orice încercări de idealizare a vieţii în artă şi literatură. După părerea lui, arta trebuie să se străduiască „să lumineze toate străfundurile vieţii, să explice temeliile-i ascunse.”

Goncearov condamnă copierea naturalistă a realităţii. El îi scria lui Dostoievski: „Valoarea creaţiei constă tocmai în aceea că ea este nevoită să reţină din natură numai anumite trăsături şi caracteristici pentru ca să poată crea imagini verosimile, adică să realizeze adevărul artistic."

Goncearov considera că una dintre principalele dovezi de realism este zugrăvirea tipică a vieţii, reflectarea în literatură a aspectelor esenţiale ale realităţii. «Dacă personajele sunt tipice, – scria el în articolul „Mai bine mai târziu decât niciodată", – ele oglindesc inevitabil, mai amplu sau mai restrâns, şi epoca în care trăiesc, şi tocmai de aceea sunt tipice. Cu alte cuvinte, ele vor reflecta ca într-o oglindă şi fenomenele vieţii sociale, şi moravurile, şi modul de viaţă al epocii respective». Goncearov a arătat totdeauna că adevărul artistic nu poate fiinţa acolo unde nu există o înţelegere adâncă a realităţii. Răspunzând acuzaţiilor ce i s-au adus că, deşi în operele sale a zugrăvit viaţa diferitelor pături ale societăţii ruse, el n-a înfăţişat niciodată figuri de ţărani, Goncearov scria următoarele; „Nu cunosc felul de trai şi nici moravurile ţăranilor, nu cunosc viaţa satului, agricultura, amănuntele şi condiţiile de viaţă ale ţărănimii… Să descriu ori să înfăţişez ţărani, ar fi din partea mea o lipsă de modestie care, mai devreme ori mai târziu, ar da în vileag neştiinţa mea". Goncearov lega totdeauna rolul social al artei de raportul în care ea arăta adevărul din realitate. «Înfăţişând „adevărul", artistul autentic slujeşte totdeauna viaţa într-o măsură mai mare sau mai mică".

Dar alături de aceste păreri juste despre problemele importante ale artei şi literaturii, în estetica lui Goncearov sunt şi greşeli, lacune serioase, în mare parte rezultate ale poziţiei lui sociale de liberal moderat, poziţie adoptată în cel de al şaptelea deceniu. Goncearov a criticat arta cu tendinţă. El a acordat prea multă importanţă elementelor inconştiente, spontane, în creaţia artistică. Scriitorul a arătat în repetate rânduri că şi el îşi realiza personajele, chipurile, „fără să ştie ce crea". Tot astfel greşeşte şi atunci când afirmă că „întrucât noile fenomene din realitate nu se pretează la o prezentare realistă în artă, scriitorul poate să redea numai viaţa care, ca să spunem aşa, s-a sedimentat, s-a cristalizat, că el trebuie să întruchipeze fenomene înfăptuite şi consumate şi nu lucruri de actualitate, la ordinea zilei. Arta serioasă şi severă nu poate zugrăvi haosul, descompunerea", viaţa „care abundă în grijile zilei de azi" – scria el, luând pe bună dreptate atitudine împotriva tendinţelor naturaliste din literatură. Goncearov a reproşat în mod cu totul nejustificat scriitorilor democraţi din deceniul al şaptelea că ar da dovadă de naturalism, i-a învinuit că se abăteau de la „regulile şi legile eterne ale artei". Toate aceste teze susţinute de Goncearov reflectau, fără îndoială, atitudinea sa ostilă faţă de programul democraţilor revoluţionari cu privire la transformarea Rusiei, teama ce o resimţea la gândul unei apropieri între artă şi revoluţie. Dar în pofida acestor teze greşite, din aprecierile lui Goncearov răzbătea totdeauna la suprafaţă ideea centrală a esteticii sale – ideea realismului, a

zugrăvirii veridice a vieţii. El s-a străduit să respecte aceasta idee şi în practica sa artistică.

Goncearov se dovedeşte a fi un critic admirabil nu numai în studiile sale, ci şi în scrisorile sale cu un conţinut extrem de variat. El a corespondat cu numeroşi reprezentanţi ai literaturii ruse – I.S. Turgheniev, L.N. Tolstoi, M.E. Salitkov-Şcedrin. F.M. Dostoievski, A.F. Pisemski, I.P. Polonski şi alţii. Scrisorile lui Goncearov reprezintă un material preţios, în care găsim păreri cu privire la propriile sale opere, precum şi consideraţiuni estetice, aprecieri juste şi pline de subtilitate despre operele literaturii ruse şi universale, contemporană cu el.

Un interes deosebit îl prezintă scrisoarea lui Goncearov către S.A. Tolstaia, din 11 noiembrie 1870, în care scriitorul critică cu asprime dispreţul pe care-l manifestă boierimea rusă şi intelectualii proveniţi din rândurile nobilimii faţă de limba maternă.

*Goncearov personal o consideră drept „…*stindardul *în jurul căruia se adună toate forţele poporului". Formulând ideea că, într-un viitor îndepărtat, omenirea va ajunge să folosească o limbă unică, Goncearov scrie că „toate popoarele trebuie să parvină la desăvârşirea edificiului uman – acest ideal comun tuturor – prin caracterul lor naţional, adică fiecare popor trebuie să pună la temelia acestui edificiu forţele lui intelectuale şi morale, capitalul său."*

E cazul să arătăm aici şi observaţiile incisive făcute de Goncearov la adresa nobililor liberali-cosmopoliţi. «Cosmopoliţii vorbesc ori gândesc cam în felul următor: „Noi nu recunoaştem principiile naţionale şi patriotice, cu orizontul lor îngust; în schimb, recunoaştem omenirea şi acţionăm în numele binelui şi nu pentru cutare sau cutare naţiune!"» – scrie Goncearov în studiul său autobiografic „O poveste neobişnuită" iar în continuare remarcă: „Chiar dacă toate popoarele s-ar contopi vreodată, formând o masă omenească unică din care ar dispare naţiunile, limbile, conducerea de stat etc, aceasta s-ar săvârşi, fireşte, după ce fiecare dintre aceste popoare îşi va fi adus întregul său aport la masa comună a omenirii, aport constând în ansamblul forţelor lui naţionale, adică inteligenţa, creaţia, spiritul şi voinţa lui reunite la un loc!… Cu cât amprenta lăsată de acel popor va fi mai adâncă, cu atât mai bine îşi va fi îndeplinit el datoria sa faţă de umanitate! De aceea, fiecare renegat care se rupe de poporul şi glia lui, de interesele ţării sate, de pământul său natal şi de concetăţenii săi, este un criminal."

Articolele critice şi scrisorile lui Goncearov se concentrează în jurul problemei fundamentale a literaturii ruse dintre cel de al cincilea şi al optulea deceniu ale secolului trecut şi anume în jurul problemei realismului ca metodă artistică, precum şi ca principală cale de dezvoltare a artei. Apărând principiile realismului, „introducerea vieţii în artă", Goncearov, cu toate că făcea o serie de consideraţiuni greşite, continua tradiţiile lui Bielinski în domeniul gândirii critice ruse.

Bolnav şi singur, Goncearov şi-a petrecut ultimii ani ai vieţii într-o izolare aproape completă. Totuşi, până la adânci bătrâneţi, s-a simţii mereu atras spre munca de creaţie. Cu puţin timp înainte de a muri, a dictat schiţa sa: „Luna mai la Petersburg" şi altele.

Goncearov a murit ta 27 septembrie 1891. În necrologul închinat scriitorului, care a apărut în „Vestnik Evropî", se spunea pe bună dreptate:

„Prin moartea lui Goncearov… ultimul dintre oamenii remarcabili ai celui de al cincilea deceniu a părăsit arena noastră literară. Ca şi Turgheniev, Gherţen, Ostrovski, Saltikov-Şcedrin – Goncearov va ocupa întotdeauna unul dintre cele mai de seamă locuri în literatura noastră"

IX

Critica burghezo-nobiliară a încercat, la timpul său, să declare că Goncearov ar fi un scriitor apolitic, rupt de lupta socială care se ducea în acea vreme. Ştiinţa literară sovietică a respins această tălmăcire profund greşită a operei lui. Un scriitor care a demascat cu o forţă atât de covârşitoare oblomovismul ca fiind rodul regimului iobăgist nu poate fi considerat apolitic şi indiferent ţară de problemele sociale.

În ultimul său roman, „Prăpastia", Goncearov s-a străduit – ce-i drept fără succes – să influenţeze concepţiile tinerei generaţii din epoca sa. Ca şi Turgheniev, el ne apare în romanele lui ca un observator atent şi experimentat, ca un om care dă dovadă de interes arzător pentru problemele importante ale vieţii pe care, cugetător fiind, a ştiut să le adâncească. De aceea nu putem să cuprindem în întregime realitatea rusă dintre deceniul al cincilea şi al şaptelea ale secolului trecut, fără a studia în amănunt romanele lui Goncearov.

După cum am arătat mai sus, Goncearov a conceput operele sale capitale – cele trei romane – în deceniul al cincilea, când a dovedit a fi foarte apropiat de ideile democratice care reflectau protestul maselor populare împotriva orânduirii feudalo-iobăgiste. Goncearov ura din răsputeri iobăgia. În scrisoarea către Iazîkov, datată din anul 1852, el menţiona că se simte oprimat „de lipsa unei activităţi raţionale şi de conştiinţa că se irosesc fără folos forţe şi capacităţi pe care regimul iobăgist le sugrumă în viaţa Rusiei". Conştiinţa acestui fapt îl împiedica „să respire liber" şi ea şi-a găsit expresia în critica oblomovismului.

Ca şi ceilalţi exponenţi ai iluminismului burghez rus, a cărui caracterizare ne-a dat-o V.I. Lenin, Goncearov a luptat împotriva iobăgiei sub toate formele ei, pentru dezvoltarea învăţământului şi a culturii.

În ceea ce priveşte soluţionarea problemei de mare importanţă a căilor de transformare a Rusiei iobăgiste, Goncearov s-a dovedit a fi stăpânit de

convingeri şi stări de spirit liberate. Cu toate acestea, el n-a fost niciodată apologetul realităţii burghezo-capitaliste contemporane lui. Până la sfârşitul zilelor sale, Goncearov a nutrit neîncetat speranţa că va veni „o viaţă nouă, luminoasă, purificată, în care… va fi mai mult adevăr şi mai multă ordine decât a fost în cea veche…” Goncearov avea încredere în marile forţe creatoare ale poporului rus, în viitorul luminos al patriei sale mult iubite; era încredinţat că noilor generaţii „le va fi hărăzit să termine de construit edificiul vieţii ruse după un plan care, în zilele noastre, – spunea el – constituie încă un mister…”

Principalul criteriu după care se conducea Goncearov în artă era adevărul vieţii. Şi atunci când în creaţia sa cunoaşterea profundă a vieţii s-a împletit cu concepţii progresiste, el a realizat o operă ca „Oblomov”, care se încadrează printre lucrările geniale ale literaturii ruse. Respectând adevărul vieţii, înfierând tarele societăţii ruse din epoca sa, Goncearov sprijină şi dezvoltă înaltele tradiţii ale orientării gogoliene din literatura rusă, el însuşi dovedindu-se a fi unul dintre exponenţii ei cei mai de seamă.

Atunci când a încercat însă să soluţioneze problemele social politice care se ridicau în faţa vieţii ruse în momentul când „totul s-a răsturnat” în sânul ei, Goncearov a dovedit că nu cunoaşte şi nu înţelege de ajuns realitatea înconjurătoare, că nu are o concepţie profundă despre lume.

Dar şi în rarele cazuri când Goncearov a deviat de la adevărul vieţii, sub influenţa unor păreri greşite, precum şi în virtutea lipsei sale de orizont în ceea ce priveşte concepţia despre lume, el a trăit tragedia artistului mare şi cinstit, profund încredinţat de dreptatea ideilor şi reprezentărilor sale, deşi acestea nu şi-au câştigat simpatia cititorului progresist. Aşadar iată de ce, răspunzând la critica adusă ultimului său roman, el a încercat cu atâta stăruinţă şi patimă să dovedească justeţea convingerilor sale în legătură cu căile de dezvoltare progresistă – cum i se părea lui – a vieţii ruse. Până şi în acele opere ale scriitorului care conţin idei greşite găsim un sentiment etic pur şi profund, înalte cerinţe morale faţă de societate şi om. Aşa sunt, de pildă, reportajele sale «Fregata „Pallada”» în care Goncearov, în pofida simpatiei sale pentru „progresul” burghez, arată un profund şi sincer dezgust faţă de manifestările concrete ale acestuia în viaţă. Tot astfel se întâmplă şi în romanul „Prăpastia” unde autorul proslăveşte atitudinea serioasă faţă de artă, faţă de munca creatoare, unde cântă poezia iubirii. Tablourile din acest roman reflectă admiraţia entuziastă a scriitorului pentru natura ţării sale, dragostea sa neţărmurită pentru patria mumă, al cărei nume e Rusia Critica democrată, care i-a arătat totdeauna lui Goncearov deschis şi fără cruţare greşelile sale şi prejudiciile pe care ele le aduc în mod obiectiv, nu l-a considerat niciodată ca făcând parte din rândul slugoilor reacţiunii.

Goncearov se socotea ucenicul marilor întemeietori ai noii literaturi ruse, Puşkin şi Gogol. „Orice am săvârşi astăzi în literatura rusă, nu depăşim deocamdată limitele atinse de Puşkin şi Gogol, – scria el la sfârşitul celui de al optulea deceniu, – şcoala lor continuă să existe până în zilele noastre şi noi toţi, scriitorii, nu facem altceva decât să prelucrăm materialul pe care l-am moştenit de la ei”

Studiile mai noi despre creaţia lui Goncearov menţionează legăturile lui variate şi foarte complexe cu Puşkin şi Gogol. A.G. Ţeitun observă pe bună dreptate că Goncearov ne farmecă prin anumite particularităţi specifice creaţiei puşkiene ca, bunăoară, desăvârşita armonie a părţilor, legătura profundă dintre formă şi conţinut. Goncearov îl considera pe Puşkin drept un scriitor clasic care posedă în cel mai înalt grad simţul măsurii şi arta extrem de dificilă de a îmbrăca un conţinut de o adâncă semnificaţie într-o formă cât se poate de simplă şi concisă. În figura Verei şi a Marfinkăi, atât de dragi lui Goncearov, se simte influenţa personajelor feminine din poemul lui Puşkin „Evgheni Oneghin”. De asemenea, între Lenski din acelaşi poem şi Aduev-nepotul există o strânsă legătură, după cum arată însuşi Bielinski. Goncearov a luat de la Puşkin metoda caracterizării psihologice profunde şi multilaterale a eroilor.

Influenţa exercitată de realismul critic al lui Gogol se resimte îndeosebi în romanul „Oblomov”. Goncearov preia de la Gogol şi duce la perfecţiune măiestria de a arăta legăturile omului cu viaţa de zi cu zi, cu ambianţa materială din jurul său şi cu mediul social.

Ca artist, Goncearov a ocupat un loc cu totul aparte printre scriitorii contemporani lui.

Particularităţile artei realiste a scriitorului constau îndeosebi în aceea că el se străduieşte să zugrăvească viaţa cu aspectele ei multilaterale, să descrie realitatea în toată plenitudinea şi, cu toate legăturile ei, să arate relaţiile şi aspectele ei sociale, culturale şi psihologico-morale. Dobroliubov observa pe bună dreptate că Goncearov „nu se lasă impresionat de o singură latură a obiectelor, de un singur moment al desfăşurării unui eveniment, ci răsuceşte obiectul în fel şi chip, aşteaptă ca evenimentul să se manifeste sub toate aspectele şi abia după aceea purcede la cizelarea lor artistică”. Goncearov dezvăluie viaţa în dezvoltarea ei, scoţind în evidenţă conflictele dintre nou şi vechi. Din cele spuse de scriitor reiese că l-a preocupat întotdeauna „starea de continuă frământare a societăţii ruse, lupta dintre nou şi vechi ce se dă în sânul ei; el a urmărit „ţelul cum se oglindea această luptă în colţişorul său şi în oamenii pe care-i cunoştea.” Metoda artistică a lui Goncearov se caracterizează prin arta sa de a

îmbina prezentarea vieţii într-un amplu tablou de sinteză, cu analiza amănunţită a fenomenelor ei – artă pe care, incontestabil, a luat-o de la Gogol şi a dezvoltat-o. Însuşi scriitorul arată că, ori de câte ori supunea procesului de elaborare creatoare tema aleasă, începea prin a şi-o imagina în linii generale, prin a căuta să cuprindă cu conştiinţa artistică şi cu fantezia sa creatoare fenomenul respectiv în ansamblul său. „Scriam încet, deoarece imaginaţia mea nu se putea fixa asupra unei singure figuri ori a unei singura acţiuni, ci ochilor mei li se deschidea dintr-odată, ca de pe vârful unui munte, priveliştea unui ţinut întins cu oraşe, sate şi păduri populate de o mulţime de oameni, într-un cuvânt, descopeream domeniul vast al unei vieţi pline, cuprinzătoare. Nu izbuteam să cobor decât încetişor şi anevoie de pe culmea aceea pentru ca să pot intra în amănunte, să privesc fiecare fenomen în parte şi apoi să le îmbin între ele."

Analizând procesele psihologice ale eroilor săi, descriind traiul cotidian, diferite obiecte, Goncearov nu uită nicio clipă de generalizare şi de tipizare, *ca fiind factori indispensabili în creaţia artistică. „Facultatea de a îmbrăţişa imaginea obiectului în toată amploarea ei, de a o cizela, de a o modela, constituie atributul cel mai puternic al talentului lui Goncearov". Goncearov tindea totdeauna să dezvăluie, cum spunea, el, „esenţa vieţii, a temeliilor, a fundamentului ei", să zugrăvească realitatea în imagini de amploare epică. De altfel, pentru aceste calităţi aprecia el deosebit de mult operele lui L.N. Tolstoi, pe care l-a caracterizat în felul următor: Tolstoi, «ca şi păsărarul înarmat cu plasa, surprinde în obiectivul său un întreg mozaic de aspecte din viaţă şi scrie* „sine ira"{94}» *şi „nimic din ceea ce nimereşte în acest obiectiv nu-i scapă privirii, analizei şi penelului său". Şi Goncearov se folosea de aceeaşi metodă.*

Caracterizându-l pe Goncearov – autor al romanului „O poveste obişnuită" Bielinski scria: „Este un poet, un artist şi nimic altceva. El nu simte nici dragoste, nici ură faţă de personajele pe care le creează; ele nu-l înveselesc şi nu-l supără; ci nu le impune consideraţii moralizatoare, după cum nu-i impune asemenea consideraţiuni nici cititorului, ci s-ar spune că gândeşte cam aşa: cine făptuieşte, acela pătimeşte, pe mine însă nu mă priveşte".

Mulţi interpretează aprecierea mai sus citată a lui Bielinski drept o dovadă a atitudinii obiectiviste şi a indiferenţei lui Goncearov-scriitorul faţă de problemele sociale, faţă de mizeriile vieţii. Această tălmăcire a cuvintelor marelui critic este însă greşită. După cum se ştie, Bielinski a atras cel dintâi atenţia asupra înaltului conţinut şi a înaltei valori sociale a romanului lui Goncearov, „O poveste obişnuită". Bielinski caracterizează aici specificul metodei de creaţie a scriitorului care, gândind numai în imagini, se străduia să păstreze cea mai mare obiectivitate în redarea lor. Totuşi, nu încape îndoială că, în comparaţie cu creaţia lui Gherţen, de pildă – cum foarte just remarcă Bielinski – din opera lui Goncearov lipseşte „elementul subiectiv", adică manifestarea nemijlocită a atitudinii

scriitorului faţă de cele zugrăvite. Acest element subiectiv, care este atât de important pentru artist şi caracterizează îndeosebi pe scriitorii cu orientare critică din literatura rusă, ia amploare în „Oblomov", manifestându-se prin lirism şi printr-un umor fin, care constituie una dintre trăsăturile caracteristice ale artistului Goncearov. Autorul romanului „Oblomov" posedă în cel mai înalt grad acel spirit ironic, maliţios, propriu lui Krîlov, datorită căruia reuşea doar în câteva cuvinte să scoată în evidenţă aspectele şi episoadele negative ale vieţii. Dar în umorul lui Goncearov se disting adeseori şi accentele unei amărăciuni gogoliene, care dovedesc cât de viu îl nemulţumea pe scriitor realitatea înconjurătoare.

Arta lui Goncearov ne încântă datorită descrierilor sale, datorită talentului său portretistic, acelei admirabile „capacităţi de zugrăvire" pe care a subliniat-o, la timpul său, Bielinski. Însuşi Goncearov mărturiseşte pasiunea sa pentru pictura în slove, pentru redarea prin desen şi culori a tablourilor din realitate. Gorki vorbeşte despre Goncearov ca despre un artist netăgăduit, unul dintre „titanii literaturii noastre", care „scriau plastic, cuvintele fiind pentru ei lutul din care modelau dumnezeieşte chipuri de oameni atât de veridice, încât credeai că sunt într-adevăr vii."

Prin „limba sa pură", corectă, subtilă, liberă „curgătoare", – cum a caracterizat-o Bielinski, – Goncearov a jucat un rol de seamă în dezvoltarea limbii literare ruse. El se străduia să scrie într-un grai limpede, precis şi totodată pitoresc, folosind din plin bogăţia limbii populare, dar fără a cădea în patima naturaliştilor pentru expresii vulgare, dialectale etc. Celebrele lui descrieri ale naturii, ale scenelor din viaţa de toate zilele, ale ambianţei în care trăiesc eroii vădesc un talent artistic deosebit de expresiv şi strălucit. Fraza lui Goncearov este în toate romanele sale cizelată. Turgheniev recunoaşte că «era entuziasmat de stilul romanelor „Oblomov" şi „O poveste obişnuită"».

De asemenea, M.I. Kalinin a apreciat foarte mult limba operelor literare ale lui Goncearov. „Scriitorii ruşi Goncearov şi Turgheniev, – arată M.I. Kalinin „— au acordat o atenţie deosebită limbii materne, dăltuind cu meticulozitate fiecare frază din operele lor." M.I. Kalinin îi îndemna pe scrisori să înveţe de la Turgheniev şi Goncearov „forma limbii ruse" şi arăta că „izvoarele limbii" sunt Puşkin, Gogol, Goncearov, Gorki şi alţi clasici ruşi.

Goncearov a fost un mare romancier al literaturii ruse, cele trei romane ale sale i-au adus gloria. Ca şi Bielinski, Goncearov socotea că tocmai romanul este cea mai mlădioasă, mai desăvârşită şi mai actuală formă de redare artistică veridică a vieţii. „În zilele noastre, ziarele şi romanele au ajuns o treabă foarte serioasă, – spune Goncearov prin intermediul unuia dintre eroii săi. – Gazeta este nu numai o cronică vie de istorie contemporană, dar şi pârghia lui Arhimede, care pune în mişcare lumea politică europeană, lumea problemelor sociale; cât priveşte romanul, el nu mai este o distracţie, ci ne învaţă ce este viaţa. El a devenit un cod, un

îndrumar care ne ajută să studiem relaţiile reciproce, pasiunile, simpatiile şi antipatiile… Într-un cuvânt, este o şcoală a vieţii”.

Creaţia lui Goncearov a jucat un rol important în dezvoltarea romanului realist rus. Prin marea lui desfăşurare epică în care sunt cuprinse atât de multe personaje şi imagini din viaţă, Goncearov a pregătit apariţia în literatura rusă a măreţelor compoziţii create de Lev Tolstoi. Romanele lui Goncearov, Turgheniev şi Tolstoi au determinat excepţionala însemnătate ce a revenit romanului rus în dezvoltarea literaturii universale.

Operele cele mai reprezentative ale lui Goncearov se încadrează în măreţul patrimoniu al literaturii clasice ruse, patrimoniu care a cucerit o valoare universală şi constituie gloria şi mândria patriei noastre.

S. PETROV

{1} Perniţă ce se pune pe spinarea calului, pentru a susţine greutatea hulubelor şi a cercului. (N. red. rom.).

{2} Haină bărbătească cu creţuri la spate şi încheiată cu copci în faţă. (N. red. rom.).

{3} Un bărbat frumos (în limba franceză). (N. trad.).

{4} Instituţie guvernamentală superioară, înfiinţată în Rusia de Petru I; avea misiunea de a supraveghea justiţia, finanţele şi administraţia. În prima jumătate a secolului al XIX-lea, Senatul a devenit instanţa judecătorească supremă. (N. red. rom.).

{5} În Rusia ţaristă, civilii căpătau şi ei grade, care le confereau anumite drepturi. Pentru aceste grade, se eliberau brevete. (N. red. rom.).

{6} Joc de cărţi. (N. red. Rom.).

{7} *Zagoskin M.N.* (1789–1852) – autorul unor romane istorice. Cartea sa „Iuri Miloslavski" în care idealizarea trecutului se îmbină cu patriotismul monarhist, s-a bucurat de o mare popularitate în deceniul al patrulea din secolul XIX.

{8} *Marlinski* – pseudonimul literar al decembristului A.A. Bestujev (1797–1837). În roman, se vorbeşte despre el ca despre autorul unor povestiri romantice (din deceniul al patrulea), ale căror trăsături caracteristice sunt: intriga de efect, descrierea emfatică a sentimentelor, o limbă extrem de alambicată şi un stil retoric. Romantismul fals, convenţional al lui Marlinski a fost aspru criticat de V.G. Bielinski în anul 1810, ceea ce a determinat ca operele lui Marlinski şi ale imitatorilor lui să-şi piardă definitiv popularitatea.

{9} *Evgheni* – eroul poemului lui A.S. Puşkin „Călăreţul de aramă" (1833).

{10} Alexandr Aduev se referă aici la poezia lui A.S. Puşkin „Demonul" (1823).

{11} *lipsit de crezuri, de-ncântare, de viaţă, lacrimi şi amor…* – din poezia lui A.S. Puşkin „Către***" („Mi-aduc aminte sfânta clipă", 1825).

{12} Duhul casei – fiinţă supranaturală care, potrivit unor superstiţii, ar sălăşlui în fiecare casă. (N. red. rom.).

{13} Găsim reproduse aici versurile întrucâtva modificate din poezia romantică din tinereţe a lui I.A. Goncearov, „Tristeţe şi bucurie" inserată în almanahul manuscris al Maikovilor „Podsnejnik" pe anul 1835 (vezi „Versurile nepublicate" ale lui I.A. Goncearov „Zvezda" nr. 5, 1938. pag. 243–246).

{14} Nici de cald, nici de frig (în limba franceză). (N. trad.).

{15} Denumiri a diferite feluri de mâncare, în limba franceză (N. red. ruse).

{16} *De ce să socotim drept sfinte numai părerile străine?* – cuvintele lui Ciaţki din piesa lui A.S. Griboedov „Prea multă minte strică" (actul 37 scena 3-a).

{17} *„Piele de safian"* (1831) – roman de Honoré de Balzac (1799–1850).

{18} *Nu las eu ca seducătorul…* – (din Puşkin: „Nu-ngădui ca seducătorul…") („Evghenii Oneghin" cap. 6, strofa XV-a, a XVI-a, a XVII-a).

{19} Ce idee (în limba franceză). (N. trad.).

{20} *Aminteşte-ţi de moarte* (în limba latină). (N. trad.).

{21} *neam de plâns, vrednic de lacrimi şi de râs* – din poezia lui A. S. Puşkin „Comandantul de oşti".

{22} Fiindcă veni vorba (în limba franceză). (N. trad.).

{23} După moda finlandeză (în limba franceză) (N. trad.).

{24} Mătuşă! (în limba franceză.) (N. trad.).

{25} *Al lui Petrarca grai sonor* – din Puşkin:

„Al lui Petrarca grai sonor.
Din gura-i o să-l sorb uşor…"
(„Evgheni Oneghin", cap. I, strofa XLIX-a).

{26} *Am supravieţuit durerii…* – la Puşkin: *„Mi-am trăit dorinţele."* (1821).

{27} *ce mă tulbură, mă-nfurie?* – la Griboedov: „Simt cum îmi fierbe inima, o simt cum bate şi mă-nebuneşte („Prea multă minte strică", actul 3, scena I).

{28} *„O povestire, încă una, cea din urmă"* – din „Boris Godunov" de A. S. Puşkin.

{29} *Maimuţoiul şi oglinda* – aluzie la fabula lui I. A. Krîlov „Oglinda şi maimuţoiul".

{30} *Trecut-a-n zbor a vieţii primăvară* etc – vers din poezia romantică a lui I. A. Goncearov „Romanţa", inserată în almanahul manuscris al Maikovilor „Podsnejnik", 1835.

{31} *…când coarda nici unui Baian* – din cântul al treilea al poemului „Ruslan şi Ludmila" de A. S. Puşkin: „Şi coarda niciunui Baian…".

{32} *Întinzându-ţi foşnitoarele aripi… vei pluti printre nori… ş-o picătură din mierea mea…* – din fabula lui I. A, Krîlov „Vulturul şi Albina":

Când întinzând aripile cu-n zumzet.
Eu zbor sub nori
…
Că-n ei este ş-o picătură din nectarul meu."

{33} Fotoliu larg, adânc, cu pernă şi spetează înaltă (N. red. rom.).

{34} Da, doamna mi-a făcut această cinste (în limba franceză. (N. trad.).

{35} Joc de cuvinte intraductibil. În ruseşte, cuvântul „raloc" (diminutiv de la „ral") înseamnă „galerie" (la teatru). (N. trad.).

{36} Curs de literatură franceză (în limba franceză). (N. trad.).

{37} *Martirii (1809)* – romanul scriitorului romantic francez Chateaubriand, François-Renè.

{38} *„Dicţionarul filozofic"* – Autorul se referă la ediţia de buzunar a „Dicţionarului filosofic" (1764) al lui Voltaire François-Marie Arouet (1694–1778), cel mai de seamă iluminist francez din secolul al XVIII-lea.

{39} *Montaigne Michel* (1533–1592) – filosof şi scriitor francez din epoca Renaşterii, „Esseurile" sale sunt o lucrare model a literaturii umaniste cu caracter etico-moralizator din sec. al XVI-lea.

{40} „Abia ieşisem pe porţile Trezenei" (în limba franceză) – replică din „Fedra" – tragedie de Racine (N. red. rom.).

{41} Prostii! Dar dobitocul acesta de Vulcan trebuie să fi avut o mutră tare caraghioasă... Ascultă, ce-ai fi făcut dumneata în locul Venerei (în limba franceză.) (N. trad).

{42} *„Manuscrisul verde"* (1831) – romanul lui Gustave Drouineau: *„Cele şapte păcate de moarte"* – romanul lui Eugene Sue; *„Măgarul mort"* (1829) de Jules Janin.

{43} *Idilele lui Gessner* – Gessner Salomon (1730–1788) – poet şi picior elveţian. Şi-a câştigat celebritatea datorită „Idilelor" sale, o operă sentimentală. „Idilele" lui Gessner au fost traduse pentru prima oară în limba rusă de Vasili Levsin, în anul 1787, la Moscova şi apoi de I. Timkovski, în anii 1802–1803, de asemenea la Moscova..

{44} Bine (în limba germană) (N. trad.).

{45} Foarte bine (în limba germană) (N. trad.).

{46} Nu (în limba germană) (N. trad.).

{47} *Weisse* Christian-Felix (1726–1804) – scriitor german, autorul unor piese de teatru.

{48} Iat-o, asta-i (în limba germană) (N. trad.).

{49} Pedagog rus, din secolul al XIX-lea vestit autor de manuale de istorie (N. red. rom.).

{50} E vorba de *Antioh Cantemir* (1708–1744) – fiul domnitorului Moldovei, Dimitrie Cantemir – poet rus, autor a numeroase satire, epistole, fabule şi epigrame (N. red. rom.).

{51} Cunoscut dramaturg şi poet rus, unul dintre cei mai de seamă reprezentanţi al clasicismului rus (1718–1777) (N. red. rom.).

{52} Dramaturg rus (1769–1816). (N. red. rom.).

{53} *„Sărmana Liza"* (1792) – nuvelă sentimentală a lui N. M. Karamzin (1766–1826), care s-a bucurat de succes în rândul contemporanilor.

{54} *„Călătorii"* – „Scrisorile unui călător rus" (1791–1792) de Karamzin.

{55} *o iubeşti aşa adânc, aşa gingaş* – la Puşkin: „…Aşa adânc, aşa gingaş cum te-am iubit" (din poezia „Eu te-am iubit…").

{56} *aruncă ciolanul şi-ndată câinii-or fi ai tăi* – din fabula lui I. A. Krîlov „Prietenie câinească": „Şi doar un os dacă le azvârli, că îndată câinii sunt ai tăi!".

{57} Haină scurtă, care în Asia, înlocuieşte halatul (N. red. rom.).

{58} „Aceasta întrece orice îngăduinţă" (în limba franceză). (N. trad.).

{59} *nimic nu-i vindecase încă rănile cele vechi* – din poezia lui A. S. Puşkin „S-a stins al zilei astru": „Dar ale inimei răni de-altădată, rănile adânci ale iubirii nimic n-a vindecat…"

{60} Poem de *Byron,* mare poet englez (1788–1821) (N. red. rom.).

{61} *Drăcuşorul lui Krîlov, care a apărut de după sobă în faţa schimnicului* – aluzie la fabula lui I. A. Krîlov, „Clevetiri".

{62} *Cel ce-a trăit gândind la urmă scârbit de oameni e şi-nvins* – din „Evgheni Oneghin" de A. S. Puşkin (cap. I, strofa XLVI-a).

{63} *Pe unde-am suferit, visat* – din „Evgheni Oneghin" de A. S. Puşkin (cap 1, strofa L).

{64} *…oamenii grămadă…* – din poemul lui A. S. Puşkin „Ţiganii".

{65} *Teniers David* (1610–1690) – picior flamand, maestru în pictura de gen.

{66} Dans popular rus (N. red. rom.).

{67} Aluzie la o cunoscută fabulă a lui Krîlov, în care o căţeluşă latră la un elefant de la menajerie care e plimbat pe străzi. La întrebarea pentru ce face acest lucru, căţeluşa răspunde:

„Pentru ca vecinii să spună: Bravo Moska ! Se vede că-i tare vitează, dacă se încumetă să latre la un elefant” (N. red. rom.)

{68} „Ghiocelul” (N. trad.).

{69} „Nopţi cu lună” (N. trad.).

{70} „Buletinul istoric”. (N. trad.)

{71} „Foaia orăşenească a Moscovei”. (N. trad.)

{72} Mai târziu, în anul 1859т A. Grigoriev a publicat o altă recenzie a romanului „O poveste obişnuită” făcându-i astă dată o apreciere negativă („Russkoe slovo", 1850, nr. 8). (N. red. ruse).

{73} „Albina Nordului”. (N. trad.)

{74} *V. I. Lenin* – Opere, vol. 2, Ed. P.M.R., 1951, pag. 499–500.

{75} De la numele lui Manilov, personaj din *„Suflete moarte”* de Gogol, întruchipare a conservatorismului, indolenţei, sentimentalismului excesiv şi înclinaţie spre visare searbădă. (N. red. rom.).

{76} *„Însemnări din patrie”.* (N. trad.).

{77} Oameni de acţiune, oameni ai faptelor (în limba franceză), (N. trad.).

{78} *V. I. Lenin,* Opere, vol. 3, Ed. P.M.R,, 1951, pag. 195.

{79} *V.I. Lenin* – Opere, vol. 7, Ed. pentru literatură politică, 1951, pag. 372.

{80} „Lenin despre literatură*”*, Ed. P.M.R., 1949, pag. 154.

{81} *V.I. Lenin* – Opere, vol. 33, pag. 99

{82} *I.V. Stalin* – Opere» vol. 6, Ed. P.M.R., 1950, pag. 201.

{83} *I.V. Stalin* – Opere, vol. 13, Ed. P.M.R, 1952, pag. 118.

{84} *V. I. Lenin* – Opere. vol. 18, pag. 268.

{85} *V. I. Lenin* – Opere. vol. 17, pag. 95.

{86} *V.I. Lenin – Opere.* vol. 5, Ed. pentru literatură politică, 1953, pag. 26–27.

{87} *V.I. Lenin* – Opere. vol. 17, pag. 65.

{88} *V.I. Lenin* – Opere. vol. 27, Ed. de stat pentru literatură politică, 1955, pag. 258.

{89} „Poşta nordului”. (N. trad.).

{90} „Cuvântul rus”. (N. trad.)

{91} „Mesagerul Europei”. (N. trad.).

{92} Cunoscut socialist utopist englez (1771—1858). (N. red. rom.).

{93} „Cetăţeanul”. (N. trad.).

{94} *„Sine ira et studio”* – fără ură sau părtinire (în limba latină). Expresia, folosită pentru prima dată de istoricul latin Tucit la începutul „Analelor” sale, indică atitudinea de obiectivitate a istoricului. (N. red. rom.).

CUPRINS

PARTEA ÎNTÂIA
1
2
3
4
5
6
PARTEA A DOUA
1
2
3
4
5
6
EPILOG
NOTE
I. A. GONCEAROV (studiu critico-biografic)
I
II
III
IV
V
VI
VII
VIII
IX
X